

Doktor Ednan Bozan

Newroz

NASNAMEYA KURDÎ DI NAVBERA CEJN Û
SIYASETA DE: XWENDINEK LI SER
DÎYALEKTÎKA HEBÛNÊ

2026

Newroz

NEWROZ

NASNAMEYA KURDÎ DI NAVBERA CEJN Û
SIYASETA DE: XWENDINEK LI SER
DÎYALEKTÎKA HEBÛNÊ

BERHEMÊ

DOKTOR EDNAN BOZAN

2026

“Ger tu bixwazî miletekî
ji çengên zulm û
zordariyê azad bikî, pêşî
bi şikandina zincîrên
maddî dest pê neke, lê
dest bi azadkirina hiş ji
tirsê, ji xeyalê, û ji her
ramaneke ku adet kiriye
zincîr wek qederêkî nayê
şikandin bibîne; çimkî
gel ne tenê dema têne
bindestkirin ku têne
tepisandin, lê herwiha
dema ku bawer dikin ku
zordarî tenê şewaza
jiyana mimkun e.”

Dr. Ednan Bozan

Pêşkêşî

**Ji wan re ku agir pêxistin da ku bîr ji bîr neçe.
Ji wan re ku êş kirin nasname, û ji Newrozê sozeke
namire...**

Naverok

Rûpel	Sernav
Pêşgotin	11
Newroz: Diyalektika hebûnê di navbera bîranîn, ...	15

BEŞA YEKEM: KOKA Û EFSANE (BINGEHÊ SEMBOLÎK)

Beşa yekem: Newroz di bîranîna mirovahiyê de	29
Yekem: Pênaseya Newrozê (zimanî û dîrokî	32
Duyem: Newroz wek fenomekeneke şaristanî li Rojhilatê	34
Sêyemîn: Têkiliya di navbera xwezayê û pîrozbahiyê de	38
Beşa Duyemîn: Efsaneya Kawayê Hesinkar	43
Yekem: Analîza Efsaneya Kawayê Hesinkar.....	47
Duyemîn: Wateyên “Zordest (Dahhak)” di xeyala siyasî de	66
Sêyemîn: Agir wek sembola azadiyê ne wek rîtûalê	83
Beşa Sêyem: Newroz Berî Kurdan	86
Yekem: Kokên Zerdeştî	89
Duyemîn: Newroz di Împaratoriyeke kevn (Medî û Farisî	93
Sêyemîn: gelo Newroz eslê xwe Kurdî	105
Beşa çarem: Ji efsaneyê ber bi nasnameyê	108
Yekem: Efsane çawa vediguherê amûrek siyasî	111
Duyem: Bîra kolektîf û avakirina neteweyê	116
Sêyem: Newroz wekî “nîvsa damezrîner” ya nenivîskî	118

BEŞA DUYEM: NEWROZ Û KURD (PÊKHATINA NASNAMEYA NETEWÊYÎ)

Beşa pêncem: Newroz di dîroka Kurdî de	128
Yekem: Hebûna Newrozê di dîroka devkî de	131
Duyem: Ji rêûresmê ber bi sembola neteweyî	135
Beşa Şeşem: Sedsala Bîstan: Jidayikbûna Newroza	139
Yekem: Guhertina Newrozê bo Amûrekî Berxwedanê	142
Duyemîn: Rola tevgerên Kurdî di siyasîkirina cejnê.....	146
Beşa Heftemîn: Newroz û Çewisandin	150
Yekem: Qedexekirina Pîrozbahiya Newrozê li	153

Duyem: Suçkirina Sembolan (agir, cil û berg, şiar	156
Sêyemîn: Analîza Siyasetên Înkare	159
Beşa Heştem: Newroz wek Nasnameya Kolektîf	162
Yekemîn: Cejn wek amûrek ji bo ji nû	165
Duyemîn: Rîtûal wek kiryarek berxwedanê	168
Sêyemîn: Rola stran, helbest û reqşê	172

BEŞA SÊYEMÎN: NEWROZ DI GEOGRAFIYA SIYASÎ DE

Beşa Nehemîn: Newroz li Tirkîyê	179
Yekemîn: Ji qedexekirinê ber bi îhtiwakirinê	182
Duyemîn: Newroz di navbera dewletê û tevgera Kurdî de	185
Beşa dehem: Newroz li Sûriyê	189
Yekem: Perawêzkerin û Nasîna Qismî	191
Duyem: Newroz piştî 2011 an	193
Beşa Yanzdeh: Newroz li Iraqê	196
Yekem: nasnameya fermi	199
Duyem: Newroz di Herêma Kurdistanê de	202
Beşa Dwanzdehem: Newroz li Îranê	205
Yekem: Têkçûna di navbera neteweyî û olî de	208
Duyem: Ma ew cejnek Farisî ye an pîrnasnameyî ye	210

BEŞA ÇAREM: NEWROZ WEK AMÛREK SIYASÎ YA HEVDEM

Beşa Sêzdehem: Newroz û Axaftina Siyasî	216
Yekem: Partî çawa Newrozê bi kar tînin	219
Duyem: Axaftinên siyasî di cejnê de	222
Beşa Çardehan: Newroz û Qanûniyet	225
Yekem: Cejn wekî amûrek ji bo hilberandina	228
Duyemîn: Kî temsîla Newrozê monopoll dike	231
Beşa Pêncemîn: Newroz û Medya	234
Yekem: Wêneyê Newrozê di medyaya navneteweyî de	236
Duyem: Çêkirina raya giştî	238
Beşa Şanzdehemîn: Newroz û Diasporaya Kurdî	241
Yekem: Roj li derveyî welat	244
Duyem: Nasname di sirgûnê de	248

BEŞA PÊNCEMÎN: ANALÎZA FELSEFÎ Û SIYASÎ

Beşa Heftêzdehemîn: Newroz û Hebûn (Kînetîn)	255
Yekem: Xwendineke hebûnî ya rojê	258
Duyem: Mirovê Kurd di navbera êş û hêvîyê de	260
Beşa Hijdêhem: Newroz û Azadî	265
Yekem: Ma Newroz Cejna Azadîyê ye an Xemgîniya	268
Duyem: Di navbera Şoreş û Rîtuêlê de	270
Beşa nozdehem: Newroz û Dewlet	272
Yekem: Çima Newroz neket projeyeke dewletî	275
Duyem: Têkiliya navbera sembolê û bédêrîya siyasî	294
Beşa Bîstan: Rexneya Newrozê	299
Yekem: Ma cejnê hat serfêkirin	301
Duyem: Ma Newroz wateya xwe ya şoreşger winda kiriye	303
Sêyemîn: Rexneya elîtên Kurdî	305

BEŞA ŞEŞEM: PÊŞEROJ Û JI NÛ VE PÊNASEKIRIN

Beşa Bîst û Yekem: Nûve-Pênasekirina Newrozê	314
Yekem: Ji cejnê neteweyî bo projeya siyasî	317
Duyem: Ma dikare bibe projeyeke yekbûnê	322
Beşa bîst û duyem: Newroz û Konfederalîzma	325
Yekem: Xwendina Newrozê di ronahiya ramana siyasî	328
Duyemîn: Cejn wek felsefeya hevjiyanê	330
Beşa sêyem û bîst û sêyem: Newroz û cîhan	333
Yekem: Qebûlkirina navneteweyî	336
Duyem: Newroz wekî mîrasa mirovahî	338
Beşa çardehê: ber bi Newrozek nû ve	341
Yekem: Çawa em dikarin dîsa avakirina cejnê pêk bînin	343
Duyem: Ji Pîrozbahiyê ber bi Çalakiya Siyasî ve	346
- Newroz ne rojek e... belkî rewşeke dîrokî ye	349
- Agir ne şemal e... belkî hiş e	355
- Kurd ne gelê cejnê ne... lê gelê ku hîn nehatiye qediya	360
Wekanê pirtûkê	365
Dawîya peyvê (Kelimeya dawî)	367

Pêşgotin

Newroz... ne tenê rojek e ku li ser salnameyê ronahî dibe, û ne jî bûyereke demsalî ji bo guhertina faslan, belkî ew têpîka zindî ya canê gelê Kurd e, û dengê ku li ser kevirên çîyan vedigere, û bîranînek e ku na mirin e, û qutiyek e ku her tiştê Kurdî di xwe de kom dike: ax, ziman, adet û dîrok, xew û azadî. Li her sibehê Newrozê, gul li ser keviran vedibin wek ku çavan li hişmendiye vedibin, û wek ku bîra neteweyekê ku hîn jî aram nebûye, û ji pirsê ezê rawestan nekiriye: em kî ne? hebûna me çi ye di vê cîhana mezin de? û em çawa dijîn dema ku em di nav siyaseta dewletan û nasnameyên din de dorpêçkirî ne?

Ev pirtûk hewl nade tenê ritûelan tomar bike an jî şahiyên mîrasî vegêre, belkî ji wê derbas dibe da ku Newroz wek pêşketineke felsefî û siyasî bixwîne, wek sembolek hebûnî ku di xwe de têkiliya berdewam a nasnameya Kurdî kom dike. Newroz li vir ne tenê betlaneyek ji bo şahiyên biharê ye, belkî daxuyaniyek berdewam a hebûnê ye, qêrîneke hebûnekê ye ku qet qebûl nake parçekirinê, û berxwedanek e li hember demê ku dixwaze me ji bîr bibe an jî hebûna me li kêlekê bixîne. Ew kêliyek e ku şadî û girî hev digirin, hêvî û xem, xew û rastî, azadî û zincîr, da ku rojek bibe cejna hemû aliyên jiyana Kurdî: erdnîgarî, dîrokî, çandî û siyasî.

Nasnameya Kurdî, wek ku ez di vê pirtûkê de dibînim, ne tenê kevneşopî an ziman an ritûel e, belkî pêvajoyeke berdewam a hebûnê ye, têkoşînek domdar di navbera xwe û derdorê de, di navbera wê ya ku em dixwazin û wê ya ku rastî em pê mecbûr dike. Newroz di vê çarçoveyê de ji bûyereke civakî zêdetir dibe; ew neynika dîrokê ye, çavek e ku her tiştê borî dibîne, û asoyek e ku hîn nehatiye pêkanîn. Ew azmûnek berdewam e ji bo hişmendiya kolektîf: çawa dibe ku gelêk cejna xwe pîroz bike dema ku mafên wî yên siyasî hîn jî di nav paşxistin an bêguhdayî de ne? çawa dibe ku şadî bi nebûnê re bijî, govend bi zincîran re, û şahî bi bendewariyeke dirêj re?

Bi vê pirtûkê re, ez Newroz wek çîrokeke berxwedanê, wek sebrajî, wek têkoşîna rojane ji bo naskirinê, û wek kapasîteya

gelê Kurd ji bo mayînê digirim, her çiqas hewldanên jêbirinê hebin, her çiqas şer û koçberî hebin, her çiqas hewldanên jêbirina dîrokê hebin ku bi xwîna xwe û berxwedana xwe avakirî ye. Newroz ne tenê bûyereke kevneşopî ye, belkî ezmûnek hebûnî ya tevahî ye, felsefeya jiyanê ye ku hîn dike nasname bi tenê bi zayînê li ser axê nayê wergirtin, belkî bi berxwedan, bi xew û bi hişmendiyekê ku di nav nifşan de dirêj dibe tê çêkirin.

Di xwendina diyalektîk a cejn û siyasê de, Newroz wek qadeke azmûnê derdikeve: di navbera girêdana siyasî û nasnameya çandî de, di navbera dîrokê ku li ser me hatî ferzkirin û vebijarkên ku em dixwazin de, di navbera dewletê ku mafên me qebûl dike an înkâr dike de, û di navbera îradeya gelêkê de ku dizane hebûna wî bi sînoren erdnigarî an siyasî nayê pîvan kirin, belkî bi bîranîna hevpar, dîroka berdewam, berxwedana rojane, û xwazîya azadî û naskirinê tê pîvan kirin.

Ev pirtûk hewldanek e ji bo kûrkirina nav kûrahiyên nasnameya Kurdî, ji bo fêmkirina ka çawa cejn dibe simbol, û çawa şahî bi siyasê re têkildar dibe, û çawa şadî dibe şer, ritûel dibe berxwedan, û dîrok dibe bîranînek zindî ku nayê ji bîr kirin. Ew bangek e ji bo fikirînê li ser wateya hebûnê, li ser wateya girêdanê, li ser wateya azadî, û li ser wateya nasnameyê ku sînor, nijad û dewlet derbas dike, da ku bibe ezmûnek mirovî ya mayînde, dengvedanek ji bo hemû nifşan, û dengê hemû kesan ku red dikin ji bîr kirin an jî kêlekê xistin.

Di her rûpelê ji rûpelên vê pirtûkê de, hûn ê hewldanek bibînin ji bo fêmkirina Newroz ne tenê wek cejn, belkî wek nexşeyeke Kurdî di çarçoveya cîhanê de: ka çawa avabûye, çawa maye, çawa pêşketiye, û çawa dikare wek sembolek hebûn û berxwedanê bidome, wek bangek ji bo fikir û ramandinê, û wek hewldanek ji bo vegerandina nirxê ya kûr, eslî û mayînde di bîra gelêkê de ku ji hezaran salan berê ve ji têkoşînê ne rawestiyaye.

Newroz ji ber vê yekê ne tenê cejnek e ku li ser salnameyê derbas dibe û di siyê de winda dibe, û ne jî tenê şahiyeke biharê an nûkirina xwezayê ye, belkî felsefeyeke jiyanê ya tevahî ye, ezmûnek hebûnê ya berdewam e, û qêrîneke azadiyê ye ku li ser dengê çiyane Kurdistanê vedigere û bi avên çemên wê re diherike,

û îradeyeke hebûnê ye ku qet qebûl nake di bêdengiya dîrokê de werê helandin an ji bîr kirin. Ew neynika gelêk e ku dizane jiyana wî û nasnameya wî ji bo ji bîr kirinê an kêlekê xistinê nehatî afirandin, belkî ji bo mayîn, berdewamî, berxwedan, afirandina îradeya xwe bi destê xwe, û pêkanîna edaletê ji bo xwe û dîrokê ye, her çiqas bahozên siyasî hebin, her çiqas hêzên mezin hewl bidin dengê wê bigirin, û her çiqas îradeya wê li ber dîwarê bêguhرداریê û paşguhkirinê bikeve.

Newroz ew rojek e ku tê de xwezaye bi siyasê re, şadî bi berxwedanê re, ax bi ruhê re, û bîranîn bi nasnameyê re hev digihêjin, da ku bibe sembolek mayînde, ku nayê derbaskirin, nayê ji bîr kirin, û nikare ji demê re bend be, her çiqas hêzan hewl bidin ronahiya wê bişînin. Ew azmûnek berdewam e ji bo hişmendiya kolektîf, û pîvanek e ji bo berxwedana neteweyekê li hember hewlên jêbirinê, agirên kolonîzmayê, xeyalên dewletên neteweyî, sînoren çêkirî, û nexşeyên ku li ser ax û gelêkê hatine xêzkirin ku qet roja xwe nekiriye ku tenê jimarek be di formula ya desthilatdariyê de.

Di vê rojê de, aliyê Kurdî wek hêzeke şaristaniyî û felsefî derdikeve holê, ne tenê wek dîmenên şahiyê; ji ber ku di her agirê ku tê ronakirin de, di her govenda ku tê ragirtin de, û di her gulê ku li ser kevirê hişk vedibe de, peyamek nû heye ku dibêje ev gel heye, û nasnameya wî di ax, bîranîn û berxwedanê de kûr e, û îradeya wî nayê şikandin. Newroz civîna nîşan e, ku zarok bi stranên bav û kalan berê digihêjin, û kal û pîr bi nefesên xewnê pêşerojê hest dikin, û roja niha dibe kêliyêk hevsengiyê di navbera ya ku hatiye pêkanîn û ya ku hîn nehatiye pêkanîn de.

Newroz ji tenê şahiyek zêdetir e; ew mozayîkeke hebûnî ye ku siyasê bi dîrokê re, azadî bi bîranînê re, huner bi şer re, û şadî bi giriyê re tê de tevlihev dibin, da ku bibe sembolek hebûnê ku li dijî helandinê rabûye, û sembolek nasnameyê ku red kiriye ji bîr kirin, û gelêkê ku red kiriye bibe jimarek an wêneyek di pirtûkeke rojavayî an nexşeyêke dewletekî xerîb de. Ew rojek e ku li hember demê radiweste, û hewlên dubare yên jêbirina nîşanên gelêkê radike, û piştrast dike ku nasname ne tenê ziman, ax, an kevneşopî ye, belkî îradeya jiyane ye, dengê hebûnê ye, û şûleya berxwedanê ye ku na vemire.

Di Newrozê de, mirovê Kurd xwe di nav dijberiya hebûnê de dibîne; di navbera ya siyasî û ya çandî de, di navbera ya dîrokî û ya heyî de, di navbera ya kesane û ya kolektîf de, di navbera ya xuya û ya veşartî de, di navbera ax û ezman de. Ew kêliyek e ku tê de her tişt dibe simbol, her kirin nîşan, û her gotin ragihandina hebûnekê ye ku red dike bindestiyê, û hebûnekê ku dijberî derxistinê dike, û ramanekê ku li dijî ji bîr kirinê radiweste.

Newroz ji ber vê yekê ne kêliyek derbasdar e, belkî ezmûnek felsefî ya tevahî ye; ew dibistaneke berxwedanê ye, qada azmûnê ye, meydana azadiyê ye, pirtûkxaneya bîranîna zindî ye, û qêrîneke îsrarê ji bo naskirinê ye. Ew roj e ku gel xwe azmûn dike, nasnameya xwe ji nû ve saz dike, û ragihandina xwe dide her kesê ku hewl da dîrokê xapîne an wateyê biguherîne ku hebûna wî heye, û tevgera wî berdeyam e, û îradeya wî nayê şikandin her çiqas hêzan hewl bidin ronahiya wî tarî bikin.

Di her agirê, di her govendê, di her stranê, di her kenê zarokekê, û di her giriyê pîrekê de, Newroza rastîn heye: ne tenê cejn e, belkî felsefeya jiyânê ye, ezmûna hebûnê ye, qêrîneke azadiyê ye, îradeya hebûnê ye, û neynika gelêk e ku dizane ew ji bo ji bîr kirinê nehatî dinyayê, belkî ji bo mayîn, ji bo berxwedanê, ji bo nivîsandina dîrokek cûda, ji bo afirandina bîranîneke zindî, û ji bo piştrastkirina ku nasname ne tenê gotin in, belkî kirin e, deng e, û ronahiyek e ku tarîtiyê dijber dibe, û demek e ku nayê şikandin, û jiyaneke e ku nikare li ber ti hêzekê xwe teslim bike, her çiqas ew hêz mezin be.

Newroz: Diyalektîka hebûnê di navbera bîranîn, azadî û vejînê de

Dema em nêzî Newrozê dibin, em ne nêzî dîrokekê dibin ku li dîwarê demê daliqandî ye, û ne jî nêzî jimareyekê dibin ku di defterên salan de dubare dibe, belkî em nêzî cevherê zindî dibin ku di kûrahiyên gelan de dihêşe; nêzî bîranînekê ne ku tenê arşîva bûyeran e, belkî hebûnek berdewam e ku bi her nişê re ji nû ve tê nivîsandin, û her carê ku tarîtiyê hewl dide cîhanê bisebîtîne ku ronahî xeyalek bû, dîsa ji nû ve radibe.

Newroz ne tenê kêliyêk demê ye, belkî vekirinek e di hebûnê de, şikestinek e di dîwarê adetê de, û lertzokek e di dilê dîrokê de dema ku tê fêm dîke ku mirov ne ji bo ku bibe li pey wê hatî afirandin, belkî ji bo ku beşdarê afirandina wê be, û belkî jî li dijî wê rabibe.

Ew ne cejn e ku bi biharê re dest pê dîke, belkî bihar bi xwe ye dema ku ji sînorên xwezayî derdikeve û dibe bûyerek di kûrahiya hebûnê de, ku bi guherîna faslan nayê pîvan kirin, belkî bi vekirina wateyê tê fêmkirin. Ne veguhertin e ji sarî ber bi germiyê, belkî veguhertina ji bêhişiyê ber bi hişmendiyê, ji veşartinê ber bi hebûnê, ji girtîbûnê ber bi derketinê. Di vê rojê de, ne tenê daran gul vedidin, belkî demên veşartî di nav me de jî vedidin; û ne tenê berf ji ser çiyayî vedibî, belkî bi wê re qatên bêdengiyê, tirsê û dudilî jî dihewjin ku rûhê mirovan giran kiribûn heta ku wînd kiribûn îhtimala guhertinê.

Wek ku Newroz ne hatina demsalek nû ye, belkî vekirina ya ku di me de ji destpêkê ve veşartî bû ye, wê îhtimala ku hêj cihê xwe nebûye, wê bangê veşartî ku di kûrahiya hebûnê de deng dide bêyî ku bihê bê guhdar kirin. Ew kêliyêk e ku tê de xapandina bêdengiyê dişkêve, dema ku zatek fêm dîke ku ew qet ne sabît bûye, belkî di rewşeke bendewariyê ya dirêj de bûye; bendewarî ne ji tiştêk derveyî, belkî ji xwe re, ji wê cesareta xwe ku ragihîne: ez li vir im, ne wek ku li min hatî ferzkirin, belkî wek ku ez dikarim bibim.

Di vê wateyê de, bihar ji metaforek zêdetir dibe, belkî avahiyeke ontolojîk e ku têkiliya mirov û cîhanê ji nû ve diyarker dike. Wek ku jiyana ji bin axê derdikeve piştî mirinekê ya xuya, wisa jî zatek ji qatên zordestiya hundirî û derveyî derdikeve û xwe ji nû ve diafirîne, ne wek berdewamiya ya ku bûye, belkî wek qutbûnê ji wê. Li vir, helandin ne tenê bûyereke fîzîkî ye, belkî bûyereke azadî ye; ne tenê berf dihelin, belkî bi wan re baweriyên derewîn, nasnameyên ferzkirî û sînoren ku mirov demek dirêj wan wek dawîyî hesabandine jî dihelin.

Di vê kêliyê de, Newroz ne tenê xwezayê vedigerîne jiyan û zindîbûnê, belkî mirovan jî vedigerîne ihtimala wî. Ew wî ji xewa hebûnî şiyar dike, ji nav xeniqîna rojane derdixe, ji teslîmbûna rêzê ya demê azad dike, da ku ew rû bi rû li hember wê pirsê bigire ku demek dirêj paşxistîye: tê wateya destpêkirinê çi ye? Ne destpêkek demî ye, belkî destpêkek hebûnî ye, ku tê de paşeroj ne bend e, belkî madde ye, û niha ne kêliyek derbasdar e, belkî firsendek e ji bo afirandinê.

Wek ku erd, dema ku bi jiyanê dilerize, ew ne tenê ji bo xwe dike, belkî ji bo ku mirovan bibîrîne ya ku wî ji bîr kiriye: ku jiyan ne tiştêk e ku tê dayîn, belkî tiştêk e ku ji dilê nehebzanê tê derxistin; û ku hebûn ne rewşek e ku em jê re dijîn, belkî biryarek e ku em her roj di ber hemû tiştên ku me vedikin ber ronakbûnê digirin. Ji ber vê yekê, Newroz ne wek diyariyek tê, belkî wek dijberîyek tê; ne bihar pêşkêş dike, belkî ji me dipirse: gelo hûn amade ne ku hûn jî kulîlk bibin?

Di vê pirsê de hêz û kêrahiya Newrozê heye. Ew ne tenê bedewiyê nîşan dide, belkî lawazîya wê jî vedike; ne jiyan wek temamî pêşkêş dike, belkî wek têkoşîneke berdewam ji bo ku bibe pêşkêş dike. Ji vir ve, kulîlkbûna daran ne tenê dîmenek xwezayî ye, belkî dersê berxwedana bêdeng e, îsrarê li ser mezinbûnê her çiqas asteng hebe, û şiyana veguherandina êşê bo şewazek ji bedewiyê.

Ew kêliyek e ku xwezayê û mirov hev digihîjin, ne wek du hebûnên cuda, belkî wek du îfadeyên tevgera yekî, yek derketin, yek sirr. Di kulîlkbûna darê de, mirov ihtimala kulîlkbûna xwe dibîne; di helandina berfê de, ihtimala azadbûna xwe dibîne; û

di vegerandina ronahiyê de, îhtimala ku rêya xwe bibîne dibîne, her çiqas demek dirêj winda bûbe.

Wisa, Newroz ne tenê ragihandina hatina biharê ye, belkî ragihandina hatina mirovan e ji bo xwe. Ne wek ku bûye, belkî wek ku dikare bibe. Ne wek ku li ser hatî ferzkirin, belkî wek ku ew hilibijêre ku bibe. Ew kêliyêk kêr û taybet e ku dubare nabe, her çiqas di demê de dubare bibe jî, çimkî her carek ji wê destpêkek cuda ye, derketinek nû ye, hewldanek din e ji bo gotina ya ku nehatiye gotin, û jiyana ya ku wek ku nehatiye jiyana kirin.

Wek ku Newroz, di kêrahiya xwe ya herî bingeîn de, ne tiştêk din e ji vê yekê: ku tu, ji nişka ve, fêr bikî ku jiyana ne li bendê te bûye, belkî tu yê ku li bendê jiyana bûyî... û ku bihar ne ji derve hatiye, belkî di te de veşartî bûye, li bendê kêliya cesaretê bûye ku bibe zindî.

Di kêrahiya felsefî ya xwe de, Newroz nayê xwendin heya ku wek şoreşek li dijî xwedîkirina têgîna «dawî» xwe neyê dîtin. Ew ne qebûl dike ku çerx tene girtin, û ne bawer dike ku şikestin dawîya rê ye, belkî ew demê ji nû ve şirove dike wek tevgera spiralî, ku tê de her tişt vedigere, lê ne wek ku bûye, belkî wek ku divê bibe. Li vir êş dibe madeyek ji bo veguherînê, ne sedema vemirînê; û bîranîn ji barek dibe hêzek, û ji xewnê dibe kirin. Wek ku Newroz bê gotin ragihîne ku mirov ne bi wendayîna xwe tê pîvan kirin, belkî bi wê ya ku ji axa wendayîna xwe afirandine.

Ji vê dîtinê ve, têkiliya di navbera mirov û xwezayê de di Newrozê de ne têkiliyek pîrozî ya serêkî ye, belkî têkiliya nasîna hev e; mirov di xwezayê de neynikê xwe dibîne, û xwezayê di mirov de berdeyamîyek hişyar dibîne. Dema ku agir li ser çiyana radibe, ew ne tenê rîtûelek sembolîk e, belkî vegerandina bîranîna agirê yekem e, ya ku mirov fêr kir ka çawa li hember tarîtiyê raweste, ne bi revînê, belkî bi ronakirinê. Agir li vir ne amûrek e, belkî ramanek e; ne tenê agir e, belkî helwest e. Ew ragihandina wê ye ku ronahî ne li bendê ye, belkî tê afirandin.

Di aliyê dîrokî de, Newroz ji çarçoveya efsaneyê derdikeve û dibe avahiyek kêr di hişmendîya gelan de. Efsaneya Kawa Hesinkar, mînak, ne tenê çîrokek e ji hilweşandina zordarek,

belkî veguherandina berdewam a têtîna berxwedanê ye. Kawa ne kesek e, belkî rewşek e; ne nav e, belkî ihtimal e. Ew ew beşa mirov e ku red dike li ser rûmeta xwe bazirganî bike, her çiqas bihaya wê rûbirûbûna bi tevahiya dîrokê be. Ji vir ve, Newroz ne tenê bîranîna Kawa zindî dike, belkî wî di her kesê ku red dike xwe binav bike û di her kesê ku agir radike, ne ku veşêre, ji nû ve diafirîne.

Dîrok, di vê çarçoveyê de, ne tenê rêzek bûyeran e, belkî dibe qada şerê di navbera bîranîn û jibîrkirinê de. Newroz her tim li aliyê bîranînê radiweste, lê ew wisa nake wek girîyek bêbandor, belkî wek kiryarek afirîner dike. Ew ne tenê borî bi xwe digire ji bo girî li ser, belkî ji bo derxistina ya ku dikare pêşerojê ava bike. Wek ku Newroz dibêje: «Dîrok ne ya ku qewimî ye, belkî ya ku em hîlbijêrin bi wê re çî bikin e». Ji vir ve, şahî dibe kiryarek zanistî, ne tenê rîtûel; û şadî dibe şewazek hişmendiyê, ne tenê hest.

Siyasî, Newroz ji sembolê zêdetir dibe gotarek tevahî, lê gotarek e ku ne bi gotinan tê nivîsandin, belkî di qada giştî de tê kirin. Di demekê de ku ziman ji aliyê desthilatdarî ve tê kontrol kirin û têtgeh bi awayekî ku ji bo hêzê têne veguhertin, Newroz tê da ku ji mirovan re zimanê xwe yê eslî vegerîne: zimanê laş, agir, stran û civakê. Ew rojek e ku tê de nasname ji qalibên ferzkirî azad dibe û mafê xwe dîsa bi xwe şîrove dike. Li vir, pirs «em kî ne?» ne tenê pirsî felsefî ye, belkî bûyereke siyasî ya rastîn e.

Di vê aliyê de, Newroz ne wek alternatîfek ji siyasî xwe pêşkêş dike, belkî wek asoyek ji bo wê ye. Ew ne bang dike ji qutbûna ji rastiyê, belkî ji nû ve xeyalkirina wê dike. Ew qadek vedike ji bo têtgihîştina cûda ya têtîliya di navbera mirov û desthilatdariyê de, di navbera kes û civakê de, di navbera ax û wateyê de. Di keltiya xwe de, erdnîgarî ji sînoren tenê derdikeve û dibe qada girêdanê; û nasname ji kategorîbûnê derdikeve û dibe ezmûnek.

Di nav kûrahiya ezmûna Kurdî de, Newroz wek bûyereke hebûnî digihîje lûtkeya xwe. Li vir, cejn ne tenê bûyereke e, belkî pêdivîyek e: pêdivî ji bo mayînê, ji bo bîranînê, û ji bo wateyê. Ew ew rojek e ku Kurd red dike bibe jimarek di hesabanê yên yên din de, an jî kêlekek di çîrokên wan de. Ew keltiyek e ku tê

de zatek ji nû ve tê nivîsandin, ne wek qurbanî, belkî wek kiryakar. Her agirê ku li ser çiyê tê ronakirin ragihandina wê ye ku çiya ne tenê erdnîgarî ye, belkî bûye helwestek; û her govenda kolektîf piştrastkirina wê ye ku civak ne komek e, belkî ruhê yek e ku li ser laşên cûda belav bûye.

Lê Newroz, tevî vê kûrahiyê, hêsaniya xwe ya bingehîn winda nake. Ew, di dawiyê de, ne tenê gotarek felsefî an siyasî ye, belkî kêliyek mirovî ya safî ye; kêliyek ku tê de mirov vedibîne ku şadî ne dijberê êşê ye, belkî rêya wê ya din e, û ku şahîkirin ne înkarkirina êşê ye, belkî qebûlkirina wê ye ji aliyek din ve: aliyê kesê ku biryar dide bijî her çiqas her tişt li dijî wî be. Li vir, ken rasttir dibe çimkî ji nav êşê derketiye, û govend kûrtir dibe çimkî giranîyê şikandiye.

Wek ku Newroz, di kûrahiyên xwe de, bangek e ji bo ji nû ve diyarker kirina mirov xwe; ne wek tenê heywanek aqilî, ne tenê hebûnek siyasî, belkî wek hebûnek ku dikare xeyal bike, berxwedan bike, şahî bike, û xwe her carê ji nû ve biafirîne. Ew kêliyek e ku tê de raman û hest hev digihîjin, dîrok û pêşeroj, û zate û cîhan.

Ji ber vê yekê, Newroz nayê têgihîştin di nav pênaseyekê de, û nayê girtin di nav nivîsekê de. Ew ezmûnek vekirî ye, nivîsek bêdawî ye, û helbestek e ku bi agir, govend û bîranînê tê nivîsandin. Ew ronahî ye ku ne tenê tarîtiyê radike, belkî diyar dike ku tarîtiyê jî tenê qonaxek bû ji bo zayîna ronahiyê.

Dema em li Newrozê dinihêrin, em wî ne tenê wek ku ew e dibînin, belkî wek ku ew me dike ku em bibin dibînin. Ew cîhan ne tenê vegerandina wê ye, belkî ji nû ve avakirina ye; ne çîroka mirov vedibêje, belkî wî dixê nav dilê wê. Ew ne cejnek e ku em pîroz dikin, belkî rastiyeke e ku em her sal ji nû ve vedibînin: ku jîyan, her çiqas têkçûn tê de hebe, her tim dikare ji nû ve dest pê bike... û mirov, her çiqas dîrok wî giran bike, hîn jî dikare xwe ji nû ve binivîsîne.

Wisa, nayê nêrîn li Newrozê wek tenê cejnek demsalî an rîtûelek folklorî ya derbasdar, belkî ew, di kûrahiya herî bilind de, kêliyek eşkerekirina dîrokî û hebûnî ye ku tê de bîranîn bi qederê re, nasname bi azadî re, û efsane bi rastiyeke re hev dikevin. Ew, di ezmûna Kurdî de, cejnek neteweyî bi temamî ye, ne tenê ji ber

ku tê hesibandin ku ji komekê re taybet e, belkî ji ber ku di kûrahiya xwe de wateya vejînê ji bin bermahiyên zordestiyê hilgirtî ye, û wateya ragihandina îradeyê li hember hemû awayên înkâr û jêbirinê.

Newroz, di vê wateyê de, ne bûyerek demî ye ku her sal tê vegerandin, belkî avahiyeke nûbûyî ya hişmendiyê ye, ku her carê dîrok hewl dide wê veşêre, ew dîsa ji nû ve xwe diafirîne. Ew bîranînek e ku red dike bibe boriyek bêdeng, û rûhek e ku red dike di çîrokeke têkçûnê de bê sînorkirin. Ji ber vê yekê, sembola wê ji kêliya jêbirina zordestiyê veqetî nayê kirin, wê kêliyê ku di xeyala Kurdî de dibe kiryarek bingeîn, ne tenê ji bo borî, belkî wek ihtimale vekirî ya pêşerojê jî.

Dema em vegerin ser koka wê ya kûrtir, em dibînin ku Newroz ji mîrateya olê Zerdeştî veqetî nabe, ew dîtina gerdûnî ya ku di destpêka hişmendîya mirovan de pêşkêş kir, dîtineke axlaqî û hebûnî ku li ser duqatî ya ronahî û tarîtiyê, xweşî û xerabiyê ava bûye, ne wek qedereyê sabît, belkî wek şerê berdewam ku encamê wê bi kirina mirov tê biryar kirin. Di vê çarçoveyê de, pîrozkirina Newroz ne tenê şahiyek bi xwezayê re ye, belkî pîrozkirina serketina ronahiyê ye wek nirx, wek hîlbijartin, û wek biryarek hebûnî ku mirov di ber tarîtiyê de digire.

Olê Zerdeştî, wek yek ji kevntirîn îfadeyên yekxwedayî yên axlaqî di dîroka mirovan de, Xwedê ne tenê wek hêzeke bilind pêşkêş kir, belkî wek rastiyeke axlaqî ku mirov bang dike ku li aliyê ronahiyê, rastiye û edaletê bisekine. Ji vir ve, Newroz dibe berdewamiya vê dîtinê, ne wek rîtûelek olî bi têgihîştina teng, belkî wek ragihandîneke gerdûnî ku zordestî ne qeder e, û ku berxwedana li hember wê ne tenê vebijarek e, belkî bingehe xwe yê hebûnî yê mirovahiyê ye.

Di çarçoveya Kurdî de, ev wate hîn jî di aliyekî siyasî û dîrokî de zêdetir tund û zelal dibe. Newroz ne tenê bibîranîna bûyerek efsanewî ye, belkî veguhertina cihê xwe ya hebûnê ye di nav navenda şerê azadiyê de. Ew kêliyek e ku şahî dibe kiryarek berxwedanê, bîranîn dibe amûrek hişmendiyê, û dîrok dibe hêzeke hejandinê ji bo guhertinê. Ji ber vê yekê, agirpêkirina agir di Newrozê de ne tenê wek sembola ronahiyê tê xwendin, belkî

wek kiryarek dijberî ye, wek ragihandinek ku gelên ku zordestî nas kirine dikarin qederê xwe ji nû ve binivîsin.

Gotina ku Newroz rojek e ji bo rakirina zordestiyê ji ser gelên zordestkirî, divê ne wek rastiyeke qediyayî ku carekê pêk hatiye were fêmkirin, belkî wek asoyek vekirî, wek bangek domdar ku bi her nifşê re dubare dibe. Newroz zordestiyê ne qedi dike bi qasî ku wê eşkere dike; ew dîrokê nagire, belkî wê vedike li ser îhtimalên nû. Ew me bîr tîne ku azadî ne bûyerek e ku carekê tê bidestxistin, belkî rêyeke dirêj e ji têkoşînê, ji hişmendiyê, ji ji nû ve diyarker kirina xwe dema ku zordestî dixwaze xwe wek rastiyeke ne-guhertî bisepîne.

Ji vir ve, Newroz ji cejnek neteweyî zêdetir dibe, û dibe pirsî felsefî ya kûr: wateya azadbûnê çi ye? gelo azadî rewşek e ku em digihîjin wê, an jî kiryarek berdewam e ku em wê dijîn? û gelo mirov dikare rastî azad bibe bêyî ku pêşî bi wan avahiyên veşartî yên tirs, dudilî û teslîmbûnê ku di hundirê wî de dijîn rû bi rû bibê?

Di ronahiya vê de, Newroz dibe kêliyek rûbirûbûnê, ne tenê bi derve re, belkî bi xwe re jî. Ew bangek e ji bo şikandina zincîrên xuya û ne-xuya, ji bo ji nû ve keşkirina şiyana kirinê, hîlbijartinê, û ji bo ku mirov bibe xwe, ne wek ku li ser hatî ferz kirin, belkî wek ku ew xwe hîlbijêre. Li vir, felsefe û dîrok hev digihîjin, siyasê û hebûn jî, da ku Newroz bibe xalek hevberdanê ya bêhempa di navbera ya ku heye û ya ku divê hebe.

Wisa, Newroz, di kûrahiya xwe de, ne tenê bîranîna serketinekê ya borî ye, belkî îhtimale domdar e ji bo serketinekê ku hîn temam nebûye. Ew ne dawîya zordestiyê ye, belkî destpêka wê wek xalek hişmendiyê ye. Ew ne ragihandîna wê ye ku rê qediyaye, belkî ku dest pê kiriye. Di vê destpêkê de, hemû wateyên wê dihejin: ku gel rabin, bîranîna xwe vegerînin, xwe ji nû ve diyarker bikin, û dîroka xwe ji nû ve binivîsin... ne wek qurbanî, belkî wek kiryakar di navenda hebûnê de.

Newroz ne tenê cejnek olî ya pîroz bi wateya teng a rîtûelî ye, belkî kêliyek gerdûnî ye ku tê de eşkerekirina têkiliya mirov bi hebûnê re xuya dibe, li wir aliyê ruhanî bi ritma kûr a xwezayê re hev dikevin. Ew ne tenê şahiyek ji bo rojê ye, belkî eşkerekirina

wateya ronahiyê ye wek bingeha jîyanê; ne tenê wek cismek fîzîkî, belkî wek rastîyeke sembolîk ku berbi vejînê, hişmendiyê, û wê şewqa yekem a ku hebûn pê re mimkun bû, tê.

Di vê asoyê de, Newroz dikare wek berdewamiya kûr a dîtina olê Zerdeştî were fêmkirin, li wir roj ne wek tiştek ji bo pîrozkirina rasterast tê dîtin, belkî wek sembola ronahiya îlahî, ya ku wateyê jîyanê dide û mirov bang dike ku li aliyê hêzên xweşî bisekine li dijî tarîtiyê. Têkiliya li vir ne li ser pîrozkirina têgihîştina tavilî ya dîmenan e, belkî li ser derbasbûnek şîrovekarî ye bi nav wan re berbi wateyê; berbi ronahiyê wek prensîbek axlaqî û hebûnî ku cihê mirov di şerê hebûnê de di navbera eşkerekirin û veşartinê de diyarker dike.

Ji ber vê yekê, roja bîst û yekê Adarê dibe «roja afirandina mirovahiyê», di vê fêmkirinê de dibe îfadeyek sembolîk ne gotina dîrokî ya rastî. Ew ne roja afirandinê ye bi wateya tavilî ya dîrokê, belkî roja nûbûna afirandinê ye bi wateya ontolojîk; roja ku jîyan ji nû ve dest pê dike, ne wek bûyerek borî, belkî wek îhtimale ku her gav diqewime. Di vê kêliyê de, mirovahî ne ji nehebzanê dest pê dike, belkî vedigere ser koka xwe ya sembolîk, li wê xalekê ku ew ji îhtimalê derketiye ber bi rastî, û ji bêdengiyê ber bi gotinê.

Wisa, Newroz dibe «roja hebûnê» ne «roja destpêkê»; kêliyek e ku tê de mirov fêm dike ku hebûna wî ne tiştek sabît e, belkî kiriyarek berdewam e ji bûyîn û vekirina xwe. Wek ku roj di rabûna xwe de ne tenê cîhana derve ronî dike, belkî dikeve hundirê mirov de jî, hişmendiyê xewî şiyar dike, û wî bîr tîne ku afirandin ne carekê dibe, belkî her kêliyek hişmendiyê de, her biryara vejînê de, her şoreşek li dijî bêdengî û vemirînê de dubare dibe.

Li ser vê bingeha, têkiliya rûh bi rojê re ne têkiliyek madî ya rasterast e, belkî têkiliya eşkerekirin û veşartinê ye; wek ku roj tarîtiya şevê eşkere dike, wisa jî Newroz tarîtiya bêhişiyê eşkere dike û li ser hebûnê perdeyên adetê radike. Wek ku xwezayê xwe di dorêkê bêdawî de ji nû ve diafirîne, wisa jî mirov tê vexwendin ku xwe ji nû ve biafirîne, ne wek hebûnek qediyayî,

belkî wek hebûnek vekirî li hember îhtimalan, ku dikare ji nû ve bibe, ne di demê de tenê, belkî di wateyê de.

Newroz, di kûrahiya xwe de, ne cejnek e ku tê pîroz kirin, belkî pirsêk e ku tê jîyan kirin: mirov çawa dikare li gor ronahiya ku fêhm dibe bijî? û çawa dikare vê hişmendiye bike kirin, helwest, û helbijartina berdewam ji bo azadî, rastî û wê îhtimala ku hebûna wî ji tenê mayîne zêdetir dibe... belkî jiyana rastîn.

BEŞA YEKEM:
KOKA Û EFSANE (BINGEHÊ
SEMBOÛK)

Pêşgotin

Dema em kûr dibin di nav kok û efsaneyê de, em ne tenê li ser çîrokên ku ji zarokan re têne vegotin diaxivin, û ne jî tenê li ser bûyerên ku di defterên dîrokê de hatine tomar kirin, belkî em li ser têkiliyeke sembolîk a tevahî diaxivin ku di nav sedsalan de dirêj dibe, li ser bîranînek hevpar di navbera mirov û xwezayê de, di navbera hebûn û dîrokê de, di navbera ya ku tê hest kirin û ya ku dikare bibe de, di navbera ya ku tê dîtin û ya ku tê hest kirin de. Newroz, di eslê xwe de, ne tenê rojek e ku li ser salnameyê hatiye diyarkirin, û ne jî tenê bûyereke ku sal bi sal dubare dibe; belkî ew bûyereke hebûnê ye, rûpelêk ji rûpelên hişmendiya mirovî, beşek ji pirtûka hebûnê ku di wê de efsane bi ezmûnê re hev dikevin, û sembol bi dîrokê re têkildar dibe, da ku rojek bixwe bibe neynika lêgerîna ezê li ya wateyê, azadiyê, û xwe, ya ku red dike teslîmbûn û bêdengiyê.

Di navenda vê efsaneyê de çîroka Kawa Hesinkar heye, ku nayê fêmkirin wek tenê kesayetek dîrokî an qehremaneke gelêrî di çarçoveyê vegotinê de. Kawa sembola rabûna li dijî zordestiya mutleq bû, û redkirina her desthilatdariyê ku dixwaze tarîtiyê li ser mirov bisepîne. Ew ne tenê kesek e, belkî pêşandana îradeya civakê ye, û pêşandana bîranîna kolektîf e ku red dike were şikandin, û nasnameya ku israr dike ku zindî bimîne her çiqas hemû hewlên jêbirin û wendakirinê hebin. Her agirê ku Kawa afirand zêdetir ji şewqek li ser çiyên bû; ew ragihandineke sembolîk bû ku mirov dikare zordestiyê veguherîne ronahiyê, û ku azadî ne diyariyek e, belkî kiryarek berdewam a berxwedanê ye.

Wisa, efsane dibe çarçoveyek ji bo fêmkirina hebûnê bi xwe, li wir berxwedan, rûmet û vejîn dibe hêmanên bingeşên di ezmûna mirov de bi dîrok, mirin û zordestiyê re.

Lê koka dîrokî ya Newrozê ji vegotîneke tavilî zêdetir kûr e. Ew di xwe de vedigere olê Zerdeştî, ku tê de têkiliya mirovê yekem bi gerdûn, bi ronahiyê û bi Xwedayê yekane re hatî îfadekirin. Di vê bingeşê olî de, roj ne tenê cismek ezmanî bû ku di fezayê de dimeşe, belkî sembola ronahiya îlahî bû, ya ku rastiyê wateyê jiyane dide, û kiryara axlaqî ku mirov bi gerdûn û qederê xwe ve girêdide. Roj li vir bîranîn e ku mirov ne tenê ji bo jiyane hatî

afirandin, belkî ji bo hişmendî, ji bo afirandina xweşiyê, ji bo berxwedana li dijî tarîtiyê, û ji bo veguherandina hebûnê ji tenê mayînê ber bi jiyaneke tije wate ve. Ji vê dîtinê ve, Newroz dibe ezmûnek ruhanî û hebûnî; rojek ku xwezayê bi mirov re hev dikeve, rastî bi sembolê re, û bîranîn bi xewnê re, da ku şahîkirin jî bibe kiriyarek fikirînê û tevlibûna di tevgera hebûnê de.

Ji ber ku Newroz li ser vê tevliheviya kûr a di navbera efsane û sembolê de, di navbera nîrxên axlaqî û hişmendiya dîrokî de hatiye bingehkirin, kokên wê digihîjin berî dîroka tomarbûyî, ber bi qonaxekê ve ku di wê de mirovahî li wateya zordestiyê digeriya, û efsaneyan ji bo şîrovekirina êşê û piştrastkirina şiyana mirov ji bo guhertin û veguherînê vedixwest. Her şewqa agirê ku di vê rojê de tê ronakirin, û her govenda ku li ser serê çiyayê tê kirin, ne tenê rîtûelek şahiyê ye, belkî ji nû ve avakirinê ya nasnameya mirovî ye, û vegerandina hêza veşartî di her kesekî de, û bilindkirina rûmetê li ser berdewamahiya demê, û domandina kiriyara berxwedanê li dijî her kesê ku hewl dide rastiyan jê bibe an hebûnê jê bike.

Li vir, aliyê ontolojîk ê Newrozê zelal dibe. Wek ku felsefeya Heidegger piştrast dike ku mirov ne tenê hebûnek e ku heye, belkî hebûnek hişyar û rûbirûyî hebûnê ye, wisa jî Newroz mirov dixê rûbirûyî hebûna xwe, bi şiyana wî ya guhertin û vejînê re. Ew ne tenê bûyereke şahiyê ya havînê ye, belkî kêliyek eşkerekirina hişmendiya ye ku dem ne tenê rêzeke abstrakt a bûyeran e, belkî madeyek e ku tê de îradeya mirov tê şewazkirin, û cihê ku tê de şoreş li dijî teslîmbûnê xuya dibe, û kiriyara mirov li hember nehebûn û zordestiyê radibe.

Heke em vegerin ser aliyê dîrokî, em dibînin ku Newroz her tim pirek bû di navbera borî û niha de, di navbera rastî û ramanê de, di navbera ya ku bû û ya ku dikare bibe de. Ew gelên cûda bi hev ve girêdide, çandên ku li ser hezaran kîlometreyan dirêj bûne, di navbera feth û têkçûnê de, di navbera rûmet û hêşir de. Efsane li vir ne tenê çîrokek e ku tê vegotin, belkî dîrokeke zindî ye ku her sal ji nû ve tê jîyan, kêliyek ku tê de mirov piştrast dike ku şiyana wî ya nûbûnê heye, û ku tu dîrok nayê tomar kirin ji bilî ya ku bîranîna wî berxwedan û îradeya azadiyê hilgirtibe.

Di dîtina Newrozê wek bingehê simbolîk ê hişmendiya mirovî de, em dibînin ku ew têkiliya di navbera mirov û xwezayê de, di navbera kes û civakê de, û di navbera borî û niha de ji nû ve diafirîne. Her şewqa agir, her govenda kolektîf, û her veguhastina çîrokan di vê rojê de, dibe ragihandinek ku mirov ne tenê pêşwaziyek demê ye, belkî kiryarkarê wê ye, beşdarê şêwazkirina rastiyê ye, û afirînerê wateyê ye li hember nehebûn û zordestiyê.

Di dawiyê de, beşa yekem a vê pirtûkê, bi navê "Kok û efsane (bingehê simbolîk)", ne tenê hewl e ji bo vegotina bûyerên borî, belkî hewlek e ji bo fêmkirina koka Newrozê wek ronahiyeke berdewam, wek çalakiyeke simbolîk ku ji sînoren dem û cih derdikeve, û hestê mirov bi xwe û bi hebûnê re ji nû ve ava dike. Li vir razê Newrozê di vê de ye: ne di govend an agir de tenê, û ne di rojê havînê de, belkî di hişmendiya hebûnê de, di serketina simbolîk li ser zordestiyê de, û di têgihîştina mirov ya koka xwe û şiyana wî ya vejînê de her sal ji nû ve. Ew rojê e ku me bîr tîne ku jiyana ne tenê derbasbûna demê ye, belkî afirandina berdewam e, û kiryarek domdar e ji bo rabûn li dijî bêdengî, û pîrozkirina hebûnê ku mirov tê de hişyar, çalak û beşdar di avakirina domdar a cîhan û xwe de dike.

Newroz wek simbola berxwedana li dijî zordestiyê di dîroka mirovahiyê de

Newroz ne tenê rojê e li ser salnameyê, û ne jî tenê şahiyêke demsalî ya havînê ye, belkî simboleke zindî ye ji bo berxwedana li dijî zordestiyê ji destpêka dîroka mirovahiyê ve. Di navenda wê de, îradeya mirov tê temsîlkirin ku red dike li hember hêzên ku dixwazin hebûna wî sînordar bikin, nasnameya wî jê bibe, an bîranîna wî jê jêbikin. Her şewqa agirê ku li ser serê çiyana tê ronakirin, û her govenda kolektîf a ku di vê rojê de tê kirin, ne tenê rîtûelek şahiyê ye, belkî kiryarek simbolîk a berxwedanê ye ku ragihandina wê ye ku mirov dikare xwe ragihîne, rûmeta xwe vegeîne, û beşdarê avakirina dîroka xwe bibe.

Ji destpêka çîroka efsanewî ya Kawa Hesinkar ve, Newroz wek simboleke berxwedanê li dijî zordestiya mutleq xuya dibe. Kawa ne tenê kesek bû, belkî pêşandana rabûna li dijî zordestî û despotiyê bû, li dijî wê hêzê ku dixwaze tarîtiyê li ser jiyana mirovan

bisepîne. Agirê ku wî ronak kir ne tenê amûrek bû, belkî peyameke simbolîk bû ku tê de ronahî ne tiştek e ku tê hêvî kirin, belkî tiştek e ku tê çêkirin, û ku mirov ne bêdeng dibe, belkî israr dike li ser hebûn û berxwedanê. Ev wate di nav dîrokê de berdewam bûye û di bîranîna gelan de hêzeke domdar hiştiye ji bo berxwedanê li dijî her zordestî, her zordestkirin, û her hewla jêbirina nasnameyê an mirovahiyê.

Heke em vegerin ser aliyê dîrokî, em dibînin ku Newroz her tim pirek bû di navbera gelan û berdewamiya mirovahî de: di navbera feth û têkçûnê de, di navbera rûmet û hêsir de, di navbera zordestî û rizgariyê de. Her sal, dema ku Newroz tê pîrozkirin, ev dîroka simbolîk ji nû ve tê vegerandin, û piştrastkirina wê tê kirin ku mirov dikare bisekine, berxwedan bike, red bike li hember serdestiya bê îrade, û wateyê biafirîne di nav tarîtiyê û zordestiyê de.

Li vir aliyê ontolojîk ê Newrozê xuya dibe: ew ne tenê berxwedaneke siyasî an civakî ye, belkî rabûneke hebûnî ye li dijî bêdengî û teslîmbûnê li hember tarîtiyê. Her şewqa agir, her govenda li ser serê çiyar, û her civîn di meydana de, piştrastkirina wê ye ku mirov ne bi tiştên ku wî winda kiriye tê pîvandin, belkî bi şiyana wî ya ji nû ve afirandina xwe ji axa zordestî û tirsê. Wisa, Newroz dibe sembolek ne tenê ji bo Kurdan, belkî ji bo mirovahiyeye gerdûnî ku red dike şikestinê, û israr dike li ser ku beşdarê dîroka xwe be, beşdarê ronahiyê be, û berxwedêre tarîtiyê be.

Wisa, Newroz ne tenê bibîranîneke dîrokî ye an efsaneyeye herêmî, belkî ezmûnek simbolîk a berdewam e ji bo hemû gelên zordestkirî, ji bo hemû kesên ku dengê xwe li dijî zordestiyê bilind dikin, û ji bo her kesê ku di hişmendî, di kirinê û di pîrozkirina hebûnê de dibîne berxwedaneke zindî li dijî hemû awayên zordestiyê. Her sal, Newroz dibe bangek berdewam ji bo rabûna li dijî zordestiyê, û firsendek ji bo bîranîna ku azadî nayê dayîn, belkî tê destgirtin, û ku rûmeta mirovî nayê firotin, belkî tê vegerandin.

Bi vê wateyê, Newroz dibe îkonayeke gerdûnî ji bo berxwedana mirovahî, sembola ronahiyê ku di kûrahiyên herî tarî de dişewite, û sembola jiyânê ku her tim ji axa zordestiyê radibe, û kiriyarek ku ragihandina wê ye ku mirov, her çiqas tarîtiyê zêde be, hîn jî dikare beşdarê afirandina dîrokê be, beşdarê jiyânê be, û agir ronî bike, ne ji ber ku cîhan amade ye ji bo wê, belkî ji ber ku îradeya mirov zindî ye û red dike şikestinê.

Beşa yekem: Newroz di bîranîna mirovahiyê de

Yekem: Pênaseya Newrozê (zimanî û dîrokî)

Duyem: Newroz wek pêşketineke şaristanî li Rojhilatê

Sêyem: Têkiliya di navbera xwezayê û şahiyê de

Dema em li ser Newroz diaxivin, em ne li ser rojê derbasdar di salnameyê de diaxivin, û ne jî li ser bûyereke demsalî ku bi guhertina demsalan winda dibe. Belkî em li ser bîranînek mirovî diaxivin ku di nav hezaran salan de dirêj dibe, bîranînek ku ji dem û cih derbas dibe, û di dil û hişê gelan de kûr dibe, da ku bibe sembolek zindî ya hebûnê, hişmendiyê, û rabûna li dijî zordestî û nehişmendiyê. Di vê beşê de, em hewl didin Newrozê di kûrahiya wê ya dîrokî û sembolîk de fêhm bikin, wek bûyereke ku ji kêliyê derdikeve û mirov her tim vedigerîne ser xwe, ser eslê xwe, û ser şiyana wî ya vejînê ji axê.

Bîranîna mirovî ya Newrozê ji kokên kûr ên kevn dest pê dibe, ji wan kêliyan ku gelan li wateya hebûnê digeriyan, û ji bo fêmkirina zordestî, tirs û êşê rêyek digeriyan. Di navenda efsaneyên pêşîn de, em mirov dibînin ku li hember xwezayê, li hember tarîtiyê, û li hember hêzên ku hebûna wî tehdîd dikin radiweste, û li sembolek digere ku ezman û erdê, ya ku tê hest kirin û ya ku dikare bibe, bi hev ve girê bide. Newroz di vê çarçoveyê de ne tenê rojê e ji bo şandin û pîrozbahî, belkî ezmûnek hebûnî ye, kêliyêk hişmendî ku tê de mirov fêhm dibe ku ronahî ne diyariyek ji derve ye, belkî kiryarek e ku ji hundir ve radiibe, û ku berxwedana li dijî zordestiyê her tim ji hundir dest pê dibe berî ku di derve de xwe nîşan bide.

Ji herî girîng îfadeyên Newrozê di bîranîna mirovî de, efsaneya Kawa Hesinkar xuya dibe. Kawa ne tenê qehremaneke gelêrî ye, û ne jî tenê kesayetek dîrokî, belkî sembola rabûna li dijî despotiyê ye, sembola hêza ku zordestiyê red dibe, û sembola îradeya mirovî ya ku îsrar dibe li ser jiyana û rûmetê her çiqas hemû metirsî hebin. Agirê ku wî li ser serê çiyana ronak kir ne

tenê şewqek şahiyê bû, belkî ragihandineke sembolîk bû ku tarîtiyê mayînde nabe, ku mirov dikare li dijî zordestiyê bisekine, û ku berxwedan dikare ji nav êş û bêhêvîtiyê jî çêbibe. Wisa, efsane dibe bîranînek zindî, ku îradeya mirov ya ne teslîmbûnê diparêze, û kiryara berxwedanê her nifşê de ji nû ve diafirîne.

Bîranîna mirovî ya Newrozê ne tenê bi aliyê efsanewî an sembolîk ve sînorkirî ye, belkî di aliyê olî û ruhanî de jî kûr rûtin dibe. Olê Zerdeştî, ku yek ji kevntirîn awayên îfadeya têkiliya mirov bi cîhanê re ava kir, roj ne tenê wek cismek ezmanî dibîne, belkî wek sembola ronahiya îlahî, ya rastiye, ya heqiyê, û ya kiryara axlaqî ku jiyana mimkun dike. Li vir, Newroz ne wek rîtûelek olî ya teng tê dîtin, belkî wek ezmûnek ruhanî û hebûnî, li ku xwezayê bi mirov re hev dikeve, rastiya sembolîk bi dîrokê re têkildar dibe, û her kêliya vê rojê dibe nûkirina hişmendî û azadiya mirovî.

Di bîranîna gelan de, Newroz bûye pirek di navbera borî û niha de, di navbera rastî û ramanê de, di navbera ya ku bû û ya ku dikare bibe de. Ew çandên ji hev dûr girêdide, şaristanîyên ku li ser hezaran kîlometreyan dirêj bûne, di navbera feth û têkçûnê de, di navbera şadî û xemê de, di navbera zordestî û berxwedanê de. Her sal, dema ku gel Newrozê pîroz dikin, dîroka sembolîk ji nû ve tê vegerandin, û piştrastkirina wê tê kirin ku mirov dikare ji nû ve bibe, rûbirû bibe, û wateyê biafirîne di nav tarîtiyê û zordestiyê de.

Li vir felsefeya kûr a Newrozê di bîranîna mirovî de xuya dibe: ew ne tenê kevneşopî an şahî ye, belkî hişmendiyê berdeham e ku piştrast dike azadî û rûmet ne diyariyên amade ne, belkî destkeftinên ku têkoşîn û kirinê dixwazin. Berxwedana li dijî zordestiyê di vê wateyê de hem kiryareke sembolîk e hem jî kiryareke jiyana. Her govenda kolektîf li ser çiyayên Kurdistanê, her şewqa agir ku tê ronakirin, piştrastkirina wê ye ku mirov, çi qas barên jiyana giran bin, hîn jî dikare xwe ji nû ve binivîsîne û dîroka civaka xwe ji nû ve ava bike, û ku Newroz her tim firsendek e ji bo nûkirina vê kiryara berxwedanê.

Wisa, Newroz di bîranîna mirovî de ne tenê bibîranîn an efsane ye, belkî kiryarek berdeham a hebûnê ye, sembola vejînê, û rêyek ji bo hişmendî, fikir û azadiyê. Ew kêliyêk e ku mirov tê

de bi xwezayê, bi dîrokê û bi xwe re rûbirû dibe, da ku wateya jiyana û hebûnê ji nû ve diyarker bike. Ew ragihandina wê ye ku zordestî ne dawî ye, û ku ronahî her tim ji nav tarîtiyê radibe. Di her şewqa agir û her gavenda kolektîf de, mirov fêhmî dibe ku berxwedan ne bûyere derbasdar e, belkî bingeha hebûnê ye, û ku Newroz her sal bîranînek e ku mirov dikare ji nû ve bibe, ji sifirê xwe binivîsîne, û ji nav hemû borîyên xwe re jiyane nû ava bike.

Di vê çarçoveyê de, Newroz ji tenê rojê salane zêdetir dibe, û dibe qada ezmûnek sembolîk ku di tevahiya dîroka mirovahiyê de bi hemû şaxên çandî, siyasî û ramanî xwe dirêj dibe. Ew kêliyê e ku di wê de bîranîna kesane bi bîranîna kolektîf re hev dikevin, û dîroka têgihîştî bi efsaneya sembolîk re têkildar dibe, da ku şahî bibe kiryarek hebûnê ku ji sînoren dem û cih derdikeve.

Her şewqa agirê ku li ser serê çiyana tê ronakirin, û her govenda ku li meydan û geliyana tê kirin, ne tenê rîtûelek şahiyê ye, belkî kiryarek zindî ya berxwedanê ye, ku borî bi niha ve girêdide, û wateya rûmet û azadî ji nû ve di hişê mirov de diafirîne. Ew kêliyê e ku mirov tê de, bêdeng an bi deng, ragihandina wê dibe ku zordestî bêdawî nîne, û ku hêza rastîn di şiyana gelan de ye ku bîranîna xwe biparêzin û li dijî jêbirin û jibîrkirinê bisekinin.

Li vir, roj bixwe dibe neynika hişmendîya mirovî, neynika lêgerîna domdar a ronahiyê piştî tarîtiya zordestiyê, û bilindkirina îradeyê li ser şikestinê. Ew ronahîya fikirê ye ku red dibe teslîmbûn û bêhêvîtiyê. Newroz, ji ber vê yekê, ne tenê bibîranîn an şahiyê salane ye, belkî bangê berdeham e ji bo nûbûnê, û firsê domdar e ji bo bîranîna ku azadî û hebûn ne tiştên amade ne, belkî kirînen rojane ne ku bi îradeya hişyar û dilêrî tene pêkanîn.

Ew rojê e ku mirov tê de tê bîr kirin ku jiyana wî ne tenê berdehamiya demê ye, belkî pêvajoyê berdeham a afirandina xwe ye, kiryarek nûbûyîne ya herdem, û berxwedanê zindî li hember her tiştê ku dixwaze ronahiyê jê bibe an şiyana vejîne di her kêliya hişmendiyê de biteqîne.

Yekem: Pênaseya Newrozê (zimanî û dîrokî)

Newroz, peyvek e ku ji du beşan pêk tê: "new" û "roz", yanî "rojê nû" an jî "ronahiya nû". Ew di bingeha xwe de sembola destpêkeke berdewam e ku bi demê re nû dibe. Ji aliyê zimanî ve, navê Newroz wateya şikestina tarîtiyê, vekirina kêliyeke nû di hebûnê de, û kêliyekê nîşan dide ku tê de dem ji nû ve tê pênasekirin, ne wek rêzeke yekpiştî ya roj û salan, belkî wek qadek ji bo hişmendiyê, ku her roj tê de dibe firsendek ji bo vejînê û azadiyê ji bend û bêdengiyê. Bi vê wateyê, Newroz ne tenê rojê di salnameyê de ye, belkî îfadeya têkiliya di navbera mirov û hebûnê de ye, di navbera xwe û gerdûnê de, di navbera tiştên maddî û manewî de.

Ji aliyê dîrokî ve, Newroz hezaran salan paşve diçe, û bi kokên xwe digihêje olê kevn a Zerdeştî, ku tê de ne tenê rîtûelek olî hebû, belkî pîrozbahiyê gerdûnî ya nûbûna jiyane bû, ya serkeftina ronahiyê li ser tarîtiyê, û ya şiyana mirov ji bo fêmkirina rola xwe ya axlaqî û hebûnê di gerdûnê de. Di wê serdemê de, roj ne wek objeyeke serbixwe ya îbadetê dihat dîtin, belkî wek sembola rastiye, ronahiya îlahî, û kiriyara axlaqî ku mirov bi hêzên gerdûnî ve girêdide û wî dike hevbeş di parastina hevsengiya cihanê de. Newroz ji vê nêrînê ve ne tenê rîtûelek kevneşopî ye, belkî ezmûnek ruhanî ye ku mirov, xwezayê û demê bi hev ve dike, û her sal mirov tê bîr dixe ku hişmendî, nûbûn û azadî di nav wî de ne şiyane zindî ne.

Di çarçoveya dîroka mirovahiyê de, Newroz ji sînorên şahiyê herêmî an neteweyî derbas dibe û dibe bûyereke çandî û dîrokî ku berxwedana gelan li dijî zordestî û qirkirinê di nav salan de nîşan dide. Pîrozkirina Newrozê, ji kevnarî ve, ragihandineke simbolîk bû ji bo redkirina zordestiyê û bilindkirina şiyana mirovî ya ji nû ve avakirin û afirandinê, hem di astê ferdî de û hem jî di astê kolektîf de. Efsaneya Kawa Hesinkar, wek mînak, ne tenê çîrokeke gelêrî ye ku ji bo zarokan tê vegotin, belkî sembola rabûna li dijî zordestiyê ye, û piştrastkirina wê ye ku îradeya azad a mirov nayê şikandin, û ku kiriyara simbolîk, wek pîrozkirina Newrozê, berdewamîya berxwedanê di dîrokê de ye.

Ji aliyê felsefî ve, dikare were gotin ku Newroz ne tenê rojêke di salnameyê de ye, belkî kêliyêk hebûnê ye ku tê de rastiya dem û hebûnê ji nû ve xuya dibe. Ew roj ne wek yekeya demê tenê tê fêmkirin, belkî wek firsendeke afirandinê ya nûbûyî, kêliyêk ku mirov tê de fêm dike ku hebûna wî ne sabît û pêşdiyarkirî ye, belkî kiryarek berdeyam e ji hişmendî, berxwedan û vejînê ji axê. Di vê wateyê de, Newroz dibe ezmûnek hişmendiya mirovî ya li hember xwe û li hember gerdûnê, ku tê de ferd, bîranîn, xwezay û dîrok di kêliyêkê de hev dikevin di berfirehiya sembolîk de.

Wisa, di kêrahiya xwe ya dîrokî û zimanî de, Newroz pirek e di navbera borî, niha û pêşerojê de. Ew ne rojêk e ku tenê bibîranîneke dîrokî zindî dike, belkî hemû îmkanên hebûnê dîsa dixê nav kirinê da ku wan ji nû ve biafirîne. Ew ragihandina wê ye ku mirov dikare li dijî şikestinê bisekine, û ku azadî ne tenê ramanek teorîk e, belkî kiryarek zindî ye ku di her vejîna ronahiyê de, di her şewqa agir de, û di her govenda ku li ser serê çiyên an jî li meydanên giştî tê kirin de dubare dibe.

Bi kurtî, Newroz rojêk e ku tê de wateya zayîna berdeyam a jiyanê tê hilgirtin, kêliyêk ku di wê de çavên hişmendiyê bi hebûnê re hev dikevin, dîrok bi efsaneyê re têkildar dibe, û ruh bi xwezayê re têkel dibe. Di vê kêliyê de, mirov dibe hevkarê çalak di afirandina hebûna xwe de û di berxwedana li dijî zordestî û bêhestiyê de di nav demê de.

Newroz ji ber vê yekê ne tenê rojêke salane ye, belkî kiryarek berdeyam a afirandin, hişmendî û berxwedanê ye. Ew kêliyêk e ku di wê de borî bi pêşerojê re hev dikeve, û mirov ragihandina wê dike ku ew ne tenê zindiyek e ku di demê de diçe, belkî hebûnek e ku dikare ji axê rabibe, tarîtiyê rûbirû bibe, û êş û zordestî veguherîne jiyan, azadî û afirandinê.

Her sal, Newroz dibe bangeke rûhî li hember şikestinê, belgeyek hebûnê li dijî nebûnê, û ezmûnek mirovî ku red dike ku girêdayî borî bimîne. Ew dike ku mirov ji nû ve xwe biafirîne, ji nû ve hişmendiya xwe bibîne, û ji nû ve riyeke ber bi ronahiyê veke—her tim, ji sifirê, ji nav axê, ji nav agir û ji nav bîranînê.

Di vê çarçoveyê de, Newroz ji tenê rojê de salnameyê de derbas dibe û dibe sembolek berfireh ji bo nûbûn, azadî û hişmendiya kûr. Ew kêliyê e ku tê de mirov hişmendiya xwe ya li ser nebûna sabît a hebûnê ceribandî dîke, û fêhmî dîke ku jiyan ne tenê derbasbûna demê an guhertina demsalan e, belkî pêvajoyeke berdewam e ku di wê de xwe, gerdûn, ruh û xwezayê hev digirin û bi hev re di ahengekî kûr de dijîn. Di vê kêliyê de, hişmendî bi dîrokê re têkildar dibe, û mirov dibe hevkarê çalak di afirandina wateya hebûna xwe de.

Li vir, mirov ji nû ve azadiya xwe diafirîne, îradeya xwe di rûbirûbûna zordestiyê de piştrast dîke, û her kêliya demê diguherîne bo firsêdek ji bo vejînê, nûbûnê û bilindbûnê bi hişmendî û afirîneriyê re.

Duyem: Newroz wek fenomeneke şaristanî li Rojhilatê

Dema em li Newrozê ji nêrîna şaristanî ve dinihêrin, em dibînin ku ew ne tenê rojê an şahiyê demsalî ye, belkî fenomeneke civakî, çandî û siyasî ya tevlihev e, ku tê de mirov bi demê, bi xwezayê û bi civakê re di yek kêliyê de hev dîke. Li Rojhilatê, ku şaristanî li ser hezaran salan dirêj bûne, Newroz ne tenê bûyereke demsalî bûye; belkî nîşanek e ji bo hişmendiya gelan li ser xwe û li ser cihê xwe di gerdûnê de, û ji bo têgihîştina girêdana di navbera ferd û civakê de, di navbera mirov û jîngehê de, û di navbera borî û pêşerojê de.

Newroz di vê çarçoveyê de dibe nîşanek şaristanî ji bo şiyana mirovî ya ji nû ve hilberandina nîrx û pratîkên ku jiyanê wate û maneyê didin. Pîrozkirina Newrozê ne tenê li aliyê rîtûelî an olî sekinî bûye, belkî li aliyê raman, huner, edebiyat, siyasêt, aborî û pergalên civakî jî dirêj bûye. Ew hevberdana hêmanên sembolîk û jiyanê pratîkî temsîl dîke, ji ber ku di nav xwe de hem rîtûelên sembolîk ên vejîn û nûbûnê digire, hem kevneşopiyên civakî ku yekbûna civakê xurt dîkin, û hem jî şahiyên gelêrî ku nasnameya kolektîf a gelên rojhilatî diafirînin.

Li Rojhilatê, civak têgihîştibûn ku pîrozkirina Newrozê ne tenê kêfxweşî ye, belkî pratîkeke şaristanî ye ji bo vejîna hişmendîya kolektîf. Ji hezaran salan ve, roja Newrozê bû sedem ji bo nûkirina têkiliyên civakî, ji bo ji nû ve xwendina dîroka herêmî û kolektîf, û ji bo piştrastkirina girêdanên di navbera civakan de ku heman erd parve dikin, an jî di bin heman împaratoriyan de dijîn, an jî heman çavkaniyan bi hev re parve dikin. Di vê rojê de, mirov ji ferdîbûna qutbûyî derdikeve û bi derdorê re têkildar dibe, da ku şahî bibe kiryarek civakî, ruhanî û siyasî ya yekbûnê.

Newroz li Rojhilatê ne tenê nîşana biharê ye, belkî nîşana felsefeyeke hebûnî ye ku di nav çanda mirovî de kûr e: felsefeyek ku hişmendiyê zindî dike ku mirov dikare li dijî zordestî û ji bo nûbûnê bisekine, û ku ew ne tenê şopandekê demê an xwezayê ye, belkî kiryarek e ku dikare agir ronî bike, bûyer biafirîne, û dîrok ji nû ve binivîsîne bi riya hişmendîya kolektîf. Ji vir ve, rîtûelên agir ronikirinê, çandîniya erdê, vejandina kevneşopîyan, û şahiyên muzîk û govendê ne tenê adet in, belkî pratîkên şaristanî ne ku şiyana mirovî ya parastina xwe û veguherandina cîhanê ji cihê bêdengiyê bo qada afirandin û azadiyê nîşan didin.

Her weha, Newroz di şaristaniya rojhilatî de dibe zencîreyeke girêdanê di navbera nîşan de. Ew bîranîna kolektîf a gelan di xwe de radigire, û her sal wê ji nû ve hilberîne, da ku mirov bi kokên xwe ve girêdayî bimîne, bi borîya xwe re têkildar be, bi berpirsiyariyên xwe yên niha re hişyar be, û ji bo pêşerojê îmkânên afirîner biafirîne. Pîrozkirina Newrozê hişmendîya mirovî ya li ser demê dîrokî û li ser hebûna berdewam a çandê nîşan dide, û li ser şiyana parastina nasnameyê di nav guherînên desthilatî, pevçûn û şeran de.

Ne dikare were piştguh kirin ku Newroz, wek fenomeneke şaristanî, sînorên neteweyan, olan û padîşahiyan derbas kiriye û bûye sembolek gerdûnî ya rojhilatî. Li Îranê, Newroz nîşana nûbûna ruhanî û civakî bûye; li Kurdistanê, wî dengê azadî û berxwedanê temsîl kiriye; li Asyaya Navîn, neynika yekbûna eşîrî û çandî bûye; û li Mezopotamiyayê, bûye îfadeya girêdana di navbera mirov, erd û xwezayê de. Bi vî awayî, Newroz dibe fenomeneke şaristanî ya rojhilatî ya berdewam ku şiyana mirovî ya veguherandina

rojêke demsalî bo bûyereke gerdûnî nîşan dide, û xwezayê dike nivîsek ku hişmendî wê dixwîne, û dîrokê dike bîranînek zindî ku her sal ji nû ve xwe dibe.

Bi kurtî, dikare were gotin ku Newroz li Rojhilatê ji tenê bûyinek an bibîranînek demsalî zêdetir e, û dibe ezmûnek şaristanî ya yekgirtî, ku di nav xwe de wateyên herî kûr ên hişmendîya mirovî û pêvajoya dîrokê digire. Ew ne rojêke sade ye ku dikare di rîtuêl an şahiyekê de were sînorkirin, belkî kiryarek çandî ya berdewam e, ku sembolîk e, û şiyana mirovî ya berxwedan û nûbûnê ji nû ve tîne bîr, û nasnameya kolektîf bi awayekî din hilberîne ku her sal bibe berdewamiyek ji tevgera mirov ber bi hişmendî û azadiyê.

Newroz rêyêke mirov e ber bi fêmkirina xwe û têkiliya wî bi cîhanê re; ew ne tenê demek di salnameyê de ye, belkî kêliyêk gerdûnî ye ku xwezayê bi hişmendiyê re, dîrok bi efsaneyê re, û ruh bi demê re hev dikevin, da ku mirov bibe hevkarê çalak di afirandina hebûna xwe de, di berxwedana li dijî bêdengiyê de, û di rûbirûbûna zordestiyê de ku li ser civakan di nav dîrokê de giranî dike. Her şewqa agir ku tê ronakirin, her govenda ku tê kirin, û her kevneşopiya ku ji nû ve tê vejandin, ne tenê kiryarek sembolîk an şahî ye, belkî piştrastkirina wê ye ku mirov dikare ji nû ve bibe, û ku azadî tenê bi kirinê tê, hişmendî tenê bi ezmûnê tê, û çand tenê bi bîranîna zindî ya ku nîşan bi hev ve girêdide tê mayîn.

Her weha, Newroz pîrek e di navbera borî, niha û pêşerojê de. Ew dîroka gelên Rojhilat bi hev ve girêdide—bi hemû ezmûnên zordestî û serkeftinên ku wan jiyaye—û di heman demê de bi rastiya roja îroyîn re têkildar dibe, ku hewce dike nirx û nasnameyên xwe ji nû ve vegeirîne; û jî bi pêşerojê re, ku bi dîtîna û hişmendîyeke nû tê xêzkirin. Ew qadek e ku tê de civak hev dikevin, çîrokên kesane bi bûyerên mezin ên dîrokî re têkel dibin, da ku bibe şahiyêke şaristanî ya giştî ku li ser hevkirina dinamik a di navbera mirov û xwezayê de, di navbera ferd û civakê de, û di navbera rastî û sembolê de şahidiyê dike.

Di kêrahiya xwe de, Newroz roja azadî, hişmendî, berxwedana sembolîk û nûbûna rûhê mirovî ye. Ew her sal mirov dike ku bi

xwe re rûbirû bibe, û ji nû ve keşf bike şiyana xwe ya kirin, afirandin û sekinînê. Ji ber vê şahiyê re, têkiliya di navbera mirov û hebûnê de zelaltir dibe: xwezayê ne tenê paşperdeya bûyeran e, belkî hevkarê vejînê ye; dem ne tenê çarçoveya dîrokê ye, belkî madeyek e ku îrade tê de diafirin; û rûh ne haletêk sabît e, belkî tevgerêk berdewam e ku li azadî û wateyê digere.

Bi vî awayî, Newroz li Rojhilatê ne tenê bûyereka çandî ye, belkî fenomeneke şaristanî ya giştî ye ku hişmendiyê xurt dike, nirxan ji nû ve hilberîne, nasnameyê ava dike, û mirov dike navenda dem û cih. Ew dibe roja hebûnê, ku tê de mirov her sal hişyar تر dibe li ser şiyana xwe, amade تر dibe ji bo rûbirûbûna zordestiyê, û zêdetir dikare her rojekê veguherîne bo vejînek nû ya hişmendî û jiyane.

Ji vê nêrînê ve, Newroz li Rojhilatê ne tenê bi pîrozkirin û civakîbûnê sînorkirî ye, belkî dibe fenomeneke şaristanî ya gelek qat û wateyan. Ew nirxên hevjiyana gelan û çandên cihê di xwe de digire, ji ber ku di hezaran salan de gelên cihê li ser wê civiyên—ji Îran û Mezopotamiyayê heya Qafqas û Anatolî—da ku vê bibîranînê bibe neynika nasnameya kolektîf û bîranîna çandî ya tevlihev. Ew bûyereka e ku tê de têgihîştina girêdana mirovî ji nû ve tê xêzkirin: ne tenê wek alîgirîya erd an eşîrekê, belkî wek îfadeya girêdana hebûnî bi mirovahî, xwezayê û dîrokê re.

Her wiha Newroz rewşek dînamîkî ya hişmendîya şaristanîyê temsîl dike; ew di navbera adet û sembolê de, di navbera pîrozbahî û dersa exlaqî de, di navbera xwezayê û giyanê de hevdengiyekê çêdike, û ezmûnek giştî afirîn dike ku tê de her şewqeya agir, her gulê ku vedibe û her reqsa li ser serê çiyên bibe sembola berxwedanê, nûbûnê û dijberîya bêdengî û zordariyê. Ji vî nêrînê ve, roj xwe dibe meydana ezmûna hişmendîya mirovî di rûbirûbûna wê ya domdar a li hember tunehiyê de, û ezmûnek ji bo teqezkirina kirin û azadiyê li hember hêzên ku dixwazin şewqa hundirîn a mirov vemirînin.

Di vî çarçoveyê de jî nayê îtîraf kirin ku aliyê dîrokî yê Newrozê jî heye; ew bîranîna gelan û çîrokên wan ên li ser zordarî û serkeftinê, li ser berxwedan û mayînbûnê, li ser şikestin û vejînê tîne bîranîn. Bi vî awayî, Newroz her sal dibe ezmûnek naskirinî ya nû, û dengê

domdar ê giyanê ye ku mirov hîn dike ku azadî û rûmet ne tiştên amade ne, lê kirin in ku divê her gav werin pratîk kirin û fêr bûn. Hemû van aliyên Newrozê dikin ku ew li Rojhilatê bibe pêşahiyek şaristaniyê ya bêhempa, ku tê de kes bi civakê re têkildar dibe, dîrok bi simbolîzmê re têkildar dibe, û giyan bi xwezayê re têkildar dibe, û mirov her ku diçe bêtir hişmend dibe li ser hebûna xwe, bêtir karî dike êş veguherîne hêzê, û amade dibe ji nû ve ji axê derkeve di her kêliya hişmendiye de.

Bi vî awayî, Newroz li Rojhilat ne tenê cejn an kevneşopiyek salane ye, lê ezmûnek şaristaniyê ya giştî ye, ku tê de mirov her sal wateya azadî, nûbûn, berxwedan, hişmendî û girêdana bi hebûnê ve di nav xwe de kurt dike. Ev roj dibe sembola vejîna domdar a jiyane, û tecessuma iradeya mirovî ya rûbirûbûna demê, zordariyê û tunehiyê.

Sêyemîn: Têkiliya di navbera xwezayê û pîrozbahiyê de

Dema ku em Newrozê ji nêrîna têkiliya di navbera mirov û xwezayê de binêrin, em vedibînin ku ev cejn ne dikare bi tenê wekî kevneşopiyek sezonal an jî bûyerek salane ya pîrozbahiyê were kurtkirin. Belkî ew di xwe de pêşahiyek şaristaniyê ya tevde ye ku tê de têgihîştina mirov ji xwe re di cihanê de, û hişmendiya wî ya li ser cihê xwe di dorhêla mezin a jiyane de tê xuyakirin.

Pîrozbahiya Newrozê ji kevntirîn deman ve ne tenê çavdêriya guhertinên sezonan bû, ne jî tenê teqezkirina destpêka biharê; belkî ew vegotinêk simbolîk a kûr bû ji bo têkiliya di navbera hebûna mirovî û gerdûnê de, di navbera hişmendiya ferdî û kolektîf de, û di navbera xwezayê û giyanê de. Di vî kêliyê salane de, mirov têgihîştin dike ku her nûbûna xwezayî ne bûyerek derbasdar e, belkî ayînek e ji vejîna hundirîn a wî, ji nûveavakirina hebûna wî, û ji pratîkekê ya azadiyê ku di hiş û kirinê de bi hev re tê pêkanîn.

Xwezayê di Newrozê de ne tenê paşperdeyek an çarçoveyek pîrozbahiyê ye, belkî hêmanekî çalak e di afirandina wate û sembolan de. Darên ku vedibin, çemên ku piştî xewna dirêj a

zivistanê herikînin, û çiyân ku di bêdengiya xwe ya mezin de asîmanê dikevin hev, hemû van tiştan ne tenê wekî pêşaniyên fîzîkî têne dîtin, belkî wekî sembolen vejîna domdar û nûbûna berdewam têne fêmkirin.

Mirov, dema ku vê nûbûnê ya xwezayî dibîne, ne tenê wekî derbasbûna demê tê de re derbas dibe, belkî têkiliyek gotûbêjê bi jiyânê re ava dike; ew nîşanên gerdûnî dixwîne, û wateya berdewamiyê û kapasîteya berxwedan û guhertinê hest dike. Her şewqeya agir ku li ser serê çiyân tê şewitandin, her reqsa ku li meydana tê kirin, û her gulê ku li erdê tê çandin, ne tenê adetêke pîrozbahiyê ya kevneşopî ye, belkî kirinek simbolîk e ku mirov vedigere hişmendiya xwe ya xwe, û wî bîr tîne cihê xwe di dorhêla jiyânê ya mezin de, û berpirsiyariya wî di rûbirûbûna zordarî, şikestin û bêdengiyê de.

Ji nêrînek felsefîk a kûrtir ve, dikare were gotin ku Newroz têkiliyek têkildar û berdewam di navbera mirov û xwezayê de eşkere dike, ku yek bêyî ya din nikare xwe bi tevahî pêk bîne. Wekî ku jiyân a nebatî ji axê piştî zivistanê dirêj derdikeve, û ronahî di asîman de piştî şevê derdikeve, wisa jî giyanê mirovî di hundir de nû dibe, û ji kapasîteya xwezayê ya vejînê hest dike.

Li vir, pîrozbahiya Newrozê ne tenê adetêke civakî ye, belkî ezmûnek hebûnî ya tevde ye, ku mirov tê de bi gerdûnê re têkildar dibe, û dibe hevparê çerxa jiyânê. Ew têgihîştinê radigihîne ku azadî û nûbûn ne tiştên amade ne, belkî kirinên berdewam in ku divê her gav werin pratîk kirin, û ku mirov dikare di her kêliya hişmendiyê de ji nû ve ji axê derkeve.

Li ser vê re, dikare pîrozbahiya Newrozê wekî sembolek şaristaniyê ya kûr û bi felsefeya xwezayî ya Rojhilata kevn ve girêdayî were dîtin; ku tê de xwezay ne tenê çavkanî an jî dorhêl e, belkî metnek zindî ye ku bi mirov re diaxive, û referansek exlaqî ye ku wî bi nixê bilind ên hebûnê ve girêdide. Ba, çem, dar û roj hemû hêman in ku têne xwendin û şîrovekirin, û beşdarbûna wan di pîrozbahiya Newrozê de tê vexwendin ji bo ku bîr bîne mirov ku jiyân berdewam e, û ku dem ne dijmin e, belkî hevkar e di pêvajoya hebûnê de. Ji vî nêrînê ve, pîrozbahiya Newrozê

dibe stranek ji bo jiyan û hebûnê, û dengê giyanê mirovî ye ku red dike şikestinê, û pratîkek zindî ya hişmendiyê ye ku ferd bi civak û bi gerdûnê ve girêdide, û rola wî ji nû ve di dorhêla xwezayê û hebûnê de pêname dike.

Di ronahiyê de, têkiliya di navbera xwezayê û pîrozbahiya Newrozê de dibe tevliheviyek ji rastî û sembol, ji tiştên maddî û manewî, ji ezmûna ferdî û kolektîf, û ji adet û hişmendiya felsefîk. Xwezay li vir ne tenê dîmenek e ku tê dîtîn, belkî zimanek e ku bi mirov re diaxive, vexwendin e bo tefekkûrê, û pesnê kapasîteya nûbûnê ye, û bilindkirina azadî û rûmetê ye. Ew ezmûnek berdewam e ku her ferd û her civak vedixwîne ku her sal, di her kêliyê de, xwe ji nû ve keşf bike. Ev têkiliyê nîşan dide ku Newroz ne tenê cejneke sezonal e, belkî ayînek gerdûnî ye ku mirov bi gerdûn û hebûna xwe ve girêdide, û wî bîr tîne ku her kêliya jiyanê fersendek e ji bo vejînê, û her hereketek di xwezayê de vexwendinek e ji bo beşdarbûna di dorhêla berdewam a nûbûn, wate û azadiyê de.

Her wiha, xwezay ne tenê ne mirrora mirov e di Newrozê de, belkî hevkarê çalak e di afirandina adet û wateya şaristaniyê de. Darên ku vedibin, çemên ku piştî bêdengiya zivistanê dîsa herikîn, û çiyên ku di bêdengiya xwe de asîmanê digirin, hemû zimanek gerdûnî ne ku bi mirov re têkiliyê dikin, û wî vexwendin dikin ji bo têgihîştina dorhêla jiyanê û pêdiviya nûbûnê.

Pîrozbahiya Newrozê, di bingehe xwe de, hewldanek mirovî ya dubare ye ji bo girêdana xwe bi gerdûnê re, û ji bo bersivdana pirsên mezin ên li ser hebûn, azadî û qedere. Her şewqeya agir, her reqsa ku tê kirin, û her gulê ku tê çandin, ne tenê adet in, belkî teqezkirina zindî ne ku mirov ne ji xwezayê veqetandî ye, û ku her nûbûna xwezayî mirov bîr tîne li ser kapasîteya wî ya vejîn û guhertinê.

Di vî çarçoveyê de, Newroz dibe ezmûnek zanistî û felsefîk; ew mirov fêr dike ku ji tevgera xwezayê ve hebûn ne sabît e, û ku her dorhêla jiyanê fersendek e ji bo ji nû ve damezrandina xwe, û ku tarî û bêdengî beşek ji dorhêlê ne ku beriya vejînê tê. Wekî ku erd di qonaxên sarbûn û hişkî de derbas dibe, mirov jî di demên lawazî û kêmbûnê de derbas dibe, lê Newroz fêr dike ku

hişmendiya mirovî dikare tarîtiyê veguherîne ronahiyê, bêtevgeriyê veguherîne hereketê, û tirsê veguherîne irade. Ev yek têkiliya di navbera mirov û xwezayê de dike têkiliyek afirîner, ku ji tenê çavdêrî an kêfxweşbûnê derbas dibe, û dibe pratîkek hebûnî û ayînek ji bo nûbûna berdewam.

Ji nêrîna şaristaniyê ve, Newroz wekî ezmûnek çandî ya kûr tê dîtîn ku di nav têkiliya mirov bi xwezayê de rûdide. Gelên Rojhilatî di dîrokê de xwezayê ji çandê, erd ji giyanê, û ya maddî ji ya sembolîk veqetandine. Ji ber vê yekê, pîrozbahiya Newrozê bi çandinîya erdê, bi demên sezonan, bi cejnên berhevkinê, û bi tevgera roj û stêrkan ve girêdayî bûye. Her adetek pîrozbahiyê armancê wê ew bû ku hişmendiya mirovî teqez bike ku jiyana her tim nû dibe, û ku mirov beşek e ji vê dorhêla gerdûnî, berpirsiyar e li hember xwe, civakê û gerdûnê ku tê de dijî.

Ji vî nêrînê ve, Newroz dibe ayînek şaristaniyê ya giştî, ku di xwe de çavdêriya zanistî ya xwezayê, fêmkirina sembolîk a kûr a cîhanê, û aliyê giyanî û hebûnî yê mirov di têkiliya wî ya bi tevahiyê re dihewîne.

Xwezayê di Newrozê de ne tenê nîşanên çalakiyên cotkariyê an demkirina pîrozbahiyê pêşkêş dike, belkî ew derbas dibe û dibe bingehek ji bo avakirina dîtineke felsefîk a li ser jiyana mirin, dem û azadiyê. Mirovê ku tûzîbûna berfê, vegeandina avan ji nû ve bo çeman, û vedibûna gulên li ser çiyana dibîne, têgihîştin dike ku nûbûn ne tenê bûyerek derveyî ye, belkî pêvajoyek hundirîn a hiş û iradeyê ye.

Li vir, pîrozbahiya Newrozê dibe dibistanek hebûnî; ew mirov fêr dike ku her kirin dengvedana xwe di cîhanê de heye, û her kêliya nûbûna xwezayê vexwendinek e ji bo vejîn, berxwedan, afirandin û ji nû ve avakirina xwe, nirx û civaka xwe.

Bi vî awayî, têkiliya di navbera xwezayê û pîrozbahiya Newrozê de ne têkiliyek hêsan an teşkilî ye, belkî têkiliyek tevlihev e ku di xwe de aliyê sembolîk, şaristaniyê, felsefîk û hebûnî dihewîne. Xwezayê li vir ne tenê dîmenek ji bo kêfxweşbûnê an çavkaniyek ji bo karanîna ye, belkî metnek zindî ye ku tê xwendin, referansek exlaqî, rêberê hişmendiyê, çavkaniya îlhama giyanî, û vexwendinek bo beşdarbûna di dorhêla berdewam a jiyana de.

Her gulê ku vedibe, her şewqeya agir ku tê şewitandin, û her reqsa ku tê kirin, hemû teqezkirina wê ye ku Newroz ne tenê rojêk pîrozbahiyê ye, belkî ezmûnek giştî ya hebûnê ye; ezmûnek ku zanînê nû dike, mirov vedigere hişmendiya xwe, û wî bîr tîne ku azadî û vejîn berpirsiyariyeke rojane ne, û ku nûbûn ne tiştê amade ye, belkî kirinek berdewam e.

Li ser vê bingehê, Newroz dibe ji tenê bûyerek sezonal an pîrozbahiyeye kevneşopî derbas dibe; ew kêliyek e ku tê de ezmûna mirovî ya bi sed salan û hezaran salan tê de kom dibe, û hişmendiya kolektîf û ferdî ji nû ve tê vegerandin li ser wateya jiyyan, azadî û berxwedanê.

Pîrozbahiya Newrozê, bi girêdana xwe ya kûr bi dorhêlên xwezayî re, mirov fêr dike ku nûbûn ne tenê bûyerek derveyî ye, belkî kirinek hundirîn e ku tê de têgihîştina xwe û rûbirûbûna bédengî û zordarî bi hemû awayên wê pêwîst e. Li vir, her şewqeya agir, her gulê ku vedibe, û her reqsa ku li ser erdê tê kirin, ne tenê adetên simbolîk in, belkî teqezkirinên zindî ne ku mirov dikare ji nû ve were vejandin, û ku jiyyan, her çiqas zehmetî tê de hebin, her tim fersendek e ji bo nûbûn, guhertin û berxwedanê.

Beşa Duyemîn: Efsaneyâ Kawayê Hesinkar

Yekem: Şîrovekirina efsaneyâ Kawayê wekî sembola azadiyê û rizgariyê

Duyem: Watayên zalimê (Dehak) di xeyala siyasî de

Sêyem: Agir wekî sembola azadiyê, ne wekî tenê ayîn an adetê

Ji aliyê simbolîk ve, Kawa ne tenê wekî kesekê tê fêmkirin, belkî wekî tecessuma giyanê kolektîf ê gelê ku li azadî û rûmeta xwe digere. Ew hesinkar e ku çakûçê di dest de digire, lê di heman demê de iradeya civakê jî hilgirtî ye, û her mirov xwe di nav wî de dibîne, û her gel jî ayîneya xwe di nav wî de dibîne. Li vir girîngiya efsaneyê wekî sembola veguherîna êşa dîrokî bo hêzek afirîner eşkere dibe.

Dema ku mirov efsaneyâ Kawayê dibihîze, ew ne tenê çîrokek li ser serkeftina kesekî li hember zalimekî dibihîze, belkî ew bangekê dibihîze ji bo vejîna hişmendiyê, ji bo redkirina tîrsê, û ji bo ragihandina wê rastiye ku mirov dikare qedere xwe biguherîne. Ji ber vê yekê, Kawa dibe nîşana mirovê ku red dike ku di nav bêdengiya zordariyê de bimîne, û agirê ku ew di serê çiyân de şewitand, dibe sembola ronahiyê ku ji dilê tarîtiyê derdikeve.

Di vî çarçoveyê de, efsaneyâ Kawayê hesinkar ne tenê bi Kurdan re tê girêdan, belkî dibe sembolek giştî ya mirovahiyê ku li hember zordarî û tunekirinê radiweste. Her civak ku zordarî dîtibe, dikare xwe di nav Kawa de bibîne; û her kes ku hewl dide rûmeta xwe biparêze, dikare agirê Kawayê di hundirê xwe de hest bike. Ev yek efsaneyê dike zindî û berdewam, ji ber ku ew ne tenê bîranîna borî ye, belkî pêkanînek domdar a hişmendî û berxwedanê ye.

Ji aliyê felsefîk ve jî, Kawa tecessuma wê kêliyê ye ku tê de mirov têgihîştin dike ku azadî ne diyariyek e ku ji derve tê dayîn, belkî encama biryara hundirîn e ku mirov di nav tarîtiyê de digire. Çakûça hesinkarê li vir ne tenê amûrek karê ye, belkî amûrek veguherînê ye; amûrek ku bi wê mirov dikare ne tenê

hesin, lê dîrok û hişmendiya xwe jî bişêwîne. Ji ber vê yekê, Kawa dibe sembola afirînerê dîrokê, ne tenê şahidê wê.

Bi vî awayî, efsaneya Kawayê hesinkar ji çîrokek kevn derbas dibe û dibe ezmûnek hebûnî û şaristaniyê, ku mirov fêr dike ku berxwedan ne tenê rûbirûbûna bi zalim re ye, belkî parastina hişmendî, rûmet û wateya hebûnê jî ye. Her agirê Newrozê ku tê şewitandin, her reqsa ku li ser çiyên tê kirin, û her stranek ku ji bo azadiyê tê gotin, berdewamkirina agirê Kawayê ye; agirê ku hîn jî di bîranîna gelan de dişewite û bang li mirov dike ku di rûbirûbûna zordarî de bêdeng nemîne.

Û ji bo ku bîra berxwedanê di nav nifşan de zindî bimîne, da ku her nifşeke nû bibe beşdarê ji nû ve afirandina maneya azadî û rûmetê.

Û ne mimkun e ku Kawa ji derveyî çarçoveya Newrozê û pîrozkirina wî wekî sembola vejînê were têgihîştin. Çîroka efsanewî ya Kawa ne tenê bîranîna rûbirûbûna bi zalimekî ye, lê ezmûneke gerdûnî ye ku tê de xweza bi hişmendiye re, mirov bi demê re, û rastî bi efsaneyê re têkildar dibin. Agira ku Kawa pêxistiye li vir dibe sembola serketina li ser tarîtiyê, û piştrastkirina vê yekê ku ronahiya rastîn li benda derve nabe, lê ji hundirê mirov tê pêxistin û di her kêliyê û hişmendiye de tê jiyan kirin. Her wiha hilkişîna wî ya çiyayan ne tenê rêwîtiyek laşî ye, lê rêwîtiyek simbolîk e ku hişmendiya mirovî ber bi rûbirûbûna bi zordariyê ve bilind dike, û erd û cihên xwezayî dike şanoya rûmeta mirovî.

Di kêrîkê felsefî de, dikare çîroka Kawa wekî bangewaziyeke domdar ji bo mirov were dîtin da ku bibe hevparêk çalak di pêvajoya dîrokê de, ne tenê temaşevanek li ser bûyerên wê. Ji ber ku ew hîn me dike ku berxwedan ne tenê çalakiya rûbirûbûnê ye, lê çalakiya afirandina maneyê ye; û ku her simbol, her rîtûel, û her pîrozbahî ya girêdayî bi Newrozê re, piştrastkirina vê yekê ye ku mirov dikare xwe û têkiliya xwe bi cîhanê re ji nû ve saz bike, û êş û azarên xwe biguherîne bo hêzeke vejînê û hişmendiye.

Bi rastî, çîroka Kawayê Hesinkar derbasî wê yekê dibe ku tenê vegotîneke jiyana kesayetiyeke qehremanî be, da ku bibe semboleke pir-astî ku di navbera aliyê simbolîk, felsefî, siyasî û civakî de kom dibe. Ji aliyê simbolîk ve, Kawa temsîla her mirovî dike ku

red dike ku di bin giraniya zordarî û sitemê de were şikandin, û her gelê ku red dike ku nasname û çanda wî were jêbirin. Çekûça ku hesinkar hilgirtiyê ne tenê amûreke hesinkariyê ye, lê sembola hişmendî, çalakî û şiyana guherînê ye; şiyana afirandina hêzê ji hundirê rastiya zordar. Agira ku wî pêxistiye ne tenê şewqeke agirê ye, lê nîşaneke ronahiya hundirîn e ku rêya azadî û rûmetê ronî dike; şewqeke ku nîşan wê ji hev re diguhezînin da ku her dem wekî semboleke zindî ya serhildana domdar li dijî zordariyê bimîne.

Lê aliyê siyasî yê efsaneyê gelek eşkere ye: Kawa ne tenê kesayetiyeke efsanewî ye, lê cismandina berxwedana li dijî desthilata zordar e, û redkirina teslîmbûna li hember despotîzmê ye, û piştrastkirina şiyana mirovî ya bandorkirina li ser rêça bûyerên dîrokî ye. Her çalakiya ku Kawa dike, bangewaziyê ji bo kes û koman e ku mafê xwe yê diyarkirina çarenûsa xwe biparêzin, da ku Newroz bixwe bibe bûyereke siyasî ya simbolîk ku mirov bi rêya wê re redkirina xwe ya li dijî zordarî û despotîzmê îfade dike, û baweriya xwe ku azadî ne bexşek e, lê mafek e ku tê standin û bi rêya pratîka domdar tê parastin.

Li ser asta felsefî, efsaneya Kawa kûrahiya têkiliya mirov bi hebûnê, demê û hişmendiyeke re eşkere dike. Ji ber ku Kawa, dema ku li hember zalim radiweste, temsîla kêliya hişmendiya bêhempa dike; wê kêliyê ku tê de mirov fam dike ku hebûna wî ne tenê derbasbûna bûyeran e, lê çalakiyeke domdar e di afirandina maneya hebûna xwe de, û ku her berxwedanek, çiqas biçûk xuya bike jî, çalakiyeke hebûnî ye ku ji nû ve xwe piştrast dike û dîrokê ji nû ve ava dike. Agira ku wî pêxistiye ne tenê protestoyeke li dijî zordariyê ye, lê bîranînek e ku her kêliya hestkirina hişmendiyeke kêliya zayîna nû ya xwe û nîrxên bilind ên mirovahiyê ye.

Bi vî rengî, Newroz, ku bi efsaneya Kawa re girêdayî ye, derbasî wê yekê dibe ku tenê cejneke salane be; ji ber ku ew di heman demê de ezmûneke şaristanî, felsefî û siyasî ye. Ew roj e ku tê de xweza bi hişmendiyeke re, simbol bi dîrokê re, û rabirdû bi niha re têne hev, da ku tê de ramana vê yekê were xurtkirin ku azadî û rûmet ne tenê têgehên teorîk in, lê çalakiyên domdar in ku wêrekî, îradeyê û berdewamiyê dixwazin. Di her şewqeke agirê ku tê pêxistin de, di her govendeke ku tê kirin de, û di her

çîroka ku derbarê Kawa de tê gotin de, maneya berxwedanê ji nû ve tê vejandin, û şiyana mirovî ya ji nû ve nivîsandina dîroka xwe û ji nû ve pênasekirina hebûna xwe tê piştrastkirin.

Efsaneya Kawayê Hesinkar peyameke domdar e: ku mirov, çiqas bend û zincîr li ser wî hebin jî, dikare ji nû ve rabibe, azad bibe, û rastiya xwe bike serîşteya îrade û nirxên xwe; û ku dîrok ne tenê tomarê bûyeran e, lê qada hişmendî, berxwedan û afirandina domdar e. Ji vir ve, Newroz dibe efsaneyeke zindî, û pireke di navbera rabirdû, niha û pêşerojê de; di navbera kes û civakê de; û di navbera xweza û hişmendiye de, û piştrast dîke ku her roja nû fersendeke ji nû ve zayîna azadî û rûmetê ye, û ku her çalakiya sembolîk, çiqas biçûk xuya bike jî, di nav xwe de şiyana guhertina dîrokê û vejandina xwe hildigire.

Bi vî rengî, beşa duyemîn a vê pirtûkê, bi sernavê “Efsaneya Kawayê Hesinkar” ‘ne tenê vegotîneke dîrokî an vegerandîneke efsanewî ye, lê rêwîtiyeke zanînî û felsefî ye di nav cewherê berxwedana mirovî de, di hişmendiya sembolîk ya Newrozê de, û di şiyana domdar a mirovî de ku ji nav ax û xweliyê rabibe, û rûmet û hebûna xwe li hember zordarî û cemidîya dîrokê ji nû ve bistîne. Ji ber vê yekê, Kawa ne kesayetiyeke di pirtûka dîrokê de ye, lê semboleke domdar e ji bo mirovê ku li ser azadiya xwe tawîz nade, û ji bo gelên ku efsaneyên xwe diafirînin da ku zindî bimînin, û ji bo Newrozê ku ji her salê fersendeke ji nû ve piştrastkirina maneya hebûnê, azadî û rûmetê çêdike.

Yekem: Analîza Efsaneya Kawayê Hesinkar wekî Sembola Azadiyê

Efsaneya Kawayê Hesinkar yek ji wan efsaneyên herî girîng tê hesibandin ku karîbûne ji sînorên çîroka gelêrî derbas bibin û bibin avahiyeke simbolîk a kûr ku cewhera têkoşîna mirovahiyê di navbera azadî û koleyîyê de, di navbera hişmendî û zordariyê de, û di navbera îradeya mirovî û hêzên despotîzmê de nîşan dide. Analîza vê efsaneyê nikare tenê bi xwendineke rûpelî ya bûyeran were kirin, belkî pêdivî ye ku meriv bikeve nav aliyên wê yên simbolîk, felsefî û siyasî, wekî metneke şaristanî ya vekirî ku di her dem û her cîhê de ji nû ve tê hilberandin, gava ku zordarî hebe û hewcedariya azadbûnê derkeve holê.

Lêbelê, ev analîz, dema ku bêtir kûr dibe, ji me re eşkere dike ku efsaneya Kawayê ne tenê refleksa têkoşînek dîrokî di navbera hukumdarê zordest û miletek bindest de ye, belkî avahiyeke fikrî ya temam e ku dema guhertina bingehîn di hişmendiya mirovî de ji bo xwe û cîhana derdora xwe îfade dike. Ew dema ku mirov ji rewşa qebûlkirina pasîf ya rastiyê derbas dibe bo rewşa redkirina çalak, û ji pozîsyona wergirtinê derbas dibe bo pozîsyona kiryarê, û ji bindestiya bêdeng derbas dibe bo rûbirûbûna hişyar. Bi vî awayî, Kawa ne tenê lehengêkî efsanewî temsîl dike, belkî teqîna hişmendiya di demeke dîrokî ya girîng de temsîl dike, li wir têgihîştin bixwe dibe şeweyek ji şeweyên berxwedanê.

Efsane, di kûrahiya xwe de, ji nû ve pirsê bingehîn yê ku ji destpêka avabûna hişmendiya heta niha bi mirov re heye, dide ber çavan: gelo mirov hebûnek e ku şert û mercên xwe li ser wî hukum dikin, an kiryarek e ku dikare wan biguherîne? Bersiva Kawayê jî qetî ye, ne bi teorîkî, belkî bi kiryarê; dema ku hesinkar çakûça xwe bilind dike, ew ne tenê li laşê zordest dixwe, belkî li ser fikra teslîmbûnê bixwe jî dixwe, û ew avahiya derûnî ya ku mirov dike esîrê tirsê, dişkîne. Ji ber vê yekê, kiryara kawayî (heke em vê gotinê bi kar bînin) nayê têgihîştin wekî bûyereke tenê, belkî wekî guhertineke ontolojîk di cihê mirovî de di nav cîhanê de, li wir ku ji hebûnekî rêvebirî dibe hebûnekî

biryardêr, û ji babetê desthilatdariyê dibe xwedîyek ku ji nû ve desthilatdariyê bixwe pê nase dike.

Herwiha ev efsane ji ber ku ji bîra civakî qut nabin, belkî di nav wê de rûniştîye û dibe beşek ji avahiya nasnameyê, kûrahiya xwe distîne. Kawa ne tenê kesayetîyeke ku çîroka wê tê gotin e, belkî nimûneyek e ku her dem tê bîranîn gava ku civak rastî metirsiyeye hebûnê tê, û gava ku bêdengî dibe xiyamet û bindestî dibe domandina trajediyê. Li vir efsane dibe hêzeke sembolîk a mezin ku hişmendîya civakî dixwîne û kesan hestekê dide ku ew di rûbirûbûna zordariyê de tenê nînin, belkî dirêjahiya rêzeke dirêj a berxwedanê ne, û ku her kiryareke azadîxwaz, her çiqas piçûk xuya bike jî, xeleekek e di dîrokeke ku ji kesan bixwe mezintir e de.

Ji goşeyekî kûrtir ve, dikare were gotin ku efsaneyê Kawayê nîqaşa herdemî ya di navbera xweza û çandê de, di navbera tundûtûjiyê wekî amûra kontrolê û tundûtûjiyê wekî pêdivîya azadbûnê de nîşan dide. Ji ber ku zordest tundûtûjiyê bi kar tîne da ku pergala zordariyê biparêze, lê Kawa tundûtûjiyê wekî kiryareke azadker bi kar tîne ku hevsengîya cîhanê ji nû ve ava dike. Ev nakokî jî tenê di çarçoveya dîtîneke felsefî de tê fam kirin ku dadperwerî ne rewşeke serbixwe ye, belkî encama têkoşîneke berdewam a di navbera hêzên dijber de ye, û ku azadbûn tenê bi şikandina wê avahiya ku zordariyê hilberîne pêk tê.

Herwiha nikare were paşguhkirin ku efsane, di avahiya xwe ya kûr de, aliyekî demkî yê tevlihev hilgirtîye; ew tenê ne ya rabirdûyê ye, belkî di niha de dijî û heta pêşerojê dirêj dibe. Ew demeke dorhêl e ku xwe ji nû ve hilberîne, li wir ku her Newroz dibe temsîlek sembolîk a wê yekem dema serkeftinê, û her şewata agir dirêjahiya wê yekem agirê ku Kawa şewitandibû ye. Bi vî awayî, dem di efsaneyê de ne xetî ye, belkî komkirî-sembolîk e, ku bûyerê di hişmendiyê de zindî dihêle û nahêle ku bibe tenê bîranîneke qediyayî.

Efsaneyê Kawayê, wisa, ne tenê metneke ku tê xwendin e, belkî ezmûneke ku tê jîyan kirin e, û çarçoveyek e ku hebûna mirovî bi rêya wê di yek ji kûrtîrîn xuyabûnên xwe de tê fam kirin: hesreta herdemî ya azadiyê, şiyana veguhastina êşê bo kiryarê,

tirsê bo mêrxasiyê, û bêdengiyê bo dengekî. Ew bangewaziyeke vekirî ye ji bo mirov ku ji nû ve li cihê xwe di cîhanê de binihêre, û bizane ku dîrok tenê di qesrên padîşahan de nayê çêkirin, belkî di kargehên hesinkaran de jî, li wir ku çakûçek tenê, dema ku hişmendî û îrade hilgire, dikare rêça hemû demê biguherîne.

1. Kawa wekî sembola mirovê berxwedêr

Di cewherê xwe de, kesayetiya Kawayê Hesinkar mirov di rewşa xwe ya herî bilind a hişmendî û serhildanê de temsîl dike, ew rewşa ku tê de hişmendiya mirovî digihîje asteke pêşketî ku êdî nikare bi zordariyê re wekî qedere bijî, û ne jî bi bindestiyê re wekî pergaleke xwezayî. Ji ber ku Kawa wekî lehengêkî efsanewî yê kevneşopî ku hêzên xwezayî an taybetmendiyan jor-mirovî hene xuya nake, belkî bi tevahî berevajî vê yekê ye; hêza wî ji sadeya wî û ji mirovatiya wî ya kûr derdikeve. Ew hesinkarek e, bi destên xwe dixebite, di şert û mercên civakî yên dijwar de dijî, û her roj maneya êşê, windabûnê û bindestiyê tê ceribandin. Ji vir bi taybetî meziniya vê kesayetiye derdikeve holê, ji ber ku ji nimûneyekî asayî vediguherîne bo xaleke veguherîna dîrokî, li wir ku mirov di nav xwe de şiyana kiryarê keşif dike, ne tenê şiyana tehemûlkirinê.

Ev veguherîn ji “mirovê asayî” bo “mirovê kiryarî” ew tişt e ku efsaneyê aliyê wê yê antropolojîk ê kûr dide. Ji ber ku Kawa ne kesekî taybet temsîl dike, belkî îmkaniyeke veşartî ya di nav her mirovî de temsîl dike; îmkaniya teqîna li dijî zordariyê dema ku bindestî digihîje sînore xwe yê herî dawî. Li vir, mirov êdî ne tenê hebûnekî ku şert û merc li ser wî hukum dikin e, belkî dibe hebûnekî ku dikare van şert û mercan bixwe ji nû ve ava bike. Ji vî perspektîfî ve, Kawa tecessûma mirovê ku red dike ku wekî babetek di nav pergala desthilatdariyê de were kurtkirin, û îsrar dike ku bibe xwedîyekî hişyar, ku dikare biryarê bide û encamên vê biryarê, her çiqas dijwar bin jî, hilgire.

Herwiha, kiryara serhildanê ya ku Kawa pêk tîne nikare tenê di dema tundûtûjiya laşî ya li dijî zordest de were kurtkirin, belkî pêdivî ye ku wekî kiryareke zanînê û hebûnê di heman demê de were fam kirin. Ew dema têgihîştineke kûr e ku domandina bindestiyê beşdariyeke nopenî ye di hilberandina zordariyê de, û

ku bêdengî ne bêalîbûn e, belkî şeweyek ji şeweyên qebûlkirinê ye. Ji ber vê yekê, lêdana Kawayê ne tenê ber bi laşê zordest ve ye, belkî ber bi wê avahiya derûnî ve ye ku mirov qebûla bindestiyê dike; ber bi wê tirsê komkirî yê di kûrahiya civakê de ye, ku bi demê re vediguherîne bo tiştêkî mîna “qanûnekî nenivîskî” ku rê û şewaza tevgerê hukum dike û îradeyê sînordar dike.

Di vî çarçoveyî de, Kawa vediguherîne bo tiştê ku dikare were navandin bi “xwehiya şikênê”, ango ew xwehiya ku bi şewaza hebûna bindest qut dike û şewazeke nû ava dike ku li ser kiryar û rûbirûbûnê radiweste. Ev veguherîn jî ne bi awayekî xweser an rûpelî çêdibe, belkî encama komkirineke dirêj a êşê, hişmendiya bêdeng, û tengasiya hundirîn e ku li pey dema teqînê digere. Ji ber vê yekê, serhildana Kawayê lûtkeya rêwîtiyek hundirîn a tevlihev e, li wir ku ezmûna kesane bi êşa civakî re têkildar dibe, û ji nav wê kiryarek tê dinyayê ku dikare rêça dîrokê biguherîne.

Ji goşeyekî din ve, dikare li Kawa were nihêrîn wekî xala hevgyrtina kesane û civakî. Ew wekî kesekî êşdar dest pê dike, lê bi kiryara xwe vediguherîne bo sembolek ku civak xwe bi wê re yekdîtî dike û di wî de îfadeya xwe ya dorpêçkirî dibîne. Li vir, Kawa êdî ne tenê kesek e, belkî dibe dengekî civakî yê qelewkirî ku di hundirê xwe de qîrînên bindestan, hêviyên wan, û daxwaza wan a kûr ya azadbûnê hilgirtiye. Ev jî şirove dike ka çima kiryarên wî vediguherin bo bîranîna civakî, û ka çima hebûna wî di hişmendiye de bi nifşan re dirêj dibe.

Ama kiryara kuştina zordest jî, divê wekî kiryareke hêsan a tolhildanê neyê fam kirin, belkî wekî kiryareke azadker ku têkiliya di navbera mirov û desthilatdariyê de ji nû ve rêk dixê. Ew ragihandina dawîya qonaxekê û destpêka qonaxêke din e; ragihandina hilweşîna pergaleke ku li ser tirsê hatiye avakirin û ji dayikbûna ufqeke nû ku li ser îmkana û azadiyê radiweste. Di vê gavê de, Kawa tenê xwe azad nake, belkî îmkana azadbûnê bixwe azad dike; derî li ber yê din vedike da ku bizanin ku tiştê ku ne gengaz xuya dikir dikare bibe rastî.

Bi vî awayî, Kawa ne tenê desthilatdariya zordest dişkîne, belkî xeyala desthilatdariya mutleq jî dişkîne; ew xeyala ku mirov bawer dike ku hêz nayê têkbirin û ku pergala heyî ebedî ye.

Kiryara Kawayê eşkerekirina vê rastiye ye: ku her desthilatdarî, her çiqas xwe domdar nîşan bide jî, di hundirê xwe de îmkana hilweşînê hilgirtiyê, û ku dema hişmendiyê dikare lawaziyê veguherîne bo hêzê, tirsê bo mêrxasiyê, û bédengiyê bo kiryarê. Wisa, Kawa wekî sembola mirovê berxwedêr xuya dibe, ne wekî lehengêkî awarte, belkî wekî mirov dema ku xwehiya xwe ya rastîn keşif dike, dema ku fam dike ku hebûna wî tenê bi azadiyê temam dibe, û ku rûmeta wî tenê bi kiryarê tê parastin. Ew bangewaziyeke vekirî ye ji bo her mirovî ku ji nû ve li cihê xwe di cîhanê de binihêre û ji xwe bipirse: gelo ez beşek ji avahiya bindestiyê me, an beşek ji kiryara azadbûnê?

Ji vir û pê ve, efsaneya Kawayê Hesinkar sax dimîne, ne ji ber ku ew tenê çîrokeke derbarê rabirdûyê de vedibêje, lê ji ber ku ew rastiyeke domdar a di nav mirov de eşkere dike: ku di hundirê wî de her dem îmkana ku bibe Kawa heye, û ku çakûça xwe bilind bike, ne tenê li dijî zordarekî derveyî, lê li dijî her tiştê ku azadiya wî di hundir û derve de sînordar dike.

2- Zordar wekî sembola avahiya despotîzmê

Li hemberî Kawa, karaktera zordar radiweste, ya ku desthilata mutleq di şert û şertên xwe yên herî hişk û abstrakt de temsîl dike; li wir desthilat tenê amûrek rêveberiyê an rêxistinek civakî namîne, belkî dibe avahiyeke girtî û giştî, ku xwe bi tirsê ji nû ve çêdike, û hebûna xwe li ser nepenandina azadiya mirovan û bindestkirina îradeya wan ava dike. Zordar di vê çarçoveyê de ne wekî kesekî dîrokî yê diyarkirî tê fêmkirin, belkî wekî modelek simbolîk a desthilatê dema ku ew ji nirxan qut dibe û dibe armançek ji bo xwe, ango dema ku parastina desthilatê ji mirov bixwe girîngtir dibe.

Ev zordar tenê bi tundiya rasterast hukum nake, lê bi pergalek aloz a mekanîzmayên ku domandina wî misoger dikin; ew tirsê çêdike, xwedî dike, û ew dike rewşeke giştî ya ku di hişê kesan de dijî, da ku mirov heta di nebûna zordariya rasterast de jî bindest bimîne. Li vir xetereya despotîzmê di şeweya xwe ya kûr de xuya dibe; ji ber ku ew tenê li ser laş kontrolê nake, belkî hewl dide ku hişê bixwe dagir bike û ji nû ve wê bi awayekî ku domandina pergalekî xizmet bike, ava bike.

Ji vî perspektîfê ve, zordar berî ku bibe hebûnek siyasî, dibêje avahiyeke derûnî-civakî ye. Ew pergalek e ku mirovê dike ku xwe bi xwe çavdêr bike, berî kirinê ji fikirinê bitirse, û tenê ji ber daxwaza azadiyê xwe sûcdar hîs bike. Bi vî awayî, despotîzm tenê di qesran de najî, belkî di ziman, çand, adet û şeweyên rojane yên fikirinê de jî belav dibe, heta ku bibe parçeyek ji “asayî” ya ku kes lê napirse.

Têkoşîna di navbera Kawa û zordar de, li gorî vê analizê, nikare tenê wekî pevçûnek di navbera du kesan de were kurtkirin, belkî ew pevçûna di navbera du şeweyên hebûnê yên bingehîn cuda de ye:

- Şeweyekî hebûna bindest, bêdeng, bi tirsê sînordar, ku di bin siya desthilatekê de dijî ya ku sînoren wî nas dike, dîtina wî ya cîhanê li ser wî ferz dike, û wî bawer dike ku rizgarbûn di teslîmbûnê de ye.
- Û şeweyekî hebûna azad, hişyar, ku hewl dide bendan bişkîne, û bawer dike ku rûmet nikare bi bindestiyê re bijî, û ku hişmendiya rastîn ji kêliya redkirinê dest pê dike.

Ev dijberî bi hêsanî nayê çareserkerin, ji ber ku despotîzm tenê li ser hêzê nayê avakirin, belkî li ser hilberandina qebûlkerinê jî ye; ango li ser qanîkirina mirovî, bi awayekî rasterast an ne-rasterast, ku rewşa wî asayî ye an guhertin nikare. Li vir jî zîrekî û zanaetîya efsaneyê xuya dibe, ji ber ku ew eşkere dike ku ya herî xeternak di zordariyê de ne tundiya wê ye, belkî şiyana wê ye ku wê tundiya asayî an mecbûrî nîşan bide.

Lê li hemberî vê yekê, efsane nîşan dide ku ev avahî, tevî hevahengiya xwe ya xuya, di hundirê xwe de şikestinek kûr hildigire. Ji ber ku her pergalek ku li ser tirsê ava bûye, di bingehê xwe de ji hişmendiyê ditirse, çimkî kêliyeke têgihîştinê dikare hemû tiştê ku di nav salan de bi zordariyê ava kiriye hilweşîne. Li vir Kawa ne tenê wekî berxwederekî xuya dibe, belkî wekî kêliya eşkerekirina rastiyê, ku xeyala ku desthilat lê piştgirî dike tê razandin û eşkere dibe ku hêza wê ne mutleq e wekî ku xuya dike.

Di dawiyê de, zordar girêdayî domandina rewşekê ya bêdengiya civakî ye û nebûna destpêxeriya kesane. Lê ew dema hilweşe

ku ev rewş dibe hişmendî, û kes fam dikin ku tirsê wan ew hêz dide. Ji vir, ketina zordar di efsaneyê de ne tenê dawîya kesekî ye, belkî hilweşîna avahiyeke temam e ya têkiliyên ku li ser bîndestî û tirsê hatine avakirin.

Ji goşeyekî felsefî yê kûrtir ve, dikare bê gotin ku zordar temsîla têkçûna têkiliya di navbera desthilat û maneyê de ye. Di rewşa asayî de, tê hêvîkirin ku desthilat amûrek be ji bo rêxistina jiyane û bicihanîna dadperweriyê, lê di rewşa despotîzmê de, desthilat ji vê armancê qut dibe û dibe hêzek kor ku tenê hewl dide bimîne. Li vir mirov tenê dibe serişteyek, û nirxa wî bi rêjeya bîndestîya wî tê pîvandî, ne bi mirovahîya wî.

Ev e ku rûbirûbûna bi zordar re, di efsaneya Kawa de, ne tenê kiryarek siyasî ye, belkî kiryarek exlaqî û hebûnî ye, ya ku mirov wekî armanc ji nû ve nirx dide, ne wekî serişte. Şikandîna vî avahiyê tenê maneya guhertina hukûmdarê nake, belkî maneya damezrandîna ji nû ve ya têkiliya di navbera mirov û desthilatê de li ser bîngê nû ye, yê ku azadî, rûmet û hişmendî ne.

Bi vî awayî, efsane wekî rexneyeke zû û kûr a li dijî avahiya desthilata despotîk xuya dibe; ji ber ku ew tenê zordariyê şermezar nake, belkî mekanîzmayên wê eşkere dike, mantiqa hundirîn a wê parçe dike, û nîşan dide ku domandîna wê ne qedere, belkî encama şert û mercên ku dikarin bîne guhertin e. Herwiha piştrast dike ku rizgarbûn tenê bi hilweşandîna zordarê pêk nayê, belkî bi şikandîna avahiya ku ew çêkiriye û avakirina hişmendiyeke nû ku ji dubare çêbûna wê re asteng dibe.

Di dawiyê de, zordar, tevî hemû hêza ku temsîl dike, li hemberî kêliya hişmendiya civakî ya ku Kawa temsîl dike, hebûnek şikestî dimîne; wê kêliyê ku tirsê de dibe pirs, bîdengî dibe helwest, û mirov ji peyrewvanekî dibe çalakvan. Tenê hingê zordar nekeve ji ber ku lê hat dayîn, belkî ji ber ku ew bîngê ku li ser wê radiwesta wî kir: bîndestîya mirovî.

3. Agirî wekî sembola vejîn û rizgariyê

Agirî ku Kawa hêsinkar wê afirand, ji girîngtirîn sembolan di efsaneyê de ye. Ew nayê fêmkirin wekî tenê hêmanek xwezayî an amûrek ji bo nîşankirina bûyerekê, lê divê wekî avahiyeke

sembolîk a tevlihev were xwendin, ya ku di hundirê xwe de veguherînên kûr ên di hişmendiya mirov, di têkiliya wî bi cîhanê, bi azadiyê û bi hebûnê bixwe re hildigire. Ew di kêliya xwe ya yekem de ragihandineke biryarî ye li ser dawîya qonaxeke tarî ya dîrokê û destpêkirina perspektîfek nû, ya ku li ser wêloyên tirs û zordariyê tê avakirin; li wir tarî dibe ji rewşeke serdest berbi bîranînek ku dikare were derbas kirin.

Lêbelê, ev ragihandin ne tenê bi derve ve sînordar dimîne; ew di hundurê mirov de jî berdewam dibe, li wir agir dibe kêliya vekirina hebûnê, ku tê de mirov fam dike ku ronahî ji derve nayê dayîn, belkî ji hundirê wî tê afirandin, û ku rizgariyê ne tenê bi hilweşandina zordar dest pê dike, belkî bi ronîkirina wan qadên tarî yên hişmendiye ku di bin tirsê de bûn an jî teslîm bûbûn. Ji vir, agir ne tenê dawîya tarîtiyê temsîl dike, belkî destpêka hişmendiya şiyana wê ya hilweşandinê ye.

Guhertina wateyên ku agir hildigire dike ku ew bibe sembolek dewlemend û vekirî li ser astên cûda yên şîrovekirinê. Ew di yek ji aliyên xwe de ronahiya zanînê ye, ronahiyek ku rastiyê êşkere dike û xeyalên ku ji aliyê desthilatê ve têne hilberandin ji holê radike. Ji ber ku nezanîn di avahiya despotîzmê de ne rewşek kêmasî ye, belkî amûrek bingeşîn a kontrolê ye; û agir li vir tê da ku vê amûrê hilweşîne û mirov vegeşîne şiyana dîtin û cudakirinê.

Di aliyekî din de, agir têgihîştina hêza iradeyê temsîl dike, ew enerjîya hundirî ya ku mirov dibe ku ji rewşa bédengiyê derkeve û ji têgihîştinê berbi kirinê here. Zanîn bi tenê têr nake heya ku nebe hêzeke ku mirov bi wê biguhezîne, daxwazek ji bo guhertinê û amadebûnek ji bo hilgirtina metirsiyan. Ji vir, agir dibe şeweyeke zindî ya vê dînamîzmê, ku hiş dibe kirin, raman dibe hereket, û redkirin dibe pevçûn.

Herwiha, agir aliyekî civakî yê pir girîng hildigire. Ew ne tenê şewatek ferdî ya cuda ye, belkî nîşanek e ku ji dûr ve tê dîtin û bangê vekirî ye ji bo yên din ku tevî kêliya rizgariyê bibin. Ew zîmanek sembolîk a hevpar e ku ji gotinan derbas dibe û bi hestên kolektîf diaxive, da ku bibêje ku ya qewimî ne tenê bûyereke ferdî ye, belkî destpêka guherîneke giştî ye.

Ji aliyê antropolojîk ve jî, agir yek ji kevintirîn sembolan e ku mirov di rêwîtiya xwe ya şaristaniyê de bi xwe re hildigire, ku bi mayîna jiyânê, germiyê, parastinê û civînê ve tê girêdan. Lê di efsaneya Kawa de, ev simbol ji nû ve tê bikaranîn bi wateyeke nû, ku agir ji amûrek jiyânê dibe amûrek rizgariya simbolîk û hebûnê. Ew êdî ne tenê tiştê ku laş diparêze, belkî tiştê ku rûh azad dike û hebûnê bi wateyeke nû dagirt dike.

Ji aliyê felsefî ve, agir guherîn û vejînê temsîl dike. Ew hêmanek e ku nayê sekinandin, her dem tê guherandin, tiştên li dor xwe digire û wan dike tiştekan nû. Ev yek dike ku ew bibe sembolek guncav ji bo rizgariyê, ji ber ku rizgarî bêyî hilweşandina avahiyên kevn û bêyî derbasbûna pêvajoyeke “şewitandinê” ya simbolîk pêk nayê. Ji vir, agir ne tenê ragihandina dawîya tiştekan e, belkî amûrek afirandina destpêkek nû ye.

Bi vî awayî, şewitandina agir di vê çarçoveyê de ne dawîya bûyerê ye, belkî destpêkek e ji bo rêyeke dirêj a veguherînê. Ew qonaxek nû ya hişmendiya kolektîf ava dike, li wir azadî ne tenê kêliyeke serketinê ye, belkî berpirsiyariyeke domdar e. Ji vir, agir dibe tûra simbolîk a dubarekirinê di her Newrozê de, ne tenê wekî bîranînek ji bûyerekê, belkî wekî peymana nû ya bi nirxên rizgariyê re.

Bi vî awayî, agir di efsaneya Kawa de ne tenê hêmanek di nav çîrokê de ye, belkî dilê efsaneyê yê lêdixwaze ye, yê ku berdewamî û karîgeriya wê dide. Ew simbol e ku zanîn û îrade, ferd û civak, rabirdû û niha, kirin û bîranîn, hemû bi hev ve girêdide. Û ew, di dawiyê de, bîranînek domdar e ku her rizgarî bi şewatek dest pê dike, û ku ew şewat, her çend piçûk xuya bike jî, eger kesê ku wê hildigire hebe, dikare bibe ronahiyek ku rûyê dîrokê biguherîne.

4. Ji kiryara ferdî berbi hişmendiya kolektîf

Yek ji taybetmendiyên herî girîng ên efsaneya Kawa ew e ku ew ji kiryareke ferdî ya sînordar di dem û cih de, dibe pêkhateyeke civakî ya berfireh û hişmendiyeke civakî ya berdewam. Kawa, di destpêkê de, tenê ferdêk e ku li dijî zordariyê radiweste; mirovek e ku di jiyana xwe ya rojane de qehra dibîne, û di kêliyekê girîng de biryar dide ku "na" bibêje. Lêbelê ev "na" ne dimîne di sînorê

kiryareke ferdî de, belkî bi demê re dibe xalek sembolîk a bingehîn ku ji aliyê civakê ve tê pejirandin û di nav tîp û merasîmên wê de tê ji nû ve hilberandin, bi taybetî di Newrozê de, ku tê de bûyera ferdî dibe bîranîna kolektîf, û biryara kesane dibe nirxeke hevpar.

Ev veguhertin ji ferdî berbi kolektîf ne pêvajoyek xwezayî ya xweber e, belkî pêvajoyeke aloz e di çêbûna hişmendiya civakî de. Kiryara ferdî, her çend qehremanî an jî bi bandor be jî, dimîne sînordar heke bi tenê bimîne, ji ber ku ew ji ber berdewamî û berfirehiya civakî bêpar e. Lê dema ku civak wê digire, wê ji nû ve şîrove dike, û wê bi wateyeke ji xwe mezintir dide, ew dibe sembolek damezrîner; ango dibe referansê ku li ser wê tê avakirin dîtînen nû yên azadî, rûmet û girêdana civakî.

Di vê çarçoveyê de, efsaneya Kawa dikare wekî kêliya veguhertina ji hişmendiya ferdî berbi hişmendiya kolektîf were fêmkirin, li wir rizgariyê ne tenê tecrûbeyeke kesane ye, belkî projeyeke giştî ye. Kawa, di vê xwendinê de, ne tenê xwe rizgar dike, belkî perspektîfek nû ji bo yên din vedike, îmkana ku berê nebûye an jî hîn nehatî famkirin diafirîne. Ji vir, ya herî girîng di kiryara wî de ne tenê hilweşandina zordar e, belkî şewitandina şewateke hişmendiye ye ku yên din têde fêm dikin ku şiyana kirinê heye.

Ev diçe ber rastiyê felsefî ya kûr, ku rizgariyê tenê dema temam dibe ku dibe hişmendiyeke kolektîf. Ferd, her çend hêzdar be jî, dimîne lawaz li hember vegerandina avahiyên despotîzmê heke çarçoveyê civakî ya parastin û ji nû ve hilberandina wateya azadiyê tunebe. Ji ber vê yekê, nirxa rastîna a kiryara Kawa di şiyana wê de ye ku bibe çand, gotar, merasîm û bîranîn ku ji nifşekê berbi nifşekê tê veguhestin.

Ji vir, rolê merasîman pir girîng dibe di vê veguhertinê de, ji ber ku ew dibe amûrên ji nû ve nîşankirina bûyera damezrîner û mayîna wê di hişmendiya kolektîf de. Merasîmên Newrozê, bi sembolên xwe yên wekî agir şewitandin, reqsên kolektîf û bîranîna çîroka Kawa, ne tenê kiryarên şahiya ne, belkî mekanîzmayên sembolîk ên ji nû ve hilberandina wateya rizgariyê ne. Ew kêliyeke tê de rabirdû û niha têkel dibin, li wir bûyer ne wekî bîranîn tê vegerandin, belkî wekî tecrûbeyeke zindî ji nû ve tê jiyîn.

Herwiha, ev veguhertin nîşan dide rola efsaneyê di avakirina nasnameyê de, ji ber ku çîroka Kawa dibe beşek ji rivayeta mezin a ku civak bi wê xwe nas dike. Bi navgîniya vê rivayetê, tê diyarkirin ku "em kî ne", "em çi bawer dikin", û "em çi red dikin". Ji vir, efsane ne tenê çîrok e, belkî amûrek e ji bo avakirina hişmendiya, rêxistina tevgerê, û diyarkirina cihê civakê di dîrokê de.

Ji aliyekî din ve, veguhertina kiryara ferdî berbi hişmendiya kolektîf nîşan dide jî şiyana mirovî ya veguhertina tecrûbeyê berbi wateyê, û wateyê berbi pergale sekurî ya berdeyam. Kawa wekî ferd di demekê de dawî dibe, lê wekî sembol, destpêka demeke rastîn e. Ew ji sînoren laş û kêliya demê derdikeve, û di ziman, merasîm, bîranîn û hişmendiya de dijî. Bi vî awayî, civak ne tenê Kawa diparêze, belkî wî di her carê de ji nû ve diafirîne dema ku çîroka wî tê vegotin û dema ku kiryara redkirin û rizgariyê ji nû ve tê jiyîn.

Lêbelê, ev pêvajoyê bê aloziya xwe nîne, ji ber ku veguhertina kiryareke ferdî berbi semboleke kolektîf dikare xeterê kêmbûnê an jî pîrozkirina hişk jî bi xwe re bîne. Li vir girîngiya parastina aliyê rexneyî di hişmendiya civakî de derdikeve holê, da ku efsane nebe tenê merasîmek bê wate, belkî rûhê bingehîn ê xwe biparêze: rûhê serhildanê, redkirinê û lêgerîna azadiyê. Nirxa rastîn a Kawa ne di dubarekirina çîroka wî de ye, belkî di veguhertina wateya wê de ye di şert û mercên nû de, û di rûbirûbûna formên nû yên zordariyê de.

Bi vî awayî, efsaneya Kawa ji mîrateyek çandî zêdetir dibe; ew dibe mekanîzmayeke zindî ya hilberandina hişmendiya, pirek ku nîşan bi hev ve girêdide, û amûrek ji bo ji nû ve diyarkirina wateya azadiyê di her qonaxeke dîrokî de. Bi navgîniya wê, mirov fêhm dike ku kiryareke ferdî, her çend piçûk xuya bike jî, dikare bibe hêzeke dîrokî heke dengê wê di hişmendiya kolektîf de bibîne, û ku rizgariya rastîn tenê wê demê pêk tê dema ku dibe projeyeke hevpar, ya ku civak wê dijî, wê diparêze û wê her tim ji nû ve diafirîne.

Di dawiyê de, dikare bê gotin ku veguhertina Kawa ji ferd berbi sembol, û ji kirin berbi hişmendî, ew tişt e ku efsaneyê xwedan

jiyanek domdar dike. Ew ne ji ber ku qewimî ye dijî, belkî ji ber ku her carê ji nû ve tê jiyîn dema ku azadî wekî berpirsiyariyeke kolektîf tê fêmkirin, ne wekî tecrûbeyeke ferdî ya derbasbûyî.

5. Aliyê felsefî: rizgarkirin wekî kiryarekî hebûnî

Ger em derbasî aliyê felsefî bibin, em dibînin ku efsaneya Kawa tenê bi vegotina bûyerekî sembolîk ya li hemberî zordestiyê sînorkirî nabe, belkî ew çavkaniyek berfireh a ramanê vedike li ser yek ji pirsên herî kûr ên ku di dîroka hizra mirovî de derbas bûne: wateya ku mirov azad be çi ye? Û gelo azadiyek rewşekî objektîf e ku ji derve tê dayîn, an jî ezmûnek navxweyî ye ku bi kirin, hilbijartin û êşê tê avakirin?

Di vê çarçoveyê de, efsaneya Kawa bersivekî nerast û bi heman demê qetî pêşkêş dike: ku azadî ne tiştê amade ye, ne jî diyariyek e ku ji hêzek an desthilatdariyek derveyî tê dayîn, belkî ew kiryarekî hebûnî ye ku ji hundirê mirov radibe, û bi rûbirûbûn, hilbijartin û hilgirtina berpirsiyariyê tê pêkanîn. Ji ber vê yekê Kawa li bendê rizgariyê ji derve nîne, û ne jî xwe dispêre hêzên nepenî an destwerdana qedrî, belkî ew dizane ku kêfa rizgarkirinê dema dest pê dike ku mirov biryar dide ku bike, ji rewşa bendibûnê derkeve û bikeve nav kirinê.

Ev helwest nîşan dide ku hebûna mirovî tenê bi tiştên ku li ser têne ferzkirin sînorkirî nabe, belkî bi hilbijartin û kirinên wî tê diyarkirin. Ji ber vê yekê Kawa tenê berxwedêrê zordestiyê nîne, belkî mirovê ku têgihîşt ku hebûna wî bi xwe xetere ye heke ew wekî azadiyê neyê bijartin e. Ew tenê zordestiyê têgihîşt nake, belkî wê têgihîştinê diguhezîne kirinê, û bi vî awayî dibe nimûneyek ji mirovê ku xwe bi kirinê pêk tîne, ne bi adaptasyona bêdeng a bi rastiye re.

Ji vî aliyê ve, efsaneya Kawa nêzikî hizrên felsefî dibe ku dibêjin mirov çêkerê wateya xwe ye, û ku ew ne xwedî esasê sabît e ku pêşî tê zanîn, belkî ew esas bi hilbijartinên wî tê avakirin. Mirov, di vê perspektîfê de, ne tenê ew e ku ew têkildar e, belkî ew e ku ew hilbijart dike ku bibe. Kawa di kêfa serhildana xwe de ne tenê rastiye diguhezîne, belkî xwe jî ji nû ve pênase dike, ji hebûna bindest dibe hebûnek çalak, ji mijarekê di desthilatdariyê de dibe subjekte ku dîrokê diafirîne.

Kiryara rizgarkirinê ya Kawa di xwe de aliyekî hebûnî yê kûr hildide, ji ber ku ew ne tenê bi desthilatdariya derveyî re rûbirû dibe, belkî bi tirsê ya hundirîn jî re rûbirû dibe, ew tirsê ku yek ji stûnên sereke yên zordestiyê pêk tîne. Ji ber vê yekê her pergala zordestiyê ne tenê li ser amûrên kontrola fizîkî ava dibe, belkî li ser afirandina rewşekî derûnî ya bêhêvîbûn û teslîmîyetê jî ava dibe. Ji vî aliyê ve, rizgarkirin dest pê dike ji hilweşandina vê avahiyê hundirîn, ji şikandina tirsê, û ji redkirina pejirandina neasayî ya zordestiyê.

Bi vî awayî, kuştina zordestê ne tenê rizgarkirina derveyî ye, belkî rizgarkirinek duqat e:

- Rizgarkirin ji desthilatdariya zordar a derve.
- Û rizgarkirin ji zincîrên derûnî û hebûnî yên hundir.

Ev aliyê hundirîn e ku wateya kirdarî ya kirinê radike, ji ber ku ew nîşan dide ku zordestî ne tenê di sazûmanan de dijî, belkî di ruhan de jî dijî, û berxwedana wê hewceyî şehameta hundirîn e wekî ku hewceyî rûbirûbûna derveyî ye.

Her weha, efsaneya Kawa pirsê berpirsiyariyê dike wekî beşek ji azadiyê. Mirov, dema ku hîlbijart ku azad be, ne tenê îmtiyazek distîne, belkî bargiraneke jî hildide, ji ber ku ew berpirsiyar dibe ji kirinên xwe, ji encamên wan, û ji cîhanê ku ew di afirandina wê de beşdar e. Ji vî aliyê ve, Kawa ne tenê nîşana şehameta ye, belkî amadebûna hilgirtina encamên kirinê ye, her çiqas wan dijwar û giran bin.

Ji aliyekî kûrtir ve, dikare bê gotin ku efsane têkiliyeke domdar di navbera daxwaza ewlehiyê û daxwaza azadiyê de nîşan dide. Teslîmîyet, her çend dijwar be jî, dikare cûreyek aramîya derewîn bide, lê azadiyê hewceyî xeterê, nepenîbûnê û rûbirûbûna bi nediyarî ye. Kawa, bi hîlbijartina rûbirûbûnê, azadiyê bi hemû tiştên ku tê de hene hîlbijart, û nîşan dide ku şerefê mirovî nekar e di bin ewlehiyê ya ku li ser teslîmîyetê ava bûye de bê bidestxistin.

Di dawiyê de, dikare bê gotin ku efsaneya Kawa, di aliyê felsefî de, rizgarkirin wekî rêyek hebûnî ya domdar ji nû ve pênase dike, ne wekî kêlîkek derbasdar. Ew ne bûyereke e ku tê û diqede, belkî ezmûneke e ku tê jiyan kirin, tê dubare kirin, û di her

biryarekê de ku mirov digire, tê ceribandin. Ji vî aliyê ve, Kawa ne tenê kêlîkê rizgarkirina dike, belkî çavkaniyek berdeyam a azadiyê vedike, ku ji her mirovî re şansê ku bibe Kawa, û ji her kirinê re destpêka rizgarkirinek nû dike.

6. Efsane wekî amûrek ji nû ve avakirina nasnameyê

Efsaneya Kawa rolêkî dilfireh dileyze ku ji sînoren çîroka gelêrî derbas dibe, û dibe avahiyek sembolîk a çalak di şewaza nasnameya çandî û siyasî ya gelên ku wê pejirînin de. Ew ne tenê wekî çîrokek ji berê tê vegotin, belkî wekî amûrekî şîrovekirina rastiyê tê bikar anîn, wekî referansê nirxan ku reftarê rêber dike, û wekî çarçoveyek sembolîk ku nasnameya kolektîf ji nû ve pêname dike.

Di vê çarçoveyê de, efsane wekî piranek di navbera du deman de dixebite: dîrok wekî xezîneya wateyê, û niha wekî qada pevçûn û avabûnê. Bi vî piranî, berê ne tenê wekî xwe tê vegeandin, belkî tê ji nû ve avakirin û şîrovekirin bi awayekî ku li gorî hewcedariyên niha û daxwazên pêşerojê be. Li vir hêza efsaneya Kawa derdikeve holê, ji ber ku ew ji bûyereke sembolîk dibe gotareke zindî, ku dikare xwe nû bike û di her şertê dîrokî de wateyên nû hilberîne.

Bi rêya vê efsaneyê, komek nirx tene xurt kirin ku dibin beşek ji nasnameyê:

Pêşî, nirxa berxwedanê wekî yek ji taybetmendiyên bingehîn ên nasnameyê tê xurt kirin. Li vir berxwedan ne tenê bersiva demkî ya şertên neasayî ye, belkî dibe taybetmendiyek bingehîn, şeweyekî hebûnê, û helwestek domdar li hember cîhanê. Bi vî awayî, kes ne tenê bi “çi ye” tê pêname kirin, belkî bi “li hember çi berxwedan dike”.

Duyem, hesta girêdana bi dîrokek hevpar a têkoşînê tê xurt kirin. Efsane çîrokeke kolektîf diafirîne ku kesane li dor ezmûnek sembolîk yek dike, her çend ezmûnên kesane cûda bin. Bi vê yekîtiyê, wîjenekî kolektîf çêdibe ku xwe wekî berdewamiya rêzek kiryarên qehremanî dibîne, û ji niha re kûrahiyek dîrokî dide.

Sêyem, bîrhatin dibe hêzeke xebatker a ber bi pêşerojê. Bîrhatin li vir ne ji bo giryê danê li ser berê ye, belkî ji bo afirandina wateyê ye ku kirin teşwîq dike. Ew bîrhatineke çalak e ku êş dike dibe hêz, têkçûn dibe ders, û êş dibe motîvasiyona berdewamiyê.

Bi vî awayî, efsane dibe xezîneya simbolîk ku iradeya kolektîf tê xurt kirin.

Ji aliyekî kûrtir ve, dikare bê gotin ku efsaneya Kawa beşdar e di ji nû ve avakirina nasnameyê de bi azadkirina wê ji taybetmendiya sabît û esensyalîst. Nasname, li vir, ne yekî qedandî ye, belkî projeyek vekirî ye ku bi dîrok, pevçûn û nirxên ku gel hîlbijêrin tê avakirin. Ji ber vê yekê efsane dibe amûrek ji bo ji nû ve pirsîn: “Em kî ne?”, ne bi bersivê girtî, belkî bi vekirina çarçoveyek domdar a pirsînê.

Her weha, efsane xwedî roleke perwerdeyî ya kûr e, ji ber ku nirxan di navbera nîşan de bi awayekî simbolîk radigihîne. Ew nirx ne bi şêwaza teorîk têne fêr kirin, belkî bi wêne, simbol û karakteran têne temsîl kirin, ku bandora wan mezintir dike. Zarokê ku çîroka Kawa dibihîze, ne tenê bûyerek fêr dibe, belkî nirxan wekî şehamet, redkirin û irade di hundirê xwe de digire, bêyî ku wî hest bike ku dersek fermî distîne.

Di aliyê wê yê siyasî de, efsane dibe amûrek ji bo seferberkirin û avakirina hişmendiya kolektîf a berxwedêr. Ew ji bo kolektîfê zimanek hevpar pêşkêş dike ji bo vegotina êş û tengasiyên xwe, sembolek dide ku li dora wê mirov dikarin kom bibin, û çîrokeke rê dide ku kiriyara têkoşînê bi awayekî exlaqî û dîrokî re dibe qanûnî û rewa. Ji ber vê yekê, hebûna Kawa di gotara siyasî de ne tenê vegerandina simbolîk e, belkî ji nû ve çalak kirina wateya berxwedanê ye wekî pêdiviyeke hebûnî.

Lê hêza efsaneyê di heman demê de di qabiliyeta wê ya şîrovekirinê de ye, û ev tişt wê dike qada pevçûnekê bixwe. Ji ber ku ew dikare bi awayên cûda were bikar anîn, li gorî dîtinên siyasî û çandî yên cuda. Ev tişt hewce dike hişmendiyeke rexneyî, da ku efsane ji amûrek rizgarkirinê nebe amûrek ji bo qewimandin an jî dûrxistinê.

Di encamê de, dikare bê gotin ku efsaneya Kawa, di aliyê nasnameyê de, ne tenê ji bo parastina bîrhatinê dixebite, belkî ji bo ji nû ve hilberandina wê, rêberiya wê, û veguherandina wê dibe hêzeke çalak di niha de. Ew ne tenê mirrora ku ya berê nîşan dide, belkî amûrek e ku ya dê were ava dike. Ji ber vê yekê, nasnameya ku

bi vê efsaneyê tê avakirin ne nasnameyek bêdeng e, belkî nasnameyek dinamik, berxwedêr, û vekirî ya ber bi pêşerojê ye, ku dikare xwe bi domdarî ji nû ve pênas bike li gor nirxan ku hildide û kiryarên ku dike.

7. Kawa wekî sembolek nûve-dijwar di nav dîrokê de

Ya ku hêza efsaneya Kawa dide ku ew bi awayekî awarte bidome, ne tenê wateyên wê yên bingehîn ên ku bi rûbirûbûna zordestiyê ve girêdayî ne, belkî qabiliyyeta wê ya domdar a ji nû ve şikl girtinê di nav demên cûda de ye. Ew ne ji kêliyêk dîrokî ya girtî ye, belkî wê derbas dike û dibe avahiyek sembolîk a vekirî, ku xwe her carê ji nû ve hilberîne dema ku şert û merc guherin, û dema ku mirov pirsên xwe yên li ser azadî, desthilatdarî û adaletê ji nû ve pêşdixe.

Hêza efsaneyê li vir ne di sabîtûnê de ye, belkî di nermbûn û guherbarbûna wê de ye; di qabiliyeta wê de ye ku “ew bixwe” be û “ne ew bixwe” be di heman demê de. Ew bingehê xwe yê sembolîk diparêze—pevçûna di navbera zordestî û rizgarkirinê de—lê di heman demê de dihêle ku hêmanên wê li gorî guherînên rastiye ji nû ve werin şîrovekirin. Ji vî aliyê ve, Kawa ne wekî kesayetek dîrokî ya bêguhertî tê xwendin, belkî wekî modelek dinamik tê dîtin ku dikare her carê ji nû ve were dubarekirin, cîbûn, û vedîtin.

Di her serdemê de, dikare “Kawa”yek nû derkeve, ne pêwîst e ku ew kesekî taybet be, belkî dikare komek, tevger, an jî hîn jî fikrek be. Her weha “zordest” jî ne di şêweyek sabît de dimîne, belkî li gorî guherînên avahiyên siyasî û civakî diguhere: dikare desthilatdariya rasterast a qewimandinê be, an pergale ekonomîk a neheq be, an gotareke îdeolojîk ku hegemonyê ferz dike, an jî sistemeke nirxan ku bi awayekî ne xuya teslîmîyetê ji nû ve hilberîne. Bi vî awayî, efsane dibe amûrek şîrovekirinê jî wekî ku dibe çîrokek sembolîk, ku ji bo têgihîştina awayên nû yên desthilatdarî û diyarkirina qada berxwedanê tê bikar anîn.

Ji aliyekî felsefîk ê kûr ve, dikare bê gotin ku Kawê ji sînorê “kesayetî” derbas dibe û dibe îmkana hebûnî ya veşartî di nav her mirovekî de. Ew ne tenê “yê ku bûye”, lê “yê ku dikare bibe” ye. Ew ew biryara navxweyî ye ku di kêliyeke hişmendî ya tîj

de diafirê, dema ku mirov tê digihîje ku domandina bindestiyê nema bijareyek e, û divê ew têkiliya xwe ya bi cîhanê re ji nû ve pênase bike. Di vê kêliyê de, Kawê ji nû ve tê dinyayê, ne di dîrokê de, lê di hiş de.

Ev jî dike ku efsane ji sînoren erdnîgarî û çandî yên ku lê hatiye afirandin derbas bibe, û bigihîje strukturê hevpar a mirovahiyê. Ji ber ku her mirov, di kêliyeke de, bi rengekî “zordestiyê” re rûbirû dibe—çi derveyî be an hundurî—û tê da ku biryarek bigire. Ji vê perspektîfê ve, Kawê ne tenê berxwedana siyasî nîşan dide, lê jî rûbirûbûna hebûnî ya bi tirs, lawazî, dudilî û qebûlkirina neheqiyê re nîşan dide.

Her wiha, nûbûna simbolê ne tenê xwendineke nû ye, lê jî çalakîkirina wê ye. Efsane ne tenê bi vegotinê zindî dimîne, belkî bi şiyana wê ya veguherînê di çalakiyê de. Her xwendineke nû ya Kawê, di xwe de pirsê veşartî hildide: îro “bûn Kawê” çi tê wate? û ev wate çawa dikare di şertên nûjen de were pêkanîn? Li vir efsane ji nivîsê dibe pratîk, û ji bîranîne dibe projeyek.

Lêbelê, ev nûbûn jî kêşeyekê dihewîne: ji ber ku pîrbûna şîroveyan dikare bibe sedem ku simbol ji naveroka xwe vala bibe, an jî bi awayên nakok were bikaranîn. Ji ber vê yekê, parastina zindîbûna Kawê ne di sabitkirina wateyekê de ye, belkî di vekirîhiştina wê de ye, bêyî ku rêbaza xwe ya axlaqî ya bingehîn winda bike: berxwedana li dijî zordestiyê û lêgerîna azadiyê.

Di encamê de, dikare bê gotin ku Kawê, wek simbol, ne di borî de dijî, lê di şiyana domdar a hilberîna xwe ya di nav niha de dijî. Ew ne bîranînek e ku tê vegerandin, belkî enerjiya çalak e, û îmkanek e ku bi her hişmendiyeke nû, her redkirin, û her çalakiyek ku dixwaze zincîran bişkîne, ji nû ve tê afirandin. Ji vir ve, Kawê ne girêdayî demeke borî ye, belkî girêdayî her demek e ku tê de wateya azadiyê hîn temam nebûye.

Di encamê de, di nêzikatiya ya hatî pêşkêşkirin de, dikare bê gotin ku efsaneya Kawê ya hedad ne di sînoren çîrokeke simbolîk de dimîne, belkî radibe asta modelekê hermenûtkî ya giştî ji bo ramanê rizgariyê ya mirovahî, ku di nav xwe de astên cûrbecûr ên wateyê dihewîne: yê ferdî ku di kêliya hişmendî û

biryarê de tê temsîl kirin, yê kolektîf ku di çalakiya hevpar de tê tecessum kirin, yê simbolîk ku bûyerê qada gerdûnê dide, yê dîrokî ku ew bi şert û mercên rastî ve girêdide, yê felsefîk ku deriyê pirsyarkirina li ser azadî û hebûnê vedike, û yê siyasî ku hemû van tiştan di pratîkên şer û guhertinê de vediguherîne.

Ew, bi vê wateyê, ne tenê çîrokek li ser serkeftinê li hember zordestekê ye, belkî strukturek vegotinî ya kûr e ku şiyana mirov nîşan dide ku şert û mercên dijwar derbas bike, êş veguherîne hişmendiyê, hişmendiyê veguherîne çalakiyê, û çalakiyê veguherîne dîrokê. Bi vê awayê, ew têkiliya di navbera mirov û rastiya wî de ji nû ve diafirîne, da ku rastî ne bibe qedere girtî, belkî qada vekirî ya ji nû ve avakirinê be, bi şertê xwestin, cesaret û şiyana çalakiyê.

Ji nav vê tevliheviyê de, efsane têgihîştinekê ji bo rizgariyê pêşkêş dike ku ne wek kêliya teqînê ya demkî tê dîtin, belkî wek pêvajoyekê berdewam û berhevî ya tevlihev, ku ji hundur dest pê dike berî ku di derve de xwe nîşan bide. Ji ber vê yekê, rizgariyê, wek ku ezmûna Kawê nîşan dide, ne tenê bi hilweşandina zordestiya derveyî tê bidestxistin, belkî hewce dike ku struktûrên veşartî yên wê di hiş, di tirsê, û di awayên adaptebûna bêdeng bi neheqiyê re jî bîn têkbin. Ji vir ve, her çalakiya rizgariyê xwedî du rû ye: rizgarkirina cîhanê û rizgarkirina xwe di heman demê de.

Her wiha, girêdana efsaneya Kawê bi Nûroj re qada wê ya demî nû dike, ji ber ku ew dibe tûrmeke simbolîk ku di her salê de wateya azadiyê ji nû ve hilberîne. Îşkirina agir ne tenê wek vejandina bîranîna borî tê xwendin, belkî wek çalakiya simbolîk ku hebûna domdar a têgihîştina rizgariyê piştrast dike, û wê dike ezmûnek zindî, ne tenê têgihîştinek teorîk. Bi vî awayî, cîran xwe dibe amûrek ji nû ve çalak kirina bîrê, ji nû ve şandinê ya iradeyê, û girêdana niha bi kokên simbolîk re.

Di vê çarçoveyê de, agir xwedî wateyek ducar e: ji aliyekê ve nîşana serkeftinê ye, ji aliyê din ve gazîyeke domdar a hişyarbûnê ye. Ji ber ku ne bes e ku carekê bişewitî, belkî divê di her nifşê de, di her şert û mercê de, û di her “xwe” de ji nû ve were şewitandin. Ew ne tenê agirê derveyî ye, belkî agirê hundurîn e,

ku wê hişmendiya nerazî ye ku qebûlkin red dike, û wê hewesa ku mirov ji sînoren xwe derbas bibe temsîl dike.

Ji ber vê yekê, efsaneya Kawê ne girêdayî borî ye, belkî girêdayî îmkana pêşerojê ye. Ew wateyê nabese dike, belkî wê vedike; û bersivên dawî nade, belkî pirsyarên berdewam ava dike: em çawa dikarin azad bin? em çawa dikarin rûbirûyê awayên nû yên zordestiyê bibin? û em çawa dikarin mirovbûna xwe biparêzin di cîhanek ku qenaeta zordestiyê bi rengekên cûda ji nû ve tê hilberandin de?

Di encamê de, dikare Kawê ne tenê wek kesayeteke dîrokî were dîtin, belkî wek prensîpek hebûnî ya herdem amade, ku di her çalakiya berxwedanê de, di her kêliya hişmendiye de, û di her hewla ji nû ve avakirina cîhanê li ser bingeheên adalet û rûmetê de tê teccum kirin. Ji vir ve, her nîş ne tenê efsaneyê mîrat digire, belkî tê gazîkirin ku wê bi çalakiyê ji nû ve binivîsîne, ne bi peyvnan, belkî bi çalakiyê.

Bi vî awayê, efsaneya Kawê—di kûrahiya xwe de—wek gazîyek vekirî dimîne:

ku azadî ne bûyerek e ku carekê tê pîroz kirin û paşê tê ji bîr kirin, belkî pêvajoyek berdewam e ku her roj tê afirandin; û ku agir ne tenê li ser lûtkeyên çiyayê tê şewitandin, belkî di kûrahiya xwe de, di hundurê xwe de, li wir ku her tim gavê yekem a ber bi rizgariyê dest pê dike.

Bi vî perspektîfê, efsaneya Kawê ya hêdê ji sînorê vegotîneke gelêrî an çîrokeke tê gotin derbas dibe, û dibe çarçoveyek sembolîk a berfireh û pîralî ku bingehe şerê mirovî ji bo rizgariyê, rûmetê û nasnameyê nîşan dide. Ew ne tenê rûbirûbûna di navbera kesek û zordestekê de nîşan dide, belkî jî berfirehiyên felsefîk, siyasî û çandî vedike, ku di wan de tê dîtin ku azadî ne diyarek e ku tê dayîn, ne bûyerek e ku carekê derbas dibe, belkî pêvajoyek berdewam e ku hewceyî hişmendiyeke domdar, iradeyê zindî, û beşdarbûna kolektîf a çalak e di rûbirûbûna hemû awayên zordestî û tepisandinê de, çî maddî bin an sembolîk bin.

Dema ku Nûroj tê pîroz kirin, ev sembolîzm ji nû ve zindî dibe, da ku borî, niha û pêşerojê bi hev ve girêbide, û piştrast bike ku

mirov, çiqas jî zordestî û sitemê li ser wî giran be, dikare agirê hundurê xwe bişewitîne, û wateya rûmet û azadiyê di xwe û civaka xwe de ji nû ve biafirîne. Ew ji hêza efsaneya Kawê hildide ku berxwedana xwe bidomîne, tarîtiyê veguherîne çalakiya rizgariyê ya berdeyam, û serkeftinê bike ezmûnek nû ku sînoren dem û cih derbas dike. Bi vî awayî, azadiya her nîşê dibe ronahiya hişmendiya nîşên berê û nimûneyek ji bo nîşên pêşerojê.

Duyemîn: Wateyên “Zordest (Dahhak)” di xeyala siyasî de

Kesayeta “Dahhak” di efsaneya girêdayî bi Kawê ya hedad de yek ji wan kesayetana e ku di xeyala siyasî de xwedî kûrahiya sembolîk û tevliheviya zêde ye. Ew ne tenê dikare wek “padîşahê zordest” an “hukumdarekî tepisîner” were kêmkirin, belkî ew strukturek sembolîk a tevahî ya zordestiyê temsîl dike bi hemû aliyên wê yên derûnî, siyasî, civakî û çandî re. Dahhak, di vê çarçoveyê de, ne kesek e bi tenê, belkî modelek dubarebûyî ye ku awayên cûrbecûr ên serdestiya ku di dîrokê de xwe nû dike û li gor dem û cih şeweyên xwe diguhere nîşan dide.

Dahhak ne wek bûyereke dîrokî ya girtî tê dîtin, belkî wek formeke sembolîk a vekirî ye ku rê dide ku mekanîzmên desthilatê yên dema ku ji armancên xwe yên bingehîn derdikevin bên xwendin, dema ku desthilat ji amûrekê ji bo birêxistina jiyane dibe amûrek ji bo kontrolkirin, xweşikirin û bindestkirin. Ew ew kêliya veqetandina tûj a di navbera desthilat û axlaqê de temsîl dike, li wir ku hêz ji wateya xwe ya birêxistinê derdikeve û dibe hêzek tepisîner ku ne tenê qada siyasî, belkî jî qada kûr a mirovatî digire: hiş, xeyal û irade.

Ji vê perspektîfê ve, Dahhak dikare wek tecessumek sembolîk a mekanîzmayê zordestiyê were dîtin dema ku ew dibe strukturek bi xwe serbixwe, ku ne hewceyî mantiqên aqilî yên rastdarbûnê ye qasî ku hewceyî domandina xwe ye. Wê hebûna wî ne tenê li ser ferzkirina kontrolê ye, belkî li ser ji nû ve hilberîna şertên vê kontrolê ye, bi afirandina hawîrdorek tirsê, bi normalîzekirina tundiyê, û bi ji nû ve şewazkirina têkiliyên civakî bi awayekî ku

li gor mantiqa hêzê be ne li gor mantiqa adaletê. Bi vî awayî, civak di bin vê modelê de dibe qada çavdêrîkirî û kontrolkirî, li wir ku têkiliyên mirovî têne kêmkirin berbi têkiliyên bindestî an berxwedanê.

Her wiha, Dahhak, di wateya kûr a xwe de, ne tenê desthilatdariya eşkere temsîl dike, belkî jî nîşan dide zordestiya veşartî di strukturên nedîtbar de: di zimanê ku ji bo rastdar kirina tepisandinê tê bikaranîn, di gotarên ku neheqî wek pêdivî ji nû ve pênase dikin, û di nirxan de ku mirov ji şiyana redkirinê vala dikin. Bi vî awayî, zordest ne tenê hukumdarek e, belkî pergalek tevahî ya serdestiya sembolîk û maddî ye, ku di hûrguliyên jiyana rojane de tê belavbûnê, û wan ji nû ve ava dike bi awayekî ku domandina xwe xizmet dike.

Ji aliyê antropolojîk ve, kesayeta Dahhak jî rûyê tarî yê ezmûna mirovî nîşan dide, ew meyla ku dema hêz hebe berbi kontrolkirinê ve çêdibe, û ew şiyana ku tundiyê wek amûrek ji bo parastina desthilatê were rastdar kirin. Ji vir ve, efsane Dahhak ji mirov dûr nake, belkî îma dide ku ew îhtimale di nav mirov de ye, ku derdikeve dema ku sînoren axlaqî winda dibin, û têkiliya bi “yê din” re tenê li gor mantiqa bindestkirinê tê pênasekirin.

Hêza vê kesayetê di sembolîzmê de di şiyana wê ya domdar a şîrovekirinê de ye, ji ber ku ew ne bi yek şert û mercê siyasî ve girêdayî ye, belkî dikare di ronahiya pergalên cûrbecûr ên zordestî de were xwendin, an jî di nav têkiliyên civakî û çandî de ku şeweyên veşartî yên kontrolê diafirînin. Ev jî dike ku Dahhak bibe sembolekî derbasî demê, ku dikare ji bo têgihiştina awayên nûjen ên zordestiyê were bikaranîn, çî eşkere bin an veşartî, rasterast bin an jî struktûrî.

Bi vî awayî, Dahhak ne tenê “yê din ê zordest” e ku divê were hilweşandin, belkî jî pirsê domdar e ku tê ber hişmendiya mirovî: zordestî çawa diafirê? çawa berdewam dibe? û çî dike ku civak wê qebûl bike an jê re xwe biguhezîne? Bersiva van pirsyanan ne di dîtina Dahhak wek kesek de ye, belkî di şikandina wê wek strukturek de ye, di eşkerekirina mekanîzmên wê de, û di fêmkirina şertên hilberîna wê de di her dem û cih de.

Di vê çarçoveyê de, kesayeta Dahhak dibe amûrek analîtîk wekî ku dibe sembolek efsanewî, ku ji bo têgihiştina têtikiliya tevlihev di navbera desthilat û civakê de, di navbera tirs û qebûlkirinê de, û di navbera serdestî û berxwedanê de tê bikaranîn. Ew ji me re bibîr tîne ku zordestî ne bûyereke awarte ye, belkî ihtimale herdem amade ye, û ku berxwedana li hember wê ne tenê bi hilweşandina wê dest pê dike, belkî bi fêmkirina wê, bi vekolîna kokên wê, û bi rûbirûbûna şertên ji nû ve hilberîna wê di her dem û cih de.

1. Dihaq wek nîşana desthilatdariya mutleq

Di astê yekem de, Dihaq wêneya desthilatdariyê nîşan dide ku sînoren wê yên exlaqî û qanûnî winda dikin, û vediguherin hêzeke mutleq ku ji tu hesabpîrsiyê re ne di binê xwe de ye. Ev desthilatdarî ne tenê civakê rêve dibe an karûbarên wê rêk dixê, lê belê hewl dide ku li ser mirovan bi tevahî serdest be: laşek ku dikare were bindest kirin, aqilek ku dikare were rêberkirin, û îradeyek ku dikare were şikandin an ji nû ve were çêkirin. Li vir, hukûmet ne tenê fonksiyoneke siyasî dimîne, lê dibe projeya serdestiya giştî, ku hewl dide jiyane bi xwe re bixwe kontrol bike.

Di vê çarçoveyê de, zordarî ne tenê şikestek têtikûyî ya di avahiya hukûmetê de ye, lê dibe pergaleke xwedî mantiqa xwe û mekanîzmayên xwe yên hundirîn, ku li ser monopolîya hêzê ava dibe, hemû formên pîrrengî û cudahiye radike, û her îmkanekî opozîsyonê an jî hizrekî cuda radike. Ji ber vê yekê, civak di bin vê modelê de dibe qada çavdêrkirî û kontrolkirî, ku têtikiliyên mirovan tenê li ser bingeha bindestî an berxwedanê tene çêkirin. Herî xeternak tişt di vê desthilatdariyê de ne tenê zordariya rasterast e, lê jî şiyana wê ya ji nû ve afirandina nirx û standardan e ku ji bo berdewamiya wê tene bikar anîn. Ew ne tenê dengên opozîsyona bêdeng dike, lê hewl dide bêdengiyê wek nirx, guhdarîkirinê wek fazîlet, û bindestiyê wek “nîzam” nîşan bide. Bi vê awayî, zordarî ji kiryarek derveyî dibe rewşeke hundirîn, ku kesan dest pê dikin zordariyê di hişê xwe de ji nû ve hilberînin.

Ji nêrînekê kûrtir ve, Dihaq nîşan dide “pîrozkirina desthilatdariyê”, dema ku ew ji amûrek mirovî dibe hebûnek nêzîk bi pîroz, ku xelet nake û pîrs nayê kirin. Di vê astê de, desthilatdarî ne tenê

tê bikaranîn, lê jî tê rastkirin û pîroz kirin, û bi gotareke îdeolojîk re tê dubare kirin ku rewa dide wê, û rexne wek xetereya li dijî nîzamê radike. Ji ber vê yekê, zordarî li vir jî hêzê zêdetir, li ser baweriyê jî radiweste.

Dihaq wek nîşana desthilatdariya mutleq

Her wiha, desthilatdariya mutleq, di tecîhkirina esatîrî ya xwe de bi riya Dihaq, meyla avahîsazî ya berbi berfirehbûn û berbelavbûnê eşkere dike. Ew ne tenê li ser qada siyasî bisekine, lê li ser çand, perwerdehî, ol û medyayê jî berfireh dibe, û wan hemûyan dixê bin mantiqa xwe, û wan dike amûrên ji nû ve afirandina xwe. Bi vê awayî, civak êdî ne dibe qada azad a têtikiliyê, lê dibe avahiyeke girtî ku ji jor ve tê rêvebirin û li gorî yek dîtinê tê rêkxistin.

Ji vir ve, Dihaq ne tenê nîşana “desthilatdariya xurt” e, lê nîşana desthilatdariya bê sînor e, ku şiyana hevsengiyê winda dike û dibe hêzeke wêranker, ji ber ku ew êdî sînorên exlaqî û mirovî nas nake. Ev jî dike ku zordarî di bingehê xwe de ne tenê pirsgerêkek siyasî be, lê krîzeke hebûnî be ku maneya mirov xwe jî têtik dide, ji ber ku ew azadî jê distîne, îradeya hîlbijartinê jê radike, û mirovan dike hebûnên bindest di nav pergale zordariyê de.

Di encamê de, xwendina Dihaq wek nîşana desthilatdariya mutleq derî vedike ji bo famkirina kûrtir a xwezaya zordariyê, ne wek rewşeke istisnâî, lê wek îhtimala domdar ku her carê derdikeve dema ku desthilatdarî ji exlaqê dûr dikeve, hesabpîrsî winda dibe, û hêz dibe armanca xwe ya dawî. Ji vir ve, berxwedana li dijî vê modelê ne tenê bi rakirina serok an jî rêveber tê sînorkirin, lê hewce dike ku pergala nirxan ji nû ve were avakirin, ya ku rê li ber veguherîna desthilatdariyê bo “mutleq” bigire, û wê vegeerîne rola wê ya bingehîn: xizmetkirina mirovan, ne serdestiya wan.

2. Zordarî wek pergaleke hilberîna tirsê

Rêvebiriya Dihaq ne tenê li ser hêza madî ava dibe, lê bi awayekî bingehîn li ser hilberîna tirsê wek avahiyeke navendî ya kontrolê radiweste. Li vir, tirs ne wek encamekê alîkî yê zordariyê tê famkirin, lê wek şertê bingehîn ê hebûn û berdewamiya wê. Ji ber ku tu pergala zordarî nikare xwe bi tenê bi tundûtîjîyê bidomîne, heke nekaribe vê tundûtîjîyê veguherîne rewşeke derûnî

ya domdar ku di hundurê kesan û komelan de ji nû ve tê hilberandin. Ji vir ve, tirs ne tenê bersivê e, lê dibe pergaleke xwedî hebûn, ku tê rêvebirin, tê xwarin û bi şiyana xwe tê bikaranîn.

Ev tirs bi amûrên cihêreng tê raxistin: tundûtîjîya rasterast, cezayên giştî, winda kirina bi zorê, tehdîdên domdar, û belavkirina tirsê wek peyameke giştî. Lê tiştê herî girîng ew e ku ev pratîk ne tenê ji bo êşandinê ne, lê ji bo afirandina bîranîna kolektîf a tirsê ne, da ku tecrûbeyên ferdî bibin dersên giştî ku hemû kesan bitirsînin. Bi vê awayî, her kiryarek zordarî li hemû civakê tê armanc kirin, ne tenê li qurbana wê.

Bi derbasbûna demê re, tirs ji rewşeke derveyî ya hatî ferzkirin dibe avahiyeke hundirîn ku di hişê mirovan de rûniştî ye. Kes dest pê dikin berî ku pergal wan bibîne xwe kontrol dikin, reftarên xwe diguherînin, ramanên xwe ditepîşînin, û ji derbirîna ramanên xwe dûr dikevin, heta di nebûna zordariya rasterast de jî. Li vir, zordarî digihîje lûtkeya xwe, ji ber ku ew êdî ne hewceyî kirina tundûtîjîyê bi domdarî ye, lê kesên bindest xwe bi xwe dikin hilberînerên wê, bi riya ya ku dikare were gotin “kontrola xwe-cîhî”.

Di vê astê de, tirs wek zimanek navxweyî

Di vê astê de, tirs êdî ne tenê amûrek siyasî ye, lê dibe zimanek navxweyî ku têkiliyên civakî rêve dike. Mirov ne tenê ji desthilatdariyê ditirsin, lê jî ji hevûdu: ji şandina agahdariyê (şûnaşi), ji şikandina xelet têgihîştinê, û ji eşkerekirina xwe. Bi vê awayî, tevna civakî tê parçe kirin, û li şûna baweriyê guman tê danîn, li şûna hevgirtinê girtûbûnê tê çêkirin. Ev jî şiyana pergala zordarî zêde dike ku bidome, ji ber ku civakek tirsîrî û dabeşbûyî civakek e ku nikare berxwedanê bi hêsanî bike.

Her wiha, herî xeternak formên tirsê ew in ku tene ji nû ve pênasê kirin wek “aqilbûn” an “jîzanî”. Kes dest pê dikin bédengiya xwe û bindestîya xwe rast bikin wek reftarê “rast” an “pêwîst” ji bo dûrketina ji xetereyê. Bi vê awayî, tirs ji rewşeke neyînî dibe nirxek civakî ya rewa kirî. Li vir, zordarî ne tenê laşan dike bindest, lê pergalekê nirxan jî ji nû ve diafirîne.

Ji nêrînekê felsefîk ve, Dihaq nîşan dide pergalek ku armanca wê ne tenê kontrolkirina derveyî ye, lê vala kirina azadiya hundirîn

a mirov e, bi veguheztina tirsê li şûna îradeyê. Mirov, dema ku di bin tirsê de ye, ne tenê şiyana kirinê winda dike, lê jî şiyana ramîna azad û xeyalkirina alternatîfên pêkanî winda dike. Bi vê awayî, zordarî ne tenê kontrola rastiya heyî ye, lê kontrola “ezmûnên pêkanî” jî ye.

Ji vir ve, Dihaq wek nîşanê pergalên ku ne tenê bi hêzê desthilatdar in, lê bi veguherandina hişê bindestan jî desthilatdar in tê famkirin, bi awayekî ku bindestî dibe beşek ji avahiya hundirîn a kesê, ne tenê encameke derveyî. Ev jî têkçûna zordariyê diwartir dike, ji ber ku berxwedan ne tenê rakirina pergala derveyî ye, lê jî pêwîst dike tirsê ji hundir ve were şikandin, bawerî ji nû ve were avakirin, û şiyana kirina kolektîf ji nû ve were vegeandin.

Di encamê de, ev aliyê esatîrê eşkere dike ku zordarî ne tenê ji ber hêza xwe dimîne, lê ji ber ku dikare hestê bêhêziyê di nav kesan de çêbibe. Ji vir ve, şikandina tirsê ne tenê gavêk di rêya azadiyê de ye, lê lûtkeyeke bingehîn e ku mirovan vegeirîne ser mirovatiya xwe, û civakê vegeirîne ser şiyana xwe ya avakirina jiyanê nû, li derveyî mantiqa bindestî.

3. Dihaq wek nîşana xwarina civakê (pêstgirtina civakî)

Esatîr wêneya pir tund û xewnî ya Dihaq pêşkêş dike, bi riya hewcedariya wî ya domdar ji “xwarin” û “xwedîkirina hêza xwe” bi riya şerma kesên din. Ev wêne ne tenê di wateya tîpîk an rasteqînî de tê famkirin, lê di wateya xwe ya nîşaneyî ya kûr de, ku nîşan dide şeweyek desthilatdariyê ya parazîtî ye, ya ku tenê bi şûştina hêz û çavkaniyên civakê dikare xwe bidomîne. Di vê çarçoveyê de, Dihaq ne tenê civakê rêve dibe, lê wî “dixwe”, û civak dibe madeyeke xam ku ji bo domandina avahiya zordariyê tê bikaranîn.

Ev “xwarina pergali” ne tenê li ser çavkaniyên madî bisekine, lê mirov bi tevahî di nav xwe de digire: karê wî, hişê wî, afirîneriya wî, û heta xewn û hêviyên wî. Pergala zordar ne tenê mirovan dixwe bindestiyê, lê jî şiyana wan a afirînerî dimijîne, bi awayekî ku hêzên afirîner dibin amûrên hilberînê ji bo desthilatdarî, an jî têne qewirandin û qewmî kirin heke li gor mantiqa wê nebin.

Bi vê awayî, civak di bin vê modelê de dibe hebûnek ku hêdî hêdî ji jîyan û zindîbûnê tê vala kirin. Her tiştê ku tê de heye, tê

bikaranîn berî ku bigihîje pêşketin û temamiyê. Ji ber vê yekê, civak nikare ji nû ve xwe afirîne, ji ber ku hemû hêzên wê berî ku bigihîjin kûrbûnê têne şûştin û xwarin.

Ji vê xêzê ve, dikare têgihîştina Duhak wek sembola têkiliyekê nayekheve di navbera desthilatdarî û civakê de were kirin; têkiliyek ku li ser hevberdan an lînêrînê nayê avakirin, belkî li ser îstismara yekalî û beralî ye. Desthilatdarî digire û nade, dixwe û nayê hilberandin, hêz kom dike li ser qelskirina civakê, û ev yek dibe sedema rewşekê ji hilweşîna hêdî-hêdî di avahiya civakî de. Bi derbasbûna demê re, civak bi şêweyekê nişka ve nayê hilweşandin, belkî hêdî-hêdî tê xilas kirin (têşîn kirin), heta ku digihîje rewşekê ji bêzarfetiyekekê avahîsazî.

Her wiha, ev şêwaza xwarin û îstismarê her dem bi awayekê rasterast an jî dîtbar nayê pêk anîn, belkî dibe ku di formênê pir tevlihev de xuya bibe, ku tê de têkçûn û kêmbûn tê normalîzekirin û dibe beşek ji jiyana rojane. Ji nû ve îstismar wek “pêdivî”, “berjewendiya giştî”, an jî heta “fedakariya neteweyî” tê naskirin, û ev yek dike ku kesan—bi zanîn an bê zanîn—beşdarî ji nû ve hilberîna pergalê bibin ku wan di xwe de têşîne. Li vir, nakokî digihîje lûtkeyê: ku qurbanî dibe beşdar di domandina avahiya ku wan têk dide.

Ji perspektîfekê kûrtir, dikare were gotin ku Duhak modelekê nîşan dide ji desthilatdariyê ku her aliyekê mirovahî an ahlaki winda dike, û dibe hêzeke xwarinê ya safî, ku di civakê de tiştêk din nabîne ji bilî amûrekê. Di vê astê de, mirov êdî ne nirxek di xwe de ye, belkî tenê dibe amûrek, hejmar, an çavkaniyek. Bi vî awayî, hebûna mirovahî tê kurt kirin bi fonksiyona wê ya xizmeta pergalê, ferdîbûna wê tê jêbirin, û qadr û rûmetê wê tê qels kirin.

Her wiha, ev şêwaza tiraniyê dibe sedema hilweşandina avahiya ahlakî ya civakê, ji ber ku pêşbirkekê neheq teşwîq dike, hevgerîtinê qels dike, û di navbera kesan de parçebûnê çêdike, bi vî awayî her kes bi xwe re mijûl dibe ji bo mayînê, ne ji bo lêgerîna guherînê. Bi vê yekê, tiran ne tenê civakê ji aliyê maddî ve dixwe, belkî di heman demê de di aliyê manewî de jî wê parçe dike, û ev yek têkildarî berxwedanê zêdetir dijar dike.

Di vê çarçoveyê de, efsane rastiyeke kûr eşkere dike ku tiranî, gava bigihîje vê astê, êdî tenê ne pergale siyasetî ye, belkî dibe avahiyeke giştî ya xwarin û têkçûnê, ku mirov di bingehê xwe de armanc dike. Ji vir ve, berxwedana wê ne dikare ji aliyekê re têkilî hebe an jî tenê surface be, belkî pêdivî ye ku têkiliya di navbera desthilatdarî û civakê de ji nû ve li ser bingehên nû were avakirin, ku li ser edalet, berpirsiyariyê (hesabpirsiyariyê), û naskirina hevbeş ava bibe.

Di encamê de, Duhak, wek sembola xwarina civakê, ne tenê desthilatdariyekî zordar nîşan dide, belkî mekanîzmayekê hilweşandina hêdî-hêdî ya jiyana mirovî ye, ku civak ji qadeke afirandin û têkilîdanînê dike çavkaniyekê ku bêrawest tê xwarin. Ev yek dike ku têgihîştina vê aliyê pêwîst be, ne tenê ji bo xwendina efsaneyê, belkî ji bo fêmkirina şeweyên tiraniyê di rastiye de, û ji bo pêşbînîkirina rêyên derketinê ji wan re ber bi avakirina civakekê ve ku mirov tê de tê parastin, ne tê têşandin.

4. Al-al-janib al-nafsî li al-taghiya

Lâ taqtaşir dalâlat al-Duhâk ‘alâ al-bu‘d al-siyâsî al-zâhir, bal tamtadd ilâ ‘umq al-tajriba al-insâniyya, haythu yumkin qirâ‘atuhu bi-waşfihi tajsîdan li al-raghba al-jâmiha fî al-saytara, wa li-naz‘at al-haymana al-kâmina fî al-nafs al-bashariyya hîna tataharraru min al-đawâbiđ al-akhlâqiyya, aw hîna tatađakhhkam tahta ta‘thîr al-sulṭa al-muṭlaqa. Fa al-ṭâghiya, fî hâdhâ al-ma‘nâ, lâ yufham faqaṭ ka “âkhar” khârijî yajibu muqâwamatuhu, bal ka imkân dâkhilî yumkin an yashba‘a fî kull insân, idhâ mâ tawaffarat lahu shurûṭ al-quwwa dūna raqâba, aw idhâ mâ faqadat al-ḥudūd allatî tađbiṭ al-‘alâqa ma‘a al-âkhar.

Inna al-Duhâk, bi-waşfihi ramzan, yakshif ‘an dhâlika al-taḥawwul al-nafsî al-khatîr alladhî yaj‘al al-insân yantaqil min kawnihi kâ‘inan ijtimâ‘iyyan yabḥathu ‘an al-tawâzun wa al-ta‘âyush, ilâ kâ‘in yas‘â ilâ al-haymana al-kulliyya wa ilghâ’ al-âkhar.

Wa hâdhâ al-taḥawwul lâ yaḥduth fujâ‘iyan, bal yataşakkal tadarrijiyyan, ‘abra takarrubât nafsiyya tataghadhdâ ‘alâ al-shu‘ûr bi al-quwwa, wa ‘alâ ghiyâb al-muḥâsaba, wa ‘alâ tabrîr al-dhât. Wa hunâ, lâ ya‘ûd al-ṭughyân mujarrad sulûk siyâsî, bal yuşbiḥ bunya nafsiyya mutamâsika, tarâ fî al-saytara ḥaqqan,

wa fî al-qam‘ darûra, wa fî al-ighşâ’ wasîla mashrû‘a li-ḥifẓ al-sulṭa.

Wa min zâwiya a‘maq, yumkin fahm al-ṭâghiya bi-waşfîhi natîja li-tawattur dâkhilî bayna al-khawf wa al-raghba fî al-sayṭara. Fa al-sulṭa al-muṭlaqa, fî kathîr min al-ahyân, lâ tanba‘ith faqaṭ min al-quwwa, bal min shu‘ûr ‘amîq bi al-tahdîd aw al-naqş, yadfa‘ al-fard ilâ ta‘wîdihi ‘abra al-sayṭara al-muṭlaqa ‘alâ al-âkharîn. Wa hâdhâ mâ yaj‘al al-ṭughyân muḥâwala li-ikhfâ’ hishâsha dâkhiliyya, min khilâl binâ’ şûra khârijiyya li al-quwwa al-muṭlaqa. Wa hâdhâ mâ yaj‘al al-ṭâghiya, paradoxically, asîran li-sulṭatihi bi-qadr mâ huwa mumâris laha.

Her wiha, ev aliyê nafsî yê Duhakê di şiyana wî ya normalîzekirina tundiyê di hundurê xwe de xuya dike, bi awayekî ku ew êdî nakokiyekî ahlakî di kiryarên xwe de nabîne, belkî wan wek beşek ji “pergala xwezayî” ya tiştan dibîne. Bi derbasbûna demê re, tundî ji amûrekê dibe armanc, û ji kiryarekê ya îstisnayî dibe pratîkek rojane, û ev yek dibe sedema têkçûna hestê ahlakî, ne tenê li cem tiran, belkî jî li cem kesên ku li dor wî ne, yên ku beşdarî pêkanîn an jî rastkirina kiryarên wî dibin.

Di vê çarçoveyê de, efsane pîvanekê hişyarî ya kûr digire, ji ber ku nîşan dide ku tiranî ne tenê ji derve ve, bi rêya pergala an şertên siyasî, çêdibe, belkî dikare ji hundur ve jî were avakirin, bi rêya berhevokên nafsî û çandî ku tundiyê normal dikin, desthilatdariyê rastdikin, û rakirina “yê din” qanûnî dikin. Gava ku zordarî wek “pêdivî” tê qebûl kirin, an qamçî bi navê “aramî” tê rastkirin, an yê din wek “xetere” tê kurtkirin ku divê were rakirin, em di kêlîkekê de li ber şikandina tiraniyê di hiş de ne, berî ku ew di rastiyê de were cihkirin.

Ji vir ve, Duhak ne tenê sembola tiranê ku divê were hilweşandin e, belkî jî nîşana hişyarî ya domdar e li ser îhtimala veguhertina mirov bo tiran, gava ku kontrola xwe ya navxweyî winda bibe, nîrx qels bibin, û hêz ji berpirsiyariyê were qut kirin. Ev yek dike ku berxwedana li hember tiraniyê ne tenê karekî siyasî be, belkî jî wezîfeyek ahlakî û nafsî be, ku pêdivî bi hişmendiyek domdar li ser xwe heye, û bi şiyana rexnekirina xwe, û redkirina lezkirina ber bi mantiqa hegemonyê ve.

Di encamê de, ev aliyê eşkere dike ku tiranî ne tenê di derve de ye, belkî ihtimalelek mirovî ya kûr e ku dikare di şertên taybet de derkeve holê, û ev yek pêdivî dike ku mirov li hember xwe bi heman hişyarî be wek li hember cîhanê. Wek ku Kawa ihtimala azadiyê nîşan dide, Duhak jî ihtimala ketinê nîşan dide, û di navbera van du qutban de ezmûna mirovî ava dibe, wek şerê domdar di navbera raghbet ji bo kontrolê, pêdiviya bi edaletê, di navbera hêzê û ahlakê de.

5- Duhak wek sembola îdeolojiyekî zordar

Di xwendinekê kûrtir û tevlihevtir de, nayê şikandin ku Duhak tenê wek şexsê tiranîk were têgihîştin, belkî ew derbasî wê dibe û dibe avahiyek îdeolojîk a yekgirtî, ku zordariyê ne tenê bi tundiya rasterast, belkî bi kontrolkirina xwe ya mana (me'na) jî pêk tîne. Li vir, şer êdî ne tenê şerekê li ser desthilatdariyê ya siyasî ye, belkî dibe şerek li ser pênasikirina rastiye, û li ser kî xwedî mafê şirovekirina cîhanê ye û diyar kirina tiştê ku rewê ye û tiştê ku qedexê ye.

Îdeolojiya zordar ku Duhak simbolîze dike, li ser ferzkirina dîtbarîyekê yekalî ya cîhanê ava dibe, ku wek rastiya mutlaq tê pêşkêş kirin, rastiyeke ku ne tê gotûbêj kirin û ne jî tê revîzekirin. Di vê çarçoveyê de, cudahî dibe xetere, ne ji ber ku hêza maddî heye, belkî ji ber ku ew deriyek vedike ji bo fikirkirina derveyî çarçoveya ferzkirî. Ji vir ve, ev pergala hewl dide ku pirrengî (cudahî) derbixe, ne tenê di astê siyasî de, belkî di astên ziman, çand û hiş de jî.

Duhak, di vê aliyê de, ne tenê laşan dike bin dest, belkî jî aqilan dike bin dest, bi rêya hilberandina gotareke hegemonîk ku rastiye li gor berjewendiyên xwe ji nû ve ava dike. Ev gotar ne tenê bi zorê tê ferzkirin, belkî jî bi rêya saziyên perwerdehiyê, medyayê, û simbolên çandî tê zinar kirin, bi vî awayî ku hêdî-hêdî dibe wek “rastiyeke xwezayî” ku şikandinê wê dijwar e. Bi vî awayî, zordarî ne her dem xuya dibe, belkî di hundurê avahiya hiş de tê veşartin.

Ji xetereyên herî mezin ên vê modela desthilatdariyê ew e ku hewl dide mana (me'na) monopole bike, bi vî awayî ku cih nade çêbûna alternatîfan. Her gotareke cihê tê terfî kirin, ne rewê tê

kirin, an wek xeterek ji bo pergala giştî tê pêşkêş kirin. Bi vî awayî, îdeolojî dibe amûrek ji bo girtina deriyê îhtimalan, ne tenê ji bo kontrolkirina tevgerê, belkî jî ji bo qedexekirina fikirkirina li ser îhtimalkên din ên hebûnê.

Ji vê çarçoveyê de, dikare Duhak wek hilberînerê ya tiştê were têgihîştin ku dikare were navkirin “tundiya sembolk”, ji ber ku zordarî ne tenê bi qewmîkirina rasterast tê pêkanîn, belkî jî bi ferzkirina pîvanên taybet ên rastî, bedewî û nasnameyê, bi awayekî ku her tiştê ku li gor wan nîne tê li paş xistin. Ev şewaza tundiya ji yên din xetertir e, ji ber ku ne her dem wek tundî tê nasîn, belkî hin caran wek tiştê xwezayî an pêdivî tê qebûlkirin.

Her wiha, ev îdeolojî ne tenê yê din têk dide, belkî jî hewl dide wî ji nû ve ava bike, bi awayekî ku ew di nav çarçoveya ku tê ferzkirin de ji nû ve tê hilberandin. Cudahî ne tenê tê jêbirin, belkî bi awayekî tê naskirin ku ew dibe bindestê desthilatdariyê, an jî winda dibe ji şiyana berxwedanê. Li vir, zordarî digihîje lûtkeyê dema ku ne tenê dengê cihê tê bêdeng kirin, belkî ew dibe dengvedana (echo) ya xwe ya desthilatdariyê.

Ji perspektîfê kûrtir, ev aliyê eşkere dike ku tiraniya îdeolojîk ne tenê li ser qewmîkirinê ava dibe, belkî jî li ser hilberandina qebûlkirinê ye, ango li ser wê yekê ku kes, bi dil an bê dil, dîtbarîya ku desthilatdarî ferz dike qebûl bikin. Ev yek dike ku berxwedana li hember wê pir tevlihevtir be, ji ber ku ne tenê pêdivî bi rûbirûbûna hêzê heye, belkî jî pêdivî bi hilweşandina gotara hegemonîk, vedîtina ji nû ve ya çarçoveyên fikirê, û vegerandina şiyana xeyalkirina alternatîfan heye.

Di encamê de, Duhak, wek sembola îdeolojîya zordar, modelekê nîşan dide ku ne tenê li ser desthilatdariya rastiya heye, belkî hewl dide wê ji nû ve ava bike li gor dîtbarîya xwe ya taybet, bi vî awayî her îhtimala cudahî û pirrengiyê tê qedexekirin. Ev yek dike ku berxwedana li hember vê şewaza tiraniyê ne tenê şerek siyasî be, belkî şerek li ser mana (me’na), li ser hiş, û li ser mafê mirov ji bo fikirîna azad be.

6- Tiranî wek pêwendiya civakî

Pêwîst e, di xwendinekê berfirehtir de, derbaskirina têgihîştina kurtkirî ya tiraniyê wek encama iradeyek ferdî ya ji hev qut, û veguheztina wê ber bi wê yekê ku ew wek avahiyek têkiliyî tê dîtin ku di tevna civakî ya xwe de radibe. Ji vir ve, Duhak, di vê çarçoveyê de, ne wek hebûnek ji civakê cuda xuya dike, belkî wek îfadeyekê girs û berfireh ji têkiliyên hêzê di hundurê wê de, û wek encama danûstendinên tevlihev ên di navbera desthilatdarî, berjewendiyên, tirsê û qebûlkirinê de.

Tiranî, bi vî awayî, ne tenê ji jor ve bi amûrên zordariyê tê ferz kirin, belkî jî ji jêr ve ji nû ve tê hilberandin, bi torên xurt û hûr ên hevkarî, bêdengî û adaptasyonê. Ji her pergalekî zordar re her tim spektrûmek berfireh a aktorên heye ku bi awayek rasterast an jî nerasterast beşdarî domandina wê dibin: ji elîtên ku wê rastdikin û qanûnî dikin, heta saziyên ku wê pêk tînin û bi cih tînin, û heta kesên ku ji bo ewlehî an berjewendiyê rê li ber bêdengiyê an tevlihbûnê digirin.

Di vê çarçoveyê de, tiranî ji kiriyarek zordar ve dibe têkiliyek civakî ya hevpar, ku tê de ne tenê serok berpirsiyar e ji domandina wê, belkî civak, bi rêjeyên cuda, dibe hevkar di ji nû ve hilberandina wê de. Ev ne tê wê wateyê ku tawan li ser qurban tê bar kirin, belkî nîşan dide tevliheviya fenomenê, û ku tiranî bi qasî ku bi amûrên zordariyê yê rasterast jî tê xwarin, bi avahiyên qebûlkirina neşkere jî tê xwarin û domandin.

Ji nêrînekê kûrtir ve, dikare were gotin ku **Dahhak** tenê ji ber hêza xwe hukum nake, lê ji ber ku ew civakek dîsponîbîl dibîne ku dikare wî bihewîne, an jî bi kêmanî nikare wî berxwedanê bike. Dema ku pêbawerî di navbera takekesan de têk diçe, nixê hevpar qels dibin, û mentiqê rizgariya takekesî li ser hesabê hevgirtinê zêde dibe, civak bêtir amade dibe ku bikeve nav pergala zordariyê, yan bi qebûlkirin, yan bi rewakirin, yan jî bi beşdarbûn.

Her weha, zordarî, di vê çarçoveyê de, têkiliyên civakî bi xwe ji nû ve saz dike, bi awayekî ku ew li ser tirs, guman û pêşbaziyê ava dibin, ne li ser pêbawerî û hevkarîya civakî. Bi vî awayî, pergala desthilatdariyê ne tenê qada siyasî kontrol dike, lê di heman demê de tevna civakî jî ji nû ve diafirîne, bi awayekî ku girêdanên ku dikarin bingeha berxwedanê pêk bînin têk dide.

Ji tiştên xeternaktir ew e ku zordarî her tim ne daxwaza lojalîteya eşkere dike, lê carinan bi **bêdengî** têr dibe, û ev bêdengî bi demê re dibe formek qebûlkirina nerasterast. Di vir de, bêdengî ne bêalîbûn e, lê beşek e ji mekanîzmayên domandina pergalê, ji ber ku ew dihêle ku pergal bê berxwedan bixebite û ji nebûna îtirazê re rewşeke nerasterast a rewakirî wergire.

Di vê çarçoveyê de, dikare **Dahhak** wek encamek kolektîf jî were famkirin, ne tenê wek aktorek takekesî. Ew ne tenê zordarî diafirîne, lê di heman demê de ji têkiliyên civakî yên ku wê îmkân dikin jî tê afirandin. Ji ber vê yekê, têkbirina zordarîyê ne tenê bi hilweşandina serokê wê dest pê dike, lê bi guhertina wan strukturên bingehîn jî pêwîst e ku ew çêbûna wê di nav civakê de dikin.

Bi dawî, ev nêrîn eşkere dike ku zordarî ne tenê di serokek de tê komkirin, lê di tevna civakî de jî tê hilberandin. Ji ber vê yekê, rizgariyê ne tenê pêdivî bi şikandina desthilatîyê heye, lê pêdivî bi ji nû ve avakirina civakê jî heye li ser bingeha pêbawerî, hevgerî û hişmendiya rexneyî.

7. Dahhak wek sembolek nûve-dibe

Bi heman awayî ku **Kawa** di her nîşkek nû de xwe dubare dike û temsîl dibe, şexsiyeta **Dahhak**, wek hukumdarê zordarîyê, jî di nav dîrokê de ne girêdayî demekê taybet e û ne di nav paşerojê de tê girtin, lê ew sembolekê tevgerok û her dem ji bo şirovekirinê vekirî ye. Dahhak temsîl dike şêweyên cuda yên desthilatdariya mutleq û zordar ên ku di her serdemê de derdikevin, çî siyasî, çî aborî, çî çandî û çî jî medyayî bin. Ew ne tenê hukumdarekî zordar e, lê modelek e ji hegemoniya domdar ku dikare formên cuda bigire: ji qanûnên neheq heya kontrolkirina agahdariyê, ji îstismara aborî heya manîpulasyona hişmendiya kolektîf.

Ev nûvebûna sembolîk dike ku esatîr bibe amûrek analîtîk a xurt ji bo têgihiştina rastiyê siyasî û civakî, ji ber ku ew çarçoveyek pêşkêş dike ku bi wê re mekanîzmayên zordarîya nûjen tene naskirin, cihên hêz û qelsî tene destnîşankirin, û rêbazên kontrolê yên cuda yên ku li ser takekes û koman tene kirin tene şopandin. Dahhak, di vê çarçoveyê de, ne tenê karakterek mîstîrî dîrokî

ye, lê sembolek e ji bo her hêza zordar a ku ji tirs, bêdengî û hevkarîya civakî tê xwarin.

Her weha, ev nêrîn dihêle ku lêkolîner û ramanweran di navbera paşeroj û niha de têkiliyek çêbikin, û analiz bikin ku çawa şeweyên zordariyê bi formên cuda têne dubarekirin, û çawa dikare bi hişmendiya kolektîf û kiriyara takekesî li hember wan were rawestandî. Dahhak îro dikare di sazûmanên dewletê, aboriyê an medyayê de xuya bibe, û di her rewşekê de, berxwedana wî pêwîst e ku têgihîştina xwezaya zordariyê, famkirina bingeha wê ya civakî û siyasî, û şikandina çerxa qebûlkirin û bindestî.

Bi vî awayî, esatîra Dahhak ji tenê çîrokekê dîrokî derbas dibe; ew dibe referansê zindî ji bo famkirina neheqî di her dem û her cih de, û bîranînek domdar ku desthilatdariya mutleq ne taybet e bi kesek an demekê, lê îhtimala wê her tim heye di her civakê de heke mekanîzmayên kontrol, hevsengî û nirxên azadî û edaletê nebin.

Bi dawî, ev nêrîn eşkere dike ku **Dahhak**, mîna **Kawa**, ne kesek ji paşerojê ye, lê îhtimalek domdar e ku her carê derdikeve dema ku zordarî û bindestî derdikevin holê. Ji vî nêrîna ve, esatîra Dahhak û Kawa dikarin wek du modelên hevtemam were dîtin ji bo famkirina dîrokê mirovî wek şerê domdar di navbera azadî û desthilatdariya mutleq, di navbera hişmendî û bindestî, û di navbera berxwedana mirovan û hêzên zordar de.

8. Di navbera Dahhak û Kawa de: dialektîka zordarî û rizgariyê

Dahhak nikare ji Kawa cuda were famkirin, ji ber ku têkiliya navbera wan ji sînoren şerê takekesî derbas dibe û dibe dialektîkek bingeîn a di navbera hêzên zordarî û azadiyê de. Dahhak ne tenê ji bo ku bibe kesek zordar heye, lê ji bo ku bibe kêşeyek ku kiryar, hişmendî û berxwedanê têdixe. Ji aliyê din ve, Kawa tenê wê demê dibe sembola azadiyê ku li hember zordarekî ku hewl dide hegemonyeke mutleq ava bike radibe. Bi vî awayî, her yek ji wan di hebûna ya yê din de derdikeve: zordarî hewceyê rizgariyê diafirîne, û rizgari jî xwezaya zordariyê eşkere dike.

Ev dialektîk rastiyek felsefî ya kûr nîşan dide: şerê di navbera zordarî û azadiyê de ne bûyerek demkî ye û ne jî rewşek tesadufî, lê dinamîkek domdar e di dîroka mirovan de. Hebûna Dahhak mirovan dixê ber hîlbijartinên wan ên exlaqî û siyasî, û sînorên îradeya wan ceribîne dike, lê Kawa temsîl dike îmkane derbasbûna van sînorên, û ji nû ve avakirina rastiyê bi kiryara hişdar. Ji vir ve, esatîr bibe amûrek ji bo famkirina mirov ne tenê wek aktorek di dîrokê de, lê wek hebûnek ku dikare di kûrahîyên xwe de li hember zordarîyê berxwedanê bike.

Her weha, ev dialektîk aliyên psîkolojîk û civakî yên şer nîşan dide. Dahhak rê dide civakê ku di binê wî de bibe, û diyar dike kî radibe û kî radibe. Li aliyê din ve, Kawa temsîl dike hêza îradeya takekesî ya ku dibe hişmendiya kolektîf, û berxwedana wî ji kiryarek takekesî dibe kiryarek ku avahiya civakê diguherîne û hevsengîya hêzê di navbera hukumdar û bindest de ji nû ve dide saz kirin. Bi vî awayî, esatîr ji çîrokek sade derbas dibe û dibe modelek dinamîk ji bo famkirina dîrokê wek diyalogek domdar di navbera zordarî û rizgariyê, di navbera bindestî û hişmendiye, û di navbera kontrol û berxwedanê de.

Di encamê de, ev dialektîk xwezaya mirov di rûbirûbûna zordarîyê de eşkere dike: mirov tenê wê demê dikare azadiyê bi dest bixe ku xwezaya zordarîyê fam bike, û zordarî tenê wê demê dikare bidome ku mirov di binê wê de bêdeng û bindest bimîne. Ji vî nêrîna ve, esatîr dibe dersê hebûnî, siyasî û çandî, ku her nîşê tê bîrxistin dike ku azadî ne rewşek dayî ye, lê kiryarek domdar e ku her roj tê pêkanîn, û ku zordarî her tim ji qebûlkirina bêdengiyê tê zayîn, dema ku rizgari ji hişmendî û îradeya mirovan li hember neheqî radibe.

Encama mijarê

Di encamê de, dikare were gotin ku **Dahhak**, di hişmendiya siyasî ya sembolîk de, ne tenê hukumdarekî zordar e, lê modelêkê sembolîk a giştî ya zordarîyê pêk tîne bi hemû aliyên wê yên tevlihev: siyasî, civakî, psîkolojîk û çandî. Ew wêneyê desthilatdariyê ye dema ku ew ji exlaq û qanûnê qut dibe, û wêneyê hêzê ye dema ku ew dibe amûrek ji bo îstismar û bindestkirinê, û di heman demê de wêneyê ruhê mirovî ye dema ku ew li ber tîkiliya hegemonyê radibe û nîrxên azadî û rûmetê feramûş dike.

Fêmkirina Dahhak, bi vê maneyê, ne tenê xwendina dîrok an esatîr e, lê dibe amûrek ji bo analîzkirina niha, û ji bo famkirina wê rastiye ku şeweyên zordariye her dem nû dibin û xwe li gor şert û mercên her dem û her cihê adapte dikin—çi bi rêya pergalên siyasî yên zordar, çi bi avahiyên aborî yên neheq, an jî bi formên kontrolkirina çandî û medyayî.

Li aliyê din ve, **Kawa** sembola îmkanê rizgariye û kiryara hişdar e, ku ne tenê bersiva reaksiyonî pêşkêş dike, lê tevgerêk diyalektîk diafirîne ku tê de qelsiya zordariye eşkere dibe, û wateya berxwedan û rûmetê ji nîşkekê bo nîşkekê ji nû ve tê hilberandin. Ji vî nêrîna ve, esatîr bi giştî dibe dersê domdar ji bo hişmendiya mirovî: zordarî îhtimalek domdar e, lê di heman demê de îhtimalek e ku dikare were berxwedan û têkbirin; lê azadî ne diyariyek e ku ji derve tê dayîn, lê kiryarek domdar e ku tê pêkanîn, îradeyek e ku tê xwestin, û wêrekîyek e ku di ji nû ve avakirina xwe û civakê de tê bikaranîn.

Bi vî awayî, dialektîka di navbera **Kawa û Dahhak** de dibe çarçoveyek felsefî û simbolîk ji bo famkirina mirov di rûbirûbûna neheqîye de, û bîranînek domdar e ku her kiryarek takekesî an kolektîf di rêya azadiye de îmkanên vejîn û nûbûnê tê de hene—wek esatîr ku bi rêya **Newrozê** peyamên xwe yên nû ji bo nîşên pêşerojê dubare dike.

Di encamê de, dikare were gotin ku **Kawa û Dahhak**, her çiqas ji cîhana esatîrê bin jî, ne tenê wek karakterên xeyalî têne dîtin, lê di heman demê de dibe ku avahiyên simbolîk ên kûr ku şerê bingehîn ê di hebûna mirovî de temsîl dikin. Ew di bingehê xwe de tecessumîna dualîteya mezin a di navbera qencî û xirabî de ne—dualîteyek ku rehên wê di fikra dînî ya kevn de ji eşkere ye, bi taybetî di wêneyên ku di navbera hêzên ronahî û tarîtiyê de, di navbera edalet û zordariye de, û di navbera avakirin û hilweşandinê de cudahî dikin.

Ji vî nêrîna ve, dikare **Dahhak** wek wêneyekî giran a xirabiyê were famkirin dema ku ew di formeke desthilatdariya mutleq de tê tecessum kirin, ku mirov ji mirovtiya xwe vala dike û hêz dike amûrek ji bo zordarî û îstismarê. Li aliyê din ve, **Kawa** wek îfadeya qencîya berxwedêr xuya dike, ku ne tenê zordarî

red dike, lê hewl dide wê bişkîne û hevsengiyê ji nû ve li cîhanê ava bike. Bi vî awayî, şerê navbera wan ne tenê bûyerek esatîf dimîne, lê dibe modelê giştî ji bo şerê di navbera zordar û bindest de, ku di dîrokê de bi formên cuda tê dubarekirin.

Di vê çarçoveyê de, **Newroz** wateya xwe ya kûrtir digire, ji ber ku ew ne tenê wek cejnek sezonî an jî merasîmek kevneşopî tê famkirin, lê wek kêliyêk sembolîk a vejîn û nûbûnê tê dîtîn, ku tê de serkeftina ronahî li ser tarîtiyê, jiyana li ser mirinê, û azadî li ser zordariyê tê îfade kirin. Ji ber vê yekê, Newroz di wan civakan de ku di bin bandora vê fikrê de ne belav bûye, ne tenê bîranîn e, lê îfadeya hişmendiyêk kolektîf e ku bawerî bi guherîn û nûbûnê heye.

Ji nêrînek berfirehtir ve, dikare Newroz wek “roja destpêkan” were famkirin, an jî kêliyêk ji nû ve afirandina sembolîk, ne tenê ji bo xwezayê, lê ji bo mirov bi xwe jî. Ew roja ku tê de bawerî ji nû ve tê vegerandin ku neheqî, her çiqas dirêj jî bidome, qedere nehatiye kirin, û ku di hundurê her civakê de—wek di hundurê her mirovekî de—îmkana domdar a derketina “Kawa”yek nû heye, ku dikare zincîrên “Dahhak” bişkîne û agirê azadiyê ji nû ve bişewitîne.

Aşa bî Kordîyê latînî (wergera rast û akademîk, bê kêmasî):

Bi vî awayî, ev efsane, bi hemû nîşan û sembolên xwe, ji paşerojê zêdetir ne xwedî paşeroj e û ne jî tenê ji niha re girêdayî ye, belkî di heman demê de ji demên dahatû re jî xwe vedike; ji ber ku her dem mirovan bi bîr tîne ku têkoşîna di navbera başî û xerabiyê, di navbera tiranî û rizgariyê de, ne bûyereke derbasdar e, belkî ew xweşî û rastiya bingehîn a ezmûna mirovahiyê ye, û ku alîgiriya li hember azadî û edaletê ne tenê hîlbijartineke alîkar e, belkî şertê bingehîn e ji bo mayîna mirov wek mirov.

Sêyemîn: Agir wek sembola azadiyê ne wek rîtûalê

Pêkanîna wateya agir di Newrozê de ji aliyekî rûniştî ve ku wê bi tenê wek pratîkek pîrozbahî an jî rîtûalek mîratî têkildar bike nayê nêzîk kirin, ji ber ku wusa têgihiştin wateya wê ya simbolîk vala dike û wê vediguherîne bo kiryarek dubarebûyî bê giyan. Ji ber vê yekê, agir di vê çarçoveyê de tiştek ku tê kirin nîne, belkî wateyek e ku dîsa tê bibîr anîn, û ne tenê elementek xwezayî ye, belkî avahiyek wateyî ye ku di hundirê xwe de dîrokek ji têkoşînê, bîranînê û vejînê digire. Ew ji madeyek hestiyar vediguherîne bo zimaneke hebûnî ku herî kûrê ya mirov diyar dike: xwesteka wî ya azadiyê, redkirina bindestiyê, û hewldana wî ya domdar ji bo ji nû ve avakirina xwe û cîhana derdorê.

Kêmbûna agir bi tenê di aliyê rîtûalî de tê wate kirin tê wateya qebûlkirina veguherandina wê bo adetekê, lê rastiya wê di wê yekê de ye ku ew kiryarek qutbûnê ye ji adetê. Ew ne domdariya ya ku hebûye ye, belkî daxuyaniyek redkirina wê ye, û ne berdewamiya demê ya berê ye, belkî qutbûna bi wê re ye. Ji ber vê yekê, agir vekirina di Newrozê de nayê fêhm kirin wek dubarekirina mekanîkî ya paşerojekî ku bi dawî bûye, belkî wek veguhastina bi hişmendî ya bîranîna têkoşîna di navbera zordestî û rizgariyê de, di navbera tarî û ronahiyê de, di navbera bêdengî û deng de.

Ji ber vê yekê, agira ku bi kiryara Kawa re girêdayî ye, ne wek amûrek ronahîkirinê tê xwendin, belkî wek nîşanek guherîna dîrokî, û îşaretek ji bo demeke ku tê de zordestî tê şikandin û asoyek nû tê derketin. Ew daxuyaniyek simbolîk e ji dawiya demekê ya bindestiyê, û destpêka demek nû ya azadiyê, ango ew wê kêlîya navberê temsîl dike ku mirov tê de ji hebûna xwe ya wek mijûlê desthilatdariyê derdikeve û dibe aktorek di dîrokê de. Li vir, agir vediguherîne bûyereke, ne rîtûalek; bûyereke guherînê, ne tenê pîrozbahiyek.

Di aliyekî kûrde, em dikarin agir wek hêzek paqijkirina hebûnî fam bikin, ne bi wateya teng a rîtûalî ya olî, belkî wek pêvajoyek navxweyî ku mirov bi wê re têkiliya xwe bi xwe û bi cîhanê re ji nû ve rêk dixê. Ew tirsên komkirî dişewitîne, bêdengiya ferzkirî

belav dike, û derewên ku li paş desthilatdariya tarî veşartî ne dikeve holê. Ew tenê derve ronahî nake, belkî hundir jî ronî dike, mirov dide dîtîna ku xwe bi zelalî bibîne, li nakokiyên xwe rû bi rû bimîne, û ji bendên xwe yê nedîtbar azad bibe. Ji ber vê yekê, agir tenê sembola ronahiyê nîne, belkî amûrek çêkirina hişmendiyê ye.

Wateya agir jî bi tenê di aliyê kesayî de tamam nabe, belkî di aliyê kolektîf de diyar dibe, ku tê de vediguherîne bo qadek hevpar ji bo ji nû ve avakirina wateyê. Kombûna li dor agir ne tenê wek civîneke pîrozbahî tê fêmkirin, belkî wek kiryarek simbolîk e ku civak ji nû ve li ser bingehek hevpar ava dike: baweriya bi îmkana azadiyê, û qebûlkirina pêwîstiya berxwedanê.

Li vir, agir dibe xala hevdiîna navbera bîranîna kolektîf û hêviyên dahatûyî, navbera ya ku mirovan wê derbas kirine û ya ku hêvî dikin wê derbas bikin. Ew civak ji rewşa parçekirî vediguherîne bo yekbûnek, û ji tirsê yê kesayî vediguherîne bo hişmendiya kolektîf a berxwedêr.

Ji aliyekî analîtîk ê hîn rasttir ve, simbolîzma agir cihê bingehîn di navbera rîtûal û simbolê de eşkere dike. Rîtûal, gava ku ji wateya xwe vala bibe, dibe pratîkek hişk ku bê hiş tê dubare kirin û bandora xwe winda dike. Lê simbol, her wisa zindî dimîne heta ku karibe wateyê hilberîne û bi rastiya guhertî re têkildar bimîne. Ji ber vê yekê, metirsî ne di xwe ya kirina rîtûalê de ye, belkî di wateya wê ya windakirî de ye, ango di veguherîna wê de bo şewazek bê mantiq. Ji ber vê yekê, veğerandîna agir wek simbol tê wateya ji nû ve girêdana wê bi bingeha xwe re: bingeha berxwedanê, vejînê û redkirina bindestiyê.

Di vê çarçoveyê de, em dikarin bibêjin ku agir temsîla iradeya guhertîna radikal e, ji ber ku ew ne tenê bi ronîkirina rastiyeke tê sînorkirin, belkî hewl dide wê biguherîne. Ew bi rewşa heyî qebûl nake, belkî îgtiraq dike ji bo derbasbûna wê, û ne tenê eşkere dike, belkî mirov ber bi kirinê ve dibe. Ji vî aliyê ve, ew ne tenê refleksek azadiyê ye, belkî şertê pêkanîna wê jî ye, ji ber ku di nav mirov de ew şewqa veşartî hişyar dike ku ew bi wê re bendan bişkîne û qederê xwe ji nû ve ava bike.

Di encamê de, agir di Newrozê de ne tenê şewqek e ku di kêliyekî derbasdar de tê vekirin, belkî fikrek e ku bi demê re nû

dibe, û hişmendiyek e ku her car dema tarî hebûna ronahiyê tehdît dike tê vegerandin. Ew daxuyanîyek domdar e ku azadî nayê dayîn, belkî tê standin, û mirov, her çiqas wekî lawaz xuya bike jî, di hundirê xwe de hêza şewitandinê digire, û hêza veguherandina xwe dibe hêzek ji bo guhertina dîrokê. Ji ber vê yekê, agir sembolek zindî dimîne, ne ji bo rîtûalek ku tê kirin, belkî ji bo rastiyeke kûr a mirovahiyê: ku di nav her tarî de îmkana ronahiyê heye, û di nav her mirovekî de agir heye ku li bendê ye ji bo kêliya şewitandinê da ku dîrok ji nû ve binivîse.

Ji vir ve, em nikarin agir tenê wek kêliyêk pîrozbahî ya ku bi vemirandina xwe bi dawî dibe binirxînin, belkî divê ew wek rewşek hişmendiya domdar were têgihiştin, ku ji dema rîtûalê derbas dibe û di kûrahî ya ezmûna mirovî de cih digire. Ji ber ku agira rastîn ew nîne ku bi çav tê dîtin, belkî ew e ku di hiş de tê şewitandin, û mirov dike ku rastiyeke bipirse, ya ferzkirî red bike, û cihê xwe di nav cîhanê de ji nû ve pêname bike. Ew ne bûyerek derbasdar e, belkî helwestek hebûnî ya domdar e, ku mirov dixê rûbirûyê xwe, û ji wî dixwaze ku di navbera bindestiyê an kirinê de, di navbera bêdengî an teqînê de hilbijêre.

Bêjeyê vê wateyê, agir vediguherîne bo pîvanek navxweyî ku mirov bi wê re asta azadiya xwe dipêve; her çiqas ev agir kême dibe û vemirîne, ew qas mirov dikeve bin destiyê, û her çiqas şewitandina wê zêde dibe, ew qas mirov nêzikî rizgariyê dibe. Li vir, pirs ne dibe: gelo em agir dişewitînin? belkî dibe: gelo agir hîn jî di hundirê me de şewitî ye? Ji ber ku xetera rastîn ne di nebûna rîtûalê de ye, belkî di vemirandina wateyê de ye, û di veguherîna mirov de bo hebûnek ku tarî qebûl dike wek qedêr.

Ji ber vê yekê, vegerandina agir wek sembol ne tenê vejandina paşerojê ye, belkî pêşî her tiştî veegerandina hişyarî ya redkirinê, xewnê û kirinê ye. Ew daxuyanîyek vekirî ye ku mirov ji qebûlkerê dîrokê veguherîne bo afirînerê wê, û ji şahidek li hember zordestiyê veguherîne bo berxwedêrê wê. Bi vî awayî, agir di kûrtirîn wateya xwe de, ne tenê sembola azadiyê ye, belkî destpêka her azadiyeke mumkîn e, û xala destpêkê ya her guhertineke rastîn di jiyana mirov û civakê de ye.

Beşa Sêyem: Newroz Berî Kurdan

Yekem: Rehên Zerduştî

Duyem: Newroz di Împaratoriye Kevnar de (Medî, Farisî)

Sêyem: Ma Newroz bi bingehê xwe Kurdî ye an jî ji nû ve hatî şirovekirin û bikaranîn?

Gava em Newrozê vedigerînin berî cihgirtina wê di bîranîna Kurdî de, em venagerin valahiyeke dîrokî, û ne jî qonaxeke bê wateyê, belkî em vedigerin bo qatên kûr ên hişmendiya yekem a mirovî, li wir ku nasname hîn di formên xwe yê neteweyî yê nûjen de nehatebû avakirin, belkî di nav têkiliyekî hîn bingehîn û kûrtir de di navbera mirov û xwezayê de, di navbera dem û gerokê de, di navbera tirsê ji tunebûnê û xwesteka vejînê de şêkil digirt. Ji ber vê yekê, Newroz di vî asoyî de ne wek cejna gelêk taybet xuya dike, belkî wek bûyereke şaristanî ya berî diyarkirinên neteweyî, wek ritmekî gerdûnî ku mirovê yekem berî ku nav lê bike ew nas kir, û berî ku wê di nav çîrokên xwe yê taybet de çarçove bike ew jî ya.

Lêkolîna “Newroz berî Kurdan” nayê wateya derxistina vê cejnê ji çarçoveya wê ya Kurdî, û ne jî biçûkkirina kûrbûna wê di ezmûna Kurdî de, belkî hewldanek e ji bo têgihîştina wê di bingeh û kevniya wê ya firehtir de, li wir ku ew parçeyek ji ezmûneke mirovî ya hevpar bû, ku bi guhertinên mezin ên xwezayê re girêdayî bû, bi taybetî jî bi kêliya hevsengiya biharê, wê kêliyê ku hêzên şev û rojê tê de wekhev dibin, wek ku gerdûn bi xwe dikeve rewşeke hevsengiya demkî ku jîyanê dide destpêkirina nû. Li vir, Newroz ne tenê dîrok bû, belkî keşfeke yekem a wateya demê bû, wek tevgera gerokî ne ne xêzî, li wir ku dawî ne dawîya mutleq e, belkî pêşgotina destpêkeke din e.

Di civakên yekem ên çandiniyê de, yê ku di qadên Rojhilata kevn de derketin holê, ji Geliyê Dicle û Firatê heta deşta Îranê, û ji Anatoliyayê heta sînorên Asyaya Navîn, mirov di têkiliyek rasterast de bi erdê re dijîya, guherînên demsalê dişopand, û di guherînên wê de wateya hebûna xwe hîs dikir. Bihar ne tenê demsal bû, belkî serkeftina jîyanê li ser mirinê bû, vegera bereketê

piştî hişkiyê bû, û nîşaneke ku tunebûn ne qederekî dawî ye. Ji vir, pêdiviya simbolîzekirina vê kêliyê derket holê, ango veguherandina wê ji bûyereke xwezayî bo bûyereke çandî û simbolîk, ku tê pîroz kirin û di bîranîna kolektîf de ji nû ve tê hilberandin.

Di vê çarçoveyê de, em dikarin Newrozê wek berdewamiya wê kêliyê bibînin ku mirov dest bi dayîna wateyê bi xwezayê kir, ne wek hêzek kor, belkî wek hevparê hebûnê. Ji ber vê yekê, roj ne tenê cismekî ezmanî bû, belkî çavkaniya ronahiyê bû ku tarî belav dikir, germiya ku jiyanê ji nû ve vedigerand erdê, û sembola ku ramana ronahiyê wek prensîbek bilind tîne bîra mirov. Bi vî awayî, di hişmendiya kevn de dualîteya ronahî û tarî şêkil girt, ne tenê wek du diyarde yên xwezayî, belkî wek du avahiyên exlaqî û hebûnî, ku paşê wê di têgihîştinên olî û felsefî de, bi taybetî jî di dîtina Zerduştî de, ku vê cudahiyê kûrtir kir û wê kir bingeha têgihîştina cîhanê, xweşterîn îfadeya xwe bibînin.

Di vê qonaxa destpêkê de, Newroz ne bi efsaneyekê tenê ve girêdayî bû, û ne jî bi sembolek diyarkirî; belkî ew qada vekirî ya şirovekirinê bû, ku efsane di nav de hev dicivayan û wate di nav hev de têkildar dibûn. Di hundirê xwe de, ew wateyên afirandinê, nûbûnê, vejînê û vegeerê bo bingehe hilgirtibû, bêyî ku di yek çîrok an yek vegotinê de were kurtkirin. Ev yek jî taybetmendiya wî ya gerdûnî dide wê, ji ber ku her çandek dikare wê bi awayê xwe bixwîne û ezmûna xwe ya taybet li ser wê biavêje, bêyî ku wateya wê ya giştî winda bibe.

Bi pêşketina civakan û derketina avahiyên siyasî û çandî yên zêdetir tevlihev, Newroz dest pê kir ku aliyên zêdetir diyarkirî bistîne, û ji diyardehek xwezayî-simbolî veguhere bûyereke ku wateyên civakî, siyasî û olî hilgire. Lêbelê, ew dîsa bingehe xwe yê yekem parast: ku ew kêliya derbasbûnê ye ji rewşekê bo rewşeke din, ji mirineke simbolî bo jiyanê, ji tariyê bo ronahiyê. Ev domdarî, tevî hemû guhertinan, nîşan dide ku Newroz ne tenê kevneşopiyek dîrokî ye, belkî avahiyek kûr di hişmendiya mirovahiyê de ye, ku xwe bi awayên cuda di nav deman de ji nû ve diafirîne.

Ji vir ve, lêkolîna Newrozê berî kurdan, ufqekê vedike ji bo têngihîştina wê wekî mîrateyek mirovî ya hevpar, ku di zîkê xwezayê de pêk hatiye û di çarçoveya şaristaniyên rojhilatî yên kevnar de pêş ketî ye, berî ku di ezmûna kurdî de yek ji awayên xwe yên herî kûr û zelal bibîne. Ji ber ku kurdan Newroz ji tunehiyê neafirandine, belkî wan wê ji nû ve şirove kir, û aliyek têkoşînî û nasnameyî yê taybet da wê, ku di navbera ritma gerdûnî ya biharê û ritma dîrokî ya têkoşîna ji bo azadiyê de girêdanek çêkir.

Bi vî awayî, ev beş ne hewl dide ku Newrozê ji kurdan veqetîne, belkî armanca wî ew e ku ufqa têngihîştina wê firehtir bike û wê di çarçoveya wê ya mirovî ya firehtir de ji nû ve cih bike, bi vegeerê bo kokên wê yên yekem, bo wê kêliya destpêkî ku mirov li ber gerdûnê bi matmayîna tazî rawestabû, hewl dida ku ritma wê fam bike û guherînên wê yên mezin wateyekê bide ku ji tirsê tunebûnê derbas bibe. Di wan destpêkan de, mirov ne zimanekî temam û ne felsefeyek rêxistî hebû, lê hestekî kûr bi guherînê hebû, û têngihîştinek hestiarî hebû ku dem ne tenê derbasbûn e, belkî doreke ku dubare dibe û hebûnek ku ji nû ve tê afirandin. Ji vir ve, ew dest bi kirina kêliyên derbasbûnê yên mezin kir, û di pêşiya wan de kêliya biharê, wekî kêliya derketina ji tunehiyê û serkeftina jiyanê li ser bêdengiyê.

Di vê ufqê de, Newroz ji dayik bû, ne wekî cejna miletek taybet, û ne wekî bûyerek ku di nav erdnîgariyek diyarkirî de hate girtin, belkî wekî kêliyeke mirovî ya gerdûnî, ku daxwaza domdar a mirov ji bo destpêkê û daxwaza wî ya ku di xwezayê de neynika xwe û delîla gengazbûna nûbûnê bibîne, tê îfadekirin. Di bingehe xwe de, Newroz zimanekî bêdeng di navbera mirov û cîhanê de bû, peymaneke nenivîskî ku jiyan, tevî hemû qutbûnên xwe, dikare vegere, û ronahî, her çend dereng bike, nayê tunekirin.

Bi dûvhatina deman û veguhastina vê kêliya sembolî di nav şaristaniyan de, wê di nav gelan de kesên ku wê werdigirin dît, ne wekî mîrateyek cemidî, belkî wekî hêzek ku dikare ji nû ve were avakirin. Li vir, rola kurdan nayê wekî xwedîkirineke taybet a Newrozê, belkî wekî yek ji awayên herî kûr û hişyar ên xuyabûna wê tê dîtin, ku tê de ev kêliya gerdûnî di çarçoveyek

dîrokî ya tijî têkoşînê de ji nû ve hate avakirin; bi awayekî ku bihara xwezayî bi bihara azadiyê re tevlihev bû, û guherîna gerdûnî bi guherîna siyasî re hate girêdan.

Ji ber vê yekê, Newroz, wekî ku di vê beşê de xuya dibe, ne tenê boriyek e ku tê bîranîn, belkî rêçeyek dirêj a guherînên simbolî ye, ku ji matmayîna yekem a mirov li hember xwezayê dest pê dike, û di nav qatên şirovekirina çandî û dîrokî de derbas dibe, heta digiheje kêliya xwe ya niha wekî nîşana domdarî. Ew ne bûyereke e ku were nisbetkirin, belkî wateyek e ku ji nû ve tê hilberandin; ne mîrateyek e ku were parastin, belkî ezmûnek e ku tê jiyîn. Û her car ku pîrozbahî jê re tê kirin, ne tenê borî tê bîranîn, belkî heman pirs ji nû ve tê vekirin: çawa dikare mirov ji nû ve dest pê bike?

Yekem: Kokên Zerdeştî

Dema ku em nêzî kokên zerdeştî yên Newrozê dibin, em ne tenê nêzî paşxaneyek olî ya kevneşopî dibin, belkî nêzî ufqek ontolojîk a temam dibin ku têkiliya mirov bi hebûnê re di kûrtirîn astên wê de ji nû ve ava kiriyê. Em li ber dîtineke ku xweza û exlaqê ji hev naqetîne, dem û wateyê ji hev cuda nake, û ne jî ronahî û rastiye ji hev vediqetîne, radiwestin; belkî hemûyan di avahiyeke gerdûnî ya yekgirtî de tevlî hev dike, ku cîhanê dike qada zindî ya têkoşînê, û mirov jî dike hebûnek ku bi vê têkoşînê re têkildar e, ne tenê şahidê wê. Ji ber vê yekê, Newroz di vê çarçoveyê de ne wekî têkiliyek ji pergaleke fikrî veqetandî xuya dike, belkî wekî ek zindî ya felsefeyekê ku di hebûnê de hereketeke domdar di navbera hêzên dijber de dibîne: ronahî û tariyê, qencî û xerabî, afirandin û hilweşandin, vejîn û ketin.

Fikira zerdeştî, di bingehe xwe de, li ser dualîtiyek cemidî û girtî nayê avakirin, belkî bingeha tiştê ku dikare bi navê “diyalektîka exlaqî ya vekirî” were binavkirin datîne, ku tê de têkoşîn ne qederek biryardayî ye, belkî qada kiryara mirovî ye. Ji ber vê yekê, ronahî di vê dîtinê de ne tenê diyardeyeye fizîkî ye, belkî prensîbek hebûnî û exlaqî ye, ku vedigere bo rastî, hişmendî, paqijî û ahengiyê; li hember tariyê ku ne tenê tunebûna ronahiyê temsîl dike, belkî amadebûna nezanî, xapandin, belavbûn û lêçûnê

nîşan dide. Ji vir ve, roj ne dibe mijara perestîne di xwe de, belkî neynika sembolî ya ronahiya ilahî û navenda wateyî ya têgihîştina maneya jiyane wekî derketineke domdar ji tariyê dibe.

Di vê çarçoveyê de, Newroz wateya xwe wekî kêliya hevsengiya gerdûnî ya biryardar distîne, ku tê de mesele ne tenê hevsengiya xwezayî ya di navbera şev û rojê de ye, belkî berdwam dibe bo astekî kûrtir, ku ew jî vegerandina hevsengiya exlaqî di cîhanê de ye. Ew ne tenê destpêka demsalekê ye, belkî destpêka doreke hebûnî ye, ku tê de pirsê bingehîn ji nû ve tê vekirin: mirov di vê têkoşînê de li ku radiweste? Ma ew alîgirê ronahiyê dibe wekî hişmendî, kiryar û berpirsiyarî, an jî xwe dikişîne bo tariyê wekî rehetiyek derewîn û teslîmbûnek li hember qedere?

Di perspektîfek kûrtir de, dikare Newroz di çarçoveya zerdeştî de wekî kêliya vejandina afirandinê were famkirin, ne bi wateya xwe ya sade ya demî, belkî wekî vekirina nû ya hebûnê bi xwe re. Afirandin li vir ne bûyereke borî ye ku qediya be, belkî karekî domdar e ku bi her kêliya hişmendiyê û bi her hilbijartina exlaqî ya ku mirov dike re dubare dibe. Bi vî awayî, Newroz ne “rojê destpêkê” ye, belkî rojê vegerandina destpêkê ye; kêliya ku tê de mirov têgihîştina xwe digihîne ku hebûna wî ne dîroka girtî ye, belkî îmkaneke vekirî ye ku pêdivî bi tevlebûna wî di çêkirina wê de heye.

Di heman demê de, kokên zerdeştî yên Newrozê têkiliyek taybet di navbera mirov û xwezayê de eşkere dikin; têkiliyek ku ne li ser serdestî an jî îstismarê radiweste, belkî li ser hevhevî û ahengiyê ava dibe. Xweza ne tenê dorhêla derveyî ye ku tê bikaranîn, belkî nivîsê zindî ye ku tê de qanûnên kûr ên hebûnê xwe nîşan didin. Pêşketina wê di biharê de ne tenê guherîneke ekolojîk e, belkî zimanekî sembolîk e ku dibêje jiyane, tevî qutbûnên xwe, dikare vegere; û ku vejîn ne îstisnayek e, belkî bingehê geştî ye. Ji vir ve, mirov tê vexwendin ku di xwezayê de berdwamiyek ji xwe bibîne, û jê hîn bibe maneya sebrê, nûbûnê û hevsengiyê.

Di vê ufqê de, agir – wekî yek ji herî girîng sembolên Newrozê – dirêjkirina pratîkî ya fikra ronahiyê di têgihîştina zerdeştî de ye, ne wekî mijarek perestîne, belkî wekî hebûna maddî ya ronahiyê û tecessumê ya îradeya ku tariyê red dike. Ew ne tenê ronî dike,

belkî kiryarek hişyar e ku tarîyê diherike, çi ew tarîya xwezayê be, çi tarîya nefsê, çi jî tarîya desthilatdariyê.

Di dawiya, ku em bi nêzîkî bingeha zarathustrî ya Newrozê dikevin, em ne tenê bi paşxaneyêke olî ya kevneşopî re rû bi rû dibin, lê bi horizonêk ontolojîk a tevahî re, ku di kûrahiyên herî dûr ên têkiliya mirovan bi hebûnê re nûavakirinê kirye. Em li ber ramanekê ne ku ne jî xwezayê ji exlaqê, ne jî demê ji wateyê, ne jî ronahî ji rastiyê vediqetîne, belkî hemû wan di avahiyeke yekgirtî ya gerdûnî de hevdisaz dike, ku cîhan dike qada jiyânê ya şerê berdeyam, û mirovan dike hebûnek ku bi vê şerê ve girêdayî ye, ne tenê şahidê wê ye. Ji ber vê yekê, Newroz di vê çarçoveyê de ne wekî merasimekê ji pergaleke ramanî cuda dernakeve, belkî wekî cîhanîkirina zindî ya felsefeyekê xuya dike ku di hebûnê de tevgerê berdeyam dîtî di nav hêzên hevdijber de dibîne: ronahî û tarî, başî û xerabî, afirandin û hilweşîn, vejîn û hilweşîn.

Ramanê zarathustrî di bingehê xwe de ne li ser dualîzmeke hişk û girtî ye, belkî ew ava dike tiştê ku dikare were navkirin wekî dialektîka exlaqî ya vekirî, ku tê de şer ne qedere qetandî ye, belkî qada kirinê ya mirovan e. Ji ber vê yekê, ronahî di vê dîtî de ne tenê pêvajoyeke fîzîkî ye, belkî prensîbeke hebûnî û exlaqî ye, ku rastî, hişmendî, pakî û ahengê nîşan dide, li hember tarîyê ku ne tenê nebûna ronahiyê ye, belkî hebûna nezanî, xapandin, perçekirin û rêveberiya şaş e. Ji vir ve, roj ne tenê tiştê e ku were perestkirin, belkî neynikeke sembolîk a ronahiya ilahî ye, û navendeke wateyî ye ji bo fêmkirina jiyânê wekî derketina berdeyam ji tarîyê.

Di vê çarçoveyê de, Newroz wateya xwe digire wekî kêşeke hevahengiya gerdûnî ya girîng, ku tê de ne tenê hevahengiya xwezayî di navbera şev û rojê de heye, belkî jî hevrêziya exlaqî ya cîhanê dîsa tê vegerandin. Ew ne tenê destpêka demekê ye, belkî destpêka dorvegerîyek hebûnî ye, ku tê de dîsa pirsê bingehîn tê vekirin: mirov li ku ye di vê şerê de? Ma ew li aliyê ronahiyê ye wekî hişmendî, kirin û berpirsiyarî, an jî dikeve nav tarîyê wekî rehetîya xapandî û teslîmî qedere?

Ji aliyekê kûrtir ve, dikare were fêmkirin ku Newroz di çarçoveya zarathustrî de wekî kêşeke vejîna afirandinê ye, ne bi wateya

xwe ya sade ya demê, belkî wekî dîsa vebûna hebûnê xwe. Afirandin li vir ne bûyerek e ku di rabirdû de qediya, belkî kiryarek berdewam e ku bi her kêliya hişmendiyê û bi her hîlbijartina exlaqî ya mirovan dîsa tê dubarekirin. Ji ber vê yekê, Newroz ne “rojê destpêkê” ye, belkî rojê vegerandina destpêkê ye, kêliya ku tê de mirov tê digihîje ku hebûna wî ne tiştê qediya ye, belkî potansiyalek vekirî ye ku pêwîst dike beşdarî avakirina wê bibe.

Her weha, bingeha zarathustrî ya Newrozê têkiliyek taybet di navbera mirovan û xwezayê de eşkere dike, têkiliyek ku ne li ser serwerî an îstismarê ava bûye, belkî li ser paralelîzm û ahengê ye. Xwezayê ne tenê hawirdorê derveyî ye ku were bikaranîn, belkî teksteke zindî ye ku tê de qanûnên kûr ên hebûnê têne xuya kirin. Şînbûna wê di biharê de ne tenê guherîneke jîngehî ye, belkî zimanek sembolîk e ku dibêje jiyan, her çiqas navberên wê hebin jî, dikare dîsa vegere, û vejîn ne îstîsna ye, belkî qaîde ye. Ji vir ve, mirovek tê vexwendin ku xwezayê wekî berdewamiya xwe bibîne, û ji wê fêm bike wateya sebra, nûbûn û hevrêziyê.

Di vê horizonê de, agir – wekî yek ji sembolên herî girîng ên Newrozê – dibe berdewamek pratîkî ya fikra ronahiyê di ramanê zarathustrî de, ne wekî tiştê ku were perestkirin, belkî wekî hebûna maddî ya ronahiyê, û cîhana îradeyê ku tarîyê red dike. Ew ne tenê ronahî nîşan dide, belkî kirina hişmend e ku tarîyê ji holê radike, çî tarîya xwezayê be, çî tarîya derûnî be, çî tarîya desthilatdarî be.

Bi derbasbûna demê, Newroz ne li çarçoveya xwe ya zarathustrî maye, belkî bûye avahiyêke civakî-şaristaniyî ya serdemê û olan derbasbûyî, ku di nav gelan de geriya, û xwe li gorî şert û mercên cuda adapte kir, bêyî ku bingehe xwe yê kûr winda bike. Ew fikra ronahiyê wekî prensîpê, vejînê wekî pêdivî, û derketinê wekî horizonê vekirî parast. Lêbelê, bingeha zarathustrî wekî qatê bingehîn ê wateyê di nav wê de maye, ku kûrahiyê pê dide û berdewamiya wê rave dike.

Di encamê de, xwendina Newrozê bi rêya bingeha zarathustrî ne tenê me vedigerîne paşerojêke olî, belkî dikeve ber çavê me dîtinek felsefî ya hebûnê xwe, ku cîhan ne tiştê qediya ye,

belkî projeyêke vekirî ye, û mirov ne hebûnek teslîmî ye, belkî kirdeyek e ku dikare hilbijêre. Ji vir ve, Newroz ji meraqê zêdetir dibe bangawaziyeke hebûnî: ku mirov li aliyê ronahiyê bibe, ne wekî sembolek derveyî, belkî wekî rastiyeke hundurîn, û ku bizanibe azadî ne bûyerek e, belkî rêyek e, û afirandin ne carekê ye, belkî di her kêliya hilbijartinê de dîsa tê nûkirin.

Ji vê dîtînê ve, Newroz dibe kêliya hişmendiyê berî ku bibe cejn, ji ber ku ne tenê xwezayê nû dike, belkî mirovan jî dixê ber nûkirina xwe. Ew pirsê wateyê vedike, û cejnê dike ceribandinek ji bo kapasîteya mirovan ya li aliyê ronahiyê di jiyana xwe de.

Duyemîn: Newroz di Împaratoriyeke kevn (Medî û Farisî)

Dema ku em li Newrozê di çarçoveya împaratoriyeke kevn de dinêrin, bi taybetî yê Medî û Farisî, em ne tenê wê wekî cejneke gelêrî an jî fenomenek xwezayî dibînin, belkî em dikevin nav qadekê pir tevlihev ku tê de dîrok bi çand, siyaseta, ol û felsefeyê re hevdiqetin. Di vê qonaxê de, Newroz ji hesteke mirovan a destpêkî ya li hember nûbûna xwezayê derbas dibe û dibe damezrandineke sembolîk û siyasî ya tevahî, ku bi desthilatdariya hukimdar ve girêdayî ye û nîşan dide dîtina gerdûnê ya ku hukimdar di rêxistinkirina civakan de pê re tevdigere. Ew ne tenê destpêka salnameya cotkariyê ye, belkî sembola vegerandina hevrêziya gerdûnî û civakî ye, ku tê de têkiliya navbera mirov, dem, cîh û desthilatdariyê dîsa tê pişrastkirin, û fikra ahenga navbera cîhana xwezayî û pergala siyasî tê vegerandin.

Di împaratoriyeke Medî û Farisî de, Newroz şeklêkê rêkûpêk û merasîmîtir digire, ku dibe hêmaneke navendî di xurtkirina meşruiyeta hukimdar de. Hukimdar wekî parçeyek ji dorvegera gerdûnê tê dîtin, û sembolîka hêz û ronahiyê li ser tê danîn, bi vî awayî wekî “vegirênerê nîzamê” tê nîşandan, û wekî parêzvanê ahenga navbera hêzên baş û xerab, navbera hera û nîzam, navbera paşeroj û niha tê hesabandin. Ji ber vê yekê, Newroz ne tenê bûyereke ji bo cejn û kêfê ye, belkî merasîmek siyasî ye ku avahiya tevlihev a desthilatdariyê nîşan dide, û civak bi tevahî

dike beşdar di pêvajoya piştrastkirina nîzamê de, ku tê de aliyên olî, simbolîk û siyasî di kêliyê de hevdisazin.

Li ser vê bingehe, Newroz girîngiyeke şaristaniyî û çandî digire ku ji merasîmên xwe yê rasterast derbas dibe, ji ber ku dibe referansa demî û ramanî ji bo rêkxistina civakê, û bûyereke ji bo perwerdekirina mirovan li ser girêdana bi projeya împaratorî, li ser qebûlkirina desthilatdariyê, û li ser têgihîştina hevrêziya navbera azadiya ferdî û girêdana civakî. Her weha, cejnkirina Newrozê di vê împaratoriyan de şiyana mirovan nîşan dide ku ezmûna hişmendîya demê ya xwezayî bi têgihîştina siyasî û dîrokî re tevli bike, û ji ber vê yekê dibe merasîmek pirqatî, ku di hundirê xwe de wateyeke dualî hilgirtiye: pîrozkirina jiyana nûbûyî, û dîsa hilberandina avahiya civakî û siyasî ya ku vê nûbûnê mûmkûn û berdewam dike.

Di encamê de, dikare were gotin ku lêkolîna Newrozê di împaratoriyan kevn de aliyek dualî ya fikrê eşkere dike: ew ne tenê cejn an merasîmek gelêrî ye, belkî pergaleke simbolîk a tevahî ye ku tîkiliya navbera mirov, xwezayê, desthilatdariyê û gerdûnê rêk dike, û her hêmanek ji van di nav dorvegerê demê ya gerdûnî de di cihê xwe de dadîne. Bi vî awayî, pîrozkirina Newrozê dibe kêliya pêşdîtina dahatûyê û nûkirina bîra kolektîf, û qadek ji bo vegerandina temsîla desthilatdariya meşru, bi awayekî ku civak dike parçeyek ji vê ritma gerdûnî û siyasî ya yekgirtî.

1- Ji simbolê ber bi nîzamê: sabitkirina demê di dewletê de

Dema ku em li Newrozê di çarçoveya împaratoriyan kevn de dinêrin, bi taybetî yê Medî û Farisî, em dibînin ku ev cejn, ku di bingeha xwe ya destpêkî de wekî sembolek gerdûnî û felsefî derketiye holê, bi demê re veguherî damezrandineke siyasî û çandî ya tevlihev. Ji ber vê yekê, pîrozkirina Newrozê ne tenê vegotinê ji nûbûna xwezayê an ji ezmûna ferdî ya mirovan bû, belkî bû amûrek ji bo ji nû ve hilberandina pergala civakî û siyasî, û rêyek ji bo hişkiririna meşruiyeta desthilatdariya hukimdarên di nav demê de.

Di Împaratoriya Medî de, mînak, hukimdar hewl dida ku tîkiliyek di navbera desthilatdarî û gerdûnê de biafirîne, di navbera mirov

û pergala gerdûnî de. Ji ber vê yekê, hîlbijartina hevrêziya biharê (21 Adar) ne tenê diyarkirina fîzîkî ya demê bû, belkî hîlbijartineke sembolîk bû ku ahenga navbera dorvegera xwezayê û nûbûna pergala siyasî û civakî nîşan dide. Wekî ku erd piştî zivistaneke dirêj dîsa kesk û zindî dibe, divê desthilatdarî jî hevrêziya xwe vegevine, û ahenga navbera pêkhateyên cihêreng ên împaratoriye dîsa were avakirin.

Li vir, Newroz demê di dewletê de sabit dike; dem ne li gorî guherînên xwezayê an tesadufê tê hiştin, belkî dibe amûrek ji bo desthilatdariyê, û bi wateyek siyasî û civakî dibe rêyek rizgariyê. Bi pîrozkirina kolektîf a Newrozê, hukimdar piştrast dibe ku gel pergala nû ya gerdûnî û civakî qebûl dike, û hemûyan têkiliya sembolîk di navbera ronahî û adaletê, di navbera avakirina siyasî û nûbûna xwezayî de dîsa vedixîne. Ji vî aliyê ve, Newroz dibe merasîmek dinamik ji bo ji nû ve hilberandina desthilatdariyê, û ji bo kontrolkirina têkiliya navbera nîzam, hukimdar û civakê di nav dorvegerê demî de.

Û ne tenê ev e, Newroz di împaratoriye kevn de aliyek çandî û felsefî ya kûr jî hilgirtiye; ew di navbera pîrozkirina xwezayê û nûbûna jîyanê de, û di navbera vegevandina rola mirovan wekî kirdeyek di dîrokê de, diqewime. Pîrozkirina Newrozê ne tenê ji bo hukimdar û elîtan bû, belkî merasîmek kolektîf bû ku gel tevahî tê de beşdar dibû ji bo bîranîna nîrxên bîngêhên ên împaratoriye: adalet, aheng û hevrêzî. Di vê çarçoveyê de, Newroz ne tenê cejneke sade ye, belkî makîneke sembolîk e ji bo dîsa diyarkirina têkiliya navbera ferd û civakê, navbera gel û desthilatdariyê, û navbera paşeroj, niha û dahatûyê.

Bi zêdetirî vê yekê, lêkolîna Newrozê di van împaratoriyan de rastiyeke felsefî ya girîng eşkere dike: ku dem, wekî tiştê xwezayî, dikare bibe amûrek ji bo serwerî û kontrolê, lê di heman demê de dikare bibe amûrek ji bo hişmendiya kolektîf û fêmkirina cihê mirovan di gerdûnê de. Ji ber vê yekê, pîrozkirina Newrozê, bi vegotîneke dorvegera xwezayê û nûbûna wê, ji gel re hîn dike ku nûbûn ne tenê bi xwezayê ve sînorkirî ye, belkî civak, siyasî û exlaq jî di nav xwe de digire. Dorvegera salane dibe wekî qada nûkirina nîrxan, ceribandina şiyana nîzamê ji bo

vegerandina hevrêziyê, û nûkirina pabendbûna kesan bi rola û berpirsiyariya wan di nav împaratoriye de.

Ji ber vê yekê, dikare were gotin ku Newroz di împaratoriye Medî û Farişî de ne tenê cejneke sade an jî pîrozkirineke fîzîkî ya ezmûnê astronomîkî bû; belkî amûrekeke giştî bû ji bo hişkirkirina dewletê, ji nû ve hilberandina desthilatdariyê, rêxistina demê ya siyasî û civakî, girêdana mirovan bi gerdûnê, û dayîna wateyek exlaqî û felsefî ji pîrozbahiyê re. Bi vê girêdanê, Newroz ne tenê bîranîneke demsalî bû, belkî bû sembolek zindî ya ahenga navbera xwezay û siyasî, navbera mirov û gerdûnê, û navbera azadî û nîzamê, ku di wê de ezmûna mirovî bi dorvegera gerdûnê re hevdiqetin di pîrozkirineke salane de, ku di heman demê de domdariya desthilatdariyê û domdariya hişmendiya kolektîf garanti dîke.

2- Newroz di Împaratoriya Farişî de: merasîm wek gotara siyasî

Bi hilkişîna Împaratoriya Farişî, û bi taybetî di serdema Axaemeniyan de ku ji nêzîkî 550 p.Z. heta 330 p.Z. berdewam kir, Newroz guherîneke cihêreng di cih û wateyên xwe de dît. Di destpêkê de, ew cejneke gelêrî bû ku bi dorvegerên xwezayê û hevrêziya biharê ve girêdayî bû, û tê de fêmkirina mirovan a destpêkî ya li hember nûbûna jiyandê û derketina ronahiyê piştî dirêjbûna tariya zivistanê dihat nîşandan. Lêbelê di serdema Axaemeniyan de ew ji vê çarçoveyê derbas bû û bû merasîmek navendî ya împaratorî.

Di vê serdemê de, desthilatdariya Axaemeniyan hewl dida ku meşruiyeta xwe û berdewamiya xwe bi girêdana demê ya xwezayî bi demê ya siyasî re sabit bike. Newroz bû bûyereke ji bo ji nû ve hilberandina avahiya împaratoriye, ku tê de hukimdar ne tenê wek hêzek siyasî, belkî wek berdewamek pergala gerdûnî xuya dîke, ku bi dorvegera rojê û hevrêziya biharê re hevaheng e, û piştrast dîke ku pergala civakî û siyasî ji pergala gerdûnî cuda nabe.

Paytexta merasîmî, *Persepolis*, navenda vê merasîmê bû, ku tê de heyetên ji herêmên cihêreng ên împaratoriye diciviyên ji bo pêşkêşkirina diyariyên û îtaeta xwe, ne tenê wek hediyeyên sembolîk, belkî wek ragihandineke fermî ya qebûlkirina pergala

împaratorî û meşruiyeta hukimdar. Li vir, aliyê siyasî yê Newrozê eşkere dibe: ew amûrek e ji bo yekgirtina împaratoriyeke pirneteweyî û pirherêmî di nav gotareke sembolîk de, ku hêz, siyaset û gerdûn bi hev re girêdide.

Pirozkirina Newrozê ne tenê pêşandana hêzê bû, belkî gotareke siyasî ya tevahî bû ku têkiliya navbera hukimdar û bindestan, navbera ferd û nîzamê, û navbera mirov û xwezayê ji nû ve diafirand. Bi vê merasîmê, hukimdar wek navbeynkarê gerdûnî û exlaqî tê fêmkirin, ku wek parêzvanê hevrêziyê di navbera başî û xerabî, avakirin û hilweşînê, ronahî û tarîyê de xuya dike—wek hevrêziya navbera şev û rojê di hevrêziya biharê de.

Bi vî awayî, Newroz di Împaratoriya Axaemeniyana de ji cejneke sade zêdetir dibe; ew amûrek e ji bo ji nû ve hilberandina desthilatdariyê, hişkirkirina meşruiyetê, û nûkirina ahenga navbera mirov û gerdûnê. Ji ber vê yekê, domdariya wê di nav sedsalan de û belavbûna wê li gelên cihêreng li derveyî çarçoveya rasterast a Farisî tê fêmkirin, di heman demê de ku bingehe wê yê sembolîk wek cejneke vejînê, azadî û nûbûnê parastî ye.

Di *Persepolis* de, Newroz bi awayekî rêkûpêk û bi plan pîroz dikir, ku heyet ji herêmên cihêreng têne û diyariyan pêşkêş dikin, ne tenê wek merasîmên şiklî, belkî wek qebûlkirineke sembolîk ya desthilatdariya împaratorî û yekbûna pergala siyasî. Bi vî awayî, Newroz dibe kêliya yekgirtina sembolîk ya gelên cihêreng ên împaratoriye, û piştrastkirina navendîtiya emperatorek wek bendê girêdana navbera pergala mirovî û pergala gerdûnî. Ji vî aliyê ve, hukimdar ne tenê serokek siyasî ye, belkî temsîla ahenga navbera qanûna erdê û pergala asmanî, navbera meşruiyeta dîrokî û nîzama xwezayî ya gerdûnê ye.

Zêde ji vê re, ev nûroz xwedî aliyekî exlaqî û felsefî yê kûr bû; ji ber ku emperatôr wek sembola edaletê û serketina li ser herikî (herem) tê dîtin, û wek parêzvanê nîzama xwezayî û civakî bi hev re. Rîtûela emperyal ne ji bo kêf û şahiyê bû, lê ji bo bîranîna gel ku desthilatdarî, ji bo ku rewabû bibe, divê bi dorhêla xwezayê û bi nîrxên qencî, ronahî û edaletê re biguhere. Li vir aliyê zarathustî yê berdewam zelal dibe, ku pîrozbûna nûroz dibe vegotinek ji têkoşîna domdar a mirov di navbera hêzên qenc û zalim de, û

nûvekirina salane ya vê ramanê ku nîzama gerdûnî û civakî bi hev ve girêdayî ne.

Ji aliyekî din ve, dikare nûroz wek xitabek siyasî ya pêşketî were dîtin, ku simbolîzma olî û rîtûela emperyal tê de hev dicivin. Her hêmanek di pîrozbûnê de — ji pêşkêşkirina diyaran heya merasimên fermî, ji rêxistina cihî ya beşdaran heya dembenda pîrozbûnê — peyamek ducar digire: bihêzkirina cihê emperatôr, û nûvekirina hevahengiya di navbera desthilatdarî, gel û gerdûnê de. Bi vê awayê, nûroz di împaratoriya fariisî de ji tenê carekê şahiyê zêdetir dibe; ew mekanîzmayek e ji bo hilberîna hevahengiya civakî, bihêzkirina wafa, û avakirina hişmendiya kolektîf li ser têgîna nîzam û rewabûnê, û her wiha qadek e ji bo nîşandana hêza simbolîk a emperatôr ku navenda nîzama gerdûnî bi tevahî temsîl dike.

Her wiha, ev rîtûela emperyal dihêle ku "nûroz" veguherîne bibe amûrekî çandî yê giştî, ku di navbera borî û niha de girêdanê çêdike, û ji bo pêşerojê bingehêk dide împaratoriye. Ew bandora xwe li ser ziman, huner, mîmariyê û simbolên padîşahî dihêle, û ramanê wê yê ku pîrozbûn ne tenê bûyerek salane ya derbasdar e, lê rîtûelek e ku civak hemû beşdar dibe tê de, ji emperatôr heya gel, û tê de mirov hişmendiya xwe li ser cihê xwe di cîhanê de û girêdana xwe bi nîzama gerdûnî û siyasî re nû dike.

Di encamê de, dikare bê gotin ku nûroz di împaratoriya fariisî de cihê hevbendiyê ye di navbera rîtûel û desthilatdarî de, di navbera şahî û siyasetê de, di navbera simbol û rastiye de. Ew cejnêk e bi du aliyên hevdu: ji aliyekî, kêliyeke hevahengiya mirov bi xwezayê û dorhêla jiyane re, û ji aliyê din ve, amûrek ji bo rewabûna desthilatdarî, bihêzkirina hegemonîya simbolîk a emperatôr, û nûvekirina hevahengiya di navbera nîzama gerdûnî û civakî de. Ji vir ve, nûroz ji tenê carekê felsefî an çandî zêdetir dibe; ew xitabek siyasî ya tevlihev û tecrubeyek hebûnî ya giştî ye, ku piştrast dike ku desthilatdarî ya rastîn ne tenê li ser hêza maddî ava dibe, lê li ser şiyana emperatôr a hevahengbûnê bi dorhêla gerdûn û nîrxên qencî û edaletê re jî ava dibe.

3- Nûroz wek pira di navbera ol û siyasetê de

Di her du împaratoriyan de, Mîdî û Farisî, nûroz ne tenê cejneke kevneşopî an bûyerek civakî bû, lê cihê hevbendiyê bû di navbera pîroz û siyasetê de, ku tê de dîtina olî ya kûr bi pratîka siyasî û saziyî re tevlihev bû. Ramana zarathustî bingeha felsefî û exlaqî ya van şaristaniyan ava kiribû, ji ber vê yekê nûroz di vê çarçoveyê de ne tenê bûyerek ji bo şahîkirina nûbûna xwezayê bû, lê her wiha cihandina sembolîk a têkoşîna domdar di navbera hêzên ronahî û tarîyê de, di navbera nîzam û herikî de, ku ji wî re aliyekî exlaqî ye ku ji rîtûelan derbas dibe pêşkêş dike û dibe ezmûnek ji bo hişmendiya mirov û şêwazkirina cihê exlaqî ye mirov û padişah bi hev re.

Bi pêşketina strukturên siyasî, ev aliyê exlaqî ne tenê di çarçoveya ol an felsefeyê de maye, lê siyasî bû û di nava sazîya hukumetê de hate tevlîkirin, bi awayekî ku padişah ne tenê rêveberê dewletê bû, lê hilgirê projeyek exlaqî ya gerdûnî bû. Wateya wê ev bû ku desthilatdariya wî ne tenê desthilatdariyek zor an îdarî bû, lê desthilatdariyek bû ku berpirsiyarîya parastina nîzama gerdûnî digirt, û domandina hevsengiyê di navbera qenc û şer, ronahî û tarî, adalet û herikî de dabîn dikir. Di vê çarçoveyê de, pîrozbûna nûroz li paytextên emperyal, wek Persepûlîs, di ber çavê heyet û padişahan de pêk dihat, wek ragihandinek fermî ku desthilatdariya erdî bi nîrxên ezmanî û bi rêzikên xwezayî û gerdûnî ve girêdayî ye, û ku rewabûna siyasî ne tenê ji hêza leşkerî, lê ji hevgerîna bi nîzama gerdûnî û exlaqî tê bidestxistin.

Bi vî awayî, nûroz bû pira sembolîk di navbera ol û siyasetê de, di navbera exlaq û hukumetê de, ku tê de mirov bi padişah re di çarçoveyê hevbeş ya berpirsiyarî û erkê de tê hev. Ew ne tenê bûyerek ji bo şahîkirina nûbûna jiyane ye, lê jî festîvalek e ji bo nûvekirina piştrastkirina pabendbûna nîzama siyasî bi nîrxên bilind ên adalet, qencî û rastiye re, û nîşandana şiyana desthilatdarî ya veguherandina van nîrxan bo rastiyeke têgihîştbar a ku hevsengiya civakî diparêze û berdewamîya dewletê garantî dike.

Di kûrahiyê de, ev têkiliya di navbera ol û siyasetê de têgihîştineke pêşketî ya nûroz eşkere dike wek amûrek sembolîk ji bo girêdana rewabûna mirovî bi rewabûna gerdûnî re, û ev yek jî rave dike

ka çima nûroz piştî wê di nav gelên cuda de belav bû û berdewam ma, di nav de ji bo parastina bingehe xwe wek cejneke ne tenê ji bo nûbûna xwezayî, lê jî ji bo hişmendiya exlaqî û siyasî û serketina simbolîk a ronahî li ser tarîyê.

4. Hevbeşiya Împaratoriye bi demê hevpar re

Yek ji girîngtirîn fonksiyonên nûroz di împaratoriye kevna de, çî Mîdî û çî Farisî, şiyana wê bû ji bo afirandina demeke hevpar ku gelên bi çand, ziman û herêmên cografî yên cuda tê de kom dikir. Di împaratoriye fireh û berfireh de, ku adet, ziman û kevneşopî ji her deverêkê cuda bûn, pir zehmet bû ku mirov hemûyan bi ziman an bi xwîne yek bikin, an jî bi zore nasnameyek çandî ya yekane bisepînin. Li vir nûroz wek amûrek simbolîk derket holê ji bo yegirtina gelan bi rêya demê, bi awayekî ku pîrozbûna cejnê dibe bûyereke salane ku girêdana hevpar ji nû ve ava dike, ne li ser bingehe nasnameyeke teng, lê li ser beşdarbûna di yek dorhêla gerdûnî de, ku bi nîzama xwezayê, faslan û nûbûna salane ve girêdayî ye.

Di vê çarçoveyê de, nûroz veguherî bû navbeynek dîrokî û civakî ya yegirtî, ku gelên cuda di bin sîwaneke yek de ya demê simbolîk de kom dike, li cihê ku ezmûna mirovî bi ritma xwezayî ya gerdûnê re hev têkel dibe. Pratîkên pîrozbûnê, ji pêşkêşkirina diyaran heya hatina heyetên emperyal, ne tenê rîtûelên formal bûn, lê dubarekirina piştrastkirina girêdana hevpar bi împaratoriye re bûn, û sererastkirina vê fikrê ku her kes, her çiqas ji kîjan esl an zimanê be, beşek e ji dorhêla mezin a jiyane ku ji aliyê desthilatdariya emperyal ve tê rêvebirin û bi nîzama gerdûnî re tê hevsengkirin.

Di kûrahiyeke din de, nûroz modelekê pêşkêş dike ji bo împaratoriye wek hebûnek ku ne tenê li ser zordestî û hegemonye ava dibe, lê jî li ser beşdarbûna simbolîk di demeke hevpar de. Pîrozbûna cejnê hestekê afir dike ya yekbûnê, ne wek jêbirina cudahiyan, lê wek torên nerm ên girêdanên cihêreng ku li yek xala hev têkildar dibin: dorhêla xwezayê û ronahî ku sembola hevahengî û nîzamê ye. Ji vir ve, dikare bê gotin ku nûroz bi awayekî rastîn amûrek bû ji bo xurtkirina rewabûna emperyal; ji

ber ku wafa ji padîşah re bi girêdana bi dorhêla xwezayî û exlaqî ya gerdûnî re tê girêdan, ne tenê bi qanûn an hêza leşkerî. Bi vî awayî, nûroz dibe cihê hevpar ê hişmendiya kolektîf û emperyal, ku têkiliya di navbera padîşah û gel de xurt dike, û girêdana siyasî di çarçoveyeke simbolîk de dide şekilkirin ku mirov, xwezay û nîzama gerdûnî bi hev re girêdide. Ev fonksiyon wê dike ku cejn ne tenê pîrozbûnek salane be, lê pira di navbera gelên cuda de, platformek ji bo nûvekirina nasnameya hevpar, û amûrek ji bo parastina yekbûnê di navbera cihêrengî û cudahiyan împaratoriye de.

5. Ji xwezayê ber bi dîrokê: ji nû ve şîrovekirina wateyê

Ya ku nûroz di çarçoveya împaratoriye kevnar de, çi Mîdî û çi Farisî, ji wan cuda dike, veguherîna wê ye ji bûyerek xwezayî ku matmayîna mirov li hember nûbûna jiyane nîşan dide, ber bi bûyereke dîrokî ya di nava torê desthilatdarî û siyasete de hatî çarçovekirin. Di bingehê xwe de, nûroz cejneke bû ji bo bidawîbûna zivistanê û destpêka biharê, û bersivek bû ji hişmendiya mirov li hember dorhêlên xwezayê, ku tê de erd nû dibe, roj derdikeve, û hevsengiya di navbera tarî û ronahî de vedigere. Lê di qonaxa emperyal de, ev hişmendiya xwezayî veguherî bû nav xitabek dîrokî û siyasî, ku têkiliya di navbera padîşah û gel de, û di navbera desthilatdarî û nîzama gerdûnî de, rêk dike, û dorhêla salane ya xwezayê vediguherîne nav saziyek demî ku desthilatdarî nûve dike û rewabûna wê mustehkem dike.

Lêbelê, ev veguherîn, bi tevî xasiyeta fermî û siyasî ya xwe, wateya bingehîn a nûroz tune nekir, lê wê ji nû ve şîrove kir û wateyên wê fireh kir. Bihar, ku pêşî tenê nûbûna xwezayî bû, bû sembola zayîna nîzamê, û ji nû ve rêkxistina cihanê li gorî dîtina desthilatdarî. Ronahî jî, ku pêşî tenê nîşana ronahiya xwezayî bû, veguherî bû nîşana adaletê, pakîtiyê, û serketina simbolîk a qencî li ser xerabîyê. Bi vî awayî, nûroz xwedî aliyekî ducar bû: ew hêj jî bû bûyerek ji bo matmayîna li hember ecêbên xwezayê û nûbûna jiyane, lê di heman demê de wek bûyerek dîrokî û siyasî tê xwendin ku nîzama hukumete mustehkem dike û civak di nava dorhêleke gerdûnî û exlaqî de dixe.

Her wiha, pîrozbûna emperyal a nûroz ne tenê vegerandina simbolîk bû, lê ji nû ve avakirina têkiliya di navbera mirov û

demê de, û di navbera kes û civakê de bû. Her rîtûel, ji pêşkêşkirina heyet û diyaran heya kirina wafa li ber padîşah, wek beşek ji dîrokeke zindî tê xwendin, ku tê de demê xwezayî bi demê siyasî tê girêdan, û bûyera salane dibe qadek ji bo hilberandina nû ya wateya civakî û siyasî. Bi vî awayî, nûroz ji tenê ezmûnek hestî li hember xwezayê zêdetir dibe ezmûnek hişmendiya kolektîf, ku girêdana mirovî xurt dike, û mirov bi cihê xwe di nava nîzama mezin de tîne bîr, çî di dorhêla faslan de be û çî di nava sazûmaneke desthilatdarî de.

Di encamê de, dikare bê gotin ku nûroz di vê qonaxê de şiyana nû ve şirovekirina wateyên kevn nîşan dide, xwezayê bi dîrokê ve girêdide, matmayîna bi siyasî ve, û ronahî bi adaletê ve, da ku bibe cejneke ku di gelek astan de jiyanê tê de dihêzîne: ji xwezayê heya desthilatdarî, ji ezmûna kesane heya avahiya emperyal, û piştrast dike ku pîrozbûn dikare di heman demê de rîtûeleke rûhî, bûyereke civakî, û amûrek ji bo nûvekirina dîrok û siyasî be.

6. Nakokiya di navbera desthilatdarî û sembolê de

Her çiqas nûroz di çarçoveyê siyasî û emperyal de bi awayekî berfireh hatibû bikaranîn, her tim nakokiyeke veşartî û kûr di navbera wateya wê ya sembolîk a bingehîn û karanîna wê wek amûrek desthilatdarî de ma. Ji ber ku nûroz, di bingehê xwe de, ne ji bo tenê nîşandana hêzê an jî ji nû ve hilberandina rewabûnê hatibû afirandin, lê wê têgîna azadî, nûbûn û nûvebûnê digire, û ev têgîn dikare bi awayekî radîkal bi her desthilatdariyê re ku hewl dide bûyerê yekdest bike an jî li gorî berjewendiyên xwe rêve bibe, li hev nakok be.

Ev nakokî di gelek astan de xuya dike: di heman demê de ku emperatôr hewl dida nûroz veguherîne rîtûeleke fermî ku desthilatdariya wî mustehkem dike û gelên împaratoriye di nava demeke siyasî ya yekgirtî de kom dike, di bingehê xwe de ev cejn bû bangek ji bo hişmendiya kesane û kolektîf, ji bo nûbûna hundurîn û derveyî, û ji bo pîrozkirina azadiya jiyan û xwezayê. Bi vî awayî, mesafeyek heye di navbera çarçoveya fermî de, ku nûroz di bin kontrola desthilatdarî de dixê, û aliyê sembolîk a kûr, ku ji sînorên desthilatdarî derbas dibe û bi hişmendiya mirovî ve girêdayî dimîne.

Ji vir ve, berdeyamîya nûroz di navbera serdeman û şaristaniyên cuda de tê fêmkirin: ew ne tenê amûrek di destê împaratoriyan de bû, lê bû bûyerek kûrtir ji her desthilatdariyeke siyasî, ku di hişmendiya kolektîf a mirov de kûr rîş dike. Împaratorî dikaribûn wê bikar bînin û di nav rîtûelan de bicih bikin, lê wan nikaribû wê bi tevahî kontrol bikin an jî wateya bingehîn a wê ya girêdayî bi azadî, nûbûn û serketina sembolîk a ronahî li ser tarîyê jê bibin.

Ev nakokiya di navbera desthilatdarî û sembolê de jî xasîyeta nûroz wek cejneke gerdûnî zelal dike; cejneke ku ne tenê ji bo neteweyek an olê taybet e, lê wek ramaneke gerdûnî ye ku sînoren siyasî derbas dike, û dema ku rejîman diguherin û împaratorî têk diçin jî berdeyam dimîne. Ew cejn e ku hestî dike, pirsan bilind dike li ser têkiliya di navbera mirov û desthilatdarî de, di navbera kes û civakê de, û di navbera demê xwezayî û demê siyasî de. Bi vî awayî, nûroz dibe cihê ducar ê ezmûna mirovî: ew nûbûn û azadî pîroz dike, û di heman demê de hewlên desthilatdarî ji bo kontrolkirin û sînordarkirina wê dijwar dike, û ji ber vê yekê dibe sembolek zindî ku dem û siyaseta bi hev re dijmin dike.

7. Nûroz wek bîranîna şaristaniyê ya berdeyam

Di encamê de, dikare bê gotin ku nûroz di împaratoriyan Mîdî û Farisî de qonaxek girîng di pêşveçûna wê ya dîrokî û çandî de temsîl dike, li ku ew ji tenê hestê mirovî li hember xwezayê veguherî bû nav sazûmaneke siyasî ya di bin çarçoveya dewletê de, û ji sembola pîrozkirina biharê veguherî bû amûrek ji bo xurtkirina desthilatdarî û nûvekirina nîzama emperyal. Ew bû cejneke xwedî xasîyeta ducar: xasîyeta fermî ku rewabûna siyasî mustehkem dike, û xasîyeta sembolîk ku hêj jî bi nûbûn û veguherîna xwezayî û hebûnî ya mirov ve girêdayî dimîne.

Her çiqas ev bikaranîna emperyal hebe jî, nûroz bingehê xwe ye kûr parast, ku ji têkiliya mirov bi gerdûnê re derdikeve, û di navbera qencî û xerabî, ronahî û tarîyê de têkiliyeke hevaheng nîşan dide, wek ku di felsefeya zerdeştî de tê diyarkirin ku piştê bû bingehê fikriya wê. Ew cejneke ku mirov tê de bîr tîne ku jiyan ne tenê kontrolkirina xwezayê an jî hukum kirina kesên din e, lê vegeandina

hevsengiyê ye, û serketina simbolîk a ronahî li ser tarîyê, û şiyana nûbûna domdar.

Li vir, hêza nûroz wek bîranîna şaristaniyê ya berdewam zelal dibe: ew ne tenê bûyereke dîrokî ya derbasbûyî ye, ne jî rîtûeleke kevneşopî ku bê wate tê kirin, lê qatek simbolîk a rîşgirtî ye ku ji împaratoriyeke ku wê pîroz kirin derbas dibe, û fîrseta xwe ya simbolîk di nav demê de diparêze. Împaratoriyeke Mîdî û Farisî dikaribûn wê ji bo xurtkirina desthilatdariya xwe bikar bînin, lê nikaribûn mirov asteng bikin ku wê di çarçoveyê kûrtir de bixwîne, wek bangek ji bo azadî, nûbûn û veguherîn.

Her wiha, ev qonax şiyana sembolan ên mezin eşkere dibe ku ew dikarin di nav şert û mercên cuda de derbas bibin bêyî ku wateya bingehîn a xwe winda bikin, ji ber ku nûroz ne tenê wek cejneke taybet a desthilatdarî tê dîtin, lê wek hilgîrê bîranîna şaristaniyê ya mirovahiyê. Ev bîranîn di nav nîşan de tê veguhestin, û têgihîştina mirovî ya li ser hebûn û cîhanê ji nû ve diafirîne. Di her dorhêleke nûroz de, ev wate jî zindî dibe, û pîrseke hebûnî ji nû ve tê vegerandin: mirov çawa dikare hêvîdar be ku ronahiyê ku jê pîroz dibe, hêj jî bi rêk ve bibe? û çawa dikare şewqeya nûbûnê di ber tarî û bendiyên de biparêze?

Bi vî awayî, nûroz di împaratoriyeke kevînar de ji tenê cejneke siyasî an pîrozkirinê zêdetir dibe; ew ezmûnek şaristaniyî ya berdewam e, ku tê de xwezayê bi dîrokê re têkildar dibe, simbol bi desthilatdarî re, û mirov bi gerdûnê re. Ji vî nêrînê ve, lêkolîna vê qonaxê ne tenê awayên bikaranîna cejnan di avakirina desthilatdarî de eşkere dibe, lê her wiha piştrast dibe ku simbolên mezin dikarin di nav demê de bidome wek hilgîrên wateyê û hêzek azadker ku tu nîzam nikare wê bi tevahî biqedîne an jî kontrol bike. Tevî her hewldana sînorkirin an jî desthilatdariyê, nûroz di kûrahiyê xwe de ew şewqa yekem parast: şewqa nûbûn, hişmendî û azadî, ku ji wê re dibe cejneke derbasbûyî ji dîrokê û veguherî ezmûnek mirovî ya mayînde.

Sêyemîn: gelo Newroz eslê xwe Kurdî ye an jî ji nû ve hatiye bikaranîn?

Dema em bi pirsê “gelo Newroz eslê xwe Kurdî ye an jî ji nû ve hatiye bikaranîn?” re rû bi rû dimînin, em xwe di nav pêkhatyek dîrokî û çandî ya pir tevlihev de dibînin ku sînoren neteweyî, nijadî û demê derbas dike. Ji ber ku Newroz di eslê xwe de bi rehên xwe yên Zerdeştî ve girêdayî ye, ku di wê demê de nişana nûbûna xweza û serkeftina sembolîk a ronahiyê li ser tarîyê bû, û guherîna demê ji bêserûbûna (hermekî) ber bi nîzamê ve, û ji zivistana giran ber bi biharê jiyana nû ve diçû. Di vê qonaxê de, Newroz cejnêk gerdûnî bû ku li ser wateyên hebûnî û exlaqî yên kûr ava bûbû, ne li ser endametiya neteweyî ya taybet. Ew bi nîzama gerdûnî, adaletê û hevwaterbûna di navbera hêzên baş û xirab de girêdayî bû, wek ku di mîtolojiyên Zerdeştî û felsefeya exlaqî ya şaristaniya Medî û Farisî ya kevnar de tê dîtin.

Bi derketina emperyalîyên kevnar, bi taybetî Medî û Farisî, Newroz ji sembola gerdûnî veguherî pîrozkirinek împeratorî, ku bû amûrek ji bo xurtkirina desthilatdariyê û girêdana padişah bi nîzama gerdûnî re, wek ku di pîrozbahiyên eşkere yên Persepole (Persepolis) de xuya dike. Li vir, Newroz êdî ne tenê refleksa nûbûna xwezayî bû, lê bû pîrozbahiyek siyasî ya navendî ku endametiya civakî ji nû ve saz dike, û yekbûna emperyalîteyê nişan dide, û têkiliya di navbera desthilatdarî, qanûna xwezayî û dorhêla salane de rave dike. Bi vî awayî, em dibînin ku Newroz ji têgihîştinek mirovî ya ferdî veguherî damezrandinek şaristaniyî ya berfireh, ku dikare sembolên hêz, desthilatdarî û hişmendiya civakî di yekê de bigire.

Lêbelê, ev pêşketina împeratorî wateya bingehîn a Newrozê ji holê nebiriye, belkî ji nû ve şirove kiriye di çarçoveya dewlet û desthilatdariyê de. Newroz hîna jî sembolîkê xwe yê bingehîn diparêze: ronahî, azadî, vejîn û serkeftina nîzamê li ser bêserûbûna. Lêbelê, emperyalîyan hewl didin ku ew ji bo xurtkirina xwe bikar bînin. Ji vir re têgihîştina nakokî di navbera sembol û desthilatdariyê de derdikeve holê: di navbera wateya gerdûnî ya cejnê û bikaranîna wê ji bo avakirina hêza siyasî.

Dema em digihîjin Kurd, xuya dibe ku Newroz ne afirandina orîjînal a Kurdî ye bi wateya demkî ya tixûbdar, lê ew bûye parçeyek nediyarbûna hişmendiya Kurdî. Rewşên dîrokî yên Kurdan – têkoşîna domdar li dijî zordestiyê, lêgerîna azadiyê, û berxwedana çandî û siyasî – kir ku Newroz bibe cejne bi du wateyan: ew tîkiliyê di navbera ezmûna giştî ya mirovahiya û nasnameya herêmî ya Kurdî de ava dike, ku sembolên kevna ji nû ve şirove dike ji bo şertên xwe. Li vir, Newroz bûye amûrek ji bo îfadekirina azadî, berxwedan û rûmetê, ne tenê cejnê biharê an pîrozbahiyek kevneşopî.

Di berhevkirina sembolîk a di navbera sê çandên de:

- **Zerdeştî:** Newroz sembolekî exlaqî û gerdûnî ye, ku şerê di navbera ronahî û tarîyê, başî û xirabî de nîşan dide, û mirov di vê şerê de wekî fêrbûnek/aktîf (fêrekar) di cîhê xwe de dide derxistin.

- **Emperyalîyên kevna ên Medî û Farisî:** Newroz veguherî pîrozkirinek siyasî ya damezrandî, ku desthilatdarî bi nîzama gerdûnî ve girê dide û rewa (legitimîte) xurt dike, lê di heman demê de sembolîka xwe ya eslî wek cejnê nûbûn û vejînê winda nake.

- **Kurdî:** Newroz ji nû ve tê şirovekirin di çarçoveya berxwedan û ezmûna dîrokî ya gelê Kurd de, da ku bibe cejnê azadî û vejîna çandî û siyasî, hemî wateyên kevna digire hundurê xwe, lê bi taybetmendiya nasnameya Kurdî re tê guhertin û adaptasyon kirin.

Ji ber vê yekê, em dikarin encamek rast û rastnivîs bigirin: Newroz ne eslê xwe Kurdî ye bi wateya damezrandina dîrokî, lê ew bûye sembolek Kurdî bi wateya çandî û siyasî, ji ber ku ezmûna Kurdî nîşan dide û ji wê re qadek nû ya hebûnî (ontolojîk) diafirîne. Ev tîkiliya di navbera eslî û ji nû ve bikaranîna de nîşan dide ku Newroz dikare di nav demê de bidome, biguherî, û wateyên xwe yên bingehîn parastin bike, her çiqas şertên siyasî û çandî biguherin. Bi vî awayî, ji bo Kurdan Newroz bûye cejneke berfireh: eslê wê gerdûnî ye, lê ruhê wê herêmî ye, wateya wê koinî ye, û di heman demê de sembolek azadî û hişmendiya hebûnî ye.

Di vê çarçoveyê de, Newroz dikare wek mînakek zindî were dîtin ku sembol di dîrokê de bêyî winda kirina wateya bingehîn

dikarin derbasî çandên cûda bibin, lê bi domdarî ji nû ve têne avakirin. Ne tenê girîng e ku Newroz yekem car li ku hatiye çêkirin, lê girîngtir ew e ku çawa ew di her şertê şaristaniyî de ji nû ve tê şirovekirin û bibe mirata wateya zindî. Kurd, dema ku Newroz qebûl kirin, ne tenê rîtûalên wê dubare kirin, lê wateyên nû jî lê bar kirin ku bi azadî, rûmet û hebûnê ve girêdayî ne. Ji ber vê yekê, ew bû qadek îfadeya nasnameya kolektîf, ne tenê vegerandina bûyerek dîrokî ya berê.

Li vir rastiyek kûr xuya dibe: sembolên mezin ne tenê yên kesê ku wan afirandiye ne, lê yên kesê ne ku wan wate dide û jiyan dike. Bi vî awayî, Newroz ne taybetî ya dîrokekê ye, lê ezmûnekî mirovî ya vekirî ye, ku bi her gelê ku wê ji nû ve vedibîne û dengê xwe tê de dike, her car ji nû ve tê jiyan kirin.

Beşa çarem: Ji efsaneyê ber bi nasnameyê

Yekem: Efsane çawa vediguhere amûrek siyasî?

Duyem: Bîra kolektîf û avakirina neteweyê

Sêyem: Newroz wekî “nivîsa damezrîner” a nenivîskî

Gava em derbasî axaftina li ser têkiliya di navbera efsane û nasnameyê de dibin, em tenê ji qada vegotinê ber bi qada rastiye ve naçin, belkî em dikevin kûrtirîn astên avabûna hişmendiya mirovî, li wir ku efsane êdî tenê ne çîrokeke derbarê rabirdûyê de ye, lê dibe avahiyeke damezrîner ku heyîna niha ji nû ve diafirîne û ji komê re wateya hebûna wê di cîhanê de dide. Ji ber ku nasname, di bingehê xwe de, tenê bi rastiye dîrokî yê belgekîrî nayê avakirin, lê bi sembol û vegotinên ku van rastiyan wate dikin û wan vediguherînin tecrûbeyeke jiyandî û domdar di nav demê de. Ji vir ve, efsane ne li dijî rastiye ye, lê ew tamam dike, ji ber ku pîvana wê ya kûr dide wê û wê li ber çavkaniya şirovekirina domdar vedike.

Di vê çarçoveyê de, Newroz, bi hemû efsaneyên ku hildigire wekî efsaneya Kawayê Hesinkar û Dehakê, mînakeke zindî ya vê derbasbûnê ji vegotinê ber bi hebûnê, ji çîrokê ber bi nasnameyê ve pêşkêş dike. Ji ber ku van efsaneyan di zemanê kevn de girtî neman, lê bûn çarçoveyên sembolîk ku di her qonaxêke dîrokî de ji nû ve tîn xwendin, da ku şer û têkoşînên mirovê demê îro îfade bikin û amûrên famkirina xwe û cihê xwe di cîhanê de bidinê. Kawa êdî tenê hesinkarek di çîrokeke kevn de nîne, lê bûye sembola mirovê ku bindestiyê qebûl nake; Dehak jî êdî ne zalimek ji demeke dûr e, lê mînakek e ji bo her avahiya despotîk ku di dîrokê de dubare dibe. Bi vî rengî, efsane ji “ya ku qewimî” vediguherê “ya ku diqewime”, ji rabirdûyê ber bi niha ve, û ji çîrokê ber bi tecrûbeyê ve.

Ev veguherîna ji efsaneyê ber bi nasnameyê ve bi awayekî xwezayî pêk nayê, lê bi rêya pêvajoyeke dîrokî û çandî ya tevlihev ku tê de bîra kolektîf, tecrûbeyaya siyasî û hişmendiya çandî hevdiçin. Ji ber ku kom, gava bi krîzên hebûnê re rû bi rû dimînin —

wekî zordarî, paşguhkirin an jî hewldana tunekirina nasnameyê — vedigerin ser sembolên xwe yên mezin, ne tenê da ku rabirdûyê bînin bîra xwe, lê da ku xwe di niha de ji nû ve ava bikin. Li vir, efsane vediguherê amûreke berxwedana sembolîk ku têkiliya di navbera kes û komê de ji nû ve diafirîne û ji mirovan re hesta domdarî û girêdanê dide, heta di diwartirîn deman de jî.

Ji vê nêrînê ve, nikare nasname wekî danegehekî sabît an jî cevherekî girtî were famkirin, lê divê wekî pêvajoyeke dînamîk û domdar a avabûn û ji nû ve avabûnê were dîtin. Ji ber ku nasname, wekî Newrozê, carekê nayê dayîn, lê bi domdarî xwe nû dike û li gorî guherînên dîrokî, siyasî û çandî ji nû ve tê sazkirin. Efsane jî di vê çarçoveyê de rola “depozîta sembolîk” dilîze ku kom wateyên xwe jê werdigire, û bi rêya wê tecrûbeya xwe ji nû ve şirove dike û hêvî, tirs û daxwazên xwe li ser wê radixe.

Herwiha ev derbasbûn têkiliyek kûr di navbera bîrê û nasnameyê de eşkere dike: ji ber ku bîr tenê vegerandina rabirdûyê nîne «lê kiryareke hîlbijartin û şirovekirinê ye ku kom bi rêya wê bûyerên xwe ji nû ve rêk dixê û wan wateyek dide ku xizmeta niha û pêşeroja wê dike. Efsane jî «bi hemû giraniya sembolîk a ku hildigire «dibe yek ji girîngtirîn amûrên vê bîrê «ji ber ku ew bûyerê ne wekî ku heye vediguhêze «lê wekî ku tê famkirin û tê xwestin ku were famkirin. Li vir «efsane dibe parçeyek ji “hişmendiya kolektîf” «ne ji ber ku bi pêdivî rastiya dîrokî ye «lê ji ber ku di asta hebûnê de rast e «û rastiyeke kûrtir ji tenê bûyeran îfade dike.

Di rewşa Newrozê de jî «ev veguherîn bi zelalî xuya dibe: ji ber ku ew êdî tenê ne cejnê an jî rêûresmeke demsalî ye «lê bûye nîşaneyekê nasnameyî ku di nav xwe de dîrokeke tijî wate «têkoşîn û tecrûbeyan hildigire. Gava Newroz tê pîrozkirin «tenê bihar nayê pîrozkirin «lê dîrokeke berxwedanê tê bangkirin «sembola vejînê ji nû ve tê zindîkirin «û kom hebûna xwe li hember hewildanên jibîrkirin an tunekirinê piştrast dike. Bi vî rengî «cejn dibe qadeke ku nasname tê de xwe dimeşîne «ne wekî ramaneke razber «lê wekî kiryareke zindî ku her sal ji nû ve tê nûkirin.

Veqetandina di navbera efsane û nasnameyê de «di rastiye de «veqetandineke çêkirî ye «ji ber ku nasname bixwe tenê bi rêya

vegotinên ku jê re wate diafirînin ava dibe ‘û efsane jî ji hemû van vegotinên zêdetir xwedî şiyana domandinê ye ‘ji ber ku bi demek diyarkirî ve nayê girêdan ‘lê ji demê derbas dibe û her tim ji bo şirovekirinê vekirî dimîne. Ji vir ve ‘derbasbûna “ji efsaneyê ber bi nasnameyê ve” ne derbasbûneke xêzî ji rabirdûyê ber bi niha ve ye ‘lê tevgerêke dorhêlî û domdar e ku tê de nasname efsaneyê ji nû ve diafirîne ‘herwiha efsane jî nasnameyê ji nû ve ava dibe ‘di têtikilîyek dîyalektîkî ya bê dawî de.

Di encamê de ‘ev beş tenê hewl nade ku vê veguherînê bişopîne ‘lê dixwaze wê wekî yek ji mifteyên bingehîn ji bo xwendina tecrûbeyên mirovî fam bike. Ji ber ku gava em fam dikin ka efsane çawa vediguherê nasnameyê ‘em têdigihîjin ku mirov tenê di cîhanêke rastîyan de najî ‘lê di cîhanêke wateyan de jî dijî ‘û hebûna wî tenê bi tiştên ku bi serê wî de tên nayê diyarkirin ‘lê bi wateya ku ew bi xwe dide wan tiştan jî tê diyarkirin. Li vir jî razê Newrozê tê dîtin ‘ne tenê wekî cejnek ‘lê wekî tecrûbeyêke hebûnî ya domdar ku mirov bi kokên xwe ve ji nû ve girêdide û li pêşîya wî ufqeke herdemî ya vejînê vedike ‘li wir ku her pîrozbahî dibete ragihandineke nû ya hebûnê ‘û her agirê ku tê şewitandin dibete piştrastkirina ku nasname ‘wekî ronahî ‘nayê vemirandin.

Di vê berfirehbûnê de jî ‘nasname êdî tenê ne girêdaneke mîrasî ye ku tê wergirtin ‘lê dibe kiryareke hişmendiyê ku bi domdarî tê çêkirin ‘li wir ku mirov sembolen xwe ne tenê da ku xwe bi wan biparêze vedigerîne ‘lê da ku xwe bi rêya wan ji nû ve pênase bike. Wekî ku efsane vediguherê zîmanêke wateyê ‘nasname jî vediguherê pêkanîna rojane ku di helwestê de tê ceribandin ‘di kiryarê de tê avakirin ‘û hebûna xwe di şiyana domandinê de ‘tevî hemû dijwariyan ‘piştrast dibe. Li vir ‘rabirdû û niha hevdu nas dikin ‘ne wekî barek ‘lê wekî hêzeke pêşvebir ku bîrê vediguherîne qada afirandinê ‘û girêdanê vedike projeyêke vekirî li ser pêşerojê.

Yekem: Efsane çawa vediguherê amûrek siyasî?

Gava em li rêça efsaneyê di dîrokê de bifikirin ‘em têdigihîjin ku ew tenê di qada xeyal an vegotina gelêrî de namîne ‘lê xwedî şiyaneke taybet e ku vediguherê hêzeke çalak di rastiya siyasî de. Ji ber ku efsane ‘di bingehe xwe de ‘ne tenê çîrokeke derbarê rabirdûyê de ye ‘lê sîstemeke sembolîk a giran e ku di nav xwe de têgihîştinên li ser qencî û xerabî ‘dad û zordariyê ‘rêkûpêkî û kaosê hildigire. Ev yek jî wê dike madeyeke bingehîn ku dikare ji nû ve were çêkirin ‘da ku ji bo rewakirina desthilatdariyê ‘an jî ji bo berxwedana li hember wê ‘an jî ji bo pênasakirina nû ya têkiliya di navbera desthilatdar û bindestan de were bikaranîn.

Veguherîna ji efsaneyê ber bi amûra siyasî ve dest pê dike gava efsane li gorî rastiya niha ji nû ve tê xwendin ‘ne wekî bûyereke ku qediya ye ‘lê wekî mînakeke şirovekirinê ji bo niha. Ji ber ku karakterên efsanewî ‘wekî Kawa û Dehak ‘êdî tenê ne karakterên dîrokî an xeyalî ne ‘lê vedibin sembolên zindî: Kawa dibe cismandina berxwedanê ‘û Dehak dibe nîşandana her desthilatdariya zordar. Li vir ‘efsane dest bi kirina erkeke siyasî dike ‘ji ber ku ji kes û koman re zimaneke hevpar dide da ku têkoşinê fam bikin ‘û çarçoveyeke sembolîk peyda dike ku tevliheviyên siyasî di nav wêneyên zelal û belavbûyî de hêsan dike.

Di vê çarçoveyê de ‘bîra kolektîf roleke biryarder dilîze ‘ji ber ku efsane vediguherê parçeyek ji hişmendiya kolektîf ku di nav nîşan de ji nû ve tê hilberandin. Ji ber ku efsane wekî ku heye nayê veguhestin ‘lê ji nû ve tê sazkirin û li gorî şert û mercên dîrokî yê guherbar tê adaptekirin ‘da ku bikare nîgeraniyên niha îfade bike. Li vir ‘efsane êdî ne tenê vegotinek e ‘lê vedibe amûreke seferberiya siyasî ku ji bo teşwîqkirina girseyan ‘xurtkirina hesta girêdanê ‘û avakirina hestekê hevpar a çarenûsê tê bikaranîn.

Ji aliyekî din ve ‘desthilatdariya bixwe jî dikare ji efsaneyê sût werbigire da ku rewakirina xwe piştrast bike. Di împaratoriye kevî de ‘wekî di serdema Axemeniyên de ‘Newroz û efsaneyên girêdayî wê bi kar hatin da ku hukumdar bi rêza gerdûnî ve

were girêdan ‘da ku ew wekî parêzvanê ronahî û dadê li hember tarîfî û kaosê xuya bibe. Bi vî rengî ‘efsane vediguherê gotareke rewakirinê ku ji desthilatdariyê re aliyêke pîroz dide ‘û wê wekî domandina rêza xwezayî nîşan dide ‘ne tenê wekî avahiyeke mirovî ya ku dikare were rexnekirin. Ji ber ku efsane li vir li ser “xwezayîkirina” desthilatdariyê dixebite ‘yanî wê wekî tiştêkî xwezayî ‘pêwîst ‘û heta bi gerdûnê re ahengdar nîşan dide.

Lê ev bikaranîn ne yekalî ye ‘ji ber ku efsane dikare li dijî desthilatdariya bixwe jî rabibe. Gava rejîm nikarin nirxên ku dibêjin nûnertiya wan dikin — wekî dad an hevsengî — bicîh bînin ‘efsane wekî amûreke rexne û berxwedanê ji nû ve tê vegerandin. Ji ber ku Kawa ‘yê ku dibe ku di demekê de wekî sembola rêzê were bikaranîn ‘dikare dîsa vegere û bibe sembola serhildanê li dijî heman rêzê ger ew ji wateya xwe ya exlaqî dûr bikeve. Li vir jî dualîtiya efsaneyê xuya dibe: ew di heman demê de hem amûra serdestiyê ye hem jî amûra azadiyê‘ hem amûra piştrastkirina rastiye ye hem jî amûra guherandina wê.

Herwiha efsane ‘di veguherîna xwe ya ber bi amûra siyasî ve de ‘di hêsankirina rastiya tevlihev de beşdar dibe ‘bi wê awayî ku wê vediguherîne têkoşîneke simbolîk di navbera hêzên zelal de: ronahî û tarîfî ‘dad û zordarî ‘leheng û zalim. Ev hêsankirin ‘tevî ku carinan dikare xeternak be ‘ji koman re şiyana kiryarê dide ‘ji ber ku zelaliyeke di dîtinê de diafirîne û cihê kesê di nav têkoşînê de diyarker dike. Ji ber ku kes êdî tenê ne temaşevanek e ‘lê tê gazîkirin ku bibe parçeyek ji vegotinê: yan li gel Kawayî ye ‘yan jî li gel Dehakî.

Ji aliyê çandî ve jî ‘efsane vediguherê amûrek siyasî bi rêya huner ‘ziman û rêûresman. Ji ber ku stran ‘pîrozbahî û simbolên dîtbar hemû amûr in ku efsaneyê di hişmendiya rojane de ji nû ve hilberînin û wê di jiyana giştî de amade bikin. Newroz ‘di vê çarçoveyê de ‘tenê ne cejnek e ‘lê şanoyeke simbolîk e ku efsane tê de bi awayekî nûjen tê pêşkêşkirin ‘li wir ku agir vediguherê ragihandîneke azadiyê ‘û pîrozbahî vediguherê kiryareke kolektîf ku nasname û helwesta siyasî ji nû ve piştrast dike.

Di asteke kûrtir de jî ‘ev veguherîn rastiyeke felsefî ya bingeîn êşkere dike: ku siyaseta tenê li ser berjewendiyên maddî nayê

avakirin ‹lê herwiha li ser wate û sembolan jî radiweste. Ji ber ku mirov tenê bi hêza hewcedariyê nahete tevgerandin ‹lê herwiha bi baweriya bi ramanekê ‹bi hesta girêdanê bi çîrokekê ‹û bi daxwaza ku bibe parçeyek ji wateyek mezintir tê tevgerandin. Efsane jî ‹bi hêza xwe ya vegotinê ‹vê hewcedariyê têr dike ‹û siyasetê ji rêvebirina berjewendiyan vediguherîne tecrûbeyeke hebûnê ya tijê wate.

Di encamê de ‹veguherîna efsaneyê bo amûreke siyasî wateya wendabûna pakîtiya wê ya yekemîn nade ‹lê kûrbûna şiyana wê ya adaptekirin ‹domandin û ji nû ve avabûnê di nav dem û çarçoveyên cuda de eşkere dike. Ji ber ku ew di yek erkê de nayê kurtkirin ‹û di nav yek gotarê de nayê xerckirin ‹lê her dem li ser gelek îmkanên cuda vekirî dimîne ‹ku ji bikaranîna demkî derbas dibin û dikevin avahiya hişmendiyê bixwe‘ ji ber ku dikare ji bo rewakirina desthilatdariyê were bikaranîn gava rejîm hewl didin hebûna xwe rengê qederî an pîroz bidin ‹herwiha dikare di demeke dîrokî ya din de bibe amûreke berxwedanê ‹ gava kom wateya wê ya eslî ya girêdayî bi azadî ‹dad û vejînê ji nû ve vegehrînin.

Ev pirrengiya erkên wê jî ne dijberiyeyeke di efsaneyê de nîşan dide ‹lê dewlemendiya wê ya sembolîk û nermbûna wê ya şirovekirinê nîşan dide. Ji ber ku ew wateyek girtî pêşkêş nake ‹lê ufqeke fireh ji bo şirovekirinê vedike ‹ku dihêle her nifş wê li gor şert û merc û tecrûbeya xwe ji nû ve bixwîne. Ji vir ve ‹efsane di rabirdûyê de najî ‹lê di niha de jî berdeyam dike ‹ne wekî bîranîn ‹lê wekî avahiyeke zindî ku wate diafirîne û bandorê li ser kiryarê dike. Ji ber ku ew ji mirovan re çarçoveyeyeke famkirina cîhanê dide ‹û herwiha amûrên destwerdan û guherandina wê jî dide wan.

Herwiha ev veguherîn xwezaya siyasetê bixwe jî eşkere dike ‹wekî ku ew tenê ne rêvebirina desthilatdariyê an belavkirina berjewendiyan e ‹lê qada têkoşîna li ser wateyê ye ‹li wir ku vegotin û sembol ji bo diyarkirina ya rewa ‹ya adil û ya gengaz hevrikiyê dikin. Di vê têkoşînê de ‹efsane vedibe çekeke sembolîk a pir bandorker ‹ji ber ku ew tenê aqilê naxwîne ‹lê diçe ser hest û hîs ‹ser bîrê ‹û ser hesta kûr a girêdanê. Ji ber vê yekê ‹hêza

wê tenê di tiştê ku dibêje de nîne ‹lê di şiyana wê ya qanîkirin ‹ îlhamdan û seferberkirinê de ye ‹û di veguherandina ramanê bo hestê ‹hestê bo helwestê ‹û helwestê bo kiryarê de ye.

Ji goşeyeke kûrtir ve ‹dikare were gotin ku efsane ‹gava vediguherê amûreke siyasî ‹tenê bi şirovekirina rastiyê têr nabe ‹lê di nûvekirina wê de jî beşdar dibe ‹ji ber ku ew diyarker dike ka mirov xwe çawa dibînin ‹cihê xwe di cîhanê de çawa fam dikin ‹û pêşeroja xwe çawa xeyal dikin. Ji ber ku ew “ufqa gengaziyê” diafirîne ‹sînorên kiryarê ji nû ve pênase dike ‹û ji mirovan re şiyana ku xwe wekî aktorên dîrokî bibînin dide ‹ne tenê wekî wergirên bûyeran. Li vir ‹efsane vediguherê hêzeke damezrîner ji bo nasname û hişmendiyê ‹ne ji ber ku xwe bi zorê ferz dike ‹lê ji ber ku tê jiyîn ‹tê hundirînkirin ‹û bi domdarî ji nû ve tê sazîkirin.

Bi vî rengî ‹efsane ‹di gihiştina xwe ya herî bilind a siyasî de ‹êdî tenê ne amûrek e ku ji derve tê bikaranîn ‹lê vedibe parçeyek ji avahiya hundirîn a mirov û komê ‹dîtina wan ya cîhanê ava dike ‹rê li tevgera wan dide ‹û helwesta wan li hember desthilatdarî û azadiyê diyarker dike. Di vî wateyî de jî ‹hêza wê ya rastîn tê dîtin: ku ew tenê ne çîrokeke tê vegotin e ‹lê hêzeke sembolîk e ku rastiyê ava dike ‹û têkiliya di navbera mirov û dîrokê de ‹di navbera kes û komê de ‹di navbera xewn û rastiyê de ‹û di navbera ya heyî û ya ku divê hebe de ji nû ve saz dike.

Dikare were gotin ku efsane ‹gava di hişmendiya siyasî de cih digire ‹tenê wekî amûreke şirovekirinê naxebite ‹lê wekî avahiyeke rêberiya kiryara kolektîf jî dixebite ‹ji ber ku vediguherê referanseke nepenî ku diyarker dike mirov divê çawa tevbigere ‹kengê bêdeng bimîne an serhilde ‹û kengê rastiyê qebûl bike an hewl bide wê biguherîne. Ji ber ku ew tenê wateyê nayê hilberandin ‹lê îradeya kiryarê jî diafirîne ‹ji ber ku di navbera raman û tevgerê de ‹û di navbera bawerî û pêkanîna de girêdan çêdike.

Ji vir ve ‹bangkirina efsaneyê di demên dîrokî yê biryarder de ne tiştêkî tesadufî ye ‹lê kiryareke hişyar an nîv-hişyar e ku kom gava li zimanekî ku ji ya rasterast û siyaseta teng derbas dibe digere ‹pê ve diçe da ku bigihîje kûrahiya tecrûbeyî mirovî. Ji ber ku efsane ji têkoşînê re aliyeke hebûnî dide ‹û wê ji tenê nakokiyê li ser desthilatdariyê vediguherîne şerekî li ser wate ‹

keramet û mafê hebûnê. Ev yek jî şiyana wê ya domandinê di şert û mercên herî zordar de şirove dike ‘ji ber ku ew ji bo jiyane ne hewceyê saziyên fermî ye ‘lê di bîrê de dijî ‘di ziman de dijî ‘û di sembolên ku mirov di jiyana xwe ya rojane de ji nû ve hilberînin de dijî.

Herwiha ev hebûna domdar a efsaneyê pirsiyareke rexneyî ya girîng jî radixe holê: gelo dikare efsane bibe zincîrek li şûna ku bibe amûreke azadiyê? Bersiv di xwezaya bikaranîna wê de ye ‘ger efsane di yek xwendinê de were cemidandin ‘û vediguherê “rastiyêke mutleq” a ku şirovekirinê qebûl nake ‘hingê dikare bibe amûra ji nû ve hilberandina heman avahiyên ku îdîa dike li dijî wan e. Lê ger ew li ser şirovekirinê vekirî bimîne ‘û şiyana ji nû ve xwendinê hebe ‘hingê her dem çavkaniya îlham û nûbûnê dimîne ‘ne amûra sînardarkirinê.

Bi vî wateyî ‘hişmendiya bi efsaneyê ne wateya dûrketina jê ye ‘lê têgihîştina sînor û îmkanên wê di heman demê de ye ‘bi awayekî ku ew wekî amûreke famkirina rastiyê were bikaranîn ‘ne wekî rêyek ji bo revê jê ‘û wekî amûreke azadkirina mirov were bikaranîn ‘ne ji bo veğerandina wî bo şêweyên nû yên bindestiyê. Li vir ‘têkiliya bi efsaneyê re vediguherê kiriyareke rexneyî ‘bi qasî ku kiriyareke baweriyê ye ‘li wir ku ew bi domdarî ji nû ve tê avakirin ‘ne wekî baweriyêke girtî ‘lê wekî ufqeke vekirî li ser pîrsê.

Di dawiyê de ‘efsane ‘di veguherîna xwe ya bo amûreke siyasî de ‘her dem îfadeya hewcedariyêke mirovî ya kûr dimîne:

hewcedariya ku mirov xwe wekî parçeyek ji çîrokeke mezintir bibîne ‘û di vê çîrokê de wateyek ji bo hebûn û têkoşîna xwe bibîne. Lê di heman demê de ‘ew bi me re tîne bîra ku ev çîrok ne qedereke dawî ye ‘lê projeyêke vekirî ye ku di her kêliyê de dikare ji nû ve were nivîsandin. Li vir jî lûtkeya hêza wê xuya dibe: ku ew ji mirovan re bersivên amade nade ‘lê wan bang dike ku bibin nivîskarên vegotina xwe ya taybet ‘hevparên çêkirina dîroka xwe ‘û hilgirên wateya ku hewl didin wê di cîhanekî ku tenê bi kiriyara mirovî ya azad temam dibe de pêk bînin.

Ji ber vê yekê ‘efsane ne tenê miraseke çandî ye ku ji nifşekê bo nifşekî tê veguhestin ‘lê hêzeke zindî ye ku di hişmendî ‘bîr û

tevgera koman de berdewam dike. Ew mirov bi rabirdûyê ve girêdide ‘lê di heman demê de deriyên pêşerojê jî vedike ‘da ku nasname ne wekî tiştêkî cemidî ‘lê wekî pêvajoyeke domdar a afirandin û vejînê were famkirin. Li vir ‘Newroz tenê nîşana biharê nîne ‘lê sembola vejîna mirovê li hember tarîti ‘bindestî û jibîrkinê ye.

Duyem: Bîra kolektîf û avakirina neteweyê

Gava em nêzîkî têgeha bîra kolektîf dibin ‘em bi tenê bi depoyeke bûyerên rabirdûyê re rû bi rû nabin ‘lê bi avahiyeke zindî re têkilî datînin ku demê di nav hişmendîya kolektîf de ji nû ve ava dike ‘bi awayekî ku rabirdû êdî ne tiştêkî qedîya ye ‘lê vediguherê hêzeke çalak di niha de ku di diyarkirina sîmayên pêşerojê de beşdar dibe. Ji ber ku bîra kolektîf ne vegerandineke sade ya ya ku bûye ye ‘lê kiryareke şirovekirinî û hilbijartinî ye ku kom bi rêya wê dîroka xwe li gorî hewcedariyên xwe yên niha ‘nîgeraniyên xwe û hêviyên xwe ji nû ve saz dikin. Ji vir ve ‘ew roleke navendî di avakirina neteweyê de dilîze ‘ne ji ber ku dîrokê diparêze ‘lê ji ber ku wate dide wê ‘û wê vediguherîne elementeke damezrîner di nasnameyê de.

Neteweyê ‘di bingehê xwe de ‘ne tenê hebûneke siyasî an erdnîgarî ye ‘lê berî her tiştî komeke xeyalî ye ku bi rêya vegotinên hevpar û bîranînên ku bi domdarî tînin vegotin hev tê girêdan ‘bi awayekî ku kes — tevî cûdahiyên wan — hest dikin ku ew girêdayî çîrokeke yekane ne. Li vir ‘bîra kolektîf vedibe xêta veşartî ku kesan bi hev ve girêdide ‘û wan ji komeke belavbûyî vediguherîne hebûnekî yekgirtî ku xwedî hesta domdariya dîrokî û girêdana hevpar e.

Di vê çarçoveyê de ‘sembol û efsane ‘wekî efsaneya Kawayî ya girêdayî bi Newrozê ‘roleke bingehîn di avakirina vê bîrê de dilîzin. Ji ber ku ew ne bûyereke dîrokî bi wateya rastîn vediguhêzin ‘lê mînakeke sembolîk pêşkêş dikin ku nirxên navendî wekî azadî ‘berxwedan û kerametê cismandî dike. Bi rêya dubarekirina van sembolan di rêûresm ‘pîrozbahî û edebiyatê de ‘ew vedibin

parçeyek ji hişmendiya kolektîf ‘bi awayekî ku girêdana bi neteweyê re êdî tenê li ser ziman an erdê namîne ‘lê li ser parvekirina bîreke simbolîk a yekgirtî radiweste.

Ji goşeyeke din ve ‘bîra kolektîf aliyê xwe yê siyasî bi zelalî eşkere dike ‘ji ber ku gelek caran wekî amûreke avakirina neteweyê an ji nû ve avakirina wê tê bikaranîn. Ji ber ku elîtên çandî û siyasî hewl didin bîrê rêk bikin ‘bi hilbijartina bûyerên diyarkirî ‘mezinkirina wan ‘û paşguhkirina yên din ‘bi awayekî ku vegotîneke fermî hilberînin ku neteweyê di wêneyeke yekgirtî û cihêbûyî de pêşkêş dike. Ev yek jî bi pêdivî wateya sextekariyê nade ‘lê xwezaya bîrê bixwe nîşan dide ‘ku nikare hemûalî an bêalî be ‘lê her dem avahiyeke simbolîk e ku dikeve bin bandora şirovekirinê.

Lê ev pêvajoyê ne yekalî ye ‘ji ber ku bîr tenê ji jor ve nayê ferz kirin ‘lê ji jêr ve jî ava dibe ‘bi rêya tecrûbeyên rojane ‘bîra gelêrî û rêûresmên kolektîf. Ji ber ku pîrozbahiyên Newrozê ‘bo nimûne ‘tenê bi zindîkirina bîranînekê têr nakin ‘lê bîrê di niha de ji nû ve hilberînin ‘û rengê jiyandî didin wê ‘li wir ku kes di nûvekirina wateyê de beşdar dibin ‘ne tenê di wergirtina wê de. Li vir ‘bîr vediguherê pêkanîneke zindî ‘ne tenê vegotîneke cemidî.

Herwiha bîra kolektîf di avakirina neteweyê de beşdar dibe bi hilberandina hesta domdariyê‘ ji ber ku ew nîşan bi hev ve girêdide ‘û niha vediguherîne domandina rabirdûyê ‘û pêşerojê vediguherîne domandina niha. Ev hest ji bo her projeya neteweyî pêwîst e ‘ji ber ku ji kesan re hesta ku ew parçeyek ji rêgezeke dîrokî ya mezintir in dide ‘û ku hebûna wan ne veqetandî ye ‘lê bi rêzeke tecrûbe ‘fedakarî û serkeftinan ve girêdayî ye.

Lêbelê ‘ev rola avaker a bîrê ji tansiyonê vala nîne ‘ji ber ku dikare vediguherê amûreke derxistinê ‘ger ji bo ferz kirina yek vegotinê ku cûdahiyên di nav civakê de paşguh dike were bikaranîn. Ji vir ve ‘avakirina neteweyê yekgirtî tenê bîreke hevpar naxwaze ‘lê bîreke ku bikare pirrengiyê dihewîne ‘bê ku şiyana xwe ya yekgirtina wateyê wînda bike. Ji ber ku hêza rastîn a bîrê ne di hevşewiyê wê yê mutleq de ye ‘lê di şiyana wê ya veguherandina cûdahiyê bo elementeke dewlemendiyê de ye ‘ne çavkaniya dabeşbûnê.

Di asteke kûrtir de ‹têkiliya di navbera bîrê û neteweyê de rastiyeke felsefî ya bingehîn eşkere dike: ku mirov tenê di niha de najî ‹lê di demeke tevlihev de dijî ku tê de rabirdû bi niha re ‹ û bîr bi tecrûbeyê re têkildar dibe. Ji ber ku nasnameya neteweyî ne tenê danegehek e ‹lê pêvajoyeke domdar a ji nû ve bîranîn û ji nû ve şirovekirinê ye ‹li wir ku netewe di her nifşî de ji nû ve tê avakirin ‹bi rêya ji nû ve xwendina dîroka xwe ‹û diyarkirina ya ku divê were jibîrkirin û ya ku divê were bîranîn.

Di encamê de ‹bîra kolektîf tenê ne tomareke bûyeran e ‹lê hêzeke afirîner a wate û nasnameyê ye ku di avakirina neteweyê de beşdar dibe ‹ne bi ferzkirina yekîtiyeke çêkirî ‹lê bi afirandina hesteke hevpar ya girêdanê ‹dîrokê û çarenûsê. Ew qad e ku tê de efsane bi dîrokê re ‹sembol bi rastiye re ‹û kes bi komê re hev dicivin ‹da ku netewe ji tenê ramanekê vediguherê tecrûbeyê jiyandî ku bi domdarî xwe nû dike ‹wekî ku Newroz her sal xwe nû dike ‹û bi xwe re sozeke nû ya domandin û vejînê tîne.

Sêyem: Newroz wekî “nîvsa damezrîner” ya nenivîskî

Gava em Newrozê ji goşeyê kûrtir ve nêzîk dibin ‹ku ji tenê cejn an rêûresmekê an jî tevgereke şaristaniyî derbas dibe ‹em vedîtin ku ew wekî “nîvsayek damezrîner” kar dike ‹ne bi wateya kevneşopî ya nîvseke nivîskî û diyarkirî ‹lê wekî nîvsayê zindî ‹ vekirî ‹ku di nav demê de xwe nû dike ‹û di bîr ‹pêkanîn û sembolê de ji nû ve tê hilberandin. Ew nîvsayek e ku bi tîpan nayê xwendin ‹ lê bi kiryanan tê xwendin ‹ ne di pirtûkan de tê parastin ‹lê di hişmendiya kolektîf de ‹ û ne carekê tê şirovekirin ‹lê bi her nifş û her çarçoveyê dîrokî ya nû re ji nû ve tê şirovekirin.

Têgeha “nîvsa damezrîner” bi awayekî gelemperî vedigere ser wan nîvsayên mezin ku ji bo komekê dibe referans—dînî ‹qanûnî an felsefî—lê Newroz ‹tevî nebûna nîvsayê nivîskî ya yekane ku wî temsîl bike ‹heman erkê dike ‹belkî bi awayekî kûrtir û nermtir. Ji ber ku ew nîvsayek e ku li ser demê belav bûye ‹ beşên wê bi rêya rêûresm ‹efsane ‹pîrozbahî û tecrûbeyên dîrokî tînan nivîsandin ‹bi awayekî ku vedibe referanseke nepenî ku

têkiliya mirov bi cîhanê re rêk dixê ‘û cihê wî di torên mezin ên wateyê de diyarker dike: ronahî û tarîfî ‘jiyan û mirin ‘zordarî û azadî ‘destpêk û dawî.

Di vê çarçoveyê de ‘dikare Newroz wekî avahiyeke simbolîk were famkirin ku bê hewcedariya desthilatdariya nivîskî erkê damezrandinê pêk tîne. Ew xwe bi nîvseke qanûnkirî ferz nake ‘ lê bi dubarebûna salane xwe di hişmendiyê de piştrast dike. Her pîrozbahiyeye Newrozê di rastiye de kiryareke xwendina nû ya vê nîvsa nenivîskî ye ‘li wir ku simbolên wê—agir ‘bihar ‘vejîn ‘Kawa ‘ronahî—ji nû ve tînen vegerandin û li gor şertê niha tînen şirovekirin. Bi vî rengî ‘cejn vediguherê pêkanîna hermeneutîkî (şirovekirinî) ‘ku tê de hemû beşdar dibin ‘ne wek wergiran ‘lê wek şirovekar û hilberînerên wateyê.

Hêza vê “nîvsa” di xwezaya wê ya vekirî de ye‘ ew wateyek dawî nîşan nake û şirovekirinê nagire ‘lê qada wê fireh dihêle da ku kom û kes tecrûbeyên xwe li ser wê bisêkinin û li gor hewcedariyên xwe wê ji nû ve saz bikin. Ji ber vê yekê ‘Newroz karîbû di nav sedsalan de bidome ‘û di nav şaristanî û çandên cuda re derbas bibe ‘bê ku ji bingehe xwe dûr bikeve. Ji ber ku ew nîvseke cemidî nîne ‘lê avahiyeke wateyî ya nerm e ku dikare wateyên cuda—ji dîni heya siyasî ‘ji xwezayî heya hebûnî—di xwe de bigire.

Ji aliyekî din ve ‘dikare Newroz wekî nîvsa damezrîner were nêrîn ji ber erkê wê di hilberandina demê de. Ji ber ku nîvsên damezrîner tenê diyarkirina ya ku divê were famkirin nîn in ‘lê herwiha diyarkirina awayê jiyandina demê jî dikin. Newroz jî ‘bi wateya destpêka dorhêlîke nû ‘demê ji nû ve pênase dike wekî ne xetek rast û yekalî ‘lê wekî dorhêlekî ji nû ve vejîyanê. Li vir ‘dem bixwe dibe parçeyek ji nîvsê ‘ku di nav veguherînê de tê xwendin: ji zivistanê ber bi biharê ‘ji tarîfî ber bi ronahiyê ‘ji bédengiyê ber bi jîyanê. Ev têgihîştina demî jî bi awayekî rasterast bandorê li ser famkirina mirov a xwe dike ‘ne wekî hebûnekî ku ji dawiyê re bindest e ‘lê wekî hebûnekî ku şiyana nûbûnê ya domdar heye.

Herwiha ‘hilbijartina Newrozê wekî nîvsa damezrîner dergehê vekirî dike bo famkirina rola wê di avakirina nasnameya kolektîf

de. Ji ber ku nasname tenê li ser nîvsên fermî nayê avakirin ‹lê herwiha li ser wan nîvsên nepenî yên ku têne jiyîn û têne pêkanîn jî radiweste. Newroz di vê çarçoveyê de yek ji herî girîngtirîn van nîvsan e ‹ji ber ku ew her sal ji nû ve tê nivîsandin têkiliya di navbera kes û komê de ‹û di navbera rabirdû û niha de. Ew kêliyê e ku tê de girêdana hevpar ji nû ve tê piştrastkirin ‹ne bi gotareke teorîk ‹lê bi tecrûbeyeke hestî û hevpar: şewitandina agir ‹civîn ‹pîrozbahî ‹û zindîkirina bîrê. Hemû van kiryanan zimanekî nenivîskî diafirînin ‹lê zimanekî ku tê famkirin û hevpar e ‹û nasnameyê bi awayekî kûrtir ji her nîvsê nivîskî piştrast dike.

Ji vir ve ‹dikare were gotin ku Newroz ‹wekî nîvsa damezrîner ‹tenê wateyê nagihîne ‹lê herwiha şeweyekî taybet ji hebûnê jî diafirîne. Ew mirov tenê nafêhmîne ka çi bifikire ‹lê jî çawa hest bike ‹çawa bijî ‹û çawa bi cîhanê re têkildar be pêşkêş dike. Ew modelê hebûnê pêşkêş dike ku li ser ramanên nûbûn ‹berxwedan û vejînê ava dibe ‹û her carê ku tê pîroz kirin ew modelê ji nû ve hilberîne. Bi vî rengî ‹cejn êdî ne tenê bîranînek e ‹lê ji nû ve nîşandana kiryara afirandinê bixwe ye ‹li wir ku cîhan bi sîmbolekî tê ji nû ve avakirin ‹û mirov di nav wê de ji nû ve tê pênasakirin.

Di asteke felsefî ya kûrtir de jî ‹ev xwezaya nîvsî ya Newrozê têkiliyek tevlihev di navbera nivîsandin û bîrê de eşkere dike. Ji ber ku nîvsên nivîskî bi sabîtîkirinê xwe avadikin ‹lê Newroz bi tevger û dubarekirinê xwe diparêze. Ew nîvsayek e ku tenê ji ber ku sabît nebe zindî dimîne ‹ger sabît bibe ‹zindîbûna xwe winda dike. Ji ber vê yekê ‹ew nêzîkî “nîvsayekê zindî” ye bi wateya hebûnê ‹nîvsayek ku bi qasî ku tê pêkanîn dijî ‹û bi qasî ku ji nû ve tê şirovekirin berdewam dibe.

Di encamê de ‹nêrîna Newrozê wekî “nîvsa damezrîner a nenivîskî” dergehê nêrîneke nû vedike ji bo famkirina wê ‹ne tenê wekî cejnê ‹lê wekî avahiyeke kûr ku hişmendî rêk dixe ‹nasname diafirîne ‹û têkiliya di navbera mirov û gerdûnê de ji nû ve pênasê dike. Ew nîvsayek e bê nivîskarê yekane ‹bê destpêkeke diyarkirî ‹û bê dawîyeke girtî ‹nîvsayek ku nîş di nivîsandina wê de beşdar dibin ‹û di her kêliyê de ji nû ve wê dixwînin. Di vê wateyê de ‹Newroz vediguherê tecrûbeyeke nîvsî ya vekirî ‹li wir ku mirov tenê ne xwîner e ‹lê herwiha nivîskar e jî ‹ew

beşdar dibe di şeweyê wateyê de ‘û di avakirina cîhanê de ku tê de dijî ‘bi kiryareke domdar a bîrkin ‘şirovekirin û vejînê.

Di vê berfirehbûnê de ‘Newroz dibe nîvsayek ku ne carekê tê xwendin ‘lê her dem di astên cûda de tê jiyîn‘ li wir ku wate di nav de bi qasê demê xwe kom dike wekî ku demsal di nav salê de kom dibin. Her nifş ev nîvsa wisa wekî ku heye mîrat nagire ‘lê wê ji nû ve dinivîse bi bêdengiya xwe ya taybet ‘bi tecrûbe ‘pirs û fikarên xwe yê hebûnê re. Li vir ‘rastî ne di parastina nîvsê wekî ku bû ye de ye ‘lê di şiyana wê ya zindîhiştinê de ye bi rêya şirovekirin û nûbûnê‘ bi awayekî ku her tim bikare bi mirovê her demî re biaxive ‘ne wekî rabirdûyek ku tê vegerandin ‘lê wekî niha ku tê jiyîn û pêşerojek ku tê avakirin.

BEŞA DUYEM:
NEWROZ Ê KURD (PÊKHATINA
NASNAMEYA NETEWÊYÎ)

Pêşgotin:

Gava em təkiliya di navbera Newroz û Kurdan de lê dinêrin ‘em li hember tenê têkçûnek di navbera cejneke demsalî û komeke etnikî de ne, lê li ber qadayek hebûnê–dîrokî ya tevlihev in ku tê de efsane bi bîrê re, rêûresm bi avahiya civakî re, sembol bi kiryara siyasî re, û xwezayê bi pêkhatina nasnameyê re têkel dibin. Bi vî awayî ‘Newroz ji tenê bûyereke ku di demek diyarkirî de tê pîroz kirin derbas dibe û vediguherê pergaleke semantîk a tevahî ku wateya hebûna kolektîf a Kurdan di nav demê de ji nû ve hilberîne. Ew êdî ne tenê nîşanekê di salnameyê de ye ‘lê mekanîzmeyeke ji nû ve avakirina demê di nav hişmendiya kolektîf de ye ‘li wir ku dem ji rêzeya xetî ya bêalî vediguherê tecrûbeyeke tijî wate ‘ku tê de bîr kom dibe û nasname wekî kiryareke zindî tê vegerandin ‘ne tenê mîrateke rabirdû.

Di vê çarçoveyê de ‘Newroz êdî ne tenê bûyereke salane ye ‘lê vediguherê xalek navendî ya simbolîk a mezin ku bi rêya wê təkiliya Kurdan bi cîhan ‘bi dîrok ‘bi xwe ‘û bi fikra mayîn û domandinê ji nû ve tê sazkin. Ew kêliyek e ku tê de wateya hebûna kolektîf ji nû ve tê ceribandin: çawa gel dikare di nav qutbûnên dîrokî de bidome? çawa nasname di şert û mercên guherbar ên siyasî û erdnîgarî de tê parastin? û çawa girêdan ji rewşeke xwezayî vediguherê kiryareke hişyar a ji nû ve hilberandina simbolîk a xwe? Newroz di vê çarçoveyê de bersivên amade nade ‘lê qada pirsê ya domdar vedike ‘li wir ku nasname ne wekî baweriyeke girtî ‘lê wekî pêvajoyeke domdar a avakirin û ji nû ve avakirinê tê famkirin.

Girîngiya Newrozê di hişmendiya Kurdî de tenê ji kokên wê yên efsaneyî an ji girêdana wê bi xwezayê û biharê re nayê ‘lê ji şiyana wê ya veguherînê bo bîreke kolektîf a zindî ku di her nîşê de tê jiyîn û ji nû ve tê şirovekirin. Ji ber ku bîr li vir ne depoyeke bêdeng a bûyeran e ‘lê hêzeke çalak e ku wate hilberîne û təkiliya di navbera rabirdû û niha de ji nû ve rêk dixe. Bi rêya vê dubarebûna rêûresmî ‘Newroz vediguherê şêweyê berxwedana simbolîk li hember jibîrkirinê ‘li hember perçeperçebûna dîrokî ‘û li hember hewlên ji holê rakirina berdewamiyê ‘ku tê de xweşiyê bi xwe ji vediguherê kiryareke piştrastkirina hebûnê.

Herwiha Newroz di çarçoveya Kurdî de ji aliyê pîrozbahiyê tenê derbas dibe û aliyê siyasî-antropolojîk a kûr digire ‘ji ber ku vediguherê zimanekî nenivîskî ku kom bi rêya wê xwe îfade dike di nebûna dewletê an di şert û mercên paşxistinê yên dîrokî de. Ew êdî ne tenê semboleke çandî ye ‘lê qada alternatîf a hilberandina wateya siyasî ya nasnameyê ye ‘li wir ku têkiliya di navbera kes û kom ‘di navbera desthilatdarî û sembol ‘û di navbera rastî û gengazî de ji nû ve tê sazîkirin. Ji vir ve ‘Newroz dibe kêliyê ku tê de hişmendiya nasnameya kolektîf zêde dibe ‘ û tê de wateya girêdanê ji nû ve tê pênasekirin ne wekî rastiyeke ferzkirî ‘lê wekî hilbijartineke sembolîk a nû ya ku di her pîrozbahiyê de dubare dibe.

Bi vî awayî ‘Newroz di tecrûbeyê Kurdî de nikare tenê wekî cejneke demsalî were kurtîkirin ‘ji ber ku di bingehe xwe de ew avahiyeke sembolîk a damezrîner pêk tîne ku nasname di nav demê de hilberîne ‘û bi domdarî wê ji nû ve ava dike bi rêya têkiliya di navbera bîr ‘efsane û tecrûbeyê dîrokî de. Ew kêliyê e ku tê de demê xetî radiweste û ji nû ve wekî demeke dorhêlî tê avakirin ‘li wir ku destpêk û dawî têkildar dibin ‘rabirdû dibe parçeyek ji niha ‘û niha vediguherê dirêjahiya vekirî ber bi pêşerojeke ku hîn nehatiye biryardan. Di vê tevliheviya dema de ‘Newroz xwe wekî kiryareke hebûnî ya domdar nîşan dide ‘ ku bi wê Kurd her car dikarin xwe ji nû ve pênase bikin ‘bîr veguherînin hêz ‘sembole veguherînin jiyan ‘û pîrozbahî veguherînin awayekî hebûna bixwe.

Ev beş na hewl dide bi Newrozê re wekî rêûresmek folklorîk an bûyereke pîrozbahiyî ya bêalî rû bi rû bibe ‘lê ew wekî qada damezrîner a nasnameyê tê şikandin û analîzîkirin ‘qadek ku di nav sedsalan de beşdar bûye di şiklêkirina hişmendiya Kurdî de ‘ne bi rêya gotareke rasterast an saziyên siyasî ‘lê bi hêza sembolê û berdewamiya pêkanîne. Ji ber ku nasname ‘wekî ku tecrûbeyê Kurdî bi zelalî nîşan dide ‘tenê li ser sînoren erdnîgarî an avahiyên zimanî nayê çêkirin ‘lê li ser kumula pêkanîna hêdî ya wateyan radiweste ku di bîra kolektîf de ji nû ve tê şirovekirin ‘û bi demê re vediguherê hesteke kûr a girêdanê ‘ku ji kes derbas dibe û dibe parçeyek ji hebûna kolektîf. Li vir ‘Newroz dibe yek ji herî girîngtirîn van wateyên damezrîner ‘ji ber ku ew xwe

wekî ramanekê nade pêşkêşkirin «lê wekî tecrûbeyeke jiyandî ye ku dubare dibe û hişmendiya xwe-yê zindî dike.

Di rewşa Kurdî de «Newroz xwedî aliyekî taybet e ku ji kokên wê yên efsaneyî «zerdeştî an împaratorî derbas dibe «û vediguherê beşek ji vegotîneke dîrokî ya jiyandî «li wir ku tecrûbeya zordariyê bi xewna azadiyê re «û qutbûna siyasî bi berdewamiya çandî re têkildar dibin. Ew ne wekî elementeke derveyî ket nav hişmendiya Kurdî «lê di hundur de hate vegirtin û ji nû ve hilberandin «bi awayekî ku vedibe neynîkek ku tecrûbeya dîrokî ya gelê Kurd nîşan dide «bi hemû şer «guherîn û hewlên berdewam ên parastina xwe di ber hember perçeperçebûn û serweriyê de. Ji vir ve «Newroz êdî ne tenê bîranînek e ku tê vegerandin «lê zimanekî sembolîk e ku bi wê kom rastiya xwe şikandî dike û ji nû ve pêname dike.

Di vê çarçoveyê de «Newroz nayê veqetandin ji pêvajoya ji nû ve avakirina efsaneyê di nav hişmendiya Kurdî de «li wir ku karakterên wek Kawa û Dehak ji elementên vegotîneke kevn vediguherin mînakên şîrovekar ên zindî ji bo rastiya siyasî û dîrokî. Kawa êdî tenê lehengê çîrokeke mîras nayê dîtin «lê vediguherê sembola mirovê ku li hember avahiyên zordariyê di nav dîrokê de radiweste« herwiha Dehak jî ne wekî kesekî dîrokî tê famkirin «lê wekî modelek ku di her avahiya desthilatdariyê de ku hegemonyayê û ji xwe derxistinê pêk tîne dubare dibe. Bi vî awayî «efsane êdî ne wekî dîrokek qediya tê nivîsandin «lê wekî şêweyeke domdar ku di nav demê civakî û siyasî de dubare dibe «û bi vî awayî nasnameya Kurdî vediguherê nasnameyek vegotinî ya tevgerdar «ku li ser têtîliya domdar di navbera sembol û rastiya de tê avakirin.

Herwiha Newroz di tecrûbeya Kurdî de ji aliyê efsaneyî derbas dibe û bi awayekî girêdayî ve têkildar dibe bi cografya «jîngeh û hesta mekânsal. Ji ber ku çîyan tenê ne qada xwezayî ne «lê elementeke sembolîk in di şiklêkirina xeyala kolektîf de« û bihar jî tenê ne demsalê avhewayî ye «lê kêliyê vejîna hebûnî ye ku têtîliya di navbera mirov «xwezay û dîrokê de ji nû ve piştrast dike. Ev tevliheviya di navbera mekan û nasnameyê de Newrozê bi kûrahiyeke zêde tîne holê «ji ber ku ew êdî ne tenê pîrozbahiyeye

demê ye ‘lê pîrozbahiyê hebûnê bixwe ye di çarçoveya xwezayî û dîrokî de‘ li wir ku xwezay vediguherê berdewamiyê xwe ‘û bihar vediguherê metaforêk mezin ji bo îmkana mayîn û nûbûnê tevî şkestin û qutbûnan.

Ji aliyekî kûrtir ve ‘dikare Newroz di tecrûbeya Kurdî de wekî xala hevberdana sê astên mezin were famkirin: efsane ‘dîrok û siyaset. Di asta efsaneyî de ‘ew vegotîneke vejîn û azadiyê pêşkêş dîke‘ di asta dîrokî de ‘tecrûbeyê dirêj a paşxistin û berxwedanê nîşan dide‘ û di asta siyasî de ‘vediguherê sembola hebûn ‘naskirin û piştrastkirina xwe. Ev tevliheviya astan Newrozê ji tenê semboleke sade dernaxîne ‘lê vediguherê avahiyeke tevlihev a pir qatî ku dikare dijberiyên nasnameyê di xwe de bigire û her car bi awayekî nû ji nû ve hilberîne.

Herwiha Newroz roleke navendî dilîze di ji nû ve hilberandina bîra kolektîf de ‘ne tenê bi bîranînê ‘lê bi rêûresmê wekî pêkanîna bîrê. Dubarebûna salane ya pîrozbahiyê rabirdû wekî ku bûye na vegeirîne ‘lê ew di niha de ji nû ve hilberîne ‘bi awayekî ku her pîrozbahî dibe kiryareke şirovekirinî ku têkiliya di navbera kes û kom ‘û di navbera demê yê borî û demê yê niha de ji nû ve saz dîke. Bi vî wateyî ‘Newroz vediguherê saziyek sembolîk a nasnameyê ‘ne ji ber ku diyarker dîke ka “Kurd çi ye” ‘lê ji ber ku pirsê nasnameyê vekirî dihêle ‘ku her dem bikare ji nû ve were şirovekirin û nûbûn.

Di dawiyê de ‘tê dîtin ku Newroz di têkiliya xwe ya bi Kurdan re nayê kurtkirin bo kokek dîrokî an diyarkirineke sabît ‘lê divê wekî pêvajoyê domdar a hilberandina nasnameyê bi rêya sembolê were famkirin. Ew nasnameyek amade nade ‘lê qadek diafirîne ku tê de nasname tê jiyandin û her dem ji nû ve tê nivîsandin. Ji vir ve ‘giringiya wê ne tenê di wê de ye ku ew cejneke salane ye ‘lê di wê de ye ku ew nîvsayê civakî ya zindî ye ‘qada sembolîkeke vekirî ye ‘û pira domdar di navbera bîr û dîrok ‘di navbera tecrûbe û xeyal ‘û di navbera ya heye û ya ku dikare hebe de ye.

Di vê berfirehiya wateyî de ‘Newroz êdî ne tenê bûyereke pîrozbahiyê ye ‘lê vediguherê kiryareke nû ya domdar ji bo piştrastkirina nasnameyê di ber hember dem û guherînan de‘ li

wir ku têtîliya di navbera bîr û rastiye de her dem ji nû ve têtî avakirin ‘û bi rêya wê hesta girêdanê ji nû ve têtî hilberandin wekî tecrûbeyeke zindî ku sînorên rabirdû derbas dike ber bi niha û pêşerojê re bi hevdemî. Ji ber ku her dorhêla wê ne dubarebûneke mekanîkî ye ‘lê ji nû ve nivîsandina wateyê ye ‘li wir ku pirsên hebûna kolektîf ji nû ve dest pê dikin ‘wekî ku kom her carê xwe ji nû ve pênasê dike gava li ber sembolen xwe radiweste. Bi vî awayî ‘Newroz dibe kêliyê ku sembolk û hebûnê têtî de hev dicivin ‘û têtî piştrast kirin ku berdewamiya komê tenê li ser parastina dîrokê nayê avakirin ‘lê li ser şiyana wê ya domdar a ji nû ve afirandina xwe di hundurê vê dîrokê de ‘û ji nû ve watepêdanê bi wê re radiweste.

Beşa pêncem: Newroz di dîroka Kurdî de

Yekem: Hebûna Newrozê di dîroka devkî de

Duyem: Ji rêûresmê ber bi sembola neteweyî

Gava em têne ber vê mijarê ya Newrozê di çarçoveya dîroka Kurdî de, em li hember tenê şopandina cejneke kevneşopî di rêzeke demkî ya bêalî de ne, lê li hember hewldanek ji bo famkirina wê ku çawa semboleke çandî-efsaneyî vediguherê bibe elementeke çalak di şiklêkirina dîrokê bixwe de. Ji ber ku Newroz di tecrûbeya Kurdî de wekî bûyereke derveyî ku tê zêdekirin li rêça dîrokê nayê dîtin †lê wekî hêzeke hundirîn tê famkirin ku beşdar bûye di ji nû ve avakirina hişmendiya dîrokî de †û di çêkirina têkiliyek tevlihev de di navbera kom û demê de †di navbera bîr û kiryarê de †û di navbera rastî û ya ku ji wê derbas dibe de. Ev beş ne armanc dike ku dîroka Newrozê vegotinek rêzeyî pêşkêş bike †lê armanc dike ku wê wekî avahiyeke wateyî analiz bike †û lêkolîneka wê ya dîrokî bike wekî ku çawa ew di nav sedsalan de bi guherînên siyasî †civakî û çandî yên ku Kurdan jiyana kirine re têkildar bûye.

Dîroka Kurdî †bi hemû perçebûna xwe ya erdnîgarî †pirrengiya ezmûnên siyasî û têkiliya wê ya tevlihev bi împaratorî û dewletên cuda re †ne dîrokek rêzeyî ya sabît e †lê dîrokeke vekirî ye ku di nav qutbûn û berdewamiya hevdem de dijî. Di vê çarçoveyê de †Newroz roleke pir girîng dilîze wekî xêta simbolîk a hevpar ku van qutbûnan ji nû ve bi hev ve girêdide †û ji wan re hesteke berdewamiya wateyî diafirîne tevî belavbûnê. Ji ber ku ew ne tenê bûyereke salane ye ku di demekê de tê kirin †lê gelek caran wekî mekanîzmayeke parastina bîra dîrokî tê dîtin di şertên nebûna stabîlîtiya siyasî an saziyî de.

Ji vir ve †dikare Newroz di dîroka Kurdî de were famkirin ne tenê wekî cejneke mîrasgirtî †lê wekî amûreke hilberandina dîrokê bixwe ji hundurê bîra kolektîf. Ji ber ku dîrok di vê çarçoveyê de tenê di belge û arşîvan de nayê nivîsandin †lê herwiha di rêûresm †di pêkanînên simbolîk û di dubarebûna salane de jî tê

nivîsandin ku wateyê di hişmendiya kolektîf de piştrast dike. Her pîrozbahiyeye Newrozê ‘bi awayekî rasterast an ne rasterast ‘ji nû ve piştrastkirina hebûna komeke dîrokî bû ku dikare bidome tevî guherîn û zextan ‘û tecrûbeya xwe ya dîrokî veguherîne bîreke zindî ku dikare were vegerandin.

Herwiha Newroz di dîroka Kurdî de ji aliyê siyasî yê şerê li ser nasname û hebûnê jî nayê veqetandin. Di demên cihê de ‘ew ne tenê cejneke bêguneh bû ‘lê vediguherê qadeke simbolîk a îfadekirina xwe-yê kolektîf di ber hember paşxistin ‘qetandin an hewlên hilweşandina çandî de. Ji vir ve ‘cejnê êdî ne tenê ji bo kêfxweşî an biharê ye ‘lê qada ji nû ve ragihandina hebûnê ye ‘li wir ku têkiliya di navbera kom û sembola xwe ya dîrokî de ji nû ve tê zindîkirin ‘û bi rêya wê berdewamiya çandî û simbolîk tê piştrastkirin tevî sînorên siyasî.

Ji goşeyeke kûrtir ve, dikare were gotin ku Newroz di dîroka Kurdî de beşdar bûye di şiklêkirina tiştê ku dikare were navkirin wekî hişmendiya dîrokî ya nefermî‘ yanî ew hişmendiye ku ne bi rêya saziyên fermî yê dewletê tê avakirin ‘lê bi rêya bîra devkî ‘pêkanîna kolektîf û simbolên mîras mayî tê çêkirin. Ev cure hişmendiye roleke navendî dilîze di parastina nasnameyê de ‘ji ber ku ew ne li ser nivîsandina fermî radiweste ‘lê li ser dubarekirina simbolîk radiweste ku ezmûnê vediguherîne wateyeke hevpar.

Herwiha Newroz ‘di rêça dîroka Kurdî de ‘têkiliya tevlihev di navbera simbol û guherîna civakî de nîşan dide. Bi guherîna şertên siyasî û veguherîna çarçoveyên erdnîgarî re ‘Newroz wateya xwe winda nekir ‘lê her car xwe di nav her demê de ji nû ve hilberand ‘bi parastina bingehe xwe yê simbolîk û bi şiyana adaptasyona bilind. Bi vî awayî ‘ew vediguherê neynikek dîrokî ya ku guherînen civakê nîşan dide ‘û di heman demê de nîşan dide ku çawa vê civakê di her qonaxekê de xwe ji nû ve pênasê dike.

Di vê çarçoveyê de ‘Newroz nayê famkirin wekî elementeke sabît di dîroka Kurdî de ‘lê wekî pêvajoyeke domdar a ji nû ve şirovekirina dîrokî ya xwe. Ew ne tenê li rabirdûyê girêdayî ye ‘lê di hilberandina niha de jî beşdar e ‘û bandorê li ser awayê

xeyalkirina pêşerojê dike. Her pîrozbahiyê wê di kêrahîyê de kiryareke dîroknivîsî ya nenivîskî ye «ku tê de têkiliya di navbera dem û nasnameyê de ji nû ve tê rêk xistin «di navbera bîr û ezmûnê de «û di navbera ya ku qewimî û ya ku tê xwestin ku bidome de.

Di encamê de «lêkolîna Newrozê di dîroka Kurdî de eşkere dike ku ew ne tenê kevneşopiyê çandî an jî bûyereke demsalî ya derbasbûyî ye «lê avahiyê dîrokî—sembolîk a kêr û resen e ku di nav demê de beşdar bûye di şiklêkirina hişmendiya kolektîf de «di parastina bîra dîrokî de «û di hilberandina wateya berdwamiya hebûnê de tevî qutbûnên siyasî «guherînên civakî û zextên derveyî yên dubarebûyî. Ew ne tenê elementek e ku wekî hûrguliyekî duyemîn li dîroka Kurdî tê zêdekirin «lê yek ji mekanîzmayên hilberandina vê dîrokê bixwe ye «û yek ji herî girîngtirîn rêyên sembolîk e ku hişmendiya Kurdî bi wê re derbas bûye da ku hevgerîna xwe ya hundirîn biparêze û şiyana xwe ya domandinê bidomîne «tevî guherîna şert û mercan û veguherîna şeweyên dîrokî yên hebûnê. Bi vî awayî «Newroz êdî ne tenê neynîkek dîrokê ye «lê hêzeke çalak e di hundurê wê de «ku wê her dem ji nû ve diafirîne «û wê dide şeweyê vegotinê ya zindî ku her tim li ser nûbûn û ji nû ve şirovekirinê vekirî dimîne bi her nîşekî nû re« bi awayekî ku ew ji bîranînek tê vegehandin vediguherê hêzeke dîrokî ya zindî ku wate hilberîne û pirsên nasname û dîrokê her dem vekirî dihêle «û di heman demê de wê dike çarçoveyê referansî ya nenivîskî ku hişmendiya kolektîf rêk dixê û têkiliya wê bi xwe «bi rabirdû û bi îmkana pêşerojê re ji nû ve pênasê dike.

Yekem: Hebûna Newrozê di dîroka devkî de

Newroz di dîroka devkî de li ber me dikeve ber çavê me wekî vekirinek ji bo afaqek bi tevahî cuda ji dîroka nivîskî ‘ji ber ku em ji cîhana belge ‘qeyd û arşivê derbas dibin ber bi cîhana bîra zindî ya tevgerdar ‘li wir ku rabirdû ne wekî rastiyên sabît tê parastin ‘lê her tim ji nû ve tê hilberandin bi rêya vegotin ‘çîrok ‘efsane ‘stran ‘stranbêjî û pêkanîna rojane ya dubare. Ji ber ku dîroka devkî ne tenê veguhêzerek e ji bûyeran an jî şirovekarê wan ‘lê wekî pergaleke zanistî ya paralel û hevseng bi dîroka fermî re tevdi gere ‘û carinan ji wê kûrtir e ji aliyê şiyana wê ya şiklêkirina hişmendiya kolektîf ‘ji ber ku ew rabirdû wekî ku bûye pêşkêş nake ‘lê wekî ku divê were famkirin û di nav niha de ji nû ve were şirovekirin pêşkêş dike. Ew dîrokek e ku ne tenê li ser rastiya demkî radiweste ‘lê li ser kûrahiya wate û karîgeriya sembolê radiweste ‘li wir ku bûyer dibe wate ‘kesayet dibe model ‘û dem dibe bîrêk ku dikare ji nû ve were şiklêkirin.

Di vê çarçoveyê de ‘Newroz êdî ne tenê bûyereke ku di rêzek bûyerên dîrokî de tê vegotin ‘lê vediguherê avahiyeke mezin a vegotinî ya pir qatî ‘ku nifş bi nifş tê veguhestin ne wekî agahî ‘lê wekî ezmûneke nasnameyî ya nûbûyî. Ji ber ku her vegotineke Newrozê ne tenê çîroka Kawa an Dehak an kêliya agirê yekem ji nû ve vegotine ‘lê di heman demê de têkiliya di navbera kom û xwe de ‘û di navbera mirov û têgihiştina azadiyê de ‘û di navbera rabirdû û îmkana niha de ji nû ve hilberîne. Bi vî awayî ‘Newroz ne tenê mijareke vegotinê ye ‘lê çarçoveyeke vegotinê bixwe ye ‘yanî ew awayê famkirina çîrok û avakirina bîrê diyar dike.

Hêza Newrozê di dîroka devkî de di wê de ye ku ew li gor mantîqa sabîtûn an yek-versionsaziyê nayê bindest kirin ‘lê di nav mantîqa pirrengî ‘guherîn û ji nû ve şiklêkirinê de dijî. Vegotina devkî versiyona dawî nizanî ye ‘lê hilberandina domdar nas dike ‘li wir ku her vegêrek tiştên xwe zêde dike ‘û her şertê civakî an siyasî aliyekî nû ji vegotinê diafirîne ‘bi awayekî ku wate her tim vekirî dimîne li ber ihtimalên cuda. Ji vir ve ‘Newroz wekî nivîseke girtî nayê parastin ‘lê wekî rewşeke vegotinî ya zindî tê parastin ku bi her veguhestinê re ji nû ve tê nûbûn ‘û ew

dike ku li hember jibîrkinê berxwedaneke bilindtir hebe û şiyana mayînê li ser demê zêdetir bike.

Herwiha dîroka devkî ya Newrozê têkiliya kûr di navbera bîr ‘ nasname û ziman de eşkere dike ‘ji ber ku nasname ne tenê bi rêya belgekirina fermî tê veguhestin ‘lê bi rêya performansa devkî ya dubarebûyî tê çêkirin ku çîrok vediguherîne pêkanîna civakî. Stranên ku di Newrozê de tene gotin ‘çîrokên ku li dora agir tene vegotin ‘û sembolên ku di xeyala gelêrî de dubare dibin ‘hemû tora tevlihev a wateyan pêk tînin ku hesta girêdanê diafirîne ne bi nivîsên nivîskî ‘lê bi ezmûna hevpar û bîra parvekirî. Bi vî wateyî ‘Newroz dibe beşek ji laşê çandî yê komê ‘ne tenê bîranînek derveyî ya ku tê vegerandin.

Dikare were gotin ku Newroz di dîroka devkî de rengekî berxwedana sembolîk nîşan dide li hember jêbirina bîrê an jî sînorxistina wê di nav vegotinek fermî û girtî de. Ji ber ku mayîna Newrozê di bîra devkî de tê wateya mayîna wê di rewşeke vekirî ya domdar de ‘ku nayê monopolkirin an sabît kirin bi awayekî dawî ‘ji ber ku ew di pirrengiya dangan de dijî ‘di cudahiya vegotinên cihê de ‘û di cihêrengiya nêrînan de ku ji wan re ew ji nû ve tê famkirin de jiyana dike. Ev tişt hêzeke taybet dide wê ‘ji ber ku ew ne li ser hêzeke navendî ji bo sabît kirinê radiweste ‘lê li ser berdewamiya komê di vegotin û hilberandina wê de radiweste.

Bi vî awayî ‘Newroz di dîroka devkî de ne wekî bermayîyeke rabirdû xuya dike ‘lê wekî avahiyeke zindî ya hilberandina wate û nasname û bîrê di heman demê de. Ew ne tenê çîrokek e ku tê vegotin ‘lê qada vegotinê ya vekirî ye ku di wê de têkiliya di navbera mirov û demê de ‘û di navbera kom û dîroka wê de ji nû ve tê avakirin‘ bi awayekî ku her veguhestina devkî bibe kiryareke ji nû ve afirandinê ‘û her çîrok bibe berdewamiya nû ya jiyana sembolan di nav hişmendiya kolektîf de. Bi vî awayî ‘Newroz di aliyê xwe yê devkî de ji tenê kevneşopek mîras mayî derbas dibe ‘û vediguherê hêzeke vegotinî ya domdar ku dîrok di rewşeke hereketê ya berdewam de dihêle ‘û nasname di rewşeke çêbûnê ya bêdawî de dihêle.

Hebûna Newrozê di dîroka devkî ya Kurdî de yekem car di efsaneyê damezrîner de xuya dike ku tê de têkiliya di navbera

Kawa û Dehak de tê vegotin ‘li wir ku çîrok ne wekî bûyereke diyarkirî ya dîrokî tê vegotin ‘lê wekî modelek domdar ji bo şerê di navbera zordarî û azadiyê de. Ev efsane ‘di veguhestina xwe ya devkî de ‘sabît namîne ‘lê di nav guherînên domdar de ye ‘li wir ku her vegêrek hûnguliyên zêde dike ‘an nêrîna vegotinê diguherîne ‘an jî wê bi şert û mercên civakî û siyasî yên ku tê de dijî ve têkildar dike. Bi vî awayî ‘efsane êdî ne tenê çîrokeke rabirdû ye ‘lê nivîsek vekirî ye ku bi her vegotinekê re ji nû ve tê hilberandin ‘û ew dibe beşek ji niha bi qasî ku berdewamiya rabirdû ye.

Herwiha Newroz di stranên gelêrî û çîrokên devkî de wekî sembola vejîn û nûbûnê tê dîtin ‘li wir ku her tim bi fikra vegehrîna jiyane piştî tarîtiyê tê girêdan ‘û bi şiyana derbasbûna zordariya dîrokî ve. Strana devkî di vê çarçoveyê de tenê roleke hunerî nagire ‘lê wekî amûreke parastina bîra kolektîf jî tevdiğere ‘li wir ku nirx û wateyên girêdayî bi Newrozê têne derbas kirin: azadî ‘berxwedan ‘berdewami û vejîn. Bi rêya vê dubarebûna stranî û devkî ‘Newroz dibe beşek ji jiyana rojane ‘ku ne hewceyî belgekirina nivîskî ye ji bo mayînê ‘ji ber ku ew di bîra zindî ya komê de dijî.

Ji goşeyê kûrtir ve, dîroka devkî ya Newrozê eşkere dike ku çawa têkiliya di navbera bîr û nasnameyê de nayê famkirin wekî tiştek sabît ku tê veguhestin ‘lê wekî pêvajoyeke domdar a vegotin û ji nû ve vegotinê ye. Ji ber ku her car Newroz tê vegotin ‘di rastiyê de ji nû ve hilberandina xwe ya nasnameyê tê kirin ‘û têkiliya di navbera kom û rabirdûya wê de ji nû ve tê diyarkirin. Ev dubarebûna devkî ne tenê agahiyeke li ser rabirdû diafirîne ‘lê hesteke girêdanê jî diafirîne ‘ji ber ku kom Newrozê wek agahiyeke nayê bîranîn ‘lê wek beşek ji hebûna xwe ya simbolîk dijî.

Herwiha Newroz di dîroka devkî de ji rêûresma civakî nayê veqetandin ‘li wir ku çîrok bi kirinê re têkildar dibe ‘û vegotin bi pîrozbahiyê re têkildar dibe. Agirafirkirin ‘civîn ‘û guheztina çîrokan ne tenê pêkanînên pîrozbahiyê ne ‘lê berdewamiya xwe ya vegotina devkî ne ‘li wir ku laş dibe hilgirekî bîrê ‘û mekan dibe sehneya vegotinê. Bi vî awayî ‘Newroz vediguherê tecrûbeyê

tevahî ‘ku ne tenê di gotinê de tê girtin ‘lê wekî têtîliyê zindî di navbera vegotin û pêkanîne de tê jiyandin.

Herwiha girîng e ku were destnîşan kirin ku dîroka devkî ya Newrozê roleke navendî dilîze di parastina berdeamiya çandî de di şertên nebûna an qelsbûna nivîsandina fermî de. Di gelek qonaxên dîrokî de ‘bîra devkî yekane amûra veguhestina wate û nirxan bû ‘û ev tişt kir ku Newroz bibe celebêk “arşîva zindî” ku kom di sing ‘stran û çîrokên xwe de parastin dike ‘ne tenê di pirtûkan de. Ev tişt jî şiyana wê ya berdeamiyê û nûbûnê zêde kir ‘ji ber ku ew ne li ser hêzeke nivîskî ya sabît radiweste ‘lê li ser dinamiya dubarebûn û şirovekirinê radiweste.

Di encamê de ‘hebûna Newrozê di dîroka devkî de eşkere dike ku ew ne tenê bîranînek e ku tê vegotin an kevneşopêk e ku bi awayekî mekanîkî ji nû ve tê hilberandin ‘lê pergaleke sembolîk a tevahî û tevlihev e ji bo hilberandina bîr û nasnameyê di heman demê de ‘ku bi demê re wekî mekanîzmeyeke domdar tevdiqere ji bo ji nû ve şiklêkirina hişmendîya kolektîf û ji nû ve pênamekirina têtîliya di navbera kom ‘dîrok û hebûna wê ya di cîhanê de. Ew qadeke wateyî ya fireh e ku tê de çîrok bi wate re têtîldar dibe ‘efsane bi ezmûnê re têtîldar dibe ‘sembolek bi pêkanîne re têtîldar dibe ‘û pîrozbahî bi vegotinê re têtîldar dibe ‘bi awayekî ku her vegotîneke Newrozê ji tenê veguhestina bêalî ya rabirdû derbas dibe ‘û vediguherê kiriyareke afirîner a domdar ji bo hilberandina wateyê ‘li wir ku dem bixwe ji nû ve tê rêxistin ‘û bîr bi awayekî ku li gor pirsên niha û hewcedariyên wê tê avakirin ji nû ve tê saz kirin.

Di vê çarçoveyê de ‘dîroka devkî ya Newrozê vediguherê tişteki wekî pêvajoyeke bêdawî ya ji nû ve afirandinê ‘li wir ku rabirdû nayê dîtîn wekî komek sabît û qediyayî ‘lê wekî madeyê zindî ya ku dikare her tim ji nû ve were şiklêkirin û şirovekirin. Ji ber ku her car Newroz bi rêya çîrok ‘stran ‘rêûresma civakî an pêkanîna sembolîk tê veguhestin ‘ew ne wekî bûyereke qediyayî tê vegehandin ‘lê wekî tecrûbeyê jiyandî tê ji nû ve hilberandin ku bi guherîna şert û mercan re diguherê ‘û bi veguherîna civakî ‘siyasî û çandî re têtîldar dibe. Bi vî awayî ‘her vegêrek Newrozê ‘û her civakê ku ew ji nû ve vedixwîne ‘ne tenê veguhêzerekî

bîreke amade ye ‘lê beşdarek rastîn e di hilberandina wê û ji nû ve avakirina wê de ‘ku bîr bixwe vediguherê kiryareke kolektîf a domdar ji afirandina sembolîk ‘ne arşîveke girtî an qeydêk dawî.

Ji vir ve ‘Newroz di dîroka devkî de ji tenê bermayîyeke rabirdû an rêûresmek mîras mayî derbas dibe ‘û vediguherê hêzeke zindî ya çalak di hundurê niha de ‘ku wê her tim ji nû ve diafirîne û kûrahiya wê ya sembolîk zêde dike û avahiya wê ya wateyî dewlemendtir dike ‘bi awayekî ku bîr her tim di rewşeke hereketê de dimîne ‘ku sînoren aramî an qedandinê nas nake.

Ew hebûnek e ku ne bi sabîtbûna xwe tê pîvan ‘lê bi şiyana xwe ya veguherîn û nûbûnê tê pîvan ‘û bi şiyana xwe ya ku pirsên nasname û dîrokê her tim vekirî bihêle ‘bêyî ku di şiklêkê yekane an wateyeke dawî de were kurtkirin ‘lê her tim wekî qadeke vekirî ji bo ji nû ve şirovekirinê bimîne di her nîş ‘her şert û her kêliyeke dîrokî ya nû de.

Duyem: Ji rêûresmê ber bi sembola neteweyî

Veguestina Newrozê ji wê rewşa ku wek rêûresmek pîrozbahiyî girêdayî bi dorhêlên xwezayê ve tê dîtîn, ber bi wê astê ku bibe semboleke neteweyî ku wateyên nasname û girêdanê hilgire, nayê famkirin wekî guherînek sererast an rûkî di fonksiyona cejnê an di awayê pêkanîna wê de ‘lê wekî guherînek kûr e di avahiya wateyê bixwe de‘ li wir ku Newroz ji asta kiryara rêûresmî ya dubarebûyî derbas dibe ber bi asta sembola siyasî-çandî ya damezrîner a hişmendiya kolektîf. Ev veguestin ne tenê guherîna di şiklê de ye ‘lê ji nû ve diyarkirina tevahî ya tîkiliya di navbera kom û dîroka wê de ‘di navbera bîr û nasnameyê de ‘û di navbera pîrozbahî û wateyê de ye.

Di qonaxa yekem a rêûresmî de ‘Newroz wekî beşek ji ritma gerdûnî ya xwezayê tê kirin‘ kêliya hevserokî ‘vejîn û nûbûnê ‘ li wir ku jîyan di erdê de ji nû ve tê zindîkirin wekî ku dem di dorhêla salane de ji nû ve tê zindîkirin. Di vê astê de ‘rêûresm wekî ji nû ve pêşkêşkirina sembolîk a hevsengiya gerdûnî tevdi gere ‘li wir ku mirov beşdar dibe di tevgera xwezayê de

bêyî ku li wê wateyeke siyasî an neteweyî ya diyarkirî ferz bike. Lêbelê ‘ev karaktera rêûresmî ‘tevî sadebûna xwe ya xuya ‘di hundurê xwe de şiyana veşartî ya veguherîna simbolîk hilgirtibû ‘ji ber ku her rêûresmek ku bi demê re dubare dibe şiyana wê heye ku bibe nîşanek çandî ku dikare ji nû ve were şirovekirin.

Bi pêvajoya şiklêbûna ezmûnên dîrokî yên gelan ‘û bi taybetî di çarçoveya Kurdî de ‘Newroz dest pê kir ku ji sînorên xwe yên xwezayî derbas bibe û wateyek kûrtir bigire ku bi ezmûna dîrokî ya komê ve girêdayî ye. Ji ber ku gava bihar bibe sembola vejînê ‘ew êdî ne tenê bûyereke xwezayî ye ‘lê vediguherê metaforêk mezin ji bo jiyana kolektîf bixwe: jiyaneke ku li hember zordariyê radiweste ‘û xwe ji nû ve hilberîne tevî şkestin û qutbûnan ‘û bidome tevî perçebûnê. Li vir pêvajoya veguhertinê ji rêûresmê ber bi simbolê dest pê dike ‘li wir ku kiryar êdî ne tenê bi xwezayê ve girêdayî ye ‘lê bi hişmendiya dîrokî ve jî girêdayî dibe.

Sembol ‘ji rêûresmê cuda ‘ne tenê dubarebûnê dike ‘lê wateyê hilberîne ku dikare berfireh bibe ‘were şirovekirin û di çarçoveyên cihê de ji nû ve were bikaranîn. Bi vî awayî ‘gava Newroz bibe simbol ‘ew êdî ne tenê pîrozbahîyeke biharê ye ‘lê vediguherê çarçoveyeke şirovekirinê ya hemû ezmûna dîrokî: ezmûna şerê di navbera zordariyê û azadiyê de ‘di navbera tiraniyê û vejînê de ‘di navbera jibîrkirinê û bîrê de. Di vê veguhertinê de ‘rêûresm bi naveroka nû tê barkirin ‘bi awayekî ku her pîrozbahîyeke Newrozê êdî ne tenê ji nû ve pêşkêşkirina dorhêla xwezayê ye ‘lê ji nû ve piştrastkirina nasnameya kolektîf e di ber hember dîrokê bixwe de.

Bi berhevbûna demê re ‘ev veguherîn hêztir dibe ‘ji ber ku simbol êdî ne bêalî dimînin ‘lê dikevin hundurê hişmendiya siyasî û çandî ya komê. Newroz ‘wekî semboleke neteweyî ‘êdî ne tenê nîşanek biharê ye ‘lê bûye zimanekî bênivîs a nasnameyê ‘ku ji bo îfadekirina berdewamiya dîrokî ‘hebûna kolektîf ‘û şiyana mayînê tevî şert û mercên siyasî yên guhêrbar tê bikaranîn. Li vir ‘rêûresm vediguherê gotarê ‘pîrozbahî vediguherê ragihandina simbolîk a xwe ‘û bîr vediguherê pêkanînek siyasî ya nerast-rasterast.

Ev veguherîn bi xwe re aliyê rêûresmî yê Newrozê ne radike ‘lê ew di hundurê avahiyeke berfirehtir a wateyê de ji nû ve tê karanîn. Rêûresm hîn jî heye ‘lê êdî bi tenê ne têr e ji bo famkirina pêşerojê; ji ber ku ew bi qatên wateyî tê barkirin ku ji orîjîna xwezayî derbas dibin ber bi aliyê dîrokî û siyasî. Bi vî awayî ‘Newroz bûyereke zelal e ji bo veguherîna pratîka çandî ya sade ber bi semboleke navendî ya nasnameyê ‘ku dikare bîreke kolektîf a berfireh hilgire û wê di nav nîşan de ji nû ve hilberîne.

Di encamê de ‘veguhestina ji rêûresmê ber bi sembola neteweyî nîşan dide ku Newroz ne tenê pîrozbahiyeye sezoneyî ya derbasdar e û ne jî pratîkekê ku tenê bi dorhêlên xwezayê ve girêdayî ye ‘lê avahiyeke wateyî ya bi domdarî tê guherandin e ‘kûr-rîs û pîrقات e ‘ku nîşan dide çawa kom di nav demê de dikare pratîkên xwe yên kevn ji nû ve şîrove bike û wan di çarçoveyên dîrokî ‘civakî û siyasî yên guhêrbar de ji nû ve têkildar bike. Bi vî awayî ‘rabirdû êdî ne cisimêk hişk û sabît e ‘lê dibe madeyeke zindî ku dikare were şiklîkirin ‘şirovekirin û ji nû ve hilberandin li gor pêdiviyên rojê û pîrsên wê.

Ev jî nîşan dide ku mirov dikare kiryarek sade ya girêdayî bi dorhêlên xwezayê ve veguherîne zimanekî simbolîk ê qewî ji bo nasname ‘girêdan û hebûna dîrokî ‘û ku demê dorhêlî ku her sal dubare dibe dikare gav bi gav bibe demeke dîrokî ya bi wateyê barkirî ‘ku tê de ezmûnên kolektîf ‘bîr ‘şkestin û vejîn berhev dibin. Her dubarebûna Newrozê êdî ne vegerandina destpêkekê ye ‘lê zêdekirina qatêk nû ya wateyê li avahiya dîrokî ya komê ye.

Her weha ‘ew nîşan dide ku pîrozbahî dikare ji fonksiyona xwe ya rêûresmî an şahiyê ya sade derbas bibe ‘û bibe amûrek ji bo ji nû ve hilberandina xwe ya kolektîf di hundurê dîrokê de ‘û ji nû ve şirovekirina cihê wê di cîhanê ‘di beramberî desthilatê ‘bîr û pêşerojê de. Bi vî awayî ‘Newroz dibe ne tenê vegotinek ji rabirdû ‘lê hêzeke zindî ya ku nasnameyê bi domdarî diafirîne û ji nû ve diafirîne.

Bi vî awayî ‘Newroz di formê xwe ya simbolîk a neteweyî de êdî ne tenê pêşveçûnek fonksiyonel a rêûresmê ye ‘lê damezrandineke

ji nû ve ya tevahî ye di nav qada hişmendiya dîrokê de‘ li wir ku ew ji pratîka xwezayî ya girêdayî bi ritma gerdûnê ve dibe gotarek nasnameyê ya tevahî ‘û ji kiryarek pîrozbahî dibe avahiyeke felsefî–sembolîk–siyasî ku di hilberandina wateyê de beşdar e û wê bi domdarî ji nû ve hilberîne. Di vê veguherînê de ‘nasname ne tê jêbirin û ne tê girtin ‘lê ji nû ve tê şiklîkirin wekî pêvajoyek vekirî û dînamîkî ‘ku qet qedîna wê tune ye ‘lê her gav bi her xwendineke nû ya Newrozê ‘bi her pêkanîna wê ‘ û bi her nifşekê ku wê ji nû ve kifş dike û nasnameya xwe jê re ji nû ve diyarker dike ‘tê zindîkirin. Bi vî awayî ‘Newroz dibe ne tenê neynika nasnameyê ‘lê yek ji hêzên sereke yên ku pêşveçûna wê ya domdar di dîrokê de diafirîne.

Beşa Şeşem: Sedsala Bîstan: Jidayikbûna Newroza Siyasî

Yekem: Veguherîna Newrozê bo Amûreke Berxwedanê
Duyem: Rola Tevgerên Kurdî di Siyasîkirina Cejnê de

Gava em derbasî sedsala bîstan dibin ‘em tenê nekevin qonaxeke demî ya nû di dîroka Newrozê de ‘lê em dikevin nav veguherîneke bingehîn di xwezaya vî simbolî de bixwe‘ ji wê rewşa ku ew kevneşopiyeye çandî ya domdar di bîrê de bû ‘an rêûresmek girêdayî bi dorhêlên xwezayê û efsaneyê ve ‘ber bi wê ve ku bibe kiryareke siyasî ya eşkere û barkirî bi wateya dîrokî û têkoşîna li ser nasname û hebûnê. Di vê sedsalê de ‘Newroz êdî ne tenê wekî pîrozbahîya biharê an wekî berdewamîya sembolekî kevn tê kirin ‘lê bûye qadeke simbolîk ya têkoşînê ‘platformeke ji bo îfadeya siyasî ‘û amûrek ji bo ji nû ve şewandina têkiliya di navbera kom û dewletan de ‘di navbera gelan û desthilatê de ‘ û di navbera bîr û pêşerojê de.

Sedsala bîstan ‘bi hemû tiştên ku tê de çêbûn‘ wekî şiklêbûna dewletên neteweyî yên nûjen li Rojhilata Navîn ‘rabûna îdeolojiyên neteweyî yên hişk ‘û veguherînên sînoren siyasî ‘ne tenê çarçoveyeye derveyî ya bêalî bû ‘lê avahiyeke dîrokî ya zordar bû ku wateya nasnameyê bixwe ji nû ve diyarkir. Di vê çarçoveyê de ‘Newroz xwe li hember kêliyeke biryardar dît: an ku wekî semboleke folklorîk a bêalî bimîne ku di sînoren çanda gelêrî de tê kirin ‘ an jî bibe zimanekî berxwedana simbolîk ku ji komên ku li nav nexşeyên nû de li pey hebûna xwe ya siyasî û dîrokî ne îfade dike‘ nexşeyên ku her dem pirrengiya nasnameyan qebûl nakin. Li vir jidayikbûna tiştê ku dikare “Newroza siyasî” were navandin dest pê dike.

Ev veguherîn ne ji nişkê ve pêk hat ‘lê bi komkirineke dirêj a tengezariya di navbera bîr û qada siyasî de hat çêkirin‘ li wir ku komên ku Newrozê pîroz dikirin ‘bi taybetî di çarçoveya Kurdî de ‘dest bi xwendineke nû ya wê kirin wekî tiştê ku ji mîrateya çandî zêdetir e. Di kêliyeke dîrokî de ‘Newroz bû sembola hebûna ku tê înkarkirin an nayê nasîn ‘û sembola nasnameya ku

di hember siyasetên perawîzkirinê ‘dûrxistinê an helandinê de ji nû ve tê avakirin. Ji ber vê yekê ‘pîrozkirina Newrozê êdî ne kiryarek bêguneh an bêalî bû ‘lê di hundurê xwe de qatên wateya siyasî hilgirt ‘heta gava ku di çarçoveyêke şahiyê ya xuya de jî tê kirin.

Di vê sedsalê de ‘Newroz aliyekî nû wergirt wekî qadeke giştî ya nefermî ji bo ragihandina xwe ya kolektîf. Ji ber ku dewletên nûjen hewl didan ku sembolên neteweyî di nav yek gotara fermî de yekbigirin ‘Newroz hêza xwe ya îfadekirina gotarên paralel parast ‘yên ku pirrengiya nasnameyan di hundurê qada siyasî bixwe de nîşan didin. Bi vî awayî ‘Newroz êdî ne tenê pîrozbahiya demê xwezayî ye ‘lê her weha pîrozbahiya demê dîrokî yê perçeperçe ‘pirreng û ji nû ve bi awayekî siyasî tê hilberandin jî ye.

Her weha ‘sedsala bîstan şahidiya veguhestina Newrozê ji qada herêmî ber bi qada derbasî sînoran bû ‘li wir ku wateyên wê dest pê kirin berfireh bibin û cihên cografîkî û siyasî yên cihêreng bigirin. Newroz êdî ne tenê bi cihêkî an bi komeke taybet ve girêdayî ma ‘lê bû semboleke gerok ji bo wan nasnameyan ku di hember dewleta nûjen de xwe ji nû ve didin nasandin. Ev belavbûn sembolîzma wê ne lawaz kir ‘lê berevajî wê ‘wê zêdetir qewî kir ‘ji ber ku ew kir ku Newroz bikaribe ezmûnên cuda yên zordarî ‘berxwedan û ji nû ve damezrandina sembolîk a xwe hilgire.

Ji aliyekî kûrtir ve ‘dikare bê gotin ku “Newroza siyasî” di sedsala bîstan de ne tenê bi karanîna semboleke çandî di çarçoveyêke siyasî de tê maneyê kirin ‘lê bi ji nû ve avakirina têkiliya di navbera sembol û siyaseta bixwe de jî tê maneyê kirin. Li vir ‘sembol ne wekî amûrên bindest ên siyaseta tîn bikaranîn ‘lê siyaseta bixwe dibe qadeke ji bo ji nû ve hilberandina sembolan û berfirehkirina wateya wan. Bi vî wateyî ‘Newroz êdî ne tenê refleksa rastiya siyasî bû ‘lê bû yek ji wan faktorên ku di avakirin û ji nû ve diyarkirina wê de beşdar dibin.

Di vê çarçoveyê de ‘dikare sedsala bîstan wekî kêliyêke mezin a êşkerekirina wateya Newrozê were famkirin! ji ber ku ew ji wê rewşa ku rêûresmeke girêdayî bi mirov û xwezayê ve bû ‘û ji

wê rewşa ku semboleke efsanewî ya vejînê bû ‘derbas bû ber bi wê ve ku bibe avahiyeke siyasî-çandî ji bo hilberandina nasname ‘berxwedan û nasînê. Bi vî awayî ‘Newroz di vê sedsalê de êdî ne tenê berdewamîya dîrokeke dirêj bû ‘lê ji nû ve nivîsandina wê dîrokê bi zimanekî siyasî yê zelal bû ‘ku nîşan dide çawa sembol dikare bibe hêzeke çalak di nav qada dîrokî de.

Di encamê de ‘lêkolîna Newrozê di sedsala bîstan de ne tenê pêşkeftineke di şiklê pîrozbahiyê de ‘an di veguherînên wateyî de ‘an di berfirehbûna qada pratîkên wê yên civakî de eşkere dîke ‘lê berî her tiştî jidayikbûneke nû ya sembolê bixwe di nav qada siyaseta nûjen de eşkere dîke‘ li wir ku Newroz ji wê rewşa ku mîrateke çandî ya mayînde bû ji nû ve tê diyarkirin ber bi wê ve ku bibe amûreke sembolîk a çalak di avakirina hişmendiya siyasî û ji nû ve hilberandina nasnameyê de di nav çarçoveyên dewleta nûjen û têkoşînên neteweyî de. Di vê veguherîna kûr de ‘Newroz êdî ne tenê mîrateyek ji rabirdû bû ku her sal wekî bîranîneke çandî tê vegerandin ‘lê bû ufqeke vekirî li ser niha û pêşerojê bi hev re ‘ku ji bo ji nû ve fikirîna li ser têgehên nasname ‘desthilat ‘bîr ‘girêdan ‘û heta li ser şiyana hebûna siyasî bixwe di cîhanê ku nexşeyên wê bi domdarî diguherin û nasname tê de di bin zexta dîrok ‘têkoşîn û nasînê de tê avakirin ‘tê bikaranîn.

Bi vî awayî ‘Newroz di sedsala bîstan de êdî ne tenê berdewamîya semboleke kevn e ‘lê ji nû ve damezrandina vê sembolê ye di hundurê mentiqê siyaseta nûjen de‘ li wir ku efsane bi rastiyê re ‘pîrozbahî bi gotarê re ‘û bîr bi kiryara siyasî re têkildar dibin ‘da ku bibe qadeke sembolîk ku tê de pirsên mezin ên li ser wateya komê ‘sînôrên dewletê ‘îmkana azadiyê ‘û çawa sembol dikarin ji amûrên çandî veguherin bo hêzên zindî ku di ji nû ve şewandina dîrokê bixwe de beşdar dibin ‘hevdu re têk bibin.

Yekem: Guhertina Newrozê bo Amûrekî Berxwedanê

Guhertina Newrozê bo amûrekî berxwedanê di sedsala bîstan de nikare wekî tenê guhertinek di awayê pîrozbahiyê an di naveroka gotara çandî de were fam kirin, belkî ew guhertinek kûr e di erk û fonksiyona sembolê de di hundirê avahiya dîrokî û siyasî ya nûjen de. Ji ber ku Newroz, ku bi sedsalan wekî ayîneke girêdayî bi biharê, çerxên xwezayê û bîranîna mîtolojîk hate meşandin, di vê sedsalê de dest pê kir ku bi hêdî hêdî wateyek nû bistîne ku bi têkoşîna li ser nasnameyê, bi pirsgirêka nasîna siyasî, û bi tengezariya di navbera dewleta nûjen û komên ku di nav sînoren wê de dijîn bêyî ku xwedî nûneratiyek tam di vegotina fermî ya wê de bin, girêdayî bû.

Di vê çarçoveyê de, Newroz êdî ne tenê pîrozbahiyêke demsalî bû ku her sal di çarçoveya civakî an çandî ya bêalî de were dubarekirin, belkî bû kiryarek sembolîk a tijî wateya siyasî, ku ji bo îfadekirina hebûna kolektîf di hember hewildanên kêmkirinê, derxistinê an jî tunekirina çandî de tê bikaranîn. Ji ber vê yekê, koma ku Newrozê pîroz dike êdî tenê wekî bîranîneke mîtolojîk an bûyereke xwezayî lê nenerî, belkî dest pê kir ku wê wekî zimanekî nenivîskî yê berxwedanê fam bike, ku bi rêya wê berdewamîya xwe ya dîrokî û israra xwe ya mayînê wekî hebûnek ku xwedî bîr, nasname û mafê xuya bûnê di qada giştî de ye, radigihîne.

Ev guhertin ne carekê pêk hat, belkî bi komkirineke dirêj a ezmûnên dîrokî hat ku wateya sembolê bixwe ji nû ve ava kirin. Ji ber ku her pratîka Newrozê di çarçoveyêke siyasî ya zordar de tebeqeyêke nû ya wateyê digirt, û her pîrozbahî dibû kiryara ji nû ve pênasekirina xwe di hember desthilatdariyê de, heta ku di gelek rewşan de cejn bû qada sembolîk ji bo îfadekirina redkirinê, ji bo girtina bi nasnameyê ve, û ji bo ji nû ve piştrastkirina berdewamîya dîrokî ligel hewildanên qutkirinê an tunekirinê.

Ji vî nêrînê ve, dikare were gotin ku Newroz êdî ne tenê pîrozbahiya biharê an vejîna xwezayî ye, belkî bûye metaforeke mezin a vejîna siyasî û civakî, ku tê de ramana nûbûnê bixwe

wekî şiyana derbaskirina zordariyê, vegerandina deng, û ji nû ve hilberandina bîra kolektîf di hember hewildanên tunekirina wê de tê şîrovekirin. Bi vî awayî, şewitandina agir, an civîna kolektîf, an jî dubarekirina stranên girêdayî bi Newrozê, ji kiryarên ayînî vediguhere bo pratîkên sembolîk ên berxwedanê ku hebûnekî nayê kurtkirin an tunekirin radigihînin.

Di kûrahiya vê guhertinê de, Newroz dibe beşek ji tiştê ku dikare bi “siyaseta bîrê” were navandin, ku tê de bîr tenê ji bo bîranîna rabirdûyê nayê bikaranîn, belkî her weha ji bo avakirina helwestekê li hember niha û çêkirina nêrînekê ji bo pêşerojê tê bikaranîn. Ji ber vê yekê, her vegerandina Newrozê di heman demê de vegerandina mafê vegotinê, îfadekirinê, û ji nû ve pênasekirina xwe ye dûrî vegotinên ferzkirî. Ji vir ve, Newroz ne tenê bûyereke çandî di hundirê siyasetê de ye, belkî vediguhere bo siyasetek sembolîk a serbixwe, ku di hundirê hişmendiya kolektîf de dixebite û wê bi berdewamî ji nû ve ava dike.

Ji ber vê yekê, guhertina Newrozê bo amûrekî berxwedanê şiyana sembolên çandî êşkere dike ku sînoren xwe yên bingehîn û teng derbas bikin û li hember qadên nû yên wateyê yên ku di hundirê çarçoveyên têkoşînê, dîrokê û guhertinên siyasî yên mezin de pêk tînin, vebin; bi awayekî ku ev sembol êdî di bin girêdana wateya xwe ya yekem an erkê xwe yê sade yê pîrozbahiyê de namînin, belkî bi hêdî hêdî vediguhêrin bo avahiyên zindî yên ku dikarin xwe biguncînin û xwe ji nû ve hilberînin di hundirê şert û mercên civakî û siyasî yên guherbar de. Ew diyar dike ka çawa cejnê ku di kokên xwe de bi çerxên xwezayê û vejîna biharê ve girêdayî ye dikare veguhere bo gotarek siyasî-sembolîk a pirwate, ku bi rêya wê kes û kom hebûna xwe ya dîrokî, mafê xwe yê bîrê, û şiyana xwe ya berdewamiyê di hember hewildanên kêmkirinê, derxistinê an jî ji nû ve avakirina bi zorê ya nasnameyê de îfade dikin. Her weha diyar dike ka çawa bîr, gava ku vediguhere bo pratîkeke kolektîf a dubarekirî, dikare bibe hêzeke çalak û ne tenê tomarek ji rabirdûyê, belkî enerjîyeke zindî ku niha ji nû ve ava dike û di çêkirina pêşerojê de bandorê dike; û çawa pîrozbahî bixwe dikare ji wê derbas bibe ku tenê kêliyêk şadî an ayîneke civakî be, da ku bibe kiryarê hebûnê ya aloz ku berdewamiya

komê radigihîne, hebûna wê di dîrokê de piştrast dike, û cihê wê di hundirê cîhanê de ji nû ve pênasê dike ligel hemû cûreyên zordariya siyasî, kêmkirina avahîyî û hewildanên tunekirina cudahiyan an helandina taybetmendiyên.

Bi vî awayî, Newroz di vê çarçoveyê de êdî ne tenê semboleke çandî ya sabît e, belkî vediguhere bo qadeke vekirî ji bo ji nû ve hilberandina wateya siyasî ya nasnameyê, ku tê de bîr bi berxwedanê re, simbol bi kiryarê re, û dîrok bi niha re têkildar dibin, da ku di dawiyê de avahiyeke simbolîk ava bikin ku dikare pîrozbahiyê veguherîne bo helwestekê, ayînê bo gotarekê, û bîranînê bo hêzeke zindî ku têkiliya komê bi xwe re û bi cîhanê re bi berdewamî ji nû ve ava dike.

Û ev guhertin nikare wekî guhertineke derbasdar an şertî were xwendin, belkî wekî ji nû ve bicihbûneke kûr a simbolê di hundirê avahiya hişmendîya kolektîf de, ku Newroz tê de dest pê dike ji sînoren xwe yê kevneşopî yê pîrozbahiyê derbas bibe da ku bibe beşek ji mekanîzmayên îfadekirina dîroka veşartî, bîra ku fermî nayê nasîn, û nasnameya ku li qeraxan tê çêkirin lê her dem hewl dide ku li navendê xuya bibe. Ji ber ku li vir berxwedan ne tenê di kiryara siyasî ya rasterast de xwe nîşan dide, belkî her weha forma xwe ya simbolîk û çandî digire, ku tê de pîrozkirina Newrozê bixwe dibe cureyekî ragihandina bêdeng û di heman demê de dengdar a berdewamiyê, hebûnê û redkirina siyasîyên tunekirinê.

Ji vî nêrînê ve, dikare Newroz wekî qadeke ku hemû tengezariyên di navbera desthilatdariyê û nasnameyê, di navbera dewletê û bîrê, û di navbera vegotinên fermî û vegotinên gelêrî de lê têne girêdan were fam kirin; bi awayekî ku ew vediguhere bo xala hevgerîna ya çandî û ya siyasî, ya ayînî û ya dîrokî, ya simbolîk û ya rastîn. Di vê têkelbûna aloz de, cejnê êdî ne tenê bûyereke ku tê meşandin e, belkî vediguhere bo avahiyeke domdar a hilberandina wateyê, ku bi rêya wê kom di hember hewildanên kêmkirinê, derxistinê an ji nû ve avakirina bi zorê ya nasnameya xwe de, xwe ji nû ve pênasê dike.

Bi vî awayî, Newroz di veguherîna xwe ya ji ayîneke pîrozbahiyê bo avahiyeke simbolîk a nûdibûyî de piştrast dike ku ew ne

tenê nîşaneyeke çandî ya ku dikare bi awayekî derbasdar were bikaranîn e, belkî hêzeke kûr a wateyê ye ku ji sînorên bûyer û pîrozbahiyê derbas dibe da ku bigihîje bingehê hişmendiya kolektîf bixwe. Ew tenê bi wê qasî nakin ku di bîrê de were vegerandin, belkî bîrê bixwe wekî kiryareke zindî ji nû ve hilberîne, ku têkiliya di navbera mirovan û dîroka wan de, di navbera niha û tebeqeyên wate û têkoşînê yên ku di binê wê de kom dibin de, û di navbera tiştê ku tê xwestin ku were jibîrkirin û ya ku li ser mayînê israr dike di forma sembolên zindî yên li hember windabûnê berxwedêr de, ji nû ve rêk dixê.

Ji ber vê yekê, Newroz di astên xwe yên herî kûr de ne wekî bîranînek ku tê gazîkirin dixebite, belkî wekî mekanîzmayeke nerm a berxwedanê ku têgihîştinê ji nû ve ava dike, û hişmendiyê ber bi ji nû ve ramankirina li ser wateya destpêkan, li ser faydeya berdewamiyê, û li ser îmkana ku dem ji nû ve were dayîn tevî giraniya wêranî û komkirina şikestinê ve dibe. Ew sembolê ji wê ku tenê nîşaneyeke rawestayî be vediguhere bo helwesteke hebûnî ya vekirî li hember şîrovekirinê, û ji wê ku tenê pîrozbahiyê çerxî be vediguhere bo formek ji formên ragihandina jiyane di hember hewildanên tunekirinê, kêmkirinê û jêbirinê de; wekî ku her şewitandineke wê ji nû ve piştrastkirineke wê yekê be ku hebûn bixwe ne danegheheke dawî ye, belkî ihtimaleke her dem di avabûnê de ye.

Ji vir ve, Newroz êdî ne tenê bûyereke ku di salnameyê de pêk tê ye, belkî vediguhere bo avahiyeke demî ya paralel ku têkiliya di navbera mirovan û demê de ji nû ve pênasê dike, û bingehê ramana ku dîrok ne xetêke girtî ye ku di alîyekî de dimeşe, belkî qadeke ku dikare ji nû ve were nivîsandin, şîrovekirin û li ser wateya wê têkoşîna domdar were kirin, ava dike. Ew di hişmendiyê de pencereyek domdar li ser îmkana guhertinê vedike, û kiryara sembolîk vediguhere bo enerjîyê siyasî, çandî û exlaqî di heman demê de, ku li hember rawestanê berxwedanê dike, musellematan dilerizîne, û qeraxê şiyana axaftinê di hember navendê de dide, û bêdengiyê wateyek dide ku ji bêhêziyê derbas dibe bo ji nû ve avabûnê.

Û bi vî awayî, pîrozkirina Newrozê dibe şeweyek ji hebûna dîrokî ya domdar, ku tevî hemû hewildanên çewisandinê, helandinê

an jî li kêlekirinê nayê qut kirin, belkî her sal dîsa nû dibe wekî daxuyaniyek bêdeng ku bîrîna kolektîf ne boriyek e ku were veşartin, lê niha ye ku bi berdewamî tê avakirin. Her wiha, ew nîşan dide ku gelên ku bi vî qasî kûr sembolen xwe diparêzin, ne tenê dîroka xwe diparêzin, lê her wiha şiyana xwe ya ji nû ve afirandina xwe jî diparêzin û her dem dikarin ji nû ve dest pê bikin, her çiqas tarîti zêde bibe, zencîr girantir bibin û şeweyên ji bîrîrinê yên sepanî li hev werin.

Di dawiyê de, Newroz ne tenê pîrozbahîya biharê ye, lê israreke kûr e ku bihar bixwe jî dikare bibe helwestek li hemberî cîhanê, dîtineke cuda ya demê, û daxuyaniyek nepenî ku jiyana ne tenê rêzeya mekanîkî ya rojan e, belkî her dem îmkana destpêkirina ji nû ve ye. Ji ber vê yekê, Newroz di bingehe xwe de ne tenê demeke xemilandinê ya derbasdar di salnameya gelan de ye, lê kiryareke simbolîk e ku ji pîrozbahîyê derbas dibe û dibe şeweyek ji hişmendiyê, û redkirineke hêdî lê bingehîn a hemû tiştên ku hewl didin mirov bikin hebûnek bê bîr, an bê şiyana vegeandina xwe, an bê mafê ku her carê dema ku cîhan difikire ew qediya ye, dîsa rabibe.

Duyemîn: Rola tevgerên Kurdî di siyasîkirina cejnê de

Siyasîbûna Newrozê di sedsala bîstan de ne tenê encama xwezayî ya guherînên simbolê bû, lê her wiha berhema têkiliyek rasterast bû di navbera avahiya simbolîk a cejnê û tevgerên siyasî yên Kurdî yên nûjen de, yên ku ew ji nû ve xwendin û di nav projeyê firehtir a têkildarî nasnameyê, mafan, nasandinê û avakirina xwebûna kolektîf de bi kar anîn. Ji ber vê yekê, tevgerên Kurdî, di hemû qonax û rêbazên xwe de, bi Newrozê re ne wekî tenê mîraseke çandî ya ku divê were parastin an di çarçoveya folklorîk de were pîrozkirin re mamile kirin, lê wekî sermayeyeke simbolîk a ku dikare veguherîne gotareke siyasî ya ku daxwaz û hêviyên komê û daxwazên wê yên dîrokî îfade dike.

Di vê çarçoveyê de, van tevgeran roleke bingehîn di nûvedanasîna maneya cejnê de listin, çimkî wan ew ji qada pîrozbahîya kevneşopî

veguhezand bo qada çalakiya siyasî ya sembolîk, ku tê de Newroz bû bûyereke ji bo ragihandina eşkere ya nasnameya Kurdî û hebûna kolektîf a ku dixwaze di nav pergalên siyasî yên heyî de were naskirin. Bi vê bikaranînê re, cejn ne tenê bîranîneke demsalî ma, lê veguherî qada sembolîk a ji bo seferberiya girseyî û ji nû ve hilberandina hişmendiya neteweyî, ku tê de aliyê çandî û aliyê siyasî di yek keliyê de bi hev re têkilî çêdikin.

Tevgerên Kurdî di veguherandina Newrozê bo zimanê siyasî ya nerasterast de beşdar bûn, ku ji bo ragihandina daxwazên ku her dem di gotara siyasî ya fermî de nayên gotin tê bikaranîn. Di şert û mercên çewisandinê, tengkirinê an nebûna nasandinê de, pîrozbahîya Newrozê bû şêweyek ji şêweyên îfadeya kolektîf a xwebûnê, û amûrek ji bo ji nû ve sabît kirina nasnameyê di qada giştî de, û ragihandina domdariya wê tevî hemû hewildanên veşartinê an helandinê. Bi vî awayî, cejn wateyeke nerasterast a protestoyî wergirt, heta dema ku di çarçoveyeke çandî an pîrozbahiyê ya xuya de jî dihate meşandin.

Di heman demê de, siyasîkirina Newrozê ji aliyê van tevgeran ve ne tenê li ser kêliya pîrozbahiyê biserhatî bû, lê her wiha ber bi ji nû ve avakirina gotara sembolîk a têkildarî wê ve fireh bû, ji ber ku ew bi kûrtir bi efsaneya Kawa û Zohhak, bi fikra berxwedana dîrokî, û bi vegotîneke ji nû ve derketinê piştî zordestiyê ve hate girêdan. Bi vê girêdanê re, aliyê siyasî yê cejnê xurtir bû, bi awayekî ku her pîrozbahîya wê bû bîranîna dîroka pevçûna di navbera zordestî û azadiyê de, di navbera nebandin û hebûnê de, û di navbera zordestî û vejînê de.

Bi pêşveçûna tevgerên nûjen ên Kurdî, taybetî di nivê duyemîn ê sedsala bîstan de, Newroz jî bû amûrek ji bo rêxistinkirina qada giştî ya nefermî, ku tê de civîn û pîrozbahî wekî qadên ji nû ve avakirina hev girtina civakî, pişrastkirina nasnameyê, û danûstandina sembol û wateyên siyasî bi awayekî kolektîf têne bikaranîn. Bi vî awayî, cejn ne tenê bû bûyereke çandî, lê veguherî avahiyeke civakî-siyasî ji bo hilberandina yekîtiya sembolîk di nav komê de.

Ji nêrînek kûrtir, rola tevgerên Kurdî di siyasîkirina Newrozê de nîşan dide ku çawa aktorên siyasî dikarin wateya çandî ya sembolan

ji nû ve avabikin bêyî ku taybetmendiya eslî ya wan tune bikin. Newroz ne wateya xwe ya çandî an tûralî winda kir, lê li ser wê qatek nû ya wateya siyasî zêde bû, ku ew kir zêdetir pîvaz û tevlihev. Ev cihêrengiya wateyê ew e ku cejnê hêza xwe û domdariya xwe daye, ji ber ku ew kariye astên cihêreng ên ezmûna Kurdî îfade bike: çandî, dîrokî, siyasî û hebûnî.

Bi vî awayî, rola tevgerên Kurdî di siyasîkirina Newrozê de nîşan dide ku sembol ne tiştên sabît in, lê qadên pevçûna li ser wateyê ne, ku li wir nasname tê ji nû ve hilberandin, bîr tê ji nû ve avakirin, û cihê komê di dîrokê de tê diyarkirin. Newroz di vê çarçoveyê de ji tenê cejneke hîn zêdetir dibe, û dibe amûrek hişyar ji bo ji nû ve pênasekirina xweya Kurdî di qada siyasî ya nûjen de, û rêyek domdar ji bo îfadekirina hebûnê, daxwaza nasandinê, û ji nû ve nivîsandina dîrokê ji nêrîna komê ya xwe.

Bi vê wateyê, dikare were gotin ku tevgerên Kurdî Newroz “ne anîn” nav siyasîyê ji derve ve, lê belkî wan ew tiştê ku di binê wê de hebû - ango kapasîteya sembolîk a veguherînê bo gotareke berxwedanê - eşkere kirin. Cejn, bi vegotîneke vejînê û serketina li ser zordestiyê, ji destpêkê ve xwedî hêzek şirovekirinê bû ku dihêle were xwendin ji derveyê çarçoveya tûralî ya pîrozbahiyê. Lê kiriyara siyasî ya rêxistinî ew hêz çalak kir, û ew ji qada sembolîk ya safî derxist ber bi qada pratîkî-kolektîf ve, ku tê de pîrozbahî bixwe dibe şeweyek ji îfadeya siyasî ya hevpar.

Bi berhevkirina ezmûna dîrokî re, Newroz di nav gotara tevgerên Kurdî de veguherî nuqteyêke bingehîn a sembolîk ji bo nasnameya kolektîf, ne wekî nasnameyê sabît an girtî, lê wekî nasnameyê ku bi berdewamî ji nû ve tê avakirin bi rêya kirinê, bîrê û pratîkê. Her pîrozbahîya Newrozê hat dîtin wekî ji nû ve piştrastkirina berdewamiya dîrokî, û wekî daxuyaniyê sembolîk a nebûna qutbûna vegotîneya Kurdî tevî hemû guherîn û zextan. Ji ber vê yekê, cejn ne tenê bû bûyereke salane, lê veguherî ritmê demî yê hişmendîya siyasî bixwe, ku tê de hestê girêdayîbûnê dîsa tê vejandin û têkiliya di navbera kom û dîroka wê de ji nû ve tê avakirin.

Her wiha, ev siyasîkirin beşdar bû di veguhestina Newrozê ji qada herêmî ya tixûbdar ber bi qadeke firehtir a têkiliyê sembolîk a

ji sînor derbasbûyî, ku tê de cejn bû nuqteyeke hevpar a ezmûnên cihêreng ên Kurdî, ku di şert û mercên siyasî de cûda ne lê di simbol û wateyê de hev digirin. Bi vî awayî, Newroz veguherî hêmaneke yekîtiyê ya simbolîk di nav cihêrengiyê de, ku rê dide komê ku xwe wekî tevayîyeke xeyalî ya hevpar bibîne, tevî cudahiyên erdnîgarî, siyasî û ezmûnî.

Beşa Heftemîn: Newroz û Çewisandin

Yekem: Qedexkirina pîrozbahiyê li hin dewletan

Duyem: Suçkirina sembolan (agir, cil, slogan)

Sêyem: Analîza siyaseta înkare

Dema ku em derbasî lêkolîna peywendiya di navbera Newroz û zordariyê de dibin, em tenê li ber belgekirina rewşên qedexekirinê an jî tengkirina li ser pîrozbahiyek gelêrî nayên, lê li ber avahiyek aloz a têkoşîna di navbera sembol û desthilatdariyê de ne, ku tê de cejn ji cihê pîrozbahiyê vediguhere bo qada rûbirûbûnê, û ji pratîkek çandî vedibe kiriyarek ku di nav pergalên ku hewl didin qada giştî kontrol bikin û bîranînê li gorî metnên xwe yê fermî ji nû ve ava bikin, nerehetiyê çêdike. Ji ber vê yekê, di vê beşê de zordarî wekî bersivê demkî li hember bûyere demî nayê famkirin, lê wekî mekanîzmeyek siyasî tê dîtin ku armancê wê wateya ku Newroz hildigire ye, û hewl dide ku wê vala bike, di bin kontrolê de bigire an jî ji nû ve pêname bike bi awayek ku bi mentiqê desthilatdariyê re lihevhatî be.

Newroz, bi hemû wateyên xwe yê vejînê, azadî û ji nû ve damezrandinê, nikare di şert û mercên siyasî yê ku li ser kontrol û yekgirtina bi zor a nasnameyan ava bûne de bêalî bimîne. Her sembolek ku di hundurê xwe de îmkana derbasbûna ji rastiya heyî re hildigire, di çavê desthilatdariyê de dibe ihtîmala derketina ji kontrolê an jî ji nû ve pênamekirina qada giştî. Ji ber vê yekê, zordarî ne li hember kiriyara pîrozbahiyê bi xwe ye, lê li hember wê wateyê ye ku ev kiriyar temsîl dike: wateya bîranîna serbixwe, nasnameya ku nehatiye têxistin, û şiyana hilberandina metneke paralel li hember metna fermî.

Di vê çarçoveyê de, dikare peywendiya di navbera Newroz û zordariyê de wekî peywendiyêke dîyalektîkî di navbera xuya bûn û veşartinê de were famkirin; her çend desthilatdarî hewl bide ku hebûna Newroz kêmbike an jî wê kontrol bike, ew qas jî hebûna wê di hişmendiya civakî de tê qewîkirin, ne wekî tenê cejnê, lê wekî sembola tiştê ku tê qedexekirin û derxistin. Bi vî awayî, zordarî bi xwe dibe hêmanek ku wateya Newrozê ji nû

ve hilberîne û pîvaneke din lê zêde bike, ku tê de pîrozbahiya wê ne tenê pratîkek çandî dimîne, lê dibe kiryara vegerandina mafê hebûnê di qada giştî de.

Herwiha, zordarî yek şikl nagire, lê di navbera qedexekirina rasterast, tengkirina îdarî, ji nû ve şîrovekirina fermî, û hewlên kontrolkirina sembolîk de cûda dibe. Di hin şert û mercan de, pîrozbahî tê qedexekirin an jî nîşaneyên wê tên sînordarkirin, û di şert û mercên din de jê wateya siyasî tê standin û tê veguherandin bo rîtûalek folklorîk a bêwate, an jî tê tevlêkirin di nav metneke fermî de ku hewl dide wê li gorî metna dewletê ji nû ve pênase bike. Di hemû van rewşan de, têkoşîn ne li ser bûyerê bi xwe ye, lê li ser wateya wê û kesê ku mafê pênasekirina wê heye.

Ji goşeyekî kûrtir ve, ev beş eşkere dike ku zordarî tenê laşan armanc nagire, lê herwiha sembol, bîranîn û ziman jî armanc digire; yanî hemû tiştên ku di avakirina hişmendiya civakî de beşdar dibin. Ji ber vê yekê, dema ku Newroz tê zordarîkirin, ya ku bi rastî armanc tê girtin ew şiyana bîranîna xwe ye li derveyî çarçoveya hatiye ferzkirin, û şiyana ji nava civakê bi xwe ve ji nû ve hilberandina nasnameyê ye. Ji vir ve, Newroz di bin zordariyê de ji tenê cejnekê zêdetir dibe, lê vediguhere bo xala berxwedaneke sembolîk a bi hêz, ku tê de hemû alozîyên di navbera desthilatdarî û nasnameyê de, di navbera tunekirin û domandinê de, di navbera bêdengiyê û xweîfadekirinê de tene cismkirin.

Di vê çarçoveyê de, nikare li zordariyê wekî hêzek ku diyarde qediya dike were nihêrîn, lê wekî faktorek ku wê ji nû ve ava dike. Newroz di bin zextê de winda nabe, lê şiklê xwe diguherîne, di nav qadan de digere, xwe bi şert û mercan re lihev dike, û wateyên nû bi dest dixê. Bi vî awayî, zordarî dibe beşek ji dîroka Newrozê bi xwe, ne wekî tenê astengiyekê, lê herwiha wekî faktorek ku sembolîzma wê kûrtir dike û hebûna wê di hişmendiya civakî de bihêztir dike.

Di encamê de, ev beş tenê hewl nade ku şiklên zordariyê yên ku li Newrozê hatine kirin lêkolîn bike, lê herwiha hewl dide ku fêhm bike ka peywendiya di navbera sembol û desthilatdariyê de çawa vediguhere bo qada têkoşîna li ser wateyê, bîranînê û

hebûnê, û çawa cejnek dikare bibe awireke alozîyên kûrtir ên ku bi nasnameyê, naskirinê û îmkana hebûnê di nav cîhanekê de girêdayî ne ku desthilatdarî her dem hewl dide di wê de diyar bike ka divê çi bê gotin û çi bê jîbîrkirin.

Ji vê xala destpêkê ve, pêdivî ye ku li Newrozê di çarçoveya zordariyê de ne wekî bûyerekî cuda were nihêrîn, lê wekî xala hevgyrtina dîroka siyasî û bîranîna civakî, ku tê de hemû şiklên alozîyê di navbera ya ku desthilatdarî hewl dide sabît bike û ya ku civak hewl dide biparêze de têne komkirin. Ji ber vê yekê, zordarî tenê ji bo sînordarkirina pratîka xuya naxebite, lê hewl dide qada sembolîk bi xwe ji nû ve ava bike, bi rêya kontrolkirina awayê xuya bûna cejnê, zimanê ku bi wê tê îfadekirin, û çarçoveya ku destûrê dide wê di hundurê xwe de hebe.

Lêbelê, ev hewl gelek caran di tunekirina sembolê de serkeftî nabe, belkî pir caran dibe sedema encameke berevajî, ji ber ku Newrozê ji pratîkek eşkere vediguherîne bo bîranîneke veşartî, û ji ritûalek xuya vedibe hişmendiyeke nepenî ku di gelek şiklan de xwe nû dike. Ji ber vê yekê, dema ku cejn li meydana tê qedexekirin, dibe ku ew di nav malan de, di stranan de, di çîrokan de û di bîranîna ku ji nîşkekê bo yê din tê veguhestin de bidome; û dema ku di metna fermî de ji wateya xwe tê vala kirin, di metna gelêrî de ji nû ve bi wateyê tê dagirtin. Bi vî awayî, Newroz şiyana xwe ya derbasbûna di nav astên hebûnê de îspat dike: ji eşkereyê bo nepenîyê, ji giştîyê bo veşartinê, bêyî ku bingeh an jî erkê xwe yê sembolîk winda bike.

Herwiha, zordarî di hewla xwe ya kontrolkirina sembolê de, naskirineke nepenî ya hêza wê eşkere dike; ji ber ku ya vala ji wateyê ye nayê zordarîkirin, lê ya ku îmkana bandorkirin û ji nû ve avakirina hişmendiyê hildigire. Ji vir ve, armancgyrtina Newrozê nîşan dide ku desthilatdarî bi awayekî kûr fam dike ku ev cejn ne tenê bûyerek çandî ye, lê avahiyeke sembolîk e ku dikare bîranîna civakî tevbigere û peywendîya di navbera kes, civak û dîrokê de ji nû ve pêname bike.

Di nav vê alozîya domdar de, Newroz pîvaneke nû distîne, ku tê de ne tenê sembola vejînê dimîne, lê herwiha dibe sembola xurtbûn û domandinê di bin zextê de. Her hewla qedexekirin an jî

kontrolkirina wê, pêvekek nû ya wateyê li dîroka wê zêde dike, û wê vediguhêrîne şahidek li ser şiyana civakê ya parastina xwe li hember hewlên perçeçkirin an tunekirinê. Bi vî awayî, cejn ji tenê demeke pîrozbahiyê vedibe rêgezê dîrokî ya rûbirûbûna simbolîk, ku tê de nasname bi kiryar û bîranînê re bi hev re ji nû ve tê hilberandin.

Di dawiya vê ufqa analîtîkî de, eşkere dibe ku peywendiya di navbera Newroz û zordariyê de ne peywendiyê neyînî û yekalî ye, lê peywendiyê dîyalektîkî û aloz e; ku tê de zordarî tenê bêdengî nahilberîne, lê dikare şiklên nû yên xweîfadekirinê jî biafirîne, û qedexê nebe sedema jibîrkirinê, lê dibe ku bibe sedema kûrtirbûn û bihêztirbûna bîranînê bi hişmendiyê mezintir. Bi vî awayî, Newroz di bin zordariyê de ne tenê cejnek e ku tê qedexekirin an destûrdayîn, lê rewşeke dîrokî ya domdar e ji bo danûstandina di navbera hebûn û tunekirinê de, di navbera bîranîn û desthilatdariyê de, û di navbera ya ku tê xwestin bê jibîrkirin û ya ku îsrar dike ku were bîranîn de.

Yekem: Qedexkirina Pîrozbahiya Newrozê li Hin Dewletan

Qedexkirina pîrozbahiya Newrozê li hin dewletan nikare wekî tenê rêberek îdarî an jî biryareke demkî ya girêdayî bi rêxistina qada giştî re were famkirin, lê divê di çarçoveyê firehtir de were xwendin wekî îfadeya aloziyê kûr di navbera desthilatdarî û simbolê de, di navbera dewlet û bîranînê de, û di navbera nasnameya fermî û wan nasnameyan de ku bi tevahî di hundurê wê de nahêlin. Ji ber vê yekê, dema ku cejnek wekî Newroz tê qedexekirin, ya ku armanc tê girtin ne tenê kombûnek an rîtûalek e, lê ew wateya ku li piştê kombûnê heye ye; yanî şiyana hilberandina bîranîneke civakî ya serbixwe, û şiyana îfadekirina girêdaneke ku tenê di nav sînorên metna fermî de nayê sînordarkirin.

Di vê çarçoveyê de, qedexê wekî amûrek siyasî xuya dibe ku armanca wê kontrolkirina qada simbolîk e bi qasî ku armanca wê kontrolkirina qada maddî ye. Ji ber ku dewleta nûjen, ku hewl dide simbol û nasnameya xwe di nav çarçoveyê navendî de

yek bike, gelek caran li sembolên alternatîf an paralel wekî ihtîmalên pirwatebûnê dinêre ku dikarin aramiya metna fermî tehdîd bikin. Ji ber vê yekê, qedexekirina Newrozê ne wekî redkirina cejnêkî demî tê famkirin, lê wekî hewldanek ji bo sînordarkirina şiyana vê cejnê ku wekî platformeke sembolîk ji bo îfadekirina nasnameyek civakî bixebite ku dibe ku di hundurê pênaseya dewletê ya ji bo xwe de cihê xwe yê tam nebîne.

Ev qedexe gelek şikl girtine, ku di navbera qedexekirina eşkere ya pîrozbahiyên giştî, tengkirina li ser kombûnan, û qedexekirina bikaranîna sembolên girêdayî bi cejnê de digerin, heta ku Newroz di nav metneke fermî de ji nû ve tê şîrovekirin ku wê ji wateyên wê yê bingegehî vala dike û wê wekî rîtûalek folklorîk a bê dûrahiya siyasî pêşkêş dike. Di hemû van rewşan de, armanc ne tunekirina tevahî ya cejnê ye, lê ji nû ve rêxistina wateya wê û sînorên xuya bûna wê ye, da ku nebe qada îfadekirina azad an jî demeke qelebalax a hişmendiya civakî.

Lêbelê, ev qedexe gelek caran nebû sedema windabûna Newrozê, lê bû sedema veguherîna wê ji pratîkek eşkere bo kiryareke berxwedana sembolîk, ku tê de pîrozbahiya wê wateyek zêde bi dest xist ku ji wateya wê ya bingegehî derbas dibe. Ji ber vê yekê, dema ku cejn li meydana tê qedexekirin, ew di qadanên taybet de, di bîranînê de û di şiklên alternatîf ên îfadekirinê de ji nû ve tê hilberandin, ku ew di hişmendiye de bêtir amade dike, her çend di rastiyê de kêmtir xuya be. Bi vî awayî, qedexe bi xwe vediguhere faktorek ku sembolê ji nû ve ava dike û hêzeke nû dide wê, ji ber ku wê bi tecrûbeyê zordarî û xurtbûnê re di heman demê de girêdide.

Ji goşeyek kûrtir ve, astengkirina Newrozê sînorên desthilatê di kontrolkirina sembolên çandî de eşkere dike; ji ber ku desthilat dikare pratîkê sînordar bike, lê nikare bi hêsanî maneyê tune bike an jî rê li ber domandina bîranînê bigire. Newroz, wekî avahiyek sembolîk a kûrrehîşî, tenê bi qada giştî ve nayê girêdan, lê di ziman de, di çîrokê de û di hestê kolektîf ê aidiyetê de jî dijî. Ji ber vê yekê, her hewildanek ji bo astengkirina wî, ji kontrola li ser kiryarê zêdetir, dibe têkoşînek li ser maneyê.

Di encamê de, astengkirina pîrozbahiya Newrozê li hin dewletan dawîya cejnê nîşan nade, belkî qonaxeke nû di dîroka wî de pêk

tîne; li wir ji rîtûalek civakî vediguhezê bo sembolek siyasî ya qelew, û ji pratîkeke çandî vedibe kiryarek berxwedanê li dijî hegemonya simbolîk. Bi vî rengî, Newroz di çarçoveya qedexekirinê de tenê ne bûyerek ji bo pîrozbahiyê ye, belkî dibe ceribandinek ji bo şiyana komê ya parastina bîranîna xwe û nasnameya xwe, û ji bo ji nû ve hilberandina wan tevî hemû awayên astengkirin û derxistina derve.

Dibe gotin ku qedexekirina Newrozê ne hadîrbûna wî di qada simbolîk de bi dawî dike û ne jî jê radike, belkî wê di şert û mercên tevlihevtir û girêdayîtir de ji nû ve pênase dike; li wir ji pratîkeke vekirî û eşkere vedibe nîşaneyeke qelew a têkoşîna kûr di navbera bîranînê û desthilatê de, û di navbera nasnameyê û derxistinê de. Di dema qedexeyê de, cejn winda nabe, belkî ji asta kiryara xuya vediguhezê bo asta maneya veşartî, û ji qada giştî vedibe cihên veşartîtir; lê di heman demê de qelewbûneke manewî ya mezintir bi dest dixê, ji ber ku ew bi ezmûna astengkirinê bixwe ve girêdayî dibe.

Ji ber vê yekê, her hewildanek ji bo sînordarkirina Newrozê ne tenê nayê ku wî ji maneya xwe vala bike, belkî bi awayekî paradoksîk, hişyariyek kûrtir li ser xweza û rola wî çêdike; li wir kes û kom fam dikin ku tiştê ku tê qedexekirin tenê rîtûal nîne, belkî şiyana bîranînê, derbirînê, û ji nû ve hilberandina xwe ye li derveyî çarçoveya hatî ferzkirin. Bi vî rengî, pîrozbahiya Newrozê — heta di sade û biçûktirîn awayên xwe de — vedibe kiryareke hebûnî ya tevlihev, ku di hundirê xwe de maneya girêdayîbûna bi bîranînê, bi aidiyetê, û bi şiyana domandinê digire, tevî hemû awayên zextê.

Ji vir û pê ve, pirs tenê di vê yekê de namîne ku: gelo Newroz tê pîrozkirin an na? Belkî vediguhezê bo pirsên kûrtir: çawa tê pîrozkirin? Di bin kîjan şertan de? Bi kîjan zimani? Û bi kîjan asta xuya an veşartinê? Ev pirs eşkere dike ku cejn êdî tenê ne bûyerek demkî ye, belkî bûye qadeke ji bo ji nû ve fikirîn li ser tîkiliya di navbera kes û komê de, di navbera bîranînê û rastiye de, û di navbera tiştê ku dikare were gotin û tiştê ku divê were veşartin de.

Di vî asoyê de, diyar dibe ku simbol, heta dema ku tê dorpêçkirin an sînordarkirin jî, şiyana xwe ya çalakkûnê winda nake, belkî

xwe di hundirê hişmendiyê de bi awayên nermtir û tevlîhevtir ji nû ve hilberîne; û bîranîn, çiqas li ser wê zext were kirin an bi zorê ji nû ve were avakirin jî, dîsa jî dikare rêyên alternatîf ji bo mayîn û domandinê bibîne, çî bi çîrokê re be, çî bi îma û nîşaneyan re, an jî bi wan pratîkên biçûk ên ku wekî kêlek xuya dikin lê di hundirê xwe de hêza domandina dîrokî digirin. Bi vî rengî, qedexekirina Newrozê ne dawîya wî ye, belkî qonaxeke nû di guherîna wî de ye; li wir hadîrbûna wî wekî sembolek berxwedana bêdeng û wekî bîranîneke zindî ya ku red dike ku vemire, zêdetir tê xurtkirin, û berdewam dike ku xwe di hundirê demê de ji nû ve ava bike, çî şert û merc biguherin jî.

Duyem: Suçkirina Sembolan (agir, cil û berg, şiar)

Ger qedexekirina pîrozbahiya Newrozê armanca xwe li ser kiryara kolektîf a eşkere bike, wê demê suçkirina sembolên bîngêhîn ên wî astek kûrtir, hestiyartir û tevlîhevtir a zordariyê temsîl dike; li wir armanc êdî tenê bi kontrolkirina bûyerê di şiklê wê ye rasterast de sînordar namîne, belkî ji wê derbas dibe bo parçekirina avahiya wê ya sembolîk ji hundir ve, bi armanca hedefgirtina wan unsurên ku maneya wê pêk tînin, zimanê wê ye taybet ava dikin, û wê ji pratîkeke demkî ya sade vediguherînin bo xitabezek manewî ya qelew. Ji ber vê yekê, agir, cil û berg, û şiar, tenê pêkhatiyên derveyî an xemilandinên pîrozbahiyê nînin, belkî pergalên manewî yê tamam in ku wekî navendên wergerandinê di navbera bîranîne û rastiyê de, di navbera dîrokê û laş de, di navbera aidiyetê û derbirîne de dixebitin; bi vî rengî ji unsûrên hevrêz vedibin hilgirên bîngêhîn ên maneyê û nasnameyê.

Di vî çarçoveyê de, suçkirina van sembolan vedibe hewildanek hişmendane ji bo ji nû ve rêkûpêkkirina hemû qada manewî, ne bi rakirina bûyerê, belkî bi vala kirina wê ji naveroka wê ya sembolîk, û bi veguhastina wê bo pratîkeke vala ku dikare were kontrolkirin an ji nû ve were şîrovekirin di hundirê xitabeke fermî ya bêtengşeyê de. Ji ber ku desthilat, dema ku nikare cejnê bi tevahî tune bike, berê xwe dide kontrolkirina sembolên wê, ji ber ku ew fam dike ku mane ne di bûyerê bixwe de dijî, belkî di

wan nîşaneyan de ku dide wê maneya wê û wê dike tiştê ku dikare were şîrovekirin. Ji vir ve, suçkirina sembolan nayê wekî rêbazek teknîkî an rêxistinî were fam kirin, belkî wekî iyeke kûr a hegemonya li ser maneyê, ku armanca wê ji nû ve avakirina têkiliya di navbera komê û bîranîna wê de, û di navbera simbol û çarçoveya wê de ye.

Di vî çarçoveyê de, agir tenê nayê kurtkirin bo unsûreke fîzîkî ya ku ji bo ronahiyê an pîrozbahiyê tê bikaranîn, belkî wekî xala qelewbûna simbolîk a bilind tê xwendin, ku di hundirê xwe de fikra vejîna nû, şikandina tariyê, û guherîna ji bêdengiyê bo kiryarê, û ji bindestiyê bo berxwedanê dihewîne. Ew tenê ne agir e, belkî zimanêke dîtbarî ya azadiyê ye; ji ber vê yekê, sînordarkirin an qedexekirina wê hewildaneke ji bo kontrolkirina vê maneyê û wan kapasîteyên şîrovekirinê yên ku ji sînoren rîtûalê derbas dibin temsîl dike. Ji ber vê yekê, dema ku agir tê qedexekirin, tenê ronahî nayê qedexekirin, belkî ew tiştê jî tê hedefgirtin ku ev ronahî wekî ragihandineke simbolîk a serkeftina li dijî zordariyê temsîl dike.

Ji ber ku **cil û berg**, wê jî maneyeke ne kêmtir ji wê kûr hildigire, ji ber ku ew veguhastina nasnameyê ji asta maneyê bo asta laş temsîl dike. Laş, dema ku cil û bergê bi maneya çandî an neteweyî li xwe dike, vedibe nivîsek dîtbarî ya vekirî ji bo xwendinê, ku bi rêya wê kes aidiyeta xwe radigihîne û bîranîna xwe ya kolektîf bi wê temsîl dike. Ji vir ve, suçkirina hin şêwazên cil û bergê nayê tenê wekî rêxistina xuyangê an hewildanek ji bo kontrola civakî were fam kirin, belkî wekî hewildanek ji bo qutkirina laşê ji zimanê wî yê simbolîk û astengkirina veguhastina wî bo qada derbirîna nasnameyê. Ew zordariyek e li ser tiştê dîtbar wekî xitab, û li ser laş wekî hilgirê maneyê, bi awayekî ku ew dîsa tê vegerandin nav çarçoveyek bêalî an ferzîrî ku ji maneya taybet bêpar e.

Şiar jî, asteke herî êşkere ya veguhastina simbolê bo xitabê temsîl dike, li wir maneyê ji îma'yê derbas dibe bo ragihandinê, û ji simbolê vedibe zimanêke rasterast. Ji ber vê yekê, suçkirina wan nîşan dide xemgîniya desthilatê ji kêliya zelaliyê, ango kêliya ku simbolê tê gotin, tê vegotin û tê dubarekirin. Şiar nayê zordarkirin ji ber ku tenê peyvek e, belkî ji ber ku ew bîranînê

di hevokek de qelew dike, hestê dike ber hemberî pozîsyonê, û sembol vediguherîne bo xitabê, ku ew dikare ji qada sembolîk derbas bibe bo qada siyasî ya rasterast.

Lêbelê, tiştê ku kêrahîyê wê pevçûnê eşkere dike ew e ku suçkirina sembolan, tevî tundîya xwe, ne dibe sedema rakirina wan, belkî wan dide ber guherîna nû di nav şertên qedexeyê de. Agir dikare bibe sembolek veşartî an hebûnek nehêlî, cil û berg dikare bi awayên ne-rasterast were ji nû ve şîrovekirin, û şiar jî dikarin bibin awayên alternatîf: stran, hereket, îma, an jî bêdengiyek ku bi maneyê tije ye. Ji vir ve, sembol winda nabin, belkî têne guherandin û têne veguhastin di nav guherînek domdar de, ku wan dike nermtir û hêzê wan ya mayînê zêdetir dike.

Ji goşeyek kûrtir, suçkirina sembolan eşkere dike ku pevçûna rastî ne li ser kiryar an xuyangê ye, belkî li ser kêy e ku xwedî desthilata pênasakirina maneyê ye. Ma sembol milkiya wan koman e ku ew afirandine û tê de dijîn? an jî milkiya desthilatê ye ku hewl dide wan ji nû ve şîrove bike û kontrol bike? Ma maneyê dikare ji jor ve were ferz kirin, an jî ji jêr ve, bi rêya bîranîn, ezmûn û pratîkê tê çêkirin? Ev pirs dikin ku zordariyê di asta sembolîk de bi rastî têkiliyê li ser serweriya manewî ye, ango li ser mafê navdana tiştan û pênasakirina maneyê wan. Di vî çarçoveyê de, suçkirina sembolan vedibe hewildanek ji bo ji nû ve nivîsandina bîranînê bixwe, bi kontrolkirina amûrên derbirîna wê. Lêbelê, ev hewildan, her çiqas hêzdar be jî, sînorkirî dimîne, ji ber ku sembol tenê di qada giştî de najin, belkî di hiş, di çîrok, û di dubarekirina rojane de jî dijîn ku ne têne kontrolkirin bi tevahî.

Di encamê de, suçkirina sembolên Newrozê maneyê wê tune nake, belkî berevajî wê, kêrahîyê wê zêdetir dike û hêza wê ya veşartî eşkere dike; ji ber ku ev sembol ne tenê xemilandin an rîtûal in, belkî avahiyên zindî yê maneyê ne, ku dikarin hebûn, berxwedan û domandinê di heman demê de temsîl bikin. Bi vî rengî, her sembol—her çiqas sade an kêlek xuya be jî—vedibe qadeke pevçûnê û hilgirê bîranîneke ku nikare bi hêsanî were desteser kirin, ji ber ku ew ne tenê di şiklê xwe de dijî, belkî di hişê kolektîf de dijî ku wê her tim ji nû ve hilberîne û veguherîne zimanek ji bo hebûn û mayînê.

Sêyemîn: Analîza Siyasetên Înkare

Ger ku qedexekirin li ser kirinê ye, û sûcdarkirina sembolan li ser zimanê vegotina ye, wê demê siyaseta înkare astê herî kûr û herî xeternak di avahiya zordariyê de temsîl dike. Di vê astê de armanc êdî tenê kontrolkirina pratîkê an jî perçekirina sembolê nîne, belkî jêkirina wateyê ji bingeha wê ye, û nivîsandina rastiye bi awayekî din ku hebûna wê înkare dike an jî wateya wê kêmkirine. Înkare, di vê çarçoveyê de, ne tenê bêdengî an jî guhnehêlîna, belkî kiriyarek siyasî-zanistî ya rêxistinî ye, ku armancê wê şiklêkirina hişmendîya kolektîf e bi kontrolkirina ya ku tê pejirandin û ya ku tê derxistin, di ya ku tê gotin û ya ku tê jêbirin, û di ya ku tê dîrokê de tê girtin û ya ku tê jêkirin.

Siyasetên înkare ne tenê bi zordariya rasterast dixebitin, belkî bi afirandina gotarêkî alternatîf ku Newroz ji konteksê xwe yê eslî derdixe, an jî ji aliyên sembolîk û siyasî yên wê vedigire, an jî wekî fenomenek bêalî pêşkêş dike ku tu wateyê di derbarê nasname, dîrok an jî nakokî de nîne. Li vir, armanc ne qedexekirina cejnê an sembolan e, belkî veguherandina wê bo tiştek din: bo kevneşopiyek giştî bê taybetmendî, an bo bûyerek xwezayî bê bîranîn, an jî bo rîtûalek folklorî ya ji wateyê hatî valakirin.

Di vê çarçoveyê de, înkare dibe şeweyek ji hegemoniyaya nerm li ser bîranînê, ku sembol ne bi awayekî rasterast têne jêkirin, belkî di çarçoveya çîrokek serdest de têne şîrovekirin û ji naveroka xwe têne vala kirin. Ji ber vê yekê, li şûna ku Newroz wekî sembolek xwedî wateyên dîrokî û çandî yên girêdayî bi komek taybet were pejirandin, ew wekî “cejnê giştî” bê bingeha diyarkirî, an jî wekî “kevneşopiyek kevn” bê girêdana siyasî an nasnameyî tê pêşkêşkirin. Bi vî awayî, têkiliya di navbera sembol û koma wê ya eslî de tê perçekirin, wate ji konteksê tê qutkirin, û di çarçoveyek giştî de ku xizmeta mantiqa desthilatdariyê dike tê vegrandin.

Ji nêrînek kûrtir, ev şewaza zordariyê nîşan dide ku nakokî tenê li ser niha ne, belkî li ser kontrolkirina xwe ya borî jî ye. Ji ber ku dema ku wate tê înkare kirin, an jî bi awayekî li dijî bîranîna kolektîf tê şîrovekirin, çêbûyîna tiştek din ne tenê veguherandina dîrokê ye, belkî nivîsandina dîrokê ji nû ve ye. Di vê rewşê de,

çîrokên alternatîf têne jêbirin, an kêmkirin, an jî bi zorê têne di nav çîrokek navendî de têkilîdanîn. Ji ber vê yekê, înkâr ne tenê nebûna pejirandinê ye, belkî hilberîna nebûna ye, ango afirandina rastiyek ku sembol di wê de bi awayekî şiklî heye, lê di hişmendiya giştî de ji wateyê hatî vala kirin.

Her wiha, siyasetên înkârê li ser astê zimanê jî dixebitin, ku tê de peyv û nav têne guhertin, an jî karanîna têgînên taybet têne dûr kirin, an jî bi gotinên giştî têne guhertin ku taybetmendî vedişêrin. Di vir de ziman ne tenê amûrek vegotinê ye, belkî dibe amûrek ji bo şiklêkirina rastiyê, ji ber ku tiştê ku bi awayekî zelal nayê navkirin, zêdetir xetereya winda bûnê an jî tevliheviyê digire. Bi vî awayî, nakokî jî dibe nakokiyek zimanî, ku pirs dibe: Newroz çawa tê navkirin? Bi kîjan wateyê? û ji bo kê?

Lêbelê, ev şewaza zordariyê, her çiqas bi rastî û kûrahî be jî, nikare sembol bi tevahî ji holê rake, belkî di pir rewşan de dibe sedem ku hişmendiya wê di nav xwe ya kolektîf de zêdetir kûr bibe. Dema ku wate di gotara fermî de tê înkâr kirin, ew di gotara gelêrî de ji nû ve tê sabitkirin, û dema ku di qada giştî de ji wateya xwe tê vala kirin, ew di bîranîna kolektîf de bi wateyê tê şewitandin. Bi vî awayî, înkâr bi nebûnê nayê bersivandin, belkî bi hilberîna nû ya kûr û giran a wateyê di nav dorhêlên alternatîf ên vegotinê de tê vegerandin.

Ji vir ve, tê diyar kirin ku siyaseta înkârê ne tenê qonaxek ji zordariyê ye, belkî şeweyek pêşketî ya kontrolkirina sembolîk e, ku armancê wê veguherandina têkiliya di navbera komek û bîranîna wê de, û di navbera sembol û wateya wê de ye. Lê di heman demê de, ew sînorên vê kontrolê jî êşkere dike, ji ber ku wate, dema ku bi kûrahî di ezmûn û bîranînê de hatiye rişandin, nikare bi tevahî were jêbirin, belkî bi awayên nû dîsa xuya dike, carinan bi hêz û zelaltir.

Di encamê de, analîza siyaseta înkârê nîşan dide ku Newroz ne tenê bi qedexekirin an sûcdarkirin tê zordar kirin, belkî jî bi hewildanên veguherandina wê û jêbirina wateya wê. Nakokiya derbarê wê di bingeh de nakokiyek e li ser bîranînê, li ser mafê vegotinê, û li ser şiyana gotinê: ev sembol çi wateyê dide, ji kê re tê girêdan, û çawa divê were têgihiştin. Bi vî awayî, Newroz,

di beramberî înkare de, ne tenê cejnek e ku tê pîroz kirin, belkî cihêk vekirî ye ji bo parastina xwe ya wateyê, û ji bo mafê komekê ku xwe di dîrokê de bi xwe diyarkirin.

Dikare bê gotin ku xeternaktirîn aliyê siyaseta înkare ne tenê ew e ku tiştan vedişêre, belkî jî ew e ku rastiyeke alternatîf hilberîne ku wekî xwezayî û bêpirsiyar tê pejirandin, ji ber ku hişmendî bi gavên hêdî-hêdî tê şiklêkirin da ku nebûna wateyê wekî tişteke normal û xwezayî qebûl bike. Lêbelê, ev “serkeftina xuya” her gav binavber e, ji ber ku bîranîn, dema ku tê li peravê avêtin, namîne, belkî dibe hişmendiyeke zêdetir tûj û giran, ku pirsê dîsa radike: em kî ne? û çima tê xwestin ku ev wate were jêbirin? Li vir, Newroz ji semboleke înkare kirî dibe xaleke eşkerekirina xwe ya înkare xwe, ku êdî ne tenê mijarekê nakokiyê ye, belkî amûrek e ji bo vekolîn û eşkerekirina mekanîzmayên wê.

Beşa Heştem: Newroz wek Nasnameya Kolektîf

Yekemîn: Cejn wek amûrek ji bo ji nû ve hilberandina nasnameyê

Duyemîn: Rîtûal wek kiryarek berxwedanê

Sêyemîn: Rola stran, helbest û reqsê

Dema ku em digihîjin têgîna Newroz wek nasnameya kolektîf, em ne li ber guherînek sade ya wateya cejnê ji rîtûalê ber bi simbolê, an ji çandê ber bi siyasetê ne, belkî em li ber veguherînek avahîsazî ya kûr di xwezaya xwe ya Newrozê de ne. Di vê astê de, Newroz êdî tenê bûyerek demkî an gotarek simbolîk nîne, belkî dibe çarçoveyek hebûnî ku bi wê re têkiliya di navbera kes û komê, di navbera bîranîn û dîrokê, û di navbera niha û îhtimala pêşerojê de ji nû ve tê şiklêkirin. Bi vî awayî, Newroz ne tiştek e ku tenê tê kirin, belkî tiştek e ku tê jiyar kirin, û avahiyek hundurîn e ku hişmendiya kolektîf ava dike û têkildariya wê û berdewamiyê pêk tîne.

Nasnameya kolektîf, di bingehê xwe de, ne diyarkirîyek amade an avahiyek girtî ye, belkî pêvajoyek berdewam e ji hilberandin û ji nû ve hilberandinê, ku bi berhevbûna ezmûn, simbol, çîrok û pratîkên hevpar tê şiklêkirin. Di vê çarçoveyê de, Newroz wek yek ji herî girîng hawîldarên simbolîk ên vê pêvajoyê derdikeve holê, ji ber ku ew nasnameyê wek wateyek sabît pêşkêş nake, belkî cihêk vekirî dide ku di her kêliya dîrokî de ji nû ve were pênasekirin. Ew ne tenê girêdanê ferz dike, belkî wê hilberîne; û komê ne di nav şeweyekê yekalî de tixûb dike, belkî jê re şansê pirrengî di nav yekîtiyê de dide.

Ji vê dîtinê ve, Newroz dibe zimanekî kolektîf ê hebûnê, ku ji sînorên vegotina kesane derbas dibe û dibe horizontek hevpar ji bo têgihiştin û girêdanê. Dema ku kesan Newroz pîroz dikin, ew ne tenê beşdarî rîtûalekê dibin, belkî têkiliyê digirin bi bîranînek hevpar, bi çîrokek ku ji wan re derbas dibe, û bi dîrokek ku nayê qutkirin wek borîyek qedîya, belkî wek hebûnek berdewam di hişmendiyê de tê jiyar kirin. Bi vî awayî, cejn dibe kêliyek ku

tê de nasname tê giranî kirin, girêdana endamtiyê tê nûkirin, û têtikiya di navbera zate û giştî de ji nû ve tê şiklêkirin.

Her wiha, Newroz wek nasnameya kolektîf ne tenê li ser astê hişmendiyê dixebite, belkî li ser astê pratîka civakî jî dixebite, ji ber ku endamtiyê bi kiryara hevpar tê hilberandin: komkirin, pîrozbahî, danûstandina sembolan, dubarekirina rîtûalan, û vegotina çîrokan. Ev pratîk ne tenê nasname nîşan dide, belkî wê hilberîne, ji ber ku endamtiyê jî têtînek abstrakt dike ezmûnek zindî. Ji vir ve, Newroz ne tenê nasname diparêze, belkî wê di her carê de ji nû ve diafirîne.

Ji aliyekî kûrtir ve, Newroz wek nasnameya kolektîf têtikiya tevlihev di navbera dem û nasnameyê de eşkere dike. Nasname, ji bo ku bidome, hewce ye ku amûrek hebê ku wê bi borî re bigire têtikiyê bêyî ku wê di nav wê de bêteng bike, û li vir Newroz tê wek demek dorî ku di xwe de berdewamiyê dîrokê hilgirtî ye bêyî ku wê bike barê girtî. Her dorê Newroz di heman demê de veger û destpêk e: veger bo bîranînê, û destpêk ji bo şîrovekirina wê ji nû ve. Bi vî awayî, dem ji xetekê ku ji xwe tê qutkirin dibe dora ku tiştên qutbûyî dîsa dike yek, û nasnameyê şiyana xwe ya berdewamiyê dide.

Her wiha, Newroz di vê çarçoveyê de xalek hevserhildanê di navbera kesane û kolektîf de temsîl dike, ku kes xwe wek beşek ji giştê mezintir dibîne, bêyî ku taybetmendîya xwe wînda bike. Beşdarî di cejnê de ne wateya helandinê di nav komê de ye, belkî têtikildarbûn e bi avahiyek sembolîk ku kes ji wê re dikare xwe nas bike û xwe di mirayê komê de bibîne, bêyî ku wek hebûnek serbixwe were jêkirin. Bi vî awayî, nasnameya kolektîf ne dijberê ferdîyetê ye, belkî şertê îmkana wê ye.

Di çarçoveyekî tevlihevtir de, dikare Newroz wek nasnameya kolektîf wek qada muzakereyê ya berdewam were dîtin li ser wateya xwe ya endamtiyê. Ew ne pênaseyek girtî ya nasnameyê pêşkêş dike, belkî cihêk vekirî dide ber şîroveyên pîralî, ku bi guhertina şert û mercên dîrokî û siyasî têne guherandin. Di hin kêliyan de ew wek sembolek çandî tê xwendin, di yên din de wek vegotinek siyasî, û di yên din de wek ezmûnek hebûnê. Ev pirrengî ne nasname lawaz dike, belkî wê dewlemend dike, ji

ber ku wê dike ku bi guhertinan re xwe adapte bike bêyî ku bingehê xwe winda bike.

Her wiha, Newroz wek nasnameya kolektîf rolek girîng dileyize di beramberî qutbûna dîrokî de, ji ber ku ew wek pira di navbera nîşan de dixebite, û hestê berdewamiyê dide, her çiqas guhertin û şikestin hebin jî. Her pîrozbahiyek Newrozê di heman demê de kiryarek bîranîn û kiryarek berdewamiyê ye, ku wate ji nîşekê ber bi nîşekî din radest dike, ne tenê bi gotinê, belkî bi pratîk û ezmûnê. Bi vî awayî, nasname ji têgînek tenê dibe bîranînek cihgirtî di demê de.

Ji aliyekî rexneyî ve, dikare bê gotin ku Newroz wek nasnameya kolektîf ji aloziyan bêpar nîne, ji ber ku ew her dem di navbera vekirin û girtinê de ye, di navbera pîrrengî û yekîtiyê de, û di navbera sembolîzma çandî û bikaranîna siyasî de. Ew carinan dibe amûrek ji bo yekkirina komê, carinan ji bo diyarkirina sînorên wê, û carinan ji bo ji nû ve pênasikirina wê. Lê ev alozi ne lawazî ne, belkî beşek ji dinamîka wê ne, ji ber ku ew nîşan dide ku nasname xwe ne avahiyek sabît e, belkî pêvajoyek berdewam e ji nakokî, muzakere û ji nû ve avakirinê.

Di encamê de, têgihiştina Newrozê wek nasnameya kolektîf eşkere dike ku ew ne tenê cejnek e ku tê pîroz kirin, û ne tenê sembolek e ku tê bikaranîn, belkî avahiyek kûr e ji bo hilberandina wateya kolektîf, û amûrek berdewam e ji bo ji nû ve şiklêkirina têtikiliya di navbera mirov û dîrokê de, û di navbera kom û xwe de, û di navbera bîranîn û pêşerojê de. Ew ne neynika nasnameyê ye, belkî yek ji herî girîng amûrên hilberandina wê ye, ku ji kêliyê demkî dibe rewşek hebûnî ya berdewam, ku di hişmendiyê de dijî, di kirinê de tê dubarekirin, û di demê de wek horizontek vekirî ya endamtiyê û nûbûnê berdewam dike.

Yekemîn: Cejn wek amûrek ji bo ji nû ve hilberandina nasnameyê

Têgihîştina Newrozê wek amûrek ji bo ji nû ve hilberandina nasnameyê pêwîst dike ku em ji fêmkirina serbixwe ya cejnê wek bûyerek pîrozbahî ya dubare tê derbas bibin, û biçin nav kûrahiya wê wek amûrek demî–sembolîk ku di her dora xwe de hişmendiya kolektîf ji nû ve şikl dike. Di vê çarçoveyê de, cejn ne tenê ji ber ku kevneşopî ye tê kirin, belkî ji ber ku ew kêliyek avahîsazî ye ku tê de wateya endamtiyê ji nû ve tê hilberandin, ji ber vê yekê nasname ne diyarkerê sabît dimîne, belkî dibe pêvajoyek dinamik ku bi dubarekirina hişyar û nehişyar tê şiklêkirin.

Nasname, di xwezaya xwe de, ne tiştek e ku carekê tê girtin û paşê tê parastin, belkî avahiyek berdewam e ku hewceyê rîtûal û pratîkan e ku wê di nav demê de dîsa sabît bike. Li vir rolê Newrozê derdikeve holê, ne wek tenê bîranîn, belkî wek çarçoveyek dorî ji bo ji nû ve piştrastkirina xwe ya kolektîf, ku tê de hêmanên bîranînê, sembol û pratîk têne girêdan da ku kesan dîsa bi komê û komê bi dîroka xwe ve girê bidin. Her pîrozbahiyek Newrozê di bingehe xwe de kiryarek ji nû ve hilberandina nasnameyê ye, ji ber ku tiştê ku tê dubarekirin ne bûyere, belkî wateya wê ye.

Ji vê dîtîne ve, dubarekirin di Newrozê de ne dubarekirina mekanîkî ye, belkî afirandina berdewam a nasnameyê di şert û mercên guherbar de ye. Her nifş Newroz di şertên cûda de digire, û li gor ezmûna xwe wê ji nû ve şîrove dike, lê di heman demê de girêdana xwe bi borî re diparêze. Bi vî awayî, cejn dibe xalek hevserhildanê di navbera berdewamî û guhertîne de, ku nasname ne hişke dibe û ne jî bê bingeha dimîne.

Her wiha, Newroz wek amûrek ji bo ji nû ve hilberandina nasnameyê bi cihgirtina wê di kirîne de dixebite, ne tenê di ramanê de. Nasname ne tenê di hiş de tê parastin, belkî di laş, civîn, rîtûal, ziman û sembolan de tê jîyan kirin. Bi vî awayî, endamtiyê ji têtînek abstrakt dibe ezmûnek zindî, ku tê de kes hest dike ku ew beşek ji giştê mezintir e, ne bi gotara teorîk, belkî bi beşdariya rastîn di kêliyek kolektîf de.

Ji aliyekî kûrtir ve, Newroz wek amûrek ji bo ji nû ve hilberandina nasnameyê têtikiya di navbera dem û bîranînê de eşkere dike, ji ber ku ew wek pirek dixebite ku borî bi niha re dike yek. Her pîrozbahî di heman demê de vegerandina bîranînek berê û şîrovekirina wê di ronahiya niha de ye. Ji vir ve, nasname ne bi kopîkirina borî tê hilberandin, belkî bi xwendina nû û xebitandina wê di demê de.

Her wiha, ev rol ne tenê li ser astê kolektîf dimîne, belkî di asta ferdî de jî dirêj dibe, ku tê de kes di Newrozê de şansê xwe dibîne ku xwe di çarçoveya komê de ji nû ve pêname bike. Ew ne tenê “endam dibe”, belkî vê endamtiyê ezmûne dike û dijî, û wê di têtikiya xwe bi yê din û bi dîrokê re ji nû ve şikl dike. Bi vî awayî, cejn dibe kêliyek ku di wê de zate û kolektîf hevserhildin, ji ber ku nasnameya ferdî ji nasnameya kolektîf ve nayê qutkirin, belkî bi wê re tê şiklêkirin.

Di çarçoveyekî tevlihevtir de, dikare bê gotin ku Newroz, wek amûrek ji bo ji nû ve hilberandina nasnameyê, her wiha wek mekanîzmeyek ji bo berxwedana li dijî tehdîden ku dikarin vê nasnameyê rastî bigirin dixebite, çî siyasî bin, çî çandî bin, çî civakî bin. Di kêliyen zordariyê an kêmkirinê de, cejn girîngiya xwe ya dubare dibe, ji ber ku ew dibe cihê ji nû ve sabitkirina ya ku di xetereya wîna bûnê de ye, û dibe kiriyarek berxwedana sembolîk ku berdehamiyê dîsa piştrast dike di nav hemû şeweyên qutbûnê de.

Lêbelê, ev ne tê vê wateyê ku nasnameya ku Newroz wê ji nû ve hilberîne nasnameyek girtî an dawî ye, belkî berevajî wê, ew nasnameyek vekirî ye ku dikare ji nû ve were şîrovekirin û nûbûn, ji ber ku xwe cejn jî tenê wateyek sabît nagire, belkî cihêk vekirî dide ber şîroveyên piralî. Ev jî sedema berdehamiyê ya wê ye, ji ber ku ew nasnameyê ne têtike û ne jî wê di formekê sabît de dike, belkî wê di rewşek tevgerî ya domdar de dihêle.

Di encamê de, Newroz, wek amûrek ji bo ji nû ve hilberandina nasnameyê, ne tenê eşkere dike ku cejn ne tenê neynika pasîf a endamtiyê ye, belkî jî nîşan dide ku ew yek ji herî girîng avahiyên çêkirina wê û ji nû ve şiklêkirina wê ya berdeham e. Di vir de dubarekirin ji vegeirîna demkî ya sade dibe kiriyarek

avaker a nû, ku tê de wate dîsa tê sabitkirin, ne wek rastiyek sabît, belkî wek ezmûnek zindî ku di her carê de ji nû ve tê şiklêkirin. Ji ber vê yekê, pîrozbahî li vir ne tenê rîtûalek derbasdar e, belkî ezmûnek hebûnî ya kûr e, ku di wê de kes bi awayek rasterast têkildar dibe bi komê, bi dîroka wê, û bi sembolên wê, da ku endamtiyê bibe kiryarek ku tê jiyana kirin, ne tenê fikrê.

Di vê çarçoveyê de, bîranîn ji arşîvek borî dibe hêzek dinamîk û çalak, ku têkiliya di navbera ferd û komê de di nav demê de ji nû ve şikl dike, û nasnameyê şiyana xwe ya berdewamiyê dide her çiqas guhertin û qutbûn hebin jî. Her dorê Newroz ne tenê borî wek xwe nayê vegeandin, belkî ew tê şîrovekirin û di niha de tê tevlikirin, û bi vî awayî nasname xwe dibe pêvajoyek berdewam a ji nû ve nivîsandinê, ne nivîsareyek girtî an dawî.

Bi vî awayî, Newroz ne tenê bûyerek demkî ye ku her sal tê dubarekirin, belkî avahiyek demî-sembolîk e ku di her carê de komê ji nû ve diafirîne, û wê şiyana berdewamiyê dide ku xwe wek hebûnek zindî, yegirtî û xwedî berdewamî di nav dîrokê de biparêze, ne tenê li dijî guhertinan, belkî bi nav wan jî. Ew kêliya ku tê de hestê endamtiyê ji nû ve tê şewitandin e, ne wek nostaljiyek ji borî, belkî wek kiryarek hişyar ji bo hilberandina ya ku dikare bibe, ku tê de bîranîn û irade hev dibin, û pîrozbahî dibe ragihandina berdewam ku nasname ne borîyek e ku tê parastin, belkî hebûnek e ku her car ji nû ve tê afirandin.

Ji vir ve, Newroz kêliyê e ku mirov tê de ji sînôrên demê yên xetî derbas dibe, û berdewamiyek tevlihev dijî di navbera ya ku bûye, ya ku heye, û ya ku dikare bibe, bi vî awayî endamtiyê êdî ne tenê dirêjahiya borî ye, belkî projeyek vekirî ya pêşerojê ye. Di vê kêliyê de bi taybetî, nasname ne wek pênaseyek amade tê dîtin, belkî wek kiryarek hilbijartin û nûkirina berdewam, ku tê de kes—bi hiş an bêhiş—beşdar dibe di ji nû ve avakirina komê de, û wê şiyana wê ya berdewamiyê dide ne tenê bi dubarekirinê, belkî bi ji nû ve hilberandina wateyê di nav her dubarekirinê de.

Duyemîn: Rîtûal wek kiryarek berxwedanê

Dema ku em dîsa li rîtûalên girêdayî bi Newrozê dinêrin, em wan ji çarçoveya wan a kevneşopî ya wek pratîkên mîratmayî ku bi awayekî dorî têne dubarekirin derdixin, û wan diçe nav horizontek kûrtir ku tê de ew wek kiryarên sembolîk ên barkirî bi hêza potansiyel a berxwedanê têne fêmkirin. Ji ber vê yekê, rîtûal di vê çarçoveyê de ne tenê dubarekirina adetê ye, belkî zimanekî kolektîf ê kodkirî ye, ku bi wê re kom xwe diafirîne, hebûna xwe dîsa sabit dike, û bi wê re li dijî hewildanên jêbirin, helandin an jî ji nû ve şiklêkirina bi zorê berxwedanê dike.

Rîtûal, di avahiya xwe ya kûr de, bêalî nîne; ew di hundurê xwe de bîranînek berhevkirî û ezmûnek dîrokî ya giran hilgirtî ye, ku wê dike amûrek ji bo ji nû ve hilberandina nasnameyê, lê di heman demê de ji amûrek e ji bo hevpeyvînên bêdeng an eşkere bi desthilatdariyê re. Dema ku rîtûal di şertên normal de tê kirin, dibe ku wek kiryarek adetî xuya bike, lê dema ku ew di şertên zordariyê an qedexekirinê de tê kirin, ew dibe kiryarek xwedî wateya dubarekirî, ku tê de ne tenê endamtiyê dide xuya kirin, belkî israrê li ser parastina wê jî radide ber çavan.

Ji vê dîtîne ve, agir vexistin, cilên kevneşopî li xwe kirin, stran gotin, û kombûna li qada giştî, hemû dibe kiryarên ku ji wateya xwe ya xuya derbas dibin û dibe pratîkên berxwedanê, ji ber ku ew dîsa wê ya ku desthilatdarî dixwaze sînor bike an înkâr bike ji nû ve diafirînin. Li vir rîtûal ne tenê ji ber ku beşek ji çandê ye tê kirin, belkî ji ber ku ew vedişêne qada bîranîne ku derkeve holê, û nasnameyê ku xwe ragihîne, her çiqas di sînorên teng an sembolîk de be jî.

Her wiha, rîtûal wek kiryarên kolektîf xwedî şiyana taybet a hilberandina hevgerîne ne, ji ber ku kes di nav wan de ne wek zateyên cihê beşdar dibin, belkî wek beşek ji gişteyê ku heman kêliya dijîn. Ev aliyê kolektîf hêzek zêde dide rîtûalê, ji ber ku ew kiryara ferdî dike ezmûnek hevpar ku tîkiliya di navbera kes û komê de ji nû ve şikl dike, û hesta endamtiyê xurt dike di beramberî her hewildanek ji bo perçekirina wê de.

Di şertên zordariyê de, rîtûal aliya tevlihevtir digire, ji ber ku dibe ku veguherîne kiryarên binerdî an nîv-veşartî, ku di qadan taybet de an di formên ne rasterast de têne kirin, lê wateya xwe diparêzin. Li vir, şiyana rîtûal a adaptasyonê xuya dibe, ji ber ku ne hewce ye ku bi tevahî xuya be da ku fonksiyona xwe pêk bîne, belkî dikare di formên kêmkirî de jî berdeyam be, lê bi wateyek giran. Ji ber vê yekê, hinek îşaretek piçûk, stranek, an jî bêdengiyek kolektîf dikare di hundurê xwe de wateya rîtûalê bi tevahî hilgire.

Ji aliyekî kûrtir ve, dikare bê gotin ku rîtûal wek mekanîzmayek ji bo ji nû ve belavkirina hêza simbolîk dixebite, ji ber ku ew dîsa ji komê re beşek ji şiyana wê ya diyarkirina xwe derveyî çarçoveya ferzkirî vedigere. Dema ku desthilatdarî dixwaze qada giştî û wateyê monopol bike, rîtûal qadan alternatîf vedike, her çiqas demkî an sînorkirî bin jî, ku tê de gotara kolektîf bi awayek serbixwe tê ji nû ve hilberandin. Bi vî awayî, rîtûal ne tenê dubarekirina borî ye, belkî kiryarek destwerdanê ye di niha de, ku têkiliyên di navbera desthilatdarî û civakê de li ser astê simbolîk ji nû ve rêxistin dike.

Her wiha, rîtûal, wek kiryarek berxwedanê, ne tenê li ser berxwedana rasterast dimîne, belkî li ser berdewamiya wê jî xebitîne. Ew ne her tim li ser guhertina yekcar û bilez armanc dike, belkî li ser parastina ya ku di xetereya winda bûnê de ye û li ser zindî hiştina wê di nav hiş û pratîkê de dixebite. Ev cureyê berxwedanê—nerm, hêdî û berhevkirî—dikare ji aliyê kûrahiyê ve jî zêdetir girîng be, ji ber ku ew di demê de avahiya simbolîk a nasnameyê diparêze, her çiqas şertên herî tarî jî hebin.

Di vê çarçoveyê de, rîtûal ji demê ve nayê veqetandin, ji ber ku ew wek xalên sabitkirinê yên dorî ji bo bîranînê dixebite, ku bi wan re kom her car dîsa hebûna xwe piştrast dike. Her rîtûal di heman demê de vegeandina borî ye, sabitkirina niha ye, û îşaretek bo pêşerojê ye, ku ew dike amûrek xurt ji bo ku nasname di rewşek berdeyam a hebûnê de bimîne.

Lêbelê, rîtûal, her çiqas vî hêzê hebe jî, her tim vekirî ye ji bo şîrovekirinê, û dikare bi awayên cihê were bikaranîn, di navbera berxwedan û normalîzekirinê de, di navbera vegotina azad û ji

nû ve vegirtinê de. Lê ew ya ku jê re taybetmendiya berxwedanê dide, şert û mercên wê yên kirinê ne, û wateya ku ji aliyê komê ve jê re tê dayîn e. Ji ber vê yekê, rîtûal bi xwezaya xwe ne berxwedan e, belkî dema ku dibe amûrek ji bo parastina xwe li dijî hewildanên jêbirinê, wê hingê dibe berxwedan.

Di encamê de, têgihiştina rîtûalê wek kiryarek berxwedanê ne tenê eşkere dike ku ya ku di xuya de dubarekirina kevneşopî ye, di bingehê xwe de kiryarek dîrokî ya zindî ye, belkî jî nîşan dide ku ev dubarekirin xwe di hundurê xwe de hêzek avaker a nû hilgirtî ye, ku bi wê re têkiliya di navbera mirov û bîranînê de, û di navbera kom û hebûna wê ya di nav demê de ji nû ve tê şiklêkirin. Ji ber vê yekê, rîtûal ne tenê borî dubare nake, belkî wê dîsa zindî dike û di niha de tê de tîne, bi vî awayî dîrok dibe hêzek zindî, ne vegotinek qediya.

Bi vî awayî, rîtûal ne tenê pratîkek çandî ye an vegerandina adetek mîratmayî ye, belkî stratejiyek hebûnî ya kûr e ji bo berdewamî û mayînê, ku di çend astan de di heman demê de dixebite: asta bîranînê ya ku tê vegerandin, asta laşê ku tê kirin, asta komê ku tê komkirin, û asta wateyê ya ku tê hilberandin. Di her kiryarek rîtûalî de, her çiqas sade an adetî xuya bike jî, îhtîmala ji nû ve piştrastkirina hebûnê heye, û vegerandina ya ku di xetereya winda bûnê de ye, û vekirina qada ku nasname dikare xwe ragihîne—di şertên herî teng de jî.

Ji vir ve, her kiryarek sade—agir vexistin, cil li xwe kirin, stran gotin, an jî tenê beşdarbûn—dibe zimanekî berxwedanê yê tevahî, ku ne li ser rûbirûbûna rasterast, belkî li ser berdewamî û israre dimîne. Ev berxwedan ne bi tûjahiya xwe ya xuya tê pîvan kirin, belkî bi şiyana xwe ya mayînê tê pîvan kirin, û bi şiyana xwe ya ji nû ve hilberandina wateyê her çiqas zordarî û înkâr hebin jî. Bi vî awayî, her rîtûal dibe ragihandinek bêdeng lê kûr: ku ya ku tê xwestin jê were jêbirin hîn jî zindî ye, ku ya ku tê înkâr kirin hîn jî tê kirin, û ku bîranîn, her çiqas tê dorpêçkirin jî, hîn jî dikare ji xwe re formek ji bo hebûnê bibîne.

Di vê berfirehiyê de, rîtûal êdî ne tenê reaksiyonek li dijî zordariyê ye, belkî dibe avahiyek serbixwe ya berxwedanê, ku dikare xwe hilberîne her çiqas ji qada rûbirûbûna rasterast derbas bibe jî. Ji

ber ku ew hêza xwe ji wê rastiye digire ku beşek e ji jiyana rojane, û ji wê rastiye ku di hişmendiya kolektîf de rîşandî ye. Bi vî awayî, berdeyamîya wê ne bi şert û mercan ve girêdayî ye, belkî bi şiyana wê ya adaptasyonê ve girêdayî ye, û bi veguherîna ji formekê ber bi formekî din re bêyî ku bingehê xwe winda bike.

Rîtûal, bi vî wateyê, ne tenê nasname diparêze, belkî wê dîsa û dîsa diafirîne, ji ber ku ew wê di şiklê xwe yê borî de negirtî dike, belkî wê dixê nav hereketek berdeyam a têkiliyê bi niha re. Ji vir ve, berxwedana wê ne tenê parastina ya ku bûye ye, belkî jî îmkana afirandina ya ku dê bibe ye, ku di wê de bîranîn dibe horizontek vekirî, ne barkek girtî, û dubarekirin dibe kiryarek afirîner, ne vegerandinek bêgav.

Bi vî awayî, rîtûal di encamê de ne tenê amûrek ji bo mayîne ye, belkî şertên îmkana berdeyamîyê ye, ku di wê de bîranîn û irade, dîrok û niha, û endamtiyê û kirin hev digirin. Ew dibe wê qadê sembolîk a ku nikare bi tevahî were destgirtin an jêbirin, ji ber ku ew di hundurê însan de xwe dijî, û di şiyana wî ya berdeyam de ku ji êşa xwe re wateyê bide, ji hebûna xwe re şikl bide, û ji dîroka xwe re berdeyamîyek bêqutî afirîne.

Sêyemîn: Rola stran, helbest û reqsê

Dema ku em nêzî stran, helbest û reqsê di çarçoveya Newrozê de dibin, em ne bi hêmayên xemlî yên ku li cejnê têne zêdekirin re têkildar dibin, belkî bi avahiyên kûr ên vegotina re, yên ku stûna bîranîna kolektîf ava dikin, û wek medyayên zindî dixebitin ji bo veguhestina wateyê, cihgirtina nasnameyê, û ji nû ve hilberandina wê di nav demê de. Ji ber vê yekê, ev şeweyên vegotinê ne tenê wek hunerên ji jiyane cuda têne fêmkirin, belkî wek berfirehiyên organîk ên ezmûna kolektîf in, ku hest dike dike ziman, bîranîn dike ritm, û endamtiyê dike hereket.

Stran, di vê çarçoveyê de, ne tenê dengê tê gotin e, belkî bîranînek e ku diaxive, ji ber ku di gotin û ritma xwe de berhevkirina dîrokî ya şadî û xemê, şikestin û berxwedanê, û nebûn û hebûnê hilgirtî ye. Ew dîsa ew ya ku di gotara rasterast de nayê gotin vegotine, û dihêle ku kom xwe bi zimanekî barkirî bi hest û wateyê ve îfade bike. Ji vir ve, stran dibe arşivek zindî ya devkî, ku ji nifşan re tê veguhestin, ne wek nivîsek sabît, belkî wek ezmûnek berdewam ku bi her carê kirinê dîsa tê şiklêkirin.

Helbest, aliya kûrtir û tevlihevtir hilgirtiye, ji ber ku ew ne tenê ezmûnê diguhezîne, belkî wê bi estetîk û fikrî dîsa diafirîne, bi awayekî ku wate dibe wêne, bîranîn dibe metafor, û dîrok dibe nivîsareke vekirî ji bo şîrovekirinê. Helbest di Newrozê de ne tenê ji bo pîrozbahiyê tê bikaranîn, belkî jî ji bo ramanê, û ji bo vegerandina pirsên mezin ên derbarê nasname, azadî û hebûnê. Ew qadek sembolîk e ku ezmûna kolektîf di zimanekî de giran dike ku dikare ji kêliya niha derbas bibe û bigihîje kûrahiyên kûrtir ên hişmendiyê.

Raqs, aliyê laşî yê nasnameyê temsîl dike, ku di wê de laş xwe dibe amûrek zindî ya vegotinê, ku bi hereketê re ew ya ku bi gotin nayê îfade kirin diyar dike. Hereketa kolektîf, ritma hevpar, û hevahengiya di navbera laşan de, hemû hestekî endamtiyê diafirînin ku ji ziman derbas dibe, û kes dîsa bi ezmûnek hestî ve girêdide bi komê re. Ji vir ve, reqs ne tenê performansê hunerî ye, belkî kiriyarek tevlibûna kolektîf e, ku di kêliyê hevpar de yekîtî ji nû ve diafirîne.

Ji aliyekî kûrtir ve, dikare bê gotin ku ev sê form—stran, helbest û reqs—hemû bi hev re sistemê vegotinê ya yekgirtî ava dikin, ku di astên cihê de dixebite: dengî, zimanî û laşî, bi awayekî ku wate di formek tevahî de tê hilberandin. Ew ne bi awayekî cuda dixebitin, belkî di hev de têkilî dikin da ku ezmûnek tevlihev pêk bînin, ku di wê de wate tê bihîstin, tê gotin, û tê laşî kirin di heman demê de.

Her wiha, ev şêweyên vegotinê şiyana taybet a berdewamî û adaptasyonê xwedî ne, ji ber ku ew ne li ser avahiya fermî an saziyan girêdayî ne, belkî li ser bîranîna kolektîf û pratîka rojane têne rîşandin. Ji ber vê yekê, stran dikare li her cihê were gotin, helbest dikare bi awayek devkî were vegotin, û reqs dikare di şertên herî sade de jî were kirin. Ev jî wan dike amûrên xurt ji bo parastina nasnameyê, ji ber ku ew ne hewceyê şertên tevlihev in da ku bidomin, belkî di însan de xwe dijîn.

Di şertên zordariyê an tengaviyê de, ev form aliyek zêde digirin, ji ber ku dibe ku bibin amûrên berxwedana sembolîk, ku bi wan re kom xwe bi awayên hêsan xuya dike, lê di hundurê xwe de wateyên kûr hilgirtî ne. Stran dikare di gotinên xwe de ya ku nayê rasterast gotin veşêre, helbest dikare wate bi metafor veguhêze, û reqs dikare yekitiya komê bêyî hewceyî gotara rasterast bi laşî nîşan bide. Bi vî awayî, ev form dibe zimanên alternatîf ên berxwedanê, ku di wan qadan de dixebitin ku kontrol zêde nikare bigihîje wan.

Ji vir ve, rola stran, helbest û reqsê ne tenê di îfadeya nasnameyê de sînorkirî ye, belkî di hilberandina wê û ji nû ve şiklêkirina wê de jî girîng e, ji ber ku ew endamtiyê ji têgînek abstrakt dike ezmûnek hestî û zindî. Dema ku kes bi hev re distirên, helbest dibêjin an reqs dikin, ew ne tenê nîşan didin ku ew komek in, belkî di wê kêliyê de bi rastî dibin kom.

Di encamê de, ev formên vegotinê ne tenê hêmayên çandî ne, belkî mekanîzmayên zindî ne ji bo hilberandina wate, bîranîn û endamtiyê, ku di wan de deng dibe bîranîn, gotin dibe nasname, û hereket dibe hebûn. Bi vî awayî, Newroz bi rêya stran, helbest û reqsê, ne tenê cejnê e ku tê pîroz kirin, belkî qadek tevahî ye ku di wê de kom ji nû ve xwe dinivîse, xwe ji nû ve dibîne, û

nasnameyê xwe dide deng, wêne û ritmek berdewam di nav demê de.

Dikare bê gotin ku hêza stran, helbest û reqsê ne tenê di îfadeyê de ye, belkî di afirandina kêliyê demê ya cûda de ye, ku di wê de mirov ji giraniya rojane derdikeve û dikeve nav qadek hevpar ku wate û hebûn di wê de ji nû ve têne şiklêkirin. Di kêliya strana kolektîf, an dubarekirina helbestekê, an jî têkildariya bi hereketek reqsê re, guherînek hebûnî ya bédeng pêk tê, ku kes di ritma kolektîf de dikeve, bêyî ku xwe winda bike, belkî berevajî wê, xwe di nav komê de dîsa dibîne.

Li vir, îfade êdî ne tenê veguhestina wateyê ye, belkî dibe ezmûnek têgihiştinê ya kûr, ku di wê de kes hest dike ku bîranîn û dîroka ku hilgirtî ye ne barkek ferdî ye, belkî beşek e ji avahiyek berfireh ku di nav komê de tê parastin û ji nû ve tê şiklêkirin. Stran ne tenê tê gotin, belkî tê jîyan kirin; helbest ne tenê tê gotin, belkî tê ezmûn kirin; û reqs ne tenê tê kirin, belkî dibe rewşek hebûnî ya zindî ya endamtiyê ku ji sînorên ziman derbas dibe.

Ji vê dîtîne ve, ev form dibe pirek hestî di navbera borî û niha de, ku bîranîn ne wek têngînek abstrakt tê veguhestin, belkî wek hestek, ritmek û hebûnek laşî. Ev jî wan dike xwedî şiyana taybet ji bo mayîne, ji ber ku ew ne tenê li ser bîrkirina hişmendî dimînin, belkî li ser ezmûna rasterast ku wate di dil de rîşandin.

Di vê têkiliya di navbera deng, gotin û hereketê de, tiştê ku dikare were navkirin hişmendiya estetîk a kolektîf ava dibe, ku di wê de nasname ne tenê bi têngînên siyasî an dîrokî tê fêmkirin, belkî bi hestkirina bedewiyê, aheng û ritmê jî tê têgihiştin. Li vir, bedewî xwe dibe formek berxwedanê, ji ber ku ew şiyana mirov ji bo hestkirinê, ji bo endamtiyê û ji bo xeyalkirina cîhanek ahengdar ji nû ve vedike.

Bi vî awayî, hebûna stran, helbest û reqsê di Newrozê de ne tenê dirêjahiya kevneşopiyê e, belkî nîşandana zindî ya şiyana komê ye ku bîranîna xwe veguherîne hêzek afirîner, û bi wê re xwe ji nû ve ava bike, da ku hebûna xwe wateyek bidest bîne ku ji sînorên kêliya niha derbas dibe, û dibe beşek ji çirokek berdewam ku qet nayê qutkirin.

BEŞA SÊYEMÎN:
NEWROZ DI GEOGRAFIYA
SIYASÎ DE

Pêşgotin

Dema ku em derbasî lêkolîna Newrozê di çarçoveya *geografiya siyasî* de dibin, em ji qada xwendina tenê çandî û sîmbolîk derdikevin û dikevin nav qada ku tê de sînor bi wateyan re, desthilatdarî bi bîranînê re, û dewlet bi nasnameyê re hev digirin. Di vê çarçoveyê de, Newroz êdî ne tenê cejnek e ku wek mîratek hevpar di nav gelan de tê gerandin, belkî dibe qadekî tevlihev a nakokiyê siyasî, ku di nav wê de têkiliyên di navbera kom û dewletan de, di navbera pejirandin û înkare de, û di navbera navend û qeraxê de ji nû ve têne şiklêkirin.

Geografiya siyasî ne tenê wek belavkirina sînorên li ser nexşeyê tê fêmkirin, belkî wek pergalek ji bo rêveberiya cûdahiyê ye, ku di wê de cihên hêzê têne diyarkirin, sînorên rewa têne xêzkirin, û ya ku di qada giştî de tê qebûlkirin an tê redkirin ji nû ve tê pênasekirin. Di vê çarçoveyê de, Newroz dibe hêmanek çalak di nav vê avahiyê de, ji ber ku ew di hundurê xwe de çend qatên wateyê hilgirtî ye: ew di heman demê de kevneşopiyek çandî, sembolek dîrokî, amûrek siyasî û zimanekî nasnameyê ye.

Ji vir ve, hebûna Newrozê di geografiya siyasî de ne dikare ji xwezaya dewletên ku ew tê de tê pîroz kirin an jî tê înkare kirin were veqetandin, û ne jî ji awayê ku pirçandî di nav wan dewletan de tê rêvebirin. Di hin şertan de, Newroz wek beşek ji mîrasa neteweyî tê pîroz kirin; di hin yên din de, ew tê veguherandin an tê vegirtin di nav çîrokek fermî de; û di şertên din de ew rastî sînordarkirin an înkare tê. Ev cudahî ne ji xwe ya cejnê ye, belkî ji avahiyên siyasî yên ku bi wê re mijûl dibin û ji awayê ku nasname di nav her pergalekê de tê fêmkirin derdikeve.

Her wiha, Newroz wek fenomenek derbasî sînorên dewletan dibe pirsêk bingehîn di geografiya siyasî de radike: çawa dikare sembolek yek be di nav nexşeyên cihê de bijî, û wateyên cihê, carinan jî dijber, hilgire? Newroz ne tenê xwediyê dewletekê ye, belkî xwediyê qadekî berfireh ê dîrokî-cihî ye ku di nav çand, ziman û ezmûnên siyasî yên cihê de tê dirêjkirin. Ev dirêjbûnê ew dike sembolek ku sînorên siyasî derbas dike, lê di heman demê de dibe mijara ji nû ve xwedîkirinê, ji nû ve pênasekirinê û carinan jî nakokiyê.

Ji aliyekî kûrtir ve, dikare Newroz di vê çarçoveyê de wek xalek hevserhildanê di navbera bîranîn û desthilatdariyê de were fêmkirin. Bîranîna kolektîf, ku Newroz wek sembola vejîn û nasnameyê hilgirtî ye, dikare bi çîrokên dewletê re ku dixwazin wateyê yekalî bikin an jî wê ji nû ve şîkl bidin, têkildar an nakok be. Li vir, cejn dibe qada muzakereyê, û carinan jî qada nakokiyê, ku di wê de pirs têne rakirin: kî mafê diyarkirina wateya Newrozê heye? Kî wateya wê diyar dike? û gelo dikare di çarçoveyek neteweyî ya yegirtî de were girtin, an ew her tim vekirî dimîne ji bo pirrengiyek ku nikare were kêmkirin?

Her wiha, geografiya siyasî ya Newrozê têkiliya tevlihev di navbera cih û nasnameyê de eşkere dike. Cih, di vê çarçoveyê de, ne tenê paşxaneya erdnîgarî ye, belkî hêmanek çalak e di çêkirina wateyê de, ku di wê de xwezayê—çiya, deşt, bihar—bi ezmûna dîrokî re têkildar dibin û hişmendiyeke taybet a endamtiyê diafirînin. Lê ev hişmendî ne di vala de pêk tê, belkî di nav qadan siyasî yên diyarkirî de, ku dikarin wê pejiirînin, ji nû ve şîkl bidin, an jî hewl bidin ku wê di nav xwe de bigirin.

Di vê çarçoveyê de, Newroz dibe jî amûrek ji bo xwendina têkiliyên herêmî, ji ber ku ew nîşan dide ka dewlet çawa bi simbolên hevpar re têkildar dibin, û sînorên hevkarî an pêşbaziyê di derbarê mîrat û nasnameyê de kûr dibin. Dema ku ew bi awayek hevpar tê pîroz kirin, dikare wek pîrekî çandî were bikaranîn; lê dema ku ew bi awayek yekalî ji nû ve tê pênasekirin, dibe amûrek ji bo ji nû ve xêzkirina sînorên simbolîk di navbera gelan de.

Ji aliyekî din ve, nayê paşguhkirin ku Newroz, di geografiya siyasî ya hevçerx de, bûye beşek ji gotarên navneteweyî yên derbarê mîrat û pejiirandina çandî de, ku carinan wek mîratek mirovahî ya hevpar tê pêşkêşkirin, ya ku ji qutbûnên siyasî derbas dibe. Lê ev pêşkêşkirin, her çiqas girîng be jî, nakokiyên heyî jê nahelîne, belkî dikare wan veşêre an jî di zimanekî bêalîtir de ji nû ve şîkl bide, bêtî ku bingeha wan çareser bike.

Ji ber vê yekê, lêkolîna Newrozê di çarçoveya geografiya siyasî de eşkere dike ku ew ne tenê fenomenek çandî ye ku li ser sînorên dewletan tê gerandin, belkî dibe aktorek simbolîk di

nav torêk tevlihev a têkiliyên siyasî û dîrokî de, ku di wê de cihê bi herêmî, simbolîk bi rastî, û bîranîn bi desthilatdarî re hev digirin. Ew mîrata pêşerojê ya têkildar nîşan dide ku nasname di nav dewletan de çawa tê rêvebirin, sembol di şertên cihê de çawa ji nû ve têne şiklêkirin, û çawa dibe ku cejnek yekbeş di hundurê xwe de dîrokek ji pirrengî, nakokî û berdewamiyê hilgire.

Bi vî awayî, ev beş ne tenê li dû hebûna Newrozê di nexşeyên cihê de digere, belkî hewl dide ku ew wek avahiyek *geo-simbolîk* têgihîştin, ku di çêkirina têkiliyên di navbera gel û dewletan de beşdar dibe, û eşkere dike ku ya ku wek cejnek sade xuya dike di rastiyê de girêkek tevlihev e di fêmkirina siyasî, nasname û erdnîgarî de bi hev re.

Di vê çarçoveyê de, Newroz ji sembolek çandî ya derbasî sînoran zêdetir dibe, û dibe mirêkê ku nîşan dide ka geografiya siyasî xwe çawa di hilberandina wateyê de dixebite û wê di nav kom û dewletan de ji nû ve belav dike. Ew nîşan dide ku sînor ne tenê erdê dabeş dikin, belkî ji çîrokan dabeş dikin, û pejirandina an înkara sembolan di bingehe xwe de awayek e ji bo diyarkirina kê xwedî mafê vegotina dîrokê ye di qada diyarkirî de. Bi vî awayî, Newroz dibe xalek ceribandî ya hestiyar ji bo asta vekirina pergala siyasî li ber pirrengiyê, û şiyana wan ji bo qebûlkirina sembolên hevpar bêyî ku wan xwedî bikin an ji wateya wan vala bikin.

Beşa Nehemîn: Newroz li Tirkiyê

Yekemîn: Ji qedexekirinê ber bi di nav xwe de girêdanê (ihtiwakirin)

Duyemîn: Newroz di navbera dewletê û tevgera Kurdî de

Dema ku em derbasî lêkolîna Newrozê li Tirkiyê dibin, em têne nav yek ji qadên herî tevlihev û girêdayî yên têgihîştina têkiliya di navbera nasname, dewlet, bîranîn û geografiya siyasî de. Ji ber ku Tirkiye ne tenê qadek erdnîgarî ye ku Newroz tê de tê pîroz kirin, belkî jî qadek dîrokî û siyasî ya pir giran e, ku di wê de çîrokên cihê yên derbarê netewe, hemwelatîbûn û pirrengiya çandî hev digirin. Ji ber vê yekê, Newroz di nav wê de ne tenê cejnêk demkî ye, belkî bûye mijarek berdewam a ji nû ve pênasekirinê, şîrovekirinê û muzakereya siyasî.

Newroz di çarçoveya Tirkiyê de nikare wek kevneşopiyek çandî ya bêalî were fêmkirin, belkî wek fenomenek ku di hundurê xwe de qatek sembolîk û siyasî ya guherbar hilgirtî ye. Ew carinan wek beşek ji mîrata çandî ya giştî tê dîtin, carinan wek sembolek nasnameyên herêmî an etnîkî, û carinan jî wek qadek nakokiyê di navbera dîtina fermî ya dewletê û îfadeyên wan koman de ku ew wek beşek ji bîranîna xwe ya taybet pîroz dikin. Li vir ew taybetmendîya wê eşkere dibe: ew ne sembolek sabît e, belkî sembolek tevger e di nav avahiyek siyasî de ku her tim diguhere.

Ji aliyê dîrokî ve, Newroz li Tirkiyê reşeyên cihê yên têgihîştin û bikaranînê derbas kiriye. Di hin deman de, ew wek kevneşopiyek folklorî an jî cejneke sezonoî ya girêdayî bi hatina biharê tê hesibandin, ango di çarçoveyek çandî ya ne-siyasî de. Lê di demên din de, ew bûye mijarek hestiyar ku bi nasname, pejirandin û pirrengiya çandî re têkildar e, bi taybetî bi bilindbûna gotarên derbarê pîrsa Kurdî û rola sembolên çandî di îfadeya endamtiyê û bîranînê de. Ev guherîna helwestê nişan dide ku Newroz ne sabît e di wateyê de, belkî her tim mirovekî bûye di nav hevsengiyên siyasî yên nav dewletê de.

Ji aliyekî kûrtir ve, Newroz li Tirkiyê eşkere dike têkiliya di navbera dewleta nûjen û sembolên çandî yên cihê di nav sînorên wê de.

Dewlet, wek avahiyek ku dixwaze yekitiya sembolîk hilberîne, pir caran bi pirrengiya çandî re di çarçoveyek diyarkirî ya pênasekirin û ihtiwakirinê de mijûl dibe; lê komên herêmî jî hewl didin ku sembolên xwe di qada xwe ya taybet de ji nû ve hilberînin, bi awayek ku wateyek berfireh ji wê çarçoveya fermî zêdetir bidin wan. Li vir nakokiya di navbera yekgirtina siyasî û pirrengiya sembolîk de derdikeve holê, nakokiyek ku bi awayek eşkere di şiklê cihgirtina Newrozê di gotara giştî de xuya dike.

Her wiha, Newroz li Tirkiyê ne dikare ji geografiya civakî û siyasî ya welatê bê veqetandin, ji ber ku ew di nav deverên cihê de belav bûye ku xwedî paşxaneyên çandî yên cihê ne. Ev belavbûnê ji wê re karakterek cihê di pratîk û wateyê de dide. Di hin çarçoveyan de ew wek cejneke giştî ya biharê tê pîroz kirin, lê di çarçoveyên din de, wateyên nasnameyî yên kûrtir hilgirtî ye ku bi bîranîna dîrokî ya wan koman ve girêdayî ye ku ew wek beşek ji çîroka xwe ya çandî pîroz dikin. Ev pirrengî di wateyan de Newroz kêmkirî, belkî wê tevlihevtir dike, ji ber ku ew dibe sembolek ku li gor cih û şertan dikare ji nû ve were şîrovekirin.

Ji perspektîfa geografiya siyasî ve, dikare Newroz li Tirkiyê wek xalek hevserhildanê di navbera nav û derveyî sembolîk a dewletê de were fêmkirin. Ji aliyekî ve ew wek beşek ji mîrata herêmî ya hevpar di nav herêmê de tê pêşkêşkirin, lê ji aliyê din ve ew di çarçoveya neteweyî de li gor dîtinên cihê yên derbarê nasname û endamtiyê de ji nû ve tê şîrovekirin. Ev tevliheviya di navbera herêmî û navneteweyî de ji wê re taybetmendiyeke dide, ji ber ku ew ne tenê beşek ji çîrokekê ye, belkî di nav çîrokên cihê de digere ku ji bo pênasekirina wê pêşbaziyê dikin. Her wiha, Newroz di Tirkiyê de pirsêk berfirehtir nîşan dide ku bi rêveberiya pirrengiyê di nav dewleta nûjen de têkildar e. Çawa dikare sembolek çandî bêyî ku wateya xwe winda bike were qebûlkirin? Çawa dikare were nasandin bêyî ku bi zorê ji nû ve were şiklêkirin? û gelo dibe ku sembol zindî bimînin heke bi tevahî di nav çîrokek fermî ya yekalî de werin têxistin? Ev pirs dikin ku Newroz ne tenê mijarek çandî ye, belkî deriyek e ji bo têgihiştina avahiya dewletê û têkiliya wê bi bîranîna kolektîf re.

Di aliyê civakî de, Newroz jî dibe qada îfadeya kolektîf, ku di wê de rîtûal, stran û cejn hev digirin da ku kêliyêk têkiliya simbolîk di navbera kes û komê de pêk bînin. Ev kêliya, her çiqas xwedî xasiyeta cejnê be jî, di hundurê xwe de qatan kûrtir hilgirtî ye ku bi têkiliya di navbera hebûna civakî û ji nû ve hilberandina endamtiyê di qada giştî ya guherbar de têkildar e.

Ji ber vê yekê, lêkolîna Newrozê li Tirkiyê eşkere dibe ku ew ne tenê cejneke biharê ye ku tê pîroz kirin, belkî avahiyek simbolîk û siyasî ya tevger e ku dîroka têkiliya di navbera dewlet û civakê, navend û qeraxê, û bîranîna fermî û bîranîna kolektîf de nîşan dide. Ew dibe sembolek ku di nav qada nakokiyê de dijî, di navbera pejirandin û cûdahiyê de, yekgirtin û pirrengiyê de, û çand û siyasetê de, ji ber vê yekê dibe yek ji mînakên herî zelal yê guherîna cejnê ber bi pirsêk geopolîtîk û nasnameyî di heman demê de.

Di vê çarçoveyê de, nayê tenê li Newrozê li Tirkiyê wek cejneke sezonoî an kevneşopiyek bêalî were nêrin, belkî wek qadek simbolîk ku bîranîn û siyaset, nasname û dewlet, û îfadeya kolektîf û sînorên pejirandina fermî di wê de hev digirin. Ew eşkere dibe ka çawa cejneke yek dikare bibe nîşanekî rast ji bo têkiliya di navbera dewlet û pêkhatiyên wê yê civakî de, û çawa simbolên çandî dikevin nav nîqaşa berfirehtir a derbarê endamtiyê, hemwelatîbûnê û pirrengiyê de. Bi vî awayî, Newroz di encamê de ne tenê bûyereke ji bo pîrozkirinê ye, belkî qada ji nû ve pênasikirina wateyê ye di nav qada giştî de.

Yekemîn: Ji qedexekirinê ber bi îhtiwakirinê (hewldana têxistinê di nav xwe de)

Rêwîtiya Newrozê li Tirkîyê nîşanek e ji guhertinên kûr ên ku dikarin di têkiliya di navbera dewlet û sembolên çandî de pêk werin. Ev têkilî ne sabît û ne jî xetî ye, belkî di nav qonaxên cihê de diguhere: ji qedexekirinê, ber bi sînorkirinê, paşê ber bi îhtiwakirinê û ji nû ve şîrovekirinê. Ji vir ve, Newroz ne tenê cejneke sade ya civakî ye ku di qada “bêguneh” de tê pîroz kirin, belkî di hin qonaxan de wek sembolek tê dîtin ku wateyên wê ji çarçoveya tenê çandî derbas dibin, û digihîjin pirsên nasname, endamtiyê û sînoren îfadeya giştî.

Di qonaxa qedexekirinê de, Newroz di têgihiştina dewletê de carinan wek pratîkek tê hesabandin ku dikare bi awayek siyasî were şîrovekirin an wateyên wê ji çarçoveyek çandî zêdetir hilgirin. Ev yek bû sedem ku di hin deman de wê were sînorkirin an jî dîtina wê ya eşkere bi tundî were kêmbûn. Lê ev qedexekirin ne tenê li ser cejnê wek rîtûalek biharê bû, belkî li ser îhtimala wê ya veguherîna di nav zimanek sembolîk a îfadeya kolektîf de jî bû. Li vir rastiya bingehîn eşkere dibe: ku zordarî ne tenê kirina derve ya têkildar bi pratîkê ye, belkî hewl dide ku avahiya wateyê ya ku ew pratîk dikare hilgire jî kontrol bike.

Lêbelê, ev qedexekirin ne bû sedem ji bo windakirina Newrozê, belkî berevajî wê, bû sedem ji bo kûrkirina hebûna wê di bîranîna kolektîf de. Ew ji pratîkeke sade veguherî sembolekî barkirî bi wateyê, ku bi fikra berdewamî û berxwedana çandî ve têkildar bû. Her ku sînorkirin zêde bû, ew jî zêdetir di xeyala civakî de derket holê û formên nermtir û sembolîktir girt, bi vî awayî dibe beşek ji nasnameyek ku di nav şertên zordariyê de ji nû ve tê afirandin.

Bi guhertinên siyasî û civakî yên paşerojê de li Tirkîyê, qonaxek nû derket holê ku li ser îhtiwakirin û ji nû ve têxistina sembolan radiweste. Newroz êdî ne tenê wek fenomenek kenarî an jî ya gumanbar tê dîtin, belkî gav bi gav di nav gotara fermî ya çandî de wek beşek ji pirrengiya çandî ya welatê tê têxistin. Ev veguherîn

ji qedexekirinê ber bi îhtiwakirinê ne tenê guhertinek rêveberî an qanûnî bû, belkî guhertinek di awayê têgihiştina dewletê ya sembolan de bû, û ka ew çawa dikarin di nav çarçoveya nasnameya neteweyî ya giştî de werin rêvebirin.

Lê îhtiwakirin, di vê çarçoveyê de, ne tê wateya ji holê rakirina nakokiyên an çareserkirina tevliheviyên bingehîn e, belkî pir caran tê wateya ji nû ve pênasakirina sembolê di nav çîrokek berfireh de ku hewl dide wê bigire bêyî ku kontrola wateya siyasî winda bike. Li vir Newroz dibe beşek ji gotarek fermî ya çandî, lê di heman demê de hêza sembolîk a xwe ya bingehîn ku ji wê gotarê derbas dibe diparêze. Ev yek dibe sedem ji bo çêbûna rewşek tevlihev a di navbera wateya fermî û wateya gelêrî de.

Ji aliyekî kûrtir ve, dikare bê gotin ku ev veguherîn ji qedexekirinê ber bi îhtiwakirinê nîşan dide xwezaya têkiliya di navbera dewleta nûjen û sembolên çandî de: dewlet bi gelemperî nikare sembolên kûr ên rîşandî di bîranîna kolektîf de tune bike, lê hewl dide wan di nav çarçoveyekê de rêxistin bike ku dikare kontrol bike. Lê ev kontrol her tim tawanbar e, ji ber ku sembol bi xwezaya xwe vekirî ye ji bo şirovekirinê, û nikare bi awayekî dawî û sabît were girêdan.

Bi vî awayî, Newroz li Tirkiyê dibe mînakê ji bo çawa sembol ji qada nakokiya rasterast derbas dibin ber bi qadek tevlihevtir a muzakereya sembolîk, ku di wê de pirs êdî ne li ser hebûn an nebûna sembolê ye, belkî li ser ka ew çawa tê pênasakirin, kî mafê diyarkirina wateya wê heye, û di kîjan çarçoveyê de destûr tê dayîn ku derkeve holê. Di vê veguherînê de bi xwe re, dinamîkaya têkiliya di navbera çand û siyasatê de eşkere dibe, ji ber ku ew ne ji hev cuda ne, belkî di hilberandina wateyê û ji nû ve hilberandina wê de hev digirin.

Ji ber vê yekê, rêwîtiya Newrozê ji qedexekirinê ber bi îhtiwakirinê nikare wek veguhezînek sade an xetî were fêmkirin ji rewşek zordarî ber bi rewşek pejirandinê, belkî ew ji nû ve şiklêgirtina kûr e ya avahiya nakokiya sembolîk di nav qada siyasî û civakî de, ku di wê de nakokî ne winda dibin belkî şikl û asta xebitandina wan diguherin. Cejn, di vê veguherînê de, ne wateya xwe winda dike, belkî wê di nav qadek tevlihevtir de ji nû ve belav dike, ku

di wê de wate xwe dibe mijara muzakereya berdeyam di navbera dewlet û civakê, û di navbera gotara fermî û bîranîna kolektîf de.

Dema ku Newroz ji sembolekî înkarkirî dibe sembolekî îdarîkirî, ew ne tenê dikeve nav çarçoveya “pejirandinê”, belkî dikeve astek din a hebûna siyasî, ku di wê de ji nû ve tê şiklêkirin di nav çîrokek berfireh de ku hewl dide wê re rewşa çandî bide, û di heman demê de sînore wê yê derbasbûnê ji derveyî wê çîrokê sînordar dike. Li vir, forma nû ya têkiliya di navbera desthilatdarî û sembolê de derdikeve holê: ne li ser bingehe jêbirinê ye, belkî li ser ji nû ve rêxistin kirinê, ji nû ve şîrovekirinê û ji nû ve bikaranînê.

Lêbelê, ev îhtiwakirin, her çiqas berfireh xuya bike jî, her tim îhtiwakirinek bêqedandî dimîne, ji ber ku sembolên rîşandî di bîranîna kolektîf de nikarin bi tevahî werin şiklêkirin, belkî her tim qatek wateyê ya ku nayê kontrolkirin diparêzin. Newroz jî, heta di nav gotarek fermî ya pejirandî de be jî, di avahiya xwe de qatên dîrokî û civakî hilgirtî ye ku ji her pênasayek sazî derbas dibin, û di berdeyamîyê de şiyana xwe ya hilberandina xwendinên cihê diparêzin; hin ji wan bi çîroka fermî re hevaheng in, û hin jî wê derbas dikin an ji nû ve wê dipirsin.

Ji vir ve, ew ku wek îhtiwakirin tê dîtin dibe ku di bingehe xwe de veguherîna şiklê nakokiyê be, ne dawîya wê. Nakokî ji asta qedexekirinê derbas dibe ber bi asta şîrovekirina sembolîk, û ji kontrolkirina kirinê ber bi hewldana kontrolkirina wateyê dibe. Lê wate, bi xwezaya xwe, her tim vekirî dimîne, ji bo pirrengiyê û ji nû ve xwendinê amade ye, û ev yek dike ku her hewldana kontrolkirina wê bi awayekî dawî, hewldanek bêqedandî be.

Her wiha, ev rêwîtiyê rastiyek kûrtir eşkere dike derbarê awayê xebitandina dewleta nûjen di rêvebirina pirrengiya çandî de: ew sembolên ku nikare tune bike, ne jê dike, belkî wan dixwe nav çarçoveyek rêxistinî ya sembolîk ku di navbera pejirandin û kontrolê de hevsengiyekê çêdike. Lê ev hevsengî her tim lawaz dimîne, ji ber ku sembol, dema ku di qada giştî de ji nû ve tê bikaranîn, wateya xwe li gor têkiliya komê bi wê re ji nû ve diafirîne, ne tenê li gor şiklê fermî.

Bi vî awayî, Newroz di rêwîtiya qedexekirin û îhtiwakirinê de ne dibe sembolek bêalî an bêwate, belkî dibe qada berdewam a ji nû ve pênasakirina têkiliya di navbera nasname û desthilatdarî, di navbera bîranîn û dîrokê, û di navbera ya ku dixwazin bêdeng bikin û ya ku her tim dikare ji nû ve zindî bibe. Di vê nakokiya berdewam de, hêza sembolê xwe radibe, ji ber ku ew ne di yek kêliyê siyasî de tê girtin, belkî wek qadek vekirî dimîne ji bo hilberandina wateyê û ji nû ve hilberandina wê, her çiqas formên pejirandin an sînorkirinê biguhere jî.

Duyemîn: Newroz di navbera dewletê û tevgera Kurdî de

Newroz di çarçoveya Tirkiyê de dibe qadek sembolîk ya pir hestiyar, ku di wê de du dîtînên cihê, û carinan jî dijber, hev digirin: dîtina dewletê ku hewl dide cejnê di nav çarçoveyek neteweyî ya giştî de têxîne, û dîtina tevgera Kurdî ku ew wek yek ji herî girîng ên îfadeya bîranîn, nasname û berdewamiya dîrokî dibîne. Ji vir ve, Newroz êdî ne wek cejneke bêalî xuya dibe, belkî dibe qadek sembolîk ku di wê de cudahiya têgihîştina nasnameyê xwe diyar dibe: gelo ew nasnameyek yekgirtî ye ku ji jor ve tê şiklêkirin, an nasnameyek pirreng e ku ji qadan civakî û çandî tê hilberandin?

Ji aliyê dewletê ve, Newroz gav bi gav wek beşek ji mîrata çandî ya giştî tê dîtin, ku dikare di nav çarçoveya “pirrengî di nav yekîti de” de were îhtiwakirin. Bi vî awayî, ew dibe cejneke ku hatina biharê û vejandina xwezayê temsîl dike, bêtî ku wateyên siyasî an etnîkî yên taybet hilgire. Ev rêbaz nîşan dide têgihîştina dewleta nûjen di rêvebirina sembolan de, ku di wê de hewl tê dayîn ku wateyên siyasî yên mimkin bêne bêalîkirin û ji nû ve di nav çarçoveyek çandî ya giştî de werin pêşkêşkirin, da ku ahengê sembolîk di nav qada neteweyî de were xurtkirin.

Lêbelê, ji aliyê din ve, tevgera Kurdî li Newrozê dinêre wek zêdetir ji cejneke çandî an rîtûalek sezonoî. Ew ji bo wê sembolekî navendî ye ji nasnameya dîrokî û bîranîna kolektîf, ku bi çîrokên berxwedanê, vejînê û berdewamiyê ve têkildar e. Di vê çarçoveyê de, Newroz ne tenê cejneke pîroz e, belkî dibe

kiryarek îlana hebûnê, û qadek ji bo ji nû ve pejirandina xwe di nav şertên ihtimalê yên sînorkirin an înkare de. Ji ber vê yekê, pîrozkirina wê derbasî xasiyeta cejnê dibe û dibe formek îfadeya siyasî û sembolîk a nasnameyê.

Ji vir ve, nakokî di navbera her du aliyan de derdikeve holê: dema ku dewlet hewl dide wateyek yekalî ji Newrozê biafirîne ku di nav nasnameya neteweyî ya giştî de were têxistin, tevgera Kurdî hewl dide pirrengiya wateyên wê eşkere bike û wê bi çarçoveya xwe ya dîrokî ve girê bide. Ev cudahî ne tenê li ser cejnê ye, belkî li ser “mafê pênasekirinê” ye, ango kî xwedî hêza sembolîk e ku wateya Newrozê di qada giştî de diyar bike.

Her wiha, Newroz di vê çarçoveyê de dibe zimanekî nerasterast ji bo nakokiya siyasî, ji ber ku nakokî ne her tim li ser kirina pîrozbahiyê bixwe ye, belkî li ser sembolên ku bi wê re têkildar in: slogan, stran, reng, û awayê rêxistina cejnê di qada giştî de. Her yek ji van hêmanan wateyek hilgirtî ye ku ji şiklê xwe yê derveyî derbas dibe û dibe beşek ji gotarek berfireh a derbarê nasname û pejirandinê de.

Ji aliyekî kûrtir ve, dikare were gotin ku Newroz di navbera dewletê û tevgera Kurdî de rastî taybetmendiyek bingehîn a siyaseta nûjen dide, ew jî ev e ku nakokî ne tenê li ser desthilata maddî ye, belkî li ser desthilata sembolîk jî ye: ango hêza pênasekirina wateyan, diyarkirina ka çi wek çandî tê hesabandin, çi wek siyasî tê hesabandin, û çi destûr heye ku di qada giştî de derkeve holê.

Di vê çarçoveyê de, Newroz dibe qadek tevliheviyê ya berdewam di navbera ihtiwakirin û tekitkirinê, di navbera giştîkirin û taybetkirinê, di navbera sembola neteweyî û sembola nasnameyî de. Ew ne di yek aliyekê de tê sînorkirin, belkî di nav herêmek navîn a hereket de dijî, ku di wê de bi berdewamî ji nû ve tê şiklêkirin li gor hevsiyên hêzê, guherînên gotara siyasî, û veguherînên hişmendiya civakî.

Di encamê de, Newroz di navbera dewletê û tevgera Kurdî de ne tenê cudahiyek di awayê pîrozkirinê an di formên îfadeya rîtuâlî de nîşan dide, belkî nakokiyek kûrtir û bingehîn e di avahiya têgihiştina nasnameyê di nav qada siyasî ya Tirkîyê de. Li vir

du dîtînên cihê yên têkildar bi girêdana xwe re hev digirin: dîtineke ku hewl dide wateyê di nav çarçoveyek neteweyî ya yekgirtî de yekalî bike, û dîtineke din ku pirrengiya wateyan û mafê her civakê ji bo hilberandina çîroka xwe ya sembolîk tekit dike. Ji ber vê yekê, Newroz êdî ne tenê cejneke sezonoî ye, belkî dibe xala ceribandîna ya hestiyar ji bo ka pergalek siyasî çiqas dikare pirrengiyê bipejirîne bêyî ku wê kêmkirina bike an winda bike.

Di vê çarçoveyê de, cejn mîna âyineke zêde giran xuya dike ku avahiya kûr a têkiliya di navbera desthilatdarî û bîranînê de eşkere dike. Wateya wê ne tenê bi tiştê ku li ser tê gotin tê pîvan kirin, belkî bi tiştê ku destûr tê dayîn ku ew bibêje “ew çi ye” di nav qada giştî de. Ew nakokiya di navbera hewldana avakirina çîrokek neteweyî ya giştî û berdewamiya çîrokên herêmî an etnikî de eşkere dike.

Her wiha, ev cudahî ne tenê di asta sembolan de dimîne, belkî dibe pirsê li ser wateya xwe ya “pejirandinê” jî: gelo pejirandin tê wateya têxistina sembolê di nav çarçoveyek yekalî de ku ji aliyê dewletê ve tê şiklêkirin, an jî tê wateya qebûlkirina pirrengiya wateyan û mafê wê yê ku ew her tim vekirî bimîne ji bo xwendinên cihê? Li vir, Newroz bi xwe dibe qadek ku di wê de siyasat, çand, nasname û dîrok bi hev re têkildar dibin.

Dikare were gotin ku Newroz di vê çarçoveyê de xwezaya têkiliya di navbera navend û peravê de nîşan dide, ne tenê wek têkiliyek erdnîgarî an îdarî, belkî wek têkiliyek sembolîk a ku têkildar e bi kê xwedî mafê pênasekirina wateyê û diyarkirina sînorên rewşa çandî ye. Her hewldanek ji bo yekalîkirina wateya Newrozê di nav gotarek yekalî de bi berdewamî tê rastkirin bi tekitkirina pirrengiya wê, ji ber ku ew sembolek e ku nikare bêyî winda kirina beşek ji kûrahîya xwe ya dîrokî di çarçoveyek yekalî de were sînorkirin.

Bi vî awayî, Newroz dibe zêdetir ji tenê mijarek ji bo pîrozkirinê an nakokiyê; ew dibe qadek berdewam a ji nû ve hilberandina pirsê xwe ya nasnameyê: em kî ne? Em çawa xwe di nav dewletekê de ku pirreng a avahî û nasnameyan e, pênase dikin? Ma dibe ku sembolek yekane wateyên cihê hilgire bêyî ku

wateya xwe winda bike, an jî hêza wê di rastiye de di vê pirrengiyê de ye?

Di vê nakokiya berdewam di navbera yekgirtin û pirrengiyê, di navbera îhtiwakirin û berxwedana simbolîk de, fonksiyona Newrozê wek nîşanek siyasî û çandî ya vekirî eşkere dibe, nîşanek ku wateya wê bi awayekî dawî nayê birrîn, belkî bi berdewamî li gor veguherînên bîranîn, desthilatdarî û civakê ji nû ve tê nivîsandin. Ji ber vê yekê, Newroz ne tenê cudahiyek di dîtinê de nîşan dide, belkî rastiyeke kûrtir eşkere dike derbarê xwezaya nasnameyê xwe de, wek avahiyek dinamik û guherbar, ne wek strukturek sabît û girtî, ku di nav nakokî, têkildarî û ji nû ve şîrovekirinê de di qada giştî de tê şiklêkirin.

Di vê çarçoveyê de, dikare were gotin ku Newroz dibe qadek simbolîk ku ji sînorên pîrozkirinê derbas dibe û dibe qada berdewam a ji nû ve pênasekirina têkiliya di navbera dewlet û civakê de. Li vir, nakokî êdî ne tenê di asta kirinê ya derveyî de dimîne, belkî dikeve asta wate û maneyê. Her aliyek hewl dide xwendina xwe ya taybet ji cejnê di nav qada giştî de bi cih bike, ku ev yek Newroz dike xala hevsengiyê hestiyar di navbera pejirandin û cudahiyê, di navbera yekgirtin û pirrengiyê de.

Bi vî awayî, cejn êdî ne tenê bûyereke salane ye, belkî nîşanek zindî ye ji xwezaya têkiliya di navbera nasnameyên cihê de di nav çarçoveyek siyasî ya yekgirtî de. Ew nîşan dide ku çawa pirrengî dikare bibêje çavkaniyek nakokiyê be, lê di heman demê de dikare veguherîne jî bibêje şansek ji bo hevjiyanek simbolîk.

Beşa dehem: Newroz li Sûriyê

Yekem: bêalîkirin û pejirandina qismî

Duyem: Newroz piştî 2011

Ji dema ku em derbas dibin ji lêkolîna Newrozê li Sûriyê, em ne dikevin qadaek çandî ya sade ku dikare tenê di çarçoveya pîrozkirina sezonoî an folklorê gelêrî de were xwendin, belkî em dikevin qadek dîrokî-siyasî ya pir tevlihev ku di wê de nasname bi desthilatdarî re têkildar e, bîranîn bi înkare re têkildar e, û sembol bi nakokiya li ser hebûna xwe re têkildar e. Ji ber vê yekê, Newroz li Sûriyê nikare derveyî avahiya siyasî ya dewletê were fêmkirin, û ne jî derveyî dîroka têkiliya di navbera pêkhatiyên civakî yên cihê, û ne jî derveyî rêwîtiya dirêj a nakokiyê di navbera îfadeya çandî û kontrola siyasî de.

Taybetmendiya Newrozê li Sûriyê ji wê yekê tê ku ew di nav qada nasnameyên pirreng de dijî, lê di heman demê de di nav çîrokek fermî de tê rêvebirin ku ber bi yekgirtinê ve meyil e. Ev yek kir ku ev cejn her tim di navbera xuya bûn û wînda bûnê de hereket bike: di navbera îfadeya eşkere û parastina bêdeng de, di navbera pîrozkirinê wek rîtûalek çandî û praktîkkirina wê wek kiriyarek ku wateyên kûrtir yên nasname û girêdanê hilgirtî ye. Li vir, Newroz êdî ne tenê cejn e, belkî dibe pîrê li ser mafê xuya bûnê di qada giştî de.

Ji aliyê dîrokî ve, Newroz li Sûriyê ne di nav gotara fermî de wek cejneke neteweyî ya giştî hatî pejirandin, belkî bi pîranî girêdayî pêkhatiyên civakî maye ku ew di bîranîna xwe ya çandî de diparêzin, bi taybetî li herêmên ku tê de pîranîya kurdî heye. Ev nebûna pejirandina fermî ne bû sedema wînda bûna wê, belkî berevajî, ew kir ku Newroz di nav qada civakî de wek pratîkek bijî û berdewam bibe, pratîkek ku di nav xwe de wateya berdewamiyê digire, her çiqas di şertên bêalîkirinê de be jî.

Ji aliyekî kûrtir ve, Newroz li Sûriyê rastî xwezaya têkiliya di navbera dewlet û sembolên çandî de eşkere dike ku ne rasterast di nav çîroka navendî ya wê de cih digirin. Dewlet, wek avahiyek ku hewl dide nasnameyek yekgirtî biafirîne, bi gelemperî bi van

sembolan re bi hişyarî tevdigere: an bi bêdengkirinê, an bi sînorkirinê, an jî bi hiştina wan di peravê de. Li aliyê din ve, ev simbol di nav bîranîna kolektîf de berdewam dimînin û bi awayên cihê têne dubarekirin, ku ev yek rewşek duqatî diafirîne di navbera hebûna civakî û nebûna fermî de.

Her wiha, Newroz li Sûriyê nikare ji şert û mercên berfireh ên veguherînên siyasî û civakî yên ku welat tê re derbas bûye were cuda kirin. Bi guherîna avahiya siyasî, kêma bûna kontrola navendî li hin herêman, û derketina awayên nû yên rêxistinî yên civakî, Newroz gav bi gav ji perava xwe ya kevneşopî derket û di hin şertan de xuya bû wek îfadeya eşkere ya nasnameyê û qadek ji bo ji nû ve hilberandina bîranîna kolektîf di qada giştî de.

Di vê çarçoveyê de, Newroz dibe xala hevberdanê di navbera paşeroj û niha de, ku di wê de ew ne tenê wek kevneşopek mîratî tê vegerandin, belkî wek amûrek ji bo fêmkirina niha û ji nû ve pênasikirina wê jî tê çalak kirin. Ew di hundurê xwe de qatên wateyê digire: qatek efsanewî ku bi ramana vejînê ve girêdayî ye, qatek dîrokî ku tecrûbeyên bêalîkirin û berdewamiyê nîşan dide, û qatek siyasî ku bi pirsê pejirandin û hebûnê ve têkildar e.

Ji aliyekî din ve, Newroz li Sûriyê rastî têkiliya tevlihev di navbera erd û nasnameyê de eşkere dike, ku bi taybetî bi wan herêman ve girêdayî ye ku berdewamiyê parastine, û ji ber vê yekê erd jî dibe beşek ji wateyê. Li vir, cih ne tenê paşxaneya pîrozkirinê ye, belkî hêmanek çalak e di şiklê wê de, ku xwezayê—bihar, ax, qada vekirî—dibe beşek ji ezmûna simbolîk a ku cejn hilgirtî ye.

Her wiha, Newroz di çarçoveya Sûriyê de dinyaya bîranîna devkî jî eşkere dike, ji ber ku ew bi riwayet, stran û pratîka rojane re berdewam bûye, heta di nebûna pejirandina fermî de jî. Ev berdewamî nîşan dide ku simbolên çandî ne tenê li ser sazîyên fermî radiwestin, belkî li ser şiyana wan a jiyane di nav hişmendîya kolektîf de, û li ser veguheztina wan di navbera nîşan de wek ezmûneyek zindî.

Ji aliyê gjeopolîtîkê ve, dikare Newroz li Sûriyê wek beşek ji qadek berfireh were fêmkirin ku ji sînorên neteweyî derbas dibe, ku bi torên wateyên hevpar ên herêmê ve têkildar e, lê di

heman demê de di çarçoveya herêmi de li gor şertên xwe ji nû ve tê şîrovekirin. Ev hevtêkiliya di navbera herêmi û navneteweyî de xwezayek tevlihev dide wê, ji ber ku ew ne bi tevahî di nav yek çarçoveyê de dimîne, belkî di nav çarçoveyên cihê de hereket dike.

Di encamê de, Newroz li Sûriyê ne tenê cejneke çandî an kevneşopêk sezonoî ye, belkî avahiyek simbolîk a tevlihev e ku dîrokek ji hevberdana di navbera bîranîn û desthilatdarî, nasname û înkâr, û berdewamî û guherînê de nîşan dide. Ew qada hevberdanê ye di navbera efsane û siyaset, pîrozkirin û hebûn, bîranîn û nakokî de, ku ji ber vê yekê dibe yek ji herî hêzdar sembolan ji bo eşkerekirina xwezaya têkiliya di navbera civak û dewletê de, û di navbera ya ku tê gotin û ya ku tê qedexekirin, û di navbera ya ku xuya dibe û ya ku di kûrahîya hiş de dimîne li benda demeke nû ya xuya bûnê.

Bi vî awayî, lêkolîna Newrozê li Sûriyê ne tenê şopandina dîroka yek cejnê ye, belkî fêmkirina awayê jiyana sembolan di nav şertên herî tevlihev de ye, û çawa bîranîna kolektîf dikare wateya xwe hilberîne û berdewam bike, heta di şertên bêpejirandinê de jî, da ku her tim ji nû ve derkeve holê gava derfetê peyda bibe, bi hemû tiştên ku di hundurê xwe de ji dîrok, tecrûbe û wateyê veşartine re.

Yekem: Perawêzkirin û Nasîna Qismî

Newroz di çarçoveya Sûriyeyê de nimûneyek rast û hestiyar e ji bo têgihîştina awayê ku dewlet bi simbolên çandî yên ku bi temamî neketine nav sîstema wê ya navendî re têkildar dibe, ku di navbera perawêzkirina domdar û nasîna qismî ya sînorkirî de diheje. Ev cejn ne bi awayekî mutleq hate rakirin, ne jî bi awayekî temam hate naskirin; lê belê, ew di nav deverêk navberî ya aloz de hate danîn, ku hebûna wê di nav sînorên diyarkirî de dihêle, lê ne ew qebûlkirina tam wekî beşek ji qada giştî ya neteweyî pêşkêş dike.

Di qonaxa perawêzkirinê de, Newroz bi bingeşê di nav qada civakî ya taybet de dijîya, ku di nav çarçoveyên teng de dihat

meşandin, bi taybetî li wan der û doran ku ew wekî beşek ji bîranîna xwe ya çandî diparêzin. Ev perawêzkirin her dem encama qedexeyek eşkere nebû, lê carinan encama nebûna nasîna fermî bû; ango hiştina wê li derveyî gotara giştî ya neteweyî, bi awayekî ku ew ne wekî beşek ji nasnameya giştî xuya bibe, lê wekî diyardeyek perawêzî ku di nav dewletê de xwedî nûneratiyek sembolîk a eşkere nîne.

Ev awayê perawêzkirinê ji zordariya rasterast cuda ye, ji ber ku armanca wê ne tune kirina sembolê ye, lê bêalîkirin û dûrxistina wê ji qada giştî ye; û ev yek dike ku ew di rastiya civakî de amade be, lê di qada fermî de tune xuya bibe. Li vir cureyek ji dubendiya di navbera ya ku tê jiyîn û ya ku tê naskirin de çêdibe, ku civak hîn jî Newrozê wekî beşek ji nasnameya xwe pîroz dikin, lê ev pîrozbahî di avahiya sembolîk a dewletê de nîşaneyek eşkere nabîne.

Bi derbasbûna demê û bi veguherînên siyasî û civakî re, dest bi derketina formek ji nasîna qismî bû, ku Newroz êdî bi temamî tune nebû, lê di heman demê de ne bû cejnê ku li ser asta neteweyî ya giştî bi fermî hate naskirin. Ev nasîna qismî dikare di rêdayîna hin formên pîrozbahiyê de xuya bibe, an jî di çavnebarandina meşandina wê ya di qada giştî de di nav şert û mercên diyarkirî de, bêyî ku statuyek fermî ya zelal an cihêk wekhev bi cejnên din re bidest bixe.

Lêbelê, ev nasîn, tevî girîngiya xwe, hîn jî sînorkirî dimîne, ji ber ku ne bi pêwistî qebûl kirinek temam a sembolê nîşan dide, lê bêtir cureyek ji rêvebirina hebûna wê nîşan dide; bi awayekî ku rê dide wê hebûna xwe biparêze, bêyî ku bibe hêmana çalak di nûvekirina nasnameya neteweyî de. Li vir, Newroz di rewşek navberî de dimîne: ne bi temamî hatiye derxistin, ne jî bi temamî hatiye tevlêkirin, lê di navbera nasîn û înkare de maye.

Ji goşeyek kûrtir ve, ev rewş taybetmendîya têkiliya di navbera dewlet û nasnameyê de di çarçoveya Sûriyeyê de eşkere dike, ku pirrengiya çandî bi şik û guman tê dîtin, û bi wê re di nav sînorên ku rê nadin wê gotara navendî ji nû ve ava bike de tê muamele kirin. Ji ber vê yekê, nasîna Newrozê, dema ku çêdibe, pir caran nasînek kontrolkirî ye, ku qada nûvekirineke firehtir a

nasnameyê venake, lê hevsengiyek hestiyar di navbera rêdayîn û kontrolê de diparêze.

Her wiha, ev perawêzkirina qismî ne bû asteng li ber berdewamîbûna Newrozê, lê berevajî wê, bû sedema kûrtirbûna maneya wê di nav bîranîna kolektîf de, ku pîrozbahîkirina wê dest pê kir ku wateyek ji ritûelê derbasdar hilgire, û bibe îfadeya berdewamiyê li dijî nebûna fermî. Ji ber vê yekê, her meşandinek a Newrozê di vê çarçoveyê de vediguherî çalakiyek ji bo piştrastkirina hebûnê, û nûvekirina nasnameyê li derveyî çarçoveyên ku bi fermî hatine naskirin.

Di vê çarçoveyê de, dikare were gotin ku perawêzkirin û nasîna qismî simbolê lawaz nakin, lê berevajî wê, wê ji nû ve ava dikin, ku di dîmen û maneya xwe de dibe zêdetir hûr û kûr, û zêdetir bi ezmûna dîrokî ya civaka ku wê hilgirtiye re girêdayî dibe. Bi vî awayî, Newroz êdî ne tenê cejnek e ku tê pîrozkirin, lê vediguherî qada simbolîk a ku têkiliya aloz di navbera hebûna civakî û nebûna siyasî de îfade dike.

Di encamê de, Newroz li Sûriyeyê, di nav vê tengejariya di navbera perawêzkirin û nasîna qismî de, eşkere dike ku simbolên çandî her dem hewceyê nasîna fermî ya tam nînin da ku bidomînin. Belkî ew dikarin di nav hişmendiya kolektîf de bijîn û ji nû ve werin hilberandin, û ji vê rewşa navberî hêzek zêde bistînin, ku di wê de dibe ku zêdetir bikaribin nasnameyê wekî ezmûnek zindî îfade bikin, ne tenê wekî formulek sazûmanî ya rawestayî.

Duyem: Newroz piştî 2011an

Sala 2011an xala veguherînê ya bingeîn e di têgihiştina cihê Newrozê de di nav çarçoveya Sûriyeyê de, ji ber ku cejn êdî ne di şert û mercên rawestayî yên perawêzkirinê an nasîna qismî de dihat hereketandin wekî berê, lê ket qonaxeke nû ya zêdetir aloz û perçeperçekirî, ku veguherînên kûr ên ketine avahiya dewletê, civakê û jeopolîtîka welatê vedixwîne. Di şertên ku navendbûna desthilatdariyê li hin herêman kêmbû, û formên cuda yên rêxistinên siyasî û civakî derketin pêş, Newroz dest pê kir ku ji

cihê xwe yê perawêzî derkeve û di hin çarçoveyan de formên zêdetir eşkere û amade bistîne.

Di vê qonaxê de, Newroz êdî ne tenê ritûelek bû ku di nav deverek sînorkirî de dihat meşandin, lê di gelek herêman de bû kiryarek eşkere ji bo nûvekirina nasname û bîranîna kolektîf di qada giştî de. Bi firehbûna qada îfadeyê li hin cografyayan re, pîrozbahîkirina Newrozê bû bûyerek ku tê de sembolên dîrokî tîr vegerandin, slogan tîr rakirin, û ritûel tîr meşandin wekî ragihandinek ji hebûnê, ne tenê wekî pîrozbahîkirina biharê. Li vir, cejn ji erkê xwe yê kevneşopî derbas dibe û dibe platformek ji bo ji nû ve avakirina tîkiliya di navbera civakê û qada wê ya siyasî de.

Lêbelê, ev veguherîn li hemû deverên Sûriyeyê yekreng nebû, lê li gorî kontrola siyasî û avahiya civakî ya her herêmê cûda bû. Li hin herêman, Newroz rengê pîrozbahiyê yê fireh û vekirî girt, ku rewşek ji vejîna sembolîk nîşan dide, lê li herêmên din hîn jî sînorkirî an kêma xuya ma, li gorî xwezaya desthilatdariya serdest û nêrîna wê li sembolên çandî. Ev cûdahî eşkere dike ku Newroz êdî ne tenê sembolek çandî ye, lê di heman demê de bûye nîşaneka xwezaya desthilatdariya herêmî û sînoren wê di danûstandina bi pîrrengiya çandî re.

Ji goşeyek kûrtir ve, dikare were gotin ku Newroz piştî 2011an veguherî qada ji bo ji nû ve hilberandina bîranîna kolektîf di dema qutbûnê de. Di çarçoveyek ku tê de hilweşîna qismî ya avahiyên sazûmanî, koçberiya fireh û perçeberçebûna girêdanên civakî çêbû, cejn bû yek ji wan amûrên ku civak bi rêya wan hesta xwe ya berdewamiyê ji nû ve ava dîkin. Ji ber vê yekê, her pîrozbahîkirina Newrozê di van şertan de ne tenê wekî kiryareke çandî tê tîgihîştin, lê wekî hewildanek ji bo ji nû ve avakirina demê bixwe, û girêdana niha ya aloz bi rabirdûyek ku wekî serişteya nasnameyê tê vegerandin.

Her wiha, Newroz di vê qonaxê de rengê din jî girt ku di wê de bû amûrek ji bo ji nû ve avakirina qada giştî. Meydanên ku lê pîrozbahî tîr lidarxistin, sembolên ku tîr rakirin, û stranên ku tîr gotin, hemû zîmanekî dîtbarî û dengî ava dîkin ku ji nû ve diyar dike ka kî xwediyê vê qadayê ye, û kî mafê xuyabûnê

di hundirê wê de heye. Li vir, cejn ne tenê dibe îfadeya nasnameyê, lê di heman demê de dibe dabeşkirineke simbolîk a nû ya qadayê bixwe.

Ji aliyekî din ve, nikare were paşguhkirin ku ev qonax di heman demê de metirsiyên siyasîkirina zêde ya simbolê jî hilgirt, ku carinan Newroz di karûbarê siyasî yê rasterast de kurt dibû, û ev yek dikare pirrengiya wateyên wê sînordar bike an wê bi şert û mercên taybet ve girêde. Lêbelê, di hemberê vê yekê de, cejn hîn jî xwedî şiyana derbasbûna ji vê kurtkirinê dimîne, ji ber ku ew di hundirê xwe de çînên kûrtir ên wateyê hilgirtiye ku ji kêşa siyasî ya demkî derbas dibin.

Di vê çarçoveya ku diguhere de, Newroz wekî sembolekî nerm û xwedî şiyana adaptebûnê derdikeve holê, ku dikare xwe di şert û mercên guherbar de ji nû ve hilberîne, bêtir ku cewherê xwe yê girêdayî bi vejîn û nûbûnê winda bike. Ew li ser wateyek yekane namîne, lê di navbera astên cûda de diçe û tê: di navbera pîrozbahiyê û bîranînê de, di navbera siyasî û çandê de, û di navbera herêmî û navherêmî de.

Di encamê de, Newroz piştî 2011an ne tenê qonaxeke nû di dîroka vê cejnê de li Sûriyeyê temsîl dike, lê vejînek simbolîk a wê di nav çarçoveyek dîrokî ya perçeperçekirî de jî temsîl dike, ku tê de ji ritûelek perawêzî vediguherî hêmana çalak di ji nû ve avakirina nasnameyê de, û ji bîranînek ku tê vegerandin vediguherî amûrek ji bo ji nû ve avakirina wateyê di demekê de ku hemû avahî tîne hejandin. Bi vî awayî, Newroz ne tenê dibe refleksa veguherînên ku Sûriye dîtine, lê di heman demê de dibe amûrek ji bo têgihîştina van veguherînan bixwe, wekî sembolek ku eşkere dike ka bîranîn çawa dikare di xebatê de bimîne, heta di herî demên aloz û bêarami de jî.

Beşa Yanzdeh: Newroz li Iraqê

Yekem: Pejirandina fermî

Duyem: Newroz li Herêma Kurdistanê

Dema ku em derbas dibin ji lêkolîna Newrozê li Iraqê, em ne tenê li ber veguheztinek cografî ya rojê kokî ya herêmê ne, lê li ber qadek dîrokî û siyasî ya pir tevlihev ne, ku di nav de qatên cihê yê nasname, bîranîn, desthilatî û cografî têkel dibin. Iraq, wek yek ji civakên herî cihêreng û tevlihev ên Rojhilata Navîn, ji bo têgihîştina Newrozê rewşek taybet pêşkêş dike, ku tê de ev roj ne tenê wek kevneşopiyê çandî ya sabît tê xwendin, lê wek avahiyeke sembolîk tê dîtin ku di nav tora girîng a têkiliyên siyasî, civakî û dîrokî de dihejîne.

Taybetiya Newrozê li Iraqê ji wê yekê tê ku ew di nav dewletekê de dijî ku di demên cihê de guherînen kûr û dubare jiyaye, ji imperatoriyan ber bi dewleta nûjen, û ji navendbûna hişk ber bi formên pirtir cihêreng ên rêveberiyê, ku ev rewş kir ku Newroz her tim di navbera qiraxa û navendê de hereket bike, di navbera bêparêzî û pejiwandinê, di navbera astengî û vekirîbûnê de. Di vê çarçoveyê de, Newroz ne tenê rojê cejnê ye, lê dibe nîşanek zelal a ji bo têkiliya di navbera dewlet û pêkhatiyên wê de, û ji bo awayê rêvebirina cihêrengiyê di avahiya siyasî de.

Ji dîrokî ve, Newroz li Iraqê bi awayek girîng bi herêmên Kurdî ve têkildar bûye, ku li wir ew wek beşek ji bîranîna kolektîf û kevneşopiyên çandî hat parastin. Lê di heman demê de ew ji şertê giştî yê Iraqî jî cuda nebûye, belkî her tim bi guherînen siyasî yê welat re têkildar bûye. Di demên cihê de, ew di qiraxa naskirina fermî de ma, lê di demên din de, li gorî cîhana rejîmê û astê vekirîbûna wê ji cihêrengiyê re, zêdetir xuya bûye û diyar bûye.

Ji aliyek kûr ve, Newroz li Iraqê nîşan dide ku di navbera navend û qiraxê de tengzariyê avahî heye, ku di wê de desthilatî di pir rewşan de hewl dide yekê xwînî ya neteweyî pêk bîne, lê di heman demê de pêkhatiyên cihê hewl didin sembolên xwe yê taybet biparêzin û wan di nav qada civakî de ji nû ve hilberînin.

Ji ber vê yekê, Newroz ne tenê îfadeya nasnameyeke çandî ye, lê jî amûrek e ji bo muzakerekirina cihê vê nasnameyê di nav dewletê de.

Her wiha, Newroz li Iraqê ji ezmûna dîrokî ya Kurdan di nav dewleta Iraqî de nayê qut kirin, ku di xwe de guherîn, têkoşîn û daxwazên ji bo naskirin û mafan hildigire. Di vê çarçoveyê de, ev cejn dibe zêdetir ji rojeke şahiyê, sembolek ji bo berdewamî û berxwedanê, û amûrek ji bo ji nû ve hilberîna bîranîna kolektîf li hember şert û mercên siyasî. Lê Newroz ne tenê di vê aliyê de sînordar dibe, belkî jî taybetiya xwe ya çandî û mirovî ya berfireh diparêze, wek cejneke biharê û nûbûnê.

Bi guherînen ku Iraq di deh salên dawî de jiyaye, bi taybetî piştî 2003, Newroz ket qonaxeke nû ya xuya bûnê, ku tê de ew ne tenê sembolek di qiraxa civakî de ma, lê zêdetir di qada giştî de xuya bû, û bi taybetî li Herêma Kurdistanê bi awayên cihê ji naskirina fermî re têkildar bû. Ev guherîn nîşan dide ku avahiya dewletê jî guheriye, ku tê de cihêrengî bûye beşek ji rastiya siyasî, her çend bi awayek ne aram û ne tamam.

Ji perspektîfa joğrafiya siyasî ve, Newroz li Iraqê dikare wekî xala hevberdanê di navbera herêmî û navneteweyî de were fêmkirin, ji ber ku ew bi fêzayekî berfireh re têkildar e ku ji sînorên dewletan derbas dibe, lê di heman demê de di nav çarçoveya Iraqê de li gor taybetmendiyên wê yên siyasî û civakî ji nû ve tê şîrovekirin. Ev têkçûna navbera her du astan jê re xasiyetekî tevlihev dide, ji ber ku tê de wateyên hevpar hene, lê li gor cî û şert û mercan bi awayên cuda tê jiyana kirin.

Her wiha, Newroz li Iraqê dinamikaya bîra kolektîf eşkere dike, ji ber ku berdewamîya wê tenê bi qebûlkirina fermî ve ne girêdayî ye, lê bi şiyana wê ya jiyana di nav hişmendîya civakî de û veguhestina wê di nav nîşan de wekî ezmûnekî zindî ve girêdayî ye. Her çend di demên bêmafkinan an jî sînorkirinê de jî, ev cejn hê jî amade maye, di malan, di fêzayên herêmî û di bîra gotarî de ji nû ve hatî hilberandin, ku ev yek rê da wê ku li hember hemû guhertinan bidome.

Ji perspektîfa felsefî ya kûrtir, dikare Newroz li Iraqê wekî kêliyek were dîtin ku tê de xweza û dîrok, bîra û siyaseta, û cejn û hebûn

hev diqetin. Ew tenê pêşwazîkirina hatina biharê nake, lê di heman demê de pirsên mayîn û berdewamiyê di nav şert û mercên dîrokî yên tevlihev de ji nû ve radike, ku tê de ramana vejînê—ya ku Newroz di nav xwe de hilgirtiye—bi ezmûnên kolektîf ên kûr ên nasname û naskirinê ve tê girêdan.

Di encamê de, lêkolîna Newrozê li Iraqê tenê dîroka yek cejnê eşkere nake, lê her wiha dîrokek têkiliya tevlihev di navbera sembolan û dewletê, di navbera bîra û desthilatdariyê, û di navbera pirrjimarî û yekîtiyê de ji eşkere dike. Ew sembolek e ku di nav fêzayekî tije tengezarî û guhertinan de tevdiqere, lê di heman demê de şiyana xwe ya berdewamî û ji nû ve hilberandina wateya xwe bi rêya demê diparêze.

Bi vî awayî, ev beş tenê armanc nake ku hebûna Newrozê li Iraqê bişopîne, lê her wiha wê wekî avahiyekî simbolîkî ya zindî fêm bike, ya ku nîşan dide ka çawa dikare cejnek tenê di nav xwe de dîrokek tevahî ya şer, danûstandin û nûbûnê hilgire, û bibe ayîneyek ku xasiyeta civaka ku wê pêşwazî dike di hemû rengên wê yên cihêrengî, tevlihevî û derfetên vekirî yên pêşerojê de nîşan dide.

Di vê perspektîfê de, Newroz li Iraqê ji cejneke her sal vediqere zêdetir dibe, û dibe kêliyekî tijî wate ku tê de şiyana civakê ji bo jiyana bi cihêrengiyê xwe tê ceribandin, û ji bo veguherandina cihêrengiyan ji sedema tengezariyê ber bi derfeta dewlemendiya simbolîk ve tê veguherandin. Ji ber ku her pîrozbûn ji wê re ji nû ve piştrastkirina wê ye ku nasname tiştêkî girtî nîne, lê pêvajoyeke domdar a avakirinê ye, û ku bîra, her çiqas qetandina wê çêbibe jî, her tim dikare xwe ji nû ve vegeirîne û hebûna xwe di nav demê de ji nû ve hilberîne.

Yekem: nasnameya fermî

Nasnameya fermî ya Newrozê li Iraqê xala girîng û veguherîner di rêgeza vê cejnê de temsîl dike, ne tenê wekî guherînekî îdarî an qanûnî, lê wekî guherînek kûr di avahiya têkiliya di navbera dewletê û sembola çandî de. Ji vî aliyê ve, Newroz ji rewşa pratîka civakî ya sînorkirî derdikeve û dikeve nav fêzayê ya qanûnî ya giştî, û ji wê rewşê ku vegotinek ji komek taybet e, dibe beşek ji dîmenê simbolîk ê xwe yê dewletê. Lê ev nasname, her çend di rûyê xwe de zelal xuya dike, di hundurê xwe de tevliheviyên gelek alî hildide ku bi xasîyeta dewleta Iraqê, bi awayê rêvebirina pirrjimarîyê, û bi sînoren şiyana wê ya veguherandina sembolan ber bi hêmanên yekgirtî ve, bêtî ku taybetmendiyên wan ji dest neçin, têkildar in.

Di astê yekem de, dikare nasnameya fermî wekî têgihîştinek bê ku cejn tê dikevin nav avahiya qanûnî û siyasî ya dewletê, ku tê de wekî betlaneya fermî an jî bûyereke giştî tê qebûl kirin, û di axaftina saziyan de cih digire. Ev têgihîştin ne tenê qebûlkirina hebûna cejnê ye, lê her wiha jê re qanûniyetek simbolîk jî dide, ku ew dike beşek ji demê ya fermî ya dewletê, ne tenê demek civakî ya taybet. Li vir, Newroz ji bûyereke ku li derveyî çarçoveya desthilatdariyê pêk tê, dibe hêmanek ku dikeve nav birêvebirina dem û wateya wê.

Lê ev nasname ne dikare ji şert û mercên siyasî yên ku wê derfetê avakirinê peyda kirin were veqetandin, bi taybetî guherînen ku Iraq piştî 2003-ê re dît, ku di wan de dewlet ji nû ve wekî avahiyekî pirrjimar hate şirovekirin, ya ku—her çend ne bi temamî—hebûna pêkhatiyên cihê di nav xwe de qebûl dike. Di vê çarçoveyê de, nasnameya Newrozê dibe beşek ji pêvajoyeke berfireh a ji nû ve dabeşkirina simbolîk di nav dewletê de, bi awayekî ku nasnameya neteweyî ne tenê di yek vegotinekê de tê girtin, lê di astek teorîk de li ser pirrjimarîyê tê vekirin.

Lêbelê, ev nasname, her çend girîng be jî, ji nakokiyên kûr bêpar nîne. Ji ber ku vegirtina Newrozê di çarçoveya fermî de dibe sedem ku ew carinan ji nû ve were şirovekirin bi awayekî ku wê ji barê wê yê dîrokî û taybetî dûr dixê. Wate dewlet, di hewldana xwe ya veguherandina wê bo cejnê giştî yê neteweyî an çandî

de, dibe ku alîgirî bike ku aliyên siyasî an nasnameyî yên wê kêm bike, û wê wekî pîrozbûna biharê an nûbûnê pêşkêş bike, bêyî ku qatên wê yên sembolîk ên kûr ku bi bîra kolektîf ve têkildar in, bi eşkereyî were nîşandan.

Ji vir ve, tengezariyek di navbera nasname û têgihîştina giştî de xuya dike: her çiqas nasnameya fermî zêde bibe, hewlên ji nû ve pênasekirina sembolê jî zêde dibin ji bo ku ew têkeve nav axaftina dewletê. Lê di heman demê de, komên ku ev sembol hilgirin, bi awayekî berdewam hewl didin ku wateyên orijînal ên wê biparêzin, ku ev yek Newroz dike bûyereke pîrrwateyî: wateya fermî, wateya civakî, û wateyeke siyasî.

Her wiha, nasnameya fermî ya Newrozê sînoren şiyana dewletê ji bo hevberdan û vegirtina pîrrjimarî bi awayekî temam eşkere dike. Ji ber ku tenê nasnamekirin ne tê wateya hevhevsengiya tam di temsîlkirina sembolîk de, û ne jî tê wateya ku her pêkhate di nav axaftina neteweyî de bi hevşengî tê nîşandan. Ji vir ve, Newroz dibe beşek ji nîqaşek berfireh li ser wateya nasnameyê: gelo ew nasnameya formal e, an nasnameyek rastîn e ku di avahiya sembolîk a dewletê de bi temamî cih digire?

Ji perspektîfa kûrtir ve, dikare were gotin ku nasnameya fermî ya Newrozê ne tenê cihê cejnê diguherîne, lê her wiha xasiyeta têkiliya di navbera civak û dewletê de jî ji nû ve dikeve avakirin. Ji ber ku dema dewlet sembolekî ku berê li derveyî çarçoveya wê tê pratîk kirin qebûl dike, ew tenê wê tede nagire, lê têkiliyekî nû bi wê re ava dike; têkiliyek ku li ser bingeha cûreyek danûstandina berdewam li ser wate û sînoren wê ava dibe. Ev yek tê wê wateyê ku Newroz, heta piştî nasnameya fermî jî, xasiyeta xwe ya dinamîk winda nake, lê wekî fêzayekî zindî ya ji nû ve pênasekirina têkiliya di navbera desthilatdarî û bîrê de berdewam dike.

Her wiha, ev nasname Newrozê tê de şiyaneke mezintir dide ji bo derketina wê di fêzaya giştî de, ku di vê rewşê de pîrozbûnên wê dibin bûyerên eşkere, li meydana tene organîze kirin, ji aliyê medyayê ve tene vegotin, û di nav perçeya demjimêra fermî ya dewletê de tene qeyd kirin. Lê ev derketina li holê ne tenê pîrrjimarîya wateyan ji holê naibe, belkî dibe ku wê zêdetir

bike, ji ber ku fêzayê ji bo têkiliya berfirehtir di navbera komên cihê de vedike, ku ev yek cejnê di heman demê de dewlemendtir û tevlihevtir dike.

Di encamê de, nasnameya fermî ya Newrozê li Iraqê ne tenê encama qedandina rêgezeke dirêj a bêmafkirinê ye, lê her wiha destpêka qonaxek nû ya têkiliya di navbera sembol û dewletê de ye. Di vê qonaxê de, pirs ne li ser hebûn an nebûna cejnê ye, lê li ser awayê pênasekirina wê ye, li ser sînoren ku tê de destûr tê dayîn ku tevbigere, û li ser şiyana parastina pirrjimarîya wateyên wê di nav çarçoveyek fermî de ye ku—bi xasîyeta xwe—ber bi rêxistin û yekgirtinê ve meyle dike.

Bi vî awayî, Newroz, di binê nasnameya fermî de, ne tenê cejneke qebûlkirî dibe, lê dibe cihê domdar ê ji nû ve hilberandina wateyê û danûstandina li ser wê, ku tê de arîşeya dewletê û bîra civakê hev dibin, bêyî ku yek ji wan bi temamî di ya din de were helandin. Bi vî rengî, sembol li ser şiyana cihê reng vekirî dimîne, ku di bingehe de xasîyeta Iraqê wekî fêzayek pirrjimar nîşan dide, ku nayê kurtkirin di nav yek vegotinekê ya dawî de.

Dikare were gotin ku nasnameya fermî ya Newrozê wekî kêliyê ya dualî tê dîtin ku di xwe de her du aliyên sabitkirin û veguherînê bi hev re digire; ji aliyekî ve, hebûna cejnê di nav avahiya saziyan a dewletê de xurt dike û jê re qanûniyeteke demî û sembolîk dide, lê ji aliyê din ve derî vedike ji bo ji nû ve pirsîn û şirovekirina wê di fêzayek berfirehtir a têkiliya civakî de. Ji ber ku bi têketina wê ya nav fêzaya fermî re, Newroz êdî ne tenê milkiyeta taybet a komekê ye, lê dibe mijareke guftûgoyê ya giştî, ku di nav wê de xwendinên cihê hev dicin û wateyên pirrjimar li dor wê pêk tên ku bi temamî nayên kontrol kirin. Bi vî awayî, xwe nasnameya fermî dibe ne dawîya pêvajoya bêmafkirinê, lê destpêka pêvajoyek nû ya danûstandina sembolîk a berdewam, ku di wê de wateya cejnê nayê qet kirin, lê her tim vekirî dimîne ji bo ji nû ve pênasekirinê, bi awayek ku zindîbûna sembol û şiyana wê ya lihevhatinê bi guhertinên civak û dewletê re nîşan dide.

Duyem: Newroz di Herêma Kurdistanê de

Newroz li Herêma Kurdistanê rewşekî taybet û tîrêjdar e ji tevliheviya di navbera sembol û rastiyê, di navbera pîrozbûn û nasnameyê, û di navbera rîtûel û siyaseta de, bi awayek ku êdî ne gengaz e ku ew tenê wekî cejneke demsalî an kevneşopiyeye çandî were dîtin, lê belkî wekî avahiyekî bingehîn di pêkanîna hişmendiya kolektîf û ji nû ve hilberandina wê de di nav fêzayek nîv-sazî de ku tê nas kirin û tê parastin, tê fêmkirin. Di vê herêmê de, Newroz ji rewşa parastina hebûnê dibe berbi rewşa vegotina wê, û ji rewşa bêmafkirin an sînorkirinê berbi rewşa hebûna eşkere ve diguhere, bêyî ku di heman demê de qatên wê yên sembolîk ên kûr ên girêdayî bi dîrok û bîrê re winda bike.

Taybetmendiya Newrozê li Herêma Kurdistanê ji wê yekê radibe ku ew di nav fêzayek de dijî ku tê de astek ji nasnameya siyasî û îdarî heye, ku dihêle ew veguhere rîtûelekî civakî yê berfireh, ku tê de nasname bi awayek eşkere û rêxistinkirî tê pratîk kirin. Meydanên giştî, çiyayên bilind û fêzayên vekirî, di vê bûyerê de dibe şanoyên sembolîk ên ku tê de têkiliya di navbera kolektîf û dîroka wê de ji nû ve tê temsîlkirin; li vir pîrozbûn tenê kiriyarek şahîkirinê nîne, lê pratîkeke kolektîf a hebûn û girêdayîbûnê ye.

Di vê çarçoveyê de, Newroz dibe yek ji amûrên herî girîng ku bi wê re nasnameya Kurdî di hundurê herêmê de ji nû ve tê avakirin, ne wekî nasnameyek girtî, lê wekî pêvajoyekî zindî û domdar a avakirinê. Her pîrozbûnek Newrozê di bingehê xwe de ji nû ve xwendina dîrokê ye, vegerandina bîrê ye, û ji nû ve hilberandina sembolan e, ku ev yek cejnê dike amûrek ji bo domandina nasnameyê di rewşek tevgerê ya berdewam de, ku li ser pênaseyekê sekinî nabe, lê bi her nîfşê re ji nû ve tê nûkirin.

Her wiha, Newroz li Herêma Kurdistanê tenê li ser aliyê çandî an civakî sînorkirî nîne, belkî di heman demê de di aliyê siyasî de jî berfireh dibe, ku dibe fêzayek ji bo vegotina hebûna kolektîf di çarçoveyek siyasî ya bi qismekî qebûlkirî de. Ji ber vê yekê, ala, stran û sembol tenê wekî hemanên pîrozbûnê nayên bikaranîn,

lê wekî amûrên piştrastkirina berdewamîya dîrokî û ji nû ve sazkirina têkiliya di navbera nasname û fêzaya erdnîgarî ya ku tê de ew tê pratîk kirin jî têne bikaranîn.

Ji perspektîfa kûrtir ve, dikare were gotin ku Newroz di vê çarçoveyê de xala hevberdanê ya di navbera efsane, dîrok û rastiya siyasî de ye. Efsaneya Kawa û Dahhakê ne wekî çîroka derbasbûyî tê vegerandin, lê li gor ezmûna rojane ya nû tê şîrovekirin, ku dibe zimanekî sembolîk ji bo vegotina têkoşîn, vejîn û berdewamiyê. Bi vî awayî, ne dîrok ji rojhilatê veqetî ye, ne jî roja niha, lê her du di nav hev de têne helandin û dibe beşek ji hişmendiya rojane ya kolektîf.

Her wiha, Newroz li Herêma Kurdistanê têkiliya kûr di navbera cih û nasnameyê de eşkere dike, ku tê de çiyay û xweza roleke bingehîn di avakirina ezmûna pîrozbûnê de dilîzin. Afirandina agir li ser serê çiyay, û civîn di fêzayên vekirî de, ne tenê wekî beşek ji rîtuelê tê fêmkirin, lê wekî vegerandina têkiliya di navbera mirovan û erdê wan de, û di navbera nasname û cihê wê ye erdnîgarî de. Li vir, cih dibe hêmanek çalak di hilberandina wateyê de, ne tenê paşperdeyek ji bo wê.

Ji aliyekî din ve, ne gengaz e ku ev hebûna eşkere ya Newrozê bêyî nîqaşê were derbaskirin, ji ber ku ew pirsên girêdayî bi veguherîna sembolê bo sazî jî pêş dixê. Wate, dibe ku ew di nav çarçoveyên rêxistinkirî yên fermî an nîv-fermî de were vegirtin, ku ev yek dikare bandorê li ser spontaneîteya wê an pirrjimarîya wateyên wê bike. Lê hêza Newrozê di şiyana wê ya derbaskirina vî cûreyî sabitkirinê de ye, ji ber ku zindîbûna xwe ji bîra kolektîf û pratîka civakî digire, ne tenê ji çarçoveya fermî.

Her wiha, Newroz li Herêma Kurdistanê ji hawîrdora xwe ya herêmî veqetandî nîne, belkî bi tiştên ku li welatên derdorê çêdibin re di nav têkiliyekî zindî de ye, ku ev yek wî dike beşek ji torê sembolîk a ser sînor. Ev cejn, her çend taybetmendiya xwe ya herêmî heye, di hundurê xwe de aliyekî berfireh hildide ku komên cihê yên hevpar di pîrozbûna wê de têkildar dike, û jê re xasîyetek derbasbûyî ji sînorên siyasî dide, bêyî ku taybetmendiya xwe ya nav her çarçoveyekê winda bike.

Ji perspektîfa felsefî ve, dikare Newroz li Herêma Kurdistanê wekî cihêkirina zindî ya ramana vejînê were dîtin, ne tenê li ser astê xwezayê, lê li ser astê hebûna kolektîf jî. Ew kêliyê e ku tê de şiyana berdewamiyê ji nû ve tê piştrastkirin, û ku bîra dibe hêzek çalاک, û wate di nav dîrokê de ji nû ve tê afirandin.

Di encamê de, Newroz li Herêma Kurdistanê ne tenê cejneke pîrozkirî ye, lê avahiyekî sembolîk a tevahî ye ku di hilberandin û ji nû ve hilberandina nasnameyê de roleyê bingehîn dilîze, û dîrok bi roja niha ve girêdide, û pîrozbûn dike kiriyarek hebûnê ku têkiliya di navbera kolektîf û xwe, û di navbera wê û cîhanê de nîşan dide. Ew fêzayek e ku tê de siyasat, çand, bîr û pratîk hev digirin, ku ev yek Newroz dike yek ji kiltîrên girîng ên ji bo fêmkirina awayê jiyana nasnameya Kurdî û awayê vegotina wê di nav şert û mercên dîrokî û siyasî yên tevlihev û vekirî de.

Bi vî awayî, Newroz nayê kurtkirin wekî tenê pîrozbûnek berfireh an bûyereke fermî ya xwepêşandanî, lê ji wê zêdetir dibe avahiyek bingehîn di pêkanîna hişmendiya kolektîf û berdewamiya wê de, ku di wê de ezmûna dîrokî bi tevahî tê tîj kirin—bi hemû têkoşîn û vejînên wê—û bîr dibe pratîkek zindî ku her sal ji nû ve tê şîrovekirin. Ew ne tenê neynika nasnameyek amade ye, lê yek ji amûrên bingehîn e ku ew nasname çêdike û di nav demê de wê ji nû ve sabit dike, bi rêya dubarekirinê ku ne dîrok wekî xwe vedigerîne, lê wê di ronahiya roja niha de ji nû ve diafirîne.

Di vê perspektîfê de, Newroz dibe zêdetir ji sembolekê—dibe fêzayek vekirî ji bo ji nû ve ramankirina têkiliya di navbera nasname, desthilatdarî û cih de, ku di wê de pîrozbûn ji rastiya siyasî nayê veqetandin, û sembol ji ezmûna jiyânê ve nayê veqetandin. Her agirê ku tê ronîştin, her govendek ku tê kirin, û her stranek ku tê gotin, dibe kiriyarek piştrastkirinê ku nasname tiştêk sabît nîne, lê pêvajoyek domdar a avakirinê ye ku ji bîrê tê xwarin û bi pratîkê tê şekilkirin.

Beşa Dwanzdehem: Newroz li Îranê

Yekem: Têkçûna di navbera neteweyî û olî de

Duyem: Ma ew cejnek Farisî ye an cejneke pîrnasnameyî ye

Dema ku em derbasî lêkolîna Newrozê li Îranê dibin, em ji fêzaya cejnê wekî kevneşopiyeye çandî dernakevin bo fêzayekî din ê cihê, lê belkî em dikevin yek ji şert û mercên herî tîrêjdar û tevlihev di dîroka wê de, ku tê de Newroz bi avahiya dewletê, bi dîroka împaratoriyan, û bi nasnameya çandî ya kûr a civakê re têkildar dibe, bi awayek ku zehmet dibe ew ji têgîna “Îran”ê bixwe veqetandin, wekî hebûnek medenî berî ku tenê dewleteke nûjen be. Ji ber vê yekê, Newroz li vir ne wekî sembolekî herêmî an kêmasî tê xuya kirin, lê wekî hêmanekî bingehîn di avakirina demê ya çandî û civakî de, û wekî beşek ji hişmendiya kolektîf ku ji sînorên siyasî yên teng derbas dibe.

Taybetmendiya Newrozê li Îranê ji wê yekê tê ku ew berdewamiyeye dîrokî ya dirêj temsîl dike ku ji demên kevnar heta roja îro dirêj dibe, ku tê de cejn, tevî hemû veguherînên mezin ên ku welatê dîtine—ji împaratoriyeke Farisî yên kevnar heta dewleta Îslamî, û ji veguherînên olî heta guherînên siyasî yên nûjen—cihê xwe parastîye. Lê ev berdewamî ne tê wateya sabitbûna wateyê, belkî nîşana şiyaneke awarte ye ji bo lihevhatin û ji nû ve şirovekirinê, bi awayek ku cejn her tim amade dimîne, lê bi formên cihêreng ku bi her qonaxa dîrokî re lihev tên.

Di vê çarçoveyê de, Newroz li Îranê ne wekî tenê pîrozbûna hatina biharê tê fêmkirin, lê wekî nîzamekî sembolîkî yê giştî ku têkiliya di navbera mirov, dem, xweza û civakê de rêk dixê. Salname bixwe ji vê kêliyê dest pê dike, û rîtûelên girêdayî bi wê re—ji amadekirina maseya *Heft Sînê* heta serdanên malbatî—avahiyek civakî ya tevahî pêk tînin ku têkiliyên di nav civakê de ji nû ve rêk dixin, û demê wateyek didin ku ji hesabê jimareyî derbas dibe bo aliyê hebûnê.

Ji perspektîfa kûrtir ve, Newroz li Îranê têkiliya tevlihev di navbera çand û olê de eşkere dike, ji ber ku ev cejn, her çend berî Îslamê hebe jî, berdewam kiriye, û bi awayên cihêreng di

nav çarçoveya Îslamî de ji nû ve hate cihkirin. Ev yek wê dike nimûneyek ji şiyana çandê ya berdewamiyê di nav veguherînên olî de, bêyî ku bi temamî bingehê xwe winda bike. Li vir, Newroz ne tê betal kirin û ne jî tê redkirin, lê ji nû ve tê şîrovekirin, ku dibe beşek ji tevna çandî ya giştî, bêyî ku di aliyekî olî yê tenê de were kurtkirin.

Her wiha, Newroz li Îranê bi fikra nasnameya neteweyî re girêdanekî kûr heye, ku gelek caran wekî sembolekî yekgirtî tê pêşkêşkirin ku ji dabeşbûnên etnîkî û zimanî derbas dibe, û dibe xala hevberdanê ya di navbera pêkhateyên cuda yên civakê de. Lêbelê, ev xasiyeta yekgirtî hebûna xwendinên cihêreng ên cejnê di nav komên cuda de ji holê naibe, belkî pîrjimarîyek di nav yekîtiyê de nîşan dide, ku tê de her pêkhatek taybetmendiya xwe di nav çarçoveyekî berfirehtir de diparêze.

Ji aliyekî din ve, ne gengaz e ku Newroz li Îranê ji rola dewletê ya di rêxistin û ji nû ve hilberandina wê de were veqetandin, ji ber ku ew di nav axaftina fermî de tê cihkirin, û wekî beşek ji temsîlkirina nasnameya neteweyî li ser astê hundirîn û derveyî tê bikaranîn. Ev hebûna fermî jê re hêz û belavbûnek mezin dide, lê di heman demê de derî vedike ji bo pirsên girêdayî bi awayê bikaranîna sembolê, bi sînoren vê bikaranînê, û bi şiyana vegirtina wê di nav yek vegotinekê de.

Her wiha, Newroz li Îranê ji çarçoveya neteweyî derbas dibe û dibe beşek ji fêzayek medenî ya berfirehtir ku heta welat û civakên din dirêj dibe, ku ev yek jê re xasiyetek ser-sînor dide. Lê tevî vê belavbûna berfireh, ew li Îranê navendîtiyek taybet diparêze, wekî yek ji girîngtirîn sembolên ku vê fêzayê pênase dikin û jê re hevgerîtin dide.

Ji perspektîfa felsefî ve, dikare Newroz li Îranê wekî kêliyeke bingehîn di têgihiştina demê de were dîtin, ku tê de dem ne tenê wekî xetekî rast tê fêmkirin, lê wekî gerokek ku jiyan di wê de ji nû ve tê nûkirin, û têkiliya di navbera mirov û cîhanê de ji nû ve tê sazkirin. Ev dîtin jê re aliyekî derbasbûyî ji çandê dide û wê digihîne asta ramankirina li ser hebûnê bixwe.

Di encamê de, Newroz li Îranê ne tenê cejneke kevneşopî an bûyereke çandî ye, lê avahiyek medenî ya kûr e ku berdewamiya

dîrokê nîşan dide, şiyana sembolan ya lihevhatinê eşkere dike, û têkiliya tevlihev di navbera dewlet û çandê, di navbera ol û nasnameyê, û di navbera herêmi û ser-sînor de vedike.

Bi vî awayî, ev beş tenê armanc nake ku Newroz di çarçoveya xwe ya Îranî de lêkolîn bike, lê her wiha hewl dide ku wê wekî nimûneyekî zindî ji şiyana sembolan ya mayîn û berdewamiyê di nav şert û mercên herî tevlihev ên dîrokî de fêhm bike, û ku çawa dikare cejnê tenê di hundurê xwe de qatên pirrjimar ên wateyê hilgire, yê ku bi demê re têkilî dikin û bi berdewamî ji nû ve têne şîrovekirin, da ku zindî û bi bandor bimînin di avakirina hişmendiya kolektîf de.

Di vê perspektîfê de, Newroz li Îranê ji tenê kevneşopiyeyeke ji nîşan hatî veguhestin an jî bûyereke civakî ya dubarebûyî zêdetir dibe, û dibe mekanîzmekî kûr ji bo ji nû ve hilberandina hevsengiya di navbera berdewamî û guherînê de, ku tê de qatên dîrokê bi veguherînên roja niha re hev dicivin bêyî ku yek ji wan ya din betal bike.

Her geroka demî ya nû cejnê wekî xwe venagerîne, lê li gor şert û mercên qonaxê wê ji nû ve şîrove dike, ku ev yek jê re şiyaneke taybet dide ku di nav civakeke ku bi berdewamî diguhere de zindî bimîne. Bi vî rengî, Newroz ne wekî boriyek parastî tê fêmkirin, lê wekî niha-yekî nûbûyî ku civaka Îranî bi rêya wê têkiliya xwe bi xwe re, bi bîra xwe re, û bi cîhana derdorê re ji nû ve ava dike, di nav hevsengiyek hestiyar de di navbera tiştên ku divê were parastin û yê ku dikarin ji nû ve bêne şekilkirin.

Bi vî awayî, Newroz her tim kêliyeka derbasbûnê dimîne di navbera ya ku bûye û ya ku dibe de, ku tê de wate li ser sînorê dawî namîne, lê bi her destpêkeke nû re ji nû ve dest pê dike.

Yekem: Têkçûna di navbera neteweyî û olî de

Newroz li Îranê yek ji wan rewşên herî watedar temsîl dike ku tevliheviya pêkhatiya nasnameyê di wan de xuya dibe, dema ku qatên neteweyî û olî di nav sembolekê de bi hev re têkildar dibin, bi awayek ku nayê gengazkirin ku yek ji wan ji ya din were veqetandin bêyî ku avahiya kûr a wateya ku cejn hilgirtiye têk biçe.

Ji aliyê rehên xwe yên dîrokî ve, Newroz berî Îslamê heye û vedigere qatên medenî yên kevintir ji pêkhatiya nasnameya olî ya heyî, ku ev yek jê re aliyekî çandî-neteweyî yê kûr di bîra kevnar a Îranî de dide. Lê ji aliyekî din ve, piştî veguherîna mezin a ku civaka Îranî dît, ew li derveyî çarçoveya olî neman, belkî ji nû ve di nav nîzamekî sembolîkî yê nû de hate cihkirin û şîrovekirin, ku rê da wê ku ew bê qutbûnek bi avahiya olî re berdewam bimîne.

Ev rewş nayê fêmkirin wekî tenê “hevjiyanek” sade di navbera du astên cuda de, belkî zêdetir dişibe avahiyek têtîliya domdar ku di her kêliyeka dîrokî de wateyê ji nû ve hilberîne. Ji ber ku aliyê neteweyî di Newrozê de ne wekî axaftinek siyasî ya rasterast xuya dibe, lê di kûrahiya rîtûelê de xwe nîşan dide: di gazîkirina bîra medenî de, di girêdana mirov bi erd û demê xwezayî de, û di ramana berdewamîya dîrokî de ku ji kêliya olî derbas dibe bêyî ku bi zorê li dijî wê be. Di heman demê de, aliyê olî ne wekî dijberê vê aliyê xuya dibe, lê wekî çarçoveyek şîrovekirinê ku jê re qanûniyet di nav fêzaya çandî ya giştî de dide, û wateyên nûbûnê, paqîjbûnê û destpêkê di ronahiya nîzamek nîrxî ya berfirehtir de ji nû ve şîrove dike.

Ji vir ve, Newroz dibe fêzayek ku tê de qatên wateyê bi hev re têkildar dibin bêyî ku di nav hev de bi tevahî bihelin; ji ber ku di kêliyekê de ew pîrozbûna xwezayê û geroka demê ye, di kêliyeke din de veqetandina bîra dîrokî ye, û di kêliyeke sêyem de aliyên exlaqî û ruhanî hildigire ku bi têtîgînên olî yên li ser nûbûna hundirîn û vejînê re hev dicivin. Ev pîrjimarî nîşana nakokiyê

nîne, belkî nîşana şiyana sembolan e ku astên cuda yên têgihîştinê di nav avahiyeke yekgirtî û nerm de bihewînin.

Ji perspektîfa kûrtir ve, ev têkçûn eşkere dike ku nasname di çarçoveya Îranî de ne avahiyeke hişk e ku tenê bi hêmanekê were şîrovekirin, belkî tevnekî tevlihev e ji vegotinên li ser hev kom bûyî, ku tê de referansên neteweyî û olî di nav têkiliyekê de bi hev re dijîn ku ne li ser bingehê betal kirinê ye, lê li ser ji nû ve lihevkirina domdar. Ji ber vê yekê, Newroz ne wekî sembolekî neteweyî yê paqij tê vegerandin, û ne jî bi tevahî di nav çarçoveya olî de tê helandin, belkî bi berdewamî di nav deverek navîn de tê hilberandin ku rê dide wê ku li ser dabeşbûnên tund bimîne.

Her wiha, ev têkçûn di asta pratîka civakî de jî xuya dibe, ku tê de Newroz ne tenê teorîk tê ceribandîn, lê bi awayekî rastîn tê jîyan kirin: di rîtûelên malbatî de, di amadekirina maseya sembolîk de, di serdan û pîrozbahiyên de, û di axaftina rojane de ku tê de “bereket”, “nûbûn” û “destpêka salê” bi hev re têne girêdan. Ev pratîk nasnameyek jîyanî hilberînin ku ne hewceyî veqetandina teorîk di navbera neteweyî û olî de ye, ji ber ku ew di nav deverek têkçûna xwezayî ya her duyan de dixebitin.

Di çarçoveya siyasî û çandî de, ev têkçûn erkekî din jî distîne, ji ber ku rê dide Newrozê ku bibe sembolekî ku dikare di nav axaftina fermî de were vegirtin bêyî ku rehên xwe yên dîrokî yên kûr winda bike. Ji ber ku ew wekî beşek ji mîrata neteweyî tê pêşkêşkirin, û di heman demê de kûrahiya xwe ya medenî ya berî dewleta nûjen diparêze, ku ev yek Newroz dike sembolek ku ji pênasayên teng derbas dibe.

Di encamê de, têkçûna di navbera neteweyî û olî de di Newrozê de ne tenê nermbûna vê cejnê eşkere dike, lê her wiha xasîyeta berfirehtir a nasnameyê di çarçoveya Îranî de jî vedike, wekî pêvajoyekî berdewam a avakirinê ku qet nagihîje formek dawî ya yekane. Ji ber ku Newroz ne tenê wekî nîşaneke boriyê dijî, lê wekî fêzayekî domdar ji bo ji nû ve hilberandina têkiliya di navbera bîrê, olê û dîrokê de, ku bi vî awayî her tim li ser pîrjimarîya wateyan vekirî dimîne, û şiyana xwe ya civandina tiştên ku di xuyangê de dijber xuya dikin di nav avahiyeke sembolîk a zindî û nûdibûn de diparêze.

Duyem: Ma ew cejneke Farisî ye an pîrnasnameyî ye?

Pîrsê “ma Newroz cejneke Farisî ye an pîrnasnameyî ye?” ji wan pîrsên herî tevlihev e di lêkolîna vê sembolê de, ji ber ku ew ne tenê girêdayî diyarkirina dîrokî an jî pêwendiya çandî ya rasterast e, lê belkî bi avahiya xwe ya nasnameyê û awayê pêkhatina wê di nav demê de têkildar e. Ji aliyekî ve, Newroz bi rehên xwe yên dîrokî ve bi zelalî bi Farisîyê û mîrata împaratoriyên kevnar ên Îranî ve girêdayî ye, ku di destpêkê de ew ava kirin. Lêbelê, ew di nav sînorên yek nasnameya etnîkî de ne ma, belkî bi gavên berdewam bûye fêzayek medenî ya berfireh ku ji Asyaya Navîn heta Rojhilata Navîn ji aliyê gel û çandên cihêreng ve tê parvekirin.

Ji perspektîfa dîrokî ve, dikare were gotin ku Newroz rehên Farisî yên zelal hene, ku di împaratoriyên kevnar ên Îranî û di salnameya çandî-çandiniyê de ku têkiliya mirov bi xweza û demê rêk dixist, hatine avakirin. Ev reh, bê guman, jê re aliyekî “Farisî di avakirina destpêkî de” dide. Lê ev yek nayê wateya ku ew tenê bi yek gelê ve were girtin, ji ber ku sembolên mezin ên çandî, dema ku ji demê xwe yê yekem derbas dibin, bi gelemperî dikevin nav pêvajoyên lihevhatin, veguhastin û ji nû ve xwedîkirina sembolîk ji aliyê komên cihê ve.

Bi derbasbûna demê re, Newroz ji sînorên xwe yên yekem derket û bû beşek ji çandên cihêreng, wekî çanda Kurdî, Afganî, Tacikî û yên din, ku her yek ji wan ew di nav avahiya sembolîk a xwe de ji nû ve şîrove kir. Ev belavbûn nayê fêmkirin wekî veguhastinek sade, lê wekî ji nû ve hilberandina sembolekî yekane di nav şert û mercên cihêreng de, ku di wan de Newroz li gor ezmûna dîrokî û civakî ya her civakê ji nû ve tê pênasekirin, bêyî ku rehê hevpar wînda bike.

Ji vir ve, gotina ku Newroz “tenê cejneke Farisî ye” wekî kurtkirinek e ku rastiya dîrokî û çandî nîşan nake, û di heman demê de gotina ku ew “tenê cejneke pîrnasnameyî ye” jî dikare rehên wê yên bîngehîn kêmbike. Ji ber vê yekê, fêmkirina wê hewce dike ku em ji têgîna “milkê çandî” derbas bibin ber bi têgîna parvekirina sembolîk, ku di wê de sembolên mezin ne

milke yek komê ne, lê fêzayên vekirî ne ji bo hilberandina wateyê.

Ji perspektîfa kûrtir ve, ev pirs eşkere dike ku nasname ne avahiyeke girtî ye ku dikare ji yek rehê were vegirtin, belkî pêvajoyek dîrokî ya zindî ye ku di nav têkili, zêdebûn û ji nû ve şîrovekirinê de tê pêkhatin. Ji ber vê yekê, Newroz di her çarçoveyekê de bi heman awayê nayê jîyan kirin: li Îranê bi awayekî, li Kurdistanê bi awayekî din, û li Afganistanê bi awayekî din, lê bi tevahî xêzekî sembolîk a hevpar di navbera wan de dimîne ku hemûyan bi hev ve girêdide.

Her wiha, ev pîrrjimarî zindî ya Newrozê ne kêmbûna wê ye, belkî hêza wê zêde dike, ji ber ku jê re şîyanek dide ku sînoren siyasî û nasnameyên girtî derbas bike, û wê dike sembolekî sersînor ku di astekî medenî ya berfirehtir de ji dewleta neteweyî ya nûjen re dixebite. Di vê çarçoveyê de, pirs êdî ne “Newroz ya kê ye?” dibe, lê “ew di her çarçoveyekê de çawa ji nû ve tê hilberandin?”—guherînek e ji têgihîştina milkdariyê ber bi têgihîştina wateyê.

Di encamê de, Newroz nayê kurtkirin wekî cejneke safî Farisî û ne jî wekî cejneke bi awayekî veqetandî pîrnasnameyî. Belkî ew avahiyeke sembolîkî ye tevlihev e ku di çarçoveyek dîrokî ya Farisî de dest pê kiriye, paşê berfireh bûye û veguherî fêzayek medenî ya hevpar, ku her civak bi rêya wê têkiliya xwe bi dem, bîr, xweza û nasnameyê ji nû ve diafirîne. Bi vî awayî, Newroz dibe nimûneyek zelal ku nîşan dide sembolên mezin ne di sînoren rehê xwe de dimînin, lê di şiyana veguherînê de dijîn, û di nav pîrrjimarîya çandên ku wan digirin û ji nû ve diafirînin de zindî dimînin.

BEŞA ÇAREM:
NEWROZ WEK AMÛREK SIYASÎ
YA HEVDEM

Pêşekî

Dema ku em digihîjin lêkolîna Newrozê di çarçoveya wê ya hevdem de wekî amûrek siyasî, em ji xwendina kevneşopî ya ku ew tenê di nav çarçoveya cejneke çandî an rîtûeleke demsalî de digire derdikevin, û dikevin nav analîzeke kûrtir ku eşkere dike çawa sembolên dîrokî dibin aktorên siyasî di nav qada giştî de, û çawa di nav têkoşînên nasnameyê, naskirinê û desthilatdariyê de ji nû ve têne bikaranîn. Ji ber vê yekê, Newroz di vê astê de êdî ne tenê pîrozbûnek dubarebûyî ye, lê dibe zimanek siyasî yê nerasterast ku kom bi rêya wê hebûna xwe diyar dikin, û cihê xwe di nav avahiya siyasî ya nûjen de ji nû ve pênase dikin.

Taybetmendiya Newrozê wekî amûrek siyasî ya hevdem ji wê yekê tê ku ew di hundurê xwe de komkirineke sembolîkî ya pîrçateyî hildigire: ew di heman demê de efsane ye, bîr e, rîtûel e û ezmûneke kolektîf a dubarebûyî ye. Ev yek jê re şîyanek awarte dide ku ji qada çandî derbas bibe bo qada siyasî bêyî ku xasîyeta xwe ya bingehîn winda bike. Ji ber ku dema Newroz di çarçoveyek siyasî de tê gazîkirin, ew ne wekî ramanekî razber tê gazîkirin, lê wekî ezmûnekî jiyanî yê kûr di hişmendiya kolektîf de cihgirtî, ku ev yek jê re hêzek bandorker dide ku di gelek axaftinên siyasî yên rasterast de tune ye.

Di vê çarçoveyê de, Newroz dibe yek ji nimûneyên herî girîng ên çawa sembolên çandî di nav siyaseta nûjen de dixebitin, ku tê de siyaseta ne tenê bi rêya saziyan û qanûnan tê kirin, lê her wiha bi rêya sembolan, rîtûelan û bîra kolektîf jî tê meşandin. Ji ber vê yekê, cejn dibe platformek ku kom bi rêya wê daxwazên xwe dibêjin, an hebûna xwe piştrast dikin, an têkiliya xwe bi dewletê re ji nû ve ava dikin, bêyî ku bi zorê veguhere axaftinek siyasî ya eşkere.

Her wiha, Newroz wekî amûrek siyasî eşkere dike ku di xwezaya têkoşîna hevdem de guherîneke kûr çêbûye, ji ber ku têkoşîn êdî ne tenê li ser kontrolkirina erdê an desthilatdariyê dimeşe, lê her wiha li ser naskirina sembolîk û temsîlkirina çandî jî dimeşe. Ji ber vê yekê, mafê pîrozbûnê, mafê bikaranîna sembolan, û mafê derketina di fêzaya giştî de hemû dibin mijarên siyasî yên bingehîn, ji ber ku ew bi pirsê ve girêdayî ne ku kê maf heye ku di nav civakê de were dîtin û were naskirin.

Ji perspektîfa kûrtir ve, Newroz diyar dike ku çawa rîtûel dikare veguhere kiryareke berxwedanê an jî amûreke danûstandinê, li gor şert û mercê. Di hin rewşan de, ew wekî vegotineke dijberî û redkirina derxistinê tê bikaranîn, û di rewşên din de dibe amûrek ji bo ji nû ve cihkirina koman di nav çarçoveya fermî de, an jî ji bo ji nû ve pênasekirina têkiliya wan bi dewletê re. Ev pîrfonksiyonbûn nermbûna sembolê û şiyana wê ya lihevhatinê bi şert û mercên cuda re nîşan dide, bêyî ku bingehe xwe winda bike.

Her wiha, Newroz di çarçoveya hevdem de ji guherînên mezin ên ku cîhanê dijîn veqetandî nîne, wekî bilindbûna nasnameyan, kêmbûna vegotinên giştî, û zêdebûna girîngiya çandê di pêkanîna siyasî de. Di vî atmosferê de, sembolên çandî—û di nav wan de Newroz—dibin amûrên navendî di hilberandina wateya siyasî de, ji ber ku ew zimanek hevpar peyda dikin ku dikare bi rêya wê mijarên tevlihev bi awayekî were vegotin ku herkes wê fêm bike.

Ji aliyekî din ve, ev veguherîn pirsên rexneyî jî derdixe pêş ku bi şiyana siyasîkirina sembolê heta asta kurtkirina wê re têkildar in, ji ber ku Newroz carinan dikare wekî amûreke propagandayê an axaftinek retorîkî were bikaranîn, ku ev yek dibe sedema kêmkirina pîrjimarîya wateyên wê. Lê hêza wê di wê yekê de ye ku ew ji vê kurtkirinê derbas dibe, ji ber ku di hundurê xwe de dirokeke dirêj ya şîrovekirinan hildigire, ku ew dike ku bikaribe li hember sabitkirina di yek wateyê de raweste.

Her wiha, Newroz wekî amûrek siyasî têkiliya tevlihev di navbera bîrê û desthilatdariyê de êşkere dike, ku tê de desthilat carinan hewl dide sembolê di xwe de bihewîne û wê ji nû ve pênase bike, lê kom hewl didin ku wateyên wê biparêzin an jî bi awayên nû ji nû ve wan hilberînin. Ev têkilî nagihîje encameke dawî ya qutkirî, lê her tim vekirî dimîne, ku Newroz dike qada domdar a ji nû ve danûstandina li ser wateyê.

Di encamê de, lêkolîna Newrozê wekî amûrek siyasî ya hevdem nayê wateya veguhastina wê bo tenê axaftinek siyasî, belkî tê wateya têgihîştina çawa sembol dibin avahiyên çalak di avakirina rastiya siyasî de bixwe, û çawa dikare cejnê bibê zimanê nasnameyê,

amûreke berxwedanê, rêgezek danûstandinê, û platformeke ji bo ji nû ve pênasikirina têtikiliya di navbera ferd û komê, û di navbera civak û dewletê de.

Bi vî awayî, ev beş hewl dide ku Newroz ne tenê wekî diyardeyeke çandî were analîz kirin, lê wekî cihêkî dînamîk ku tê de siyaseta bi bîrê re, nasname bi desthilatdariyê re, û sembol bi kiryara dîrokî re hev dicive, ku ew dike yek ji mifteyên bingehîn ji bo têtigiştina xwezaya têtikoşin û veguherînên cîhana hevdem, ku tê de sembol êdî ne tenê refleksa rastiyê ne, belkî bûne beşek ji hilberandin û ji nû ve avakirina wê.

Ji ber vê yekê, Newroz ji tenê sembolek ku dema hewcedariyê têt gazîkirin zêdetir dibe, û dibe amûrekî dînamîk ji bo ji nû ve şekildana qada giştî bixwe, ku tê de ew ne tenê ji bo îfadekirina nasnameyê têt bikaranîn, lê her wiha ji bo ji nû ve belavkirina wê di nav civakê de, û diyarkirina sînorên xuya bûn û qanûniyeta wê. Ji ber ku her hebûna Newrozê di qada giştî de, di bingehê xwe de, ji nû ve xêzkirina têtikiliya di navbera yê ku dibîne û yê ku têt kêlekirin, di navbera yê ku têt naskirin û yê ku li kêleka civakê têt hiştin de ye, ku ew dike hêmanek çalak di hilberandina hevsengiyên sembolîk de di nav her avahiyêke siyasî de. Bi vî awayî, cejn ne tenê refleksa veguherînên siyasî ye, belkî dibe beşek ji mekanîzmayên çêkirina wan, ku tê de îradeya kolektîf bi şert û mercên rastiyê re hev dicive, da ku her tim li ser gelek îmkanên şîrove û kiryarê vekirî bimîne.

Beşa Sêzdehem: Newroz û Axaftina Siyasî

Yekem: Partî çawa Newrozê bi kar tînin?

Duyem: Axaftinên siyasî di cejnê de

Dema ku em digihîjin xala hevpeyvîna Newrozê bi axaftina siyasî re, em ne li ber veguhastineke sade ji qada çandê bo qada siyasetê ne, belkî li ber veguherîneke qalîteyî di erkê sembolê bixwe de ne, ku tê de cejn—bi hemû bîr, rîtûel û wateya ku hildigire—dibe beşek ji zimanê ku helwest bi wê têne avakirin, vegotin bi wê têne saz kirin, û desthilat bi rêya wê tê meşandin an jî li hember wê tê berxwedan kirin. Ji ber vê yekê, Newroz di vê çarçoveyê de ne wekî bûyerekî ji rastiya siyasî veqetandî tê xwendin, belkî wekî metneke sembolîk a vekirî ku di nav axaftinên cuda de ji nû ve tê şîrovekirin, ku ew dike seriştaya îfadeyê, amûreke îqnakirinê, û rêgezek ji bo ji nû ve pênamekirina nasnameyê di nav qada giştî de.

Taybetmendiya Newrozê di axaftina siyasî de ji wê yekê tê ku ew sermayeyê sembolîk a qelew û li ser hev kom bûyî hildigire, ku di navbera efsane, dîrok û ezmûna kolektîf de hev dike. Ev yek jê re hêzek bandorker dide ku ji zimanê siyasî yê rasterast derbas dibe. Ji ber ku dema Newroz di nav axaftineke siyasî de tê gazîkirin, ew ne wekî ramanekî razber tê gazîkirin, lê wekî ezmûneke hevpar ku mirov wê dijîn, hest bi wê dikin û bi wê re têkilî dikin, ku ev yek wê dike navbeynkarekî bihêz ji bo veguhastina wateya siyasî bêtir hewcedariya bi daxuyaniya rasterast.

Di vê çarçoveyê de, Newroz dibe beşek ji avahiya axaftina siyasî bixwe, ku tê de ew ji bo dayîna qanûniyetê, an ji bo hejandina hestê, an jî ji bo avakirina vegotinekê li ser borî, niha û pêşerojê tê bikaranîn. Ji ber vê yekê, dewlet dikare gazî wê bike ji bo piştrastkirina yekîtiya nasnameyê an ji bo nîşandana vekirîbûna li hember pîrrjimarîyê, di heman demê de tevgerên civakî an siyasî dikarin wê bi kar bînin ji bo îfadekirina daxwazên xwe an ji bo ji nû ve pênamekirina cihê xwe di nav pergala siyasî

de. Bi vî awayî, Newroz ne tenê mijara axaftinê ye, lê amûrekî di hundurê wê de ye.

Ji perspektîfa kûrtir ve, ev têkçûn eşkere dike ku axaftina siyasî ne tenê bi argumanên aqilane an bernameyên pratîkî dixebite, lê her wiha bi rêya sembolan û bîra kolektîf jî dixebite, ku tê de hest, girêdan û ezmûnên hevpar roleke bingehîn dilîzin di şekildana helwestan de. Ji ber ku Newroz, bi hemû wateyên xwe yên vejîn û nûbûnê, dikare ji bo hilberandina axaftineke ku li ser “destpêkeke nû”, “vegûherîneke dîrokî” an “berdewamî tevî zehmetiyar” diaxive were bikaranîn, ku ew dike depoyeke wateyî ku di şert û mercên cuda de dikare were xebitandin.

Her wiha, Newroz di axaftina siyasî de yek wateya sabît naporêze, lê dikeve nav pêvajoyeke berdewam a ji nû ve şekildanê, ku tê de li gor cihê axêver û şert û mercê wê ji nû ve tê pênasekirin. Ew dikare di axaftineke fermî de wekî sembola yekîtiya neteweyî were pêşkêşkirin, û di axaftineke din de wekî sembola berxwedanê an nasnameya taybet xuya bibe. Ev pîrjimarî simbolê lawaz nake, belkî hêza wê nîşan dide, ji ber ku rê dide wê ku di nav astên cuda yên wateyê de tevbigere bêyî ku di yek wateyê de were girtin.

Ji aliyekî din ve, ev bikaranîna siyasî ya Newrozê pirsên rexneyî jî derdixe pêş ku bi şiyana bikaranîna simbolê bi awayekî amûrî ve têkildar in, ji ber ku ew carinan dikare ji bo armancên propagandayê an ji bo xemilandina rûyê desthilatê were bikaranîn, ku ev yek dibe sedema kêmkirina kûrahiya wê ya simbolîk an kurtkirina wê di erka taybet de. Lê Newroz, wekî sembolekî kûr di bîrê de cihgirtî, her tim dikare li hember vê kurtkirinê bisekine, ji ber ku ew ne tenê di nav axaftinê de dijî, lê di nav ezmûna rojane ya mirovan de jî dijî.

Her wiha, Newroz têkiliya tevlihev di navbera ziman û desthilatdariyê de jî eşkere dike, ku tê de axaftin ne tenê danasîna rastiyê ye, belkî amûrek e ji bo hilberandina wê. Ji ber ku dema Newroz di nav axaftineke siyasî de bi awayekî taybet tê pênasekirin, ev pênase ne tenê di asta gotinê de dimîne, lê bandorê li ser awayê ku mirov cejnê têdighîjin û li ser şewaza ku ew tê jiyankirin jî

dike, ku ev yek dike ku axaftin bixwe bibe beşek ji ji nû ve avakirina wateya civakî ya sembolê.

Ji perspektîfeke berfirehtir ve, dikare were gotin ku Newroz di axaftina siyasî de veguherîneke di xwezaya siyaseta hevdem de eşkere dike, ku tê de sembolên çandî bûne beşekî bingehîn ji têkoşîna siyasî, ne tenê hêmanên duyemîn. Ji ber ku têkoşîn êdî ne tenê li ser çavkaniyan an desthilatdariyê dimeşe, lê her wiha li ser wateyê, û li ser wê yekê ku kê maf heye sembolan pênase bike û di nav qada giştî de wateyên wan diyarkirin bike jî dimeşe.

Di encamê de, lêkolîna Newrozê di nav axaftina siyasî de eşkere dike ku ew ne tenê cejnek e ku di bûyeran de tê gazîkirin, belkî avahiyeke zimanî-sembolîk a çalak e ku ji bo hilberandina axaftinê bixwe, şekildana hişmendiyê, û ji nû ve pênasekirina têkiliya di navbera civak û desthilatdariyê de tê bikaranîn. Ew fêzayek e ku tê de peyv bi bîrê re, û sembol bi siyasî re hev dicive, ku cejn ne tenê dibe bûyereke pîrozbahiyê, lê her wiha zimanek dibe ku siyasî bi wê tê gotin û bi rêya wê tê fêmkirin.

Bi vî awayî, ev beş hewl dide ku têkiliya di navbera Newroz û axaftina siyasî de were vekolîn, ne wekî têkiliyek bikaranîna derbasdar, belkî wekî têkçûnek kûr ku eşkere dike çawa sembol dibin amûrên zimanî yê ku dikarin di şekildana rastiya siyasî bixwe de bandorê bikin, û çawa cejn dikare di kêliyeke taybet de ne tenê bibe tiştê ku tê pîroz kirin, lê her wiha tiştê ku bi wê tê gotin û bi rêya wê tê fikirîn.

Di vê çarçoveyê de, dikare were gotin ku Newroz di nav axaftina siyasî de ne wekî sembolekî sabît ku bi wateya xwe ya amade tê gazîkirin dixebite, belkî wekî avahiyeke ku ji nû ve tê formkirin, ku wateyên wê li gor şert û mercê ku tê de tê bikaranîn û armanca ku bi rêya wê tê xwestin were pêkanîn şekil digirin. Ji ber ku her axaftin hêmanên Newrozê—ji efsaneya wê heta rîtuêlên wê—bi awayekî ku xizmeta dîtina xwe ya taybet bike ji nû ve rêk dixê, ku ev yek cejnê dike qada reqabeta şîrovekirinê, ku tê de têkoşîn ne li ser sembolê bixwe ye, lê li ser wate û sînorên wê ye. Bi vî awayî, Newroz ne tenê dibe mijara axaftinê, belkî dibe meydana ku axaftin tê de tê hilberandin, û bi rêya wê têkiliya di navbera bîr û desthilatdariyê, û di navbera ya ku tê gotin û ya ku tê xwestin were gotin de di nav qada giştî de ji nû ve tê sazîkirin.

Yekem: Partî çawa Newrozê bi kar tînin?

Bikaranîna Newrozê ji aliyê partiyan ve yek ji wan aliyên herî watedar e ku veguherîna vê cejnê ji rîtûeleke çandî bo amûreke çalak di nav pratîka siyasî ya nûjen de nîşan dide, ku tê de ew ne wekî tenê bûyereke pîrozbahiyê tê gazîkirin, lê wekî depoyeke sembolîk a qelew ku dikare ji bo hilberandina axaftinê, avakirina qanûniyetê û firehkirina bingeha gelêrî were bikaranîn. Ji ber ku partî, wekî aktorên siyasî yên ku dixwazin di hişmendiya giştî de bandorê bikin, dizanin ku sembolên ku di bîra kolektîf de dijîn hêzek îqnakirin û seferberkirinê hene ku carinan ji axaftina aqilane ya rasterast bihêztir e, ji ber vê yekê ew ber bi ji nû ve cihkirina Newrozê di nav stratejiyên xwe yên siyasî de diçin bi awayên cuda.

Di asta yekem de, Newroz wekî amûreke seferberkirina gelêrî tê bikaranîn, ku tê de pîrozbahî dibin fêzayên vekirî yên komkirinê, ku li wan çalakî tene rêxistin, axaftin tene kirin, slogan tene rakirin, û bi rêya wan têkiliya di navbera partî û gelê wê de ji nû ve tê hilberandin. Ji ber ku hebûna giran di vê bûyerê de ne tenê wekî pîrozbahî tê xwendin, belkî wekî daxuyaniyeke nerasterast a hêz û temsîlê, ku tê de hejmar dibin wateyeke siyasî ku di têkoşîna li ser qanûniyetê de tê bikaranîn.

Ji aliyekî din ve, partî Newrozê wekî navbeynkarek ji bo dayîna qanûniyeta sembolîk li axaftina xwe bi kar tînin, bi awayê ku xwe bi wateyên bingehîn ên cejnê ve girêdidin, wekî azadî, vejîn û nûbûn. Ji ber ku dema partiyek xwe wekî berdewamîya van nirxan pêşkêş dike, ew ne tenê bernameyek siyasî dide pêş, lê her wiha li ser saz kirina wêneyê xwe di nav xeyala kolektîf de dixebite, ku Newroz wekî kêliyeke dîrokî ya serketina li hember zordariyê û destpêka gerokeke nû ya jiyanê dibîne. Li vir, sembol dibe amûrek ji bo çarçovekirina axaftina siyasî di nav vegotîneke berfirehtir ji kêliya niha de.

Her wiha, Newroz wekî platformek ji bo ji nû ve şekildana nasnameya siyasî tê bikaranîn, ku tê de partî hewl didin axaftina xwe bi nasnameya ku cejn temsîl dike ve girêbidin, gelo nasnameyek neteweyî be, an çandî, an jî mirovahîyek berfirehtir. Ji ber ku

partî bi zimanekî siyasî yê hişk re bi gel re naxwive, lê bi rêya sembolekî ku di hundurê xwe de ezmûneke hevpar hildigire, ku ev yek jê re şiyaneke dide ku bi awayekî kûrtir û dirêjtir di hişmendiya kolektîf de cih bigire.

Ji perspektîfa kûrtir ve, dikare were gotin ku partî Newrozê ne tenê wekî amûreke îfadeyê bi kar tînin, lê wekî amûrek ji bo ji nû ve hilberandina demê siyasî bixwe. Ji ber ku cejn, wekî kêliyeke ku her sal dubare dibe, rê dide ku pirsgirêk ji nû ve bîn danîn, axaftin were nûkirin, û gel ji nû ve were seferber kirin, ku ev yek wê dike xala demî ya sabît di nav salnameya siyasî ya nefermî de. Bi vî awayî, demê gerokî ya Newrozê dibe çarçoveya ku di hundurê wê de kiryara siyasî ji nû ve tê rêxistin, ku daxwaz têne vegerandin, peyama ji nû ve têne saz kirin, û têkiliya di navbera partî û bingeha wê de tê nûkirin.

Her wiha, partî Newrozê ji bo rêvebirina tengeziya di navbera herêmî û ser-sînor de bi kar tînin, ku tê de cejn dikare ji bo girêdana pirsgirêkên herêmî bi şert û mercên berfirehtir, gelo herêmî bin an navneteweyî, were xebitandin. Ji ber ku Newroz li ser gelek cografyayan belav dibe, partî dikare xwe wekî beşek ji tevgerake berfirehtir pêşkêş bike, ku ev yek jê re aliyekî ku ji sînorên teng ên dewletê derbas dibe dide.

Lêbelê, ev bikaranîn ji pirsgirêkan vala nîne, ji ber ku ew pirsên sînorên siyasîkirina sembolê derdixe pêş. Ji ber ku dema Newroz bi awayekî zêde wekî amûreke partiyî tê bikaranîn, ew dikare bikeve xetera kurtkirinê, ku tê de ew di wateyek siyasî ya diyarkirî de tê girtin, û ev yek dikare pîrrjimarîya wateyên wê sînordar bike. Lê di aliyê din de, Newroz her tim dikare li hember vê kurtkirinê bisekine, ji ber ku ew ne xwediyê yek axaftinê ye, belkî xwediyê bîreke kolektîf a ji her partî an rêbazekê firehtir e.

Ji aliyekî din ve, ev bikaranîn êşkere dike ku partî ne tenê di nav qada siyasî ya klasîk de dixebitin, belkî di nav qada sembolîk û çandî de jî dixebitin, ku tê de têkoşin ne tenê li ser desthilatdariyê ye, belkî li ser wateyê bixwe ye: Kê maf heye ku Newrozê pênase bike? Kê wateya wê diyarkirin dike? Ê çawa dikare ji bo xizmeta dîtineke taybet were rêber kirin? Ev pirs nîşan didin ku siyaseta

nûjen êdî bi saziyên fermî tenê sînordar nabe, belkî dirêj dibe heta simbolên ku hişmendiya mirovan ava dikin.

Di encamê de, bikaranîna Newrozê ji aliyê partiyan ve ne tenê xebitandineke demkî ya cejneke çandî nîşan dide, belkî veguherîneke kûrtir di xwezaya kiryara siyasî de eşkere dike, ku tê de simbol dibin beşek bingehîn ji amûrên bandorkirinê, seferberkirinê û hilberandina qanûniyetê. Ji ber ku Newroz di vê çarçoveyê de ne tenê ji bo veguhastina peyamekê tê bikaranîn, belkî ew bixwe dibe zimanê ku ev peyam bi wê tê saz kirin, ku ev yek wê dike hêmanek navendî ji bo têgihiştina têkiliya di navbera siyasî û nasnameyê de di cîhana hevdem de.

Dikare were gotin ku Newroz, dema ku dikeve qada bikaranîna partiyî, xwezaya xwe ya wekî semboleke vekirî winda nake, belkî dibe qada dînamîk a ji bo danûstandina berdewam di navbera wate, girêdan û desthilatdariyê de, ku tê de tu aliyek—her çiqas hêza wê ya rêxistinî an simbolîk mezin be—nikare wê bi tevahî di destê xwe de bigire an jî di wateyek dawî û girtî de sabît bike. Ji ber ku her hewldana çarçovekirina wê di nav axaftineke taybet de, di heman demê de îmkanên nû ji bo derbaskirina wê û ji nû ve şîrovekirina wê jî çêdike, ji ber ku Newroz ne tenê di nav axaftinê de dijî, belkî di nav bîra kolektîf de dijî ku her tim ji her bikaranîna siyasî ya derbasdar firehtir dimîne.

Di vê çarçoveyê de, bikaranîna wê ji aliyê partiyan ve pîrjimarîya wateyên wê tune nake, belkî wan eşkere dike û ji nû ve çalak dike, ji ber ku her bikaranîna wê dibe wekî xwendineke qismî di nav metneke simbolîk a vekirî de, ku tê de gelek dîtinên cuda hev dicivin bêyî ku yek ji wan ya din tune bike. Bi vî awayî, Newroz hêza xwe ya derbaskirina sînoren teng diparêze û vedigere qada xwe ya firehtir, ku tê de ew ne di yek erkê de tê kurtkirin, belkî her tim dikare di heman demê de bibe simbola nasnameyê, qada pîrozbahiyê, amûreke berxwedanê û platformeke îfadeya siyasî.

Ji perspektîfeke din ve, ev têkiliya tevlihev di navbera Newroz û xebata partiyî de eşkere dike ku siyasî bixwe ne avahiyeke girtî ye ku ji jor ve tê ferzkirin, belkî pêvajoyeke berdewam a

têkiliya di navbera sembol, aktor û koman de ye, ku tê de wate ne bi awayekî yekalî têne hilberandin, belkî bi rêya têkoşîn, şîrove û danûstandina domdar şêkil digirin. Li vir, Newroz ne tenê amûrek e ku di nav siyasetê de tê bikaranîn, belkî dibe aktoreke sembolîk ku sînor û îmkanên wê ji nû ve şêkil dide, bi wan pirsan ku li ser wateya nasnameyê, xwezaya qanûniyetê û sînorên temsîlê di nav qada giştî de derdixe pêş.

Bi vî awayî, Newroz, heta di kêliya siyasîbûna xwe de jî, di hundurê vê siyasîbûnê de nagire, belkî her tim hêza xwe ya derbaskirina wê diparêze, da ku wekî semboleke zindî bimîne ku di nav axaftinan de tevdi gere, û bi qasî ku di hundurê wan de tê bikaranîn, ew ji nû ve wan jî saz dike. Ji ber vê yekê, ew ne tenê dibe mijara têkoşîna siyasî, belkî her wiha dibe yek ji wan hêmanan ku vê têkoşînê bixwe ji nû ve pênasê dikin.

Duyem: Axaftinên siyasî di cejnê de

Axaftinên siyasî di munasebeta Newrozê de yek ji wan kêliyên herî qelew in ku tê de sembol bi kiryara siyasî re hev dicive, ku tê de axaftin êdî ne tenê amûrek ji bo veguhastina helwestekê an bernameyekê ye, belkî dibe kiryareke şîrovekirinê ku bi rêya wê wateya cejnê bixwe di nav qada giştî de ji nû ve tê şêkildan. Ji ber vê yekê, di vê kêliyê de siyasetmedar an aktorê partiyî li derveyî Newrozê nasekine da ku li ser wê biaxive, belkî dikeve hundurê avahiya wê ya sembolîk, zimanê wê deyn dike, û wê ji nû ve bi awayekî ku xizmeta dîtina xwe bike saz dike, ku ev yek dike ku axaftin ne zêdekirineke derveyî li ser cejnê be, belkî beşek ji pêvajoya hilberandina wateya wê be.

Taybetmendiya axaftina siyasî di Newrozê de ji wê yekê tê ku ew di nav şert û mercên ku bi bîr, hest û girêdanê dagirtî ne de tê gotin, ku tê de gel di rewşeke amadebûna sembolîk de ye ji bo wergirtina wateyê, ne wekî agahî, belkî wekî ezmûn. Ev yek axaftinan bi hêzek bandorker a taybet dimeşîne, ji ber ku ew ne tenê bi aqil re diaxivin, belkî bi bîra kolektîf re jî diaxivin, û sembolên kûr cihgirtî, wekî vejîn, azadî û şikandina zordariyê, tînin bîra mirovan, ku ev yek dike ku her peyva ku tê gotin bi wateyên ku ji xuya wê derbas dibin bar bibe.

Di vê çarçoveyê de, axaftinên siyasî li ser ji nû ve şîrovekirina simbolên Newrozê radiwestin, bi awayê ku ew ji nû ve bi rastiya hevdem re tîr girêdan. Ji ber ku agir, wek nimûne, ne tenê wekî rîtûeleke kevneşopî tê bibîranîn, belkî wekî sembola serketina li hember tariyê, an wekî mecaza rawestandina li hember zordariyê. Her wiha, efsaneyên azadbûnê ne wekî çîrokên borî tîrê bîranîn, belkî wekî nimûneyên simbolîk ku li ser niha tîrê xistin, da ku dîrok bibe amûrek ji bo têgihîştina rastiye û rêberiya wê.

Her wiha, ev axaftin erkeke navendî jî dilîzin di hilberandina vegotina siyasî de, ku tê de tîkiliyek di navbera borî, niha û pêşerojê de tê avakirin. Ji ber ku Newroz, wekî destpêkeke nû, ji bo pêşkêşkirina sozên guherînê, an ji bo piştrastkirina berdewamiyê, an jî ji bo ji nû ve pênasakirina kêliya niha wekî “xala veguherînê” tê bikaranîn. Bi vî awayî, cejn dibe çarçoveyeke demî ya simbolîk ku di hundurê wê de axaftina siyasî ji nû ve tê rêxistin, bi awayekî ku ew wekî berdewamîya gerokeke xwezayî ya nûbûn û vejînê xuya dike.

Ji perspektîfeke kûrtir ve, axaftinên siyasî di Newrozê de eşkere dikin ku zimanê siyasî ne tenê bi rêya tîgeh û kavraman dixebite, belkî bi rêya wêne, mecaz û simbolan jî dixebite, ku tê de rastî bi awayê ku tê vegotin ji nû ve tê şekildan. Ji ber ku dema rastî bi zimanê Newrozê tê pêşkêşkirin, ew ne tenê wekî qeyranekê tê nîşandan, belkî wekî qonaxekê di nav gerokeke ku dikare were derbaskirin de, ku ev yek axaftinê bi taybetmendiyê ku di navbera êş û hêvî, û di navbera rexne û bangewaziya bo kiryarê de hevsengiyê ava dike, tije dike.

Her wiha, ev axaftin rola jî dilîzin di ji nû ve hilberandina tîkiliya di navbera rêber û gel de, ku tê de rêber ne tenê axêverek e, belkî wekî kesek xuya dibe ku bîr û simbola komê parve dike, û ji hundurê wê diaxive ne ji derveyî wê. Ev yek qanûniyeta wê ya simbolîk bihêztir dike, ji ber ku ew axaftineke xerîb ferz nake, belkî axaftineke ku ji ezmûna hevpar derdikeve ji nû ve saz dike.

Lêbelê, ev erk ji pirsgirêkan vala nîne, ji ber ku axaftin dikarin bibin amûrek ji bo sabîtîkirina yek wateyê ji bo Newrozê, an ji

bo rêberkirina wê di nav çarçoveyeke siyasî ya diyarkirî de, ku ev yek dikare pîrjimarîya wateyên wê kêmbike. Lê di aliyê din de, cejn her tim dikare li hember vê sabîtîkirinê bisekine, ji ber ku gel bixwe jî tiştê ku dibihîze ji nû ve şîrove dike, û wê di nav têgihîştina xwe ya taybet ya sembolê de ji nû ve cih dide.

Di encamê de, axaftinên siyasî di Newrozê de ne tenê pratîkeke axaftinî ya derbasdar temsîl dikin, belkî ew beşek in ji têkoşîneke berfirehtir li ser wateyê, ku tê de reqabet ne tenê li ser qezenc kirina piştgiriyê ye, belkî li ser pênasîkirina sembolê bixwe ye, û li ser diyarkirina awayê ku ew tê fêmkirin, çima tê pîroz kirin, û di niha de divê çî wateyê bide.

Bi vî awayî, Newroz di kêliya axaftina siyasî de ne tenê munasebeteke ku tê de gotin tîn gotin e, belkî dibe fêzayeke ku gotin bixwe tê de ji nû ve tê hilberandin, ku tê de bîr bi ziman re, û sembol bi desthilatdariyê re hev dicive, ku cejn ne tenê dibe tiştê ku tê pîroz kirin, belkî her wiha tiştê ku bi rêya wê tê gotin û ji nav wê de li ser wateya hebûna kolektîf di nav dîrokê de ji nû ve tê fikirîn.

Dikare were gotin ku axaftinên siyasî di Newrozê de wateya xwe ne tenê ji tiştê ku dibêjin hilberînin, belkî her wiha ji wê kêliya ku tê de tîn gotin jî hilberînin, ku tê de demê sembolîk bi demê siyasî re qelew dibe, û gotin bixwe dibe bûyer. Ji ber ku peyv li vir ne di valahiyê de tê gotin, belkî di nav fêzayeke ku bi dîrok û hest dagirtî ye de tê gotin, ku ev yek jê re şîyan dide ku têgihîştina kolektîf ya kêliya niha ji nû ve şêkil bide. Bi vî awayî, axaftin ne tenê şîroveya li ser rastiyê ye, belkî dibe beşek ji ji nû ve avakirin û şîrovekirina wê, bi awayekî ku li gel ufqê wateyê yê ku Newroz di her geroka nû de vedike re lihev tê.

Beşa Çardehan: Newroz û Qanûniyet

Yekem: Cejn wekî amûrek ji bo hilberandina qanûniyeta siyasî
Duyem: Kê temsîla Newrozê di destê xwe de digire

Dema ku digihêjin hevberdana Newrozê bi têngîna qanûniyetê re, em li hember yek ji kûrtirîn û pêçûyîntirîn astên fêmkirina vê cejnê disekin, ku tê de axaftin êdî ne tenê li ser rîtûelekê, sembolekê an jî axaftinekê ye, belkî li ser têtikiliyek avahîsazî di navbera desthilatdarî û wateyê de ye: di navbera tiştê ku tê pîrozkirin û tiştê ku tê pejirandin de, û di navbera bîrhatina ku girêdana endamiyê dide û desthilatdariya ku hewl dide wê sabît bike an rêberî bike de. Bi vî awayî, Newroz di vê ufqê de ne wekî bûyerek ji siyasetê derveyî xuya dibe, belkî wekî yek ji wan fêzayên bingehîn e ku qanûniyet tê de tê avakirin an jî ji nû ve tê muzakere kirin, çî ji aliyê dewletê, çî ji aliyê tevgeran, çî jî ji aliyê komên civakî ve.

Têngîna qanûniyetê li vir ne tenê bi wateya hiqûqî ya teng tê fêmkirin, belkî wekî rewşeke pejirandina civakî û simbolîk tê dîtin, ku dibe ku ji desthilatdariyê re bê dayîn an jî ji wê were standin, û ku di nav têtikiliyek tevlihev a di navbera axaftin, pratîk û bîrhatinê de tê avakirin. Di vê çarçoveyê de, Newroz dibe yek ji herî girîng amûrên ku bi rêya wan ev pejirandin tê hilberandin an jî tê rexnekirin, ji ber ku ew rasterast bi nasnameyê, demê û ezmûna kolektîf ve girêdayî ye, ku ev yek ji kesan re hesteke endamî û berdewamiyê dide.

Dema ku dewlet bi Newrozê re mijûl dibe, ew ne tenê bi wateya cejneke sade re mijûl dibe, belkî bi wateya çavkaniyek simbolîk re ye ku dikare ji bo bihêzkirina qanûniyeta xwe were bikaranîn, çî bi rêya pejirandinê, çî bi rêya rêxistinê, çî jî bi navkirina wê di nav axaftina fermî de. Ji ber ku dema dewlet Newrozê “diparêze”, ew ne tenê cejnê pejirandî dike, belkî hewl dide wê di hundurê vegotina xwe ya taybet de ji nû ve bicih bike, bi awayekî ku ew wekî beşek ji nasnameya neteweyî ya berfireh xuya bike, ku

taybetmendîyan derbas dîke û wan di nav çarçoveyêke giştî de ji nû ve saz dîke. Li vir, pejirandin dibe amûrek ji bo hilberandina qanûniyetê, ji ber ku ew desthilatdariyê bi sembolekî zindî yê bîrhatina kolektîf re girêdide.

Lêbelê, ev pêvajoy ne yekalî ye, ji ber ku komên civakî jî bi xwe Newrozê wekî amûrek ji bo ji nû ve pênasikirina qanûniyeta xwe ya taybet bi kar tînin, çî di beramberî dewletê de, çî di nav tîkiliyê de bi wê re. Ji ber ku pîrozkirina cejnê, girtina sembolan, an jî ji nû ve şîrovekirina wê, hemû kirin in ku di hundurê xwe de aliyekî siyasî hildigirin, ji ber ku ew îsrarê li ser hebûn û pejirandinê dikin, heta di rewşên ku ev pejirandin ne temam an ne hevseng be de jî.

Ji vê yekê ve, Newroz dibe qada muzakereya sembolîk, ku tê de wateya qanûniyetê bi awayekî dawî nayê birîn, belkî her tim ji nû ve tê avakirin bi rêya tîkiliya di navbera desthilatdarî û civakê de. Dewlet dikare hewl bide ku wateyê yekalî bike, di dema ku kom hewl didin ku pîrjimarîya wê biparêzin, ku ev yek cejnê dîke fêzayeke vekirî ya ku di nav wê de dîtinên cihê li ser nasname û endamiyê hev tîne.

Ji aliyekî din ve, Newroz eşkere dîke ku qanûniyet ne tenê bi rêya saziyên fermî û qanûnan tê avakirin, belkî jî bi rêya sembol û rîtûelan tê avakirin ku desthilatdariyê wateyekê ji hêza tenê ya zordestî derbas dikin. Desthilatdariyek ku nikare bi sembolên zindî yên civaka xwe re tîkildar bibe, an jî tîgihiştina wan wateyan wînda bike, xwe li hember valahiyekê dibîne di navbera hebûna xwe ya qanûnî û pejirandina xwe ya civakî de. Li aliyê din, şiyana xwendin û tîkiliyê avakirinê bi van sembolan re, ji desthilatdariyê re derfetên berfirehtir dide ji bo bihêzkirina hebûna xwe di hişmendiya kolektîf de.

Her wiha, Newroz pîrseke rexneyî ya li ser sînorên vî qanûniyetê jî tîne pêş: gelo desthilatdarî dikare qanûniyeta xwe tenê bi rêya girtina sembolan bi dest bixe? an jî ev girtin dikare bixwe veguherîbe celebek ji ji nû ve pênasikirina sembolê bi awayekî ku xizmeta desthilatdariyê bike, ku di navbera wateya eslî û wateya fermî de tansiyonek çêdike? Ev pîrsgirêk eşkere dîke ku tîkiliya di navbera Newroz û qanûniyetê de ne tîkiliyek lihevhatina daîmî

ye, belkî təkiliyek kêş û kişandina berdewam e, ku bi guherîna şert û mercên siyasî û civakî re diguhere.

Di vê çarçoveyê de, Newroz ne tenê amûrek ji bo hilberandina qanûniyetê ye, belkî jî dibe amûrek ji bo eşkerekirina sînorên wê, ji ber ku bi rêya wê tê dîtîn ka gelo desthilatdarî dikare hemû cihêrengiyên civakê temsîl bike, an jî vegotinek yekalî ferz dike ku ev cihêrengî nagire. Her pîrozbahî, her axaftin, û her pratîka təkildar bi Newrozê re, di hundurê xwe de nîşanek e li ser xwezaya təkiliya di navbera desthilatdarî û civakê de: gelo ew təkiliya naskirinê ya hevpar e, an jî təkiliya serdestî û ji nû ve pênamekirinê?

Ji perspektîfeke felsefî ve, dikare were gotin ku Newroz eşkere dike ku qanûniyet ne rewşeke sabît e ku carekê tê dayîn, belkî pêvajoyeke berdewam a hilberandin û ji nû ve hilberandinê ye, ku hewceyî təkiliyê domdar e bi bîrhatinê, bi nasnameyê, û bi guherînên ku civak derbas dike. Li vir, cejn ne tenê bûyereke sade ye, belkî kêliya ceribandînê ye, ku tê de şiyana desthilatdariyê ji bo hevsengî bi civakê re tê pîvan kirin, û şiyana civakê ji bo ji nû ve pênamekirina təkiliya xwe bi desthilatdariyê re.

Di encamê de, lêkolîna Newrozê di təkiliya wê bi qanûniyetê re ne tenê analîzkirina awayê bikaranîna wê ya siyasî ye, belkî têgihîştina wê yekê ye ku çawa sembol dibe avahiyên bingehîn di hilberandina xwe ya desthilatdariyê de, û çawa cejn dibe fêzayek ku di hundurê wê de təkiliya di navbera hukimdar û hukimdarîkirî de ji nû ve tê şikilandin, û di navbera bîrhatin û rastiye de, û di navbera tiştê ku heye û tiştê ku dikare bibe de.

Bi vî awayî, ev beş hewl dide vê təkiliya tevlihev ji hev veke, bi awayê ku Newroz ne wekî sembolek bêalî, belkî wekî hêzeke fermanbar tê dîtîn ku di hilberandina qanûniyetê de û ji nû ve pênamekirina wê de roleke bingehîn dilîze, ku ew dike yek ji kilitên sereke ji bo fêmkirina xwezaya desthilatdariyê di şert û mercên ku dîrok, nasname, sembol û siyasî hev têne hevber.

Newroz ji tenê ne mîrata ne ku rastiya qanûniyetê nîşan dide, belkî jî amûrek e ku kûrahî an jî qelsiya wê eşkere dike, li gor awayê ku bi wê re di nav qada giştî de tê kirin. Her kêş û cudahî di şîrovekirina wê de, û her cudahî di pêkanîna wê de, nîşan

dide ku valahiyên di têkiliya navbera desthilatdarî û civakê de hene, di heman demê de lihevhatin jî nîşan dide hevsengiyeye simbolîk. Bi vî awayî, cejn dibe nîşanek zindî, ne tenê li ser tiştê ku desthilatdarî ji xwe re dibêje, belkî li ser tiştê ku civak qebûl dike an jî red dike di kûrahiyên ezmûna xwe ya rojane de.

Yekem: Cejn wekî amûrek ji bo hilberandina qanûniyeta siyasî

Newroz, di yek ji kûrtirîn pîvanên xwe de, nimûneyek zelal e ji bo wê guherîna ku tê de cejn ji tenê bûyerên civakî an rîtûelên çandî dibe mekanîzmayên fermanbar ji bo hilberandina qanûniyeta siyasî û ji nû ve avakirin û şîrovekirina wê. Bi vî awayî, pîrozbahî êdî ne kiryareke ji avahiya desthilatdariyê derveyî ye, belkî dibe beşek ji awayê ku têkiliya di navbera hukimdar û hukimdarîkirî, di navbera dewlet û civakê, û di navbera axaftina fermî û bîrhatina kolektîf de tê avakirin. Di vê astê de, Newroz ne wekî sembolek bêalî tê dîtin, belkî wekî qada simbolîk e ku di hundurê wê de hêzên cihê ji bo pênasekirina wateyê hev têk didin, û bi vî awayî ji bo bidestxistina pejirandin û qebûlkirinê hewl didin.

Têgîna qanûniyeta siyasî, ger ji tenê hiqûq an saziyan berfirehtir were fêmkirin—wekî rewşeke pejirandina nerasterast a desthilatdariyê—hewceyî qada simbolîk û çandî ye ku ji wê re wateyeke têgihîştî di nav hişmendiya kolektîf de peyda bike. Li vir, Newroz dibe yek ji herî girîng qadan ji ber ku ew di hundurê xwe de rêsêk ji wateyan hildigire ku bi vejîn, nûbûn, serketina li hember tarîyê, û berdewamiyê—her çend şert û merc qut bûn—ve girêdayî ne. Ev wate dikarin ji nû ve bînan bikaranîn ji bo dayîna rengê qanûniyeta siyasî ya desthilatdariyê an jî her fêkerê siyasî yê ku dixwaze xwe wekî temsîlkarê komê nîşan bide.

Di vê çarçoveyê de, desthilatdarî hewl dide Newrozê di nav axaftina xwe ya fermî de bicih bike, ne tenê bi rêya pejirandinê, belkî bi ji nû ve şîrovekirina wateyên wê li gor vegotina xwe ya taybet. Ji ber ku dema dewlet xwe wekî parêzgerê kevneşopiyan an garantîya berdewamiyê nîşan dide, ew ne tenê zimanek siyasî bikar tîne, belkî simbolên Newrozê deyn dike û wan ji nû

ve saz dike da ku xwe wekî berdewamek xwezayî ya van nirxan nîşan bide. Bi vî awayî, cejn dibe navgînek sembolîk ku têkiliya di navbera desthilatdariyê û civakê de bi zimanek hevpar ji nû ve avadike.

Lêbelê, ev pêvajoy ne taybetmendiya dewletê tenê ye, belkî hemû aktorên siyasî tê de beşdar in, ku Newroz wekî amûrek ji bo avakirina qanûniyeta xwe ya alternatîf bikar tînin. Tevgerên siyasî an komên civakî dikarin cejnê bikar bînin ji bo îsbatkirina temsîliya xwe ya nasnameya kolektîf, an ji bo xwe wekî hilgirê bîrhatinê nîşan bidin, an jî wekî hêzek ku hewl dide wan wateyên ku Newroz temsîl dike—wekî azadî an vejîn—bi cih bîne. Bi vî awayî, têkoşîn ne tenê li ser desthilatdariyê ye, belkî li ser wê yekê ye ku kê mafê temsîlkirina wateya sembolê heye.

Ji perspektîfeke kûrtir ve, bikaranîna Newrozê di hilberandina qanûniyetê de eşkere dike ku desthilatdarî ne tenê bi rêya kontrolkirin an rêxistinê tê avakirin, belkî jî bi şiyana têketina nav bîrhatina kolektîf û ji nû ve avakirina wê. Ji ber ku dema desthilatdarî bi sembolekî zindî di hişmendiya civakî de xwe girêdide, ew xwe ne ji derve ferz dike, belkî wekî ku ji hundurê ezmûna hevpar radibe xuya dike, ku ev yek cureyek pejirandinê dide wê ku ji zordestiyê derbas dibe.

Lêbelê, ev pêvajoy di hundurê xwe de tansiyonek domdar hildigire, ji ber ku Newroz, wekî sembolek vekirî, qebûlkirina wateyekê ya yekalî nagire. Her hewldana ku ew di nav axaftineke fermî de were sabît kirin, li hember îmkanên ji nû ve şirovekirinê yên ji aliyê civakê ve tê girtin, ku ev yek dike ku qanûniyeta ku ji wê derdikeve ne temam û ne dawî be, belkî her tim ji nû ve tê muzakere kirin. Li vir, têkiliya di navbera cejn û qanûniyetê de ne têkiliya biryarê ye, belkî têkiliyek hereket a berdewam e di navbera sabîtkirin û derbasbûnê de.

Her wiha, Newroz di vê çarçoveyê de ne tenê wekî amûrek ji bo hilberandina qanûniyetê dixebite, belkî jî wekî pîvanek ji bo ceribandina wê dixebite. Çawa ku desthilatdarî bi cejnê re mijûl dibe—gelo ew wê qebûl dike? gelo rê dide wê were pêkanîn? gelo wateya wê ji nû ve pênasê dike?—ev hemû nîşan didin ka têkiliya wê bi civakê re çawa ye, û çiqas dikare cihêrengiya

hundurê wê temsîl bike. Bi vî awayî, cejn dibe mirrek ku ne tenê tiştê ku desthilatdarî dibêje nîşan dide, belkî jî tiştê ku ew dikare bi rastî bi cih bîne.

Ji perspektîfeke felsefî ve, dikare were gotin ku Newroz eşkere dike ku qanûnîyet ne tiştek e ku carekê tê dayîn û qediya, belkî pêvajoyeke berdewam a hilberandina sembolîk e ku hewceyî nûvekirina domdar e bi rêya rîtûel, pratîk û bîrhatinê. Ji ber ku her pîrozbahîya Newrozê di astekê de ji nû ve ceribandina vê qanûnîyetê ye: gelo desthilatdarî hê jî dikare di nav vê fêzaya sembolîk de xwe nîşan bide? gelo civak hê jî wê wekî berdewamek ji wateyên cejnê dibîne?

Di encamê de, cejn—bi taybetî Newroz—ne tenê çarçoveyê pêrozbahiyê ya ku li jiyana siyasî tê zêdekirin e, belkî jî yek ji wan avahiyên kûr e ku ji wan re qanûnîyet tê hilberandin û ji nû ve tê saz kirin. Ew nîşan dide ku desthilatdarî, ji bo ku bidome, ne tenê hewceyî sazîyên bihêz e, belkî jî hewceyî zimanekî sembolîk e ku bi wê re bi civakê re têkiliyê bike, û hebûna xwe di nav ufqê wateyê ya ku mirov dijîn de îspat bike.

Bi vî awayî, Newroz di vê çarçoveyê de ne tenê bûyereke demî ya derbasdar e, belkî avahiyeke sembolîk a fermanbar û berdewam e di hilberandina qanûnîyeta siyasî de û ji nû ve avakirina wê bi rêya demê. Ew ne tenê qanûnîyet dide, belkî fêzayek vedike ku tê de ev qanûnîyet tê ceribandin, û di nav wê de wateyên wê li gorî guherîn û tansiyonên rastîyê ji nû ve têne şrove kirin.

Di vê çarçoveyê de, Newroz dibe nuqteyek hevdîtina di navbera bîra zindî û gotara siyasî de, ku tê de sembol ne tenê wekî xemlê ji bo desthilatdariyê têne bikaranîn, lê belê wek amûrên du-alî: ji bo meşrûbûna wê di aliyekê de, û ji bo pirsîn û ragirtina wê di aliyê din de. Her hewldanek ji bo girêdana desthilatdariyê bi wateyên Newrozê—wek vejîn, berdewami û azadî—wê desthilatdarî dixê ber rûbirûbûna rasterast bi wan wateyan re, û wê dike ku ew rast were nirxandin: gelo ev nirx bi rastî têne jiyîn, an tenê di gotarê de têne dubarekirin? Bi vî awayî, sembol ji amûrekê ji bo piştgirîkirinê dibe amûrekê ji bo rexnekirina nepenî ya gotara fermî, û sînoren wê li ber ceribandina rastîyê vedike.

Di vê çarçoveyê de, Newroz wek rîtûalekî dubare dibe, meşrûbûnê aliyekî demî yê nû dide, ji ber ku ew ne carekê tê dayîn, lê bi her dorê şanî û pêkhatina wateyê ji nû ve tê avakirin. Ev dubarebûn ne dibe sedema sabitkirina wateyê, belkî wê vedike li ser berdewamî ya şîrovekirina nû, bi vî awayî têkiliya di navbera desthilatdarî û sembolê de têkiliyekê nîbûyî û her tim vekirî dimîne.

Ji nêrînekî felsefîkî ya kûrtir ve, Newroz nişan dide ku meşrûbûn di bingehê xwe de ne tenê têkiliyek qanûnî an siyasî ye, lê belê têkiliyek sembolîk-hebûnî ye, ku li ser hestê civakê ava dibe ku desthilatdarî di nav qada wateya wan de ye an bi kêmî ve li dijî wê nayê. Heke desthilatdarî karibe xwe di vê qada wateyî de bicih bike, wê meşrûbûnekê bi dest bixe ku ji zordestiyê wêdetir diçe; lê heke têk biqede, wê meşrûbûna wê kêm bimîne her çend hêza maddî jî hebin.

Bi vî awayî, Newroz ne tenê kilîtek e ji bo fêmkirina têkiliya di navbera sembol û desthilatdarî de, lê di heman demê de dibe cihê zindî ku tê de ev têkilî her tim ji nû ve tê nivîsandin, li wir bîr û îroyîn, nasname û siyaseta têne hevpeyvîn kirin, û pirsê meşrûbûnê her tim vekirî dimîne, ne tê qutkirin, lê bi her pîrozbahiyekê re ji nû ve tê pirsîn.

Duyemîn: Kî temsîla Newrozê monopoll dike?

Pirsî “kî temsîla Newrozê monopoll dike?” pirsgirêkek derbasî sînoren ravekirina çandî dibe û têkiliya xwe digihîne nav dilê şerê li ser wate, rewâtî û nasnameyê. Ji ber vê yekê, mesele ne tenê di derbarê wê yekê de ye ku kî Newrozê pîroz dike, lê belê di derbarê wê yekê de ye ku kî mafê wê heye ku wê pênase bike, wateyên wê diyar bike û wê wek temsîlekî rewya ya civakê pêşkêş bike. Newroz, wek sembolekî ku di bîranînê de kûr hatiye radest kirin û li ser şîrovekirinê vekirî ye, bi xwezaya xwe ya bingehîn ne ya aliyekî taybet e. Lêbelê, ev vekirîbûn xwe jî dike ku bibe armanca hewildanên cûrbecûr ji bo girtin û temsîlkirinê, çî ji aliyê dewletê, çî partiyan û çî komên civakî ve.

Di vê çarçoveyê de, dewlet bi gelemperî hewl dide ku xwe wekî temsîlkarê fermî yê Newrozê pêşkêş bike, bi rêya têxistina wê di nav gotara xwe ya neteweyî de, organîzekirina pîrozbahiyên, û girêdana wê bi vegotinekî giştî re ku wê wek beşek ji nasnameyek berfireh ji nû ve pênasê dike. Ev pêvajoyê ne tenê tê wateya naskirina rojê pîroz, lê her weha tê wateya ji nû ve avakirina wateya wê bi awayekî ku li gorî dîtina dewletê ya nasname û yekîtiyê be. Li vir, temsîl ne bêalî ye, belkî kiriyarekî siyasî ye ku hewl dide şîroveyek taybet a sembolê di qadê giştî de sabit bike.

Li aliyê din, koman—bi taybetî yên ku Newrozê wek beşek ji taybetmendiya xwe ya dîrokî dibînin—vê monopolî red dikin û hewl didin ku temsîla wê wekî vegotinek ji bîra û nasnameya xwe ya taybet vegebin. Ji bo van koman, Newroz tenê wekî rojek giştî nayê fêmkirin, belkî wekî sembolek tê hesibandin ku ezmûnek dîrokî ya taybet diheve, ya ku bi berxwedan, rezîstans û berdewamiya hebûnê ve girêdayî ye. Ji vir ve, xwe girtin li ser vê rojê, ji nû ve şîrovekirina wê, an jî awayê pîrozkirina wê dibe renek ji bo vegeandina wateyê li hember hewildanên yekgirtin û helandinê.

Bi vî awayî, Newroz dibe qadek şerê sembolîk, ku tê de nakokî ne tenê li ser çalakiya xuyangî—pîrozbahî—ye, belkî li ser wateya wê ya kûr e: Newroz çi wateyê heye? Ji kî re îşaret dike? Û divê çi temsîl bike? Ev pirs nîşan dide ku temsîl ne tenê refleksa rastiyê ye, belkî pêvajoyek çalak a hilberîna wê ye, ku di wê de her aliyek hewl dide şîroveya xwe wek “şîroveya rewa” bisepîne.

Ji perspektîfekî kûrtir ve, ev şer nîşan dide ku sembolên mezin bi xwezaya xwe ne qebûlê monopolkirinê ne, ji ber ku ew di bîranîna kolektîf de dijîn ku ji her hêza navendî derbas dibe. Tewra gava aliyekî taybet di asta fermî de karibe gotara xwe bisepîne, Newroz dîsa jî di nav pratîkên rojane, stran, rêûresm û ziman de ji nû ve tê şîrovekirin, ku ev yek jê re dide hêzek ji kontrola temam derketinê.

Her weha, ev cûrbecûrî ya temsîlkirinê ne lawaziya sembolê ye, belkî çavkaniya hêza wê ye, ji ber ku dihêle ew di nav şert û

mercên cûda de zindî bimîne. Newroz li her deverê bi heman awayî nayê fêmkirin û bi heman şeweyê nayê pîroz kirin, lê her çiqas jî ev cûdahî hebin, ew hîna jî xêzek sembolîk a hevpar diparêze ku van cûdahiyên bi hev ve girê dide. Ev yek dike ku ew bibe qadek vekirî ya cûrbecûrîyê, ku nayê kêmkirin bo pênaseyek yekane ya dawî.

Lêbelê, ev vekirîbûn nakokiyên ji holê ranake, belkî wan kûrtir dike, ji ber ku her hewldanek ji bo sabitkirina wateyê bi hewildanên din re ji nû ve tê vekirin. Li vir, pirsê “kî Newrozê monopoll dike?” nayê bersivdana qetî, belkî dibe pirsê domdar ku xwezaya şerê li ser nasname û rewâtî di nav civakê de nîşan dide.

Di encamê de, Newroz nikare bi temamî were monopolkirin, ji ber ku ew ji her çarçoveya teng derbas dibe û di nav torêkî fireh a wate û ezmûnan de dijî. Ew ne milkê aliyekî taybet e, belkî qadekî sembolîk a hevpar e ku tê de şiroveyên cûda hev dikevin, û ev yek dike ku ew di heman demê de bibe mijara şer, amûrek ji bo rêvebirina wê, û qadek ku tê de têkiliya di navbera bîranîn û hêzê de, û di navbera nasname û temsîlê de, ji nû ve tê pênasekirin di nav qadê giştî de.

Beşa Pêncemîn: Newroz û Medya

Yekem: Wêneyê Newrozê di medyaya navneteweyî de
Duyem: Çêkirina raya giştî (afirandina ramanê giştî)

Dema ku em diçin berê lêkolîna Newrozê di têkiliya wê bi medyayê re, em ne tenê li hember amûrekî veguhastina pîrozbahî an vegirtina wê ne, belkî li hember veguherînek bingeîn di xwezaya hebûna sembolê de ne. Li vir, Newroz ji qada pratîka rasterast dikeve qada temsîlê, ji ezmûna jiyane berê dibe wêneyek hilberandî, û ji bîranîna herêmî dikeve nav veguhastina berfireh di nav qadê giştî de. Ji ber vê yekê, medya di vê çarçoveyê de tenê ne mirayek e ku Newrozê vedibêje, belkî ew aktorekî bingeîn e ku wateya wê ji nû ve diafirîne, dîsa dabeş dike, û awayê xuya bûn û têgihîştina wê diyar dike.

Taybetmendiya têkiliya di navbera Newroz û medyayê de di wê yekê de ye ku medya ne tenê bûyerê wekî xwe nagihîne, belkî ew li gor mantîqa xwe ya taybet wê ji nû ve ava dike; wêneyan hilbijêrin, goşeyan diyar dikin, û vegotinekê çêdikin. Bi vî awayî, roj dibe hilberek sembolîk ku di nav gotarek medyayî de ji nû ve hatiye şiklêdan. Li vir, pirsê ji “Newroz çawa tê pîroz kirin?” dibe “Newroz çawa tê temsîl kirin?” û “kî xwedî hêza hilberandina wê wêneyê ye?”

Di vê çarçoveyê de, medya dibe yek ji herî girîng qadan ku tê de Newroz wekî gotarek giştî ji nû ve tê hilberandin. Bandora wê ne tenê di veguhastina agahiyan de ye, belkî di şeweyê afirandina hişmendiya kolektîf de ye li ser wate û nîşanên rojê. Ji ber ku wêneya medyayî ne tenê nîşan dide çî tê kirin, belkî diyar dike çî divê were dîtin, çî divê were fêmkirin, û çî dikare li ser Newrozê di nav qadê giştî de were gotin.

Ji perspektîfêkî kûrtir ve, medya nîşan dide ku Newroz veguheriye qadekî şerê sembolîk li ser temsîlê, ku di wê de aliyên cûda—fermî û nefermî—hevdengiyê dikin ku vegotinek xwe ya taybet pêşkêş bikin. Dewlet dibe ku hewl bide rojê wek beşek ji nasnameyek neteweyî ya giştî pêşkêş bike, di heman demê de

komên din hewl didin ku aliyên taybet, siyasî an çandî yên wê derxînin pêş. Bi vî awayî, medya tenê ne navbeynkar e, belkî qadek e ku tê de vegotinek cûda hev dikevin.

Her weha, medya di serdema nû de ne tenê di kanalan kevn de tixûbdar e, belkî berfireh bûye ber bi cihê dijîtal ve, ku tê de Newroz bi torên cûrbecûr ên wêneyan, vîdyoyan, gotaran û têtikiliyên civakî tê belavkirin. Ev belavbûn ne tenê dora rojê fireh dike, belkî derfetekê jî dide ji bo şîrovekirina wê bi awayên nû, ku di wê de kesan bi xwe dibe beşdar di hilberandina wateyê de, ne tenê wek wergir, belkî wek aktor.

Lêbelê, ev berfirehbûn di hundirê xwe de nakokiyek hildigire, ji ber ku dikare bibe sedema hêskankirina sembolê an jî kêmkirina wê di nav wêneyên stereotîp de, an jî veguherandina wê bo materyalê xerîdarî ku kûrahiyê wê ya dîrokî winda dike. Lê di heman demê de, ev qad derfetan jî diafirîne ji bo vejandina wateyan, belavkirina hişmendiyê, û girêdana koman bi sembolekî hevpar re.

Ji aliyekî din ve, medya pirsê li ser desthilatdariya wêneyê û wateyê radixe pêş: kî biryar dide ku Newroz çawa xuya bike? Kî diyar dike ku li ser wê çi were gotin? Û gelo dikare medya bêalî be di veguhastina sembolekî de ku ev qas tevlihevî hildigire? Ev pirs nîşan dide ku medya tenê ne kanalek e, belkî beşek e ji avahiya hêza sembolîk ku hişmendiyê ji nû ve diafirîne.

Di vê çarçoveyê de, Newroz di medyayê de ne tenê bûyerek e ku tê vegirtin, belkî dibe nivîsekî dîtbarî û vegotînî ku bi domdarî ji nû ve tê hilberandin, ku di wê de wêne û gotar, sembol û şîrove hev têk dikevin. Bi vî awayî, roj dibe beşek ji bîranîna çêkirî bi heman qasî ku beşek e ji bîranîna jiyane.

Di encamê de, lêkolîna Newrozê di têtikiliya wê bi medyayê re nîşan dide ku roj ne tenê di nav rêûresm û pratîkan de dijî, belkî jî di nav wêneyên belavkirî, gotarên hatine gotin û vegotinekên hatine avakirin de dijî. Ew ne tenê bûyerek herêmî ya sade ye, belkî bûye beşek ji qadekî sembolîk a gerdûnî, ku di wê de nasname û bîranîn bi rêbazên cûrbecûr ji nû ve têne şiklêdan.

Bi vî awayî, ev beş hewl dide Newrozê wekî pêkhatyek medyayî analîz bike, bi heman qasî ku ew pêkhatyek çandî ye; bi fêhmkirina

ku roj çawa dibe gotarek dîtbarî, bihîstbarî û hevpar, û çawa medya ne tenê amûrek e ji bo veguhastina wê, belkî amûrek e ji bo ji nû ve pênasekirin û ji nû ve hilberandina wateya wê di cîhanek de ku girîngiya wêne tê de zêde dibe û bandora sembolan berfireh dibe.

Yekem: Wêneyê Newrozê di medyaya navneteweyî de

Hebûna Newrozê di medyaya navneteweyî de yek ji herî girîng veguherînên ku ev roj di serdema nû de jiyana kiriye pêk tîne. Newroz êdî ne tenê di nav erdnîgarîya xwe ya eslî de an di nav qada bîranîna herêmî de sînordar e, belkî bûye sembolekî derbider ê sînorên welatan ku di nav qadekî gerdûnî ya pîrziymanî û pîrvegotinekî de ji nû ve tê hilberandin. Li vir, Newroz ne wekî xwe tê veguhastin, belkî wek “wêne” tê pêşkêş kirin ku ji bo temaşevanekî navneteweyî tê araste kirin; ev yek jî veguherînên di şikl û wateyê de pêk tîne û wê dixe nav çarçoveyên şirovekirinê yên cuda ji şert û mercên eslî yên wê.

Medya ya navneteweyî, bi xwezaya xwe, meyl dike ku sembolên tevlihev hêsan bike da ku di nav çandên cihê de bi hêsanî têgihîştin pêk were. Ji ber vê yekê, Newroz pîr caran wek “rojê biharê” an jî “pîrozkirina destpêka sala nû” tê pêşkêş kirin. Ev pênase, her çiqas bi qismekî rast be jî, kûrahiya sembolîk û dîrokî ya wê bi temamî nîşan nade. Ev pêvajoyê dibe ku hilberîna “versiyona gerdûnîkirî” ya Newrozê, ku tê de ew tê kêmkirin bo hêmanên hevpar ên ku bi hêsanî têne belavkirin, wek xwezayê, nûbûn û hêvî.

Lêbelê, ev kêmkirin ne wateya wînda bûna wateyê bi temamî ye, belkî nîşan dide guhertina awayê temsîlkirinê. Hin aliyên sembolê têne hilbijartin û ronîkirin, di heman demê de aliyên din têne kêmbûn an jî piştguhkirin. Bi taybetî, aliyên çandî û pîrozbahî pîr caran bi zelalî têne pêşkêş kirin, lê aliyên siyasî, dîrokî an nasnameyî yên ku di hin şert û mercên herêmî de hene, dikarin kêmkirin xuyang kirin. Li vir, medya ya navneteweyî ne tenê veguhestkar e, belkî hilberînerê wêneyek taybet a Newrozê ye ku bi mantîq û armancên xwe re li hev tê.

Ji aliyekî din ve, medya ya navneteweyî derfetekê dide Newrozê ji bo berfirehbûn û naskirina gerdûnî, ji ber ku ew wek beşek ji mîrateya mirovahî tê pêşkêş kirin. Ev naskirin jê re dimîne ku di derveyî sînorên erdnîgarî de jî cihê xwe bigire, û dibe sembolekî çandî yê gerdûnî ku li cihên cihê tê pîroz kirin, heta ji aliyê komên ku bi eslê wê ve rasterast ne têkildar in.

Her weha, ev hebûna navneteweyî celebekî têkiliya navbera wêneyên cihê yên Newrozê diafirîne, ku di wê de vegotinekên herêmî û gerdûnî hev têk dikevin. Bi vî awayî, wêneya ku medya ya navneteweyî diafirîne dikare di sa bandorê li têgihîştina rojê di nav civakên xwe yên eslî de jî bike, ku ev yek têkiliya di navbera herêmî û gerdûnî de dike têkiliyek hevberî, ne yekalî.

Lêbelê, ev berfirehbûn bê tensiyon nîne; ji ber ku dibe ku wêneya navneteweyî ya Newrozê wekî vala kirina sembolê ji taybetmendiya wê were dîtîn, an jî wek bêhêzkirina şert û mercên dîrokî û siyasî yên wê were şîrovekirin. Dema ku roj bi awayekî giştî û abstrakt tê pêşkêş kirin, dikare cihê cihêtiyên kûr ku wateya wê di her şert û mercê herêmî de diafirînin winda bibin; ev yek jî pirsên li ser sînorên giştîkirinê û derfetên parastina cûrbecûriyê di nav qadê gerdûnî de radixe pêş.

Ji aliyekî din ve, medya ya navneteweyî qadekê vedike ji bo pêşbaziyekê li ser temsîla Newrozê, ku di wê de aliyên cihê hewl didin vegotinek xwe ya taybet pêşkêş bikin, çi dewlet bin, çi saziyên çandî bin, an jî komên civakî bin. Ev pêşbazî nîşan dide ku Newroz êdî ne tenê rojek e, belkî bûye mijarek ji bo temsîla gerdûnî, ku di wê de ew li gor berjewendî û dîtinên cihê ji nû ve tê pênasekirin.

Di encamê de, wêneya Newrozê di medyaya navneteweyî de ne tenê vegotinek sade ya rastiyekî amade ye, belkî avakirinêk sembolîk a tevlihev e ku di nav pêvajoyên hîlbijartin, hêsankirin û şîrovekirinê de tê avakirin. Bi vî awayî, ew di heman demê de dibe sembolekî gerdûnî yê hevpar, û mijarek domdar ji bo ji nû ve pênasekirinê.

Bi vî awayî, Newroz di medyaya navneteweyî de ne tenê rojek e ku ji cîhanê re tê pêşkêş kirin, belkî wêneyek e ku ji bo cîhanê tê hilberandin; wêneyek ku tê de xwestina pênasekirinê bi mantîqa

hêsankirinê re têk dikeve, û belavbûn bi metirsiya kêmkirinê re hevdeng dibe. Ji ber vê yekê, roj her tim vekirî dimîne li ser veguherînên domdar di wateya xwe de, li gor qadê ku tê de tê pêşkêş kirin û temaşevanê ku tê araste kirin.

Duyem: Çêkirina raya giştî

Dema ku Newroz dikeve qada medyayê wek mijarekî belavkirî, ew êdî ne tenê bûyerek e ku tê veguhastin an wêneyek e ku tê pêşkêş kirin, belkî dibe hêmanekî çalak di şiklêkirin û ji nû ve arastekirina raya giştî de. Di vê çarçoveyê de, agahdarî li ser rojê bi awayekî bêalî nayê pêşkêş kirin, belkî di nav çarçoveyên şîrovekirinê de tê danîn ku diyar dikin ew divê çawa were fêmkirin û di nav hişmendiya kolektîf de çi wateyê hilgire. Ji ber vê yekê, medya ne tenê raya giştî vedibêje, belkî di avakirina wê de jî beşdar e, bi hilibijartina ku çi were gotin, çawa were gotin û çima were gotin.

Çêkirina raya giştî li ser Newrozê li ser çend mekanîzmayên bingehîn ava dibe. Yekem, hilibijartina mijaran e: li ser çi tê ronîkirin? Gelo Newroz wekî rojek çandî tê pêşkêş kirin? wek sembolek nasnameyî? an wek bûyerek siyasî? Her hilibijartinek ji van diyar dike ku têgihîştin ber bi kîjan aliyê ve tê araste kirin, di heman demê de aliyên din dixe nav sînore bêdîtîne. Paşê şewaza vegotinê tê, ku tê de ziman û wêne ji bo avakirina wateyê têne bikaranîn; vegotinek sade dikare li gor peyv û çarçoveyê bibe gotarek bi têkiliyên simbolîk ên kûr.

Her weha, dubarekirin rolekî bingehîn di vê pêvajoyê de dileyze. Ji ber ku dubarekirina wêneyek taybet a Newrozê—çandî, siyasî an pîrozbahî—dibe sedema sabitbûna wê di hişmendiya giştî de, heta ku ew wek “rastiya xwezayî” ya rojê tê dîtin. Li vir, wate ne bi zorê tê sepandin, belkî bi rêya dubarekirin û kombûnê gav bi gav tê avakirin, ku ev yek medyayê dide hêza afirandina qebûlkirinê bêyî zordestiyeke rasterast.

Ji perspektîfêkî kûrtir ve, ev role nîşan dide ku raya giştî ne tişteki sabit û amade ye, belkî avahiyek civakî- simbolîk e ku di nav têkiliya di navbera gotara medyayî û ezmûna temaşevan de tê çêkirin. Wergir ne bi awayekî bêçalak pêşniyaran digire, belkî

wan li gor paşxane û bîranîna xwe ji nû ve şîrove dike, ku ev yek pêvajoyê çêkirina raya giştî dike pêvajoyek tevlihev, ku di wê de bandor û vegerandina bandorê di navbera hilberîner û wergir de hev têk dikevin.

Di vê çarçoveyê de, Newroz dibe madeyek pir dewlemend ji bo hilberandina gotarên cihê, ku dikare wek sembolek yekîtiyê, an wek nîşanek cûrbecûrîyê, an wek amûrek vegotina siyasî were pêşkêş kirin, li gor aliyê ku ew ji aliyê medyayî ve tê hilberandin. Ev cûrbecûrî ne tenê nîşana cihêbûna dîtinan e, belkî nîşan dide ku sembol bixwe jî di nav qadê medyayî de ji nû ve tê avakirin, û ne yek wateyê dawî û sabit hilnagire.

Her weha, medya ya dijîtal pîvanekî nû ji bo vê pêvajoyê zêde dike; ji ber ku raya giştî êdî ne tenê wergir e, belkî dibe beşdar di çêkirina wê de jî, bi rêya têkildarî, şîrovekirin, ji nû ve belavkirin û hilberandina naverokê. Bi vî awayî, Newroz dibe mijarek ku di nav qadekî vekirî de bi awayekî kolektîf ji nû ve tê şiklêdan, ku di wê de dengên fermî û nefermî di hilberandina wateyê de hev têk dikevin.

Lêbelê, ev pêvajoyê bê kêmasî nîne. Ew dikare bibe sedema mezinbûna hin wateyan li hember kêmkirina yên din, an jî afirandina wêneyên stereotîp ku sembol hêsan dikin û kûrahiya wê winda dikin. Lê di heman demê de, ev dinamik derfetekê jî pêşkêş dike ji bo vejandina nîqaşê li ser Newrozê, û vekirina qadê ji bo şîrovekirinên nû ku cûrbecûrîya ezmûnên girêdayî wê nîşan dide.

Di encamê de, Newroz di çarçoveya çêkirina raya giştî de ne tenê mijarek e ku tê vegotin, belkî qadekî sembolîk e ku di hundirê wê de wate têne hilberandin û bi domdarî ji nû ve têne avakirin. Di vê qadê de medya bi bîranînê, gotar bi ezmûnê re têk dikeve, û roj dibe beşek ji avahiya ku hişmendiya kolektîf li ser wê tê avakirin.

Bi vî awayî, Newroz êdî ne tenê ew e ku tê pîroz kirin an di medyayê de tê pêşkêş kirin, belkî ew e ku bi nav medyayê tê fikirîn; ji ber ku wêne û gotara wê dibin hêmanên çalاک di avakirina têgihîştina mirov li cîhanê de, li cihê wan di nav wê

de, û li ser wateya girêdana ku ev roj di şert û mercên cihê de hilgire.

Dikare were gotin ku çêkirina raya giştî li ser Newrozê ne li sînorê temsîla medyayî disekine, belkî derbas dibe û bandorê li awayê pêkanîna xwe ya li ser erdê jî dike. Ji ber ku mirov hin caran rê û rêbazên pîrozbahiyê ya xwe li gor wêneyên belavbûyî yên medyayî ji nû ve diafirînin. Bi vî awayî, medya ne tenê rojê vedibêje, belkî di ji nû ve hilberandina wê ya civakî de jî beşdar e, bi rêya model û wêneyên ku dibin referansên nerasterast ji bo tevgera kolektîf.

Ji vir ve, diyar dibe ku Newroz di nav dorhêla ducarî de digere: ji aliyekî ve ew raya giştî diafirîne, û ji aliyekî din ve ew li gorî vê raya giştî ji nû ve tê şiklêdan. Ev yek jê re dide xwezayek dinamik, ku di navbera rastî û temsîlê de, di navbera tiştên ku têne jiyar kirin û yên ku li ser wan tê gotin de digere. Bi vî awayî, raya giştî êdî ne tenê refleksa rojê ye, belkî dibe yek ji hêmanên ku wê ji nû ve pênasê dike, sînorên wê diyar dike û rêyên wateya wê di nav qadê civakî de araste dike.

Beşa Şanzdehemîn: Newroz û Diasporaya Kurdî

Yekem: Roj di derveyî welat de

Duyem: Nasname di sirgûnê de

Dema ku em diçin lêkolîna Newrozê di çarçoveya diasporaya Kurdî de, em ji çarçoveya erdnîgarî ya kevneşopî ya rojê derdikevin û dikevin qadekî pir tevlihev ku tê de bîranîn bi sirgûnê re, nasname bi xerîbiyê re, û sembol bi ji nû ve şiklêdana xwe di nav şert û mercên nû de têk dikeve. Li vir, Newroz ne tenê wek domandina rêûresmekî mîrasî tê pêkanîn, belkî wek amûrekî ji bo ji nû ve avakirina girêdana aidîyetê di şert û mercên windabûna cihê eslî an dûrketina jê de tê dîtin. Ev yek jî pîvanên zêde pê ve dide ku ji wateya wê ya di erdnîgarîya xwe ya yekem de derbas dibe.

Diaspora, wek rewşekî hebûnî berî ku rewşek erdnîgarî be, li ser sembolên çandî—ji wan jî Newroz—barêkî ducarî datîne. Ew ne tenê nasnameyê ji nû ve hilberîne, belkî her weha wê ji şilbûn û windabûnê diparêze di nav şert û mercên ku ji aliyê zimanî, çandî û civakî ve cuda ne. Li vir, Newroz dibe yek ji girîngtirîn navbeyan ku bi rêya wan kesan dîsa bi kokên xwe re têne girêdan; ne wekî bîranînek ji rabirdûyê, belkî wek pratîkek zindî ku wê rabirdûyê di nav niha de ji nû ve diafirîne.

Di vê çarçoveyê de, Newroz dibe qada hevgirtina nîşan, ku role wê ne tenê bi yên ku ezmûna eslî jiyane re sînordar e, belkî derbas dibe bo nîşên ku li derveyî welat hatine dinyayê, yên ku dibe ku têkiliyek rasterast bi cihê eslî re nebe, lê di nav rojê de rêyek dibînin ji bo têgihîştina nasname û aidîyeta xwe. Ji ber vê yekê, Newroz ne tenê rêûresman veguhastin dike, belkî vegotinek temam li ser dîrok, bîranîn û aidîyetê jî veguhastin dike, ku bi awayekî tê ji nû ve şiklêdan ku di şert û mercên nû de were fêmkirin.

Ji perspektîfekî kûrtir ve, Newroz di diasporayê de veguherînek girîng di xwezaya sembolê de nîşan dide; ji ber ku ew ne bi

awayekî tam wek eslê xwe tê dubarekirin, belkî bi rêya têkiliya bi şert û mercên nû re ji nû ve tê avakirin. Awayên pîrozbahiyê, cih, ziman, heta şeweyên vegotinê jî dikarin cuda bin, lê ev cûdahî ne wateya windabûna nasnameyê ye, belkî nîşan dide ku sembol xwedî şiyana adaptasyon û domandinê ye bi rêya veguherînê. Bi vî awayî, Newroz dibe nimûneyek ku nîşan dide nasname ne tişteki sabit e, belkî pêvajoyek domdar a ji nû ve avakirinê ye.

Her weha, Newroz di diasporayê de rolek siyasî-sembolîk jî dileyze, ji ber ku ew dibe amûrekî ji bo ragihandina hebûnê di nav qadê giştî yê civakên mêvandarên de. Pîrozkirina wê li bajarên Ewropî an cihên din ne tenê çalakiyek çandî ye, belkî renegekî hebûnê ye ku nasnameyek kolektîf nîşan dide; nasnameyek ku dixwaze were dîtin û were naskirin. Li vir, roj dibe amûrekî danûstandinê bi civaka mêvandar re, bi rêya pêşkêşkirina xwe wek beşek ji cûrbecûrîya çandî.

Ji aliyekî din ve, ev çarçoveyê qadekê vedike ji bo ji nû ve pênasakirina Newrozê di nav ufkekî gerdûnî de, ku tê de ew êdî ne tenê bi erdnîgarîya xwe ya eslî ve girêdayî dimîne, belkî dibe sembolekî derbasî sînoran, ku komên belavbûyî bi hev ve girê dide; komên ku, her çi qas cihên wan cuda bin jî, bîranînek hevpar parve dikin. Ev yek jî di diasporayê de Newrozê dide pîvanek torî, ku tê de ew dibe pirek ku cihên cihê di nav ezmûnek dirêj û berdewam de bi hev ve girê dide.

Lêbelê, ev veguherîn bê nakokî nîne; ji ber ku Newroz dikare di hin şert û mercan de bi metirsiya kêmkirinê an folklorîzekirinê re rû bi rû bimîne, ku tê de ew tenê wek pêşandanek çandî tê pêşkêş kirin, bêyî kûrahiya wê ya dîrokî an siyasî. Lê di heman demê de, ew hîn jî xwedî şiyana berxwedanê ye li hember vê kêmkirinê, ji ber ku di hundirê xwe de bîranînek kolektîf hildigire ku bi hêsanî nayê vala kirin.

Ji perspektîfekî felsefî ve, dikare were gotin ku Newroz di diasporayê de nîşan dide ku nasname ne tenê bi cihê ve girêdayî ye, belkî bi şiyana ji nû ve hilberandina wateyê li derveyî cihê ve girêdayî ye. Heta di nebûna axa eslî de jî, sembol hîn jî dikare qadekî alternatîf ji bo aidiyetê biafirîne, ku tê de têkiliya di navbera kes û komê de bi rêya rêûresm, bîranîn û pratîkê ji nû ve tê avakirin.

Di encamê de, lêkolîna Newrozê di diasporaya Kurdî de nîşan dide ku ew ne tenê dirêjkirina rojekî kevneşopî li derveyî sînorên wê ye, belkî ji nû ve damezrandina wê ye di nav şert û mercên nû de. Li vir, ew ji rêûresmekî girêdayî bi cihê re dibe pratîkek ku cihê bi awayekî sembolîk ji nû ve diafirîne, û ji bîranînek ji rabirdûyê dibe amûrek ji bo avakirina niha û pêşerojê di heman demê de.

Bi vî awayî, Newroz di vê çarçoveyê de ne tenê amûrek e ji bo parastina nasnameyê, belkî qadek e ji bo ji nû ve pênamekirina wê, ku tê de bîranîn bi veguherînê re, û aidîyet bi cûrbecûrîyê re têk dikeve. Ji ber vê yekê, roj zindî dimîne, ne ji ber ku ew wekî xwe tê dubarekirin, belkî ji ber ku ew bi domdarî di nav ezmûnên nû de ji nû ve tê hilberandin, û her carê wateyek nû pêk tîne.

Di vê dirêjbûnê de, Newroz êdî ne tenê pîrek e ku rabirdûyê bi niha re girê dide, belkî dibe laboratuwarek zindî ji bo ji nû ve şiklêdana nasnameyê, ku tê de wateyên aidîyetê di şert û mercên cihê de têne ceribandin û li gor şertên jiyane di nav civakên pirçandî de ji nû ve têne avakirin.

Ji ber ku di diasporayê de, nasname ne wek tiştêkî sabit tê veguhastin, belkî bi têkiliya bi yê din re, bi zimanê nû re, û bi şeweyên jiyane yên cuda re tê avakirin. Ev yek jî dike ku Newroz bibe qadek ku tê de ev pêvajoya tevlihev a dayîn û standinê tê jiyane kirin. Li vir, parastina nasnameyê ne kiryarekî girtî ye, belkî dibe kiryarekî afirîner ku hêmanên mîrasî bi awayekî ji nû ve diafirîne da ku karibin bêyî windakirina kokên xwe berdewam bimînin.

Her weha, Newroz di vê çarçoveyê de pîvanekî tefekurî jî distîne, ji ber ku kesan dihêle ku li ser wateya aidîyetê bixwe ji nû ve bifikirin: gelo ew girêdan bi cihê re ye? an bi zimanê re? an bi bîranînê re? an jî bi komek nîrx û ezmûnên hevpar re? Ev pîrs ne tenê di asta teorîk de têne danîn, belkî di nav her pîrozbahiyê de bi awayekî pratîkî têne jiyane kirin. Ji ber vê yekê, roj ne tenê pratîkek e, belkî pêvajoyek domdar e ji bo ji nû ve pênamekirina xwebûna kolektîf.

Ji perspektîfekî kûrtir ve, dikare were gotin ku Newroz di diasporayê de nasnameyê ne wekî xwe diparêze, belkî di veguherandina wê

de beşdar dibe bo hebûnekî firehtir û nermtir, ku dikare cûrbecûrîyê di nav xwe de bihewîne bêyî ku yekparebûna xwe winda bike. Bi vî awayî, roj ne tenê vegerandina rabirdûyê ye, belkî dibe ufqek vekirî ji bo pêşerojê, ku tê de nasname ne li ser bingeha sabitbûnê, belkî li ser bingeha şiyana nûbûn û adaptasyonê tê avakirin.

Bi vê yekê, Newroz dibe ezmûnek ku ji sînorên pîrozbahiyê derbas dibe û dibe qadekî hebûnî ku tê de têkiliya di navbera mirov û bîranîna wî de, di navbera kom û dîroka wê de, û di navbera niha û derfetên wê yên vekirî de ji nû ve tê nivîsandin. Ji ber vê yekê, roj zindî dimîne ne ji ber ku li hember guhertinê radiweste, belkî ji ber ku ew dihêle guhertin di nav xwe de cih bigire û wê vediguherîne çavkaniyek domdar a wateyê.

Yekem: Roj li derveyî welat

Dema ku Newroz li derveyî welat tê pêkanîn, ew ne wekî xwe ji cihêkî bo cihê din tê veguhastin, belkî dikeve nav veguherînek kûr ku avahî, fonksiyon û wateya wê diguherîne. Bi vî awayî, ew êdî ne tenê dirêjkirina rêûresmekî erdnîgarî ye, belkî dibe ezmûnek hebûnî ku têkiliya mirov bi nebûnê, bi bîranînê, û bi hewldana ji nû ve afirandina aidiyetê di nav qadek ku bi temamî ya wî nîne de vedibêje. Ji ber vê yekê, roj li derveyî welat ne wek bûyerekî asayî tê jiyana kirin, belkî wek kêliyek ji bo vegerandina sembolîk ya tiştê ku winda bûye an dût ketiye, ku ev yek jê re giraniya hestiyarî û wateyî zêdetir dide ji ya ku di şert û mercên xwe yên eslî de hilgire.

Di vê çarçoveyê de, Newroz dibe welatekî demkurt ku di nav xerîbîyê de tê avakirin. Li vir, ne cih e ku rojê dihewîne, belkî roj e ku cihê di nav bîranîn û pratîkê de ji nû ve diafirîne. Dema ku kes ji bo pîrozbahiyê dicivin, ew ne tenê rêûresmekê dijînin, belkî qadekî sembolîk ji nû ve ava dikin ku bi welat re dişibe, heta ger tenê ji bo kêliyekê be jî. Bi vî awayî, roj dibe amûrek ji bo ji nû ve avakirina têkiliya di navbera mirov û cihê wî yê eslî de, heta di nebûna wî de jî.

Her weha, roj li derveyî welat taybetmendiyek kolektîf a zêde distîne, ji ber ku ew dibe derfet ji bo ji nû ve piştrastkirina girêdanên

di navbera kesên ku ezmûna xerîbiyê parve dikin de. Li vir, Newroz ne tenê ji ber ku kevneşopiyek e tê pîroz kirin, belkî ji ber ku ew pêdiviyek civakî û derûnî ye ku hesta aidiyetê vedigerîne û bandora qutbûna ji şert û mercên eslî kêr dike. Bi vî awayî, roj dibe qadek ku tê de bîranîna kesane bi bîranîna kolektîf re têk dikeve, û nasname di şert û mercên nû de ji nû ve tê hilberandin.

Ji aliyekî din ve, Newroz li derveyî welat veguherînek di şêwaza rêûresman de jî nîşan dide. Ew her dem bi heman şêweyê kevneşopî nayê pêkanîn, belkî xwe bi şert û mercên nû re adapte dike: cih, amûr, heta hin hûrgulî jî dikarin biguherin. Lê ev guhertin ne wateya windabûna wateya rojê ye, belkî nîşan dide ku ew xwedî şiyana berdewamiyê ye bi rêya adaptasyonê. Ji ber ku girîng ne parastina şiklê wekî xwe ye, belkî parastina wê ruhê ye ku rêûresmê wate dide.

Her weha, roj di vê çarçoveyê de dibe amûrek ji bo têkiliya bi civaka mêvandar re. Newroz hin caran wek pîrekî çandî tê pêşkêş kirin ku komên cihê bi hev ve girê dide, û ev yek jê re pîvanekî dialogîk dide ku ji sînoren nasnameya girtî derbas dibe. Ji ber vê yekê, roj ne tenê ya yên ku pê ve girêdayî ne ye, belkî dikare bibe qadek ji bo nasandinê ya çandê û ji bo avakirina têkiliyên nû di nav şert û mercên pîrçandî de.

Lêbelê, ev hebûn bê tensiyon nîne; ji ber ku Newroz di hin şert û mercan de dikare bi metirsiya kêmkirinê an temsîlkirina serûber re rû bi rû bimîne, ku tê de ew tenê wek pêşandanek çandî tê pêşkêş kirin, bêtî kûrahiya wê ya dîrokî û hebûnî. Lê di heman demê de, ew hîn jî xwedî şiyana berxwedanê ye li hember vê kêmkirinê, ji ber ku di hundirê xwe de bîranînek hildigire ku bi hêsanî nayê vala kirin, û ev bîranîna di hûrguliyên pratîkê û di wateyên ku kes jê re didin de derdikeve holê.

Ji perspektîfêkî felsefî ve, dikare were gotin ku Newroz li derveyî welat nîşan dide ku nasname ne tenê li ser cihê ava dibe, belkî li ser şiyana ji nû ve hilberandina wateyê di nebûna cihê de jî ava dibe. Heta dema ku şert û mercên eslî winda dibin, sembola hîn jî dikare qadekî alternatîf ji bo aidiyetê biafirîne, ku tê de têkiliya di navbera rabirdû û niha de, û di navbera kes û komê de ji nû ve tê avakirin.

Di encamê de, Newroz li derveyî welat ne tenê berdewamîya rojekî kevneşopî temsîl dike, belkî ji nû ve damezrandina wê ye di nav şert û mercên nû de, ku tê de ew ji rêûresmekî girêdayî bi axê re dibe pratîkek ku vê axê di nav bîranîn û civakê de bi awayekî sembolîk ji nû ve diafirîne.

Bi vî awayî, roj li derveyî welat ne tenê vegotinek ji bo hesreta welatê ye, belkî kiryarekî berxwedanê li hember nebûnê ye, û hewldanek domdar e ji bo ji nû ve avakirina aidiyetê di nav cîhanek guhertî de. Ev yek jî dike ku ew ji pîrozbahiyekê zêdetir be, û bibe ezmûnek kûr ku wateya welat bixwe ji nû ve pênasê dike; ne wek cihêk tenê, belkî wek rewşek ku di nav bîranînê de tê hilgirtin û her carê ji nû ve tê avakirin.

Dikare were gotin ku Newroz li derveyî welat ne tenê hesta aidiyetê ji nû ve hilberîne, belkî wateya welat bixwe jî ji nû ve pênasê dike. Ji ber ku welat êdî ne tenê bi erdnîgarî ve girêdayî dimîne, belkî dibe avahiyek sembolîk a hereketdar ku dikare li her cihê ku bîranîn û îradeya kolektîf hebe were vegerandin. Li vir, welat bi temamî winda nabe, belkî di nav kiryara pîrozbahiyê de ji nû ve tê şiklêdan, ku ew ji cihêkî ku tê xwedîkirin zêdetir dibe ezmûnek ku tê jîyan kirin.

Her weha, ev veguherîn kesan dide şiyana hevjiyana bi dualîteya hebûnê re ku diaspora li ser wan ferz dike, ku tê de ew di heman demê de girêdayî zêdetir ji şert û mercên yekê ne, bêyî ku yekparebûna xwe ya hundirîn winda bikin. Ji ber vê yekê, Newroz di vê rewşê de ne ev tensiyonê bi dawî dike, belkî qadekê peyda dike ji bo rêvebirina wê, ku tê de nasname dikare piralî be bêyî ku nakokî be.

Bi vî awayî, roj li derveyî welat ne tenê hewldanek e ji bo parastina tiştê ku hebû an vegerandina şeweyekî rabirdûyê wekî xwe, belkî dibe pêvajoyek tevlihev û domdar ji bo ji nû ve dahênana xwebûna kolektîf di nav şertên nebûn û veguherînê de. Li vir, aidiyet ne wek rastiyekekî sabit tê vegerandin, belkî her carê bi rêya kiryara pîrozbahiyê bixwe ji nû ve tê avakirin, wek ku kom di her dewra Newrozê de xwe ji nû ve pênasê dike.

Di vê çarçoveyê de, pîrozbahî êdî ne tenê dubarekirina rêûresmî ye, belkî dibe ji nû ve hilberandina hebûna kolektîf di nav qadekî

guhertî de, ku tê de wateya nasnameyê li derveyî axa xwe ya yekem tê ceribandin, û têkiliya di navbera mirov û dîroka wî de, û di navbera wî û bîranîna wî de, di şert û mercên ku bi temamî ji şertên eslî yên wî cuda ne de ji nû ve tê avakirin.

Di vê çarçoveyê de, Newroz ne tenê wek pirekê dixebite ku rabirdûyê bi niha re girê dide, belkî wek qadekî zindî ji bo ji nû ve rêxistina vê girêdanê bixwe jî dixebite. Ji ber ku rabirdû li vir ne tişteki amade û qediyayî ye, belkî madeyek e ku dikare ji nû ve were şiklêdan; û niha jî ne tenê dirêjahiya wê ye, belkî qadek e ji bo ji nû ve şîrovekirina wê û ji nû ve têxistina wê di nav jiyana kes û koman de. Bi vî awayî, nasname wek pêvajoyek vekirî xuya dibe, ku carekê bi dawî nabe, belkî bi domdarî bi rêya têkiliya di navbera bîranîn û ezmûnê de, di navbera hesret û rastiyê de, û di navbera tiştê mîrasî û yê ji nû ve afirandî de tê nûkirin.

Di vê qadê guhertî de, Newroz dibe tişteki zêdetir ji rojekê; ew mekanîzmayek sembolk e ji bo hilberandina berdewamiyê di nav qutbûnê de, û amûrek e ji bo avakirina wateya aidiyetê tevî dûrbûnê, û ji nû ve sabitkirina girêdanan tevî belavbûna erdnîgarî û civakî. Ji ber ku her pîrozbahîya li derveyî welat, di kûrahiya xwe de, ragihandinek e ku nasname ne girtiyê cihê ye, belkî dikare di nav her şert û mercê ku bîranîna hevpar û îradeya kolektîf tê de hebe de ji nû ve were avakirin.

Bi vî awayî, Newroz zindî namîne ji ber ku li hember guhertinê radiweste an jî bi şeweyekî sabit ji rabirdûyê ve tê girêdan, belkî ji ber ku ew bi guhertinê bixwe re diguhere, xwe pê re adapte dike, û wê vediguhêrîne çavkaniyek nû ya wateyê. Bi vî awayî, her şert û mercê nû dibe derfetek ji bo ji nû ve pênasikirina rojê, û di heman demê de ji bo ji nû ve pênasikirina komê ji aliyê xwe ve.

Di vê çarçoveyê de jî, Newroz li derveyî welat dibe qadek ku tê de nermbûna nasnameyê û şiyana wê ya berdewamiyê bê bingehekî rasterast a erdnîgarî tê ceribandin. Ji ber ku kom ne rojê wekî kopiyek tam ya eslê wê ji nû ve hilberîne, belkî wek formek nûjen ku li gor şert û merc û derfetên rastiya nû tê avakirin. Cihê cuda, zimanê derdorê, û cûrbecûrîya çandî hemû ne hêza rojê lawaz dikin, belkî wê didin ku bibe şeweyekî vekirîtir û xwedî şiyana

adaptasyonê ya zêdetir. Bi vî awayî, Newroz êdî ne tenê rêûresmek e ku tê veguhastin, belkî dibe ezmûnek ku di nav her şert û mercê nû de ji nû ve tê şiklêdan. Ev yek jî dike ku hebûna wê di diasporayê de ji aliyekî ve vegotinek ji bo berdewamiya nasnameyê be, û ji aliyê din ve nişana dinamîkî û veguherîna wê be.

Duyem: Nasname di sirgûnê de

Nasname di sirgûnê de şeweyekî pir tevlihev distîne, ji ber ku ew ne di nav qadekî sabit û temamkirî yê hêmanan de tê avakirin, belkî di nav rewşekî qutbûna erdnîgarî û berdewamiyê sembolîk de di heman demê de tê çêkirin. Sirgûn ne tenê veguheztin ji cihêk bo yê din e, belkî veguheztinek e di şertên hebûnê de bixwe, ku tê de têkiliya mirov bi xwe, bi komê û bi dîrokê re dibe têkiliyek nerasterast, ku bi rêya bîranînê, ziman û sembolan ji nû ve tê şiklêdan, ne ku wek rastiyeke rojane ya xwezayî were jiyan kirin. Li vir, nasname taybetmendîya xwe ya wek “tiştêkî dawî” winda dike û dibe pêvajoyek domdar a danûstandina hundirî û derveyî, di navbera tiştê ku ji eslê maye û tiştê ku rastiya nû ferz dike de.

Di vê çarçoveyê de, nasname di sirgûnê de ne dirêjahiya sade ya nasnameya welat e, belkî ji nû ve avakirina wê ye di nav şertên ku bi rengekî radîkal cuda ne de. Ew hêmanên ku berê wek xwezayî têne fêmkirin—wek ziman, adet û rêûresm—dibe ku bibe hêmanên ku pêdivî bi parastina hişyar heye, û bi domdarî hewce ne ku wate û hebûna wan ji nû ve were rewandin. Ji ber vê yekê, nasname di sirgûnê de bêtir ji xwe hişyar dibe, û zêdetir dikeve nav pirs û tefekurê: aidiyet çî ye? û sînorên wê li ku dest pê dikin û li ku bi dawî dibin?

Ji vir ve, diyar dibe ku sirgûn ne tenê nasname winda dike, belkî avahiya wê ya kûr eşkere dike, ji ber ku ew wê dixê ber ceribandina berdewamiyê bê bîngehek erdnîgarî ya rasterast. Kom êdî nikare erdê wek garantîya bîranînê bi kar bîne, belkî bîranîn bixwe dibe erdê alternatîf, û sembol dibe qadê ku nasname di wê de hebûna xwe pêk tîne. Di vê çarçoveyê de, Newroz dibe hêmanek girîng ji bo ji nû ve avakirina vê wateyê, ji ber ku ew modelekî demî ya dubare dide ku nasname karibe bê qutbûn ji nû ve xwe nû bike.

Nasname di sirgûnê de ne nasnameyek girtî ye, belkî bi xwezayê xwe nasnameyek hibrîd e, ku ji têkiliya berdewam di navbera esl û jîngehê nû de, di navbera tiştê ji rabirdû hatiye hilgirtin û tiştê ji niha tê bidestxistin de tê avakirin. Ev têkiliyê bê tensiyon nîne, belkî her dem tê de cûreyek danûstandina hundirî heye: çawa dikare taybetmendî were parastin bê girtinbûn? û çawa dikare vekirîbûn hebe bê windabûn? Li vir nasname wek hevserengiyek hêsan tê dîtin di navbera berdewamiyê û veguherînê de.

Her weha, sirgûn celebek ji mezinbûna hişmendîya nasnameyê diafirîne, ji ber ku nasname dibe mijarek ji bo nîqaşkirin, pênasekirin û piştrastkirinê, ne ku wek rewşek xwezayî ya bê fikir were jiyayî kirin. Her pîrozbahî, her pratîkek çandî, û her rêûresmek wek Newroz, dibe kiriyarekî armancdar ji bo piştrastkirina hebûnê û ji nû ve sabitkirina aidîyetê; wek ku kom bi wê re dibêje: em li vir in tevî nebûnê, û em berdewam in tevî qutbûnê.

Di vê çarçoveyê de, nasname di sirgûnê de ne tenê meseleya ferdî ye, belkî xwezayekî kolektîf a eşkere distîne, ji ber ku parastina wê dibe projeyek hevpar ku bi rêya saziyên çandî, komelên civakî, pîrozbahiyên û zimanê rojane ji nû ve tê şiklêdan. Bi vî awayî, nasname dibe avahiyek civakî ku xwe di nav xerîbiyê de bi berdewamî hilberîne, ne ku tenê dirêjahîya xwezayî ya rabirdûyekî sabit be.

Ji perspektîfekî kûrtir ve, sirgûn nîşan dide ku nasname ne tiştek e ku tenê tê windakirin an jî tê vegerandin, belkî şeweyekî hebûnê ye di nav cîhanê de, ku li gor şert û mercan dikare ji nû ve were şiklêdan. Ew ne bi tenê dûrketina ji welat tê hilweşandin, belkî xwezaya wê diguhere û ji nasnameya erdnîgarî dibe nasnameyekî sembolîk-ceribandî, ku zêdetir li ser bîranîn û têkiliyê radiweste ji ya ku li ser erdnîgarîyê radiweste.

Di encamê de, nasname di sirgûnê de ne wek rewşek kêmasî an windabûnê tê fêmkirin, belkî wek pêvajoyek hilberandina berdewam a wate û aidîyetê di nav şertên ne stabîl de. Ew nasnameyek e ku di navbera du cîhanan de dijî, û her kêliyêkê xwe ji nû ve pênase dike dema ku bi rastiya nû re rû bi rû dibe. Ev yek jî wê dike ku ew nermtir be, zêdetir hişyar be, û şiyana berdewamiyê ya wê di şertên qutbûnê de zêdetir be.

Dikare were gotin ku nasname di sirgûnê de ne tenê bi bîranîna ferdî an kolektîf tê avakirin, belkî bi torên tevlihev ên têkiliyên rojane û ezmûnên komkirî jî tê avakirin ku rastiya nû ferz dike. Têkiliya bi civaka mêvandar re, û adaptasyona bi pergalên wê yên zimanî, çandî û qanûnî re, ne dibe sedema helandin an windabûna nasnameya eslî, belkî dibe sedema têxistina wê di nav rewşek danûstandina domdar de, ku tê de hêmanên wê ji nû ve têne şiklêdan bi awayekî ku rê dide wê ku berdewam bimîne bêyî ku xwe bigire an jî şiyana xwe ya têkiliyê winda bike.

Bi vî awayî, nasname di sirgûnê de dibe wek avahiyek nerm ku di nav du astên hevdem de digere: astek hundirî ku bîranîn û aidiyet diparêze, û astek derveyî ku bi şert û mercên niha û pêdiviyên wê re têkildar dibe. Di navbera van du astan de jiyaneke rojane tê çêkirin ku tê de guherînên nazik û berdewam heye, ku her hûrgulî—ji ziman bigire heya rêûresm, ji pîrozbahiyê heya têkiliyên civakî—dibe beşek ji pêvajoya ji nû ve avakirina nasnameyê bi awayekî domdar û bêdawî.

BEŞA PËNCEMÎN:
ANALÎZA FELSEFÎ Û SIYASÎ

Pêşgotin

Dema ku em digihîjin beşa pêncemîn a vê xebatê, em ji asta vegotînek dîrokî û sosyolojîk a Newrozê derbas bûne, û dikevin nav ufqekî kûrtir û abstraktir, ku tê de pirs êdî ne tenê li ser awayê pîrozkirina rojê an guhertinên wê di nav erdnîgarî û siyaseta de ne, belkî li ser xwezaya wê wek avahiyekî felsefî û sembolîk e ku wateyê diafirîne û têkiliya di navbera mirov, dîrok, desthilatî û nasnameyê de ji nû ve şiklê dide. Li vir, Newroz ji mijarek ji bo lêkolînê dibe mifteyek ji bo analîzkirina cihanê bixwe, û ji bûyereka çandî dibe amûrek ji bo fêmkirina avahiya kûr a têkiliyên civakî û siyasî.

Analîza felsefî û siyasî ya Newrozê ne hewl dide wê di pênasayek dawî de bi sînorkirinê ve girê bide, belkî hewl dide qatên wateyê yên ku li ser hev tene komkirin eşkere bike, û çawa ev sembola ku di xuyabûnê de sade xuya dike dibe xalek hevçerxê di navbera hebûn, bîranîn, desthilatî û azadiyê de. Ew ne tenê pîrozbahiyek salane ye, belkî ezmûnek demî ye ku tê de têgihîştina demê bixwe tê pirsîn: gelo dem tenê rêzeya bêalî ya rojane ye? an ew avahiyek e ku bi wateyê tê barkirin û bi rêya rêûresm û sembolan ji nû ve tê şiklêdan? Li vir, Newroz dibe kêliyek ku di wê de dema xwezayî û dema dîrokî têk dikevin, û dorhêla salane dibe kiriyarek felsefî ji bo ji nû ve pênasakirina berdehamiyê û qutbûnê.

Ji perspektîfekî siyasî ve, Newroz nîşan dide ku desthilatî ne tenê bi qanûn û saziyan dixebite, belkî bi kontrolkirin û ji nû ve hilberandina sembolan jî dixebite. Her desthilatî, ji bo berdehamiyê, pêdivî bi afirandina vegotînek li ser dem, nasname, kom û xwe di nav vê pergalê de heye. Newroz, wek sembolekî kûr di bîranîna kolektîf de, dibe qadek ku di wê de van vegotinan hev têk dikevin û bi hev re dikevin nakokî: hin caran desthilatî hewl dide wê têxistina di bin kontrolê de, an ji nû ve pênasakirina wê, heta di hin rewşan de vala kirina wateya wê ya siyasî, di heman demê de koman hewl didin wê wek beşek ji mafê xwe ya hebûn û îfadeyê ji nû ve bidest bixin.

Lê analîza felsefî diçe qatek kûrtir û pirs dike: çî wate heye ku sembol dibe amûrek ji bo şerê li ser wateyê? û çawa dikare rojekî girêdayî bi xwezayê û nûbûnê bibe hilgîrê pîrgîrêkên nasname, desthilatî û temsîlê? Li vir, Newroz êdî ne tenê mijarek siyasî

ye, belkî dibe avahiyek ku xwezaya siyasetê bixwe eşkere dike wek şerê li ser pênasikirina rastiyê, ne tenê rêvebirina wê.

Di vê çarçoveyê de, Newroz wek rewşek nimûneyî xuya dibe ji bo fêmkirina têkiliya di navbera bîranîn û desthilatî de. Bîranîn ne tenê qeydê rabirdûyê ye, belkî hêzeke çalak e ku di avakirina niha û ji nû ve şiklêdana komê de rolekî girîng dileyze. Desthilatî jî, di aliyekî din de, ne tenê bi rêvebirina niha tê sînorkirin, belkî hewl dide bîranîn bixwe ji nû ve pênas bike, da ku bibe beşek ji projeya xwe ya simbolîk. Ji vir ve, roj dibe qada hevçerxa van du hêzan: bîranîneke ku dixwaze berdewam be, û desthilatek ku dixwaze rêxistin û çarçovekirinê bike.

Em felsefî ji aliyekî ve, Newroz pirsê nasnameyê vedike wek pêvajoyek bêdawî ya avakirin û ji nû ve avakirinê, ne wek goherînek sabît. Her pîrozbahiyek Newrozê ji nû ve pênasikirina xweya kolektîf e: em kî ne? û em çawa xwe di nav demê de dibînin? û em çawa di navbera tiştê ku bûn û tiştê ku dibin de têkiliyekê ava dikin? Bi vî awayî, roj dibe kêliyek tefekurê hebûnî, ku tê de nasname ne wek rastiyek sabît tê jiyandin kirin, belkî wek rêgezê berdewam ber bi wateyê ve.

Ji vir ve jî, dikare Newroz wek nimûneyek têkiliya di navbera felsefe û siyasetê de di jiyana rojane de were fêmkirin, ku tê de fikir êdî ne tenê tefekurên teorîk in, belkî dibe pratîk, rêûresm, laş, deng, û wêne ku bi awayekî zindî wateyê diafirînin. Siyaset li vir ji felsefeyê cuda nîne, belkî bi wê re di her hûnguliyê pîrozbahiyê de têkildar e: ji agir bigire heya stranê, ji gotarê heya bêdengiyê.

Di encamê de, ev beş hewl dide Newroz wek pêvajoyekê bi awayekî kûr ji hev cuda bike ku ji sînoren çand, siyaset an dîrokê derbas dibe, û wê wek qadek zanînê eşkere bike ku li ser pirsên hebûn, wate, desthilatî û azadiyê vekiriyê. Ew ne tenê rojek e ku tê pîroz kirin, belkî avahiyek fikrî ye ku nişan dide mirov çawa xwe di nav demê de difikire, û çawa têkiliya xwe bi cîhanê re bi sembolan re ji nû ve diafirîne û berdewam dike.

Bi vî awayî, analîza felsefî û siyasî ya Newrozê hewldanek e ji bo fêmkirina ne tenê rojê, belkî jî cîhanê ku roj dike pêdiviyek simbolîk û hebûnî. Di vê çarçoveyê de, jiyane rojane bi pirsên

mezin re têk dikeve, û pîrozbahî dibe kiryarek zanistî bi qasî ku ew kiryarek civakî ye.

Di vê ufqa analîtîk de jî, Newroz êdî ne tenê mijarek e ku dikare ji derve ve were kontrol kirin, belkî dibe rewşek fikrî ku lêkolîner mecbûr dike ku amûrên têgihîştinê bixwe ji nû ve binirxîne. Her hewldanek ji bo şîrovekirina wê di heman demê de sînorkirina şîrovekirinê eşkere dike; û her nêzîkbûnekê pirsên nû vedike li ser têtikiliya di navbera sembol û wate, di navbera kiryar û manayê, û di navbera xuyabûn û qatên dîrokî-siyasî yê veşartî de.

Ji vir ve, ev beşa felsefî û siyasî ne hewl dide bersivên dawî pêşkêş bike, belkî hewl dide avahiyên ku pirsan diafirînin ji hev ve veke: çawa rewşa dibe? çawa nasname tê avakirin? çawa sembol dibe qada şerê wateyê? û çawa dem dikare amûrek desthilatî be her qasî ku ew çarçoveyek hebûnê ye? Ev pirs ne ji hev cuda ne, belkî tevlihev dibin û torêk yekpare pêk tînin ku tê de Newroz ne tiştêkî alîkî ye, belkî girêkek navendî ye di fêmkirina têtikiliya mirov bi dîrok, desthilatî û wateyê re.

Beşa Heftêzdehemîn: Newroz û Hebûn (Kînetîn)

Yekem: Xwendineke hebûnî ya rojê

Duyem: Mirovê Kurd di navbera êş û hêvîyê de

Dema ku em digihîjin têgîna “hebûnê (kînetîn)” di têkiliya wê de bi Newrozê re, em ji asta analîzkirina sembolan wek pêkhatayên çandî an siyasî derbas dibin û dikevin nav astekî kûrtir ku li navenda hebûna mirovî bixwe digire cih. Li vir, pirs êdî ne “Newroz çi wate heye?” an jî “çawa tê pêkanîn?” nîne, belkî dibe pirs: çi wate heye ku mirov di nav demekî de hebe ku wate wê her sal ji nû ve tê vejandin, û ku xwe bi rêûresmekê ji nû ve pênase bike ku têkiliya wî bi cîhanê re vedike?

Di vê çarçoveyê de, hebûn ne wek rewşek sabît an eslêkî girtî tê fêmkirin, belkî wek vedîtina berdewam a hebûnê di nav dem û ezmûnê de. Mirov dibe hebûnek ku ne tenê heye, belkî hebûna xwe bi domdarî dike pirs. Di vê rewşê de, Newroz ji tenê pîrozbahiyek dorhêlî derbas dibe û dibe kêliyek hebûnî ku tê de hebûn, dem, wate û bîranîn bi hev re têk dikevin.

Newroz, wek rêûresmek ji bo vejîn û nûbûnê, ne tenê nîşaneyê vegerandina xwezayê ye ji bo jiyanê, belkî di heman demê de nîşaneyê avahiya kûr a hebûna mirovî ye: şiyana mirov ji bo ku xwe ji nû ve dest pê bike, bi tiştê ku bû qut bike, û deriyekî nû ji bo wateyê vekirî bike. Li vir, roj ne tenê îfadeya xwezayê ye, belkî dibe îfadeya xwezaya hebûnê bixwe wek tevgerînek berdewam di navbera şikestin û nûbûnê de.

Ji perspektîfek felsefî ve, dikare Newroz wek demekî hebûnî were dîtin ku ne tenê li pey rêza demê ya xetî dimeşe, belkî wê ji nû ve diafirîne. Her vegerandina Newrozê ne dubarekirinek mekanîkî ye, belkî vegerandinek cihê ye ku di hundirê xwe de nîşaneyê rabirdû û îhtimala pêşerojê hildigire. Bi vî awayî, dem ne bêalî ye, belkî bi wate û ezmûnê tê barkirin. Mirov jî êdî ne tenê di nav demê de dijî, belkî di nav demekî de ku her car ji nû ve tê afirandin de dijî.

Her weha, hebûn di têtîliya xwe de bi Newrozê re eşkere dike ku mirov ne hebûnek ji sembolên xwe cuda ye, belkî bi wan têtî pênasekirin. Roj li vir ne tiştêkî derveyî xwe ye, belkî beşek e ji avahiya hebûna wî. Nasname, wate û aidiyet di nav kiryara pîrozbahiyê de xwe diafirînin, ne tenê berî an piştî wê.

Ji vê nêrînê ve, Newroz dibe kêliyêk ku di wê de ferd û kolektîf têtî dikevin nav ezmûnek yekpare de. Mirov di nav komê de xwe ji nû ve dibîne, û kom jî bi kiryarên kesên xwe ji nû ve pênase dike. Ev tevgerîna berdewam dibe sedema avakirina hevdem a du astan.

Di astekî kûrtir de jî, Newroz nîşan dide ku hebûn ne tiştêk e ku têtî xwedîkirin, belkî pêvajoyek e ku têtî jiyan kirin û her car jî nû ve têtî şiklêdan. Wek ku xwezayê xwe ji nû ve dike, hebûna mirovî jî di nav demê de xwe nû dike. Bi vî awayî, roj mirovê tîne ber bîra ku hebûna wî sabît nîne, belkî vekirî ye ber bi veguherînê ve, û ku wate ne tiştêk e ku carekê têtî dîtin, belkî tiştêk e ku her kêliyêkê jî nû ve têtî afirandin.

Di encamê de, Newroz di têtîliya xwe de bi hebûnê re ne wek sembolekî derveyî têtî fêmkirin, belkî wek neynika hebûnê ya ku awayê hebûna mirov di nav cîhanê de nîşan dide. Li vir, pîrozbahî dibe kiryarek felsefî ya neşkere ku mirov bi rêya wê pirsê hebûna xwe ji nû ve radixe: ez kî me di nav vê demê ya ku her car nû dibe de? û ez çawa dikarim bidomim bêyî ku bibe qerarek sabît, û çawa dikarim biguherim bêyî ku xwe winda bikim?

Bi vî awayî, Newroz di ufqa hebûnê de êdî ne tenê rojek e, belkî ezmûnek hebûnê ya vekirî ye ku mirov di heman demê de bi xwe û bi cîhanê re jî nû ve girêdide, di nav tevgerînek bêdawî ya têtîhiştin, nûbûn û vedîtîna de.

Di vê kêrahîya hebûnê de, dikare Newroz wek ezmûnek vedîtîna hebûnê di nav kêliyêk demî ya zêde barkirî de were dîtin, ku têtî de mirov êdî ne tenê hebûnek e ku di nav demê de dijî, belkî hebûnek e ku demê di dema ku di hundirê wê de têtî şiklêdan de têtîhiştî dike. Her rêûresmek jî rêûresmên Newrozê — her çiqas sade xuya bike — di hundirê xwe de cureyek jî rêxistina jî nû ve ya têtîliya di navbera xwe û cîhanê de hildigire, wek ku hebûn

bixwe bi awayekî simbolîk li pêşiya mirov ji nû ve tê danîn, da ku ew xwe dîsa bibîne derveyî adetên rojane û yekrengiya dubarebûnê. Li vir, hebûn ne wek rastiyeke rawestayî xuya dike, belkî wek tevgerînek berdewam a şîrovekirina xwe di nav cîhanê de. Mirov ne tenê dixwaze hebe, belkî dixwaze fêhm bike çawa heye, çima heye, û çawa dikare bi awayekî din hebe. Ji vê perspektîfê ve, Newroz dibe kêliyek ku tê de adetên hebûnê têne şikandin, da ku ufqekî cihê ji bo hişmendiyê vebe, ufqek ku rê dide mirov ku têkiliya di navbera amadebûn û windabûnê, di navbera berdewamî û qutbûnê, û di navbera tiştê ku heye û tiştê ku dikare hebe de ji nû ve bike pirs

Her weha, Newroz eşkere dike ku hebûn ji bîranînê cuda nîne, belkî ew bîranînek e ku di niha de laş dibe. Mirov xwe derveyî dîroka xwe najî, belkî di her kiriyara simbolîk de ku bi rêya wê xwe ji nû ve pênase dike, ew dîrok bi xwe re hildigre. Bi vî awayî, pîrozbahî ne tenê bangkirina rabirdûyê ye, belkî têxistina wê di nav tevna niha de bi awayekî ku wateyek nû dide wê, û derfetê dide xwe ku cihê xwe di nav demê de ji nû ve fêhm bike. Ji aliyekî din ve, Newroz wek ezmûnek berxwedana li dijî tunebûna simbolîk derdikeve pêş, ango berxwedana li dijî windabûna wateyê di nav yekrengiya demê ya rojane de. Li vir, roj dibe kêliyek vegeandina heyretê û vegeandina hesta hebûnê wek tişteki ku dikare nû bibe, ne tenê wek berdewamiyek mekanîkî. Di her Newrozê de, îhtimala destpêkirina ji nû ve tê vejandin, wek ku hebûn xwe bi xwe re dibêje ku ew ne girêdayî rawestanê ye, belkî girêdayî veguherîna berdewam e.

Di vê çarçoveyê de, Newroz ji semboleke çandî an rêûresmek civakî derbas dibe û dibe avahiyek felsefî ya neşkere ya hebûnê, ku nişan dide mirov ne tenê di nav demê de dijî, belkî di nav wateya demê de dijî. Ev wate jî ne tişteki amadekirî ye, belkî tişteke ku bi ezmûn, pîrozbahî, bîranîn û şîrovekirinê tê hilberandin.

Bi vî awayî, eşkere dibe ku hebûn di ronahiya Newrozê de ne rewşek e ku carekê tê keşfkirin, belkî ufqek vekirî ye ji vedîtina berdewam. Di her dorhêlekê ya rojê de, heman pirs bi şeweyên cihê ji nû ve tê pirsîn: mirov çawa dikare xwe bimîne bêyî ku qerisî be? çawa dikare biguherî bêyî ku rehên xwe winda bike? û çawa dikare hebûn bidome wek wate, ne tenê wek derbasbûna demê?

Yekem: Xwendineke hebûnî ya rojê

Xwendina Newrozê ji perspektîfek hebûnî re tê wateya veguhastinê ji wê astê ku ew wek bûyerek çandî an civakî ya dubare tê dîtîn, ber bi wê astê ku ew dibe ezmûnek ku têkiliya kûr a hebûna mirovî bi xwe re dixe nav pirsê. Li vir, roj êdî ne tenê kêliyek pîrozbahiyê ya salane ye, belkî dibe kêliyek vedîtina hebûnê (kînetîn) di nav demê de, û pencerek ku bi rêya wê pirsê mirov li ser xwe di cîhanê de ji nû ve tê danîn. Di vê nêrînê de, roj ne tiştek e ku li derveyî xwe qewimî, belkî ew tiştek e ku di hundirê xwe de vê xwe ji nû ve ava dike, bi ezmûnek sembolk a qûr ku hişmendî radike û adetên rojane dike di nav hev de.

Di vê ufqê de, Newroz wek demekî hebûnî ya taybet xuya dike, ne tenê ji ber ku ew ji demê ya rojane qut dibe, belkî ji ber ku ew qatek kûrtir a wê vedike, qatek ku tê de dem bixwe dibe mijarê tefekur û ezmûnê. Vegerandina Newrozê ne tenê dubarekirina salnameyî ye, belkî vekirina ji nû ve ya pirsê ye: çî wate heye ku tiştek ji nû ve dest pê bike? û gelo hebûn dikare destpêka xwe ji nû ve vegeirîne bêyî ku barê xwe yê berhevkirî winda bike? Li vir, roj dibe kêliyek ku tê de têgîna destpêkê û têgîna berdewamiyê di nav nakokiyek hebûnî de têk dikevin, nakokiyek ku ne tê çareserkirin, belkî tê jiyan kirin.

Ji perspektîfa kînetînê ve, Newroz eşkere dike ku mirov ne hebûnek sabît e di nav demê de, belkî hebûnek e ku bi demê re ji nû ve tê şiklêdan, û nasnameya wî ne rastiyeke amade ye, belkî pêvajoyek berdewam e ku di her kêliya hişmendiya hebûnê de tê nûkirin. Dema ku mirov Newrozê pîroz dike, ew ne tenê pîroz dike ku xwezayê ji nû ve tê zindîbûn, belkî ew îhtimala nûbûna xwe bixwe jî pîroz dike, wek ku roj bîr tîne ku hebûna wî ne girtî ye, belkî vekirî ye ber bi guherînê ve.

Her weha, xwendina hebûnî ya Newrozê nîşan dide ku roj ne tenê îfadeya kêfxweşî an bîranînê ye, belkî ezmûnek rûbirûbûna bi demê re ye: demê ku diçe, demê ku vedigere, û demê ku ji nû ve tê şîrovekirin. Di vê nakokiyê de, kînetîn wek hişmendiyeke berdewam a di navbera zewal û berdewamiyê de tê avakirin, ku tê de kêfxweşî ji hişmendiya fenayê nayê cuda kirin, û pîrozbahî ji hesta guherîna berdewam nayê veqetandin.

Ji aliyekî din ve, Newroz eşkere dike ku hebûna mirovî pêdivî bi rêûresman heye ku têkiliya wî bi wateyê re ji nû ve rêxistin bikin, ji ber ku wate ne tiştê e ku bi xwe tê jiyana kirin, belkî tiştê e ku tê afirandin, tê vegeandin û tê nûkirin di nav kêliyan sembolîk de mîna rojê. Bi vî awayî, Newroz dibe kêliyê ku tê de hesta wê tê vegeandin ku jiyana ne tenê herikîna mekanîkî ya rojane ye, belkî torêk wateyên e ku pêdivî bi zindîkirina berdewam heye.

Di vê çarçoveyê de, roj dibe kiriyarek hebûnî ya rastîn, ji ber ku ew ne tiştê derveyî jiyana zêde dike, belkî têkiliya wê bi xwe re ji nû ve rêxistin dike, û dike ku mirov xwe di nav demê de bi awayekî cuda bibîne. Ew ne betlaneyek ji hebûnê ye, belkî teqezkirinek qûr a hebûnê bixwe ye, ku tê de wate di nav dubarebûnê de tê vegeandin, û pirsê hebûnî di nav rêûresmê de ji nû ve tê vekirin.

Di encamê de, xwendina hebûnî ya Newrozê nîşan dide ku ew ne tenê bûyerek demî ye, belkî ezmûnek e ku hişmendiya mirov ji xwe û ji cîhanê re ji nû ve diafirîne. Li vir, roj dibe kêliyê vedîtina hebûnê, û qadek ku tê de ji nû ve li ser wateya destpêk, berdewamî û guherîna tê ramandin. Bi vî awayî, pirsê hebûnî her tim vekirî dimîne: em çawa di nav demê de hebin, û em çawa dikarin hebin dema ku em bi berdewamî diguherin?

Di vê ufqê de, Newroz bersîvek dawî li ser vê pirsê nade, belkî wê her tim vekirî dihêle, wek ku fonksiyona wê ya bingeîn ne têkirina zanîna ye, belkî hişmendiya di rewşek hişyariyê de li hember xwe parastin e. Her vegeandina rojê vegeandina pirsê xwe ye, lê ji cihêkî cihê, ji ezmûnek cihê, û ji bîranînekî ku zêdetir berhev bûye. Ji vir ve, wate ne dubare dibe, belkî kûrtir dibe û diguherê. Bi vî awayî, roj dibe tiştê mîna “berdêra hebûnî” (threshold), ku mirov li ser wê di navbera tiştê ku bûye û tiştê ku dikare bibe de radiweste, bêyî ku ev veguhastin bi awayekî dawî tê birîn.

Her weha, ev nêrîn eşkere dike ku hebûn ne ji têkiliya xwe bi sembolan ve tê veqetandin, û ku mirov jiyana xwe ne bi awayekî rasterast dijî, belkî bi rêya sembolan tê ezmûn kirin ku ezmûna wî ya cîhanê ji nû ve rêxistin dîkin. Newroz li vir êdî ne tenê

sembolik derveyî ye, belkî şeweyekî hişmendiyê ye ku rê dide mirov ku xwe bibîne wek hebûnek di nav pêvajoya domdar a şiklêdanê de, ne wek nasnameyek temam an girtî.

Ji vê nêrînê ve, roj dibe kêliyek “vekişandina hebûnê” ya aram, ku di wê de xeyala sabîtbûnê tê şikandin, û eşkere dibe ku her tiştê ku di jiyana mirov de xuya dike wek sabît, di rastiye de beşek e ji tevgerînek berdewam a guherînê. Bi vî awayî, Newroz êdî ne tenê pîrozbahiya biharê an xwezayê ye, belkî pîrozbahiya îmkana hebûnê bixwe ye: îmkana ku ji nû ve dest pê bike, ji nû ve were fêmkirin, û di her dorhêla demê ya nû de ji nû ve were ceribandin.

Duyem: Mirovê Kurd di navbera êş û hêvîyê de

Mirovê Kurd di vê ufqa hebûnê de wek hebûnek xuya dibe ku ne di nav rêzeya demî ya aram an vegotinek dîrokî ya sabît de dijî, belkî di nav nakokiyek berdewam de ye di navbera du qutbên hebûnê yên ku di hev de têk dikevin û ji hev cuda nabin: êş û hêvî. Li vir, êş ne tenê bandorek ji rabirdûyê ye, û hêvî jî ne tenê ihtimala pêşerojê ye, belkî her du dibe hêmanên avahî yên hişmendiya xwe. Ji vir ve, hebûna Kurd dibe hebûnek ku her tim bi navbera bîranîneke giran a ezmûnên dîrokî yên dijwar û îradeyeke ku qet tine dibe ji bo ji nû ve avakirina wateya jiyane di nav cîhanekê de ku dadperwerîya wê temam nebûye, tê kişandin. Jiyan li vir ne wek rastiyeke amade tê jiyandin kirin, belkî wek projeyek berdewam ji bo hilberandina wateyê li hember şikestinê.

Di vê astê de, êş êdî ne ezmûnek ferdî ya veqetandî ye, belkî dibe avahiyek kolektîf a bîranînê ku di nav deman de kom dibe û di ziman, çîrok, rêûresm û sembolan de şiklê digire. Ev êş ne tenê bûyereke an kêşeyek taybet e, belkî qatêk kûr a hişmendiye ye ku awayê têgihîştina cîhanê ji nû ve diafirîne, û ezmûna mirovî dike girantir û kûrtir, ji ber ku rabirdû her tim di niha de amade dimîne. Ji vir ve, êş ne tenê hêzek hilweşîner e, belkî hêzek e ku hişmendiyeke tûj a hebûnê diafirîne, û mirov dixê nav pirsê li ser wate û sînorên cîhanê.

Ji aliyekî din ve, hêvî di vê çarçoveyê de ne wek rewşek hestî ya hêsan an li bendêbûnek bêçalak tê xuya kirin, belkî wek kiryarek berxwedana hebûnî ya berdewam e ku di ziman, rêûresm, bîranîn û hemû formên îfadeya sembolîk de ji nû ve tê hilberandin. Hêvî li vir ne tiştêk derveyî ye, belkî hêzeke hundirîn e ku ji hundirê ezmûnê bixwe radibe, wek ku mirovê Kurd hêvî ne li derve dixwaze, belkî di nav êşê de diafirîne: ew şikestin dike destpêkek mumkin, û windabûn dike amadebûnek ji bo vegeza wateyê.

Ji vê nêrînê ve, Newroz dibe ne tenê rojek an rêûresmek salane, belkî avahiyek sembolîk e ku ev nakokiya hebûnî di navbera êş û hêvîyê de bi cih dike. Ew ne tenê pîrozbahiya biharê an xwezayê ye, belkî daxuyaniyek nû ye ku jiyan dikare, bi hemû giraniya xwe re, berdewam be. Di vê kêliya rojê de, wate ji nû ve tê sabit kirin li hember hilweşînê, û têkiliya di navbera mirov û xwe û dîroka wî de ji nû ve tê avakirin, wek ku roj bi xwe re tîne bîra ku hebûn ne bi tiştê ku winda bûye tê pîvan kirin, belkî bi tiştê ku dikare ji hundirê windabûnê ji nû ve were afirandin.

Di vê çarçoveyê de, eşkere dibe ku nasname ne nasnameyek girtî an tamam e, belkî nasnameyek vekirî ye ber bi guherîna berdewam ve, ku ji nakokiya di navbera tiştê rabirdû û tiştê mumkîn de tê xwarin, di navbera tiştê şikestî û tiştê ku hewl dide ji nû ve were tamîr kirin de. Ji vir ve, êş ne ji bo sûdê wê ya hêviyê tê rakirin, û hêvî jî ne qûrîna êşê paşguh dike, belkî her du dikevin têkiliyek dialektîk ku wateyek hebûnî ya tevlihev diafirîne, wateyek ku jiyan ne li gor yek alî tê sînorkirin, belkî wek tevgerînek berdewam di navbera du nakokiyan de tê jiyan kirin.

Di vê tevliheviya kûr de, mirovê Kurd dibe hebûnek ku ne tenê bi tiştê ku jiyaye tê pênasekirin, belkî bi awayê ku ew ezmûna xwe ji nû ve şîrove dike jî tê pênasekirin; ew çawa ezmûnê dike wate, û wate dike berdewamî, û berdewamî dike ufqek vekirî ku qet nagire. Her çiqas êş giran xuya bike jî, hêvî di hundirê wê de veşartî dimîne, ne wek alternatîfê wê, belkî wek dirêjahiya wê bi şêweyekî din, wek ku her birînek di hundirê xwe de îhtimala ji nû ve şiklêdanê hildigire.

Di encamê de, mirovê Kurd di vê ufqê de ne wek hebûnek dabeşbûyî di navbera êş û hêvî de xuya dike, belkî wek hebûnek

ku hebûna xwe ji hundirê vê dabeşbûnê bixwe diafirîne. Li vir, nakokî dibe şertê jiyane ne asteng, û şerê hundirî di navbera bîranîn û hêviyê de dibe çavkaniya kûrahiya ezmûnê û berdewamiyê. Bi vî awayî, hebûn vekirî dimîne, ne ji ber ku bê êş e, belkî ji ber ku dikare êş veguherîne wateyekê, û hêvî ne wek dijberê wê, belkî wek berdewamiya wê di şeweyek din de, di tevgerînek bêdawî ya guherîn û ji nû ve avakirinê de.

Dikare were gotin ku ev nakokiya hebûnî di navbera êş û hêviyê de ne tenê nasnameyek ferdî an kolektîf diafirîne, belkî di heman demê de şeweyek taybet a têgihîştina cîhanê jî diafirîne. Li vir, cîhan ne wek rastiyeke bêalî tê dîtin, belkî wek qadek ku bi bîranîn û îhtimalê di heman demê de tê barkirin. Rastî ne wek tiştê sabît tê ezmûn kirin, belkî wek tiştê ku di nav ezmûna dîrokî û jiyaniyê de ji nû ve tê şîrovekirin.

Ji vir ve, hişmendiya Kurd hişmendiyeke e ku ne tenê tiştan teswîr dike, belkî bi wan re di nav têkiliyê şîrovekirinê ya berdewam de ye, ji ber ku tişt bixwe ji vê ufqa êş û hêviyê cuda ne. Heta hûrguliyên rojane yê hêsan jî di vê çarçoveyê de têne xwendin, wek nîşanên berdewamiyê, an berxwedanê, an ji nû ve avakirina sembolîk a xwe. Bi vî awayî, jiyana rojane êdî ne bêalî ye, belkî dibe dirêjahiya şerekî kûrtir li ser wate û hebûnê.

Her weha, ev nakokiya berdewam rolekî din dide bîranînê: ew êdî ne tenê depoyek ji rabirdûyê ye, belkî hêzeke çalake e ku di afirandina niha de beşdar dibe. Li vir, bîranîn ne tenê tiştê ku qewimî ye vedigerîne, belkî ew di hişmendiyê de ji nû ve wê diafirîne, wateyek nû pê dide û wê ji bûyereke qediya dikeve nav hêmanek zindî di ezmûna niha de. Ji aliyê din ve, hêvî jî ne veqetandinek ji vê bîranînê ye, belkî dirêjahiya wê ye ber bi pêşerojê ve, wek ku rabirdû û pêşeroj di hundirê niha de hev digihîjin wek qadek berdewam ji bo ji nû ve avakirinê.

Bi vî awayî, di vê ufqa hebûnê de, mirovê Kurd ne di xetê rast û yekalî ya demê de dijî, belkî di demekê de dijî ku dorî-berhev e, têlên demê tê de têkel dibin û li hev têne girêdan, wek ku her niha bi tiştê ku berî wê heye û tiştê ku dikare pêşerojê bibe tê barkirin. Ev yek dike ku ezmûna wî ya demê ezmûnek giran û

kûr be, ne tenê bi rêzê tê pîvan kirin, belkî bi kûrahî, wate û guherîna berdewam tê têgihiştin.

Di dawiyê de, pirs êdî ne ew e ku meriv çawa dikare êş ji bo hêviyê ji holê rake, belkî ew e ku meriv çawa dikare di nav vê nakokiyê de bijî bêtî ku wê têk bibe an înkâr bike. Ji bo vî çarçoveyî, nirxa hebûnê ne di rakirina yek ji aliyan de ye, belkî di wê yekê de ye ku meriv dikare ev dijberî veguherîne şeweyekî berdewamiyê, ku êş dibe beşek ji avahiya têgihiştinê, û hêvî dibe beşek ji avahiya hebûnê, wek ku mirov di navbera wan de avêtî dimîne, lê di nav vê “avêtinê” de wateya hebûna xwe dibîne.

Di vê maneyê de, ev “avêtin” ne rewşek neyînî an bêtêmasî ye, belkî şeweyek taybet e ji hişmendiya hebûnê, astek bilindtir a têgihiştina şikestîbûna cihanê û domdariya guherîna wê. Jiyan li vir ne wek rêyek rast û ber bi armancek dawî ve tê jiyan kirin, belkî wek tevgerînek berdewam di nav qadek vekirî ya ihtimalan de, ku di her kêliyê de têkiliya di navbera mirov û xwe, mirov û dîroka xwe, û mirov û tiştê ku dikare bibe ji nû ve tê pênasakirin.

Ji vê nêrînê ve, mirovê Kurd dibe hebûnek ku di nav dialektîkek berdewam de dijî di navbera bîranîn û bendewariyê de, di navbera tiştê ku êş di kûrahiya ezmûnê de sabit kiriye û tiştê ku hêvî vedişîne wek ufqek ji bo wateyê. Ev dialektîk qet qediya nabe, belkî bi her dorê demê, bi her kiryarek sembolîk, û bi her kêliya vegerandina nasnameyê di nav rêûresm, ziman an pîrozbahiyê de ji nû ve tê zindî kirin. Bi vî awayî, nasname ne wek tiştêk temam tê dîtin, belkî wek pêvajoyek berdewam a bûyînê, ku ji vê nakokiya xwe bixwe tê xwarin, nakokiyek ku di derveyî de dibe dijberî, lê di kûrahiyê de şertê hebûn û berdewamiyê ye.

Di vê çarçoveyê de, Newroz êdî ne tenê paşperdeyek çandî ya vê ezmûnê ye, belkî dibe avahiyek sembolîk ku vê hişmendiya hebûnê di formeke herî tûj û giran de tê de nîşan dide. Li vir, êş û hêvî di nav kiryarek yekbûyî de hev digihîjin: kiryara pîrozbahiyê ya jiyanê, her çiqas hemû şikestin û hilweşîn li dorê bin. Ew ne tenê pîrozbahiyek ji bo tiştên ku bi dest hatine ye, belkî ji bo tiştên ku hîn jî dikarin bibin jî ye; ne tenê veegerandina rabirdû ye, belkî vekirina nû ya tiştên ku hîn ne temam bûne ye.

Bi vî awayî, dikare were gotin ku ev hebûna ku di navbera êş û hêviyê de tê kişandin, ne rewşek çelsî diafirîne, belkî kûrahiya taybet a têgihîştina wateyê diafirîne. Ew ezmûna mirovî dîke ezmûnek girantir û tevlihevtir, ku dikare êş veguherîne ziman, şikestin veguherîne bîranîn, û bendewarî veguherîne ufqek vekirî ku qet nagire û nagirtin.

Beşa Hijdêhem: Newroz û Azadî

Yekem: Ma Newroz Cejna Rizgariyê ye an Jî Xemgîniyek Kolektîf?

Duyem: Di Navbera Şoreş û Rêûresmê de

Gava em digihîjin têgeha “azadî” di têkiliya wê bi Newrozê re, em ne tenê li ber girêdanekê navbera cejnêk sembolîk û ramanekê siyasî an exlaqî ya giştî ne, belkî li ber vekolîna yek ji herî kûrîn pirsên hebûnî yên ku ji destpêka hişmendîya mirov bi xwe re hatiye: çawa dem dikare bibe qadek ji bo azadiyê? Û çawa sembol dikare bibe ufqek ji bo rizgarkirina hişmendiyê ji wan girêdanên ku her tim wê ji nû ve ava dikin?

Di vê çarçoveyê de, Newroz ne wek pîrozbahiyek bêalî ya xwezayê an gerandina werzanan xuya dike, belkî wek kiryarek sembolîk a giran ku ji maneya xwezayî derbas dibe ber bi maneya hebûnî û siyasî ve di heman demê de. Ew kêliyeke ye ku ihtimala destpêkek nû tê de ji nû ve zindî dibe, wek ku dem bixwe ber bi ihtimalekî din ve vebe — ne tenê berdewamîya mekanîkî, ne teslîmbûna li hember sabîtbûnê, û ne jî serîdana desthilata dubarebûnê. Ji vir ve, azadî di têkiliya wê bi Newrozê re ne têgehek abstrakt e, belkî ezmûnek e ku di nav rêûresmê, bîranînê, laşî û zimanê ku cîhanê ji nû ve nav dide de tê jiyar kirin.

Di kûrahiya vê cejnê de, eşkere dibe ku azadî ne rewşek e ku tê dayîn, belkî pêvajoyek e ku tê standin, tê avakirin û bi domdarî tê kirin. Ew qet derveyî kiryara sembolîk a ku têkiliya mirov bi xwe, bi komela xwe û bi demê re ji nû ve pênasê dike tune ye. Bi vî awayî, şewitandina agir, lixwekirina cil û bergên taybet, kirina govendeke kolektîf an gotina stranekê, ne tenê hûrguliyên pîrozbahiyê ne, belkî şeweyên laşî yên kiryara azadiyê ne. Li vir, laş dibe ziman, rêûresm dibe daxuyanî, û pîrozbahî dibe gotareke bêgotin li ser hebûn û îradeyê.

Ji aliyekî kûrtir ve, Newroz eşkere dike ku azadî ne tenê di asta siyasî de tê sînorkirin, belkî berdewam dibe heta azadiya sembolîk a wateyê bixwe: azadiya ku kom xwe ji nû ve pênasê bike, dîroka xwe bi awayê xwe bibêje, û bîranîna xwe ji derveyî şert

û şertên şîrovekirina yekalî biafirîne. Li vir, nakokî ne tenê li ser kiryarê ye, belkî li ser wateyê ye: kê mafê pênasekirina cejnê heye? Û kê mafê diyarkirina wateya azadbûna mirov heye?

Li vir diyar dibe ku Newroz ne tenê bûyerek e ku di nav qadek civakî de tê kirin, belkî qadek e ji bo ji nû ve hilberandina têgeha azadîyê bixwe, ku tê de azadiya ferdî û azadiya kolektîf têkevin hev, û têkiliya wan dibe têkiliyek dialektîk ku nayê ji hev veqetandin. Kes ne dikare derveyî komela xwe azad be, û kom jî tenê bi kiryarên kesan azad dibe. Di vê têkçûnê de azadî wek ezmûnek jiyânî çêdibe, ne wek pênaseyek teorîk.

Her weha, Newroz eşkere dike ku azadî ne rewşek dawî ye ku carekê tê bidestxistin, belkî tevgerînek domdar e di navbera rizgarbûn û ji nû ve damezrandinê de, di navbera derketina ji girêdanên kevn û avakirina şeweyên nû yên wate û girêdanê de. Ji ber vê yekê, her pîrozbahîya Newrozê di kûrahiyê de ji nû ve vekirina pîrsa azadîyê ye, ne girtina wê; wek ku cejn naxwaze bibe encamek qedîya, belkî îsrar dike ku di demê de wek pîrsakek vekirî bimîne.

Ji vê nêrînê ve, dikare Newroz were têgihîştin wek kêliyeke hebûnî ku tê de azadî di heman demê de wek ezmûnek hestiyarî û simbolîk tê girankirin. Li vir, azadî tenê nayê fikirîn, belkî tê kirin, tê dîtin, tê bihîstin û di nav qada giştî de tê jiyân kirin. Ji ber vê yekê, azadî ne ramanek e ku di asteke abstrakt de maye, belkî agirê ku tê şewitandin e, dengê ku tê bilindkirin e, laşê ku tê hereketandin e, bîranîna ku tê vegerandin e, û demê ku ji nû ve li ser îhtimalên nû tê vekirin e.

Di encamê de, Newroz di têkiliya xwe bi azadî re ne wek sembolek ku azadîyê tenê tê de nîşan dide tê famkirin, belkî wek avahiyek ku wê diafirîne û bi domdarî ji nû ve wê pênase dike. Li vir, cejn dibe kêliyeke ku tê de hebûn bi îradeyê re, bîranîn bi kiryarê re, û dem bi îhtimala guherînê re hev dikevin. Bi vî awayî, Newroz ji pîrozbahîyeke demsalî derbas dibe û dibe ezmûnek hebûnî û siyasî di heman demê de, ku pîrsa bingehîn ji nû ve radixe: mirov çawa dikare di nav cîhanê de azad be, û çawa azadî dikare di nav demê de zindî bimîne bêyî ku bibe formeke cemidî an wateyek qedîya?

Eşkere dibe ku azadî di ufqa Newrozê de ne rewşek e ku tê bidestxistin û paşê tê parastin, belkî rewşek domdar a hişyariya hebûnê ye ku mirov di her dorê demê de dixwe nav fikrê kirina li ser cihê xwe di cîhanê de. Ji ber vê yekê, her vegera cejnê ne tenê dubarekirina rêûresmek kevn e, belkî testek nû ye ji bo îhtimala azadîyê bixwe: ma hîn jî dikare em xwe derveyî qalibên amade ji nû ve pênasê bikin? Û ma bîranîn hîn jî dikare bibe qadek vekirî, ne tenê arşîveke girtî?

Ji vir ve, Newroz dibe cureyek ji pratîka felsefî ya nepenî ya azadîyê, ku tê de pirs ne tenê di nav nivîsan de têne danîn, belkî di nav kiryarê bixwe de. Gava mirov dicivin, gava agir tê şewitandin, û gava stran, govend û ziman ji nû ve têne hilberandin, tiştê ku rastî qewime ew e ku têkiliya di navbera mirov û xwe, di navbera wî û yên din, û di navbera wî û demê ku tê de dijî de ji nû ve tê avakirin. Hemû van têkiliyan di kûrahiyê de têkiliyên azadî an neazadî, vekirîbûn an girtîbûn, îhtimal an sînor in.

Her weha, ev ufq êşkere dike ku azadî ji bîranînê cuda nabe, belkî ji hundirê wê derdikeve. Bîranîn ne tenê barkirina rabirdûyê ye, belkî hêzek e ku niha li ser îhtimalên xwe ji nû ve vedike û nahêle dem bibe rêyek girtî an qedere sabît. Di vê maneyê de, Newroz dibe kiryarek ji bo vegeandina şiyana xeyalkirina pêşerojê, ne wek dirêjahiya xeta rast a tiştê heyî, belkî wek îhtimalek ku dikare ji nû ve were şikildan.

Bi vî awayî, diyar dibe ku azadî di vê çarçoveyê de ne li dijî demê ye, belkî di hundirê demê bixwe de ye, bi wê re hereket dike û bi rêya wê tê şikildan. Ew ne veqetandinek ji rastiye ye, belkî şiyana hilberandina rastiye bi awayekî din e, awayek ku ji mirov û komê re îhtimala ku bibin ne ew tiştê ku li wan hatiye ferzkirin dide. Ji vir ve, hêza Newrozê wek kiryarek sembolîk xuya dike ku ne tenê mirov bi bîra azadîyê tîne, belkî ew mecbûr dike ku wê di her hûnguliyek ji pîrozbahiyê de bimeşîne.

Di dawiyê de, dikare were gotin ku Newroz azadî ne wek ramanek temam an armanceke dawî pêşkêş dike, belkî wek rêgezek vekirî ya kiryar, ezmûn û şîrovekirinê pêşkêş dike, ku tê de pirs her tim dimîne: azadî çawa tê jiyandin gava dibe beşek ji rêûresmê? Û rêûresm bixwe çawa dibe şeweyek ji şeweyên rizgarkirina

wate û hebûnê? Bi vî awayî, Newroz qadek dimîne ku nagire, belkî di her carê de ufqa azadîyê li ser firehiya ihtimalên wê ji nû ve vedike.

Yekem: Ma Newroz Cejna Azadîyê ye an Xemgîniya Komelî?

Newroz, di kûrtirîn astên xwe yên sembolîk de, pirskeftinekî pirsgirêkî radixe holê ku nikare bi yek alî were çareserkirin: gelo ew cejna azadîyê ye an xemgîniya komelî? Yan jî ew di nav devereke navîn de ye ku azadî bi êşê re, û vejîn bi bîranîna giran re têkildar dibin, bi awayekî ku nikare yek ji wan were qutkirin bêyî ku beşek ji maneya xwe winda bike?

Ji aliyekî ve, dikare Newroz wekî cejna azadîyê were dîtin, ji ber ku di avahiya xwe ya sembolîk de maneya vejînê, şikandina zincîran û vekirina demê li ser îhtîmaleke nû hildigire. Agirê ku tê şewitandin, tevgera komelî ya di qada giştî de, û stranên ku tên gotin, hemû amûr in ku nîşan didin demek derketinê ji rewşeke rawestî an zextê ber bi rewşeke vekirîtir û zindîtir ve. Di vê maneyê de, Newroz dibe ragihandineke sembolîk a şiyana civakê ku xwe ji nû ve bistîne û hebûna xwe li derveyî sînorên astengkirinê ji nû ve binasîne, çî ew astengkirin dîrokî be, siyasî be an çandî. Ew demeke ku tê de fikra azadîyê wekî kiriyarekî zindî tê vegerandin, ne tenê wekî şiareke vala.

Lê ji aliyê din ve, ne gengaz e ku ew aliyê duyemîn bê paşguhkirin; aliyê ku Newrozê dike şeweyekî xemgîniya komelî ya kûr. Li paş xweşî û şahiya cejnê, qatên bîranîna giran a bi ezmûnên dîrokî ve barkirî kom dibin. Li vir, cejn ne wekî qutbûnek ji êşê tê, lê wekî rêbazê sembolîk a ragirtin û veguherandina wê di nav rîtuêke komelî de. Di vê çarçoveyê de, cejn dibe amûrek ji bo sivikkirina giraniya bîranînê û veguherandina êşê bo çîrokeke hevbeş a ku dikare were jiyîn, ne tenê barekî kesane û veqetandî. Wekî ku civak bi rêya cejnê dibêje: “Me ji bîr nekiriye, lê em bîranînê vediguherînin bo şeweyekî domandinê.”

Ji ber vê yekê, tê eşkerebûn ku Newroz bi taybetî ne girêdayî yek ji van herdu aliyan e, lê li ser tengezariyekî hebûnî rawestiye

ku di navbera wan de heye. Ew cejna azadîyê ye ji ber ku ufqeke ji bo mimkûniyetê vedike, û di heman demê de xemgîniya komelî ye ji ber ku kûrbûna êşa ku berî vê ufqê hatî jiyîn nas dike. Ev têkhevî ew hêza sembolîk dide wê, ji ber ku ew ne li ser înkarkirina rabirdûyê ye û ne jî li ser teslimbûna li hember wê, lê li ser ji nû ve avakirina wê di nav demeke şahiya ku maneyeke cuda dide wê de ye.

Di vê çarçoveyê de, dikare were gotin ku Newroz ne hilibijartinek e di navbera kêfxweşî û xemgîniyê de, û ne jî di navbera azadbûn û teseliyê de, lê ew qada ku van dijberiyên di nav ezmûneke yekane de bi hev re dijîn. Her kêliya şahiye di nav xwe de bîranîna êşê hildigire, û her bîranîna êşê di heman demê de derfeteke hêvî û vejîne vedike. Bi vî awayî, cejn dibe avahiyeke tevlihev ku nikare tenê di fonksiyoneke yekane de were kurtkirin, lê divê wekî tevgerake domdar di navbera bîranîn û azadîyê, di navbera birîn û saxbûnê, û di navbera ya ku bûye û ya ku dikare bibe de were fêmkirin.

Di encamê de, pirsra gelo Newroz cejna azadîyê ye an jî xemgîniya komelî ye, ne dibe sedema bersîveke qatî, lê dibe derketina fêhmekirineke kûrtir ji xwezaya wê: ew di heman demê de her du ye, bêyî ku bi yek ji wan were kurtkirin. Ev paradox bi xwe dike ku ew bibe kiryareke hebûnî ya giran, ku şiyana civakê nîşan dide ku êş veguherîne maneyê, maneyê veguherîne domandinê, û domandinê veguherîne şêweyeke azadiya mimkûn di nav demê de.

Di vê maneyê de, dikare were gotin ku Newroz ne tenê van du aliyan ên dijber li hev dike, lê têkiliya di navbera wan de ji nû ve saz dike di nav avahiyeke yekane de ku teselî dike şertê azadbûnê, û azadbûn dike şêweyeke bilindtir ji hilgirtina êşê. Civak ne têk dikeve nav cejnê bê bîranîn, lê bi wê tê de ye, wekî ku xwe bi bîranînê barkirî dike, û cejn bi xwe dibe amûreke sembolîk ji bo veguherandina bîranînê ji bareke bêdeng bo maneyeke ku dikare were jiyîn û parvekirin.

Ji ber vê yekê, girîngiya Newrozê wekî qadek e ji bo aramkirina tengezariyên hebûnî bêyî ku ew tune bike. Ew êş nawestîne û ne jî bi temamî derbas dike, lê dîsa tîne nav çerxa maneyê ya

komelî, bi awayekî ku êş ne dibe hêzeke parçekirinê, lê dibe beşek ji avakirina çîrokeke hevbeş a li ser mayîn û domandinê. Di aliyê din de, azadbûn li vir ne qutbûneke mutleq ji rabirdûyê ye, lê domandineke hişyar a wê ye, ku wê ji nû ve tefsir dike ne ku wê înkâr bike, û wê derfeteke nû dide ku di nav heyamê de xuya bibe.

Bi vî awayî, Newroz dibe tişteke ku dikare were navkirin “azadiya lihevhatî bi birîna xwe re”, yanî azadiyek ku xwe ji êşê veqetandî nake, lê wê wekî beşek ji avahiya xwe qebûl dike. Di vê qebûlkirinê de hêza wê heye, ji ber ku ew kurtkirin red dike: ne kurtkirin di kêfxweşiya safî de, ne jî di xemgîniya safî de, lê hebûna her dem a rewşeke tevlihev ku xwe dike ezmûneke du-alî.

Di encamê de, Newroz dibe miroheke/ayna civakê nîşan dide ku civak ne tenê li yek alîya ezmûna mirovatî dijî, lê li ser qeraxa wê ya vekirî ye, li wir êş û hêvî, teselî û azadbûn, bîranîn û pêşeroj bi hev re dijîn. Ji wê qeraxê, maneya cejnê derdikeve: ne wek bersivê, lê wek pirsake zindî ku her sal di nav xwe de ji nû ve tê pirsîn.

Duyem: Di navbera Şoreş û Rîtuêlê de

Newroz di qada sembolîk de li navbera du têgihan ên pir tevlihev radiweste ku di rûyê xwe de ji hev dûr xuya dikin, lê di kûrahiyê de bi hev re têkildar in: şoreş wekî kiryarek guherîner ku armanc dike avahiyên heyî bişkîne, û rituel wekî pratîkeke dubarekirî ku domdariyê diparêze û demê rêkûpêk dike. Ev tengezarî Newroz ne tenê dike cejn, lê wê dike avahiyeke du-alî ya maneyê, ku di navbera teqîna sembolîk û veguherandina dubarekirî de, di navbera kêliya guherîna radîkal û ritma dubarekirina rêkûpêk de dimeşe.

Ji aliyekî ve, dikare Newroz wekî rewşeke şoreşgerî ya sembolîk were xwendin, ji ber ku di nav xwe de fikra vejînê, şikandina zincîran û ji sifreke nû ve destpêkirina demê hildigire. Agirafirin, derketina komelî ya li qada giştî, û pejirandina hebûna çandî û zimanî, hemû van hêmanan dikarin wekî kiryareke ragihandina hebûnekê werin fêmkirin ku red dike qewmîbûn an bêdengkirin.

Di vê maneyê de, şoreş li vir ne şoreşa siyasî ya rasterast e, lê şoreşa simbolîk e li dijî şeweyên jibîrkirin û derxistinê, û li dijî her tiştê ku hewl dide nasnameyê di qalîkên girtî de biqedîne.

Lê ji aliyê din ve, ne gengaz e ku were paşguhkirin ku Newroz di heman demê de wekî rîtuêlê dubarekirî û rêkûpêk jî dixebite, ku her sal di nav ritmeke demî ya hema hema sabît de vedigere, û xwe bi simbol û maneyên nisbeten sabît ji nû ve çêdike. Ev aliyê rîtuêlî jê re dide şeweyeke domdariyê, û rê nade ku bibe kêliyê teqîneke bêkontrol, ji ber ku ew girêdide bi bîranîna kolektîf a dirêj a ku her tim ji nû ve tê jiyîn. Li vir, Newroz dibe mekanîzmeyeke parastina nasnameyê zêdetir ji ku bibe qutbûnek bi xwe re, wekî ku dubarebûn bi xwe dibe şeweyeke mayînê.

Ji vê tîkiliya tevlihev, koka Newrozê wekî “şoreş di nav rîtuêlê de û rîtuêl di nav şoreşê de” diafirê. Ew ne di navbera guherîn û domdariyê de hilbijartin dike, lê wan di avahiyeke yekane de dike yek, ku tê de dubarebûn xwedî ihtimala guherînê ye, û guherîn di hundurê dubarebûnê de kok girtî ye. Her cejneke nû ji nû ve piştrastkirina nasnameyê ye, lê di heman demê de vekirina maneya wê ye, û ceribandina sînor û mimkûniyetên wê ye.

Bi vî awayî, Newroz nikare wekî bûyereke şoreşgerî bi maneya siyasî ya hişk were fêmkirin, û ne jî wekî rîtuêlê kevneşopî ya sabît û bêguher were dîtin, lê wekî tevgerake simbolîk a domdar e ku di navbera aramî û guherînê de maneyê hilberîne. Ew qada ku tê de xwestina parastina xwe û xwestina ji nû ve afirandina xwe bi hev re tîkildar dibin, li wir nasname ne tişteki hatî parastin e, lê tişteke e ku her sal di nav kiryara xwe ya cejnê de ji nû ve tê hilberandin.

Di encamê de, ev tengezariya di navbera şoreş û rîtuêlê de êşkere dike ku Newroz ne tenê bîranîneke ku tê vegeandin e, lê mekanîzmeyeke zindî ye ji bo ji nû ve rêkûpêkkirina tîkiliya di navbera dem, nasname û hebûnê de, bi awayekî ku her cejn dibe kêliya hevsengiyêke nazik di navbera ya ku tê xwestin biguherîne û ya ku tê xwestin biparêze de, di navbera qutbûna ji rabirdûyê û domandina wê di nava niha de, û di navbera şoreş wekî mimkûniyet û rîtuêl wekî domdariyê de.

Beşa nozdehem: Newroz û Dewlet

Yekem: Çima Newroz ne guherî projeya dewletê?

Duyem: Têkiliya sembol û bêhêziya siyasî

Dema ku Newroz dikeve qada dewletê, ew êdî ne tenê rîtûeleke çandî an jî vegotîneke sembolîk a bîranîna kolektîf dimîne, lê dibe cihê navendî yê pevçûna li ser maneya, rewâtî û serweriya sembolîk. Dewlet, wekî avahiyeke ku qada giştî rêkûpêk dike û girêdayîbûn û nasname ji nû ve pêname dike, nikare li hember sembolên mezin ên ku civakan hilgirtine bêalî bimîne, lê her tim hewl dide wan têxe hundurê xwe, wan kontrol bike, an jî wan di nav gotara xwe ya taybet de ji nû ve hilberîne. Li vir, Newroz ji cejneke sade zêdetir dibe; ew dibe awênê ku têkiliya di navbera desthilatî û nasnameyê de, di navbera rêxistina fermî û vegotina azad a kolektîf de, nîşan dide.

Dewlet bi Newroz re ne wekî bûyereke demî tenê mijûl dibe, lê wekî sermayeyeke sembolîk ku dikare rewâtîya wê xurt bike an jî wê tehdîd bike, li gorî ku ew çawa di nav gotara wê de tê cihgirtin. Heke cejn maneyên vejîn, azadî û bîranîna serbixwe hilgire, wê demê kontrolkirin an ji nû ve pênamekirina wê dibe beşek ji projeyeke berfireh a ji nû ve avakirina qadê sembolîk bi awayekî ku bi dîtina dewletê ya xwe û hemwelatîyên xwe re li hev tê. Li vir, pirs ne ew e: gelo dewlet Newroz qebûl dike? lê pirs ew e: çawa wê qebûl dike? bi kîjan maneyê? û di bin kîjan şertan de?

Ji vî nêrînê ve, Newroz dibe qadeke têkiliyê ya du vegotinên paralel: vegotina dewletê ku hewl dide sembolan di çarçoveyê neteweyî ya hevpar de yek bike, û vegotina civakê ku cejn wekî vegotîneke nasnameyî, bîranînî û dîrokî ya taybet dibîne. Ev têkiliyê ne her tim aram e, lê gelek caran di forma tengezarî de xuya dike, ku her aliyek hewl dide maneyeke diyarkirî ya cejnê sabît bike an jî wê bi awayekî ku bi dîtina xwe ya cihanê re li hev were tefsîr bike.

Di vê çarçoveyê de, Newroz ne tenê mijareke pevçûna siyasî ya rasterast e, lê avahiyeke ku xwezaya siyasî xwe eşkere dike,

wekî pevçûna li ser pênasekirina rastî, sembol û bîranînê. Dewlet, ji bo ku hebûna xwe sabît bike, pêdivî bi wê heye ku bibe referansa bilind a maneyê di qada giştî de; lê civak hewl dide parastina şiyana xwe ya hilberandina maneyeke serbixwe ku ezmûna wê ya taybet nîşan dide. Ji ber vê yekê, cejn dibe xala têkçûn û têkiliya di navbera van du iradeyan de.

Her wiha, ketina Newrozê bo qada dewletê êşkere dike ku desthilatî ne tenê bi qanûn û sazîyan dixebite, lê her wiha bi rêkûpêkkirina demê ya sembolîk jî dixebite: diyarkirina ka çi tê cejn kirin, çawa tê cejn kirin, û çi tê gotin li ser wê. Dema ku dewlet cejn ji nû ve çarçove dike, navê wê diguherîne, an jî pratîkên wê kontrol dike, ew ne tenê dike mûdaxele di bûyereke çandî de, lê di awayê jiyana demê de jî, û di awayê fêmkirina têkiliya civakê bi rabirdû û niha re.

Ji aliyekê kûrtir ve, mirov dikare Newroz di têkiliya wê ya bi dewletê re wekî ceribandinek li ser sînorên qebûlîkirin û cihgirtina pîrrhejmarî (tebdîlê gelekafî) di nav pergala siyasî de fahm bike. Ji ber vê yekê, asta karîna dewletê ya li ser vebijarkê û têgihîştina vê cejna bêyî ku wateya wê vala bike, an wê bitepîsîne, an jî wê monopol bike, di aslê xwe de xwezaya avahiya wê nîşan dide: gelo ew avahiyeke vekirî ye ku pîrrhejmarî û cudahiye qebûl dike? an jî avahiyeke ku hewl dide wateyê yekbike û wê binpê bike?

Bi vî awayî, Newroz tenê bûyereke ne ku di çarçoveya dewletê de cih digire, lê belê dibe hêmanek aktîf di nûdefînîkirina vê çarçoveyê de jî. Ew desthilatdariyê neçar dike ku li hember pîrsên ku ji xwe ya cejnê farq dikin sekinî: kî mafê diyarkirina nasnameyê heye? kî sînorên girêdayîbûnê diyar dike? û çawa dikare yekîtiya dewletê bi pîrrhejmariya bîranînê re hevsew bike?

Di encamê de, Newroz di têkiliya xwe ya bi dewletê re wekî sembolek sabît nayê fêmkirin, lê belê wekî qadek dinamîk a pevçûnê, danûstendîna û ji nû ve avakirîna tê dîtin. Li wir iradeyan hevserhildan dikin, wateyên cihê derdikevin, û maneyê her gav vekirî dimîne ji bo nûdefînîkirina xwe di her kêliyê nû ya dîrokî de. Bi vî awayî, cejn ne tenê ne wêneyek e ku dewletê

nîşan dide, lê belê hêzeke simbolîk e ku dikare wê jî bipirsîne û têkiliya wê bi civak, nasname û demê re ji nû ve ava bike.

Tê diyar kirin ku têkiliya Newroz û dewletê ne li ser sînoren qebûlkirin an jî qedexekirinê raweste, lê belê di şeweyên pir tevlihevtir de derdikeve, bi taybetî di forma danûstendina simbolîk a domdar de. Dewlet nikare wateyeke dawî ji bo cejnê bicîh bike, û civak jî nikare wê bi tevahî derveyî bandora qadên giştî yê dewletî biparêze. Her aliyek hewl dide Newroz li gorî mantîqa xwe ji nû ve çêbike, lê ev tevlihevî xwe qadeke navîn diafirîne ku tê de wateyên hibrid çêdibin: ne bi tevahî di bin desthilatdariyê de ne, û ne jî bi tevahî serbixwe ne.

Ji vir ve, Newroz bibe mînaka têgihîştina çawa desthilatdarî li astên nerasterast dixebite, ku tê de ew tenê bi zorê xwe nade sepandin, lê bi rêya ji nû ve rêxistina sembolan û guherandina wateyên wan jî dixebite. Ji ber vê yekê, dema ku cejn di nav gotara fermî de ji nû ve tê pêşkêşkirin, an jî di nav pîrozbahiyên neteweyî yê giştî de tê cihgirtin, ev ne tenê wateya wê ya bingehîn qebûlkirinê nîşan nake, lê belê tê wateya ku ew dikeve nav çarçoveyeke nû ya şîrovekirinê ku têkiliya wê bi nasname û girêdayîbûnê re ji nû ve rêxist dike.

Lê ji aliyê din ve, ezmûna Newroz nîşan dide ku simbolên mezin bi hêsaniyê nayên kêmkirin an jî kurtkirin, ji ber ku ew di hundurê xwe de qatên wateyê yê pirjimar hildigirin ku ji her hewldana yekgirtinê an jî monopolkirinê derbas dibin. Her çend cejn di nav gotara dewletê de ji nû ve tê diyarkirin jî, ew hîn jî dikare bîranîna xwe ya eslî bibîne, û qadên nû yê şîrovekirinê di nav hişê kolektîf de veke. Ev yek têkiliya Newroz û dewletê dike têkiliyek vekirî, ku li ser yek alî nayê birîn, lê di rewşeke domdar a têkçûn û vebêjandinê de dimîne: di nav nîşandana sabitkirinê û revandina wateyê de, di nav rêxistinê û ji nû ve xeyalkirinê de.

Di vê çarçoveyê de, pirsra bingehîn ne ew e: gelo dewlet karî Newroz kontrol bike? Lê belê ev e: heta çi astê Newroz dikare têgihîştina dewletê ya xwe ji nû ve ava bike? Ji ber ku cejn, bi hêza xwe ya simbolîk, tenê ji desthilatdariyê bandor nagire, lê li ser wê jî bandor dike, û wê neçar dike ku sînoren xwe ji nû ve

binirxîne, û li hember pîrrehjmarîyê nû bigere bêyî ku yekgirtina xwe winda bike.

Bi vî awayî, tîkiliya Newroz û dewletê dibe qadeke dinamik ji bo ji nû ve hilberandina siyaseta xwe, ku di wê de desthilatdarî ne tenê di karîna rêxistinê de tê ceribandin, lê di karîna qebûlkirinê û jiyana bi sembolên ku bi tevahî ne yê gotara wê ne de jî tê ceribandin. Di vê qadê de, cejn ne tenê mijara siyasî ye, lê dibe beşek ji avahiya wê, û hêmanek ku bi domdarî di nûdefînîkirina wê de beşdar dibe.

Yekem: Çima Newroz neket projeyeke dewletî?

Ev pirs ne tenê pirsêk sade ye li ser bûyereke pîrozbahiyê ku negihîşt teşkîleke siyasî, lê belê ew pirsêk hebûnî ye ku tîkiliya tevlihev a di navbera sembol û desthilatdariyê de, di navbera bîranîna kolektîf û saziyê de, û di navbera efsane û dîrokê de vedike. Newroz, wek bûyereke ku di kûrahiyê hişê Kurdî û Rojhilatî bi giştî de cih girtî ye, her tim ne tenê cejnêk heyvî bû, lê belê îfadeyeke giran a azadî, vejînê û şikandina zincîran bû. Lê dîsa jî Newroz li astek sembolîk ma, û negihîşt ku bibe projeyeke dewletî. Çima?

1. Newroz: ji efsane ber bi hiş... ne ber bi saziyê

Newroz ji zikê efsaneyê tê, ne ji defterên qanûnî. Ê ji vir re paradoksa yekem dest pê dike: her tiştê ku ji efsaneyê derdikeve, di nav xwe de hêzeke sembolîk hilgirtiye, ne projeyeke saziyî. Çîroka Kawa hesinkar ne tenê vegotinek e li ser serkeftina kesek li dijî zordarek, lê belê kêliyek teqîna hişa kolektîf e, kêliyek ku tê de mirov kifş dike ku zincîr ne qeder e, tirs ne qanûn e, û zordarî ne herdemî ye.

Lê Kawa, di kêliya serkeftina xwe de, ne qesrek avakirin, ne destûrek nivîsîn, û ne artêşek damezrandin. Ew agir li ser çiyayê şewitand. Ê ev agir ne nîşana destpêka dewletekê ye, lê belê ragihandina dawîbûna tirsê ye. Ew ne kevîrê bingehîn ê saziyeke siyasî ye, lê şewqek ji bo azadiya hundurîn e. Ji vir ve rêya kûr a Newroz diyar dibe:

Ew ne ber bi avakirina desthilatdariyê diçe, lê ber bi şikandina wê dema ku bibe zincîr.

Dewlet, di wateya wê ya klasîk de, ne têgeheke helbestî ye, lê pergalezek tevlihev e ji:

- qanûnên ku sînardar dikin
- saziyên ku rêkûpêk dikin
- amûrên ku çavdêrî dikin
- hêza ku ferz dike

Ew avahiyek e ku li ser berdewamiya pergale, kontrolê û ji nû ve hilberandina nîzamê radibe. Lê Newroz berevajî vê avahiyê ye; ew kêliyeke qutbûnê ye, kêliyeke serhildanê ye, kêliyeke derketina ji pergale ye.

Dewlet dibêje:

“Berdewam bibin wek ku hûn hene, di nav nîzamê de.”

Lê Newroz di nav de dipeyive:

“Bibe wek ku divê bibe, derveyî zincîrê.”

Newroz qanûnan na nivîse, lê dema ku ew dibe amûrên zordariyê, wan dişewitîne.

Ew saziyek îdarî ava nake, lê mirov ji bindestiya wê şiyar dike. Ew tundûtûjiyê monopole nake, lê mirov ji tundûtûjiya ferzkirî azad dike.

Û ew aboriyekê na avêje, lê têkiliya mirovan bi jiyanê ya yekemîn ji nû ve ava dike, ku tê de hebûn pêşî li xwedîkirinê tê.

Ji ber vê yekê, Newroz her tim:

- agir e, ne saziyê
- bîranîn e, ne arşîvek fermi
- qîrîn e, ne destûr
- pîrozbahiyekê jiyanê ye, ne pergalek birêvebirinê

Cudahiya di navbera Newroz û dewletê de ne cudahiya dereceyê ye, lê cudahiya xwezayê ye.

Dewlet pêdivî bi berhevkirinê heye, lê Newroz li ser teqînê radibe.

Dewlet pêdivî bi aramiyê heye, lê Newroz di kêliyê şoreşgerî de dijî.

Dewlet di nav demê de ava dibe, lê Newroz her sal ji nû ve tê dinyayê, wek ku dîrok ne hebûya, wek ku azadî ne pêdivî bi dîrokê heye, lê pêdivî bi îradeyê heye.

Li vir raz û metirsiya wê di heman demê de diyar dibe.

Newroz her tim nêzîktir bû şoreşê wek rewşeke hestyarî ya kolektîf, ne wek bernameyeke siyasî ya organîze.

Ew kêliyeke yekbûna hestyarî ya mezin diafirîne, ku tê de mirov hest dîke ku dikare cîhanê bişkîne, lê ew amûrên pêwîst ji bo ji nû ve avakirina vê cîhanê nadîke.

Û ev kêmasiya mezin e:

Ji şikandina zordariyê ber bi avakirina alternatîf.

Newroz ya yekem bi hunera efsaneyî baş dîke, lê modela duyem nadîke.

Belkî qûrtirîn gotin ev e ku Newroz ji bo bibe projeyeke dewletî nehatiye afirandin, ji ber ku dewlet, di bingehe xwe de, xetereya wê heye ku vegere ew tiştê ku Newroz li dijî wê rabûye.

Her desthilatdarî, her çiqas di destpêkê de adil jî be, di hundurê xwe de potansiyela berbi zordariyê heye.

Lê Newroz her tim li aliyê din dimîne:

aliyê bîranînê, ne hukumetê

aliyê redkirinê, ne rêvebirinê

aliyê azadiyê, ne desthilatdariyê

Newroz ji mirovan re nabêje: “hûn hukum bikin.”

Lê dibêje:

“nehêlin kesek bê maf li ser we hukum bike.”

Û ev ferqa piçûk di xuyê de ye, lê di rastiyê de ew ye ku Newroz zindî dihêle wek ramanek, lê wek dewletê avakirina xwe red dîke an jî nikare.

Bi vî awayî, em dikarin Newroz ne wek têkçûnek siyasî, lê wek serkeftinek felsefîk bibînin.

Ew ne derfetê wînda kir ku bibe dewlet, lê şiyana xwe ya ku bibe hişmendiyêke dijî her dewletê ku ji rê derdikeve, qezenc kir.

Ew ne projeyeke desthilatdariyê ye... lê belê projeyeke şiyarî ye.

2. Jihezkirina erdnîya Kurdî û nebûna şertên dîrokî yên dewletê

Dewlet ne tenê xwestekeke hebûnê ye, lê belê encama şertên dîrokî yên pir rastîn û hişk e, ku tê de erdnîgeh bi siyasête re

têkildar dibe, û hesta girêdayîbûnê dibe avahiyeke serwerî ya ku dikare berdewam be. Ji ber vê yekê, her projeyeke dewletê di asteke herî kêr de pêdivî bi sê stûnan heye:

yekitiya erdnîgeheke hevqirtî, berdewamiya siyasî ya berhevkirî, û serweriyeke— her çiqas nisbetî be jî— ku rê bide birêvebirina xwe di nav sînorên zelal de.

Lê ezmûna Kurdî, ku Newroz wek herî kûr sembola wê ya hebûnî hilgirtiye, di şertên berevajî yên vê avaşeyê de pêk hat.

Ji sedsalan ve, erdnîgeha Kurdî ne wek qadek vekirî ji bo avakirina yekîtiyekê bû, lê belê wek qadekê ku di navbera împaratoriyeke mezî de hatiye nakokîkirin, mîna Dewleta Osmanî û Dewleta Sefewî. Di wisa şertan de, ev erdnîgeh ne wek yekîtiyeke serbixwe tê dîtin, lê wek qadek navberî, herêmek sînorî, an jî qadeke pevçûnê tê fêmkirin. Di wisa şertan de, dewlet nayê avakirin, lê belê tê paşxistin, tê kêmkirin, û tê perçekirin.

Piştî hilweşîna wan împaratoriyan, derfetek rastîn ji bo ji nû ve avakirina yekîtiya Kurdî nehat afirandin. Berevajî vê, Peymana Sykes-Picot nexşeya herêman bi awayekî tundtir ji nû ve kişand, û erdnîgeha Kurdî di nav dewletên neteweyî yên nû de belav kir, ku her yek ji wan xwedî projeyek xwe ya neteweyî, fikarên ewlehiyê, û çîroka xwe ya neteweyî ya girtî bû.

Bi vî awayî, Kurd ji gelêk ku di nav erdnîgeheke yekgirtî de dijîyan, veguherîn gelên perçekirî di nav çend saziyên siyasî de, ku her yek ji wan:

- pergaleke qanûnî ya cuda
- avahiya ewlehiyê ya cuda
- çîroka neteweyî ya girtî

Ev perçekirin ne tenê dabeşkirina îdarî bû, lê belê ji holê rakirina şertê dîrokî yê dewletê bû.

Çawa dikare hişmendiyeke kolektîf bibe projeyeke siyasî, dema ku ew di nav çar an pênc serweriyên nakok de belav bûye? Çawa dikare demê siyasî berdewam bibe, dema ku her beşek ji erdnîgehê di demeke cuda de dijî, di bin desthilatdariya cuda de, û bi şertên cuda re?

Dewlet pêdivî bi berdewamiyê heye, lê ezmûna Kurdî ji qutbûnê re rû bi rû bû.

Her hewldanek ji sifirê dest pê kir, wek ku bîranîn siyasî neyê mîras kirin, lê belê were xelas kirin. Serhildan, şoreş, tevger—hemû diqetin, paşê têne tepisandin, bêyî ku avahiyeke berhevkirî ya pêşerojê bihêlin.

Li vir, Newroz di astek kûrtir de tê fêmkirin.

Di nav vê perçekirinê de, Newroz nekaribû bibe projeyeke dewletî, ji ber ku ne:

- erdnîgeheke yekgirtî ya li ser wê raweste
- desthilatdariyeke navendî ya ku xwe tê de bicîh bike
- demeke siyasî ya berdewam ku di hundurê wê de mezin bibe

Li şûna wê, ew bû zimanekî berxwedanê yê ser sînoren dewletan derbas dibe; zimanekî ku parçebûnan nas nake, ji ber ku ew girêdayî tiştêkî kûrtir ji sînoren erdnîşanî ye: ji bîranînê, ji nasnameyê û ji hestê.

Di her parçeyeke erdnîşana kurdî de, Newroz bi awayekî cuda dihat pîrozkirin, lê bi ruhêkî yekgirtî; wek ku agirê ku Kawa şewitand ne tenê bû agir li ser çiyayekê, belkî bû agir di her dilê de, ku ji cihêkê bo cihêkî din dihat veguhestin, bêyî ku hewceyê dewletekê be ku wê bigire bin sihê xwe.

Li vir paradoksa mezin xuya dike:

Dema erdnîşan yekgirtî be, sembol dikare bibe projeyek. Lê dema erdnîşan parçe bibe, sembol dibe penaber.

Penaber ne lawazî ye, belkî pêwîstiyek e. Ew ew form e ku nasname dema ji cihêbûna siyasî bêpar dibe, digire. Ew awayê mayîna hebûnê ye, heta di nebûna dewletê de jî.

Di vî çarçoveyê de, Newroz êdî tenê ne bû rojê jiyânê, lê bû:

- welatekî sembolîk
- erdnîşanek cihê ya alternatîf
- şêweyek ji serweriya manewî

Serweriyek ku bi sînoren erdnîşanî nayê pîvandin, belkî bi qeweta mayînê tê pîvandin. Ji ber vê yekê, nebûna veguherîna Newrozê bo projeyek dewletê ne encama kêmasiyeke navxweyî bû, belkî encama nebûna şertên dîrokî yên ku dihêlin her sembolek bi awayekî siyasî cih bigire.

Newroz di qada parçekirî de hat dinyayê, ji ber vê yekê hilbijart ku bibe yekgirtî, ne ku bibe avahî. Bibe deng, ne ku bibe desthilatdarî. Bibe bîranînek hevpar, ne sînorên xêzkirî.

Di dawiyê de, dema erdnîşan tê parçekirin, gelan na mirin, belkî awayê hebûna wan diguherin. Û dema dewlet asteng dike, sembol dibe û fonksiyona xwe ya alternatîf diafirîne.

Ji ber vê yekê, Newroz nebû dewlet... lê ew bû tiştê ku ji dewletê jî mayîndar e: nasnameyek ku nayê parçekirin, her çend erd hatibe parçekirin jî.

3- Qewirandina desthilatê û veguherandina Newrozê ji bernamêyê bo tûrekê

Ne her desthilat ji çekan ditirse, lê her desthilat ji sembolê ditirse dema ku ew dibe hişmendî.

Çimkî sembol, heke di sînorên pîrozbahiyê de bimîne, dikare were vegirtin û kontrolkirin; lê heke bibe wateyek siyasî, ew dibe xetereyek ku nayê kontrolkirin. Ji ber vê yekê, desthilatên navendî—ew ên neteweyî û ew ên olî jî—fêm kirin ku Newroz ne tenê rojê sade ya pîrozbahiyê ye, lê tovê hişmendiyeke azadker e ku dikare bigihîje projeyeke siyasî û bingehên wan bişkîne.

Ji ber vê yekê, wan ne wek bûyerek çandî ya bêguneh lê dît, lê wek îmkaneke şoreşgerî ya ku divê were aramkirin û bêbandorkirin. Desthilatê du rêbazên hevdem bi kar anîn, ku di xuyabûnê de berevajî ne, lê di encamê de li hev digihîjin:

Yekem: Vegirtin (Îhtiwa kirin)

Li vir Newroz ji wateya xwe hate vala kirin û wek tûrekê folklorî ji nû ve hate pêşkêşkirin:

- dansên gelêrî
- cil û bergên kevneşopî
- agirên pîrozbahiyê
- festîvalên fermî

Di vî awayî de, Newroz dibe ewle; pîrozbahî lê tê kirin, lê nayê fikirîn. Tê kirin, lê nayê fêmkirin. Tê dîtin, lê nayê xwendin.

Ew ji kiryarek redkirinê veguherî pêşandana şênî; ji dengê li dijî desthilatê veguherî beşek ji dekorasyona xwe ya desthilatê.

Duhem: qewirandin (serkûtkirin)

Di rewşên ku îhtiwakirina sembolê ne mimkun bû, desthilatê rê li qewirandinê girt:

- qedexekirina kombûnan
- sûcdarkirina pîrozbahiyê
- şopandina sembolên girêdayî wê
- wê wek tehdîdî ewlehî an jî wek tenduriyê siyasî (separatîst) nîşankirin

Li vir, Newroz êdî tenê ne bû rojê pîrozbahiyê, lê bû tawaneke mumkîn, ne ji ber ku tê de tundî heye, lê ji ber ku tê de bîranîn heye.

Di navbera van du rêbazên—îhtiwa kirin û qewirandinê—tişteki herî xeternak pêk hat: rê li pêş veguherandina Newrozê bo bernameyek siyasî hat birin.

Çimkî sembol, ji bo ku veguherî projeyek, hewce dike ku:

- hişmendiyê rexnekar ku wateya wê bixwîne
- elîteyê ku wê ji nû ve bi awayekî felsefî binivîsîne
- qadeke giştî ku rê bide têkiliyê û belavbûna siyasî ya wê

Lê dema ku sembol tê îhtiwakirina, wateya xwe wenda dike. Dema ku tê qewirandin, belavbûnê tê astengkirin. Di her du rewşan de jî, ji veguherînê tê bêpar kirin.

Newroz bi awayekî kurt hat:

- agirê ku tê şewitandin, ne fikirê ku tê fêmkirin
- dansê ku tê kirin, ne helwestek ku tê girtin
- pîrozbahiyê ku her sal tê dubare kirin, bêyî ku di hiş de kom bibe

Ev kurtkirin ne bêguneh bû, belkî ji nû ve pênasekirineke bi armanc bû: veguherandina sembolê ji hêza guherandinê bo tûreke şahî.

Lê di koka xwe ya kûr de, Newroz qet tenê ne bû pîrozbahî. Ew ragihandineke zelal e, her çend bi zimanî rast neyê gotin:

redkirina desthilatê dema ku ew dibe zordarî.

redkirina qehra dema ku ew wek qanûn tê ferzkirin.

redkirina bêdengiyê dema ku ew dibe şertê mayînê.

Di wateya xwe ya eslî de, ew ne tûrek e, belkî helwest e.

Li vir kêşa bingehîn xuya dibe:

Dewlet ji tûrekan nayê dinyayê, belkî ji hişmendiye tê.

Ji dubarekirinê nayê dinyayê, belkî ji komkirin û berhevkirinê tê.

Ji pîrozbahiyê nayê dinyayê, belkî ji rêxistinê tê.

Lê ew hişmendiya ku dikaribû Newroz veguherîne projeyeke dewletê, bi awayekî plansazkirî hat lêdan:

- bi vala kirina sembolê ji naveroka wê
- bi qutkirina pîrozbahiyê ji wateya wê
- bi astengkirina afirandina gotarê siyasî li ser wê

Bi vî awayî, Newroz di laş de sax ma, lê di siyaseta de mirî ma.

Lê dîsa jî, nayê gotin ku ev veguherandin bi temamî an bi serkeftî bû.

Her tim tişteke heye ku ji destê desthilatê direve:

bîranîn ku bi tevahî nayê ramandin.

Di bin rûyê dans û agir de, hîn jî qatên kûrtir hebûn:

- hestekî kûr û veşartî yê rûmetê
- vejandina nediyar a fikra azadiyê
- hestek ku ev pîrozbahî wek yên din nine

Ev tişt e ku Newroz, tevî hemû hewldanên ramandinê, hîn jî tişteke ji xetereya xwe parastî ye.

Tiştê herî xeternak di Newrozê de ne tiştên ku xuya dibin, lê tiştên ku veşartî ne. Ne agirê ku tê şewitandin, belkî wateya ku li pişt wê ronahî dide. Ne dans, belkî bêdengiya ku pêşî wê tê.

Ji ber vê yekê, dikare bê gotin ku desthilat ne ser Newrozê bi temamî serkeftî bû, lê ew bi awayekî girîng ser ket di derengxistina veguherandina wê de. Wê ji projeyeke mimkun veguherand bo tûreke dubarekirî, û ji hişmendiyeke rêxistinî bo hestekî ku dikare were îhtiwakir.

Lê pirsê ku hîn jî vekirî dimîne ev e:

- Ma dikare tûrek, dema ku wateya xwe ji nû ve bistîne, dîsa veguherî projeyekê?
- Ma dikare agirê ku siyasî hat kuştin, dîsa wek fikrek nû ronahî bide?

Belkî... ji ber ku her tûrek di hundurê xwe de bîranîna eslê xwe hilgirtî ye, ew eslê ku rojekê şoreş bû.

4. nebûna elîtê ku sembolê veguherîne projeyekê

Sembol, her çend kûrahîya hestî û kûrahîya dîrokî ya wê pir mezin be jî, ji xwe-sere nayê veguherandin bo hebûnên siyasî. Di navbera sembol û dewletê de dûrbûneke dirêj heye; ev dûrbûn bi hestê tenê nayê derbas kirin, belkî hewceyê navgînek taybet e: elîteyek ku dikare di sembolê de tiştên ji pêşandana pîrozbahiyê derbas bibîne, û wê di nav çarçoveyek hişmendî ya rêxistinkirî de ji nû ve ava bike, ji hêza hestî bo projeyê dîrokî veguherîne. Sembol di rewşa yekem de wek çirûskê di tarîtiyê de ye; demek ronî dide, lê cîhanek naava nake. Elîte ew kes e ku vê çirûskê dike agirek domdar, ku xweşî, rê, û zimanê xwe heye, û dikare rastî veguherîne.

Dema em li ezmûnên ku serketine di veguherandina sembolan bo dewletan de binêrin, her tim em dibînin ku di navbera hestê gelêrî û karê hişmendî yê rêxistinkirî de qonaxek hevdiîtinê heye.

Di konteksê Şoreşa Frensî de, azadî û hemwelatîbûn tenê gotinên ku li kolanê dihatin dubarekirin ne bûn, belkî veguherîn bo têgehên diyarkirî bûn, ku ji aliyê felsefeyî û siyasî ve hatin ji nû ve pêk anîn, bi destê mîrxasên wek Jean-Jacques Rousseau û Montesquieu, ku di vî warî de nirxan ji asta hestê veguherandin bo asta teoriya hişmendî. Piştî, ev teori ne tenê di pirtûkan de ma, belkî gihişt qada jiyandê, bi destê rêberên siyasî û rêxistinên ku dikarin fikrê veguherînin bo saziyên dewletî, têgihan bo qanûnan, û sembolan bo pergala hukumdarî.

Di vî pêvajoyê de, veguherandina girîng pêk tê: sembol dibe zimanek siyasî, ne tenê ravekirina çandî. Ew ji nû ve tê pênasêkirin, tê diyarkirin, li dora xwe çarçoveyek hişmendî tê ava kirin, û paşê tê girêdan bi projeyek pratîkî ya ku amûr, mekanîzm û îstiqbala dîrokî ya xwe heye. Tenê hingê em dikarin bibêjin ku sembol ji qada hestê derket û ket qada dîroka rastîn.

Lê Newroz, tevî kûrahî û berdewamiya xwe, ev pêvajoyê bi awayekî têr ne derbas kiriye. Ew bi pîranî di nav pîrozbahiyê gelêrî de maye; di şîr, stran û pîrozbahiyê de tê dubarekirin, wek bîranîn tê vegerandin, wek demek hestî tê jiyandin, lê bi têr ne hatiye şikandin û ji nû ve avakirin wek teoriya hişmendî.

Pirsên bingehîn ên wî bi awayekî siyasî yên zelal ne hatine pêşkêşkirin: azadiya ku ew nîşan dide çi ye? çi cureyê desthilatê ew red dike? çi alternatîf pêşniyar dike? çawa dikare ji sembolyeta xwe re forma qanûnî, peymanî civakî, an projeyê dewletê were dayîn?

Nebûna an kêmbûna vî cureyê pirsan di nav çarçoveyên hişmendî yên rêxistinî de, kir ku Newroz di nav herêma navîn de bimîne: ne tenê tûreke vala, lê ne jî projeyêke temam. Ew hestekî hêzê ye, lê ne rêxistinî ye; ew bîranînek zindî ye, lê ne rêxistinî ye; ew enerjîya veşartî ye, lê hîn ne hatiye veguherandin bo kiryareke siyasî ya domdar.

Ev ne hewceyê qasî kêmasiya sembolê ye, belkî kêmasiya avahiyê ye ku wê digire û ji nû ve ava dike. Di vir de elîte ne tenê komek ji rewşenbîran e bi wateya kevneşopî, belkî qatek hişmendî- siyasî ye ku dikare teori û pratîkê, fikr û sazî, hest û rêxistinê bi hev ve girê bide. Dema ev elîte tune be, belkî belav be, an jî qet nehatibe pêk anîn, sembol di qada îfade de asê dimîne, bêyî ku bigihîje qada avakirinê.

Ew di hişê kolektîfê kurdî de bi hêzek mezin amade ye; di rastiyê de dikare bê gotin ku Yek ji herî giran û domdar sembolên wê ye, lê her tim zêdetir tê jiyandin kirin ji ku were fikirîn, û zêdetir tê pîroz kirin ji ku were analîz kirin. Di nebûna pêvajoyek teoretîk a kûr û organîzekirî de, ew neguherî bo ideolojiyek siyasî ya têkildar û yekgirtî, ku bikaribe nîşaneyê giştî ya dewletê, desthilatê, an civakê pêşkêş bike.

Li vir yek ji pirsgrêkên bingehîn derdikeve: sembol, gava ku ji nû ve ji aliyê fikrî ve nayê hilberandin, her tim vekirî dimîne ji bo gelek şirovekirinan, ku carinan dijberî hev jî dibin. Ev vekirîbûn, her çiqas dewlemend be jî, rê nade ku li ser wê yekgirtinek siyasî pêk were, û dijwar dike ku ew bibe bingehê ji bo projeyek yekgirtî. Dewlet, bi xwezaya xwe, pêdivî bi dereceyek diyarkirî, zelalî û hevpejmandina li ser wateyên bingehîn heye. Lê sembola bê çarçove, her tim di rewşek şile de dimîne; diguher e bi guherîna şert û mercan, û bi awayên cuda tê bikaranîn, bêyî ku di formek yekgirtî de bisekine ku li ser wê were avakirin.

Di vê çarçoveyê de, tiştê ku ji Newrozê kêmtir e ne hêz e, lê "wergerandin" e; ne hebûn e, lê "şikl danîn" e; ne bandor e, lê "veguhertin" e. Ew pêdivî bi kesan heye ku wê wekî nivîsek vekirî bixwînin, paşê wê ji nû ve wek zimanek siyasî binivîsin, bêyî ku ruhê wê winda bibe. Ew pêdivî bi kesan heye ku di agirê wê de tenê şewq nebînin, lê destpêkek fikir bibînin; di pîrozbahiyê de tenê merasim nebînin, lê îmkanek ji bo pergalekê bibînin; û di bîranînê de tenê borî nebînin, lê projeyek ji bo paşerojê bibînin.

Bi vî awayî, Newroz di navbera "tiştê heye" û "tiştê dikare bibe" de asê dimîne. Ew ne bêhêz e ku bibe projeyek, lê hîn kesekî nehatî ku vê veguherandinê pêk bîne. Di navbera sembol û teoriya, di navbera hiş û saziyan de, her tim dûrîyek heye ku tenê bi karê fikrî yê kûr tê qut kirin—karê ku dikare hestê veguherîne têgeh, têgeh veguherîne pergal, û pergal veguherîne rastiyeke zindî.

Di vê wateyê de, nebûna elîte tenê kêmasiyek kesan nîne, lê nebûna pêvajoyê xwe ye: pêvajoya veguherandina sembolê bo projeyek. Û heke ev pêvajo neyê kirin, Newroz dê her tiştê ku her tim bûye bimîne: zindî di bîranînê de, hêzdar di hestê de, lê ne veguherandî di dîroka siyasî de wek dewlet.

5. Newroz wek felsefeyek dijî-dewletê ku saziyek wê tune ye

Di astê herî kûr ê tefekkurê de, pirsê bingehîn êdî ne li ser wê ye ku Newroz dikare bibe projeyek dewletê an na, lê li ser xwezaya xwe ya bingehîn e: gelo ew bi xwe qebûl dike ku bibe dewlet? an jî asêbûn û navaroka wî bi xwe re dijî têgîna dewletê ya ku di dîrokê de hatî nas kirin?

Li vir paradoksa mezin eşkere dibe: belkî Newroz ne têkçû ji bo ku bibe dewlet, lê bi xwe—di astê wateyê de—hibijartiyê ku nebe dewlet.

Newroz tenê bûyerekê ne ku her sal dubare dibe nîne, lê ew avahiyek sembolîk e ku di hundurê xwe de dîtineke taybet a cîhanê hildide: dîtineke ku li ser azadiyê ava dibe, ne li ser rêxistinê ya zordest; li ser derketinê û şewqê, ne li ser kontrolê û pêvajoyê; li ser cihêrengî, ne li ser navendbûnê. Ew kêliyê e ku tê de desthilatîya sembolîk a ku ji aliyê avahiyên hişk ve tê ferzkirin

tê şikandin, û mirov tê de têkiliya xwe ya yekem bi xwe re, bi xwezayê re, û bi yê din re ji nû ve vedibîne—derveyî tora zordestiyê ya ku saziyên fermî wê ava dikin.

Dema em diçe nêzîkî vê bingehê, em fêm dikin ku Newroz ne li hember desthilatek taybet radibe, lê li hember prensîba xwe ya desthilatê radibe dema ku dibe navendek girtî. Ew tenê li hember tiranekê nabe serhildan, lê li hember fikra tiraniyê ya ku di her avahiyekê de dikare hebe jî radibe—ew fikra ku desthilatî monopola biryaran dike, û xwe wek “pêdivîyek ne-guhertbar” vedibêje.

Ji vî aliyê ve, Newroz ne li şûna desthilatek din digere, lê li ser şikandina zengîlê dixebite ku desthilatî wek qederê mayînde nîşan dide.

Li aliyê din, dewlet—di formê wê ya klasîk de—li ser manîfestaek bi tevahî cuda ava dibe. Ew pêdivî bi navendek heye ku rêxistinê dike, bi pîramîdek ku rêz dide, bi qanûnek ku ferz dike, bi amûrên ku tundîya qanûnî ya têgihiştî monopole dikin, û bi mekanîzmayên ku domdariya vê avahiyê garantî dikin. Dewlet, bi vî awayî, pêvajoyek “sabitkirinê” ye: sabitkirina sînor, nasname, nîzam û desthilat. Ew tevgerê dike avahiyek, teqînê dike aramî, û serhildanê dike qanûn.

Û li vir xuyang dibe tensyona bingehîn: çawa dikare sembolek ku li ser tefekandina navendê ava dibe bibe hebûnek ku navend ji nû ve hilberîne? Çawa dikare merasîmek azadiya bê şert bibe pergalêk qanûnî ya ku li ser mecbûrîyê ava ye? Ma dikare kêliya rizgariyê bibe saziyek bêyî ku wateya xwe ya eslî winda bike?

Hewla veguherandina Newrozê bo dewletê dikare, di yek ji rûyên xwe de, wateya "tevwelkirin" (têdîming kirin) bide; ango têxistina wî di heman avahiya ku ew berê dijî wê bû de. Dema ku sembol bibe desthilat, ew neçar dimîne ku manîfa desthilatê qebûl bike: diyarkirin, kontrolkirin, carinan derxistin (eksklûzyon), û ferzkirina nîzamê. Û wê demê, ew dikare jî amûrek rizgariyê bibe çarçoveyek nû ya hegemonyê, heta ku jî şiarên azadiyê hilgirtibe.

Ji ber vê yekê, dikare Newroz wek felsefeyek were dîtin ku li ser qeraxên dewletê radiweste, ne di hundurê wê de. Ew ne

armancê avakirina saziyên mayînde ye, lê armancê vekirina pirsê ye li ser rewaiyeta wan saziyan. Ew ne modelê amade ji bo hukûmetê pêşkêş dike, lê hemû modelan dixê bin çavdêriyê û tê bîra me dixê ku her desthilat, her çiqas wek adil xuya bike jî, di hundurê xwe de ihtimala kuştina xwe hildide.

Di vê çarçoveyê de, Newroz nêzikî tiştê e ku dikare were navandin "hişmendiya rexnekirina domdar"; hişmendiyek ku nehişe tu avahî bibe rastiyeke dawî. Ew gumanê (yakinîyê) dihejîne, ezman vekirî dike, û dîrokê nahêle ku xwe di şiklê yek avahiyê de bigire û bigire. Ji vir ve, hêza wê ne di avakirinê de ye, lê di domandina pirsê de ye.

Dibe ku Newroz, bi vî wateyî, nîşanek be ji qonaxekê beriya dewletê, ku hîn avahî nehatiye hişk kirin û çarçoveyên dawî yên desthilatê nehatiye diyarkirin; lê jî dikare bibe nîşanek ji qeraxekê ku li ser dewletê derbas dibe, li wir têgîna navendê xwe dîsa tê pirsîn, û formên nû yên rêxistinê têne lêgerîn ku ne li ser zordestî, lê li ser beşdarbûnê ava dibin, ne li ser ferzkirinê, lê li ser razîbûnê.

Ew, bi vî awayî, di nav deverê navberî de radiweste: ne kevneperest beriya dewletê ye, ne jî bi tevahî saziyî di hundurê wê de ye, lê rexneyî li hember wê ye. Ji ber vê yekê jî, sedema zindîmayîna wê li derveyî çarçoveyên fermî tê fêhm kirin; ji ber ku, bi hêsaniyê, ew bi tevahî ji wan re ne ye.

Di dawiyê de, pirs êdî ev nîne: "çima Newroz nebû dewlet?" Lê dibe ev pirs:

Ma ger ew bibûya dewlet, ma ruhê xwe diparast, an jî ew ê veguherî tiştê ku ew ji destpêkê ve red dikir?

Belkî nirxa Newroz di wê de ye ku ew her tim li derveyî desthilatê dimîne, wek dengê ku sînoren wê bîra wê tîne, û wek bîranînek ku dibêje azadî di qanûnê de tê neçesandin, û mirov, beriya ku bibe hemwelatî di dewletê de, hebûnek e ku li azadiyê digere.

6. Wexta dorî li hember wexta xêzî ya dewletê

Dema em nêzikî Newrozê dibin, ne wek merasimekê, lê wek ezmûnek demî, em vedigerin ber yek ji bingeîntrîn pirsgerêkan: ku navaroka mesele ne tenê siyasî an dîrokî ye, lê xwezaya wextê xwe ye. Ji aliyekî ve, wextê ku Newroz di nav de digere, û ji aliyê din ve

wextê ku dewlet li ser wê ava dibe, bi qewata xwe ji hev cuda ne. Û ev cudahî ne tenê hûrgulek teknîkî ye, lê yek ji sedemên avahî (struktural) e ku kirye Newroz sembolek zindî û dubare bibê, bêyî ku bibe projeyek berhevkerî (kumulatîf).

Newroz di nav wextê dorî de ye; wextê ku destpêkek nadeştêkî li pey pêşveçûnê naçe, lê her tim vedigere ser xwe. Ew wexta demsalan e, wexta xwezayê ku ne zêdetir ji berhevkerinê (kumulyasyonê) tê naskirin, lê ji nûbûnê (nûbûna domdar) tê nasîn. Di her salê de, bihar wek ku ew yekem car e vedigere, û jiyan ji nû ve derdikeve wek ku berê nebûye. Di vê çarçoveyê de, wext ne xwedî bîranînek berhevkerî ya siyasî ye, lê xwedî bîranînek hestiyarî ya dubare ye; hestek domdar ku destpêk her tim gengaz e, û ku rizgariyê ne hewceyî dîrokek dirêj e, lê kêliyê veguherînê ye.

Di vê wextê de, borî ne bingeha avakirinê ye, lê paşxaneya vegeerê ye. Ew ne ji bo pêşvebirinê tê bîranîn, lê ji bo vegeerandinê tê bikaranîn. Ji ber vê yekê, her Newroz di xwezaya xwe de zayînek nû ye, ne zencîreyek di zencîreyekê de. Ew nabe dibêje: “em wê yekê ku destpêk kirin biqedînin”, lê dibêje: “em ji nû ve dest pê dikin”. Û ev cudahiya nerm, bandorek kûr li ser îmkana veguherîna bo projeyek dewletê heye.

Li aliyê din, dewlet li ser wextê xêzî ava dibe; wextê ku bi domdarî pêşve diçe, ku tê de çalakiyên siyasî têne berhevkerin, û sazî li ser hev têne avakirin. Dewlet nikare her sal ji nû ve dest pê bike, ji ber ku ew pêdivî bi:

- domdariyê
- berhevkerinê
- avakirinê yê gav bi gav heye.

Ew projeyek e ku ne di kêliyê de dijî, lê di dirêjahiya wextê de dijî. Her biryar di wê de bi yê berê ve girêdayî ye, her sazî li ser sazîyeke berê tê avakirin, û her qanûn tê guherandin an pêşvebirin, lê ji sifirê nayê nivîsîn. Wext li vir ne vegeer e, lê pêşveçûn e; ne nûbûn e, lê domdarî ye.

Û li vir tensyona kûr di navbera Newroz û dewletê de xuya dibe.

Newroz, bi xwezaya xwe ya girêdayî bi wexta dorî, di hundurê xwe de mekanîzmeyek berhevkirina siyasî nagire. Ew hestê nû dike, lê li ser wê avaneyê avahî çênake. Bîranîn ji nû ve radixe agir, lê ew naguherîne bo bernamêyek domdar. Kêliyêk hişyarî dide, lê ew kêliyêkê bi zencîreyek ji çalakîyên rêxistinî yên di wextê de ne girêdide. Ji ber vê yekê, ew di astê “niha”-yê ya dubare de dimîne, ne di astê “rêç” an “pêvajoyê” de.

Dikare were gotin ku Newroz qopên hestiyarî yên qut-qut çêdike, lê dewlet pêdivî bi xetek girêdayî ya çalakiya siyasî heye. Qop, her çiqas bilind be jî, rêyek avanake heke bi yên berê û yên pişt re ve ne girêdayî be. Li vir paradoksa sereke xuya dibe: Newroz hiş di kêliyêkê de bilind dike, lê domdariya wê di wextê de garantî nake.

Her Newroz dikare wek teqînek di hebûnê de were dîtin, lê di heman demê de jî qutbûnek e ji avakirina siyasî ya berê. Wekî ku wext her sal ji nû ve tê sazîkirin, berhevkerîna borî têne jêbirin, û li şûna wan hestek destpêkê tê danîn. Ev jî Newrozê xweşîkî û hêza xwe dide, lê di heman demê de îmkana veguherîna wê bo projeyek saziyî sînordar dike.

Ger em hewl bidin Newroz veguherînin bo projeyek dewletê, em bi pirsîgirêkek giran re rû bi rû dimînin: çawa dikare wexta dorî bikeve di avahiyêkê de ku pêdivî bi wexta xêzî heye? Çawa dikare projeyek ku li ser dubarebûnê ava ye, bibe pergalek ku li ser berhevkerîna ava ye? Ma kêlik dikare bibe rêç bêyî ku xwezaya xwe winda bike?

Ev tensiyon bi hêsanî nayê çareserîkirin, ji ber ku ew ne tenê cudahiya formê ye, lê cudahiya dîtinê ye. Wexta dorî di hundurê xwe de fikra wê heye ku her tişt dikare ji nû ve dest pê bike, û ku rizgariyê ne hewceyî dîrokek giran e. Lê wexta xêzî difikire ku her tişt encama ya berê ye, û ku niha tenê bi borî tê fêm kirin.

Ji ber vê yekê tê fêm kirin ku çima Newroz nebû projeyek siyasî ya berhevkerî. Ne ji ber kêmasiya hêzê, lê ji ber ku ew di wextêkî din de diçe. Wextê ku berhev nake, lê nû dike; ne li ser ya berê ava dike, lê vedigere ser ya berê ji bo ku wê ji nû ve biafirîne. Lê belê, ev nayê wê wateyê ku wexta dorî bi tevahî nekaribe bandorê siyasî biafirîne; lê ev bandor di şiklêkî din de derdikeve.

Ew ne di saziyan de xuya dibe, lê di hiş de; ne di qanûnan de, lê di hest de; ne di domdariya rêxistinî de, lê di hêza zindîkirina fikrê de.

Û li vir hêz û lawazîya Newroz di yek demê de xuya dibe: Hêza wê ew e ku namire, ji ber ku ew her tim nû dibe. Lawazîya wê ew e ku berhev nake, ji ber ku ew her tim ji sifirê dest pê dike. Di vê tensyona navbera destpêka domdar û pêdiviya domdariyê de, Newroz di navbera du wextan de asê dimîne: wexta xwezayê ku xwe dubare dike, û wexta siyasetê ku xwe ava dike.

Û belkî pirsê herî kûr ev ne tenê “çima Newroz nebû dewlet?” e, lê:

Ma bi rastî dikare projeyek ku di wexta dorî de ye, bêyî ku esasa xwe winda bike, bikeve di wexta xêzî de?

7. Ji Şoreşa Nîşanî (Symbolîk) ber bi Bêdêrîya Sîstemî (Struktural)

Di kêliyê de Norozê de, tiştêkê kêr di ezmûna mirovî de pêk tê: hestên kolektîf digihêjin astekê ku tê de xwe (self) ya ferdî dibe parçeyek ji pêlanekê berfireh, pêlanekê ku tê de civak hest dike ku yekgirtî ye, hişyar e, û xwedî kapasîteya guherînê ye. Ew kêliyê e ku tê de germiya hişmendiyê bilind dibe, hesta zordestiyê dibe enerjîyê, û rabirdû bi hemû giraniya xwe ya sembolîk dibe niha. Di wê kêliyê de, mirov ne tenê ferd in, lê laşekê hestyarî yê yek e, ku bi ritmeke hevpar tê lêdana, û hema hema dikare pêkanîna guherînê dest pê bike.

Lêbelê, ev kêliya, bi hemû giraniya xwe, dîsa jî kêlik e. Ew mîna birûskê ye: wêneyê şertê bi hêz ronî dike, lê ti binyadeke domdar li pey xwe nahêle. Li vir kêşe ya kûr dest pê dike di navbera tiştê ku dikare were binavkirin wek "şoreşa sembolîk" û pêdiviyên veguherînê bo rastiyeke siyasî ya stabil. Ji ber ku şoreşa sembolîk, wek ku di Norozê de tê dîtin, dikare wateyê çêbike, lê ne têra xwe ye ji bo çêkirina sîstemê.

Veguhertina ji sembolê ber bi sîstemê ne veguhertinek xwezayî ye û ne jî xweber, belkî perçêkê bilind e ku pêdivî bi amûrên bi temamî cihê heye. Sembol di qada hestî de dixebite: di ziman

de, di xeyal de, di hêza hilberîna wateyê û ji nû ve şikilandina wê de. Lê sîstem di qada din de dixebite: di rêxistinê de, di rêveberiyê de, di parvekirina rolan de, di avakirina sazîyên civakî de, û di kontrolkirina têkiliyên nav civakê de. Di navbera van her du qadan de valahiyek heye, û ev valahiye ew e ku dikare were binavkirin wek "bêdêrîya binyadî".

Ev bêdêrî ne wateya lawazbûna sembolê ye, lê wateya wê ye ku sembol, çiqas hêzdar jî be, di xwe de mekanîzmên çêkirina binyadê nahêle. Ew kêliya yekbûna hestî diafirîne, lê ev yekbûn ne xweber dibe yekbûna rêxistinî. Ew hesta kapasîteyê diafirîne, lê ev hest rasterast nabe planeke kar. Ew horizons ji bo guherînê vedike, lê nexşeya rêyê nade.

Di kêliya Newrozê de, mirov hest dike ku ew dikarin zincîrê bişkînin, lê ne hewceyî amûrên ku ji wan re destûr bidin ku paşê ya şikandinê ava bikin. Li vir yek ji kûrtirîn paradoksa dîrokê xuya dibe: hilweşandina sîstemê ji avakirina sîstemê nû hêsantir e. Ji ber ku hilweşandin dikare di kêliyê de, di teqînekê de pêk were; lê avakirin hewceyê dem, sebr, zanîn û kapasîteya veguherandina enerjîya sembolîk bo binyadekê ye.

Tiştê ku pir caran pêk tê ew e ku kêliya sembolîk bi dawî dibe, û jiyan dîsa dest bi vegerandina ritma xwe ya rojane dike, bêyî ku çarçoveyek hebê ku ew enerjîya hatî hilberandin vegire. Yekbûna hestî tê belavkirin, ferdîbûn vedigere cihên xwe, û bîranîn dibe nostalji, ne projeya pêşerojê. Bi vî awayî, sembol sax dimîne, lê bandora wê ya siyasî sînordar dimîne.

Dikare were gotin ku Newroz di afirandina hişmendiya pêdiviyê de serkeftî ye, lê her tim di afirandina amûrên îmkanê de ne serkeftî ye. Ew dibêje: "divê rastî biguherê," lê nîşan nade çawa. Û ev dûrî di navbera "pêdivî" û "çawa" de cihê ku pirsgerêka binyadî lê dijî ye.

Yek ji kûrtirîn aliyên vê pirsgerêkê ew e ku sembol, bi xwezayê xwe, ber bi giştîbûnê û vekirîbûnê diçe, ber bi pirwatebûnê diçe. Lê sîstem hewceyê diyarkirin, biryardayîn û qerarên ku carinan dikarin îstisnaker bin. Sembol bi nezalaliyeke afirîner yekbûnê diafirîne, lê sîstem bi qaîdeyên zelal yekbûnê diafirîne.

Di navbera van du mantîqan de, veguhertin bê windakirina tiştê ji her aliyê hêsan nabe.

Dema em hewl didin Newrozê veguherînin bernameyek siyasî, em bi vê nakokiyê re rûbirû dimînin: çawa em dewlemendiya wî ya sembolîk biparêzin û di heman demê de wî veguherînin planek diyarkirî? Çawa em yekbûna hestî biparêzin bêyî ku bikevin nav heraqiya rêxistinî? Çawa em ji kêliya hestê derbas bibin ber bi binyadê kirina kirinê?

Bêdêrîya binyadî, di vê çarçoveyê de, ne bûyerek derbasdar e, lê encama xwezayî ya vê tensiona navbera du astên cuda yên kirinê ye: asta sembolê û asta sîstemê. Yek îmkana vedike, ya din wê pêk tîne; yek tevgerê diafirîne, ya din rêkûpêk dike; yek îhtiyacê diafirîne, ya din rêyê diyar dike.

Di nebûna pira ku van du astan bi hev ve girêdide, Newroz di rewşeke hildayî de dimîne: kêliyan hişmendiyeke xurt diafirîne, lê ew hişmendî di formeke binyadî ya domdar de nayê berhevkin. Ew mîna lêdanek xurt di laş de ye, lê disîplînek domdar ku ew lêdan birêve bibe çê nabe.

Her çiqas ev bêdêrî wek dawiyek xuya bike jî, divê ew wek nîşanekê were fêmkirin, nîşana tiştê ku kêma e. Pirsgerêk ne ew e ku Newroz bêdêr e, lê ew e ku veguhertina ji sembolê ber bi sîstemê ne temam bûye. Û ev pêvajoyek e ku hewceyê hişmendiyeke din, amûrên din û kapasîteya girtina kêliyan û veguherandina wan bo rêyekê ye.

Di dawiyê de, Newroz dikare mirov bîrxîne ku ew xwedî kapasîteya guherînê ye, lê ew garanti nade ku ev guherîn dê bi formeke saziyî were avakirin. Ew deriyê vedike, lê mal ava nake. Hesta hewcedariyê hişyar dike, lê rêyê diyar nake.

Û li vir, di navbera hişyariyê û avakirinê de, di navbera sembolê û sîstemê de, tiştê tê avakirin ku dikare were binavkin: bêdêrîya binyadî... ku îmkana tune nake, lê tenê wê dereng dixe.

Kurte:

Newroz, di kûrtirîn astên xwe de, nayê di nav mantiqa dewleta klasîk de were qisar kirin, ne ji ber ku şertên veguherînê kêma in,

lê ji ber ku ew xwe ji van şertan re jî derbas dike. Ew ne tenê fikirek siyasî ye ku li pey cihgirtina îdarî digere, lê avahiyeke simbolîk-ontolojîk e ku sînorên rêxistina siyasî ya ku em wê dizanin derbas dike. Nebûna veguherîna wê bo projeya dewletê ne kêmasiyekê di wê de nîşan nade, lê zêdebûna wateya wê nîşan dide; zêdebûnek ku kirina wê di hundirê formeke siyasî ya sabît de vegirtin, ne zêdekirin lê kêmkirina xwezaya wê ye.

Ji ber ku dewlet, wek ku di dîrokê de hafî avakirin, li ser diyarkirinê radiweste: diyarkirina erdê, diyarkirina desthilatê, diyarkirina nasnameyê, û diyarkirina têkiliya navbera ferd û civakê di çarçoveyeke qanûnî ya hişk de. Lê Newroz, berevajî wê, di qada vekirî de ye, li wir wateyê nayê girtin lê her tim nû dibe, sembolan nayê qewirandin lê berfireh dibe, û ezmûn nayê qisar kirin di formeke yekane de lê her sal ji nû ve tê avakirin. Ew qebûl nake ku bibe binyadeke girtî, ji ber ku bingehê wê li ser tevgerê domdar e, li ser vejandina berdewam e, û li ser şikandina her formê ku hewl dide wê sabît bike.

Ji vir, dikare were gotin ku Newroz ne kêmtir ji dewletê ye, lê ji aliyê berfirehiya simbolîk ve zêdetir e. Ew ji bo sînoran têra dewletî zêdetir berfireh e, ji bo saziyeke institûsyonel kûrtir e, û ji bo nasnameyeke qanûnî ya sabît bihêztir e. Ew têgihiştina dewletê derbas dike, ne wek kêmasî, lê wek formek sînordar li hember enerjîya wateyê ya ku di xwe de digire.

Her dewlet, her çiqas stabîl an jî adil xuya bike jî, di hundirê xwe de meylê veguherînê bo amûrek kontrol û zordestiyê digire, ji ber ku mantiqa wê li ser navendîbûn, rêxistin û îlzamê ava dibe. Lê Newroz her gav bîranîn dike ku derketina ji vê mantiqê gengaz e, ne bi şêwaza heraqiyê, lê bi veqirandina wateya bingehîn a azadiyê: azadî wek vejandin, ne wek sîstemeke girtî. Ji ber vê yekê, hebûna wê ya salane ne tenê pîrozbahiyê jiyanê ye, lê dîsa jî veqirandina pirsê azadiyê ye, wek ku cîhan hîn nehatiye biryar dayîn, û wek ku dîrok hîn vekirî ye li hember îhtimaliyên xwe yên yekem.

Ji vir re paradoksa mezin derdikeve: ne nebûna dewletê li ser Newroz pirsgirêk e, belkî dibe ku hebûna dewletê ew bi xwe biguherîne bo tiştêk din ji xwe. Ji ber ku dema simbol dibe saziyek, dibe xeter ku kapasîteya vejandina xwe winda bike, û ji mantiqa

kontrolê dernekeve. Lê Newroz di rewşa simbolîk de dikare sax bimîne, derbasdar be, û her tim li ser nivîsandinê nû be.

Ji ber vê yekê, pirs ne tenê pirsê teknîkî an siyasî ye, lê di bingehê xwe de pirsê felsefî ye:

Çima Newroz nebû dewlet?

Lê pirsê kûrtir:

Ma diviya bû ew bibe dewlet, an jî veguherîna wê bo dewletê dê wateya wê winda bike?

Li vir felsefe dest pê dike, ji ber ku em ji pirsê “çi nebû?” derbas dibin bo pirsê “çi divê bibê ku me wate winda neke?”.

Û di navbera van du pirsan de mesafeya navbera siyaseta wek rêveberiya rastiyê û felsefeya wek lêgerîna wateya hebûnê derdikeve.

Duyem: Têkiliya navbera simbolê û bêdêrîya siyasî

Sembolan di dîrokê de ne tenê nîşaneyên çandî an jî parçeyên bîra kolektîf in, lê gelek caran kêliyên teqlîda hişmendîya civakî ne, ku tê de ezmûna dîrokî ya gelêkî di wêneyekê, bûyerekê an jî çîrokekê de tê komkirin; wê çîrokê ku tiştêkê ji zimanê rasterast kûrtir di xwe de digire. Lêbelê, ev hêza simbolîk, ku di xuyabûna xwe de çavkaniya yekbûn û nasnameyê xuya dike, di hundirê xwe de paradoksek nazik digire: her çiqas simbol kûrtir û girantir dibe, di heman demê de ji kapasîteya veguhertina rasterast a siyasî dûrtir dibe, wek ku simbol her çiqas nêzî mutleqê bibe, ji qabîliyeta rêxistinê dûr dikeve.

Di vê çarçoveyê de, simbol ne tenê madeyê xam e ku bi hêsanî dikare bibe projeyê siyasî, lê dibe qada vekirî ya wateyê, ku sînorên diyarkirinê yê siyasî pêdivî ne derbas dike. Ji ber ku siyasî, di bingehê xwe de, li ser diyarkirinê radiweste: diyarkirina armancê, amûrê, avahiyê û sînoran. Lê simbol di qadeke bi temamî cuda de dixebite, qada pirwatebûnê, vekirîbûnê û şîrovekirina domdar. Ji vir paradoks derdikeve: ew tiştê ku hêza simbolê pêk tîne — ango vekirîbûna wê li hember gelek wateyan — di heman demê de kapasîteya wê ya veguhertina bo bernameyek siyasî ya diyarkirî sînordar dike.

Dema simbol dibe navenda nasnameyê, ew rewşeke yekbûna hestyarî û wijdanî diafirîne, lê ne şert e ku amûrên rêxistina siyasî jî hilberîne. Belkî ev yekbûn dikare bibe cureyekî têrîna simbolîk, ku tê de civak hest dike ku bi rêya bîranînê, pîrozbahiyê û çîrokbêjiyê yegirtî ye, bêyî ku hewcedariyek bilez bo veguhertina vê yekbûnê bo saziyên an jî avahiyên hukumdarî hebe. Li vir ew tişt derdikeve ku dikare were navandin wek bêdêrîya siyasî ya ji zêdebûna simbolîzmê derketî; ango ew rewş ku tê de simbol ew qas bihêz in ku hewcedariya veguhertina saziyî kêm bilez an jî zêdetir tevlihev dibe.

Simbol, di van rewşan de, fonksiyonek dualî pêk tîne: ji aliyekî ve nasnameyê diparêze û domdariya wê pêk tîne, û ji aliyê din ve kêliya siyasîbûna tam dereng dixe. Li şûna ku wate bibe sîstem, ew di rewşeke gerîna hestyarî û çandî de dimîne; di pîrozbahiyên de, di bîranînê de, di ziman de û di hunerê de tê vegeandî, bêyî ku bibe avahiyeke hukumdarî. Û ev derengxistin ne şert e ku kêmasî be, belkî dibe şeweyekî parastina simbolîk, ku tê de wate sax dimîne ji ber ku hîn nehatîye qîsar kirin di formeke saziyî de ku dikare wê sînordar bike an jî bi awayekî dawî wateya wê ji nû ve binivîse.

Lê ev derengxistin di hundirê xwe de bandorek din jî hildigire ku di mayîna simbolê de di asta “hêza maneyî” de xuya dibe, bêyî ku derbasî asta “hêza rêxistinî” bibe. Yanî ew dikare îlhambexş be, dikare hestên hevpar biafirîne, dikare kêliyên yekbûna hestyarî çêbike, lê amûrên ku vê yekbûnê veguherînin projeyek siyasî ya domdar tune ne. Li vir têgihîştina ku dikare wekî “nekarîna siyasî ya avahiyî ya simbolê” were binavkirin derdikeve holê; ne bi maneya lawaziyê, lê bi maneya nebûna hevsengiyê di navbera xwezaya wî ya vekirî û daxwazên siyaseta ku bi awayekî nisbî girtî ye de.

Di aliyê din de, siyaseta ji sembolan dixwaze ku derbasî pêvajoyek “tengkirîna maneyî” bibin; yanî ku ji nav wan de maneyek diyarkirî were hilbijartin û maneyên din bîr derxistin, da ku bikaribe bibe bîngehek ji bo kiryarê. Lê ev veguhertin, tevî ku di çarçoveya siyasî de pêwîst e, her dem metirsiyekê jî dihundurîne: windakirina beşek ji dewlemendiya bîngehîna a simbolê. Ji ber vê yekê, her

ku simbol nêzikî siyasetê dibe, ji vekirîbûna xwe tiştêkî winda dike; û her ku derveyî siyasetê dimîne, dewlemendiya xwe diparêze lê ji kiryara sazûmanî dûr dikeve.

Bi vî awayî, têkiliya di navbera simbol û nekarîna siyasî de wekî têkiliyekî tansiyonê yê domdar ava dibe: simbol ji siyasetê re rewaqek hestiyarî û kûrbûnek dîrokî pêşkêş dike, lê di heman demê de li hember diyarkirina ku siyaset ji bo veguhertina xwe bo pergalekê pêdivî pê heye, berxwedan dike. Siyaset ji bo ku maneyek bistîne hewceyê sembolan e, lê di kêliya damezrandinê de neçar dibe ku van sembolan tame bike û wan ji nû ve bi awayekî ku li gorî mentiqê dewlet û saziyan be biafirîne.

Nikare were têgihîştin ku nekarîna siyasî ya girêdayî bi simbolê re têkçûn e; belkî ew encamek xwezayî ya cihêbûna avahiyan e: avahiyek simbolî ya vekirî, û avahiyek siyasî ya bi awayekî nisbî girtî. Di navbera van her du avahiyan de tansiyon berdewam dimîne; ne ku bi dawî tê çareserkirin, lê di dîrokê de bi awayên cuda yên lihevkirina di navbera maneyê û desthilatdariyê, di navbera bîranînê û saziyê, û di navbera simbol û dewletê de tê rêvebirin.

Ev lihevkirina di navbera simbol û dewletê de carekê bi awayekî qutkirî pêk nayê, belkî bi demê re bi formên cuda dubare dibe; carinan bi rêya dagirtinê, carinan bi rêya pevçûnê, û carinan jî bi rêya hevjiyana ne aram di navbera her duyan de. Ji ber ku simbol bi awayekî aram nakeve hundirê dewletê, lê her dem bi bîranînek ku ji wê derbas dibe û bi hêzek maneyî ku bi temamî nayê kontrolkirin tê hundir. Ji ber vê yekê, dewlet her car hewl dide ku simbolê li gorî mentiqê xwe ji nû ve pênas bike, di dema ku simbol jî dixwaze ji vê pênasîyê mezintir û firehtir bimîne.

Di vî tansiyona domdar de, eşkere dibe ku nekarîna siyasî ya girêdayî bi simbolê re ne nekarînek mutleq e, belkî nekarînek nisbî ye ku bi kapasîteya veguhertinê ve girêdayî ye, ne bi nebûna nîrxê. Simbol dikare bi awayekî gelek qewî maneyê hilberîne, lê bi xwezaya xwe ne amadeyê ku bibe amûrek rêxistina siyasî ya rasterast. Ew dişibihe enerjîyê xam ku pêdivî bi veguhertinê heye, lê ev veguhertin bêyî windahiyan pêk nayê: windakirina vekirîbûnê, windakirina pîrmaneyiyê, û windakirina ew nezela liya afirîner ku hêza wî ya bingeînê pê ava dibe.

Ji vir ve dikare were têgihîştin ku çima hin sembol di dirêjahiya sedsalan de zindî dimînin bêyî ku bibin saziyên aramgir, lê hin sembolên din dibin pergalek siyasî yê tamam. Mijar ne bi hêza sembolê an lawaziya wî ve girêdayî ye, belkî bi xwezaya wî ya hundirîn: gelo ew sembolek e ku diyarkirin pê re hêsan e, an sembolek e ku li ser vekirîbûnê ava bûye? Gelo ew sembolek e ku bi hêsanî dikare veguhere îdeolojiyê girtî, an sembolek e ku li hember girtinê berxwedan dike ji ber ku ji pîrmaneyî û şîroveya domdar tê xwarin?

Di rewşa yekem de, sembol vediguhere bingehêk îdeolojîk ku dikare li ser wê pergalek siyasî ya zelal were avakirin, lê di heman demê de beşek ji nermbûna xwe û maneya xwe ya bingehîn winda dike. Di rewşa duyem de jî, sembol di asta hest û bîranînê de zindî û çalak dimîne, lê derveyî çarçoveya damezrandina sazûmanî ya rasterast dimîne. Li vir ev nakokî derdikeve holê ku gelek diyarde dîrokî şîrove dike: her çi qas sembol ji aliyê hestiyarî ve dewlemendtir be, ew qas jî kêr qabilê kurtkirina siyasî dibe.

Ev tansiyon nayê vê wateyê ku sembol ji bandorkirina siyasî aciz e, belkî tê vê wateyê ku bandora wî formek ne rasterast digire. Ew ne ku bi pêdivî veguhere dewletekê, lê dikare di hundirê dewletê de bibe wijdanek rexneyî, an hêzek ku protestoyê pêşve dibe, an jî serişteyek domdar ji bo ji nû ve pênasikirina têgehên wekî azadî, dadperwerî û nasnameyê. Bi vî awayî, sembol bi temamî derveyî siyasî nabe, lê di hundirê wê de jî namîne; belkî li ser sînorên wê dimîne û wê bi tiştên ku carinan dixwaze ji bîr bike tîne bîra xwe.

Ji vir ve dikare were gotin ku têkiliya di navbera sembol û nekarîna siyasî de ne têkiliyek kêmasiyê ye, belkî têkiliyek cihêbûna di xwezaya erkê de ye. Ji ber ku siyasî hewl dide rêxistin, diyarkirin û aramgirtinê, sembol jî hewl dide vekirîbûn, domdarî û ji nû ve hilberandina maneyê. Ev cihêbûn ew tişt e ku veguhertina tam ji sembolê bo dewletê dike mijareke gelek aloz, û carinan jî bêyî guherîneke bingehîn di xwezaya sembolê de ne mimkun.

Di dawiyê de, dikare ev tansiyon wekî beşek ji dînamîkek kûrtir di navbera bîranîn û desthilatdariyê de were têgihîştin: bîranîna ku maneyê vekirî diparêze, û desthilatdariya ku her dem hewl

dide wê di hundirê formek diyarkirî de bigire. Di navbera van her du qutban de, sembol di rewşeke tevgera domdar de dimîne; ne bi tamamî di hundirê dewletê de aram digire, ne jî bi tevahî jê qut dibe. Belkî ew her dem wekî hêzeke bîranînê amade dimîne ku tîne bîra me ku siyaset ne tenê maneya hebûna civakî ye, û ku her dem di kûrahiya ezmûna mirovî de tiştêkî ji wê mezintir heye.

Beşa Bîstan: Rexneya Newrozê

Yekem: Ma Newroz hatîye xerckirin?

Duyem: Ma wateya xwe ya şoreşger winda kiriye?

Sêyem: Rexneya nuxbeyên Kurd

Rexne, di kûrtirîn maneyên xwe de, ne kiryareke hilweşandinê ye, belkî kiryareke eşkerekirinê ye. Ew armancê xwe li simbolê nake da ku wî lawaz bike, belkî da ku wî ji wan qatên ku li ser wî kom bûne û hema hema bingehê wî veşartine azad bike. Ji ber vê yekê, nêzîkbûna Newrozê wekî mijareke rexneyê nayê vê wateyê ku li dijî wî rawestîn an nirxa wî kêmkirin be, belkî tê vê wateyê ku mirov bikeve hundirê wî, avahiya wî ji hev rake, maneyên wî bipirse, û di navbera tiştê ku di hişmendiye de temsîl dike û tiştê ku di rastiye de pêk tîne de lêgerînê bike.

Newroz di dirêjahiya sedsalan de yek ji wan simbolên herî zêde amade di hişmendiya civakî de mabûye; ne tenê wekî cejnek an têkiliyeke demkî ya werzî, belkî wekî fikireke qewî ya li ser azadî, vejîn û şikandina zincîrê. Lê ev hebûna qewî, ya ku hêz û domdariya Newrozê ava kir, di heman demê de bû sedema ku ew bi haleyeke pîrozîya simbolî hate dorpêçkirin; haleyek ku pirsîn û rexnekirina wî dijwar, û carinan jî nayê qebûlkirin dike. Li vir pirsgirêk dest pê dike: gava simbol vediguhere tiştêkî nêzîkî pîrozîyê, ew ji bûna mijareke ramandinê disekine û vediguhere mijareke baweriyê. Û gava ramandin disekine, mana jî cemidî dibe, û wate vediguhere tiştêkî wekî rastiyeke dawî ku dest lê nayê dan.

Rexneya Newrozê, di vî çarçoveyê de, hewldanek e ji bo şikandina vê cemidîbûnê; ne ji bo nefykirinê, belkî ji bo ji nû ve vekirinê. Ew hewldanek e ji bo ji nû ve avêtina wan pirsan ku dibe ku di bin giraniya dubarebûnê de hatibin bêdengkirin: Îro Newroz çi maneyê dide? Ma ew hîn jî heman hêza azadker ku jê hatiye dayîn hildigire? An ma ew di hin astan de veguherîye têkiliyeke ku bê hişmendiyeke rastîn ji maneyên xwe re dubare tê hilberandin? Ma tiştê ku em di Newrozê de dijîn dirêjahiya ruhê wî ye yekem e, an tenê dubarekirina şiklê wî ye derveyî ye?

Ev pirs ji helwesteke dijminane dernakevin, belkî ji xwesteka têgihîştineke kûrtir derdikevin. Ji ber ku her sembolek ku nexşeyê rexneyê derbas nake, di metirsiyê de ye ku veguhere qalikekê, şiklekî bê naverok, cejnêkî bê maneyê. Rexne jî, di vê maneyê de, rêya yekane ye ji bo parastina zindîbûna sembolê, ji ber ku ew her dem wî vedigerîne xala bingehîn: ji pirsê re, ji nerehetîyê re, ji lêgerînê re.

Lê rexneya Newrozê nikare rûxalî an kurtbîn be, ji ber ku ew bi diyardeyeke sade re naxebite, belkî bi avahiyeke tevlihev re ku di navbera efsaneyê û dîrokê, bîranînê û nasnameyê, hest û siyasetê de kom dibe. Ew hewceyê xwendineke pir-astî ye; xwendinek ku di Newrozê de ne tenê tiştê ku di cejnê de xuya dibe dibîne, belkî wan maneyan, nakokiyên û îmkanên ne temam ku li pişt wî veşartî ne jî dibîne.

Di vî beşî de armanc ne wê be ku Newroz were nefykirin an kêmkirina nirxa wî were kirin; berevajî vê, armanc ew e ku ew bi awayekî herî cidî were girtin. Ji ber ku rexneya rastîn tenê ji bo tiştê ku em girîng dibînin heye. Em tiştê kêlekî narexnin; em ew tiştê ku hest dikin maneyeke kûr hildigire rexne dikin, maneyek ku heq dike were têgihîştin, ne ku tenê were teslîmkirin.

Em ê hewl bidin ku Newrozê ji goşeyên cuda bibînin: wekî semboleke azadker, wekî têkiliyeke dubarebûyî, wekî bîranîneke civakî, û wekî îmkaneke siyasî ya ne temam. Em ê li ser têkiliya wî bi desthilatdariyê, bi demê, û bi mirovekî demane yê ku di cîhaneke bi tevahî ji cîhana ku ev sembol tê de çêbûye cihê dijî, bipirsin. Em ê hewl bidin ku fam bikin ka sembolek çawa dikare di heman demê de hem çavkaniya hêzê be hem jî çavkaniya nekarîyê, û çawa dikare ji hêza guherandinê veguhere şiklekî dubarebûnê.

Rexneya Newrozê, di bingehê xwe de, rexneya têkiliya di navbera mirovan û sembolên wan de ye. Em çawa sembolan diafirînin? Em çawa wan diparêzin? Ê çawa dikare bi demê re ji amûrên azadkirinê veguherin şiklên girêdana ne dîtbar? Ev pirs ne tenê Newrozê eleqedar dikin, belkî her ezmûna mirovî ya ku hewl dide xwe bi rêya sembolan îfade bike eleqedar dikin.

Di vî asoyê de, ev beş vediguhere hewldanek ji bo vekirina diyalogekê bi Newrozê re, ne ji bo darizandina wî. Diyalogek ku li ser vekolînê ava dibe, ne li ser redkirinê; li ser têgihîştinê, ne li ser mehkûmkirinê. Ji ber ku sembol, gava bi kûrahî were têgihîştin, dikare bi awayekî nû were vegeandin; bi hişmendiyeke zêdetir û bi kapasîteyek mezintir ji bo bandorkirinê.

Bi vî awayî, em nakevin vê beşê da ku Newrozê ji cihê wî bixînin, belkî da ku em wî ji nû ve vegeînin tevgera wî. Ne da ku em maneya wî bi dawî bikin, belkî da ku em wê ji nû ve vekin. Ji ber ku maneya ku nayê pirsîn, dimire; û sembola ku nayê rexnekirin, vediguhere bêdengiyê.

Yekem: Ma cejnê hat serfkirin?

Ev pirs ne li ser berdewamiya Newrozê ye an jî winda bûna wê ye, ji ber ku hebûna wê hîn jî zindî ye û bi hêz tê dubarekirin. Lê pirsê girîngtir li ser xwezaya vê hebûnê ye: gelo Newroz hîn jî wek ramanek zindî tê jiyandin, an jî bûye şeklek ku bêyî heman qelewîya yekem a wateyê her sal tê hilberandin? Em li ber sembolekê ne ku nû dibe, an li ber rîtuêlekê ne ku tê serfkirin?

Serfkirin, di vê çarçoveyê de, tê wateya ne tenê qutbûn an jî winda bûn, lê tiştekî ne eşkere ye: ku sembolê hêza xwe ya şokê ya yekem di hişê mirov de winda bike, ji ezmûnê bibe adet, û ji kêfa vedîtîna bibe dubarebûna asayî. Dema ku ev dibe, cejn na mirin e, lê şaşbûna xwe winda dike.

Newroz di destpêka xwe de, demek derketinê bû: demek vedîtina azadiyê wek îmkân, ne wek slogan. Ew bû bûyerek ku bêhnê aramiyê têk dide, normalî têk dike, û têkiliya di navbera mirov û desthilatdariyê de ji nû ve pênas dike. Lê bi demê re û bi dubarebûna salane re, ev bûyer hêdî hêdî dibe wek ritmeke pêşbînîkirî. Bi her dubarebûnê re, xetera ku wate bibe şekil zêde dibe, û kûrahî bibe adet.

Di gelek rewşan de, guherînek bêhêvî ji wateyê ber bi pratîkê ve çêdibe. Cejn wek ku ew e tê kirin: agir tê kirin, reqş tê kirin, cil tê girtin, lê pirsê bingehîn—çima?—hêdî hêdî qels dibe. Bi qelsbûna

vê pirsê re, hiş jî qels dibe, û li şûna wê cih dibe cûreyek peyrewekî nebîr.

Li vir yek ji mezintirîn paradoksa serfkirina sembolan xuya dibe: sembol dikare di şekil de hêzdar be, lê di wate de winda be.

Her ku pêkhatina rîtuêlê zêde dibe bêyî hişê rexneyî, cejn dibe wek performansa kolektîf ku her sal tê dubarekirin bêyî guherîna rastîn a hundurî. Cejn bibe armanc xwe, ne rêyek ji bo vegerandina wateyê. Bi vî awayî, Newroz tê kêmkirin:

- agirek ku tê kirin
- dengê ku tê bilind kirin
- wêneyek ku tê kişandin

di dema ku li paşê de pirsê eslî dimîne: em çi dikin ku em cejn dikin?

Serfkirin ne tenê ji hundur tê, lê jî ji derve ve tê xurtkirin, bi mekanîzmeyên nû yên ku sembolan di nav mantîqa nîşandan û temaşeyê de ji nû ve hilber dikin. Di serdema wêneyê de, cejn dibe dîmen, bûyer dibe ku bi belavbûna xwe tê pîvandî, ne bi kêrahîyê. Li vir Newroz dibe beşek ji aboriya sembolan, ku tê pêşkêşkirin li gor mantîqa serfkirinê, ne li gor wateya azadîxwaz a wê.

Lê tiştê metirsîdar ew e ku serfkirin dikare xeyala têrbûnê biafirîne. Dema ku civak hest dike ku ew cejn dike, dibe ku bifikire ku ew wate dike, lê di rastiyê de ew tenê şekilê wê ji nû ve hilber dike. Ev xeyal pirsan asteng dike, ji ber ku her tişt wek asayî xuya dike. Cejn heye, mirovan cejn dikin, ji ber vê yekê pirsgerêk tune. Lê di bin vê rûyê de, valahiyek dikare hêdî hêdî mezin bibe.

Bi vê yekê re jî, ne mumkin e Newroz bi tevahî di çarçoveya serfkirinê de were kêmkirin. Ji ber ku di her çend dubarebûna wê de, tiştê li dijî serfkirina tam heye: şopê kûr di bîrê de, hestek nezêlal ku ev cejn ji ya ku xuya dike zêdetir tişt dihewîne, û ku li paş rîtuêlê wateyek hîn nehatiye têgihîştin. Ev şop e ku Newroz ji guherîna bûyînê ber bi adetê ve diparêze.

Pirs, ji ber vê yekê, divê ne bi awayekî qetî were danîn: ma cejn hat serfkirin an na?

Lê bi awayekî rasttir: heta çi astê hat serfkirin, û li ku hîn jî berxwedan dike?

Ji ber ku simbolên mezin yekcar nayên serfkirin, lê hêdî hêdî têne xera kirin, û her tim navokek hişk tê de dimîne ku dikare ji nû ve were vegerandin. Newroz jî, tevî hemû dubarebûn û kêmkirina wateyê, hîn jî vê navokê diparêze: fikra destpêkê, fikra vejînê, û fikra ku guhertin mûmkûn e.

Li vir karê rastîn ne ew e ku şekil were zindî kirin, lê ku wate ji nû ve were dîtîn. Ne tenê em cejn bikin, lê em bizanin çima em cejn dikin. Ne tenê em rîtuêlê dubare bikin, lê em pirsê dubare bikin. Ji ber ku cejn, dema ku tê têgihîştin, nû dibe. Û dema ku tê serfkirin, tenê dubare dibe.

Duyem: Ma Newroz wateya xwe ya şoreşger winda kiriye?

Ev pirs ne li ser Newrozê wek bûyerekî borî ye, lê li ser îroyîn e: gelo ew hêza yekem a teqîna wateyê ya ku ew kir sembola serhildanê hîn jî di xwe de digire, an jî bi bandora demê û dubarebûnê veguherîye berîndekî bedew ji şoreşekê ku qetî bûye? Wateya şoreşger bi awayekî yekcar winda nabe, lê hêdî hêdî tê xera kirin: ji navendê ber bi qiraxê, ji kirinê ber bi bîrê, ji hişê ber bi adetê. Ji ber vê yekê, bersiv nayê dayîn bi “erê” an “na” bi awayekî qetî, lê divê mesafe di navbera esl û guherîna de were şikandin.

Di destpêka xwe de, Newroz ne tenê cejna jiyânê bû, lê daxuyaniyek li dijî tiştê ku jiyan asteng dike bû. Ew di xwe de redkirina her desthilatdariyê ya ku dibe zîncîr dihewand, û di mirovan de hestek radikir ku şikandina tirsê mumkin e. Ev hêz ne tenê simbolîk bû, lê jî dikaribû bibe kirin, helwest, û cesaret ji bo rûbirûbûnê. Lê ev hêz bi demê re ket nav rêgezêk tevlihev a tîmîkirin û ji nû ve şîrovekirinê.

Dema ku demeke şoreşger bêyî ku şert û mercên wê ji nû ve were vegerandin tê dubare kirin, ew hêdî hêdî dibe şeklek bê tundîya xwe ya yekem. Ji ber ku şoreş, di xwezaya xwe de, kêliyêk ji hevçûnê ye di nava pergalê de, derketinek ji asayîbûnê ye; lê rîtuêl—her çi qas eslê wê şoreşger be jî—ber bi aramî û dubarebûnê ve diçe. Bi her dubarebûnê re, xetera ku kirin bibe temaşe zêde

dibe, û serhildan bibe dîmenek ku dikare di nav pergalê de were qebûlkin.

Di vê çarçoveyê de, Newroz ket nav pêvajoyek duqatî: ji aliyekê ve, bi veguherandina wê bo cejneke ewle, ku ne metirsî li strûktûrên heyî dike, tê vala kirin; û ji aliyê din ve, bi barkirina wateyên giştî yên çandî, ji wateya xwe ya siyasî dûr xist. Bi vî awayî, wateya şoreşger bi tevahî ne winda bû, lê ji nû ve hat belav kirin, û ne ma di navenda ezmûnê de, lê di qiraxa wê de.

Lêbelê, gotina ku ew wateya xwe ya şoreşger bi tevahî winda kiriye jî pir sade dike. Ji ber ku şoreş ne tenê bûyerek siyasî ya rastîn e, lê jî îmkana ku di hişê mirov de heye ye. Ev îmkana dikare sax bimîne jî dema ku ne di pratîkê de tê bidestxistin. Carinan ev aliyê şoreşger di kêliyên neçaverêkirî de derdikeve: di awayê cejnkinê de, di hesta kolektîf de ku ji asayîbûnê derbas dibe, di hestê ku tiştê ji rituelê qewetir heye. Ev kêlî, her çiqas demkî be jî, nîşan dide ku wate ne winda bûye, lê ketîye asteke kûrtir û nezelaltir.

Pirsgirêk, ji ber vê yekê, ne winda bûna wateyê ye, lê qutbûna wê ji kirinê ye. Dema ku wate di astê hestê de bimîne bêyî ku bibe hişeke rêxistinî an pratîkeke domdar, ew hêza xwe ya bandorkirinê winda dike. Ew dibe hîsê nostaljiya şoreşê, ne berde wama wê. Li vir yek ji metirsîdarîn veguherînan xuya dibe: ku em bi şoreşê re tenê hest bikin, lê em wê neyên bikin.

Lê ev qutbûn ne qedrî ne. Ji ber ku wateyên şoreşger hêsan namirin, ji ber ku ew bi ezmûnên kûr ên jiyanê ve girêdayî ne: zordarî, daxwaza azadiyê, hesta rûmetê. Ev ezmûn namirin, lê bi awayên nû têne dubare kirin. Ji ber vê yekê, Newroz hê jî îmkana vegeandina wateya xwe ya şoreşger di xwe de digire, lê ev vegeandîna ne xweber tê, lê pêdivî bi hişek heye ku sembol ji nû ve bixwîne.

Pirsê rast ne ew e: gelo Newroz wateya xwe ya şoreşger winda kiriye?

Lê ev e: çawa em dikarin vê wateyê ji nû ve vegeandînin bêyî ku wê bibe tenê sloganek?

Li vir rexne dibe pêwîstî. Rexne ne ji bo redkirina sembolê ye, lê ji bo vegeandina hêza wê ye: ji bo eşkerekirina mesafeya di

navbera ya ku bû û ya ku bûye de, û ji bo vekirina îmkana veğerandinê—ne bo borî, lê bo eslê fikrê ku jê re sembolê serhildanê çêbû.

Di encamê de, dikare were gotin ku Newroz ne wateya xwe ya şoreşger winda kiriye, lê ji pratîkê dûr ketiye. Ew hîn jî wek îmkân, wek bîr, wek nîşan heye, lê pêdivî heye ku kesek wê ji nû ve bîne astê kirinê. Ji ber ku şoreş, dema ku nayê jiyan kirin, dibe bîr; û dema ku nayê têgihiştin, dibe rîtuêl.

Bi vî awayî, Newroz di navbera du rewşan de asê maye: an bibe cejneke bîra serhildanê, an jî vegere û dîsa bibe serhildanek zindî.

Sêyemîn: Rexneya elîtên Kurdî

Em nikarin li ser Newrozê wek sembolekî mezin biaxivin bêyî rawestandina li ser rola elîtên ku divê vê sembolê ji hêza hestîkî veguherînin bo ufqekî felsefî û siyasî ya rêxistinkirî. Ji ber ku elît, di her çarçoveyekî dîrokî de, ne tenê qeşeyekî xwendewar an xwedî zanîn in, lê ew navbeynkar in di navbera wate û rastiye de, di navbera bîr û dahatû de, di navbera sembol û projeyê de. Ji vir ve, rexneya elîtên Kurdî ne wek mehkûmkirinê ye, lê wek pirsêkî pêwîst e li ser fonksiyonekê ku temam nebûye an jî bi qeweta pêwîst nehatiye pêkanîn.

Elîtên Kurdî, di nav qonaxên cûda de, di bin zextên tevlihev de jiyan kirin: zordariya siyasî, parçebûna erdnîgarî, pevçûnên herêmî, û nebûna şertên aramiyê. Ev faktor nikarin bêne paşguh kirin, ji ber ku wan şertên tevgerê yên wan elîtan ava kirin û sînorên îmkânên wan diyar kirin. Lêbelê, qebûlkirina van şertan ne tê wateya ku pirsê herî girîng ji holê rabe: ev elît bi sembola ku wan xwedî bûn çî kirin? Ma wan karîbûn wê veguherînin zimaneke siyasî yê zelal, an wan wê li qadeke çandî hiştin bêyî ku bigihêje qadeke avakirinê?

Di gelek rewşan de, tê xuya kirin ku têkiliya di navbera elît û Newroz de di nav du rêyan de asê maye: an wek pêşwazîkirina wê wek hêmanek ji nasnameya çandî, an jî wek karanîna wê wek sloganekî teqîna siyasî di demên taybet de. Di her du rewşan

de jî, têkiliya bi wê re parçeyî maye. Pêşwazîkirina çandî, her çiqas girîng be jî, têr nake ji bo veguherandina simbolê bo projeyek, ji ber ku ew wê di astê îfadeyê de dihêle ne di astê rêxistinê de. Ji aliyê din ve, karanîna wê wek amûrekî demkî, xetera din jî tê de heye: ku ew bibe tenê amûrekî şertî ku tê bikaranîn û paşê bê pêşxistin.

Ya ku kêmbûye, an jî lawazbûye, ew hewldana rêkûpêk e ku Newroz veguherîne ber avahiyekî felsefî ya têgihîştî: ber ramane zelal ji azadiyê, ber têgihîştina diyar ji desthilatdariyê, û ber çarçoveyek teorîk ku dikare bibe bingehe siyaseta pratîkî û avakirina saziyê. Newroz, di gelek deman de, wek pirsêkî felsefîk nehat avakirin li ser xwezaya hukumet û têkiliya di navbera kes û civakê de, lê li astê simbolê maye ku tê bibîranîn bêyî ku were şîrovekirin.

Ji vir ve, rexneya elîtan ne tenê rexneyeke li ser kesan e, lê li ser qutbûnek strukturî ye: qutbûna di navbera simbol û têgihîştinê de, di navbera bîr û avakirinê de, di navbera hest û projeyê de. Ev qutbûn bû sedema wê yekê ku Newroz bi hêza xwe ya çandî bimîne, lê wek projeyek siyasî nehate temam kirin.

Ev kê nedîtî ne tenê ji kêmasiya hewldanê ya felsefî dernakeve, lê jî ji xwezaya parçebûna nav elîtan xwe pêk tîne. Ji ber ku piralîya siyasî, dema ku di nav ufqekî hevpar de neyê rêvebirin, dibe parçebûn, û her aliyek dîsan sembolan li gor berjewendiyên xwe ji nû ve pênase dike. Bi vî awayî, li şûna ku Newroz bibe xala hevdiştinê, carinan dibe mijara şîroveyên pêşbaz, yên ku di projeyekî yekgirtî de hev nagirin. Di bin vê perçebûnê de, avakirina vegotinek siyasî ya hevgirtî ya ku dikare bibe bingehe avahiyekî stabîl pir zehmet dibe.

Li gel vê yekê, dikare were dîtin ku di hin elîtan de meyl heye ku simbol wek alternatîfek ji bo kar û tevgera siyasî ya rêxistinkirî bibînin. Wek ku hebûna sembolekî hêzdar têr bike ji bo nebûna pêdiviya avakirina saziyên hêzdar. Ev meyl, her çiqas ne her tim bi hişmendî be jî, cûreyek têrbûna simbolîk diafirîne, ku tê de tê fikirîn ku parastina nasnameyê têr e, bêyî ku em ber bi astekî kirinê ya saziyê ve biçin ku vê nasnameyê veguherîne hêzeke dîrokî.

Her wiha, têkiliya di navbera elît û gel de ne her tim têkiliya veguherandin û pêşvebirinê bû, lê di hin deman de bû têkiliya ji nû ve hilberandinê. Wateyê ku elît ne bi qasî pêwîst hewl nedan ku hişmendiya rexneyî li ser sembolê bilind bikin, lê—bi awayek rasterast an ne-rasterast—beşdar bûn di stendina şiklên kevneşopî yên wê de, bi hemû dubarebûn û kêmbûna ramanê kûr. Li vir, li şûna ku elît bibe hêzeke ber bi guherînê ve, dibe beşek ji mekanîzmeyeke berdewamî.

Lêbelê, nikare elîtên Kurdî bi rengekî yekalî werin kêmkirin. Ji ber ku di demên cûda de hewlên ciddî hatine dîtin ji bo ji nû ve xwendina sembolan, girêdana wan bi pirsên rojane re, û avakirina dîtinên ku ji sînore cejnê derbas dibin. Lêbelê, ev hewl bi gelemperî di astekî sînorkirî de mane, yan ji ber lawazbûna jîngehê siyasî, yan ji ber nebûna hêzeke berfireh ku karibe bandor li avahiya giştî bike.

Rexneya elîtan, di vê çarçoveyê de, ne daxwaza ji holê rakirinê ye, lê daxwaza ji nû ve pênasakirina rola wan e. Ji ber ku elît, heke bixwazin bibin fakterê bandorê, têr nake ku tenê sembol biparêzin, lê divê ew wê ji nû ve bi raman veguherînin, û wê wek pirsêkî vekirî pêşkêş bikin, ne wek bersivê amade. Divê ew Newroz ji astê hestê bigirin ber bi astê ramanê, û ji ramanê ber bi astê bernameyê ve bibin, bêyî ku ruhê wê winda bikin.

Wê jî xwazê jîrekî duqatî ye: jîrîya rexneyî ya hundurîn û jîrîya îcadê (nûbûnê). Rexneyî ya hundurîn ku rê dide ku axînen pêşniyazkirî bîn pirsîn, û îcad ku ufqekî nû ji wateyê vedike. Bêyî van du aliyên bingeşîn, sembol li ser xwe asê dimîne, û elîte jî ji rola xwe ya dîrokî re têkçûyî dimîne.

Di encamê de, dikare were gotin ku pirsgirêk ne di hebûna elîteyê de ye û ne jî di nebûna wê de, lê di cewherê pêwendiyê de ye ku ew bi sembolên ku hildigrin re çêdikin. Heke ev pêwendî li ser astekî rûpêşî an jî demkî bimîne, Newroz dê di çerxa dubarebûnê de bimîne. Lê heke ev pêwendî bibe pêwendiyek rexneyî û afirîner, wê hingê dikare deriyên derfetên nû veke, derfetên ku ji yên berê derbas dibin.

Li vir, Newroz êdî tenê ceribandina bîranînê nabe, lê bibe ceribandina elîteyê jî:

Ma ew dikarin wateyê veguherînin projeyê, an dê bi wî re di çerxa şîyayî de bidome?

Û ger em bixwazin vê rexneyê bigihînin dawiyê ya mantiqî, divê em bi pirsê herî hasas rû bi rû bimînin:

Ma elîte tenê di veguherandina Newrozê de ji projeyê re têkçûye, an jî—di hin rewşan de—ew xwe di nav sînorekî de hişt ku ji sembolê derbas nabe?

Metirsiya herî mezin ne di têkçûna eşkere de ye, lê di dubarekirina têkçûna bi awayekî rewamendî de ye. Dema elîte bi sembolê re wekî tiştê bes têkildar an jî wekî cihêbûnek ji kêmasiya kirinê re tevbigere, ew tenê têkçûn nake, lê ew têkçûn jî rewamend dike, û ji wê re perdeyek çandî dide. Li vir, Newroz ji deriyekê ber bi pêşerojê ve nabe, lê dibe xalekê gerandina dorê li ser xwe.

Di vê gerandinê de, cudabûnek bêdeng di navbera axaftin û rastiyê de çêdibe. Gotinên azadî û sembola şoreşê têne bilind kirin, lê bêyî ku ev axaftin bi avakirina amûrên rastîn ên azadiyê were pêkhatin. Wekî ku sembol ji bo dagirtina valahiyê tê bikaranîn, ne ji bo dagirtina wê. Bi demê re, ev nakokî dibe tiştê asayî, heta ku hestiyariya rexneyî jî winda dibe.

Beşek ji pirsgirêkê ew e ku elîte, di gelek rewşan de, pozîsyona xwe li hember sembolê ne biryar kiriye:

Ma ew xalek destpêkê ye ku divê were derbas kirin ber bi avakirina nîzama sazûmanî ve, an jî armancek bi xwe ye ku divê wekî xwe were parastin?

Ev dudilî pêwendîya bi Newrozê re kir pêwendiyek ambivalent: ne bi temamî hatiye şikandin û ji nû ve avakirin, ne jî li ser rewşa xwe ya xwezayî hatiye hiştin.

Bi vî awayî, ew di nav qada navîn de ma: ne projeyek diafirîne, û ne jî pakbûna sembolîk a xwe diparêze.

Ji aliyê din ve, hin elît ketine xetaya kêmkirina siyasî ya sembolê, ango veguherandina Newrozê bo amûrek axaftinê ji bo pişrastkirina pozîsyonên berê, ne ji bo afirandina fikrên nû. Di vê rewşê de, sembol êdî ne çavkaniya îlhama nû ye, lê dibe zîyetek zimanî ku dubare dibe bêyî zêdekirina wateyê.

Li hember vê kêmkirinê, metirsiyek berevajî jî heye: tûrîkirina simbolê bi tevahî, ango veqetandina wê ji her cûre wateya siyasî û hiştina wê tenê di astê çandî de. Ev tûrîkirin jî, her çiqas xuya bike kêm tûnd be, encamek wekhev hilgirtiye: rawestandina îmkana veguherînê.

Di navbera kêmkirin û tûrîkirinê de, îmkanên rastîn winda dibin:

îmkanê ku Newroz bibe xalek têkiliyê di navbera felsefe û siyasê de, di navbera simbol û sazûmanê de.

Tiştê ku li vir kêm e ne tenê îrade ye, lê metodolojî ye. ango jî karîna lêkolîna simbolê wekî madeyek ku dikare were analizkirin, ne wekî nirxek amade; wekî nivîsek vekirî ku pêdivî bi xwendinê heye, ne wekî şîyarokek ku tê bilindkirin.

Elîte ku simbolên xwe bi kûrahî nexwîne, nikare wan ji nû ve biafirîne.

Her çiqas ev rexne ne hukmek dawî be jî, ew vexwendinek vekirî ye.

Ji ber ku elît, wek simbol, sabît nîn in; ew diguherin, hîn dibin, û rola xwe ji nû ve pênase dikin. Tiştê ku îro wek têkçûn xuya dike, dikare sibê bibe destpêkek hişmendiya nû, heke wê rewşa wêreziya rexneyê hebe.

Newroz, bi hemû enerjîya xwe ya simbolîk, hîn jî li benda vê veqetandinê ye. Li benda ku neyê tenê wek bîranîn were xwendin, lê wek pirs were xwendin. Neyê tenê wek merasîm were fêmkirin, lê wek projeyek mimkîn.

Li vir, rola elîte û wateya Newrozê hev digihîjin:

wek Newroz destpêkek nû ye, elîte jî divê ji nû ve dest pê bikin— ne bi dubarekirina ya berê, lê bi veqetandina fikrê li ser tiştê ku dikare bibe.

Û di vê destpêkê de, rexne ne dawî ye, lê şertê pêşîn ê her veguherînek rastîn e.

BEŞA ŞEŞEM:
PÊŞEROJ Î JI NÛ VE
PÊNASEKIRIN

Pêşgotin:

Pêşeroj ne demek e ku li dawiya rê li benda me ye, û ne jî dirêjkirineke otomatîk a tiştê ku derbas bûye; lê ew kiryarek mirovî ye ku di wê kêliyê de ava dibe ku em wêrek bibin ku ji nû ve li tiştê ku em sabît dibînin binêrin, û tiştê ku di hişê me de ew qas cih girtiye ku bûye beşek ji xwezaya me bêyî ku em hest bikin, were şikandin. Pêşeroj, di wateya xwe ya kûr de, ne tiştek e ku were keşifkirin, lê tiştek e ku tê çêkirin; û ew tenê gava tê çêkirin ku mirov ji desthilata rabirdûyê wekî rastiyeke dawî xilas bibe, û dest bi têkiliya bi wê re wekî madeyek ku dikare ji nû ve were xwendin û ji nû ve were avakirin bike. Ji vir ve, axaftina li ser pêşerojê nikare ji pirsgirêka ji nû ve pênasekirinê were veqetandin, ji ber ku her pêşerojek ku li ser ji nû ve pênasekirina ya heyî nayê avakirin, tenê dubarekirineke veşartî ya ya berê ye.

Di vê ufqê de, Newroz êdî tenê ne bûyerek e ku di demê de dubare dibe, û ne jî tenê merasîmek e ku her sal ji nû ve tê pêşkêşkirin; lê ew dibe pirsiyek vekirî li ser îmkana wateyê bi xwe, li ser karîna wê ku bidome, ne bi rêya dubarekirinê, lê bi rêya veguherînê. Pirsgirêk ne di wê yekê de ye ku Newroz tê pîrozkirin, lê di awayê ku ev pîrozbahî tê fêmkirin de ye, û gelo ev têgihiştin hîn jî dikare wateyên nû biafirîne ku bi veguherînên mirov û cîhanê re li hev werin. Sembol, her çiqas kûr be jî, tenê bi qasî ku ji nû ve tê pênasekirin zindî dimîne; wekî din, ew hêdî hêdî dibe şopek bedew lê bê tevger, ku şiklê xwe diparêze lê tevgera xwe winda dike.

Newroz, wekî gelek sembolen mezin, ji qonaxên cuda yên veguherînê derbas bûye; ji wê ku bû kêliyeke derketina şoreşgerî, veguherî bo beşek ji bîranîna civakî, paşê jî bo merasîmek dubarekirî. Di her qonaxê de, wateyek nû bi dest xist û yekî din winda kir. Lê pirsê ku îro xwe disepîne ne ew e ku ew çawa bû, lê ew e ku di nav cîhanekê de ku şeweyên desthilatê tê de guherîne, avahiya zordariyê tê de tevlihev bûye, û azadî êdî ne pirsgirêkeke hêsan e ku tenê di rûbirûbûna bi zalimekî re were kurtkirin, ew dikare çî bibe. Ji nû ve pênasekirina Newrozê, di vê çarçoveyê de, ne luksiyeye fikrî ye, lê pêdiviyeye hebûnî ye; ji ber ku sembola ku ji nû ve li ser nayê fikirin, dibe zencîreyeye nepenî, her çiqas di eslê xwe de nişana azadî be jî.

Ji nû ve pênasekirin ne maneya qutbûna bi bingehê re dide, lê maneya vegeerê bo wê bi awayekî cuda dide; ne wekî rastiyeke temam bûyî, lê wekî îmkaniyeke vekirî. Ew ne dixwaze wateyê înkâr bike, lê dixwaze wê kûrtir bike; ne jî sembolê hilweşîne, lê wê ji bikaranînên ku ufqa wê teng kirine azad bike. Ji ber ku her semboleke mezin di hundirê xwe de enerjîyên ku hîn nehatiye xerckirin hildigire; lê gihîştina van enerjîyaan pêdivî bi xwendineke nû heye, xwendinek ku tenê rabirdûyê nayîne bîra xwe, lê wê bi pirsên îroyîn û xeyalên pêşerojê ve girêdide. Di vê wateyê de, Newroz ne tenê bîranîna bûyerekî dîrokî an efsanewî ye, lê dibe laboratuwarek fikrî ku bi rêya wê dikare ji nû ve li ser têgehên wekî azadî, desthilat, nasname û girêdan were fikirîn.

Lêbelê, ev pêvajoyên ne hêsan e, ji ber ku ew bi du astengên dijber rû bi rû dibe: ya yekem cemidandina hişê ye ku di her hewldana ji nû ve pênasekirinê de metirsiyek ji bo orîjînalîyetê dibîne; ya duyem jî rûpelîbûn e ku bi sembolê re wekî madeyek ku dikare were vala kirin û ji nû ve were dagirtin bêyî ku bala xwe bide kûrahiya wê ya dîrokî û felsefî re têkildar dibe. Di navbera van herdu sînorên dijber de, dijwarîya rastîn ew e ku meriv bikare hevsengîyeke hestiyar di navbera dilsozi û veguherînê de ava bike; di navbera parastina cewherê û vekirîbûna li hember ya nû de. Û ev hevsengî tenê bi rêya hişmendîyeke rexneyî pêk tê ku dikare cûdahî bike di navbera tiştê ku divê were parastin ji ber ku cewherê sembolê pêk tîne, û tiştê ku divê ji nû ve li ser were fikirîn ji ber ku êdî nikare rastiyeke îfade bike.

Di vê çarçoveyê de, pêşeroj wekî demek ji niha veqetandî xuya nake, belkî wekî dirêjahiya guhertinên wî yên kûr tê dîtin. Ji ber ku her guhertinek di maneya sembolê de, di heman demê de guhertineke di ufqa pêşeroja ku dikare jê derkeve de ye. Ger Newroz di demekê de bûye nîşana şikandina zincîrê, wê demê pirsê îro ev e: ka niha divê kîjan zincîr were şikandin? Û kîjan azadî divê were lêgerîn? Bersiva van pirsan nikare tenê ji dubarekirina maneyên kevn were, belkî ji nûve-formkirina wan bi awayekî ku bi tevliheviya rastiya nûjen re lihevhatî be.

Ji ber vê yekê, ev beş ne ji bo pêşkêşkirina dîmeneke amadekirî ya pêşerojê ye, belkî ji bo vekirina ufqeke ramînê ye, bi rêya nûve-pênasekirina Newrozê wekî semboleke zindî ku ne tenê

girêdayî borî ye, lê bi qasî ku em dikarin wê ji nû ve bixwînin, ber bi pêşerojê ve jî dirêj dibe. Ew hewldanek e ji bo derbasbûna ji mentiqê dubarekirinê bo mentiqê afirandinê, ji xerckirina sembolê bo hilberandina maneya wî, û ji têr bûna bi pîrozbahiyê bo tevlêbûna di têgihîştinê de.

Di dawiyê de, pirs ne ew e: em çawa Newrozê wekî ku heye biparêzin? Belkî pirs ev e: em çawa wê bikin ku ji ya ku niha ye zêdetir bibe? Ji ber ku sembol, ger wekî xwe bimîne, hêza xwe ya jiyânê wînda dike; lê ger ji nû ve were pênasekirin, tevgera xwe ji nû ve distîne û dibe parçeyek ji pêşerojê, ne tenê şopeke ji borî.

Beşa Bîst û Yekem: Nûve- Pênasekirina Newrozê

**Yekem: Ji Cejna Neteweyî ber bi Projeya Siyasî ve
Duyem: Ma Dikare Bibe Projeya Yekîtîyê?**

Ne hêsan e ku em nêzî sembolek bi qasî Newrozê bibin bi armanca nûve-pênasekirina wê, ji ber ku em bi fikireke derbasdar an têgeheke ku bi lez dikare were guhertin re naxebitin, belkî bi avahiyeke ku di bîrê de kûr rûniştiye, di demê de dirêj bûye, û bi qatên maneyan ên ku di dirêjahiya çend sedsalan a ezmûna mirovî de kom bûne têr bûye re dixebitin. Lêbelê, ya herî dijwar ku simbolên mezin rastî wê tên, ne rexneya derveyî ye, belkî qerisîna hundirîn e; ne jibîrkin e, belkî dubarekirin e; ne nebûn e, belkî ew hebûna ku maneya xwe winda dike ye. Ji ber vê yekê, nûve-pênasekirin dibe pêdiviyek, ne ji ber ku simbol dawî bûye, belkî ji ber ku ew di xetereya mayîna wekî xwe de ye di cîhanê ku êdî wekî berê nema de.

Di koka xwe de, Newroz tu carî tenê cejnek nebûye ku pîroz bibe, belkî kêliyeke bû ku tê de têkiliya di navbera mirov û cîhanê, di navbera xwe û desthilatdariyê, di navbera mumkin û ferzkirî de ji nû ve dihat avakirin. Ew ragihandineke bû ku jiyana di tiştê heyî de nayê kurtkirin, û ku zincîr—her çiqasî jî bihêz xuya bike—dikare were şikandin. Lê ev kêliya ku di şert û mercên dîrokî yê taybet de ji dayik bû, nikare tenê bi dubarekirina xwe zindî bimîne, belkî pêdivî bi wê heye ku di ronahiya guhertinên kûr ên ku di avahiya rastiyê bixwe de çêbûne de ji nû ve were xwendin. Ji ber ku zincîr êdî ne ew e, desthilatdarî êdî xwe bi heman awayî pêk nayîne, û mirov jî êdî di heman ufqê de najî ku ev simbol tê de ji dayik bû.

Ji ber vê yekê, nûve-pênasekirina Newrozê nayê wateya guhartina maneyekê bi maneyeke din, belkî wateya derbasbûna ji asta têgihîştina rawestayî bo asta têgihîştina zindî ye; ji xerckirina simbolê bo hilberandina wê; ji muameleya bi wê wekî mîraseke temamkirî bo muameleya bi wê wekî projeyeke vekirî. Ew

bangewaziyeke ji bo nûve-pirsîna wan pirsan e ku belkî di bin giraniya dubarekirinê de tûjbûna xwe winda kirine: îro Newroz çi maneyê dide? Ma ew hîn jî dikare bibe amûreke azadkirina hişmendiye, an ew bûye parçeyek ji wê avahiyê ku diviyabû li dijî wê rawestayî? Çawa dikare sembolek ku di dijberiya desthilatdariyeke rasterast de ji dayik bûye, di cîhaneke ku desthilatdarî tê de şeklên tevlihevtir û veşartîtir digire de xwe ji nû ve pênase bike?

Di vê çarçoveyê de, nûve-pênasekirin ne pêvajoyeke şeklî ye, belkî çalakiyeke felsefî ya kûr e ku daxwaza hilweşandina wan qatên ku sembol nixumandine dike, û vegera bo navoka wê ya yekem, ne ji bo vegerandina wê wekî xwe, belkî ji bo nûve-kifşkirina wê di ronahiya niha de. Ew pêvajoyeke du alî ye: azadkirina sembolê ji wan xwendinên ku ew sînordar kirine, û azadkirina hişmendiye ji têkiliya neyînî ya bi wê re. Ji ber ku sembol, dema ku ji nû ve li ser nayê fikirîn, ji amûreke azadiyê vediguhere bo çarçoveyê nepenî ku îmkanên têgihîştinê sînordar dike.

Di vê çarçoveyê de, pêdivî ya me ya îroyîn ew e ku em Newrozê ji pozîsyona wê ya wekî bîrhatinê veguherînin bo pozîsyona wê ya wekî têgihîştinê, û ji hebûna wê ya wekî bûyereke ku tê vegerandin veguherînin bo ufqeke ku tê avakirin. Ev tiştê e ku tenê wê demê pêk tê ku em ji çembera dubarekirinê derkevin û têkevin çembera afirandinê, li wir ne ku pîrozbahî bibe armanca xwe bixwe, belkî bibe amûrek ji bo nûve-hilberandina maneyê. Ji ber ku pirsgirêk ne ew e ku Newroz tê pîrozkirin, belkî ew e ku ev pîrozbahî ji pirsên ku maneya wê didin veqetiyaye.

Nûve-pênasekirina Newrozê me neçar dike ku em jî ji nû ve li ser têgehên bingehîn ên ku bi wê re girêdayî ne biaxivin: azadî, berxwedan, nasname, û girêdayîbûn. Ji ber ku ev têgeh êdî ne hêsan û rasterast in wek berê, belkî bûne tevlihev, piralî, û pêdivî bi xwendineke nû heye ku guhertinên civakî, siyasî û çandî tê de werin hesabandin. Azadî êdî tenê şikandina zincîrê ya derveyî nîne, belkî jî azadbûna ji şeweyên fikrî yên hundirîn û ji awayên veşartî yên desthilatdariyê ye. Berxwedan jî êdî tenê rûbirûbûna rasterast nîne, belkî bûye çalakiyeke zanistî û çandî ku hişmendiye ji nû ve ava dike.

Di vê çarçoveyê de, Newroz êdî ne tenê sembolekê borî ye, belkî dibe amûrek ji bo nûve-rêxistina îroyîn, û bi wê re jî pêşerojê. Ew ji bûyereke dîrokî vediguhere bo îmkana felsefîkî, ji bîrhatinê bo pirsê, ji pîrozbahiyê bo projeyê. Lê ev guherîn xweber pêk nayê, belkî pêdivî bi hişmendiyeke rexnekar heye ku karibe ji tiştên amadekirî derbas bibe û maneyên nû hilberîne bêyî ku girêdana xwe bi kokan winda bike.

Ev beş ne dixwaze pênaseyeke dawî ji bo Newrozê pêşkêş bike, ji ber ku her pênaseyeke dawî bi xwe re girtina maneyê ye. Belkî ew dixwaze qada vekirî ji bo piralîya têgihîştinê, ji bo xwendinên nû, û ji bo îmkanên ku hêj nehatiye vekolandin vekirî bihêle. Ji ber ku nûve-pênasekirin ne dawiya rê ye, belkî destpêka wê ye; ne bersiv e, belkî pirs e ku bi awayên cuda dîsa tê xwendin.

Di dawiyê de, sembola ku ji nû ve nayê pênasekirin, ji nû ve tê xerckirin. Lê sembola ku ji nû ve tê fikirîn, hêza xwe ya bandorkirinê ji nû ve distîne, û dibe parçeyek ji tevgera dîrokê, ne tenê şopê wê. Newroz, heke bi kûrahî ji nû ve were pênasekirin, dikare ji pîrozbahiyeyeke azadiyê veguherî be bo pratîka wê, ji bîrhatineke serhildanê bo hişmendiyeke domdar, û ji kêliyê di demê de bo ufqeke vekirî ku dawî nadît.

Ji ber vê yekê, nûve-pênasekirina Newrozê êdî ne terefek felsefîkî an jî hewldanek teorîkî ya cihê ye, belkî çalakiyeke hebûnî ye ku têkiliya me bi xwe û bi cîhanê ve dike. Ew bangewaziyek e ku em ji rola wergirê simbolê derkevin û bibin hilberînerê maneya wê, û ji xerckirinê derkevin û bibin beşdar di afirandina wê de. Ji ber ku dema em Newrozê ji nû ve pênasê dikin, em ne tenê cejneke ji nû ve pênasê dikin, belkî em jî pênasê dikin ka em çawa dikarin di dîrokê de bibin çalak, ne tenê mîrasgirên wê.

Yekem: Ji cejnê neteweyî bo projeya siyasî

Dema ku pirs li ser îmkanê veguheztina Newrozê ji bo ku ew tenê cejneke neteweyî be berbi projeyeke siyasî tê xistin, em li ser veguherîneke teknîkî ya hêsan an jî guhertina navê şiklî diaxivin ne, belkî li ser veguherîneke bingehîn a di xwezaya xwe ya nîşanê de, û di awayê xebitandina wê de di nav hişmendiya kolektîf de. Ji ber ku cejn, di bingeha xwe de, kêliyekî demkî ya têgihîştî ye, ku tê de girêdana endamtiyê ji nû ve tê avakirin, hestê nasnameyê tê vegerandin, û têkiliya di navbera kes û civakê de tê nûkirin. Lê projeya siyasî, bingehêke dirêjmayî ye ku hewceyê domdarî, rêxistin, amûr û kapasîteya veguheztina wateyê bo kirinê ya sazûmanî ye. Di navbera van her du astan de, mesafeyêke kurt nîne, belkî navbeynek tije aloziyên teorîk û nakokiyên heye ku ev veguherîn di astek teorîk de îmkankir dîke, lê di pratîkê de pir tevlihev e.

Newroz di kêliya xwe ya neteweyî de, kêliya yekbûna hestî ye, ku tê de cûdahî dihelin, û bîranîn bi demê re li xalekê yek têne hev. Ew civakê wekî yekîneyeke nîşanî ji nû ve hilberîne, hestekî domdarîyê pêdide, û nasnameya wê li hember dijiwariyan ji nû ve bi cih dîke. Lê ev yekbûn, her çiqas girîng be jî, di asta hest û hiş de dimîne, ne di asta rêxistinê de. Ew hestê yekbûnê çêdike, lê kirinê rêxistin nake; girêdanek çêdike, lê mekanîzmeyên vê girêdanê di nav bingehêke siyasî ya zelal de nîn e.

Ji vir pirs dest pê dîke: çawa dikare ev yekbûna hestî berbi asteke yekbûna siyasî were veguheztin? Çawa dikare kêliya cejnê veguherî asteke domdar, ku bi dawîbûna rojê qet nebe? Çawa dikare girêdana ku hestî tê jiyan kirin, veguherî projeyek ku bi aqil tê rêvebirin?

Yekem şert ji bo vê veguherînê di nûve pênasekirina xwe ya cejnê de ye. Ger Newroz tenê di çarçoveya rîtuêlê de bimîne, bandora wê bi demê ve sînorkirî dimîne. Lê heke ew wekî ramanekê were pênasekirin, wekî têgihîştinek ji bo azadiyê, ji bo edaletê, an ji bo têkiliya di navbera mirov û desthilatê de, wê hingê ew dest pê dîke ji sînorên demê derketin û dikeve nav horizonê demê ya siyasî ya komkirî. Cejn, ji bo ku bibe projeyek,

divê xwe ji xwe derbas bike, ji bûyîna bûyereke berbi têgîhekê veguherîne.

Lêbelê, ev veguherîn bi xweberî pêk nayê, ji ber ku hewceyê bingehêke fêkî ya hişmendî ye ku bikare wateya veşartî ya nîşanê bigire û wê di çarçoveyêke teorîk de ji nû ve ava bike. Projeya siyasî tenê li ser hestê nayê avakirin, belkî li ser veguherandina hestê bo dîtînê, dîtînê bo bername, û bername bo saziyan tê avakirin. Ev rêzeya veguherînan hewceyê xebateke metodîk e û hewceyê kapasîteya ramanê ya ku nîşanê ne wekî tiştêkî amade, belkî wekî madeyêke ji nû ve avakirinê bibîne.

Lê li vir astengiyêke din derdikeve, ku têkildar e bi xwezaya nîşanên neteweyî bi xwe. Nîşanê neteweyî ber bi giştîbûnê ve diçe, û bi gelek şîroveyan cuda ve vekirî ye, û ev jî hêza wê di yekbûna civakê de zêde dike. Lê projeya siyasî hewceyê asteke diyarkirinê, zelalbûn û biryarkirina armanc û amûran e. Ji ber vê yekê, veguherandina Newrozê bo projeyêke siyasî rê dide pêvajoyêke tengkirina wateyê, ango hîlbijartina wateyan diyarkirî ji nav gelek wateyan, û ev hîlbijartin dikare nakokiyên di nav civakê de çêbike.

Kû ji bo yê ku Newrozê wekî sembola azadiyê dibîne, dibe ku bi yê ku wê wekî sembola nasnameyê dibîne re, an jî bi yê ku wê tenê wekî îfadeyêke çandî têgihîştî dibîne re li hev neke. Her hewldana veguherandina wê bo projeyêke siyasî dê neçar bike ku yek ji van wateyan were giran kirin, an jî bi kêmanî di nav rêzeya pêşînîyan de were rêzkirin. Li vir, simbol dikeve nav şerê şîrovekirinê, û ji xalekî lihevhatinê dibe qada nakokiyê; ev jî pêvajoya veguherînê dike tevlihevtir.

Ji aliyekî din ve, veguhertina ji cejnê bo projeyê hewceyê derbaskirina bingeha demî ya taybetî ya cejnê ye. Cejn di kêliyêke de dijî, lê projeyê hewceyê domdarî ye. Cejn her sal xwe dubare dike, lê projeyê pêşve diçe, pêşve dibe û diguhere. Ji ber vê yekê, yek ji dijwariyên mezin di vê pêvajoyê de ew e ku meriv bikare ew enerjîya ku Newroz di kêliyêke taybet de diafirîne veguherîne enerjîya domdar, ku piştî bidawîbûna cejnê venabe.

Ev tê wê wateyê ku Newroz, ji bo ku bibe projeyeke siyasî, divê ji nû ve têxe nav demeke xetî (linear), nav demeke berhevkirinê, bêyî ku têkiliya xwe bi demeke dorpêçî (dûv-û-dor) winda bike. Wate divê hem xwe nûbîke û hem jî domdarî bi dest bixe. Lê ev hevşengî hêsan nîne, ji ber ku hewceyê ji nû ve avakirina têkiliya di navbera sembol û demê xwe de ye.

Ji aliyekî din ve, projeya siyasî hewceyê amûran e: saziyên, rêxistin, bername, stratejî. Ev amûr rasterast ji sembolê dernakevin, belkî hewceyê xebateke serbixwe ne. Li vir, xetereyek din xuya dibe: qutkirina di navbera sembol û projeyê de, ku tê de yê yekem tenê dibe referansa sembolîk, û projeyê jî bêyî wê tê avakirin. Di vê rewşê de, Newroz rolekî hêza xwe ya pêşbar winda dike û tenê dibe perdeyeke çandî.

Lê dijwariya rastî li vir e: parastina têkiliya zindî di navbera her duyan de—ku Newroz çavkaniya îlhama projeyê be, û projeyê jî şiklê berhevkirî yê wateya wê be, bêyî ku wê bi tevahî teng bike. Ji ber ku projeya siyasî, di xwezaya xwe de, nikare hemû wateyên sembolê bigire, lê dikare hin ji wan wateyan veguhezîne realîteyê.

Veguhertina ji cejneke neteweyî bo projeyeke siyasî, di encamê de, rêyekî xetî nîne, belkî pêvajoyeke tevlihev e ku tê de faktorên felsefî, çandî, siyasî û dîrokî li hev dikevin. Ew ne bi biryarê pêk tê, belkî bi berhevbûnê pêk tê; ne bi bûyereke yekane, belkî bi zincîreyeke veguherînan ku têkiliya bi sembol re ji nû ve pêname dikin.

Li vir, pirs êdî ev nîne: gelo Newroz dikare bibe projeyeke siyasî? Belkî dibe: di kîjan şertan de ev veguherîn dikare pêk were bêyî ku ruhê sembolê winda bike?

Ji ber ku xeter tenê di nebûna veguherînê de nîne, belkî di veguherîneke xelet de jî heye—ku sembol dikeve nav amûrekê û hêza xwe ya îlhama winda dike. Di nav vê aloziyê de di navbera îmkan û xeterê de, di navbera wate û strûktûrê de, çarenûsa Newrozê tê diyarkirin:

yan ew cejneke ye ku bîranînê dubare dike, yan jî projeyeke ye ku rastiyê dubare dike... bêyî ku ji rûbera xwe ya eslî qut bibe.

Diğer vê veguherînê, heke bixwaze ku bi awayekî kûr û ne tenê şiklî pêk were, hewce dike ku em ji yek pirsê re ji nû ve bi kûrahî bifikirin: kî ye ew kiryar (aktör) ku dê vê veguheztinê bike? Ji ber ku projeyên siyasî tenê ji sembolan çê nabin, belkî ji kesayetiyên (subjektan) çê dibin ku dikarin kêliya xwe ya dîrokî bigirin û fam bikin ku simbol ne dawîya wateyê ye, belkî destpêka wê ye. Veguhertina ji Newrozê wek cejn bo Newrozê wek projeyek, di rastiyê de ji mirovekê re diçe ku pêşî xwe ji nû ve pênase bike: ji beşdarê cejnê bo kiryarek, ji hilgirê bîranînê bo afirînerê pêşerojê.

Di vê veguherînê de, tenê şîrovekirina Newrozê têr nake, belkî divê wateya wê di nav bingeha jiyana rojane de ji nû ve were belavkirin. Wate ne tenê bi rojekê ve girêdayî bimîne, belkî bibe prensîbek ku di nav tevahiya demê de xebitê. Dema ku Newroz bibe ramanekî amade di biryarê, di tevgerê, di têgihîştina edaletê û di famkirina azadiyê de, wê hingê tenê dest pê dike ji bûyîna bûyerekê derketin û bibe çarçoveyek referansî. Di vê xalê de, projeya siyasî ji simbolê nayê qut kirin, belkî dibe dirêjahiya wê di asteke din de—astê ku ji cejnê derbas dibe berbi kirinê.

Lê ev rêbaz bi nakokiyêke têkildar re rû bi rû dimîne: her projeyêke siyasî, dema ku dest pê dike, ber bi diyarkirinê ve diçe—ber bi danîna sînor, avakirina rêz û sazî, û damezrandina pergalekê bi navenda û qanûnên xwe. Lê Newroz, di bingehe xwe de, li dijî navendê ye, û li dijî her formê ye ku dibe desthilatê girtî. Ji ber vê yekê pirs ev e: çawa dikare were hevkirin di navbera sembolekî ku domdar azadî dixwaze û projeyekê ku hewceyê aramî û sabitî ye? Çawa dikarin ava bikin bê ku em tiştê ku berê em li dijî wê bûn, ji nû ve hilberînin?

Ev paradoks ne bi rakirina wê tê çareser kirin, belkî bi birêvebirina wê. Wate bi hişmendiya domdar ku projeyek ne armançek dawî ye, belkî qonaxek e ku dikare were rexnegirtin, û ku simbol divê bibe ideolojiyêke girtî, na, belkî divê vekirî bimîne li hember rexne. Projeyek ku li ser Newrozê re wergirtina rewşa xwe ava dike, nikare kamilî claim bike, belkî divê di hundurê xwe de îmkanê pirsîn û rexnekirinê bigire, ji ber ku eslê Newroz ne tenê avakirina desthilatê ye, belkî parastina kapasîteya domdar a rexnekirina desthilatê ye.

Ji vir ve, veguherandina Newrozê bo projeyek siyasî ne tê wateya cewherandina wê di çarçoveyê sazûmanî de, belkî tê wateya kirina wê di tevgerêkî domdar de di navbera raman û pratîkê de, di navbera xewn û rastiyê de. Wate her tim divê tenêkek afirîner hebe di navbera ya heye û ya divê hebe de, di navbera ya hatiye bidestxistin û ya hîn ne hatiye bidestxistin de. Ev tenêk, heke bi hişmendî were rêvebirin, dikare ji nakokiyê bibe çavkaniya jiyane—ku projeyê ne bibe strûktûrek hişk, belkî bibe pergale dînamîk.

Di vê çarçoveyê de, aliyekî din jî derdikeve ku ne kêmtir girîng e: têkiliya nav xweçihî û giştî. Dema ku Newroz dibe projeyek siyasî, pirsên wê ji sînorê teng ê neteweyî derdikevin: gelo ew tenê îfadeya nasnameyek taybet dimîne, an jî dikare bibe modelekê berfireh, ramanek li ser azadiyê ku dikare bi yên din re jî were parvekirin? Ev pirs ne tenê siyasî ye, belkî têkildar e bi xwezaya sembolê: gelo ew girtî ye di nav komekê de, an jî vekirî ye li hember mirovahiyê?

Bersiva vê pirsê, horizonê projeyê diyarker dike. Ger Newroz tenê di sînorên neteweyî de bimîne, dibe ku nasnameyek ava bike, lê dibe ku ji avakirina horîzonteke berfireh re têk biçê. Lê heke ew wekî tecrubeyeke mirovî ji bo berxwedana li dijî zordariyê were pênasekirin, wê hingê dikare bibe pirek, ne sînor; bibe ramanek ku ji nasnameya teng derdikeve bêyî ku wê înkare bike.

Di encamê de, veguherîna ji cejneke neteweyî bo projeyê siyasî tenê gavêk berbi pêş ve nîne, belkî ceribandinek kûr e li ser îmkane me ya ramanê ku em bikarin sembolê derbasî çarçoveyên wê yên asayî bikin. Ew ceribandin e li ser vê yekê ku em bikarin wateyê hilgirin bêyî ku wê teng bikin, ava bikin bêyî ku wê bigirin nav girtîbûnê, û şewqa azadiyê zindî biparêzin di nav her formê de ku em ji wê re didin.

Bi vî awayî, Newroz jî, heta di kêliya veguherîna wê ya îmkankirî bo projeyê de jî, girêdayî dimîne bi pirsê xwe ya yekem: **Çawa dikare azadî bibe rastî, bêyî ku kapasîteya wê ya bûyîna xewnê wînda bike?**

Duyem: Ma dikare bibe projeyeke yekbûnê?

Dema ku ev pirs tê xistin, divê ew ne wek pirsê teknîkî li ser îmkana yekbûna erdnî an siyasî tenê were fam kirin, belkî wek pirsê ekzistensiyel li ser xwezaya yekbûnê bi xwe. Çi tişt civakek mirovî dike yek? Gelo ew sînore siyasî ye, an bîranîn e, an wate ye, an jî tecrubeyeke hevpar e di rûbirûbûna bi cîhanê re? Ji vir ve, fikirîna li ser Newroz wek projeyeke yekbûnê ne ji pêşwaziyeke amade dest pê dike, belkî ji hewldana famkirina vê yekê ye ku gelo simbol dikare ji rola xwe ya tenê îfadeya girêdanê derbas bibe û bibe horîzontek ku di nav wê de girêdan ji nû ve tê avakirin.

Newroz di asta xwe ya yekem de, amûrekî yekbûna hestî ye, keliyek e ku tê de kes li dor wateyek hevpar dicivin, ku cûdahiyên rojane ji hev vediqetîne û hestê wan ê ku ew beşek ji tevahiyeke mezin in ji nû ve çêdike. Ev fonksiyon hêsan nîne, ji ber ku yekbûn tenê bi saziyan nayê avakirin, belkî hewceyê bingehê hestî ye ku wateya wê pêk tîne. Lêbelê, ev yekbûn, her çiqas kûr be jî, di asta hestê de dimîne, ango di qadekê de ku heke nebe veguherandina wê bo strukturek domdar, dikare ji kirinê were qutkirin.

Li vir pirsê bingehîn derdikeve: gelo ev yekbûna simbolîk dikare bibe yekbûna siyasî? û gelo simbol, bi xwezaya xwe ya vekirî, dikare barê diyarkirinê yê ku her pêvajoya yekbûnê pêdivî pê heye hilgire?

Yekbûn, di qada siyasî de, tenê li ser hevrazîbûnê ne ye, belkî pêvajoyeke tevlihev e ku tê de sazîkirinê saziyî, qanûn, diyarkirina tîkiliyên hêzê, û rêvebirina cûdahiyên heye. Di vê wateyê de, ew ne tenê li ser ya ku dike yek tê ava kirin, belkî li ser awayê birêvebirina ya ku dike cudahî jî ava dibe. Lê simbol, wek Newroz, di qadekî din de dixebite: qada hevrazîbûna berfireh, ku di wê de detay ji bo wateya giştî tîne paşguh kirin. Ji vir ve, veguherandina wê bo projeyeke yekbûnê neçar dike ku ew bikeve nav qada diyarkirinê, ango ji qada vekirî bibe strûktûrek bi sînore tîkildar.

Lê ev pêvajoyê bê xetere nîne. Ji ber ku dema ku ji sembol tê xwestin ku bibe bingeha yekbûnê, ew neçar dibe ku nakokiyên ku ew bi xwe nehatiye avakirin hilgire. Ji ber ku ya ku di asta sembolîk de dike yek, di asta siyasî de dikare cuda be. Dibe ku hemû kes li ser cejna Newrozê li hev bikin, lê di heman demê de dikarin bi awayekî kûr li ser şiklê pergala siyasî, belavkirina hêzê, an jî pênasekirina berjewendiyên hevpar nakok bin. Ji ber vê yekê, sembol ji xalek hevrazîbûnê dibe qada nakokiyê, heke bi hişmendî were rêvebirin û ne were barkirin bi tiştek ku ji xwezaya wê zêdetir e.

Lêbelê, ne mimkune ku em paşguh bikin ku sembolên mezin di dîrokê de rolek girîng di avakirina yekbûnên siyasî de lîstin—ne ji ber ku bi xwe têr in, belkî ji ber ku bingehe hevpar çêdikin ku dikare li ser wan yekbûn were avakirin. Ew yekbûn nayên afirandin, lê dikin ku bibin mimkûn, ji ber ku ew zimanek hevpar û hestek destpêkî ya girêdanê pêdixin. Ji vî nêrînê ve, dikare li Newroz were nêrîn ne wek cîgirê projeya yekbûnê, belkî wek yek ji şertên sembolîk ên wê.

Lê ji bo ku ev şert bibe îmkaneke rastî, pêdivî ye ku têgihîştina yekbûnê bi xwe ji nû ve were pênasekirin. Heke yekbûn wekî hemanbûna tam were fam kirin, wê hingê wê ne mimkune be, ji ber ku cudahî beşek bingehin a her civakek mirovî ye. Lê heke ew wek çarçoveyek were fam kirin ku tê de cûdahî di nav sînorê kêmtirîn ê lihevhatinê de tê qebûlkirin, wê hingê ew bêtir mimkune dibe. Di vê xalê de, sembol dikare rolek girîng bilîze, ji ber ku ew pênaseyek yekane naferîne, belkî qadek hevpar vediheje ku di nav wê de xwendinê cuda dikarin bi hev re bijîn.

Di vê wateyê de, Newroz dikare bingehekê ji yekbûnekê ya cûda be: yekbûnekê ku li ser betalkirina cudahiyan nayê ava kirin, lê li ser pejiwandina wan di nav çarçoveyek hevpar de radibe. Yekbûnekê ku li hevnebûnê (wekhevî) nahê geriyan, lê li ser hevrêzkerinê; ne li ser yekbûn û tevlîbûnê (helandin), lê li ser hevbandorî û têkiliyê. Ev forma yekbûnê dibe ku li gorî xwezaya sembolê bêtir hevgirtî be, ji ber ku ji wê nayê xwestin ku xwe ji vekirîbûna xwe berde, lê belkî ev vekirîbûn tê bikar anîn û tê karandin.

Lêbelê, ev dîtin heta ku ne derbasî mekanîzmeyên pratîkî bibe, di astek teorîk de dimîne. Ji bo ku yekbûn bibe rastiyeke, ew pêdivî bi amûran heye: diyalog, saziyên civakî, qaîdeyên birêkûpêkkirina cudahiyan, û mekanîzmeyên biryargirtinê. Ev amûr nikarin rasterast ji sembolê werin wergirtin; divê bi awayek serbixwe bîn avakirin. Li vir, pirs dîsa vedigere ser elît û aktorên siyasî: gelo ew dikarin îmkanê sembolîk veguherînin bo avahiyek pratîkî, bêyî ku wateya ku ew jê dest pê kirine winda bikin?

Li aliyekî din, me astek din heye ku nikare bê hesibandin, ew jî têkiliya yekbûnê bi demê re ye. Yekbûn ne bûyereke e ku carekê qewimî, lê pêvajoyek domdar e ku hewceyê parastinê û nûkirina berdewam e, û hewceyê şiyana xwe-guhertinê bi guhertinên şert û mercan re. Lê Newroz di nav demek dîwarî (dûvdemî / dora-dor) de dixebite, demek ku her sal xwe dubare dike. Ma çawa dikare ev demê dora-dor bi demê domdar ê yekbûnê were girêdan? Ma çawa dikare kêliya pîrozbahiyê bibe kêliya damezrandinê, bêyî ku şiyana xwe-nûbûnê winda bike?

Bersiva van pirsan ne dikare amade be, ji ber ku ew bi rastiya guherbar û bi faktorên cûda ve girêdayî ye. Lê tişta ku dikare bê gotin ev e ku Newroz, ger bi kûrahî were nûwazkirin (nû-defînkirin), dikare ji tenê sembola nasnameyê û ji tenê kêliya pîrozbahiyê bêtir bibe. Ew dikare veguherî cihêkê ku tê de wateya yekbûnê ji nû ve tê avakirin—ne wek armancek dawî, lê wek pêvajoyek vekirî û guherbar.

Di encamê de, pirs ne ew e: gelo Newroz dikare bibe projeyek yekbûnê?

Lê: kîjan cure yekbûnê dikare ji Newroz derkeve bêyî ku li dijî xwe be?

Ji ber ku yekbûna ku li ser winda kirina wateyê tê avakirin, şiyana xwe ji berdewamiyê winda dike; lê yekbûna ku ji wateyê radibe, dibe ku vekirî bimîne, lê zindî dimîne.

Û bi vî awayî, Newroz di nav du îhtimalan de dimîne: an demek ku tê de mirov kom dibin bêyî ku bi rastî hev bibînin, an jî çarçoveyek ku tê de ew hev dibînin... bêyî ku cudahiyan xwe winda bikin.

Beşa bîst û duyem: Newroz û Konfederalîzma Demokratîk

Yekem: Xwendina Newrozê di ronahiya ramana siyasî ya nû de

Duyem: Pîrozbahî wek felsefeya hevjiyana aştiyane

Di nêvbera Newroz û Konfederalîzma Demokratîk de girêdanek ne tenê têkiliyek tesadufî ya di nav sembolek çandî û modelê siyasî de ye, lê belkî hewlek e ji bo lêgerîna formekê ku li derveyî nakokiya klasîk di nav azadiyê wek rizgarkirin û rêxistinbûnê wek pêdivî de derbas dibe. Ji ber vê yekê, gava Newroz di çarçoveya Konfederalîzma Demokratîk de tê fikirandin, mijar ne veguherandina sembolê bo desthilatdarî ye, lê belkî lêgerîna îmkanê avakirina formek siyasî ye ku ruhê sembolê nehilweşîne û ne kêmbike, lê belkî jê felsefeyek din a têgihîştina civak û desthilatdarî bi hev re biparêze.

Di pêvajoyên berê de xuya bû ku pirsgirêka bingehîn ew e ku her hewldanek ji bo veguherandina Newrozê bo projeyek siyasî bi xwezaya wî ya dijî-navendî re dikeve nakokiyê; ew xwezayê ku her cure monopoliya biryargirtinê an jî girtina azadiyê di nav avahiyek girtî de red dike. Lêbelê, modela Konfederalîzma Demokratîk, wek ku di teoriya xwe de tê pêşkêşkirin, îmkanekê dide ji bo derbasbûna vê girêkê, ji ber ku ew li ser dewleta navendî ya hişk nehatî avakirin, lê li ser torgilokek civakên hevkar radibe, ku tê de desthilatî tê belavkirin, ne ku tê navendîkirin, û tê de rêveberî wek rêveberiyek hevpar tê fêmkirin, ne wek monopole sazîyî.

Di vê çarçoveyê de, Newroz dikare ne wek sembolek ku li dewletekê digere, lê wek sembolek ku di vê modela siyasî de cihêkê nêzîkî xwezaya xwe dibîne, were xwendin. Agirê Newrozê ne tenê dawîya zordestiyê ragihîne, lê jî destpêka çarçoveyek nû nîşan dide ku li ser dubarekirina heman avahiya ku tê şikandin nayê avakirin. Ew banga formek rêxistinê ye ku ne dibe desthilatek girtî, lê belkî vekirî dimîne ji bo beşdarbûnê û nûvekirina berdewam.

Konfederalîzma Demokratîk, di vê wateyê de, ne tenê wek formek îdarî tê fêmkirin, lê wek guherînek di felsefeya siyasî de. Ew li ser vê fikrê radibe ku civak dikare xwe bixwe rêxistin bike bêyî hewcedariya navendekê ya serdest, û ku cûrbecûrî ne astengî li ser yekbûnê ye, lê şertê wê ye. Ev nêrîn bi xwezaya sembolîk a Newrozê re têkildar e, ku her tim ne wek yekbûnek ferzkirî, lê wek hevketinek azad di nav kesan de ku li ser wateyek hevpar kom dibin, bêyî ku taybetmendiyên xwe winda bikin.

Lêbelê, ev têkildarî ne tê wateya hevberdanek tam e, lê jî derfetê rexneyê vedike. Heman wek Newroz dikare di rewşa veguherandina xwe ya tenê ayînî de were vala kirin, Konfederalîzma Demokratîk jî dikare di rewşa fikrek îdealî de bimîne ger ne derbasî mekanîzmên rastîn ên pratîkî bibe ku bi tevliheviya hêz û berjewendiyan re reftê bike. Li vir, pirsgirêk du alî ye: çawa meriv dikare ruhê azadîxwaz ên modelê bipolarêze bêyî ku bibe heraşî? û çawa dikare rêxistinê ava bike bêyî ku vegere navendîbûnê ku ew dixwaze jê derkeve?

Bersiva vê pirsgirêkê ne di hîlbijartina yek alî de ye, lê di rêvebirina kêşeya di navbera wan de ye. Wek Newroz di nav xwe de kêşeyek di navbera bîranîn û dahatû, di navbera sembol û kirinê de hildide, Konfederalîzma Demokratîk jî kêşeyek di navbera azadî û rêxistinê, di navbera cûrbecûrî û yekbûnê de hildide. Û ev kêşe, li şûna ku wek kêmasî were dîtin, dikare bibe çavkaniya zindîbûnê, heke bi hişmendiyek rexneyî were rêvebirin ku red dike çareseriyên dawî, û vedihewîne derfetên guherîna berdewam.

Di vê çarçoveyê de, pêwendîya di navbera Newroz û siyasê de dikare ji nû ve were defîn kirin. Li şûna ku sembol tenê wek paşxaneyek çandî ya projeyek siyasî bimîne, ew dikare bibe pîvana rexneyî ya wê projeyê. Yanî Newroz, bi wan wateyên azadîxwaz ên ku tê de hene, dikare wek amûrek ji bo pirsîn û lêkolîna her cureyê desthilatdariyê were bikar anîn, heta jî wan formên desthilatdariyê ku bi navê wê tênê avakirin. Di vê rewşê de, sembol ne dikeve binê projeyê, lê belkî dibe beşek ji mekanîzmên rexneyî yên wê, her tim projeyê bi eslê xwe re tê bîra, û jê re asteng dibe ku xwe bigire.

Ji aliyekî din ve, Konfederalîzma Demokratîk îmkan dide ji bo ji nû ve fikirandina têgîna yekbûnê ya ku berê bi dewletê ve girêdayî bû. Ew yekbûnek nerm pêşniyar dike, ku li ser hevahengiyê radibe ne li ser tevlihevkirina tam, û li ser pejirandina cûrbecûrî ne li ser rakirina wê. Ev form dikare bêtir li gorî xwezaya Newrozê be, ku her tim ne wek nasnameyek yekalî ya girtî, lê wek ezmûnek civakî ya vekirî ya li ser cudahiyan hatiye avakirin.

Lêbelê, pirsê girîng ev e: gelo ev hevbendî dikare veguherî rastiyeke, an jî dê tenê di astek teorîk de bimîne? Bersiv li ser şiyana aktoran digere ku van ramanan veguherînin pratîkên têgihîştbar, û li ser amadebûna wan ji bo hilgirtina kêşeyên ku ji vê modelê derdikevin. Modelên ku dixwazin avahiyên kevî derbas bikin, ne hêsan têne avakirin; ew hewceyê ceribandîna, xeletiyên û nîrxandîna berdewam in.

Di encamê de, girêdana di navbera Newroz û Konfederalîzma Demokratîk de ne hewlek e ji bo veguherandîna sembola bo formek siyasî ya dawî, lê ji bo vekirîna çarçoveyek nû ya fikirandinê ya siyasî ye. Çarçoveyek ku di wê de desthilatî ne armançek e, lê amûrek e; rêxistin ne bend e, lê îmkan e; û azadî ne slogan e, lê pratîkek rojane ye.

Bi vî awayî, Newroz ne hewce ye ku bibe dewlet, lê dibe ku di Konfederalîzma Demokratîk de cihêkê nêzîkî ruhê xwe bibîne; cihêkê ku ew na veguherîne desthilatdarî, lê rê dide ku ew wek wateyek zindî di dilê siyasî de bimîne.

Lêbelê, ev hevbendî, her çend di astek teorîk de xurt be jî, li ser şiyana rastiyeke ya ku fikir bêyî xerabkirîna qebûl bike ve girêdayî ye. Ji ber ku her modela siyasî—her çend nerm an jî pîralî be—hewceyê balansa hundirîn e, û heke vê balanse wînda bike, xetera wê heye ku ber bi navendbûnê ve şemitîne. Li vir, astengiya rastîn ew e ku ruhê Newrozê wek hêzek rexneyî ya domdar di nav projeyê de were parastin, ne wek sembolek ku ji bo rastkirîna îstîqrarê ya dawî tê bikar anîn.

Yekem: Xwendina Newrozê di ronahiya ramana siyasî ya nû de

Xwendina Newrozê di ronahiya ramana siyasî ya nû de ne tenê veguherandina wî di nav çarçoveyek îdeolojîk a nû de ye, lê belkî pirsîna awayê ku em têkiliya di navbera sembol û siyasê, di navbera bîranîn û dahatû, û di navbera kirina hevpar û avahiya desthilatdariyê de têgihîştin. Ramana siyasî ya nû siyasê ne tenê wek rêveberiya dewletê an jî şerê ser desthilatdariyê di nav sînorên wê yên kevneşopî de dibîne, lê belkî wek belavkirina domdar a wateyê, ji nû ve defîn kirina têkiliyên civakî, û ji nû ve avakirina têgîna însan di nav qadê giştî de. Ji vir ve, Newroz ji tenê sembolek çandî an jî pîrozbahiyek kevneşopî derbas dibe û dibe materyalek fikrî ku dikare di ronahiya vê guherîna kûr a wateya siyasê de ji nû ve were xwendin.

Ramana siyasî ya kevneşopî bi gelemperî sembolên mezin di nav fonksiyonên diyarkirî de têqez dikir: an wek amûrên mobilîzasyonê, an wek hêmanên nasnameyê, an jî wek parçeyên rewa (legitimî). Lê ramana siyasî ya nû hewl dide ku ji vê tengkirinê derbas bibe, bi têgihîştina sembolan wek qadên vekirî yên wateyê, ku bi rastiyê re têkildar dibin bêyî ku di wê de têqez bibin. Di vê çarçoveyê de, Newroz ne wek bûyerek bi wateyek sabît tê dîtin, lê wek avahiyek dîrokî ya wateyî ya hereketdar, ku wateyên wê bi guhertina şert û mercên dîrokî û civakî re diguherin. Ew ne tenê tiştê ku tê pîroz kirin e, lê jî awayê ku her car tê ji nû ve fikirandin e.

Yek ji herî girîng guherînên ku ramana siyasî ya nû pêşkêş dike, veguheztina ji fikra “navend” ber bi fikra “torê” ye, û ji mantiqa dewleta hiyerarşîk ber bi mantiqa têkiliyên piralî û tevlihev. Ev guherîn çarçoveyek nû ji bo têgihîştina Newrozê vedike, ji ber ku ew jê re azadiya fikra navendî ya yekane an jî dîrokeke yekane dide, û dike ku bibe qadek hevpar ji bo cûrbecûr xwendin û tecrubeyan. Ji ber vê yekê, Newroz ji sembolek ku wateya xwe ji jor ve tê ferzkirin derdikeve, û dibe qadek ku wateya wê ji jêr ve, bi têkiliya civakî û çandî ya domdar, ji nû ve tê hilberandin.

Di vê çarçoveyê de, dikare Newroz wek nimûneyek pêşîn a tiştê ku em dikarin jê re “demokrasiya sembolîk” bibêjin were dîtin;

ango rewşek ku tê de wate ne tê monopolkirin, lê bi hev re tê hilberandin, û her tim vekirî dimîne ji bo ji nû ve şîrovekirinê. Ev têkildar e bi yek ji prensîbên bingehîn ên ramana siyasî ya nû, ku red dike ku rastîya siyasî an çandî ji aliyekê ve were monopolkirin, û tekez dike ku wate ne tê dayîn, lê di pêvajoyek domdar a têtikiliyê, gotûbêj û nakokiya sembolîk de tê hilberandin.

Lêbelê, ev têtigihîştin ne tê wateya rakirina aliyê dîrokî yê Newrozê, lê berevajî wê, tê wateya veğerandina wî di nav çarçoveyek pir tevlihev de. Ramana siyasî ya nû dîrokê wek arşîvek girtî nabîne, lê wek qadek zindî ya îmkanan dibîne ku dikare ji nû ve were çalak kirin. Ji vir ve, Newroz ne tenê wek bîranîna bûyerek efsanewî an jî dîrokî tê xwendin, lê wek îmkaneke domdar ji bo ji nû ve fikirandina têtikiliya di navbera însan û desthilatdariyê, di navbera xwezayê û siyasê, û di navbera dem û çerxa civakî de.

Di nav vê xwendina Newrozê de ya li gorî ramana siyasî ya nû, yek ji herî girîng guherînan ew e ku ew ji dualîtiya “qerisandin” û “bikaranînê” tê rizgarkirin. Yanî an ew wek mîraseke sabît û neguhêrbar tê cemidandin, an jî wek amûreke siyasî ya demkî tê bikar anîn. Lê xwendina li gorî ramana siyasî ya nû ew dikeve nav qada sêyemîn: qada wateya vekirî, ku tê de sembol ne milkiyeta kesek e, ne jî di fonksiyonekê de tê tengkirin, lê di nav hereketek domdar de di navbera şîroveyên cûda de dimîne.

Li vir, aliyê rexneyî yê kûr ê vê xwendinê xuya dibe. Ramana siyasî ya nû ne tenê sembolan ji nû ve şîrove dike, lê her wiha avahiyên ku van sembolan diafirînin û wan ji nû ve hilberînin jî tê pirsîn. Ji ber vê yekê, xwendina Newrozê di vê çarçoveyê de nikare ji rexnekirina formên desthilatdariyê yên ku hewl didin wî di bin kontrolê de bigirin cihê bibe—çawa dewlet, çawa îdeolojî, an jî çawa kevneşopiyên hişk. Hemû van forman ber bi sabîtîkirina wateyê ve diçin, lê xwezaya Newrozê, di vê têtigihîştinê de, li ser derbaskirina her cure sabîtîkirinê radibe.

Ji aliyekî din ve, ev çarçoveya nû îmkaneke dide ji bo ji nû ve fikirandina têtikiliya di navbera kes û civakê de. Di têtigihîştinê kevneşopî de, civak wek têtikiliyeke yekreng tê dîtin ku li ser semboleke hevpar kom dibe. Lê ramana siyasî ya nû civak wek qadeke puralîst dibîne, ku tê de cudahî û dijberî dikarin bi hev re

bijîn bêyî ku werin rakirin. Ji vir ve, Newroz ne dibe amûrek ji bo helandinê (rakirina cudahiyan), lê çarçoveyek ji bo pejirandina wan di nav yekbûnek ne zorî de; yekbûnek ku li ser hevahengiyê radibe ne li ser betalkirina cûdahiyên.

Ev guherîn di xwendinê de jî çarçoveyek nû ji bo têgihîştina azadiyê vedike. Li şûna ku azadî tenê wek kêliya qutbûna ji bendê were fêmkirin, ew dikare wek pêvajoyek domdar a ji nû ve defin kirina têkiliyên civakî û siyasî were dîtin. Di vê çarçoveyê de, Newroz dibe îfadeyek ji vê pêvajoyê, ne tenê wek kêliya teqîna dîrokî, lê wek bîranîneke domdar ku îmkanê ji nû ve destpêkirinê, ji nû ve fikirandinê û ji nû ve avakirinê dide.

Di encamê de, xwendina Newrozê di ronahiya ramana siyasî ya nû de ne definîsyonek dawî pêşkêş dike, lê zincîreyek pirsan vedike ku wî dixê nav navenda nîqaşa hevdem a li ser siyasêt û wateyê. Ew ne dibe tenê sembola dîrokê, lê dibe çarçoveyek ji bo fêmkirina dahatû, ne wek tiştê amade, lê wek qadek vekirî ji bo ji nû ve avakirinê.

Bi vî awayî, pirs ne ew e: Newroz çi wateyê dide?

Lê ew e: di cîhanek ku nema sabît e, û di ramana ku nema qebûl dike sabîtûnê, ew dikare çi wateyên din bibîne

Duyemîn: Cejn wek felsefeya hevjiyanê

Gava ku em li cejnê dinêrin wek tenê rîtûelek civakî ya ku di demek diyarkirî de dubare dibe, ew di forma xwe ya derveyî de tê tengkirin: pîrozbahî, simbol, rîtûel, û bîranînek civakî ya ku di kêliyê dorî de ji nû ve tê bîranîn. Lêbelê, ev têgihîştina serhestî aliyê kûr ê ku cejn di avahiya xwe ya çandî, antropolojîk û siyasî de hilgirtiyê qels dike. Ji ber ku ew dikare wek formek ji “felsefeya hevjiyanê” were xwendin, ango ew çarçoveya nedîtbar ku dihêle cûrbecûr kes di nav kêliyê hevpar de nêzîk bibin, bêyî ku ji wan were xwestin ku bibin heman an jî cudahiyan bingehîn ên xwe terik bikin.

Cejn, di bingehê xwe de, ne tenê pîrozbahiyek li ser borî ye, lê belkî ji nû ve rêxistinkirina demkî ya têkiliyên civakî ye; tê de

tengaviyên rojane kêmtir dibin, pevçûnên simbolîk têne rawestandî, û têngîna civakê wek qadek hevjiyanê ji nû ve tê hilberandin. Di vê wateyê de, cejn ne tenê bûyereke e, lê ezmûnek civakî ye ku awayê jiyanê bi “yê din” re ji nû ve defîn dike, ne bi rakirina cudahiye, lê bi paşxistin, vegirtin, an jî ji nû ve çarçovekirinê di nav çarçoveyek wateyî ya hevpar de.

Ji vir ve, em dikarin cejnê wek kêliyek felsefîk a rastîn binirxînin, ji ber ku ew nîşan dide ku hevjiyan ne li ser hevahengiya tam ava dibe, lê li ser şiyana rêvebirina cûrbecûrî radibe. Di cejnê de, komên cûda di nav qadek simbolîk ya hevpar de li hev dicivin, ku tê de nasnameyên cûda bêyî ku hevser nebin bi hev re di nav têtikiliyê de ne, û bîranîna kesane bi bîranîna kolektîf di xalek demkî ya hevpar de têtikildar dibin. Ev hevketin ne tê wateya rakirina tengaviyên kûr ên ku dibe di jiyana rojane de hebin, lê belkî ew qadek demkî diafirîne ku tê de îmkanê jiyana hevpar ji nû ve tê keyalkirin.

Eger em li vî çarçoveyê li Newrozê binêrin, ew tenê wekî cejneke ku xwedî kokên dîrokî an esotîk e xuya nake, lê wekî werzîşek dubarekirî ya li ser hevjiyana civakî. Ew demek e ku tê de têtikilîya di navbera mirovan û hawîrdorê de, di navbera ferd û civakê de, û di navbera xweza û civakê de ji nû ve tê çêkirin. Cejna Newrozê, bi wê simbolîka nûbûn û vejandinê ya ku di xwe de dihevwîne, ne tenê bibîranîna bûyereke kevn e, lê di heman demê de îfadeya xwestina domdar a ji bo avakirina jiyana hevpar li ser bingehekî vekirîtir û zindîtir e.

Lê belê felsefeya hevjiyanê ya ku cejn pêşkêş dike ne felsefeyeke îdealî an jî bê nakokî ye. Ew li ser “rawestandina demkî ya şer û nakokîyan” ava dibe, ne li ser çareserkirina wan bi awayekî dawî. Ev jî wê dike felsefeyeke realist di bingehe de, ji ber ku ew nakokî ji holê radike namîne, lê belê hebûna wê di çarçoveyê hevpar de rêk dike. Di cejnê de, nakokiyên civakî û siyasî winda nabin, lê belê di nav demekî simbolîk de ji nû ve têtin avakirin ku tê de awayekî din ê têtikiliyê di navbera mirovan de derdikeve holê—têtikiliyek ku li ser naskirina hevdu ava dibe, her çend demkî be jî.

Ji vî aliyê ve, dikare were gotin ku cejn me hîn dike ku hevjiyan ne rewşeke sabît e, lê pratîkeke domdar e, û ku civak ne li ser

yekbûna tevahî tê avakirin, lê li ser şiyana jiyana di nav cihêrengiyê de bêyî ku ev cihêrengî bibe qutbûnek domdar. Ev ders, her çend di xuyê de sade be jî, di hundirê xwe de kûrahiyeke felsefî ya mezin dihewîne, ji ber ku ew wateya “yekbûnê” ji nû ve diyar dike—ne wekî hilweşandina cihêrengiyê, lê wekî çarçoveyek ku dihêle ew cihêrengî bidome bêyî ku biteqe.

Felsefeya hevjiyanê ya ku cejn eşkere dike me dixê ber pirsêkî bingehîn: mirov çawa dikare bi “din” re bijî bêyî ku hewl bide wê xwedî bike an jî ji holê rake? û çawa dikare demê simbolîk ê cejnê pencerekê vekirî li ser demeke civakî ya nermtir çêbike, demek ku ne tenê li ser şerê domdar be û ne jî li ser helandinê ya bi zorê? Di vî çarçoveyê de, cejn dibêje laboratorek civakî ya piçûk ji bo fikra mezin a avakirina civakê e ku ne tenê bi qanûn û saziyan tê rêvebirin, lê her wiha bi simbol û wateyên hevpar jî.

Lêbelê, ev felsefe bê sînor nîne. Ji ber ku cejn demeke demkî ye, bandora wê li ser jiyana rojane tenê parçeyî dimîne, heke ew negihîje şûnda wê bibe wijdanek domdar ku di jiyana rojane de jî xwe nîşan dide. Heke hevjiyan tenê di demê cejnê de bisekine, bêyî ku berdewam bibe piştî wê, ew tenê ezmûnek simbolîk a xweşik dimîne, lê ne têra guhertina bingeha têkiliyên civakî dike. Li vir pirsê rastîn derdikeve: çawa dikare demeke demkî ya hevjiyanê bibe hişmendiyeke domdar li ser cihêrengiyê?

Di vî çarçoveyê de, Newroz dikare ne tenê wekî cejn bê xwendin, lê wekî nîşanek ji bo derfeteke berfirehtir: derfeta avakirina felsefeyê jiyanê ku hevjiyan wekî prensîb dibîne, ne wekî demekî awarte. Felsefeyek ku cihêrengiyê wekî xetere nabîne, lê wekî şertê dewlemendiya mirovî dibîne, û pluralîteyê wekî pirsgerêk nabîne, lê wekî çavkaniya zindîbûna civakî dibîne.

Bi vî awayî, cejn ji demeke tenê ya pîrozbûnê dibe ramanek li ser awayê jiyana hevpar, û ji demek simbolîk dibe pirsêk vekirî li ser wateya xwe ya civakê. Di vî pirsê de, felsefe û siyaseta, simbol û rastî, cejn û jiyana rojane li hev dicivin, di hewldana domdar de ji bo ji nû ve diyarkirina wê yekê ku em çawa dikarin di cîhanek ku her dem diguhere de bi hev re bijî.

Beşa sêyem û bîst û sêyem: Newroz û cîhan

Yekem: Pejirandina navneteweyî

Duyem: Newroz wek mîrasedek mirovahî

Dema em “Newroz” li ber têgîna “cîhanê” danin, em tenê qada wî ne li aliyê erdnî yê geogragîk fireh nakin, lê em di heman demê de cihê wî di nav avahiya nîşaneyî ya mirovê hemdem de ji nû ve dîrokî dipirsin. Ji ber ku cîhan îro êdî ne tenê qada erdnî ya hevber e, lê bûye toriya qels û girêdayî ya tevliheviyên çandî, siyasî û aborî, ku tê de nîşane wekî kel û mel têne guheztin, wate wekî agahdarî têne veguhestin, û nasname bi awayekî domdar di bin zexta gerdûnîbûnê û lezbûna demê de ji nû ve têne çêkirin. Di vê çarçoveyê de, pirs êdî ne ev e: “Newroz li ku ye?”, lê belê: “Çawa Newroz dikare li cîhanekê ku êdî sînorenê hişk ên wateyê nas nake, hebûna xwe bidomîne?”

Newroz, di bingeha xwe de, ne nîşaneyekê herêmî ya girtî bûye, lê ji destpêka xwe ve hêzeke gerdûnî hilgirtiye ku ji cihê yekê derbas dibe. Ew bi dorhêla xwezayê ve girêdayî ye, bi nûbûna biharê, bi vejandina jiyane piştî rawestandîne, û ev wate ne taybetî ne ji komekê re, lê zêdetir têkildar in bi tecrubeya giştî ya mirovî re di têkiliya wî de bi dem û hebûnê re. Ji vir ve, şiyane wî ji bo veguheztîne ber “cîhanê” ne tiştêkî nû ye, lê di nav avahiya nîşaneyî ya xwe de veşartî ye, ji ber ku ew li ser ramanê nûbûnê ava bûye, ne li ser ramanê girtîbûnê.

Lê veguheztina nîşaneyê ji herêmî ber gerdûnî ne pêvajoyek sade an xetî ye, lê rêyekî tevlihev e ku di bin şirovekirin, adaptasyon û ji nû ve hilberandinê de dixebite. Dema Newroz tê nav qada cîhanê, ew êdî wekî berê namîne, lê bi rêzek ji guhertinan re tê rastbûn: ew ji kevneşopiyek herêmî dibe bûyereke çandî, ji pratîkek civakî dibe nîşaneyek ji nasnameyên piralî, û ji tecrubeya jiyane dibe madeyek ji bo pêşkêşkirin û bazirganiyê. Ev guhertin di xwe de paradoksek bingeîn hildigire: her çiqas zêdetir nîşane li cîhanê belav dibe, ew qas xetereya windakirina taybetmendiya

xwe ya bingehîn zêde dibe, û di heman demê de şansê dîtina wê ji nû ve di şert û mercên ku berê tê de nebûye jî zêde dibe.

Cîhana hemdem, di xwezaya xwe de, meylê wê heye ku nîşaneyan veguherîne elementên ku dikarin bên bazirganiyê. Di vê çarçoveyê de, Newroz dikare bibe “nîşaneya çandî” ku di qada gerdûnîbûnê de wekî beşek ji cihêbûna mirovahî tê pêşkêşkirin. Lêbelê, ev temsîl, her çiças di warê qebûlkirina cihêbûnê de girîng be jî, dikare nîşaneyê kurt bike heke ji şert û mercên dîrokî, civakî û siyasî yên wê were qutkirin. Li vir, nivîndariya di navbera “gerdûnîbûn wekî qebûlkirin” û “gerdûnîbûn wekî kurtkirin” de xuya dibe.

Lê di aliyê din de, ev veguheztiya ber “cîhanê” derfetek din jî pêşkêş dike ku kêma ne girîng e, û ew jî ji nû ve xwendina Newrozê ye li derveyî sînorên wê yên kevneşopî, wekî tecrubeyek mirovî ya hevpar ku bi pirsgirêkek kûrtir re têkildar e ji nasnameya herêmî, û ew pirsgirêk jî têkiliya di navbera mirov û demê de ye, di navbera fanîbûn û nûbûnê de, di navbera zordestî û vejandinê de. Di vê astê de, Newroz êdî ne xwediyê erdnîyêkê yekane ye, lê bûye pirsêk vekirî ku dikare bi tecrubeyên çandî yên cihêreng ên cîhanê re têkilî çêbike, her yek ji wan wê bi awayekî xwe wê şîrove bike.

Gerdûnîbûn, her çiças xetereyên yekgirtina çandî jî bi xwe re tîne, di heman demê de derfetên bêhempa jî vedike ji bo ji nû ve hilberandina wateyan. Belavbûna nîşaneyan ne hewce dike ku wate wînda bibe, belkî dikare tê wateyê ku ew dikevin nav dialogek berfirehtir bi tecrubeyên din re. Li vir, Newroz dikare ji nîşaneyek herêmî veguherîbibe xala hevderketinê di navbera çandên cihêreng de, ne wekî modelê ku ferz dike, lê wekî ramanek ku tê guheztin û veguhestin. Ramanan li ser nûbûnê, li ser şikandina rawestandîbûnê, li ser îmkanê destpêkek nû.

Lêbelê, ev veguheztiya ber “cîhanê” pirsêk girîng jî radixe ser nasnameyê: gelo dikare nîşane zindî bimîne dema ku ew ji şert û mercên xwe yên orîjînal derdikeve? An jî jiyana wê bi girêdana wê ya kûr bi cihê ku tê de hatiye çêkirin ve girêdayî ye? Bersiv ne hêsan e, ji ber ku nîşane ne hebûnên hişk in, belkî hebûnên wateyî ne ku bi guhertina karanîna wan diguherin. Her çiças

nîşane ber bi şert û mercên nû ve diçe, ew xwe ji nû ve çêdike bi awayekî din, bêyî ku bi tevahî ji rehê xwe qut bibe.

Di vê wateyê de, dikare were gotin ku Newroz di cîhanê de ne yek guhertoyek e, belkî gelek guhertoyên hevdem in ku bi hev re dijîn: Newroza herêmî ya girêdayî bi bîranîn û dîrokê re, Newroza çandî ya ku di qada cihêrengiyê de tê pêşkêşkirin, û Newroza felsefîkî ya ku wekî ramanek li ser dem û hebûnê ji nû ve tê şîrovekirin. Ev cihêrengî ew qas nazike, ne ku wî lawaz dike, belkî dikare dewlemend bike, heke bi awayekî têgihîştî were mamelayê kirin ne wekî devijî ji xwezaya wê.

Lê dijwariya rastîn di wê yekê de ye ku em çawa kûrahiyê parêz bikin di nav belavbûnê de. Cîhan meyl dike ku nîşaneyan sade bike ji bo hêsankirina belavbûnê, lê nîşaneyek kûr hewce dike ku parçeyek ji nezelalîyê, ji qelewiye, û ji girêdana wê ya bi tecrubeyek dîrokî ya taybetî re bimîne. Ji vir ve, peywira fikirînê li ser Newrozê di astê cîhanî de ne ew e ku ew giştî bike, belkî ew e ku tensiyona di navbera herêmî û gerdûnî, di navbera taybet û mirovahî de parêz bike.

Di dawiyê de, pirs êdî ne ev e: gelo Newroz dikare bibe gerdûnî? Belkî pirs ev e: çawa dikare bikeve cîhanê bêyî ku wînda bike şiyana xwe ya ku bibe pirsê li ser wateyê, ne tenê wêneyek di arşîva çandan de?

Ji ber ku nîşaneyên ku bê hişmendiya rexneyî dikevin cîhanê dikevin wêneyan, lê nîşaneyên ku bi tensiyona cîhanê re hişyar in, zindî dimînin... heta ku ew diguherin jî.

Yekem: Qebûlkirina navneteweyî

Gotina li ser “qebûlkirina navneteweyî” ya Newrozê divê ne wekî pirsgirêkek protokolerî were têgihîştin ku tenê bi vegirtina wê di salnameyên neteweyên yekbûyî de an jî bi nasandina wê wekî cejneke fermî ve girêdayî ye, belkî wekî kêlikek têgihîştina nîşaneyê ku têketina wê ya di qada rewya ya nîşaneyî ya gerdûnî de ye, yanî veguheztina wê ji pratîkek çandî ya herêmî an navçeyî ber bi beşek ji bîranîna mirovahî ya hevpar ve, ku pergala navneteweyî wê wekî vegotinek ji cihêrengiya çandî ya mirovahî qebûl dike.

Newroz, di rêça xwe ya dîrokî de, pêvajoyek dirêj a têkiliyê bi dorhêlên çandî û siyasî yên cihêreng re derbas kiriye, ji erdnîgariya kurdî, farisî û navend-asyayî heta qada berfirehtir a di nav cîhana hemdem de, heta ew bûye amade di gelek şert û mercên civakî û çandî de. Lêbelê, ev hebûn ne her tim bi awayekî fermî li astê navneteweyî hatibû qebûlkirin, belkî ji bo demek dirêj di sînorê pratîka gelêrî û pîrozbahiyê ya herêmî de maye, berî ku hêdî hêdî dest pê bike ketina qada qebûlkirina damezrandî, bi taybetî bi veguheztina wê ber bi bûyereka ku hin rêxistinên navneteweyî û axaftinên çandî yên transneteweyî wê qebûl kirine.

Lê qebûlkirina navneteweyî, di bingeha xwe de, ne tenê ragihandinek qanûnî an îdarî ye, belkî pêvajoyek ji nû ve pênasikirina nîşaneyê di nav pergala gerdûnî ya wateyan de ye. Ji ber ku dema ku rêxistinek navneteweyî nîşaneyekê qebûl dike, ew tenê hebûna wê qeyd nake, belkî cihê wê di nexşeya çanda gerdûnî de ji nû ve çêdike, û wateyeke zêde pê dide ku ji şert û mercên wê yên orîjînal derbas dibe. Li vir paradoksek bingehîn xuya dibe: ji aliyekê ve qebûlkirin ji Newrozê re amadebûnek berfirehtir û rewya nîşaneyî dide, lê ji aliyê din ve dikare wî xeter bike ku bêneutralkirin, yanî veguherîna wê ber bi nîşaneyek “bi çandê bêalî” ku tenê di lîsteya cihêrengiyê de tê qeyd kirin bêyî ku tûndiya wê ya dîrokî an siyasî biparêze.

Ev tensiyona di navbera qebûlkirin û vala kirinê de ye ku xwezaya têkiliya di navbera Newroz û cîhanê de diyar dike. Cîhana hemdem, bi rêxistinên xwe yên çandî û siyasî, meyl dike ku nîşaneyan di

nav çarçoveyek “cîhanîbûna çandî” de rêk bixe; çarçoveyek ku ji aliyê prensîbê ve girîng e ji ber ku cihêrengiyê qebûl dike, lê di heman demê de dikare nîşaneyan ji nû ve hilberîne wekî tiştên pêşandanê, ne wekî hêzên zindî yên ku wateyên rexneyî an azadîxwaz hilgirin. Li vir pirs radibe: gelo Newroz wekî hêzek wateyê tê qebûlkin, an wekî bermahiyek çandî ya xweş ku dikare di arşîva mirovahiyê de were tomarkirin?

Qebûlkirina rastîn tenê bi tomarkirina navekî pêk nayê, belkî dema ku rê dide nîşaneyê ku şiyana xwe ya hilberandina pirsê biparêze ew pêk tê. Heke Newroz were veguheztin ber bi tenê nîşaneyek cîhanî ya pîrozbahiyê, dibe ku beşek ji hêza wê ya rexneyî winda bike. Lê heke ew wekî tecrubeyek dîrokî ya zindî were qebûlkin ku di hundurê xwe de pirsên li ser azadî, dem, û desthilatî digire, wê hingê ev qebûlkin dikare bibe formek dewlemendkirina hevpar di navbera herêma û gerdûnê de.

Ji vir ve, dikare were gotin ku qebûlkirina navneteweyî ne dawiya pêvajoyê ye, belkî destpêka pêvajoyek din a pêçandîtir e. Ew nîşaneyê vedike ber bi cîhanê ve, lê di heman demê de ew dixê nav torêk ji hêvî û şîroveyan ku dikarin ji nû ve wî şêwaz bikin. Ji ber vê yekê, parastina rastiya wateyê karek e ku kêma ne girîng e ji qebûlkirina xwe, ji ber ku qebûlkin bê kêra dikare veguherîbibe formek sadekirina nîşaneyî.

Newroz, dema ku dikeve qada qebûlkirina navneteweyî, ne hewce ye ku nasnameya xwe winda bike, lê dikeve nav ceribandinek nû: ceribandina şiyana zindî mayînê di nav pergala gerdûnê de ku meyl dike nîşaneyan dabeş bike û di çarçoveyên diyarkirî de bi cih bike. Di vê ceribandinê de, hêza wê ne tenê bi berfirehbûna wê tê pîvandin, belkî bi şiyana wê ya domandina pirsê ku ji wê derketiye: pirsê ji nûbûnê, pirsê ji azadiyê, û pirsê ji têkiliya di navbera mirov û demê de.

Bi vî awayî, qebûlkirina navneteweyî ya Newrozê tenê bûyerek dîplomatîk an çandî nîne, belkî kêliyek veguherînê ye di xwezaya nîşaneyê de, kêliyek ku di wê de ew ji nû ve tê pênasekirin di navbera “beşek ji mîrata mirovahî” û “hêzek felsefîkî ya zindî” de ku dikare cîhanê bipirse li şûna ku bê deng di nav wê de were helandin.

Duyem: Newroz wekî mîrasa mirovahî

Dema ku Newroz wekî “mîrasa mirovahî” tê dabeşkirin, em li ber vê yekê ne tenê li ber şîrovekirinek çandî ya bêguneh an bêalî ne, belkî li ber pêvajoyek felsefîk û damezrandî ya tevlihev in ku nîşaneyê dikeve nav pergala gerdûnî ya ku hewl dide bîranîna mirovahî di çarçoveyek parastin, tomarkirin û qeydkirinê de rêk bixe. Ji ber vê yekê, têgîna “mîrasa mirovahî” ne tenê qebûlkirina nirxek çandî ye, belkî di heman demê de ji nû ve avakirina têkiliya di navbera rabirdû û niha, di navbera herêmi û gerdûnî, û di navbera tecrubeya zindî û temsîla nîşaneyî de ye.

Daxistina Newrozê di nav vê çarçoveyê de tê wateya, pêşî qebûlkirina wê ku ew ne taybetîya erdnîgariyek an gelêk tenê ye, belkî beşek ji bîranîna berfireh a mirovahiyê ye ku di dîrokê de gelên cihêreng tê de parve dikin, her çend awayên pêkanîna wê cihêreng bin. Ev qebûlkirin, di xuyayê de, gavek girîng e ber bi azadkirina nîşaneyê ji girtina teng a neteweyî, û veğerandina wê di nav çarçoveyek mirovahî ya berfireh de ku cihêrengiya çavkaniyan û guhertoya wê ya cihêreng qebûl dike. Dema ku Newroz bibe “mîrasa mirovahî”, ew ji nû ve tê pênasekirin wekî tecrubeyek hevpar di beramberî demê de, di pîrozbahiyê ya nûbûnê de, û di ji nû ve avakirina têkiliya di navbera mirov û xwezayê de.

Lêbelê, ev veguherîn, her çend ji aliyê nîşaneyî ve girîng be jî, bê pîrsgirêkên kûr nîne. Dabeşkirina nîşaneyan di çarçoveyek “mîras” de di nav xwe de wateyê têgihîştina wan di nav pergala demî ya diyarkirî de digire, yanî veguheztina wan ji pratîkek zindî ber bi mijarek parastinê. Mîras, gelek caran, wekî tiştê ku divê were parastin ji guhertinê tê dîtin, ne wekî tiştê ku divê di rewşa guhertinê ya domdar de bimîne. Li vir tensiyonek bîngêhîn xuya dibe: Newroz, di bîngeha xwe de, ne têgehek bêdeng e, belkî pratîkek nûbûnê ya zindî ye, lê mîras, di şiklê xwe ya damezrandî de, meyl dike ber bi sabîtîkirina wateyê ji bo parastina wê.

Ji vî aliyê ve, dikare were gotin ku veguheztina Newrozê ber bi “mîrasa mirovahî” di xwe de paradokseke duqatî digire: ji

aliyekê ve ew ji wî re parastinek nîşaneyî li dijî winda bûnê dide û hebûna wê di hişê gerdûnî de zêde dike, lê ji aliyê din ve dikare wî bike xeter ku bibe nîşaneyek muzeyî, yanî nîşaneyek ku tê pîroz kirin, lê hêdî hêdî ji hêza xwe ya zindî û şiyana hilberandina wateyê di niha de tê qut kirin. Dema ku nîşaneyek dikeve nav “berhevoka çandî ya gerdûnî”, dibe ku wekî bermahiyek xweş ji rabirdû were dîtin, ne wekî hêzek fizîkî ya ku niha çêdike.

Lêbelê, ev dabeşkirin ne tenê bi aliyê neyînî tê sînorkirin, ji ber ku qebûlkirina Newrozê wekî mîrasa mirovahî dergehên nû jî vedike ji bo ji nû ve ramanîna wê ji derveyî sînorên teng ên nakokiya nasnameyî. Ew dihêle ku ew ji nîşaneyek sînorkirî di çarçoveyên neteweyî an siyasî de veguhere ber bi qada hevpar a ramandinê li ser mijarên berfireh ên mirovahî, wek têkiliya bi demê re, wateya nûbûnê, û şiyana destpêkek nû.

Di vê wateyê de, Newroz bibe xalek têkiliyê di navbera herêmi û mirovahî, di navbera taybet û giştî, û di navbera dîrokî û gerdûnî de. Lê dijwariya rastîn di parastina vê aliyê zindî de di nav çarçoveya “mîras” de ye. Ji ber ku rêxistinên navneteweyî, dema ku nîşaneyan dabeş dikin, meyl dikin wan qeyd bikin, rêk bixebitin û awayên pêkanîna wan sabît bikin, ku ev dikare qada guhertinê ya ku jiyane dide nîşaneyê teng bike. Ji ber vê yekê, veguheztina Newrozê ber bi mîrasa mirovahî divê wekî girtina wateyê ne, belkî wekî daxwazek ji nû ve ramanîna parastina nîşaneyan bêyî ku jiyana wan a hundurîn were kuştin.

Newroz, di vê çarçoveyê de, dikare wekî mîrasek ji cûreyek taybet were têgihiştin: mîrasek ku ne li ser sabîtîkirinê, belkî li ser berdewamiya nûbûnê ava dibe. Yanî ew tişt nîne ku em wekî wusa biparêzin, belkî tiştê ku em her car dema ku pîroz dikin ji nû ve hilberînin, bi parastina bingeha wateya wê ya nîşaneyî ya ku di nûbûnê de ye. Bi vî awayî, mîras ne dijberê jiyane dibe, belkî formek berdewamiya wê dibe.

Di dawiyê de, qebûlkirina Newrozê wekî mîrasa mirovahî me dixe ber pirsêk kûrtir ji tenê dabeşkirina çandî: mirov çawa dikare nîşaneyên xwe zindî biparêze di cîhanek de ku meyl dike wan arşîf bike? û mîras çawa dikare bibe qada wateyê ya nûbûyî, ne tenê qeydê rabirdû?

Wersiva vê pirsê ne tenê bi Newrozê ve girêdayî ye, belkî bi awayê têgihîştina mîrasê ve girêdayî ye, wekî an bîranînek girtî, an jî wekî îmkana vekirî. Di vê tensiyonê de, Newroz pirsê xwe ya kûrtir berdewam dike: dem çawa dikare biparêze bêyî ku bike sabît?

Beşa çardehê: ber bi Newrozek nû ve

Yekem: Em çawa cejnê ji nû ve ava dikin?

Duyem: Ji pîrozbahiyê ber bi kirina siyasî

Axaftina li ser “Newroza nû” ne tê wateya lêgerîna nusxeyek alternatîf ji bo tûrakeviyek kevn, û ne jî hewldana nûjenkirina şiklê pîrozbahiyê an guhertina sembolên wê yên xuya. Belkî di bingeha xwe de ew hewlek e ji bo ji nû ve ramankirina wateya Newrozê bi xwe di nav demek de ku tê de avahiya cîhanê guheriye, şeweyên desthilatê guhertine, û nasnameyên têkel bûne heta astekê ku êdî rê nadin xwendina hêsan a her sembolek dîrokî. Ji ber vê yekê “nûbûn” li vir ne tenê demî ye, belkî têgihîştinî ye; yanî ew bi awayê têgihîştina me ya sembolê ve girêdayî ye, ne tenê bi awayê pêkanîna wê.

Newroz, di dirêjahiya dîroka xwe de, bûye îfadeyek ji bo demek derketina sembolîk ya azadî û nûbûnê, û ji bo tatkiliya mirov bi xwezayê û demê re wek qadanek vekirî ya ji nû ve destpêkirinê. Lê bi derbasbûna demê re, û bi veguhestina wê di nav çarçoveyên cihêreng ên çandî û siyasî de, ew astên wateyê yên zêde li ser hev girtiye: hinan ruhê xwe yê bingehîn parastine, û hinan jî ew ji nû ve di çarçoveyên nasnameyê, tûrakevî an bîranînê de ji nû ve avakirin. Li vir pirsê bingehîn xuya dibe: gelo Newroz hê jî dikare heman wateyê hilberîne di cîhanek de ku êdî ne li wê cîhanê ye ku ew tê de hatiye zayîn?

“Newroza nû” ne qutbûn e ji rabirdû, belkî hewlek e ji bo azadkirina wê ji sabîtkirinê. Ji ber ku pirsgirêk ne di xwe ya mîrasê de ye, belkî di awayê ku mîras tê girtin û dikeve şiklêkî girtî de ye ku rê nade nûbûnê. Lê bingeha Newrozê, di avahiya kûr a xwe de,

li ser têngîna vejîna domdar ava dibe, yanî li ser redkirina bêdengiyê wek rewşek dawî. Ji ber vê yekê, ji nû ve ramankirina wê tê wateya vegerandina wê bi vê enerjîya bingehîn re, lê di şertên demî yên cuda de.

Cîhana îroyîn êdî ne cîhanê sembolên sabît e, belkî cîhanê herikîna domdar e: herikîna agahdariyê, nasnameyê, wateyan û sînorên.

Di vê çarçoveyê de, sembol nikarin wek xwe bimînin bêyî ku bandora xwe winda bikin. Lê di heman demê de nikarin di vê herikînê de werin helandin bêyî ku taybetmendiya xwe winda bikin. Ji vir pêdivî bi şêweyek nû ya Newrozê derdikeve, şêweyek ku ne kevn red dike û ne jî li wir disekine, belkî wê di nav çarçoveyek berfirehtir de ji nû ve hilberîne.

“Newroza nû” dikare wek veguheştinek ji sembolê ber bi kirinê, ji tûrakeviyê ber bi hişmendiyê, û ji pîrozbahiyê ber bi fikirê were fêmkirin. Yanî êdî ne tenê demek e ku salê carekê tê pêkanîn, belkî bûye îmkana ramankirina jiyana xwe, çawa têkiliya mirov bi cîhanê re tê avakirin, û çawa guhertin wek prensîb tê fêmkirin ne wek istisna. Di vê wateyê de, Newroz êdî ne bûyer e ku li bendê ye, belkî bûye prensîbek ku her dem tê ramankirin.

Lê ev veguheştin bê dijwariyên kûr nîne. Her hewldana nûjenkirina sembolê du xetereyên berevajî bi xwe re tîne: xetereya hêsankirinê ku ew dike şîarê vala, û xetereya tevlihevkinê ku ew ji jiyana rojane qut dike û dike têgînek elîtî ya girtî. Ji ber vê yekê, “Newroza nû” nikare tenê projeyek teorîk be, û ne jî pratîkek şiklî; belkî divê bibe hevsengiyek hişk di navbera fikir û tecrube, di navbera wate û pêkanîn, di navbera bîranîn û niha de.

Ji aliyê din ve, ev têgihîn pêdivî dike ku têkiliya di navbera civak û sembolê de ji nû ve were ramankirin. Ji ber ku “Newroza nû” nikare milkê nasnameyek girtî be, û ne jî dikare di çarçoveyek teng a neteweyî an çandî de were kêmkirin, ji ber ku di bingeha xwe de ew enerjiya derbasî sînorên wan hildigire. Ew bang dike ji bo têgihîştina girêdana nasnameyê wek têkiliyek vekirî, ne wek hebûnek girtî; wek têkiliyek domdar, ne wek pênaseyek sabît.

Ya ku vê dîtînê gengaz dike ew e ku Newroz, di avahiya kûr a xwe de, ne fikrek li ser rabirdû ye, belkî fikrek li ser îmkanê ye. Yanî ew ne tenê dibêje “çi bûye”, belkî her gav ber bi “çi dikare bibe” ve îşaret dike. Ji vir ve, her hewldana ji nû ve pênasekirina wê di heman demê de hewldanek e ji bo ji nû ve pênasekirina dahatû, ji ber ku sembola ku li ser nûbûnê diaxive nikare têgihîştinê bigire ji bilî wek afaqek vekirî, ne wek xala gihîştinê.

Lêbelê, “Newroza nû” ne tê wateya betalkirina tûrakevî an kevneşopiyên, belkî tê wateya ji nû ve daxistina wan di nav

çarçoveyek berfirehtir a hişmendiyê de. Ji ber ku pratîk bê wate dibe adet, û wate bê pratîk dibe fikrek vala. Ji ber vê yekê, pirsgirêka rastîn di parastina hevsengiyek hûr e di navbera şikl û naverokê de, di navbera kirina sembolîk û têgihîştina rexneyî de.

Di encamê de, “Newroza nû” pênaseyek dawî nade, belkî rêzek ji pirsan vedike: çawa sembol dikare zindî bimîne bêyî ku têbigehe? Çawa kevneşopî dikarin bidomînin bêyî ku bibin bend? û çawa mirov dikare nûbûnê pîroz bike bêyî ku ji nû ve xwe neynêre?

“Newroza nû” ne dawîya rêyekê ye, belkî destpêka wê ya domdar e; ne bersivê e, belkî şeweyek ramankirina pirsê ye; ne nusxeyek başkirî ya rabirdû ye, belkî hewlek domdar e ji bo ku ne bikeve bêdengiya rabirdû. Di vê wateyê de, Newroz—kevnar be an nû—nîşaneyek e ji tiştê kûrtir: ku dem ne tiştê e ku tê xerckirin, belkî tiştê e ku her gav ji nû ve tê afirandin.

Yekem: Çawa em dikarin dîsa avakirina cejnê pêk bînin?

Pirsê “ji nû ve avakirina cejnê” ne têkildar e bi guhertina şiklê wê an nûjenkirina tûrakeviyên wê an jî zêdekirina hêmanên hevdemî tê de, belkî di bingeha xwe de têkildar e bi ji nû ve ramankirina fonksiyona kûr a ku cejn di nav avahiya civakî, çandî û sembolîk a civakê de pêk tîne. Ji ber ku cejn, di eslê xwe de, ne tenê rojêke istisna ye li derveyî demê rojane, belkî ew demeke ku tê de dem bi xwe tê ji nû ve organîzekirin, wate di nav civakê de ji nû ve tê belavkirin, û têkiliya di navbera ferd û giştî, û di navbera bîranîn û niha de ji nû ve tê pênasekirin. Ji ber vê yekê, ji nû ve avakirina cejnê tê wateya ji nû ve avakirina tevahiya vê pergala sembolîk, ne tenê xuya û şiklê wê.

Di tecrubeya dîrokî ya cejnê de, ew her tim fonksiyoneke ducarî hilgirtiye: ji aliyekê ve ew demeke pîrozbahiyê ya kolektîf e ku giraniya jiyana rojane sivik dike û hesta girêdana civakî ji nû ve hilberîne, û ji aliyê din ve ew amûrek e ji bo ji nû ve têkestina nîrx û wateyên hevpar ên ku civak li ser wan ava dibe. Lê bi guherînên kûr ên cîhana nûjen, bi lezbûna demê, û tevlihevbûna têkiliyên civakî, cejn hêdfî hêdfî dest ji yek beşê ve fonksiyona

ducarî berdide, û di gelek rewşan de bûye tûrakeviyek dubarekirî bêyî hişmendî, an jî bûye bûyereke xerckirinê an sembolîk ku ji wateya xwe ya kûr qut bûye.

Ji vir ve pêdivî bi ji nû ve avakirinê derdikeve, ne wek bûyerek nû, belkî wek vejandina fonksiyona eslî ya wê di çarçoveyek cihêreng de. Ji nû ve avakirin dest pê dika bi ji nû ve pênasekirina wateya cejnê: gelo ew tenê pîrozbahiyek e, an jî demeke hişmendiya kolektîf e? Gelo ew betalkirina demê ye, an jî ji nû ve avakirina xwe ya demê ye? Bersiva van pirsan şikl û naveroka cejnê di heman demê de diyarker dika, ji ber ku şikl ji ramanê ku wê hilgirtiye nayê veqetandin.

Ji nû ve avakirina cejnê di heman demê de pêdivî dika ku têkiliya di navbera ferd û civakê de ji nû ve were ramankirin. Di gelek têgihîştinên kevneşopî de, cejn wek demeke tê fêmkirin ku ferd di nav civakê de tê helandin, li wir ferdîtî tê kêmbûnê û girîngî dide girêdana kolektîf. Lê di şertên nûjen de, ev helandin êdî bi heman awayî ne mimkûn e û ne jî bes e, ji ber ku ferd di nav têkiliyên tevlihev ên nasnameyan û girêdanan de dijî. Ji ber vê yekê, cejna nû nikare li ser betalkirina ferdê ava bibe, belkî divê li ser afirandina hevsengiyek nû di navbera ferdîtî û kolektîf de were ava kirin, ku cejn bibe cihê naskirina hevdu, ne cihê helandina zorî.

Ji aliyek din ve, ji nû ve avakirina cejnê pêdivî dika ku dem bi xwe ji nû ve were ramankirin. Cejna kevneşopî li ser demeke dorpêçî (dûrbîn) ava dibe, yanî li ser dubarebûna salane ya bûyerê, lê jiyana hevdem di nav demeke lezgîn, xetî û tevlihev de dimeşe. Ev nakokî dika ku cejn xeter be ku bibe demeke veqetandî ji çarçoveya xwe ya giştî. Ji ber vê yekê, ji nû ve avakirina wê tê wateya girêdana wê dîsa bi demê rojane re, bi awayekî ku ew ne veqetandinek ji wê be, belkî berdewamekê be jê re, an jî demeke giranbûna wateyên wê yên kûr be.

Her wiha, aliyê sembolîk a cejnê pêdivî dika ku ji nû ve ramankirineke kûr jê re were kirin. Ji ber ku her cejn li ser komek sembolan ava dibe ku wateya wê diafirînin: agir, ronahî, xwarin, tûrakeviyên kolektîf, û bîranîna hevpar. Lê ev sembol, gava ku ji çarçoveya wan a ramanî were derxistin, dibin şiklên vala. Ji

vir ve, ji nû ve avakirin ne guhertina sembolan e, belkî vegerandina wateyê ji wan re ye, yanî ji nû ve girêdana wan bi pirsê bingehîn: ev sembol îro çi têne wate kirin? û çawa dikarin tecrubeya mirov a hevdem di rûbirûbûna cîhanê de îfade bikin?

Cejn, di şiklê xwe yê ji nû ve avakirî de, dikare ji tenê demeke pîrozbahiyê veguhere bo cihê ramankirina kolektîf, bo demeke ku tê de pirsên mezin ên civak, nasname, dem û wate ji nû ve têne rakirin. Lê di heman demê de divê ew zindî bimîne, yanî girêdayî tecrubeya hestî û laşî ya mirovan be, ji ber ku cejn ku aliyê hestî winda dike, dibe fikrek abstrakt ku nekarê di jiyana rojane de bidome.

Li vir pirsê sereke derdikeve: çawa dikare cejn were avakirin ku di heman demê de kûr û sade be, ramanî û hestî be, sembolîk û rasterast be? çawa dikare giraniya wateyî ya xwe biparêze bêyî ku ji tecrubeya hevpar a jiyane qut bibe?

Bersiv ne di şêweyek amade de ye, belkî di pêvajoyeke domdar de ye ji ji nû ve danûstandina di navbera wate û pratîkê de, di navbera rabirdû û niha de, di navbera sembol û jiyane de. Ji nû ve avakirina cejnê ne projeyeke yekcar e ku carekê tê qedandin, belkî rêyek vekirî ye ku di her carekê ku cejn tê pêkanîn de ji nû ve tê ramankirin.

Di encamê de, dikare bê gotin ku ji nû ve avakirina cejnê di bingeha xwe de ji nû ve avakirina têkiliya me bi demê, bi دنیا din re û bi xwe re ye. Ji ber ku cejn ne li derveyî jiyane ye, belkî rêyek e ji bo têgihîştina jiyana xwe. Ger em cejnek nû bixwazin, divê em pêşî awayê ku em wateya “hevûdubûnê”, “jiyandina demê” û “ji nû ve hilberandina hêviyê” têgihîştin ji nû ve ava bikin.

Duyem: Ji Pîrozbahiyê ber bi Çalakiya Siyasî ve

Veguhastina ji pîrozbahiyê ber bi çalakiya siyasî ve ne tenê tê wateya veguhastina bûyerek çandî an sembolîk bo amûreke seferberiyê, belkî tê wateya ji nû ve pênasikirina têkiliya di navbera sembolîk û rastî de, di navbera dema hestiyarî û berdewamiya avahîsaziyê de, di navbera ya ku wek tûrakevî tê jiyîn û ya ku wek hêza guhertinê di nav civakê de tê pratîkkirin. Ji ber ku cejn, di şiklê xwe yê kevneşopî de, di qada hestê de dixebite: bîranînê hişyar dike, girêdana civakî ji nû ve hilberîne, û demeke giraniya hestiyarî diafirîne ku tê de kes hest dikin ku ew parçeyek ji giştîyek mezintir in. Lê çalakiya siyasî, di beramberê de, bi tenê bi hestê bes nabe, belkî wê diguherîne bo rêxistinê, û bîranînê diguherîne bo bernamêyekê, û girêdanê diguherîne bo pratîkeke domdar di qada giştî de.

Ji vir ve pirsgirêka bingehîn derdikeve: çawa dikare enerjîya sembolîk a ku pîrozbahî diafirîne veguhere bo enerjîya siyasî bêyî ku wateya xwe winda bike an jî bibe tenê amûreke îdeolojîk? Ev pirs ne teknîkî ye, belkî pirsê xwezaya veguhastinê ye: gelo sembol dikare qada xwe ya estetîk û pîrozbahiyê bihêle bêyî ku rastî vala bûnê an hişk bûnê bibe? Û gelo hesta kolektîf dikare veguhere bo çalakiya siyasî ya rêxistinkirî bêyî ku spontaneîte û rastiya xwe ya destpêkê winda bike?

Di tecrubeya civakî de, gelek caran di navbera pîrozbahî û çalakiya siyasî de cudahî tê kirin, wek ku yekem ji cîhana hest û çandê ye, lê ya duyem ji cîhana desthilatdarî û saziyan e. Lê ev cudahî bi tevahî xwezayî nîne, belkî encama pêşketineke dîrokî ye ku siyasî wek qadeke teknîkî ya ji jiyana sembolîk a civakê qutkirî nîşan dide. Lê xwendina kûrtir eşkere dike ku her çalakiya siyasî ya serketî di bingeha xwe de li ser avahiyeke sembolîk radiweste, û her semboleke bihêz di hundurê xwe de kapasîteya veguhastinê bo çalakiya siyasî hilgirtiye, heke şertên dîrokî û rêxistinî yên gunçaw peyda bibin.

Di vê çarçoveyê de, dikare pîrozbahî wek demeke komkirina enerjîya civakî were fêmkirin. Ew ne tenê derxistina hestiyarî

ye, belkî pêvajoyeke ji nû ve hilberandina hesta kolektîf ya wateyê ye. Û gava ev dem bi demê re dubare dibin, ew cureyek bîranîna hevpar diafirînin, û ev bîranîn dikare bibe bingeh bo çalakiya siyasî heke were rêxistin û arastekirin di nav dîtineke zelal de. Lê ev veguhastin bi xweber çênabe, ji ber ku veguhastina ji hestê bo çalakiyê navbendekê hewce dike: rêxistin, hişmendî, û avahiyeke ramanî ya ku bikare sembolîk bo rastî wergerîne.

Lêbelê, ev veguhastin di hundurê xwe de xetereyek ducarî hilgirtiye. Ji aliyekê ve, dibe ku bibe sedema siyasîkirina zêde ya pîrozbahiyê, bi awayekî ku ew taybetmendiya xwe ya mirovî û estetîk winda bike û bibe amûreke hişk a seferberiyê. Û ji aliyê din ve, dibe ku pîrozbahî ji siyasîyê veqete, û bibe demeke cuda ku di avahiya civakî de şopa xwe nehêle. Di navbera van her du sînoren de, dijiwariya rastîn heye: çawa dikare zindîtiya pîrozbahiyê were parastin û di heman demê de deriyê wê li ser îmkânên çalakiya siyasî were vekirin?

Çalakiya siyasî, di wateya xwe ya kûr de, ne tenê ji saziyan dest pê dike, belkî ji wê demê dest pê dike ku hişmendiya kolektîf diguhere bo têgihîştinekê ku rastî ne sabît e, û ew dikare were guhertin. Di vê wateyê de, pîrozbahî dikare bibe demeke damezrandina vê hişmendiya, ji ber ku ew îmkana hevbeşbûnê eşkere dike, hesta hêza kolektîf ji nû ve hilberîne, û tenêtiya kesê di nav jiyana xwe ya rojane de dişkîne. Lê ev hişmendî kêmasî dimîne heke nevegûhere bo şêweyên rêxistinî yên ku dikarin vê enerjîyê bihundirînin û araste bikin.

Ji vir ve, veguhastina ji pîrozbahiyê ber bi çalakiya siyasî ve dibe pêvajoyeke du-alf: ji aliyekê ve ew veguhastina ji demê ber bi berdewamiyê ve ye, û ji aliyê din ve ew veguhastina ji spontaneîyê ber bi rêxistinê ve ye. Ji ber ku pîrozbahî bi xwezaya xwe demkurt e, lê siyasî hewceyê berdewamiyê ye. Û pîrozbahî li ser hestiyarî radiweste, lê siyasî hewceyê plan, dîtin û vîzyonê ye. Lê ev ne wateya wê ye ku yek ji wan yê din red bike, belkî tê wateya ku yek dikare yê din bixebitîne heke çawa di navbera wan de baş were avakirin.

Di vê çarçoveyê de, pirs bêtir rast û zelal dibe: çawa dikare enerjîya sembolîk a ku pîrozbahî diafirîne veguhere bo projeyê

siyasî bêyî ku were kurtkirin? Û çawa dikare çalakiya siyasî ji vê enerjîyê sûd werbigire bêyî ku serbixwehiya xwe wek qadeke aqilane û rêxistinkirî winda bike?

Bersiv di ji nû ve ramankirina têgîna siyasetê de ye, ne wek qutbûnek ji jiyana sembolîk, belkî wek berdewamiya wê di asteke din de. Ji ber ku çalakiya siyasî ya ku têkiliya xwe bi sembol û wateyan re winda dike, dibe tenê rêveberiyeye teknîkî ya vala, lê sembolên ku rêya xwe ber bi çalakiya siyasî ve nabînin, di qada hestiyarî de girêdayî dimînin bêyî ku di rastiye de bandoreke rastîn çêbikin.

Ji vir ve, dikare bê gotin ku veguhastina ji pîrozbahiyê ber bi çalakiya siyasî ve ne qutbûnek e, belkî ji nû ve pêkhistina têkiliya di navbera du astên hebûna civakî de ye: asta hestê û asta rêxistinê. Û her çend ev têkilî hevsengtir be, çalakiya siyasî wê ewqas bêtir bikare civakê îfade bike, ne ku ji wê qut bibe.

Di dawiyê de, pirs nema dibe: çawa em pîrozbahiyê diguherînin bo siyasetê?

Belkî dibe: çawa em siyasetê dikin berdewamiya hişmend a wê wateyê ku pîrozbahî diafirîne, bêyî ku mirovahîtiya yek ji wan winda bikin?

Ji ber ku pîrozbahîya ku neveguhere bo hişmendiyeke siyasî, bandora wê kêmasî dimîne; û siyaset a ku ji wateyeye sembolîk a hevpar dernakeve, ruhê xwe kêmas dike.

• Newroz ne rojek e... belkî rewşeke dîrokî ye

Gava ku tê gotin ku Newroz “rojek” e, em wê di nav salnameyê de kurt dikin, di çarçoveyê demkî ya diyarkirî de datînin, û destpêk û dawiyekê didin wê, wek ku ew bûyereke derbasdar be ku dikare di navbera hilatina rojê û ava bûna wê de were girtin. Lê ev formûlêkirin, tevî sadeya xwe, li paş xwe kurtkirineke kûr a sembolekê vedişêre ku pir zêdetir ji rojekê ye. Ji ber ku Newroz, di rastiya xwe de, ne rojek e ku tê jiyîn û paşê diqede, belkî rewşeke dîrokî ya dirêj e ku di nav demê de belav dibe, ne ku di wê de were kurtkirin; û bi komkirina tecrubeyan ava dibe, ne ku di yek demê de were girtin.

Veguhastina Newrozê bo “rojekê” çalakiyêke rêxistinî ye, lê di heman demê de çalakiyêke kurtker jî ye, ji ber ku ew simbol ji qada dîrokê dibere qada salnameyê, û ji qada wateyê dibere çarçoveya bûyerê. Lê Newroz, di avahiya xwe ya kûr de, ne aîdê demê kronolojîk e ku bi rojan tê pîvan, belkî aîdê demeke din e ku dikare “dema hebûnî” an “dema dîrokî” were navandin; demeke ku bi bîranînê, bi têkoşînê, bi qutbûn û berdewamiyê, û bi wan deman ava dibe ku ne bi dirêjahiya xwe, belkî bi kapasîteya xwe ya ji nû ve avakirina hişmendiyê têne pîvan.

Di vê wateyê de, Newroz dibe rewşeke dîrokî, ji ber ku ew tenê di nav rêgezê dirêj a veguherînên ku gelên ku wê hilgirtine jiyane, bi taybetî gelê Kurd, tê fêmkirin. Li wir ew ne tenê pîrozbahiyêke dorpêçî bûye, belkî bûye îfadeya berdewamiya hebûnê li dijî qutbûnê, û kapasîteya bîranînê ya li hember tunekirinê, û israra wateyê ya mayînê tevî hemû hewildanên rakirina wê. Ew ne demeke di dîrokê de ye, belkî şeweyek ji hebûna di nav dîrokê de ye.

Rewşa dîrokî ne wek bûyereke veqetandî tê nasîn, belkî wek şeweyek tecrubeyê ku bi formên cuda dubare dibe, û di nav şertên guherbar de xwe ji nû ve hilberîne. Bi vî awayî, Newroz ne wek bûyereke wekhev dubare dibe, belkî her carekê bi şeweyekî cuda vedigere, ji ber ku ew di nav têkiliyê de dikeve bi şertên dema xwe û bi veguherînên rastiya siyasî û civakî re. Ji vir ve,

her Newroz di heman demê de hem berdewamî ye hem jî qutbûn: berdewamî ye ji ber ku bîranîna ya berê hilgirtiyê, û qutbûn e ji ber ku di çarçoveyeke nû de ji nû ve tê hilberandin.

Ev jî şirove dike kapasîteya wê ya mayînê. Ji ber ku bûyerên ku dimînin ew in ku dibin rewş, yanî dibin şeweyên hişmendiye ku ji dema xwe derbas dibin. Û Newroz, bi vê wateyê, ne ji ber ku pîroz tê kirin maye, belkî ji ber ku bûye parçeyek ji awayê têgihîştina xwe ya cîhanê. Ew ji tûrakeviyekê veguhestiyê bo dîtineke cîhanê, ji bûyereke bo asoyekê, û ji bûyereke bo avahiyekê.

Ji aliyê felsefî ve, dikare bê gotin ku Newroz aidê tiştê ku dikare “dema qelew” were navandin e, yanî ew dem ku ne bi hejmar, belkî bi wate tê pîvan. Ji ber ku ne her roj heman nixê hilgirtiyê, û ne her dem heman bandorê çêdike. Hene demên ku demê bi xwe ji nû ve pênasê dikin, û Newroz yek ji van deman e ku dibin xalên bingehîn di nav hişmendiya dîrokî de. Lê ew, berevajî bûyerên girtî, ne sabît dimîne, belkî her dem vekirî dimîne li ser ji nû ve şirovekirinê.

Li vir derdikeve aliyê siyasî yê rewşa dîrokî. Dema ku sembol dibe rewşekê, ew dibe beşek ji avahiya kûr a hişmendiya civakî, û ji ber vê yekê bi hêsanî nikare ji aliyê desthilatdariyê ve were kontrolkirin. Desthilat dikare li ser rojan kontrol bike, dîrokan diyarkirî bike, şahiyên rêk bixe, lê di kontrolkirina wan rewşên dîrokî yên ku di nav hişmendiye de dijîn de zehmetiyê dikişîne. Ji ber vê yekê, Newroz wekî rewş, her dem ji hewildanên dorpêçkirinê an jî bindestkirinê derbas bûye, ji ber ku ew tenê li kolanan tune ye, lê di bîrê de, di ziman de, di hestê de, di wê qata kûr de ku amûrên kontrola rasterast nikarin bigihîjinê de heye.

Ev ku ew rewşek dîrokî ye, di heman demê de tê vê wateyê ku ew tenê di yek aliyekî de nayê kurtkirin. Ew di heman demê de çandî, siyasî û hebûnî ye, û di heman demê de kesane û civakî ye. Ew ezmûnek e ku kes di hundirê xwe de jî dijî, û civak jî di qada xwe ya giştî de dijî. Ev dualîteya du alî ev hêza wî pêk tîne, ji ber ku ew tenê li ser astekê hebûnê nayê avakirin, lê di nav çend astan de tevdiqere û di her yekê de xwe ji nû ve hilberîne.

Ji vir ve, têtikiya navbera Newroz û dîrokê nikare wekî têtikiya navbera sembolekê û demek derveyî were fêmkirin, lê wekî têtikiyek hundirîn tê fêmkirin, ku Newroz bixwe dibe şeweyek ji nivîsandina dîrokê. Lê ev ne dîrokek e ku di belgeyan de hatiye nivîsandin, belkî dîrokek e ku di ezmûnê de tê jiyayî kirin, di bîrê de tê hilgirtin, û her carê ku ew tê pîrozkirin, ji nû ve tê temsîlkirin. Ew dîrokek e ku tenê nayê vegotin, lê tê kirin û tê jiyayî kirin.

Di vê çarçoveyê de, Newroz ji fikra destpêk û dawiyê derbas dibe. Roj dest pê dikin û bi dawî dibin, lê rewşên dîrokî berdewam dikin. Dibe ku şeweyên wan biguherin, carinan lawaz bibin, carinan jî bihêztir bibin, lê winda nabin, ji ber ku ew ne bi bûyereke tenê ve girêdayî ne, lê bi şeweyekî hebûnê ve girêdayî ne. Ji ber vê yekê, pirsîna li ser “destpêka” Newrozê an “dawiya” wê dibe pirsîyek ne pir rast, ji ber ku ew tiştê li ser wê ferz dike ku bi wê re nagunce.

Nêrîna Newrozê wekî rewşek dîrokî di heman demê de ufqekî nû ji bo fêmkirina pêşerojê vedike. Heke ew tenê rojek bûya, ew ê di çarçoveya dubarebûnê de bimîne; lê heke ew rewş be, ew di hundirê xwe de îmkana veguherînê hildigre. Rewşên dîrokî tenê rabirdûyê ji nû ve hilberînin nake, lê qada ji bo avakirina pêşerojê jî vedikin. Ew, di vê wateyê de, tenê bîr nin, belkî îmkana in.

Lê ev îmkana ne garantîkirî ye. Ji ber ku her rewşek dîrokî dikare zindîbûna xwe ji dest bide heke bibe şeweyekî cemidî, an jî heke ji rastiya ku manaya wê dide were qutkirin. Ji vir ve, di jwariya sereke ne parastina Newrozê wekî “roj” e, belkî parastina wê wekî “rewş” e, ango wekî hêzek ku dikare di şert û mercên nû de manayê ji nû ve hilberîne.

Ev me digihîne aliyê rexneyî: gelo Newroz hîn jî wekî rewşek dîrokî tê jiyayî kirin, an ew ji nû ve tê kurtkirin di rojeke şahîyê de? Gelo ew hîn jî hêza xwe ya avêtina pirsê hildigre, an ew dest bi veguherîna bersivê amade kiriye? Van pirsan armanca wan ne nefkirinê ye, belkî parastina wê ji cemidînê ye, ji ber ku rewşa ku tevgerê rawestîne dibe bîranîn, û bîranîn, her çiqas bedew be jî, ew qas hêza çalakiyê tune ye.

Di dawiyê de, gotina ku Newroz “ne tenê rojek e” ne tenê nefyek zimanî ye, belkî ji nû ve danasîna bingehîn a xwezaya wê ye.

Ew piştrastkirineke ku ew ji dema ku tê pîvan kirin derbas dibe, û dikeve nav demek ku tê jiyana kirin; demek ku ne di dîrokek diyarkirî de dest pê dike, û ne jî bi dawîbûna şahiyê bi dawî dibe, belkî wekî rewşek hişmendiyê, wekî şeweyekî hebûnê, wekî îmkaneke domdar ji bo ji nû ve fikirîna li ser mirov û cîhanê berdewam dike.

Newroz dibe ne tenê tiştê ku em pîroz dikin, belkî tiştê ku em dibin dema ku em red dikin ku dem tenê derbasbûn be, û dema ku em israr dikin ku dîrok... rewşek zindî di hundirê me de be.

Lê belê, qebûlkirina Newrozê wekî rewşek dîrokî bêyî têgihîştina ku ew ne tenê îfadeya berdewamîyê ye, lê di heman demê de îfadeya qutbûnê jî ye, temam nabe; ne tenê dirêjkirina tiştê ku bûye ye, belkî şikandina tiştê ku divê berdewam neke. Ji ber ku her rewşek dîrokî ya zindî ev tansiyona afirîner di hundirê xwe de hildigre: navbera parastin û derbasbûnê, navbera bîr û rexneyê, navbera dilsoziya ji rabirdûyê re û şiyana derbasbûna wê. Li vir bi taybetî zindîbûna Newrozê derdikeve holê: di vê yekê de ku ew tenê tiştê ku bûye nayîne bîra xwe, belkî wê ji nû ve dipirse û di ronahiya nuha de ji nû ve ava dike.

Dîrok, dema ku dibe rewş, êdî tenê vegotinek ji bûyeran nabe, belkî dibe materyalek ji bo fikirîna, amûrek ji bo ji nû ve avakirina hişmendiyê. Newroz, di vê astê de, wekî arşîvekê ya bîranînê naxebite, belkî wekî hêzeke vekirî û ji nû ve avaker dixebite. Ew nabêje: “Em çî bûn”, belkî dipirse: “Em çawa bûn ew tiştê ku em niha ne?” û “Em çawa dikarin ne ew bin?” Bi vê yekê re, ew mirov di nav rabirdûya xwe de nahêle, belkî wî dixê nav rûbirûbûnê bi wê re, rexnekirinê li wê, û ji nû ve şirovekirina wê.

Ji vir ve, Newroz dîrokek temam nake, belkî dîrokê li ser îmkanên wê vedike. Ew nasnameyek girtî pejirandî nake, belkî eşkere dike ku nasname bixwe projeyek vekirî ye ku di nav demê de bi berdewamî tê avakirin. Ev yek jî aliyekî azadkerê kûr dide wê, ji ber ku ew mirov ji zindana mecbûriya dîrokî azad dike û şiyana çalakîyê di nav rêya xwe de vedigere wî.

Lê ev aliyê azadker bê xweber pêk nayê; ew hişmendiyeke hewce dike ku bikaribe vê îmkânê bigire. Ji ber ku rewşa dîrokî, heke neyê fêmkirin, dikare bibe adet; û heke neyê fikirîn, dikare bibe dubarekirineke vala. Li vir rola hişmendiya rexneyî derdikeve holê, ku tenê bi beşdarbûna di rewşê de têr nabe, belkî hewl dide ku wê fêm bike, wê vekole, û ji nû ve ava bike.

Newroz, dema ku wekî rewşek dîrokî ya hişyar tê jiyar kirin, ji tenê ezmûneke civakî derbas dibe û dibe amûrek ji bo ji nû ve avakirina rastiye. Ew êdî tenê di asta sembolê de namîne, belkî derbasî asta çalakîye dibe, li wir ew dibe beşek ji şeweya ku civak bi wê xwe têdigihîje, û bi rêya wê têkiliyên xwe ji nû ve rêk dixê û cihê xwe di nav cîhanê de diyarkirî dike. Di vê wateyê de, Newroz li derveyî siyasetê nîne, belkî di navenda wê de ye; ne wekî bernameyek amade, belkî wekî ufqek ku ji nû ve pênameya ya mumkin dike.

Û di aliyekî din de, hebûna wî wek “rewşa dîrokî” tê wateyê ku ew tenê ne di navborî (borî) an jî niha de ye, lê ber bi dahatû ve jî dirêj dibe. Ji ber ku rewşên dîrokî di yek demê de najin, lê deman bi hev ve girêdidin; ew dikin ku borî dibe niha, û niha jî vedike li ser tiştek ku hîn nehatiye pêkanîn. Bi vî awayî, Noroz dibe xala hevpeyvînê ya di navbera “ya bûye” û “ya ku dikare bibe”, di navbera bîranîn û îmkânê de.

Lêbelê, ev dirêjbûn ne wateya aramî û sabîtbûnê ye, belkî berevajî wê ye: wateya tevgerê ya domdar, guhertina berdewam, û ji nû ve avakirinê ye ku qet nawestin. Rewşa ku guhertinê rawestîne, taybetmendiya xwe ya dîrokî winda dike û dibe bermahiyekî bêdeng û sabît. Ji ber vê yekê, mayîna Noroz wek rewşek dîrokî girêdayî ye bi wê hêzê ku ew dikare her tim biguhere, bi rastiye re têkildar bibe, û wateya xwe di her şert û mercên nû de ji nû ve hilberîne.

Di vê perspektîfê de, em dikarin bibînin ku Noroz ne tenê tiştek e ku em mîrat digirin, lê tiştek e ku em her car ji nû ve diafirînin. Ew ne daneyek amade ye, belkî pêvajoyek domdar e ku her nîfş bi awayekî cihê tê de beşdar dibe, û bi wê rêyê têkiliya xwe bi dîrok û bi xwe re ji nû ve diyar dike. Ji ber vê yekê, her hewlê ji

bo têgihîştina Noroz di heman demê de beşdarbûna di afirandina wî de ye, ji ber ku wate tenê nayê dîtîn, belkî tê hilberandin.

Bi vî awayî, diyar dibe ku Noroz, wek rewşek dîrokî, ne tişteki derveyî me ye, lê di nav me de ye—di hişê me de, di bîranîna me de, û di wê jêhatîbûna me de ku em di hundurê demê de bi awayekî cihê bijîn. Ew ne rojek e ku em li bendê ne, belkî rewşek e ku em dijîn, an jî—bi wateyek rasttir—rewşek e ku em dikarin hilbijêrin ku em jî wê bijîn an jî wê winda bikin.

Di dawiyê de, pirs ne ew e: “Noroz kengî tê?”

Belkî pirs ev e: “Ma hîn em dikarin di wê rewşê de bimînin ku ew pêk tîne?”

Çimkî Noroz, gava dibe tenê rojek, ew li bendê ye...

lê gava wek rewşek tê fêmkirin, ew tê jiyîn.

• Agir ne şemal e... belkî hiş e

Dema ku em agirê di Newrozê de wekî şemalekê dibînin ku tê ronakirin paşê dimire, em tenê li ser rûyê wê yê hestî bisekinin, em wê wekî ronahiyek ku tarîtiyê ji holê radike û germahiyek ku hestê laşê têkildar dike dibînin, lê em rastiya wê ya kûr winda dikin, wekî avahiyek sembolîk a qelew, ku ji fîzîkî derbas dibe ber bi zanistî û ji hestê derbas dibe ber bi hiş. Ji ber vê yekê, agir di vê perspektîfê de ne tenê hêmanek ji hêmanên rîtualê ye, lê zimanekê tam e, gotarek bêdeng, û îlana hebûnê ye ku ne hewce ye bi peyvan were gotin.

Kurtekirina agir wekî şemalê tenê kurtekirina sembolê di rûyê wê de ye, lê rastî ew e ku agir di çarçoveya Newrozê de, kiryarekê ye ya têgihîştinê berî ku kiryarekê şewitandinê be, ew kêliyek hiş e ku bi şiklê hestî tê cewherkirin. Ew tenê ne şewitandin e ji bo ronak kirinê, lê ji bo bîranînê ye, ne tenê ji bo germkirina laş e, lê ji bo şopandina hiş e, ne ji bo dîtinê, lê ji bo ku bi wê were dîtîna tiştên ku veşartî bûn.

Di aliyê wê yê felsefî de, agir yek ji kevintirîn formên têkiliya navbera mirovan û cîhanê temsîl dike. Ew ne tenê amûrek e ku mirov bikar anîye, lê xalekê veguhertinê ye di hişê wî de. Bi agir re, mirov ne tenê wergirê xwezayê bû, lê bû xwedî hêz ku tê de mûdaxele bike, wê ji nû ve ava bike, û qadek taybetî ji bo xwe di nav wê de biafirîne. Ji vê yekê, agir ne keşfek tenê bû, lê zayîna hişek nû bû: hişê hêzê, hişê guherînê, hişê ku cîhan ne tişteki dawî û girtî ye.

Dema ku agir di Newrozê de tê vegerandin, ew wekî bermahiyek kevnar nayê vegerandin, lê wekî nişanek ji vê veguherîna eslî di têkiliya mirovan û cîhanê de tê dîtîna. Ew bîranîn e ku mirov ne girêdayî ya heyî ye, lê dikare di rastiya de şikestinên manayê çêbike, derfetên nû biafirîne, û deverên ku berê nedîtîbûn ronî bike.

Ji vê perspektîfê ve, agir dibe kiryarek zanistî. Ew ne tenê tarîtiyê radike, lê diyar dike ku tarîtiyê bixwe rastiyeke mutlaq nîne, lê rewşek e ku dikare were hilweşandin. Ev têgihîştin, di bingehe

xwe de, hiş e: hişê ku tiştên ku wekî sabît xuya dikin dikarin werin guherandin, û tiştên ku wekî dawî xuya dikin dikarin werin derbas kirin. Li vir, agir ji pêvajoyeke xwezayî dibe helwestek hebûnî.

Lê agir di Newrozê de tenê di astê kesî de naxebite, lê di astê civakî de jî. Ew di qadek hevpar de tê şewitandin, ji hemûyan tê dîtîn, û wekî ezmûnek hevpar tê jiyîn. Ev aliyê wê hêzeke zêde dide wê, ji ber ku ew ne tenê hişek kesane diafirîne, lê hişek kolektîf jî ava dike, hestek hevpar ku tişteke heye ku tê parvekirin, û ezmûnek ku bi hev re tê jiyîn.

Lêbelê, ev hişê kolektîf ne hişek girtî ye, ne jî yekreng e, lê qada vekirî ya cudahiyan e. Her kes agir bi awayekî cuda dibîne, bi awayekî cuda hîs dike, wê bi bîranîna xwe, bi ezmûna xwe, bi dîroka xwe girê dide. Bi vî awayî, ev cihêbûn yekbûnê tune nakin, lê ji nû ve wê şirove dikin, bi awayekî ku yekbûn li ser parvekirina sembolê ava dibe, ne li ser yekbûna manayê.

Ji vê yekê ve, agir di Newrozê de ne manayek taybet naferîne, lê qadek ji bo şirovekirinê vedike. Ew ne dibêje: “ev e manayê”, lê gazî dike ku manayê were afirandin. Ev jî wê dike ne tenê nîşanek, lê amûrek fikirandinê, rêyek ji bo ji nû ve lêkolîna têkiliya mirovan û cîhanê, di navbera eşkere û veşartî de, di navbera tiştên ku em dibînin û tiştên ku em dikarin bibînin.

Lê ev hêza sembolîk a agir ne her tim xweber e, lê dikare winda bibe ger ku bibe adet. Ger bê hiş were şewitandin, dibe formek vala, rîtûalek ku bê fikirandin tê kirin. Li vir xeter derdikeve: agir hebûna xwe di rastiyê de bidomîne, lê di hiş de winda bibe. Şemal bidome, lê manayê wê vemire.

Ji ber vê yekê, vegerandina agir wekî hişê wateya ku ew ji nû ve bi fonksiyona xwe ya eslî tê girêdan: ku bibe kêliyêk têgihîştinê, ne tenê kêliyêk jînê. Ku bibe pirs, ne bersivê amade. Ku bibe destpêkek fikirandinê, ne dawîya rîtûalê.

Di aliyê wê yê siyasî de jî, dikare agir wekî kirina vekolînê were xwendin. Ew ronî dike tiştên ku desthilatî hewl dide wan veşêre, û nîşan dide tiştên ku tê xwestin di şîya de bimînin. Agir li vir ne amûrekê têkiliya rasterast a şer e, lê amûrekê radestkirin û

eşkerekirinê ye, ku rastiye dike têdîtînî, û nakokiyên wê eşkere dike. Ji vir ve, ew tenê ne têra ronîkirina derve dike, lê jî hundur ronî dike: ji mirovan re xwe jî nîşan dide, bêhêziya wan, hêza wan, û îmkanên wan.

Ev tişt jî rê dide wê aliyê azadker. Hişmendiya ku agir diafirîne ne hişmendiyeke bêalî ye, lê hişmendiyeke ku îmkanê guhertinê vedike. Ji ber ku dema ku mirov tiştêkê bibîne ku berê nedîtîbû, nikare vegere wek berê be. Dîtin bixwe dibe kirin, û kirin jî bi têgihîştinê dest pê dike.

Agir ne tenê şewqek e ku tê dîtin, lê kêlekek e ku di wê de cîhan bi awayekî cûda tê dîtin, û ne tenê ronahiyek di tarîtiyê de ye, lê hişmendiyeke e ku tarîtiyê qeder nîne, û ronakbûn... her tim îmkane.

Ji vir ve, agir di Newrozê de ne ew e ku em bi destên xwe hildidin, lê ew e ku di hişê me de dişewite; ne ew e ku li derve tê şewitandin, lê ew e ku di hundur de dest pê dike...

Agir di Newrozê de agira azadiyê ye, û divê neyê tenê wekî metaforekê wêjeyî were têgihîştin, lê wekî ravekirina avahiya sembolîk a kûr ku şerê mirov bi zordariyê re di dirêjahiya dîrokê de kurt dike. Ev agir ne tenê ragihandina serkeftinek kêlekê ye, lê nîşandana herdemî ya wê fikirê ye ku zilm, çi qas jî dirêj be, qeder nîne, û hêz, çi qas jî wekî bêhempa xuya bike, di hundurê xwe de îmkana şikestinê hildigire. Ew ne tenê serkeftina zordestî li ser zordar e, lê serkeftina hişmendiyeke li ser teslîmiyê, û serkeftina îradeyê li ser qebûlîkirinê ye.

Di vê kêliyê de ku agir tê şewitandin, bûyer ne wekî bîranîn tê vegerandin, lê wekî îmkana amade dîsa tê afirandin. Wekî ku dîrok ne tê vegotin, lê her car tê jîyan kirin dema ku şewqê tê bilind kirin, dema ku gel li dor ronahiyê dicivin, dema ku bi bêdengî an jî bi dengê ragihandin ku tarîtiyê dawiya çîrokê nîne. Li vir agir ne tenê serkeftinek berê dibêje, lê pêşaniyeke serkeftinê ku hê jî nehatiye pêkanîn vedike.

Ev jî kêliyekî veguherînê ye di rêzîkirina sembolîk a cîhanê de: ku zordar careke din navend nabe, û tirs ne dibe bingeh, lê manayê dîsa tê dabêş kirin da ku mirov wekî kirdeyî, ne wekî

tişteki têkirî vegere cihê xwe. Ji ber vê yekê, agira Newrozê tenê ronî nake, lê jî ji nû ve pê nase dike ku çi divê were dîtin. Ew tiştan wek ku hene nîşan nake, lê tiştên ku diviyên ji destpêkê ve werin dîtin nîşan dide: ku edalet ne xewn e, lê îmkana paşxistinê ye; û azadî ne têgehek e, lê ezmûnek e ku li bendê ye ku were jîyan kirin.

Wek ku ew serkeftina baş li ser xerabî ye, em li vir ne tenê ji du dijberên sade diaxivin, lê ji şerekî kûr di navbera du mantîqan de: mantîqa serdestî û mantîqa jîyanê. Xerabî di vê rewşê de ne tenê kirinê kesane ye, lê avahiyek e ku hewl dide mirov di şertên ku îmkana wî tene qut kirin de zêde bike, lê başî ew tevger e ku ew îmkanan vedike, û red dike ku mirov bi yek rewşê an jî yek pê naseyê were sînorkirin.

Ronahî, ku ji vê agirê derdikeve, ne tenê wekî dijberê tarîtiyê tê fêhm kirin, lê wekî kirina vekolînê ya domdar. Tarîtiyê ne tenê nebûna ronahiyê ye, lê jî veşartina manayê, şikandina dîtinê, û veşartina tiştên ku dikarin hebin. Dema ku ronahî tê şewitandin, ew ne tenê tarîtiyê ji holê radike, lê îmkana dîtinê diafirîne, qadê vekolînê vedike, ji nû ve hizirandinê, ji nû ve navkirinê, ji nû ve têgihiştinê pêk tîne. Ji vir ve, ronahî ne dawîya tarîtiyê ye, lê destpêka hişmendiya wê ye.

Di vê perspektîfê de, agir dikare wekî kirina afirandinê were têgihiştin, ne bi awayê metafîzîkî yê girtî, lê bi awayê ontolojîkî yê vekirî. Ew ne kêliya afirandina cîhanê ji nebûnê ye, lê kêliya afirandina cîhanê ji hundurê xwe ye, kêliyê ku tê de têkiliya di navbera mirov û erdê, hebûn û maneyê de ji nû ve tê saz kirin. Wek ku agir dibêje cîhan carekê nayê dayîn, lê her car dîsa tê afirandin dema ku tê ronî kirin, dema ku bi çavên nû li wê tê nihêrtin.

Ji vir ve, agira Newrozê ne tenê sembola serkeftinek etîkî an dîrokî ye, lê ragihandina domdar a îmkana destpêkê ye. Ew kêliya ku di wê de dîrok û pêşeroj di nav kirina niha de tene hev, ku dîrok ne bar e, lê madde ye, û rastî ne sînorek e, lê qadek e. Ew kêliya ku mirov tê de hîs dike ku tiştên ku hene ne dawîya îmkana ne.

Lê ev agir, bi hemû vê manayan, ne bi awayekî xweber manayê xwe hildigire. Ew dikare bibe tenê adetek eger ji hişê xwe were veqetandin, û dikare vala bibe eger bê hiş tê xebitandin. Ji ber vê yekê, parastina agira Newrozê wekî agira azadiyê ne tenê şewitandinê ye, lê têgihîştinê ye, ne tenê dubarekirinê ye, lê afirandina manaya wê di her car de ye.

Di dawiyê de, agir di Newrozê de ne tenê şewqek e ku serkeftinek berê ragih dike, lê hişmendiyeke e ku ragih dike ku serkeftin îmkandî ye, û ne tenê ronahiyeke e ku tarîtiyeke demkî ji holê radike, lê têgihîştineke e ku tarîtiyê bixwe jî qeder nîne, û ne tenê bîranînek ji destpêkek berê ye, lê destpêkek e ku her car tê nûkirin dema ku mirov... hişmendiya xwe... dişewitîne.

• Kurd ne gelê cejnê ne... lê gelê ku hîn nehatiye qediya

Di zimanê rojane de, cejn wek kêliyên tamamî xuya dikin; xalên ronî di nav demeke westayî de, ku aştiyek demkî bi eş re ragihînin, û têkiliya di navbera mirov, xwe û cîhanê de ji nû ve saz dikin. Lêbelê, kêmkirina gellekî ji bo “cejnê wî” di rastiye de kêmkirina dîroka wî ye, û kêmkirina qewetîya ezmûna wî, û ji nû ve pênasikirina wî wek hebûnek ku têr dibe bi cejnê, ne wek hebûnek ku maneyê diafirîne. Ji vir ve, gotina ku Kurd “gelê cejnê ne” rastiya wan eşkere nake, lê wê veşêre dike, ji ber ku ew wan ji asta dîroka vekirî dixê asta rîtûela dubarebûyî, û ji qadeke pêşveçûnê dixê çarçoveya bûyerê.

Ji ber vê yekê, Kurd di kûrahiya ezmûna xwe de ne gelên ku bi tiştê ku pîroz dikin têne pênasikirin, lê bi tiştê ku hîn nehatiye biryardan di hebûna wan de têne pênasikirin; ne gelê ku di kêliya şadî de têne kêmkirin, lê di rêwîtiyeke dirêj a çêbûn, qutbûn, domdarî, û têkoşîna li dijî hewlên jêbirin û helandin de têne dirêjkirin. Ew ne gelê ku di nav çîrokeke dawî de hatine tamamkirin, lê gelê ku di nav tengaviyeke domdar de dijîn di navbera “ya ku heyê” û “ya ku dikare bibe” de, di navbera ya ku li wan hatî ferz kirin û ya ku hewl didin bibin. Ji vir ve, rasttir e ku bê gotin: ew gelê ku hîn nehatiye qediya ne.

Lêbelê, “nehatiye qediya” divê wek kêmasî an jî nebûna gihîştinê neyê fêm kirin, lê wek rewşeke dîrokî ya vekirî ku di hundurê xwe de îmkana domdar a ji nû ve pênasikirinê hildigire. Gelên ku qediya ne ew in ku di nav pênaseyeke girtî de têne girtin, di nav nasnameyeke hişk de ku nayê hereket kirin, di nav dîrokeke ku tê vegotin lê nayê ji nû ve hizirkirin de. Lê gelên ku hîn nehatiye qediya, ew in ku hîn jî dikarin ji xwe bipirsin, xwe ji nû ve binivîsin, û di nav rewşeke pêşveçûnê de bimînin ku dîrok nayê kirin zindan.

Ezmûna Kurd, dema ku bi vê perspektîfê were xwendin, avahiya kûr eşkere dike ku ji siyaseta rasterast derbas dibe, û heta ji çîrokên neteweyî yên klasîk jî derbas dibe. Ew ne tenê çîroka

gelêk e ku ji bo naskirinê tê têkoşîn kirin, lê çîroka hişmendiyek e ku li dijî girtinê tê berxwedan, û bîranînek e ku red dike bête jibîrkirin, û demek e ku red dike bibe yek kêliya girtî. Ew ezmûnek e ku nîşan dide ku nasname ne tişteke amade ye, lê pêvajoyeke domdar e, û hebûn ne carekê tê dayîn, lê di nav dîrokê de ji nû ve tê avakirin.

Di vê çarçoveyê de, cejn—taybetî Newroz—beşek ji vê rewşê dibe, ne pênaseya wê. Ew ne ya ku ezmûnê kêmkirî ye, lê ya ku yek ji rûyên wê ronî dike; ne xala dawî ye, lê yek ji kêliyên ku di wan de ev “nehatiya qediya” bi awayekî zêde xuya dibe. Di her Newrozê de, Kurd ne tenê bi ya ku bûne pîroz dikin, lê bi ya ku hîn nebûne jî pîroz dikin; bi ya ku hîn vekirî ye, bi ya ku hîn di çêbûnê de ye. Ji vir ve, cejn ji kêliya temamî dibe kêliya hişmendiya kêmasiyeke afirîner, kêmasiyê ku ne nebûna qewet e, lê îmkane e.

Ev dîtina Kurd ji xwendina rûpêşî derdixe ku wan wek tenê komêk ku mîrateya xwe pîroz dikin dibîne, û wan dixê nav afaqeke firehtir: afaqa gelêk ku di dilê dîrokê de dijî, ne li qiraxa wê; gelêk ku nehatiye biryardan, ji ber vê yekê nehatiye girtin; gelêk ku nakokiyên xwe, êşên xwe, û xewnên xwe di hundurê xwe de hildigire û wan dike hêza domdarî. Ji vir ve, hebûna wan ne bi ya ku hatiye pêkanîn tê pîvan kirin, lê bi ya ku hîn jî îmkandî ye.

Lêbelê, ev rewş ne hêsan e. Ji ber ku bibe gelêk ku hîn nehatiye qediya tê wateya ku mirov di nav xemeke domdar de bijî, di nav lêgerîneke bêdawî de, di nav şerê bi rastiyeke de ku hewl dide te di cihêkê de sabit bike ku tu ne hilbijartî. Ew tê wateya ku mirov di rewşeke derbasbûnê ya domdar de be, li ku ne aramîya dawî heye û ne jî qeweteke temam. Lêbelê, ev xem bixwe ye ku jiyanîyê dide, ku pêşveçûnê diparêze, ku veguherîna pêşî li girtinê dike.

Di vê afaqê de, pirsê nayê kirin: Kurd bi çi pîroz dikin? Lê dibe: ew hîn jî li çi digerin?

Pirsê ne tenê li ser rabirdû ye, lê li ser pêşerojê ku hîn nehatiye nivîsandin, li ser îmkana ku hîn nehatiye pêkanîn, li ser manayê ku hîn nehatiye xelas kirin.

Çawa dikare gelêk di nav dîrokê de bijî bêtî ku tê de girtî bibe?
Û çawa dikare nasname zindî bimîne... ji ber ku hîn nehatiye
temam kirin?

Ji ber vê yekê, cejn, çiqas jî manayên wê fireh bibin, hîn jî
çarçoveyê demê ya sînorkirî dimîne, lê ezmûna Kurdî dirêjahiya
vekirî ya demê ye, rêyêke ku nehatiye biryardan, û dîrokeke ku
nehatiye girtin. Ji ber vê yekê, rasttir e ku bê gotin: ew ne gelê
cejnê ne, lê gelê ku hîn nehatiye qediya; gelêk ku di nav rewşêke
dîrokî ya domdar de dijî, ku di nav şer de tê çêkirin û di her
nîşê de ji nû ve tê nivîsandin.

Ev “nehatiya qediya” ne wek kêmasî an jî nekarî tê fêhm kirin, lê
wek îmkan. Gelên ku “qediya” ne ew in ku di nav pênaseyêke
dawî de aram bûne, di nav sînorek girtî ya nasname û maneyê
de. Lê gelên ku hîn nehatiye qediya, ew in ku hîn di qada
çêbûnê de ne, ku dikarin xwe ji nû ve pênase bikin, û dîroka
xwe ji nû ve li ser îmkanên nû vekin. Di vê maneyê de, Kurd ne
li derveyî dîrokê ne, lê di nav dilê dîroka guherbar de ne, li wir
ku tiştek bi awayekî dawî nayê biryardan, û her dawîya potansiyel
destpêkek din e.

Di dîrokê de, hêzên cuda gelek caran hewl dane ku ev rêyê
biqedînin: bi parçekirinê, bi înkarkirinê, bi ji nû ve pênasekirina
nasnameyê ji derve, an jî bi tevîkirina zorê di nav çîrokên ku
taybetmendiyên wê qebûl nakin. Lêbelê, ev hewl, çiqas jî tund
bin, nekarîne tiştekê biqedînin ku ji hundur ve nehatiye biryardan.
Ji ber ku gelê ku hîn pênaseya wî nehatiye temam kirin, nekarê
ji derve were girtin, ji ber ku tevgera wî ji hundurê wî tê, ji
bîranîna wî, ji zimanê wî, ji têkiliya wî bi erdê, û ji wê qeweta
ecêb a domdarîyê ya ku di nav qutbûnê de jî dimîne.

Ji vir ve, Newroz—di vê çarçoveyê de—ne wek cejnê vî gelî tê
fêhm kirin, lê wek yek ji awayên îfadeya vê rewşa vekirî ye. Ew
ne bûyereke ku gelêk aram pîroz dike, lê kêliya hişmendiyê ya
gelêk e ku di nav pêşveçûnê de ye, kêliyê ku tê de ji xwe re tê
gotin ku ew nehatiye girtin, nehatiye kêmkirin, û nehatiye biryardan.
Ji ber vê yekê, her Newroz ragihandineke nehate vegotin dide:
em hîn li vir in, ne wek berma, lê wek îmkan.

“Gelê ku hîn nehatiye qediya” gelêk e ku di nav tengaviyeke domdar de dijî di navbera ya ku heye û ya ku dikare bibe. Ev tengavî ne qelsî ye, lê çavkaniya hêzê ye, ji ber ku ew rê nade girtinê, û nasname di rewşeke hereketê de dihêle. Nasnameya ku tê girtin dibe bend, lê nasnameya ku vekirî dimîne dibe afaq. Ji vir ve, Kurd ne tenê bi ya ku bûne têne naskirin, lê bi ya ku dikarin bibin jî têne naskirin.

Di vê çarçoveyê de, dîrok ne tenê rabirdû ye ku tê vegotin, lê qada şerê domdar a maneyê ye. Her nifş dîrokek temam nake wergirê, lê pirsêk wergirê: em kî ne? Ev pirs carekê nayê bersivdan, lê di her rewşê de ji nû ve tê pirsîn. Ji ber vê yekê, “nehatiya qediya” ne vala ye, lê tijîbûna pirsan e, tijîbûna îmkanan e, û qeweta ji nû ve hizirkirinê ye.

Lêbelê, ev rewş bê bar nîne. Ji ber ku bibe gelêk ku hîn nehatiye qediya tê wateya ku mirov di nav xemeke domdar de bijî, di nav lêgerîneke bêdawî de, û di nav rûbirûbûneke domdar de bi rastiyeke ku bi hêsanî nasnameya te qebûl nake. Ew tê wateya ku mirov di rewşeke domdar a pêşveçûnê de be, ku tê de ne qinckirina dawî heye û ne aramîya temam. Lêbelê, ev xem bixwe jî çavkaniya jiyanîyê ye, ku rê nade girtinê, û dîrok vekirî dihêle.

Ji vir ve, hêza rastî ne di gihiştina dawiyê de ye, lê di domdariya bêkêmasî de ye. Gelên ku dom dikin ne ji ber ku bi maneya klasîk hêz in, lê ji ber ku ew qeweta ji nû ve afirandinê hildigirin, êşê dike bîranîn, bîranîn dike maneyê, û maneyê dike kirin.

Di aliyê siyasî de jî, “nehatiya qediya” dikare wek redkirina girtina di nav modela yekî ya dewlet an nasnameyê de were xwendin. Ew qadê vekirî dike ji bo fikirandina awayên nû yên hebûnê ya siyasî, awayên ku ne tenê li ser sînoran, lê li ser têkiliyan, li ser cûdahiyê, li ser ji nû ve pênasekirina maneya civakê ava dibin. Ji vir ve, pirs ne tenê li ser “dewlet” e, lê li ser “awayê hebûnê” ye ku dikare vê dirêjahiya vekirî hilgire.

Di dawiyê de, ne gotin ku Kurd “gelê cejnê” ne ne redkirina şadiyê ye, lê redkirina wê ye ku dîrok di nav dema yekem û yeklî de tê kêmkirin, û ne jî gotin ku ew “gelê neqediyaye” ragihandina kêmasiyê ye, lê piştrastkirina wê rastiye ye ku ew hîn di pêvajoya nivîsandinê de ne.

Û bi vî awayî, hebûna wan ne ew e ku çî bûye, lê ew e ku her roj tê nivîsandin; ne ew e ku hatî qedandin, lê ew e ku hîn nehatiye qedandin. Ji ber ku gelên ku nehatine qedandin, tenê ew in ku hîn jî dikarin dest pê bikin.

Wekanê pirtûkê

Di dawiyê vê rêwîtiya dirêj de, Noroz tenê wek mijarekê ku lêkolîn jê re hatî qedandin xuya nake, û ne jî wek nîşaneyekê ku wateyên wê hatine dorpêçkirin; belkî ew wek perspektîfekê vekirî xwe diyar dike ku her ku em nêzîk dibin, ew hîn jî berfireh dibe—wek ku her hewldana têgihîştina wê ne ku wê biqedîne, lê di nav hişmendiya me de wê ji nû ve hilberîne, bi kûrahî û tevliheviya mezintir.

Noroz, wek ku di nav beşên vê pirtûkê de hate eşkerekirin, ne bûyerek demî ya ku her sal tê dubarekirin e, belkî avahiyek hebûnî ye ku bêyî ku bi heman şeweyê were dubarekirin, di nav demê de tê vegerandin, lê her carê bi rengê nû, bêyî ku xwe bigire û bêyî ku qefil bibe.

Em ji pirsêkê sade dest pê kirin: Noroz çi ye? Lê zû em fêhm kirin ku ev pirs bixwe têkçûyî ye û dibe tora pirsan: li ser nasname, li ser bîranîn, li ser dem, li ser desthilatî, li ser azadî, û li ser mirov ku hewl dide di cîhanekê de bijî ku wateyê amade nake. Bi vî awayî, Noroz ne tenê bû cejn, belkî bû neynikekê ku tê de zatiyê xwe xwe diafirîne, ji nû ve tê avakirin û di nav dîrokê de xwe dinivîsîne.

Di kûrahiya vê tecrubeyê de, diyar dibe ku Noroz ne pîrozbahiyek e ji jiyane re wek tiştê amade, belkî israrê li ser jiyane wek îmkan e. Ew ne tê da ku tiştên heyî tesdîq bike, belkî tê da ku ya ku dibe were ji nû ve vekirin; tê da ku bibêje hebûn ne qederê girtî ye, belkî qada herdem ji nû ve afirandinê ye.

Me dît ku Noroz çawa dibe nasnameyek civakî, ne ji ber ku di yek pênaseyê de tê qefilandin, belkî ji ber ku her tim vekirî dimîne ji bo cûrbecûr şiroveyan û cûrbecûr tecrubeyan. Nasnameyek ku ji derve ve nayê ferzkirin, belkî ji hundur tê avakirin: ji bîranînê, ji êşê, ji hêviyê, ji ziman, ji rîtûelê, û ji wê kêliyê ku ferd û civak di nav çalakiyekê de hevdu ji nû ve pênase dikin.

Her weha, Noroz wek çalakiyek berxwedanê xuya bû, ne tenê di wateya rasterast de, belkî di wateya kûrtir de: berxwedana li hember ji bîrkinê, ji navçûyînê, û li hember veguherandina mirov di

nav şertên ku mirovahîya wî têk dixin. Di her carê pîrozbahiyê de, bi awayekî bêgotî tê gotin ku bîranîn zindî ye, nasname nehatiye jêbirin, û dem ne tenê amûrek ji bo jêbirina wateyê ye.

Di qada wê ya erdnîgarî û siyasî de, Noroz dibe qadekê ji têkoşîn û danûstandinê: di nav dewlet û civakê de, di nav fermî û nefermî de, di nav hewldanên kontrolkirinê û îradeya sembolîk a serbixwebûnê de. Lê ew, tevî van hemûyan, di tu yekê de tê qefilandin, ji ber ku ew her tim berfirehtir e ji hewldanên ku dixwazin wê sabit bikin an jî monopol bikin.

Paşê me ket hundurê analîza felsefîk, û dîtîna ku Noroz ne tenê pêşangehek civakî an siyasî ye, belkî tecrubeyek hebûnî ye ku têkçûna pirsê bingehî ya hebûnê di xwe de hildide: em çawa hene? û em çawa dikarin di nav demekê ku diguhere de hebûnê bidomînin? Li vir, Noroz dibe ne tenê cejn, belkî şeweyek ji ramandinê li ser hebûnê.

Di vê çarçoveyê de, êş û hevî hevdem dibe ne wek dijber, belkî wek şertên hevpar ên tecrubeya mirovî. Noroz êşê ji holê ranake, belkî wê ji nû ve dîsa çêdike; hevî wek tiştêk cîgir nayê pêşkêşkirin, belkî wek berdewamî tê fêmkirin.

Her weha, em dîtîna ku Noroz çawa bi azadiyê ve tê girêdan, ne wek têgihîştinek abstrakt, belkî wek çalakiyek ku tê jiyan kirin, wek îradeyek ku di nav rîtûelê de ji nû ve tê afirandin.

Di dawiyê de, em digihîjin têgihîştinek kûr: Noroz pirsan nade, belkî pirsan zindî dihêle. Ew nabe bersiv, belkî dibe pêşbaziya berdewam a têgihîştinê.

Bi vî awayî, ev pirtûk ne qedandina Noroz e, belkî tenê qonaxek e di hewldana têgihîştina wî de—çimkî Noroz bixwe nabe qediya.

Û bi giştî, dikare were gotin ku Noroz ne tenê cejn e ku em pîroz dikin, belkî şeweyekê hebûnê ye ku em di nav cihanê de jê re dijîn.

Ji ber vê yekê, Noroz zindî dimîne...

ne ji ber ku tê dubarekirin, belkî ji ber ku tê guhertin

ne ji ber ku tê parastin, belkî ji ber ku her car ji nû ve tê afirandin

û ne ji ber ku ji borî re girêdayî ye, belkî ji ber ku dibe deriyek ji bo pêşerojê.

Dawîya peyvê (Kelimeya dawî)

Di dawîya vê rêwîtiyê de ku hewl da “Newroz” ne wek tûrîstek derbasbûyî di salnameya gelan de bixwîne, belkî wek qatêk kûr a hişmendiya mirovan a ku li ser qatên demê hevrêzkerî ye, peyva dawî ji gotina girtî ya nivîsê derdikeve û dibe pîrsêk vekirî li ser pêşerojê, û dibe neynikek ku ew tiştê ku nehatiye gotin nîşan dide.

Newroz, di vê pirtûkê de, zêdetir ji cejneke ku agir tê de tê şewitandin li ser serê çiyayên bilind an jî reng li rûyan tê belavkirin xuya bûye. Ew di benyadê xwe de hewlek mirovî ya kevn e ku dixwaze wateyê ji kaosa dîrokê derxîne, û têkiliya nû di navbera mirovek û demê de, di navbera civak û bîranînê de, û di navbera êşê wek mîras û hêvîyê wek hîlbijartineke siyasî, çandî û exlaqî de ji nû ve pênas bike.

Gelên ku her sal cejnên xwe dubare dikin, ev kirin ne ji bo dubarekirinê ye, belkî ji bo berxwedanê ye. Dubarekirin li vir ne veğerandina paşerojê ye, belkî israrê ye li ser wê yekê ku paşeroj ne bibe goristana girtî, belkî bibe hêzek zindî ku niha ji nû ve diafirîne. Ji vir ve Newroz dibe kiryarek li dijî ji bîrkinê, li dijî hewldanên jêbirina nasnameyê, û li dijî veguherandina mirovan bo hejmarek di tabloyên desthilatdariyê de an jî bo siyayan di nexşeyên siyasetê de.

Lê di kûrahiya vê wateyê de, pîrs herî girîng dimîne: gelo cejn dikare cejn bimîne gava ku ji çarçoveya xwe ya mirovî tê derxistin û dibe axaftineke îdeolojîk? û gelo Newroz dikare wek qada azadiyê bimîne gava ku dibe sloganek girtî di destê desthilatdarî an muxalefetê de? li vir paradoks zelal dibe: her çiqas siyaseta hewl dide sembolan bi xwe ve bigire, ew sembol wateya xwe ya yekem winda dikin; û her çiqas çand hewl dide li ser xwe bigire, ew dibe girtîgeheke nû ya sembolîk.

Newroz di kûrahiya xwe de ne xwediyê neteweyekê taybet û ne xwediyê axaftineke yekalî ye, belkî ew kêliyê mirovî ye ku sînoren çêkirî yên di navbera gelan de derbas dike. Ew bîranîneke ye ku mirov, berî ku hemwelatî be di dewletekê de, ew zindiyek e ku li ronahiyê digere piştî tarîtiyê, li wateyê digere piştî giraniya

bêwateyî, û li destpêkek nû digere her çiqas destpêk ne gengaz xuya bike jî.

Ji vir ve, peyva dawî girtina pirtûkê nake, belkî wê vedike li ser îhtimalkên din. Çimkî nivîsîna li ser Newroz ne tenê şirovekirina cejneke, belkî hewlek e ji bo fêmkirina çima mirovahî hewceyî cejnan e: ji bo ku di bin giraniya dîrokê de nehilweşe, ji bo ku bizane ku di hundirê her zivistanê de şansê bihara veşartî heye, û di hundirê her têkçûnê de tovê serketina paşerojê heye, û di hundirê her bédengiya dirêj de qîrînek ku li benda bihîstinê ye. Belkî Newroz di dawîya dawî de ew israrê mirovî ye ku dem ne qedere girtî ye, belkî qada guherînê ye. û mirov, her çiqas di bin giraniya zordarî, xizanî an jî têkoşînê de qelibîbe, hîna jî dikare agirêkê piçûk di hundirê xwe de bişewitîne, ne ji bo ku cîhan bişewitîne, belkî ji bo ku rêyek din nîşan bide.

Li vir gotin bi dawî dibe, lê wate dawî nabe.

Çimkî Newroz, wek ku van rûpelan fêmkirine, ne dawîya beşek e... belkî destpêka pirsêk e.

Dr. Adnan Bozan

“Mezinî ne di wê de ye ku em li ser demê serkeftin bi dest
bixin, lê di wê de ye ku em red bikin dem bibe girtîgeh; û ku
em her carê xwe ji nû ve biafirînin dema ku cîhan hewl dide ji
me re şêweyekî dawî û girtî ferz bike.”

“NEWROZNE QIRÎNA HÊVIYÊ YE, BELÊ ZAYÎNA HÊVIYÊ JI ÊŞÊ YE.”

“Ne her çîrok di biharê de digulê, lê hin
ji wan bîranîna agir in ku qet venakevin;
mirov tê de ji axa xwe radibe, û dikeve
zanîn ku azadî ji kêliya hişmendiye dest
pê dike, û ku destpêk ne dem e... lê
biryar e.”

Newroz

Xwendinek li ser dialektîka hebûnê (kinûne)

Dizayna bergê: YêŞar Aragón